

Zgodnjesrednjeveška
naselbina
na blejski
Pristavi

Najdbe

Andrej Pleterski

ZGODNJSREDNJEVEŠKA NASELBINA NA BLEJSKI PRISTAVI. NAJDBE

S prispevki Timoteja Knifica, Boruta Toškana, Janeza Dirjeca, Benjamina Štularja in Mateje Belak

FRÜHMITTELALTERLICHE SIEDLUNG PRISTAVA IN BLED. FUNDE

Mit Beiträgen von Timotej Knific, Borut Toškan, Janez Dirjec, Benjamin Štular und von Mateja Belak

Uredil / Redaktor
Tehnična ureditev /
Technische Radakteurin
Recenzenti / Rezensenten
Prevod / Übersetzung
Jezikovni pregled/ Sprachkorrekturen
Oblikovanje / Gestaltung
Oblikovanje platnic /
Umschlaggestaltung
Risbe / Zeichnungen
Računalniški prelom / DTP
Priprava slikovnega gradiva /
Graphische Bearbeitung
Izdala in založila / Herausgegeben vom
Zanju / Verantwortlich
Glavni urednik / Chefredakteur
Tisk / Druck

Andrej Pleterski
Mateja Belak
Janez Dular, Gabriel Fusek, Jiří Macháček
Marija Briški (nemščina / Deutsch), Sunčan Patrick Stone (angleščina / Englisch)
Sonja Likar (slovenščina / Slowenisch), Christoph Gutjahr (nemščina / Deutsch)
Milojka Žalik Huzjan
Tamara Korošec
Tamara Korošec, Dragica Knific Lunder
Mateja Belak
Mateja Belak
Inštitut za arheologijo ZRC SAZU, Založba ZRC
Oto Luthar, Jana Horvat
Vojislav Likar
Collegium Graphicum d. o. o., Ljubljana

Izid knjige so podprli /
Finanzielle Unterstützung der Drucklegung

Javna agencija za raziskovalno dejavnost RS,
Znanstvenoraziskovalni center SAZU

Fotografija na ovitku / Umschlagfoto von

Andrej Pleterski

Digitalna verzija (pdf) je pod pogoji licence <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/> prosto dostopna: <https://doi.org/10.3986/9789612545413>.

Under the licence <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/> the book (pdf) is freely available at <https://doi.org/10.3986/9789612545413>.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

904(497.4Bled)"653"

PLETERSKI, Andrej

Zgodnjesrednjeveška naselbina na Blejski Pristavi : najdbe = Frühmittelalterliche Siedlung Pristava in Bled : Funde / Andrej Pleterski ; s prispevki Timoteja Knifica ... [et al.] = mit Beiträgen von Timotej Knific ... [et al.] ; [prevod Marija Briški (nemščina, Deutsch), Sunčan Patrick Stone (angleščina, Englisch) ; risbe Tamara Korošec, Dragica Knific Lunder]. - Ljubljana : Inštitut za arheologijo ZRC SAZU : Založba ZRC, 2008. - (Opera Instituti archaeologici Sloveniae ; 14)

ISBN 978-961-254-072-2
239496960

© 2008, ZRC SAZU, Inštitut za arheologijo, Založba ZRC

Vse pravice pridržane. Noben del te knjige ne sme biti reproduciran, shranjen ali prepisan v kateri koli obliki oz. na kateri koli način, bodisi elektronsko, mehansko, s fotokopiranjem, snemanjem ali kako drugače, brez predhodnega pisnega dovoljenja lastnikov avtorskih pravic (copyrighta).

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without the prior permission of the publisher.

Andrej Pleterski

**ZGODNJESREDNJEVEŠKA NASELBINA
NA BLEJSKI PRISTAVI**

NAJDBE

S prispevki

Timoteja Kniflica, Boruta Toškana, Janeza Dirjeca, Benamina Štularja in Mateje Belak

**FRÜHMITTELALTERLICHE SIEDLUNG
PRISTAVA IN BLED**

FUNDE

Mit Beiträgen von

Timotej Kniflic, Borut Toškan, Janez Dirjec, Benjamin Štular und von Mateja Belak

LJUBLJANA 2008

*Jožetu Kastelicu -
glavnemu pobudniku izkopavanj na Pristavi
in
Rudolfu Bercetu -
pionirju prostorske dokumentacije na Slovenskem*

VSEBINA

Predgovor	11
1. Zgodovina raziskav (Timotej KNIFIC)	13
1.1. Kronloški pregled arheoloških raziskav v Blejskem kotu	13
1.2. Pregled arheoloških raziskav v Blejskem kotu po obdobjih	19
1.3. Poznoantična in zgodnj srednjeveška najdišča v Blejskem kotu	20
1.4. Najdišče Pristava na Bledu	24
2. Prostorska dokumentacija	27
2.1. Merski sistemi	27
2.1.1. Izkopavanja v letih 1943, 1948, 1949, 1951	27
2.1.2. Izkopavanja v letih 1975, 1976, 1978, 1984	27
2.1.3. Izkopavanja v letih 1981–1983	28
2.1.4. Izkopavanja 1985	28
2.2. Rekonstruiranje načrta najdišča	28
2.2.1. Popis izkopov	29
2.2.2. Rekonstruiranje nekdanjega reliefa	31
2.3. Zemljene plasti	32
2.3.1. Zemljene plasti 1948–1951	33
2.3.2. Zemljene plasti 1975, 1976, 1978	35
2.3.3. Zemljene plasti 1981–1983	35
2.3.4. Uskladitev plasti vzhodnega in zahodnega dela najdišča	35
2.3.5. Sledi vremenskega dogodka	38
2.4. Stratigrafija tafonomskih skupin in zemljenih plasti	40
3. Vidljivost naselbinskih ostankov pri izkopavanjih 1943 in 1948–1951	41
3.1. Metoda iskanja skritih informacij	41
3.1.1. Enote opazovanja	41
3.1.2. Tafonomija	42
3.2. Stanje terenske dokumentacije	42
3.3. Enote opazovanja in tafonomske skupine	43
3.3.1. Oglje, žganina v okostnem grobu in izven njega	43
3.3.2. Živalske kosti	51
3.3.3. Lončenina	54
3.4. Drugi ostanki naselbinskega videza	66
3.4.1. Poskus rekonstrukcije tlorisa nekaterih stavb	74
3.4.2. Možne tafonomske skupine in njihova stratigrafija	74
3.5. Poti na grobišču	75
3.5.1. Ostanki poti na mlajšem grobišču	75
3.5.2. Ostanki poti na starejšem grobišču	80
3.5.3. Pot preko grobišča, ki je vrisana v franciscejski kataster	94
3.6. Jame, kamni, kosti, lončenina, žganina, ki niso naselbinski ostanki	98
3.6.1. Oglje, žganina, kurišča, jama, kamni	98
3.6.2. Lončenina, pokop volka	100
3.6.3. Okra, zeleni kamenčki	106
3.6.4. Štiri točke	106
3.6.5. Možne tafonomske skupine in njihova stratigrafija	106

4. Izkopavanja 1975-1978	107
4.1. Zgodnj srednjeveške stavbe	107
4.1.1. Stavba VII	108
4.1.2. Stavba VIII	108
4.1.3. Stavba IX	108
4.1.4. Stavba X	108
4.1.5. Stavba XI	112
4.2. Zgodnj srednjeveški plot	113
4.3. Kamniti nasip	115
4.4. Mlajše jame	115
4.5. Posegi v tla v 20. stoletju	117
5. Izkopavanja 1981-1985	119
5.1. Antična kurišča	119
5.1.1. Kurišče I	119
5.1.2. Kurišče II	119
5.1.3. Kurišče III	120
5.1.4. Kurišče IV	120
5.2. Zgodnj srednjeveški stavbni ostanki	120
5.2.1. Stavba I	121
5.2.2. Stavba II	122
5.2.3. Stavba III	122
5.2.4. Stavba IV	126
5.2.5. Stavba V	126
5.2.6. Stavba VI	129
5.3. Poti	130
5.3.1. Pot v izkopu 1981-1983	130
5.3.2. Pot Pristava - Rečica	130
5.3.3. Pot mimo Pristave proti jezeru	134
5.4. Srednjeveške jame za kole	136
5.5. Novoveške jame in vkopi 20. stoletja	136
6. Ostanki velikih sesalcev z zgodnj srednjeveške Pristave (Borut TOŠKAN in Janez DIRJEC)	139
6.1. Metode	139
6.2. Taksonomija	140
6.3. Variabilnost v prostoru	145
6.4. Primerjava med alohronimi in alopatričnimi vzorci velikih sesalcev	147
6.5. Sklep	147
6.6. Priloge	150
7. Pes ali volk? Analiza kanidnega skeleta iz grobišča na Pristavi (Borut TOŠKAN in Benjamin ŠTULAR)	153
7.1. Material in metoda	153
7.2. Determinacija	154
7.3. Sklep	156
8. Zaključek	159
9. Literatura	163
10. Katalog predmetov (Mateja BELAK, Andrej PLETERSKI in Timotej KNIFIC)	171

INHALTSVERZEICHNIS

Vorwort	229
1. Forschungsgeschichte im Bleder Winkel (Timotej KNIFIC)	231
1.1. Chronologischer Überblick über die archäologischen Forschungen im Bleder Winkel	231
1.2. Übersicht über die archäologischen Grabungen im Bleder Winkel nach den Epochen	234
1.3. Spätantike und frühmittelalterliche Fundplätze im Bleder Winkel	234
1.4. Archäologischer Fundort Pristava in Bled	239
2. Räumliche Dokumentation	241
2.2.2. Rekonstruktion des ehemaligen Reliefs	241
2.3. Erdschichten	241
2.3.5. Spuren eines Wetterereignisses	242
2.4. Stratigraphie der tafonomischen Gruppen und der Erdschichten	243
3. Sichtbarkeit der Siedlungsreste bei den Ausgrabungen von 1943 und 1948–1951	245
3.1. Methode der Suche nach verborgenen Informationen	245
3.1.1. Beobachtungseinheiten	246
3.1.2. Tafonomie	246
3.2. Stand der Geländedokumentation	247
3.3. Beobachtungseinheiten und tafonomische Gruppen.....	247
3.3.1. Holzkohle, Aschereste im Skelettgrab und ausserhalb davon	248
3.3.2. Tierknochen	249
3.3.3. Keramik	249
3.4. Andere eventuelle Siedlungsreste	251
3.4.1. Versuch einer Rekonstruktion des Grundrisses einiger Gebäude	251
3.5. Wege auf dem Gräberfeld	252
3.6. Gruben, Steine, Knochen, Keramik, Brand, die keine Siedlungsreste darstellen	252
4. Ausgrabungen von 1975 bis 1978	255
4.1. Frühmittelalterliche Gebäude	255
4.1.1. Gebäude VII	255
4.1.2. Gebäude VIII	255
4.1.3. Gebäude IX	255
4.1.4. Gebäude X	256
4.1.5. Gebäude XI	256
4.2. Frühmittelalterlicher Zaun	256
4.3. Steinaufschüttung	256
4.4. Jüngere Gruben	256
4.5. Eingriffe in den Boden im 20. Jahrhundert	257

5. Ausgrabungen von 1981 bis 1985	259
5.1. Antike Feuerstellen	259
5.1.1. Feuerstelle I	259
5.1.2. Feuerstelle II	259
5.1.3. Feuerstelle III	259
5.1.4. Feuerstelle IV	259
5.2. Frühmittelalterliche Gebäudereste	259
5.2.1. Gebäude I	259
5.2.2. Gebäude II	260
5.2.3. Gebäude III	260
5.2.4. Gebäude IV	260
5.2.5. Gebäude V	260
5.2.6. Gebäude VI	261
5.3. Wege	261
5.3.1. Weg im Aushub von 1981 bis 1983	261
5.3.2. Weg Pristava – Rečica	261
5.3.3. Weg an Pristava vorbei in Richtung See	261
5.4. Mittelalterliche Pfostenlöcher	262
5.5. Neuzeitliche Gruben und Eingrabungen des 20. Jahrhunderts	262
6. Large mammal remains from Early Mediaeval Pristava (Reste von großen Säugetieren im frühmittelalterlichen Pristava) (Borut TOŠKAN in Janez DIRJEC)	263
6.1. Methods (Methoden)	263
6.2. Taxonomy (Taxonomie)	264
6.3. Spatial variability of finds (Raumvariabilität)	265
6.4. Comparison between allochronous and allopatric samples of large mammals (Vergleich zwischen allochronen und allopatrischen Mustern der großen Säugetiere)	265
6.5. Conclusion (Schlussfolgerung)	266
7. Dog or Wolf? Analysis of a canid skeleton from the burial site at Pristava (Hund oder Wolf? Analyse des Canidenskeletts aus dem Gräberfeld von Pristava) (Borut TOŠKAN and Benjamin ŠTULAR)	269
7.1. Material and method (Material und Methode)	269
7.2. Determination (Bestimmung)	270
7.3. Conclusion (Schlussfolgerung)	271
8. Schlussfolgerung	273
9. Bibliographie	163
10. Katalog der Gegenstände (Mateja BELAK, Andrej PLETERSKI und Timotej KNIFIC)	171

PREDGOVOR

Pristava pod Blejskim gradom spada med že legendarna slovenska arheološka najdišča. Nedvomno je eno od tistih, kjer so izkopavanja potekala izjemno dolgo, od 1943 do 1985. Na njem so se preizkusili nemški arheologi in dva rodova slovenskih ter štiri različne institucije. Doslej je bilo najdišče poznano kot prazgodovinsko grobišče ter kot poznoantično in zgodnj srednjeveško okostno grobišče. Že na samem začetku terenskega dela pa so izkopavalci naleteli tudi na ostanke sežganega lesa, odlomke zgodnj srednjeveške lončenine in posamične živalske kosti. Povezovali so jih z obredi na grobišču. Šele, ko so novi časi prinesli tudi bolj izpopolnjene izkopavalne metode, se je izkazalo, da so na celotnem najdišču tudi ostanki zgodnj srednjeveške naselbine. Skozi čas se je nabralo mnogo gradiva ter obsežna, vendar povsem neenotna in močno razdrobljena dokumentacija. Vsi navedeni razlogi botrujejo dejstvu, da je Pristavo mogoče objaviti in analizirati samo korakoma, v več monografijah, ki si bodo sledile.

Pričujoča knjiga je namenjena objavi naselbinskih najdb od rimskega obdobja dalje. Med njimi seveda skoraj v celoti prevladujejo zgodnj srednjeveški ostanki. S poglobljeno informacijsko in tafonomsko analizo monografija rekonstruira tudi izvide tistih prvih izkopavanj, ki naselbine niso prepoznala. Tako vzpostavlja kolikor mogoče izenačeno izhodišče za celostno obravnavo in razlago gradiva, ki bo sledila v naslednji knjigi. Že v tej pa nas uvodno poglavje seznanja z blejskim prostorom, njegovo arheološko podobo in zgodovino raziskav. Prav tako poleg predstavitve ostankov posameznih stavb, poti, predmetov, ta uvodna knjiga prinaša tudi analizo živalskih ostankov. Zaključek povzema nekatere najbolj splošne ugotovitve knjige, ki jih je koristno poznati tudi že pri prebiranju prejšnjih poglavij. Malo je namreč najdišč, kjer bi bil sestav njihovih posamičnih delov tako zapleten, kot je na Pristavi. Prav to pa ji ne daje samo raziskovalne draži, ampak nudi tudi izhodišče za razreševanje številnih

(večinoma povsem splošnih) raziskovalnih problemov. Tisti, ki jih je bilo mogoče zaslediti in razrešiti doslej, bodo objavljeni v naslednji monografiji o Pristavi. Gotovo je med njimi ena od izjemno pomembnih tem, vprašanje stika Slovanov s staroselskim prebivalstvom, ki so ga prišleki poimenovali z imenom Vlahi. Boljšega najdišča od Pristave za razreševanje tega vprašanja trenutno ni. V nadaljevanju naj bi sčasoma sledila tudi objava poznoantičnega in zgodnj srednjeveškega grobišča ter posebej še objava prazgodovinskih najdb, ki so prišle na dan od leta 1975 dalje.

Zgodovina in način raziskav, zapletenost najdišča ter novi informacijski časi so vplivali tudi na podobo knjige. Prepletanost je zahtevala obsežen sistem notranjega sklicevanja, ki opozarja bralca na ustrezne povezave. Pri delu je bilo najprej potrebno dobršen del originalne papirne dokumentacije pretvoriti v digitalno obliko. Ta je na voljoza nadaljnje delo na posebnem spletnem naslovu. Prav tam je najti tudi popolni in izčrpani katalog predmetov z vsemi najdbenimi podatki, kot so se ohranili na najdbenih lističih. V njem so zajeti vsi kosi gradiva, ki je ohranjeno v depozitu Narodnega muzeja Slovenije v Ljubljani. Ta katalog je hkrati že osnovna klasifikacija posameznih lastnosti predmetov in nudi odlično izhodišče za različne analize gradiva. Zavzeti bralec si katalog lahko naloži na svoj računalnik in ga uporablja v skladu s svojimi željami. V knjižni, papirni obliki so predstavljene risbe okrašenih ali značilno oblikovanih predmetov in njihovi najbolj nujni opisi. Digitalni katalog ima trojezičen (slovenski, angleški, nemški) uporabniški vmesnik.

V uvod sodijo tudi zahvale vsem tistim, ki so prispevali k nastanku in izidu knjige. Zaradi dolžine in obsežnosti raziskave, so ji nedvomno pomagale desetine ljudi. Vseh niti ne poznamo in bilo bi nepravilno druge naštevati. Vendar, če je kje mogoče dokazati trditev, da arheološka raziskava brez resnega skupinskega dela ni mogoča, potem to velja za Pristavo. Vsem od srca hvala!

1. ZGODOVINA ARHEOLOŠKIH RAZISKOVANJ V BLEJSKEM KOTU

TIMOTEJ KNIFIC

Razgibano oblikovani Blejski kot leži v alpskem svetu in je hkrati skrajni in najvišji del Ljubljanske kotline. Nad dolinsko pokrajino Bleda se dvigujejo Julijske Alpe s Triglavom (2864 m) in Karavanke s Stolom (2236 m) in jo skupaj z gozdnatimi slemeni Škofjeloškega hribovja zapirajo v Zgornjesavsko dolino. Od njenih terasastih ravnin in dobrav na vzhodu je Blejski kot ločen z globoko strugo Save Dolinke, z drugih strani ga obdajajo planote Mežakla, Pokljuka in Jelovica. Središče blejske pokrajine, v katero se zajedata tudi reki Sava Bohinjka in Radovna, je jezero, obkroženo s številni holmi, ki se dvigajo iz pretežno ravninskih tal (*sl. 1.1*).

Blejski kot z ugodno klimo, značilno za osrednjo Slovenijo, in rodovitnimi tlemi, pokritimi s sprsteninasto rendzino nad fluvio-glacialnimi peščenimi nanosi, je bil že zgodaj naseljen. O tem pričajo številna arheološka najdišča, ki so bila doslej podrobneje predstavljena v dveh publikacijah, prvič na straneh *Arheoloških najdišč Slovenije* (Šašel, Valič 1975), drugič pa v okviru tematske številke *Kronike*, ki je obravnavala zgodovino Bleda (Knific 1984a). Tretje, pričujoče besedilo, ki vsebuje tudi podatke iz zadnjih dveh desetletij, je sestavljeno iz kronološkega pregleda arheoloških raziskovanj in prikaza odkritij po arheoloških obdobjih, najobširnejši del pa je namenjen zgodnj srednjeveškemu raziskovanju in osrednjemu najdišču na Pristavi (prim. Knific 2004).

1.1. KRONOLOŠKI PREGLED ARHEOLOŠKIH RAZISKOVANJ V BLEJSKEM KOTU

Zgodovina arheoloških raziskovanj v Blejskem kotu je zaradi velikega števila najdb, najdišč in izkopavanj zapisana v obliki kronološkega seznama. Letnice, posebej starejše, ne označujejo vedno čas najdbe, ampak pogosto njeno prvo objavo. Kadar v opisu ni naveden način pridobitve, gre za ključno najdbo brez podrobnejših podatkov. Od literature sta navedeni prva in najpopolnejša objava, drugače pa še tista, ki vsebuje dopolnjujoče podatke.

Arheološka najdišča so na karti (*sl. 1.1*) označena s številkami, ki si sledijo v kronološkem (in ne krajevnem) zaporedju, in z barvnimi znaki, ki označujejo obdobje, iz katerega izvirajo. V primeru, ko mesto najdbe ni natančno znano ali najdeni predmet ni bil strokovno dokumentiran, najdišče ni vrisano na karto.

1856: Bled, neznano najdišče, rimski bronast novec Gordijana III. (Deschmann 1856, 69; FMRSI I-II, 95/3; prva omemba v literaturi je pomotoma navedena pri št. 95/4)

1872: Bled, neznano najdišče, bronasti sekiri z robniki, starejša bronasta doba (Bd A), hrani dunajski Naturhistorisches Museum, inv. št. 307 in 308 (Schmid 1909, 129; Gabrovec 1960, 3-4, t. 1a: 4, 5; Teržan 1995, 39-40, t. 3: 20, 21).

1875: Bled, vzhodni breg jezera, depo bronastih predmetov (4 sekire in 7 srpov) iz pozne bronaste dobe, hranita dunajski Naturhistorisches Museum, inv. št. 300-306, in Narodni muzej Slovenije v Ljubljani (dalje NMS), inv. št. P 3357 in P 3358 (Deschmann 1888, 82; Gabrovec 1960, 4-5, t. 1 in 1a: 1-3, 6, 7; 33: 4, 5; Teržan 1995, 132-134, t. 38 in 39).

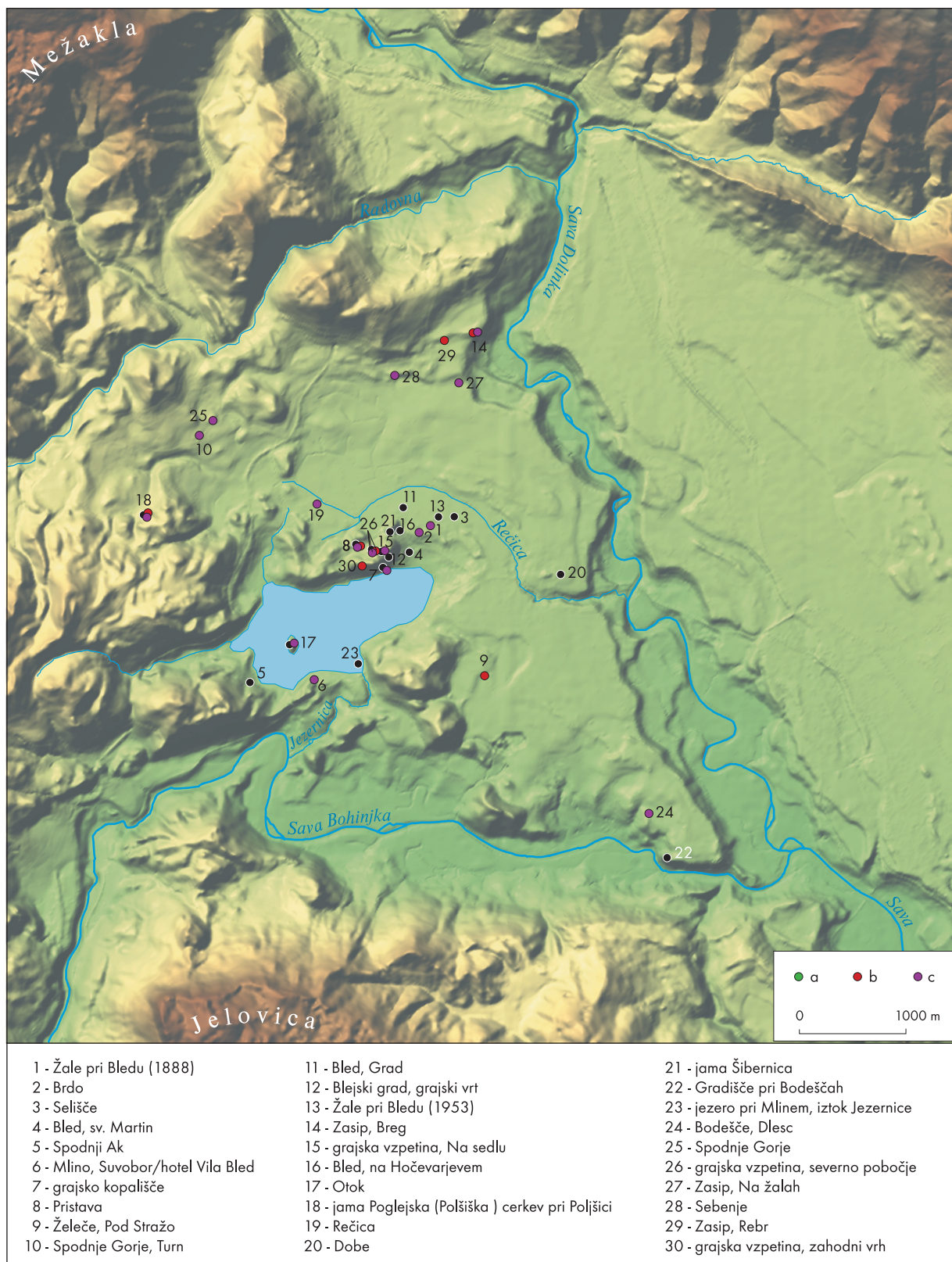
1888: Žale, prekopali več zgodnj srednjeveških skeletnih grobov, našli železen enorezen meč (*sl. 1.1: 1; 1.2*; glej str. 21).

1888: Pecovca, mesto najdbe negotovo, zgornja polovica železnega latenskega meča, hrani NMS, inv. št. P 3943 (*sl. 1.4: 1*; Müllner 1894, 120, Taf. 10: 29, 30; Gabrovec 1960, 13, t. 5: 6).

1894: Brdo, prekopano večje zgodnj srednjeveško skeletno grobišče, najdeni številni predmeti (*sl. 1.1: 2; 1.2*; glej str. 21).

1894: Selišče, posestvo Antona Vovka; gomila z železnodobnim žganim grobom v kamniti skrinji, po ključnem odkritju je grob izkopal Alfons Müllner, najdbe so pogrešane (*sl. 1.1: 3; 1.2*; Müllner 1894, 118, Taf. 10: 21-27; Gabrovec 1960, 12-13, t. 5: 2-5, 7).

1900: Rečica, neolitika ali eneolitika kamnita sekira, hrani NMS, inv. št. P 4960 (*sl. 1.3: 1*, Gabrovec 1960, 3; v opombi 3 je pomotoma zapisano, da je izgubljena).

Sl. 1.1: Arheološka najdišča v Blejskem kotu: a – prazgodovina, b – rimska doba, c – srednji vek. (Relief: Benjamin Štular. Vir podatkovnega sloja reliefa: DMV 12, 5, november 2005; Register prostorskih enot, avgust 2006. ©Geodetska uprava Republike Slovenije).

Abb. 1.1: Archäologische Fundstellen im Winkel von Bled: a – Vorgeschichte, b – Römerzeit, c – Mittelalter (Relief: Benjamin Štular; ©Geodetska uprava Republike Slovenije).

1900: Brdo, izkopali sedem zgodnj srednjeveških skeletnih grobov (*sl. I.I: 2*; glej str. 21-22).

1901: Brdo, izkopali šest zgodnj srednjeveških skeletnih grobov (*sl. I.I: 2*; glej str. 22).

1906: Bled, sv. Martin, bronasta sulica, KŽG, hrani NMS, inv. št. P 6392 (*sl. I.I: 4*; Schmid 1909, 129, Taf. 3: 7; Gabrovec 1960, 5, t. 2: 2; 33: 2; Teržan 1995, 88, t. 25: 164; po pomoti navedena kot izgubljena).

1920: Spodnji Ak, že pred tem letom so našli pri kopanju temeljev za nekdanjo vilo književnikov bronasto tulasto sekiro; najprej je bila v hrambi pri zasebniku, leta 1974 je prešla v Narodni muzej, inv. št. P 14378, a je bila leta 1985 ukradena (*sl. I.I: 5*; Gabrovec 1960, 5; Teržan 1995, 47-48, t. 7: 44).

1929: Mlino, Suvobor, najdeni trije zgodnj srednjeveški skeletni grobovi (*sl. I.I: 6*; *I.5*; glej str. 22).

1930: Bled, grajsko kopališče, po pripovedovanju so pri gradnji betonskih kabin prekopali več prazgodovinskih žganih grobov in nekaj "staroslovenskih skeletov z lunastimi uhani"; dokumentirana je bila latenska zaponka, ki jo je hranil tedanji blejski postajenačelnik Mayer (*sl. I.I: 7*; Gabrovec 1960, 6, t. 2: 1; 32: 3).

1932: Pristava, prekopanih nekaj zgodnj srednjeveških skeletnih grobov (*sl. I.I: 8*; glej str. 24).

1937: Želeče, na ledini pod Stražo so pod vodstvom Rajka Ložarja odkrili zidove stavbe iz rimske dobe; med zidove je bilo vkopanih pet skeletnih grobov; najdbe hrani NMS, inv. št. S 3419, S 6791-S 6802 (*sl. I.I: 9*; *I.6*; Ložar 1937a).

1940: Spodnje Gorje, ledina Turn; pri gradnji stanovanjske hiše so naleteli na zid iz kamnitih kvadrov, vezanih z malto; verjetno gre za ostanke srednjeveškega obrambnega stolpa (*sl. I.I: 10*; Knific 1984, 101).

1943: Pristava, izkopanih dvajset zgodnj srednjeveških grobov (*sl. I.I: 8*; glej str. 24).

1943: Mlino, Suvobor, izkopan skeletni grob (*sl. I.I: 6*; glej str. 22).

1947: Bled, vas Grad, ločna zaponka, shranil jo je najditelj dr. Kavčič, Bled, Grad 62 (*sl. I.I: 11*; *I.5-10*; Gabrovec 1960, 11, t. 5: 1).

1948, 1949, 1951: Pristava, arheološko izkopavanje prazgodovinskega, poznoantičnega in zgodnj srednjeveškega grobišča (*sl. I.I: 8*; *I.7-10*; glej str. 24-26).

1951: Blejski grad, grajski vrt, sondirala je ekipa Narodnega muzeja iz Ljubljane, najdeni odlomki lončenine s konca bronaste dobe oziroma prehoda v železno dobo, hrani NMS, inv. št. P 8879-P 8886, P 8888 (*sl. I.I: 12*; Gabrovec 1960, 10-11, t. 3 in 4).

1953: Žale, izkopavanje pod vodstvom Staneta Gabrovca, Narodni muzej v Ljubljani, trije žgani grobovi, KŽG, najdbe hrani NMS, inv. št. P 8889, P 8890, P 9828-9831 (*sl. I.I: 13*; Gabrovec 1960, 7-8, t. 2: 3, 4; 2a; 31: 1, 2; 40).

1955: Zasip, na ledini Breg so pri kopanju gradbene jame za stanovanjsko hišo naleteli na skeletni grob, ki je ležal ob kamnitem zidu razvaljenega srednjeveškega

obrambnega stolpa; v bližini je bila najdena tudi železna sulična ost s krilci, ki jo od leta 1962 hrani Gornjesavski muzej na Jesenicah, inv. št. 467 (*sl. I.I: 14*; *I.4: 3*; Valič 1962).

1957: Brdo, pri gradnji stanovanjske hiše so naleteli na tri zgodnj srednjeveške skeletne grobove, v enem je bil železen nož; najdbo je dokumentiral Peter Petru, Zavod za spomeniško varstvo v Ljubljani (*sl. I.I: 2*; Petru 1968, 306; Bajde 2007, 19-20).

1960: Bled, grajska vzpetina, Na sedlu, arheološko izkopavanje, prazgodovinske najdbe, zgodnj srednjeveško skeletno grobišče (*sl. I.I: 15*; glej str. 22).

1960: Zasip, kamnita sekira, mesto, čas najdbe in najdiščne okoliščine niso znani (Gabrovec 1960, 3).

1960-1962: Grajsko kopališče-vila Zlatorog, večje glinene posode. Ohranil se je le lonček, ki je zdaj v zasebni lasti; začetek železne dobe (Bitenc 1997).

1961: Bled, "Na Hočevarjevem" (pozneje stavba Vina-Bled) je bila več let pred navedenim letom najdena kamnita sekira; najdbo je dokumentiral Peter Petru, Zavod za spomeniško varstvo v Ljubljani (*sl. I.I: 16*; Petru 1962, t. 8: 3).

1962-1965: Otok, arheološko izkopavanje, prazgodovinske najdbe, srednjeveško grobišče, cerkvena arhitektura in zakladna najdba srednjeveških novcev (*sl. I.I: 17*; glej str. 22).

1965-1971: Poglejska (tudi Poljšiška) cerkev pri Poljšici, arheološko izkopavanje, vodstvo Mitja Brodar, Inštitut za arheologijo SAZU, Ljubljana, sodelovanje Andrej Valič, Gorenjski muzej Kranj, mlajši paleolitik, kameno orodje, živalski kostni ostanke in drobci oglja; hrani NMS, inv. št. P.c. 1-643 (*sl. I.I: 18*; Brodar 1995). Najdena sta bila tudi rimski novc Valentinijana I. (FMRSI I-II, 99/1) in bronast prstan iz zgodnjega srednjega veka (Valič 1967a).

1966: Rečica, pri izkopu jame za stanovanjsko hišo so prekopali šest zgodnj srednjeveških skeletnih grobov; edini nedotaknjeni grob, v katerem je bil najden železen nož, je delno izkopal Andrej Valič, Gorenjski muzej v Kranju (*sl. I.I: 19*; Valič 1967b).

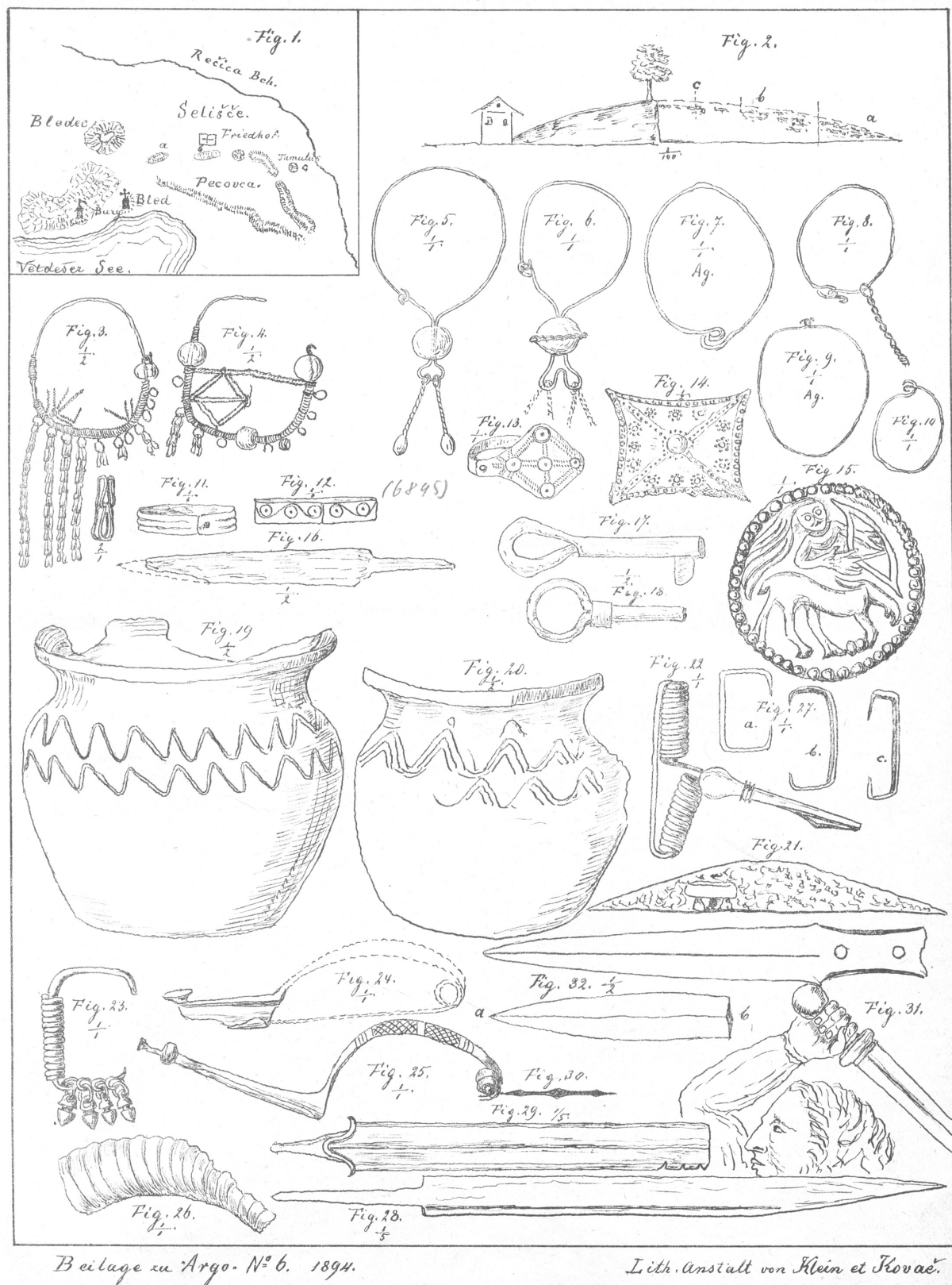
1968: Bled, grajska vzpetina, Na sedlu, arheološko izkopavanje, prazgodovinske najdbe, zgodnj srednjeveško skeletno grobišče (*sl. I.I: 15*; glej str. 22).

1971: Dobe: naključna najdba bronaste plavutaste sekire, hrani jo najditelj Janez Konc, Bd D/Ha A (*sl. I.I: 20*; Meterc 1992, 195; Teržan 1995, 52-53, t. 5: 52; D. Svoljšak (in drugi) 1997, 262, št. 65).

1974: jama Šibernica, na severovzhodnem vnožju grajske vzpetine, arheološko izkopavanje pod vodstvom Franceta Lebna, Inštitut za arheologijo SAZU; odkrili so starejšo halštatsko plast, pod njo pa okostje moškega v polskrčeni legi, okrog katerega so ležali odlomki bronastodobnih posod; gradivo hrani omenjena institucija (*sl. I.I: 21*; Leben 1975, 92-94).

1975, 1976, 1978: Pristava, arheološko izkopavanje, prazgodovinsko žgano grobišče, rimske drobne najdbe,

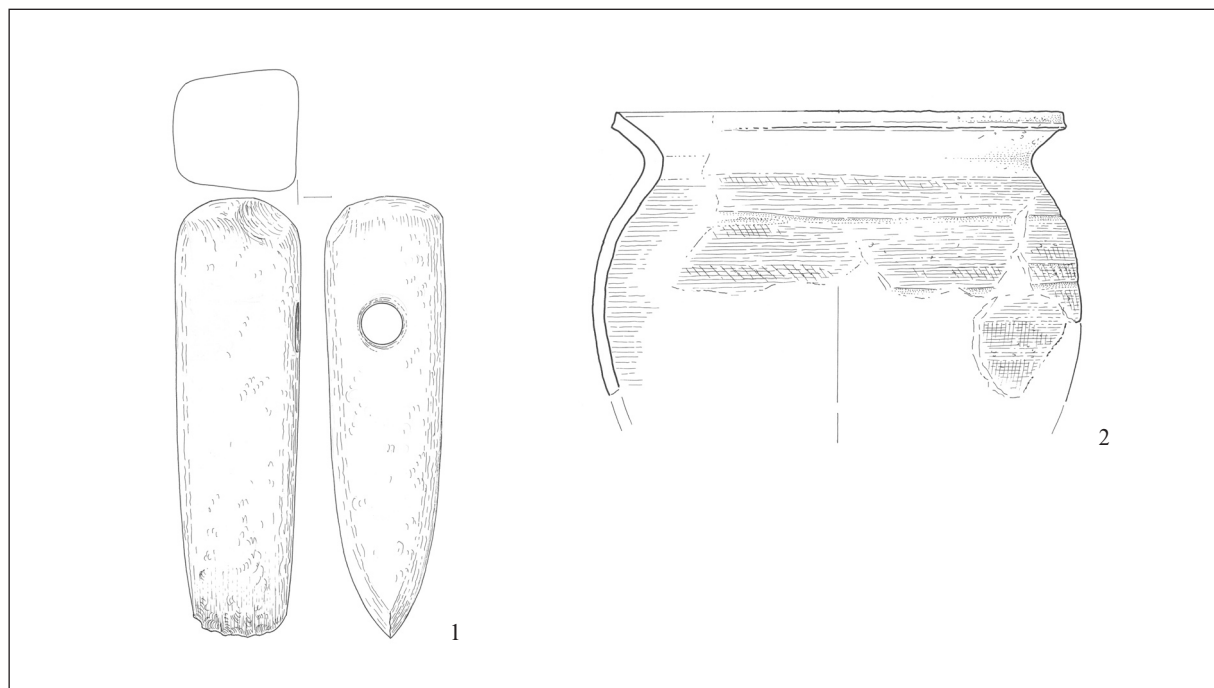

Beilage zu Argo. N° 6. 1894.

Lith. Anstalt von Klein et Kováč.

Sl. 1.2: Leta 1894 so bile prvič v risbi objavljene arheološke najdbe z Bleda (A. Müllner, Funde antiker Gräber in Veldes, Argo 3, Taf. 10): karta najdišč (1) ter najdbe z najdišč Brdo (2-20), Selišče (21-27), Žale (28) in Pecovca (29, 30).

Abb. 1.2: Im Jahre 1894 wurden zum ersten Mal gezeichnete archäologische Funde von Bled veröffentlicht (A. Müllner, Funde antiker Gräber in Veldes, Argo 3, Taf. 10): Fundstellenkarte (1) und Funde von den Fundstellen Brdo (2-20), Selišče (21-27), Žale (28) und Pecovca (29, 30).

Sl. 1.3: Naključni najdbi z Bleda: 1 - Rečica, kamnita sekira (NMS, inv. št. P 4960); 2 - Grajska vzpetina, lončena skleda (NMS, inv. št. S 6803). M = 1: 3.

Abb. 1.3: Zufallsfunde aus Bled: 1 - Rečica, Steinbeil (NMS, inv. št. P 4960); 2 - Burgberg, Tonschüssel (NMS, inv. št. S 6803). M = 1: 3

poznoantično skeletno grobišče in ostanki zgodnje-srednjeveške naselbine (sl. 1.1: 8; glej str. 25-26).

1979: Gradišče pri Bodeščah, arheološko sondiranje, kamniti odbitki, eneolitik, hrani NMS, inv. št. S 3415-S 3418 (sl. 1.1: 22; Knific, Pleterski 1981a; Knific, Pleterski 1981b).

1979: jezero pri Mlinem, pri iztoku Jezernice, bronast jezičastoročajen meč, naključna najdba, Bd D/ Ha A, sedaj hrani NMS, inv. št. P 23934 (sl. 1.1: 23; Teržan 1995, 108-109, t. 31: 214; Gaspari 2007, 239, sl. 3: 2).

1979, 1980: Bodešče, zgodnesrednjeveško skeletno grobišče na ledini Dlesc (sl. 1.1: 24; glej str. 22-23).

1980, 1983: Spodnje Gorje, prekopavanje zgodnje-srednjeveških grobov (sl. 1.1: 25; glej str. 23)

1981: Dobe: naključna najdba bronaste sulične osti v prekopani zemlji iz gradbene jame, čas gradnje 1973, hrani jo najditelj Janez Konc, KŽG (sl. 1.1: 20; Teržan 1995, 88-89, t. 25: 165; Svoljšak 1997, 262, št. 65).

1981-1984: Pristava, ostanki zgodnesrednjeveške naselbine (sl. 1.1: 8; glej str. 25-26).

1984: Zasip, na ledini Breg, zidani ostanki stavbe iz rimskega obdobja, sondiranje pod vodstvom Milana Sagadina, Zavod za spomeniško varstvo v Kranju, najdbe hrani Gorenjski muzej v Kranju, neinventarizirano (sl. 1.1: 14; Sagadin 1995, 15-16).

1984: Zasip, na ledini Breg so bili izkopani pod vodstvom Milana Sagadina, Zavod za spomeniško

varstvo v Kranju, temeljni zidovi srednjeveškega obrambnega stolpa (sl. 1.1: 14; Valič 1962, 257-258; Sagadin 1985).

1984: Bled, grajska vzpetina, severno pobočje, arheološko sondiranje, ekipa Oddelka za arheologijo Filozofske fakultete in Inštituta za arheologijo ZRC SAZU iz Ljubljane, prazgodovinske, rimskodobne in zgodnesrednjeveške drobne najdbe; hrani NMS, inv. št. S 6879-S 6917 (sl. 1.1: 26; glej str. 24).

1984, 1985: Spodnje Gorje, arheološko izkopavanje, zgodnesrednjeveško grobišče (sl. 1.1: 25; glej str. 23).

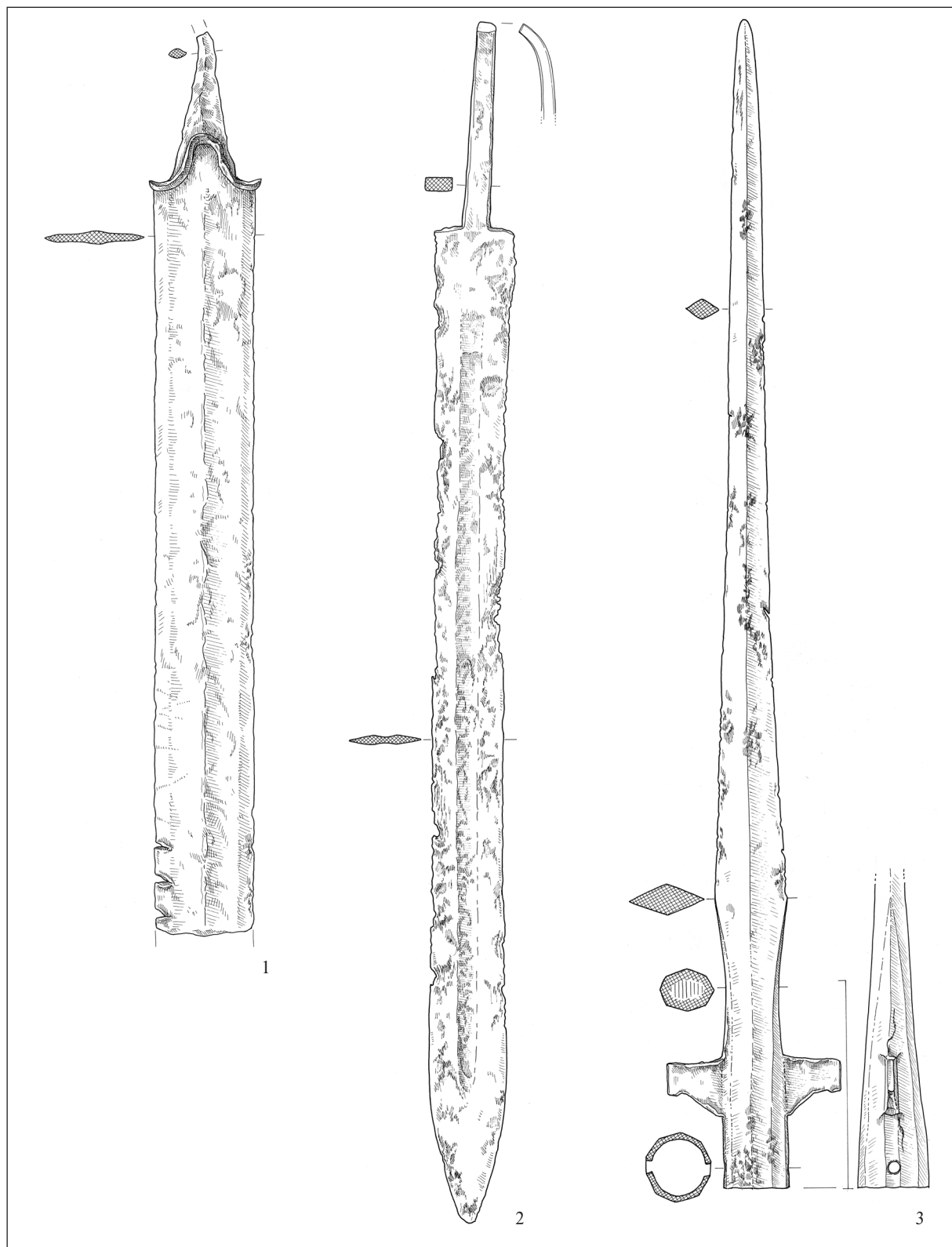
1985: Bled, sv. Martin, zgodnesrednjeveške najdbe (sl. 1.1: 4; glej str. 23).

1985-1987: Bled, grajska vzpetina, severno pobočje, arheološko izkopavanje, ekipa Oddelka za arheologijo Filozofske fakultete in Inštituta za arheologijo ZRC SAZU iz Ljubljane pod vodstvom Draga Svoljšaka; stavbni ostanki iz starejše železne dobe, najdbe hrani NMS, neinventarizirano (sl. 1.1: 26; Knific 1986, 279-280; Svoljšak 1987, 239-240; Svoljšak in drugi 1997, 234).

1985-1987: Zasip, Na žalah, arheološko izkopavanje, zgodnesrednjeveško skeletno grobišče (sl. 1.1: 27; glej str. 23-24).

1985: Sebenje, zakladna najdba železnih predmetov iz prve polovice 9. stoletja (sl. 1.1: 28; glej str. 24).

1989: Bled, grajska vzpetina, severno pobočje, arheološko izkopavanje, ekipa NMS pod vodstvom Draga Svoljšaka; stavbni ostanki iz starejše železne dobe, najdbe

Sl. 1.4: Naključne najdbe z Bleda: 1 - Pecovca, zgornja polovica železnega meča (NMS, inv. št. P 3943); 2 - Zasip, železen meč (hrani zasebnik); 3 - Zasip, ledina Breg, železna sulična ost s krilci (Gornjesavski muzej na Jesenicah, inv. št. 467). M = 1: 3.

Abb. 1.4: Zufallsfunde aus Bled: 1 - Pecovca, obere Hälfte eines eisernen Schwertes (NMS, Inv. Nr. P 3943); 2 - Zasip, Eisenschwert (Privatbesitz); 3 - Zasip, Flur Breg, eiserne Flügellanze (Gornjesavski Museum in Jesenice, Inv. Nr. 467). M = 1: 3.

Sl. 1.5: Mlino pri Bledu, leta 1929 odkriti zgodnesrednjeveški grob pri dvorcu Suvobor, sedaj hotel Vila Bled (arhiv NMS, neg. št. 3597).

Abb. 1.5: Mlino bei Bled, frühmittelalterliches Grab, gefunden im Jahre 1929 beim Schloss Suvobor, dem heutigen Hotel Vila Bled (Archiv NMS, Neg. Nr. 3597).

hrani NMS, neinventarizirano (sl. 1.1: 26; Svoljšak in drugi 1997, 234).

1990: Zasip, Breg, zidani ostanki stavbe iz rimskega obdobja, arheološko izkopavanje pod vodstvom Milana Sagadina, najdbe hrani Gorenjski muzej v Kranju (sl. 1.1: 14; Sagadin 1995, 15–16).

1992: Poglejska (tudi Poljšiška) cerkev pri Poljšici, naključna najdba dveh rimskih novcev Konstantina I. in Valetinijana II. (sl. 1.1: 17; FMRSI IV, 57/1, 2).

2003: Pod vzpetino Obroč je bila naključno najdena rimska bronasta fibula; hrani jo NMS, inv. št. R 18420.

2004: domnevno pod Blejskim gradom je bil že pred navedenim letom najden zaklad bronastih in zlatih predmetov (evidentiranih je 28 bronastih in 1 zlat predmet), Bd D, hrani zasebnik.

Sl. 1.6: Domačini, ki so sodelovali pri izkopavanju ostankov rimskodobne stavbe na ledini Pod Stražo pri Želečah januarja 1937 (arhiv NMS, neg. št. N 19233).

Abb. 1.6: Einheimische, die an der Ausgrabung von römischerzeitlichen Gebäuderesten auf der Flur Pod Stražo bei Želeče im Jänner 1937 teilnahmen (Archiv NMS, Neg. Nr. N 19233).

Sl. 1.7: Začetek izkopavanj na Pristavi leta 1948 (foto Rudolf Berce, arhiv NMS, neg. št. 2388).

Abb. 1.7: Beginn der Ausgrabung von Pristava im Jahre 1948 (Foto Rudolf Berce, Archiv NMS, Neg. Nr. 2388).

2004: Zasip, ob poti k cerkvi sv. Katarine na Homu, je bil pri prenovi hiše (Čeferin, Rebr 17) najden železen meč iz rimske dobe; hrani ga lastnik hiše (sl. 1.1: 29; 1.4: 2).

2006: jezero pri Mlinem, pri iztoku Jezernice, bronast polnoročajan meč, Bd D/Ha A, hrani ga Gorenjski muzej v Kranju, inv. št. Y 0315 (sl. 1.1: 23; Gaspari 2007).

2007: Bled, grajska vzpetina, zahodni vrh, najdba lončenine; hrani jo NMS, inv. št.S 6803 (sl. 1.1: 30; 1.3: 2; glej str. 24).

1.2. PREGLED ARHEOLOŠKIH RAZISKAV V BLEJSKEM KOTU PO OBDOBJIH

Najstarejši sledovi človekove prisotnosti v Blejskem kotu so iz mlajšega paleolitika: pod skalnim previsom Poglejska cerkev pri Poljšici so bili izkopani kamniti kulturni ostanki s konca ledene dobe (Brodar 1995). Najdbe, izkopane v letih 1965–1971, so bile večkrat obravnavane, posebej ob novih površinskih najdbah kamnitih artefaktov pri Zasipu (Jamnik 1987; Brodar 1997) in koščene harpune v Jamnikovem spodmolu na Kočni nad Jesenicami (Jamnik 1988).

Iz neolitika ali verjetneje eneolitika so kamnite sekire, ki so jih pobrali v vaseh Grad (Petru 1962), Rečica in Zasip (Gabrovec 1960, 3). Eneolitski kamniti izdelki so bili najdeni tudi pri cerkvi na Otoku, na Pristavi in Gradišču pri Bodeščah (Knific 1984a, 102).

V starejšo bronasto dobo sta uvrščeni bronasti sekiri z Bleda; njuno ožje najdišče ni znano, najdeni pa sta bili že leta 1872. Nasproti vzpetine Bledec so bili v jami Šibernica pod severnim pobočjem grajske vzpetine izkopani v starejši prazgodovinski plasti moško okostje in odlomki posod, značilni za srednjo bronasto dobo (Leben 1975, 92–94).

Sl. 1.8: Vertikalno fotografiranje skeletnih grobov na Pristavi leta 1948 (foto Rudolf Berce, arhiv NMS, neg. št. 5264).

Abb. 1.8: Das Vertikalfotografieren von Körpergräbern in Pristava im Jahre 1948 (Foto Rudolf Berce, Archiv NMS, Neg. Nr. 5264).

Iz časa kulture žarnih grobišč so zaklad bronastih predmetov, najden na vzhodni jezerski obali, bronasta sekira iz Zake in bronasta sulična ost iz domnevnega groba pri župni cerkvi sv. Martina na Bledu. Te najdbe so bile obravnavane v monografiji o prazgodovinskem Bledu (Gabrovec 1960), skupaj z novimi najdbami iz Dob pa tudi v okviru študije o depojskih in posameznih najdbah bakrene in bronaste dobe (Teržan 1995). Na jezerskem dnu pri izlivu Jezernice sta bila najdena bronastodobna meča (Gaspari 2007). Najstarejši grobovi iz te dobe so bili izkopani leta 1953 na morenski kopi na Žalah pri Bledu (Gabrovec 1960, 7–8).

Tudi iz starejše železne dobe so v blejski zemlji številne ostaline. Na grajski vzpetini, Na pečeh in Na sedlu, pa tudi na zahodnem vrhu, se nahajajo odlomki lončenine, na prostoru zgodnjerednjeveškega grobišča Na sedlu so bile izkopane drobne najdbe, žganina in živalske kosti, kar govori za to, da je bila na tem mestu tedaj prekopana prazgodovinska nekropola. Stavbni ostanki so bili odkriti na Otoku, na Selišču pri Bledu žgan grob iz mlajšega obdobja, v vasi Grad je bila pobrana bronasta

Sl. 1.9: Prenos skeletnega groba s Pristave poleti 1948. V ozadju vodja izkopavanja dr. Jože Kastelic, asistent Stane Gabrovec in preparatorica Elija Knaflič-Dular (foto Rudolf Berce, arhiv NMS, neg. št. 5229).

Abb. 1.9: Übertragung des Körpergrabes von Pristava im Sommer 1948. Im Hintergrund der Ausgrabungsleiter Dr. Jože Kastelic, der Assistent Stane Gabrovec und die Präparatorin Elija Knaflič-Dular (Foto Rudolf Berce, Archiv NMS, Neg. Nr. 5229).

zaponka, na Pecovci pa odlomki lončenine. Na Pristavi je bilo raziskano grobišče z 80 žganimi grobovi, ki so vsebovali lončenino in kovinsko gradivo. Na območju zgodnjerednjeveške nekropole na Pristavi so bili izkopani tudi naselbinski ostanki iz starejše železne dobe (Knific 1984a, 102).

Iz mlajše železne dobe je zaponka iz prekopanih grobov pri kopalšču na Bledu, meč z Žal pri Bledu in zaponka, ki je bila najdena po naključju med železniško postajo in vasjo Rečica (Gabrovec 1960, 6, 13–14).

Osamljene rimske novčne najdbe izvirajo iz Poglejske cerkve pri Poljšici, Zake, Mužij, Želeč in z grajske vzpetine. Pregled najdb in najdišč iz Blejskega kota (Prešern 1991) se stalno dopolnjuje v zbirki rimskih novcev iz Slovenije (FRMSI I–V). Na ledini Pod Stražo pri Želečah so bili delno očiščeni temelji rimske stavbe, v katere je bilo vkopanih pet skeletnih grobov (Ložar 1937a). Temelji rimske stavbe so bili odkriti tudi v Zasipu (Sagadin 1995, 15–16).

1.3. POZNOANTIČNA IN ZGODNJESREDNJEVEŠKA NAJDIŠČA V BLEJSKEM KOTU

Na Bledu je znanih več poznoantičnih in zgodnjerednjeveških najdišč. Pod gradom, ki se v darilni listini omenja že leta 1011 (*castellum Veldes*), so z arheološkimi najdbami dokumentirana najdišča Na sedlu, grajski vzpetini, Pristavi, Brdo, pri sv. Martinu in na Žalah, v bližnji okolici pa še v krajih Bodešče, Mlino, Rečica, Sebenje, Spodnje Gorje ter Zasipu in na Otoku (sl. 1.1; Knific 2004).

Sl. 1.10: Srečanje na Pristavi leta 1949: z leve dr. Jože Kastelic, dr. Franjo Ivaniček, dr. Zdenko Vinski in Stane Gabrovec (foto Rudolf Berce, arhiv NMS, neg. št. 5679).

Abb. 1.10: Die Begegnung in Pristava im Jahre 1949: von links Dr. Jože Kastelic, Dr. Franjo Ivaniček, Dr. Zdenko Vinski und Stane Gabrovec (Foto Rudolf Berce, Archiv NMS, Neg. Nr. 5679).

Prvo najdišče je bilo dokumentirano leta 1888 na Žalah, sledila so naključna odkritja grobišč na Brdu (1894), v Mlinem pri Bledu (1929), na Pristavi (1932) in v Spodnjih Gorjah (1940). Večja arheološka izkopavanja so se začela po drugi svetovni vojni. Narodni muzej iz Ljubljane je pod vodstvom Jožeta Kastelica raziskoval nekropolo na Pristavi (1948–1949, 1951) ter nekropolo in ostanke cerkve na Otoku, kjer je delo vodil Vinko Šri-bar (1962–1965), Gorenjski muzej iz Kranja pa je pod vodstvom Andreja Valiča zaščitno izkopaval na grajski vzpetini, na ledini Na sedlu (1960 in 1968).

Sredi sedemdesetih let se je v arheološko delo na Bledu vključil tudi Oddelek za arheologijo Filozofske fakultete v Ljubljani. Pod vodstvom Timoteja Knifca so izkopavali poznoantično grobišče na Pristavi (1975 in 1976 ter 1978). S sodelovanjem Inštituta za arheologijo ZRC SAZU iz Ljubljane, katerega ekipo je vodil Andrej Pleterski, je delo preraslo v arheološko raziskovanje blejske mikroregije (Knific 1991).

V Blejskem kotu je bilo v osemdesetih letih, ko se je začela celostna mikroregionalna obdelava, znanih 16 najdišč iz zgodnjega srednjega veka, od katerih jih je polovica imela pomanjkljive podatke. Med vsemi najdišči je bila najbolj izpovedna Pristava z velikim grobiščem, ostanke poti in naselbino; predvsem dvojno grobišče je postalo osrednja tema doktorske disertacije o arheološkem preučevanju naselitve v blejski mikroregiji (Knific 1983). Raziskovanje v tej smeri je kmalu dopolnila nova razprava o gospodarskih temeljih razvoja srednjeveške agrarne družbe v Blejskem kotu (Pleterski 1986). Arheološka izkopavanja so potekala v Bodeščah (1979 in 1980), na Pristavi (1981–1985), v Spodnjih Gorjah (1984 in 1985), pri župnijski cerkvi sv. Martina na Bledu (1985) in v Zasipu (1985 in 1986), leta 1985 pa je bil naključno najden zaklad železnih predmetov v Sebenjah pri Zasipu.

ŽALE PRI BLEDU

Na ledini Žale vzhodno od vasi Grad (zdaj del Bleda) so leta 1888 pri urejanju zemljišča za novo pokopališče odstranili od tri do štiri metre visoko gomilo. Pri tem so našli več okostij in železen enorezen meč, *sax*, dolg 69 cm, s plitvim in širokim žlebom na obeh straneh rezila (Müllner 1894, 118–119, Taf. 10: 28). Spada med dolge enorezne meče, ki so se pojavili in razširili v Evropi po letu 680 (Knific 2004, 105–106, sl. 17). Hrani ga Narodni muzej Slovenije (inv. št. S 2367).

BRDO

Na ledini Brdo pod pečino Bledec vzhodno od vasi Grad (zdaj Bled) so v letih 1894, 1900, 1901 in 1957 prekopali zgodnesrednjeveško grobišče s 100 do 150 skeletnimi grobovi. V literaturi je najdišče pogosto poimenovano Brda (prvi Müllner 1894), vendar jožefinski kataster iz leta 1789 sporoča ime Brdo (Bajde 2007, 7–9). Grobišče se je širilo z vrha po vzhodnem pobočju ledeniškega nasipa, pri vznožju so bili številni tesno drug ob drugem vkopani grobovi brez pridakov, na temenu nasipa je bilo med grobovi več prostora, pridatki pa so bili pogostejši. Okostja odraslih in otrok so ležala v vrstah v smeri od zahoda (glava) proti vzhodu (noge). Na grobišču so bile raztresene kosti iz starejših prekopenih grobov. Eno okostje je ležalo v izvotlenem deblu.

Najdbe so ohranjene le delno in brez podrobnejših podatkov. V Deželni muzej v Ljubljani so prišle v dveh skupkih. Prve sta izročila A. Müllnerju leta 1894 posestnik A. Hudavernik in fotograf B. Lergetporer (Müllner 1894; Müllner 1900, Taf. 57), tiste, ki jih je A. Hudavernik zadržal, pa je izročil Deželnemu muzeju leta 1907 (Šmid 1908, 4). V NMS so shranjene pod inv. št. S 2118–2151 in S 3001.

Ob odkritju leta 1894 je Alfons Müllner označil grobove za staroslovanske, Walter Šmid je predstavil njihovo zgodovinsko ozadje (Müllner 1894; Šmid 1908, 26–33; prim. Pleterski 2001b, 74–76), Paola Korošec pa jih je časovno opredelila v starejše obdobje alpskih Slovanov (Korošec 1979, 34, 58–61 [1. del], 11, t. 1–5; 93; 94: 1). Med gradivom so zelo opazne okrasne zaponke, predvsem primerek z upodobitvijo kentavra lokostrelca (Kastelic 1962–1963; Knific 2004, 100–102). Na vrhu nasipa sta bila izkopana tudi lonca z vrezanimi valovnicami (Knific 2002, 117–118).

Manj znane so najdbe, ki so povezane z delovanjem Jerneja Pečnika na Bledu. Med 15. in 21. julija 1900 so na travniku A. Ropreta na Brdu odkrili sedem skeletnih grobov in v enem našli več železnih predmetov (enorezen meč, železna noža in kresilo); najdbe je J. Pečnik poslal na Dunaj, hrani jih dunajski Naturhistorisches Museum, inv. št. 65446–65448 in 65451 (Bajde 2007, 13–14, 17–18, 52–53, 55, t. 5: 2–5). V drugo je Pečnik

izkopaval na Brdu od 5. do 7. septembra 1901; odkrili so šest skeletnih grobov, v enem sta bila uhana; J. Pečnik ju je poslal na Dunaj, shranjena sta, ne da bi ju bilo mogoče natančno določiti, v dunajskem Naturhistorisches Museumu v majhni zbirki uhanov z Bleda, vpisanih pod inv. št. 87560– 87562 (Bajde 2007, 15, 37–39, t. 2: 4–7).

MLINO

Pri kraljevem dvorcu Suvobor (zdaj hotel Vila Bled) so naleteli leta 1929 na skeletni grob. Delavci, ki so ravnali zemljišče za teniško igrišče, so okostje prekopali, lonec iz groba pa razbili. Pri strokovnem ogledu najdišča je Rajko Ložar iz Narodnega muzeja v Ljubljani dokumentiral še dva grobova, vkopana v smeri SV–JZ. V enem je ležal glinen lonec, ki so ga pri pokopu priložili k stopalom mrtveca. Od domačinov je Ložar izvedel, "da so že pri polaganju temeljev za današnji dvorec, nekako pred 50 leti, odkrili večje število grobov" (Ložar 1929). Lonc hrani NMS, inv. št. S 2152.

Še en grob in premetane človeške kosti so našli leta 1943 pri poskusnem arheološkem izkopavanju. Okostje okoli 40 let stare ženske je bilo obloženo z obilico kamnov zelene barve, kakršnih drugje niso zasledili. Na levi strani lobanje je bil najden bronast uhan, ki ima obroček ovit s tenko žico (najdbo in izvornik terenske dokumentacije hrani Landesmuseum v Celovcu, prepis arhiv Arheološkega oddelka v Narodnem muzeju Slovenije v Ljubljani, št. 332). Najdbi imata primerjave na staroslovanskih grobiščih na Gorenjskem: uhan med nakitom karantanske kulturne skupine na blejski Pristavi, posoda pa med maloštevilnimi lonci, narejenimi na vretenu na ročni pogon (Knific 2002; Knific 2004, 106–107, sl. 18).

GRAJSKA VZPETINA, NA SEDLU

Med Blejskim gradom in nižjim vrhom Na pečeh so na ledini Na sedlu izkopali v letih 1960 in 1968 skeletno grobišče s 173 grobovi (Valič 1964; Valič 1969). Delo je vodil Andrej Valič iz Gorenjskega muzeja v Kranju; tu so shranjeni dokumentacija in najdbe, inv. št. A 3202–3461.

Pokojniki so bili pokopani v smeri zahod (glava)–vzhod (noge). Zaradi skalnatih tal so bili razvrščeni grobovi na zemljišču, kjer je bilo prsti več, zelo na gosto in v manjših skupinah. Prekopi in etažni pokopi so bili številni, drugo nad drugim so ležala celo štiri okostja. Po pridatkih in spolu pokopanih je mogoče sklepati, da so to družinski grobovi. Pridatki so bili v 84 grobovih. Na podlagi vertikalne stratigrafije grobišča se domneva, da so na sedlu začeli pokopavati v 9. stoletju, prenehali pa naj bi kmalu po letu 950, v času pojava predmetov belobrdске kulture in hkrati izrazitega opuščanja pridatkov v grobovih (prim. Pleterski 1983).

Najdbe izvirajo deloma iz starejšega, v glavnem pa mlajšega obdobja alpskih Slovanov. Prevladuje nakit, med katerim zbuja pozornost odlično izdelane in slogovno zelo različne okrasne zaponke. Najmlajše zaponke in uhani, značilni za belobrdsko kulturo, kažejo, da so Na sedlu pokopavali še v začetku 11. stoletja (Bitenc, Knific 2001, 106–107, kat. 355, 356; Knific 2004, 102–105, sl. 13: 5–9).

OTOK

Arheološko raziskovanje na blejskem Otoku v Marijini cerkvi in okoli nje je opravila med letoma 1962 in 1965 ekipa Narodnega muzeja iz Ljubljane. Zastavljeno je bilo kot prvo večje terensko delo "Centra za staroslovanske in zgodnesrednjeveške raziskave", ki je bil tedaj ustanovljen kot poseben oddelek muzeja (prim. Kastelic 1963; Kastelic 1964–1965, 119). Izkopavanje je vodil Vinko Šribar, nadzoroval pa ravnatelj muzeja Jože Kastelic; prvi dve leti je pri terenskem delu sodeloval tudi Andrej Valič iz Gorenjskega muzeja v Kranju. Odkrili so ostanke srednjeveške cerkvene arhitekture in srednjeveško grobišče s 124 skeletnimi grobovi (Šribar 1966, Šribar 1967; Šribar 1971). Najdbe hrani NMS, inv. št. S 1796–2010. Pod tlakom cerkve so izkopali prazgodovinske naselbinske ostanke ter odkrili deloma ohranjene temelje več cerkvenih stavb, ki so stale tam pred sedanjo baročno cerkvijo. Izkopane temelje so v času raziskovanja na Otoku opredeljevali različno, najstarejše med njimi – ostanke podkvaste apside in temelje s polkrožno apsidno – so pripisali romanskima (Kastelic 1963) oziroma predromanskima cerkvenima stavbama (Šribar 1966, 158). Slednja opredelitev je postala prevladujoča (Šribar 1972, 384–396; Zadnikar 1982, 53; Stopar 1987, 41).

Na grobišču so pokopavali že v času obeh enoladijskih cerkev (grobovi tik ob apsidi in zidovih) in tudi pozneje. V grobovih so se nahajali v glavnem pridatki t. i. ketlaške kulture; izkopali pa so tudi železni pisali, redki dokaz pismenstva (Knific 2004, 107–108, sl. 20). Pri cerkvi so našli tudi zakladno najdbo 37 srednjeveških srebrnikov (Pegau 1965–1967).

BODEŠČE

Spomladi 1938. so našli domačini na ledini Dlesc pri Bodeščah skeletni grob. Pri odvažanju peska z ledeniške gomile so prekopali okostje, lonček, ki so ga bili našli med nogami, pa razbili. Zaradi domneve, da je grob več, so kopanje opustili, o najdbi pa je šolski nadzornik obvestil Narodni muzej v Ljubljani (Arhiv Narodnega muzeja Slovenije, št. 252/38 in 253/38).

V letih 1979 in 1980 je na Dlescu izkopavala ekipa Inštituta za arheologijo ZRC SAZU in Oddelka za arheo-

logijo Filozofske fakultete v Ljubljani. Raziskali so grobišče s 47 grobovi in del poti, ki je vodila mimo pokopališča. Najstarejši grobni pridatki so datirani v konec 8. stoletja, večidel pa sodijo v mlajšo kulturo alpskih Slovanov 9. in 10. stoletja (Knific, Pleterski 1981a). Najdbe hrani Gorenjski muzej v Kranju, inv. št. A 3143–3197. Od 48 okostij (trije grobovi so bili dvojni, eden prazen) je 23 otroških in 25 odraslih, od tega 14 ženskih in 11 moških (Štefančič, Leben-Seljak 1992). Na podlagi razporeditve grobov in pridatkov v njih A. Pleterski domneva, da so na grobišču pokopavale štiri generacije prebivalcev (Pleterski 1986, 31–35) in da so mesto za pokop umrlemu določili v enem od treh kulturnih delov grobišča (Pleterski 1996, 178–182; Pleterski 2004, 122–123).

Posebnost na grobišču je nedvomno prazen grob, v katerem ni bilo nobenih kosti in pridatkov. Morda je bil to kenotaf, simbolni grob (Knific 2004, 108–109). Med najstarejše najdbe z Dlesca spadajo predmeti iz groba 43, ki jih je po analogijah mogoče datirati najpozneje v 9. stoletje (Knific 2004, 109–110, sl. 21: 1–8). V grob pridani lonci so na bodeškem grobišču osamljeni, podobno kot so redki lonci na drugih sočasnih nekropolah v Blejskem kotu (Knific 2002, 118). V grobu 42 je bil izkopen železen nožič z zavojkoma: A. Pleterski ga povezuje s sorodnimi nožiči, najdenimi na ozemljih, ki so jih naseljevali Slovani in Avari, uporabljali pa naj bi jih kot čarne predmete in zdravniško orodje (Pleterski 1984), medtem ko T. Knific domneva, da so ga uporabljali (pod vplivom karolinške kulture) za prirezovanje peres za pisanje in za odstranjevanje pisarskih napak na pergamentu (Knific 1984b; Knific 2004, 110).

SPODNJE GORJE

V zadnjem stoletju so nad domačijo Pri Turku v Spodnjih Gorjah postopno prekopali večje zgodnjesevno grobišče. Skeletni grobovi so bili vkopani na prisojnim pobočju nad cesto iz Spodnjih Gorij v Zgornje Gorje. Prvo sporočilo o izkopani "človeški okostnici" in krhkem "prstenem vrču" je bilo zapisano že leta 1900 (*Gorenjec* I/1900 [28. 4.], št. 16, Kranj). V tridesetih in štiridesetih letih so prekopali pri odvažanju peska približno petdeset grobov. Okostja so ležala plitvo, v smeri zahod (glava)–vzhod (noge). Narodni muzej iz Ljubljane je pridobil dva obsenčna obročka z grobišča. Pri gradnji stanovanjske hiše so leta 1980 prekopali en grob, pri urejanju vrta leta 1983 pa naleteli še na tri. V njih so našli odlomek okrasne zaponke, tri obsenčnike in nož. V letih 1984–1985 je ekipa Inštituta za arheologijo ZRC SAZU in Oddelka za arheologijo Filozofske fakultete iz Ljubljane sondirala skoraj popolnoma uničeno najdišče. Odkrila je le grob, ki so ga delno že prekopali pri urejanju vrta, ter še nedotaknjeni grob, v katerem sta bila najdena dva obsenčnika. Del najdb z grobišča hrani NMS, inv. št. S 409, S 410, S 2370–2373 in S 2473.

Najdbe z grobišča v Spodnjih Gorjah so značilne za mlajše obdobje alpskih Slovanov (9. in 10. stoletje), v katerem prevladujejo predmeti ketlaške kulturne skupine, predmetov starejše karantanske kulturne skupine pa je malo (Knific, Pleterski 1993, 235–240).

BLED, SV. MARTIN

Leta 1903 so pri podiranju stare in gradnji nove cerkve sv. Martina ugotovili, da je na tem mestu nekaj stala kapelica, zgrajena verjetno kmalu po letu 1004 (Mantuani 1906, 136). V tridesetih letih so pri župnišču naleteli na skeletni grob, še več grobov (označeni so bili za slovanke) pa so prekopali pri urejanju zemljišča okrog cerkve (Korošec 1979, 13 [2. del]). Te podatke je leta 1985 preverila arheološka ekipa Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine iz Kranja. Pri poskusnem izkopu ob južni steni župniške cerkve so našli del polmesečastega uhana in odlomek obsenčnega obročka. Ležala sta v plastih z ostanki številnih prekopanih grobov v globini 2,30 in 2,80 m. Najdbi spadata v ketlaško kulturno skupino, z njima je bila potrjena domneva o slovanskem grobišču pri sv. Martinu (Sagadin 1986).

ZASIP, NA ŽALAH

Grobišče pri Zasipu je bilo odkrito na izviren način. V jožefinskem katastru iz leta 1786 je Andrej Pleterski našel zapisano ledinsko ime "Na žalah", ki je pred dvesto leti označevalo obsežno zemljišče južno od Zasipa in zahodno od Mužij. Mesto za poskusni izkop, s katerim naj bi našli grobišče, ki ga je napovedovalo ledinsko ime, je bilo leta 1985 določeno na podlagi primerjav s položaji drugih slovanskih nekropol v Blejskem kotu. Te imajo tri prevladujoče značilnosti: lego na prisojnim bregu, mimo vodečo staro pot ter gomilo, ki označuje pokopališki prostor.

Že s prvo sondo, ki jo je izkopala ekipa Oddelka za arheologijo Filozofske fakultete in Inštituta za arheologijo ZRC SAZU v Ljubljani, je bilo odkritih več skeletnih grobov. V celoti je bilo v letih 1985–1987 izkopanih 55 skeletnih grobov (Knific, Pleterski 1993). Vkopani so bili na južnem pobočju ledeniške morene v vzhodni smeri. Pridatki so bili v 20 grobovih. Najdbe hrani NMS, inv. št. S 2374–2472.

Najpogostejši so obsenčni obročki z odebelitvami na koncih, ki so bili najdeni v devetih grobovih, polmesečasti uhan v dveh, v enem pa okrogla okrasna zaponka. Ti pridatki pripadajo mlajšemu obdobju alpskih Slovanov, t. i. ketlaški kulturni skupini. Od treh polmesečastih uhanov (eden je bil najden med grobovi) sta dva železna, kar je izjemno. Glede na kovino jih lahko primerjamo z maloštevilnimi železnimi obsenčniki, ki se pojavljajo v belobrdski kulturi, npr. na grobiščih v

Radvanju pri Mariboru in v Središču ob Dravi (Knific 2004, 113, sl. 23).

Drugo skupino sestavljajo grobovi, v katerih prevladujejo starejše prvine, kot so obsenčni obročki, speti z zankama, ter uhan s pentljami in dvoramna zaponka. Te najdbe so bliže karantanski kulturni skupini, grobovi s takšnimi pridatki so bili vkopani na zahodnem delu grobišča. Tretjo skupino predmetov pa sestavljajo noži, kresilo, šilo in lončena posoda. Tudi ti so ležali v spodnjem in srednjem pasu, vendar na vzhodnem delu grobišča. Po pridatkih je grobišče datirano od druge polovice 8. do druge polovice 10. stoletja. Domneva se, da je grobišče nastajalo po vnaprej določenem modularnem vzorcu (Pleterski 1996, 175–177).

Kostni ostanki tedanjih prebivalcev so bili podrobno analizirani (Leben-Seljak 1996, 113–129). Ohranilo se je 50 okostij, od katerih jih 21 pripada otrokom, 29 pa odraslim osebam, od teh (ob dveh po spolu neugotovljenih okostjih) 11 moškimi in 16 ženskam. Otroci so umirali v prvih letih življenja, 18 do šestega leta, trije do osmega. Med moškimi jih je sedem, večina torej, umrla med 40. in 60. letom starosti (od teh pet med 50. in 60. letom), le eden starejši, trije pa med 20. in 40. letom. Ženske so umirale mlajše kot moški, med 20. in 40. letom jih je umrlo sedem (od teh štiri med 30. in 40. letom), med 41. in 60. letom štiri, ena je bila starejša, dve pa sta umrli v mladostni dobi.

Povprečna starost ob smrti je bila pri ženskah 40, pri moških pa 50 let. Povprečna telesna višina ženske je bila 156,1 cm, moških pa 167 cm. Na podlagi osteoloških ostankov in datacije grobišča je mogoče tudi sklepati, kolikšno je bilo običajno število prebivalcev v naselbini, ki ji je pripadalo grobišče Na žalah (Leben-Seljak 1996, 118): "Zaselek Zasip je štel 25 prebivalcev. Glede na starostno strukturo je bilo v skupnosti 11 otrok, 11 odraslih oseb v reproduktivni dobi ter 3 osebe starejše od 45 let. Najverjetneje so živeli v petih družinah z obema staršema, dvema še živečima otrokoma ter enim od starih staršev."

SEBENJE

Leta 1985 je bil pri kopanju groblje na ledini U hribeh v Sebenjah pri Zasipu odkrit zaklad, ki je vseboval štiriindvajset železnih predmetov, delov orodja in orožja. Študijo o najdbi je napisal Andrej Pleterski (Pleterski 1987). Na podlagi vojaške opreme je zaklad datiral v prvo tretjino 9. stoletja. Verjetno leta 820 ga je zakopal domačin, ki je bil v miru kmet, v vojni konjenik.

Najdeni predmeti se delijo na orodje za obdelavo zemlje (lemeži, rovnica) in košnjo (srpa, kosirji), na orodje za obdelavo lesa, kovine in usnja (svedra, nož, dleto, šilo), na vojaško in konjeniško opremo (osti kopij, brzda, stremeni), zraven pa so bili tudi ročaja dveh veder in železen kavelj. Najdbe hrani NMS, inv. št. S 2341–2366.

Nekateri značilni kosi povezujejo sebenjski zaklad z drugimi slovenskimi najdišči, na katerih so bili v zadnjem času odkriti predmeti t. i. karolinškega horizonta: sulična ost z Ljubljano, brzda z Ljubično nad Zbelovsko Goro ter brzda in streme z Gradiščem nad Bašljem (prim. Bitenc, Knific 2001, kat. 323, 332, 338, 339).

GRAJSKA VZPETINA

Na zahodnem vrhu blejske grajske vzpetine je ohranjenih še nekaj zidov poznoantične naselbine. Od tod izvira četrtinski del falzificiranega zlatnika bizantinskega cesarja Herakleja (610–641; FMRSI V, 46), pri topografskem ogledu je bil med koreninami izruvanega drevesa najden del lončene skleda (*sl. I.2: 4; NMS, inv. št. S 6803*). Raztresene poznoantične najdbe so izkopali pri arheološkem sondiranju leta 1984 tudi na severnem pobočju grajske vzpetine (Knific 1986). Na sedlu pod gradom pa je bil najden srebrnik cesarja Justinijana I., skovan med letoma 552–565 (FMRSI IV, 51/9).

1.4. ARHEOLOŠKO NAJDIŠČE PRISTAVA NA BLEDU (*sl. 8.1*)

Nad severno obalo jezera se dviguje razvlečena grajska vzpetina (602 m). V njen sklop spada tudi širok in valovit hrbet Pristava (539 m). Leži severno pod Blejskim gradom in južno nad deloma še zamočvirjenim ravninskim svetom, imenovanim Jezerca in Blata. Na slemenu Pristave sta dve sedli. (*sl. I.1; sl. 8.1*) Na nižjem (530 m) je bilo odkrito prazgodovinsko, poznoantično in zgodnesrednjeveško grobišče (Kastelic, Škerlj 1950; Kastelic 1960; Knific 1983; Knific 1987; Leben-Seljak 1996; Pleterski 1999), z ostanki poti in zgodnesrednjeveških stavb (Knific 1980). Drugo, nekoliko višje sedlo (534 m) je sto metrov severovzhodneje; tudi na njem so bili odkriti ostanki poti ter raztresene prazgodovinske naselbinske najdbe in razmeroma strnjeni ostanki zgodnesrednjeveške naselbine (*priloga 1; Knific 1983, 35–42; Pleterski 1999*).

Prve najdbe na blejski Pristavi izvirajo iz leta 1932, ko so pri kopanju peska na južnem pobočju nižjega sedla prekopali več skeletnih grobov (Ložar 1937b). Leta 1943 je Institut für Kärntner Landesforschung iz Celovca pod vodstvom Karla Dinklageja in R. Ungerja (cf. *Kärnten Zeitung*, 20. dec. 1943) na robu peskokopa izkopal 17 grobov, 6 pa jih je le ugotovil (izkopani so bili leta 1948). Sistematično raziskovanje grobiščnega areala je v letih 1948, 1949 in 1951 opravila ekipa Narodnega muzeja iz Ljubljane pod vodstvom Jožeta Kastelica in Staneta Gabrovca. Gradivo – razen tistega iz leta 1943 (ki je pogrešano) – hrani skupaj z dokumentacijo NMS, inv. št. S 1–358, S 433, S 434, S 441–589, S 2226–2230, S 2337–2340, S 3941–4000 in S 4201–4327.

Leta 1948 so bili izkopani 203 skeletni grobovi. O raziskavah je izšlo arheološko in antropološko poročilo (Kastelic, Škerlj 1950). Leta 1949 je bilo izkopanih 96 skeletnih grobov, leta 1951 pa še 19, tako da je bilo v prvem raziskovalnem obdobju odkritih skupaj 318 grobov. Večji del v zadnjih dveh letih izkopanih grobov (103) je J. Kastelic poimenoval kot skupino "Bled I", preostale pa je uvrstil v skupino "Bled II" (Kastelic 1960). Prva, starejša skupina je bila pozneje opredeljena kot staroselska, druga, mlajša pa kot staroslovanska (Werner 1962, 127–129). Poleg arheološke sta bili objavljeni tudi antropološka raziskava (Škerlj 1953) ter študija o zobovju pokopanih (Krušič 1954). Železnodobni žgani grobovi s Pristave (52) so bili objavljeni v monografski študiji o prazgodovinskem Bledu (Gabrovec 1960).

Ob arheološkem izkopavanju je izšlo veliko krajših člankov tudi v strokovnih revijah in dnevnem časopisju (Baš 1948; Kastelic 1948a; Kastelic 1948b; Mikuš 1948; Baš 1949; Gabrovec 1949; Justin 1949; Kastelic 1949a; Kastelic 1949b, Kastelic 1949c; Kastelic 1949d; Kastelic 1950a; Kastelic 1950b).

V letih 1975, 1976 in 1978 je sistematično raziskovanje grobišča na Pristavi nadaljevala arheološka ekipa Oddelka za arheologijo Filozofske fakultete v Ljubljani pod vodstvom Timoteja Knifica. Izkopanih je bilo 34 prazgodovinskih in 46 poznoantičnih grobov ter ostanki zgodnjerednjeveških hiš (Knific 1977; Knific 1979). Najdbe hrani NMS, inv. št. S 3501–3940.

Skupaj je bilo na skeletnem grobišču na Pristavi izkopanih 380 grobov: 147 grobov po pridatkih sodeč pripada romanskemu staroselskemu prebivalstvu iz obdobja preseljevanja ljudstev (6. stoletje in prva tretjina 7. stoletja), 233 pa slovanskim naseljencem (iz časa od zadnje tretjine 7. stoletja do začetka 11. stoletja). Nekropoli sta bili tesno druga ob drugi, vendar na popolnoma ločenih zemljiščih. Med grobovi so bili odkriti ostanki poti. Čez romansko grobišče je vodila pot proti grajski vzpetini, kjer je na vrhu stala zidana naselbina, od katere so še vidni le ostanki najzahodnejšega dela, osrednji del na vrhu je prekril grad. Pot čez slovansko grobišče je vodila po hrbtu Pristave do pripadajočega selišča v bližini, kjer so bili na prisojnem pobočju odkriti ostanki šestih stavb (*pagl. 4.1.*, 107–113; Knific 1983, 35–42; Pleterski 1999, 393–394).

Staroselsko nekropolo so ob odkritju različno opredeljevali. J. Kastelic jo je pripisal Slovanom in jo datiral v 7. stoletje (Kastelic 1950a, 312–314; Kastelic 1960, 33–42), Josip Korošec jo je povezoval z Langobardi (Korošec 1951, 138–139; Korošec 1952, 16), antropolog Božo Škerlj pa je menil, da so bili na Pristavi pokopani pripadniki stare populacije, ki naj bi jo sestavljali potomci Ilirov (Škerlj 1953, 329–330). Na podlagi novih in širših arheoloških primerjav je Joachim Werner pripisal nekro-

polo romaniziranim staroselcem 6. in 7. stoletja (Werner 1962, 127–129) in ta opredelitev je v naslednjih letih z odkritjem podobnih nekropol in sočasnih višinskih naselbin dobila številne potrditve (prim. Vinski 1964, 106; Slabe 1978, Bierbrauer 1984, 52–60; Ciglencečki 1987; tej opredelitvi je postopno pritrtil tudi avtor "slovanske" teze, prim. Kastelic 1964–1965, 112–113; Kastelic 1989, 7–8).

Na zemljišču Pristave se je delo – usmerjeno je bilo k raziskovanju naselbinskih ostankov – nadaljevalo v osemdesetih letih prejšnjega stoletja. Delo, pri katerem je sodelovala tudi ekipa Inštituta za arheologijo ZRC SAZU iz Ljubljane pod vodstvom Andrej Pleterskega, je postopoma, z raziskavami tudi na drugih najdiščih, preraslo v arheološko raziskovanje blejske mikroregije (Knific 1991). V tem obdobju (1981–1984) so bili na Pristavi raziskani ostanki naselbine in sistem poti, ki je bil pred tem zunaj grobišča le domnevno načrtan (*pagl. 5.2.*, 120–130 in *pagl. 5.3.*, 130–136; Knific, Pleterski 1982; 1983; 1984; Knific 1986). V izkopu na višjem sedlu je bil pri zgodnjerednjeveški naselbini odkrit prvi krak poti, omejene z robnikom iz večjih kamnov, na drugi, jugozahodni strani, kjer se pristavsko zemljišče spušča proti jezeru, pa drugi krak.

Ob grobišču so bili odkriti skromni sledovi šestih stavb. Nekatere najdbe, ki izvirajo iz naselbinske plasti, je mogoče povezati z grobovi (bronasta verižna členka – *T. 27: 25*, svinčen križ – *T. 29: 21*); drugih pa v grobovih ni (ostroga – *T. 30: 20*, pekač – *T. 19: 2*, livarski lonček – *T. 19: 9* in lončenina). Gradivo hrani NMS, inv. št. S 4328–5073.

Blejski kot ni bil izbran za območje arheološkega mikroregionalnega raziskovanja po naključju, ampak zaradi njegovih odličnih naravnih in kulturnih dispozicij (Knific 1991). Naravne dispozicije se kot geni zadržujejo v geografskih elementih vsake pokrajine in so nekdanje prebivalce zagotovo vodile tudi pri poselitvi Pristave in kolonizaciji Blejskega kota.

Druge, kulturne dispozicije vsebujejo arheološki viri; ko so ti prepoznani, jih je moč povezovati v različne vzorce. Z njimi je mogoče z verjetnostjo osvetliti tudi naselitvene procese v kulturni krajini. Te je mogoče videti na Pristavi in na Bledu predvsem iz povezav med artefakti in ekofakti, ki pa izražajo le najpreprostejše odnose med človekom in naravo (Knific 1984a). Ob teh korakih pri odkrivanju geneze kulturne krajine pa je treba poudariti, da arheološke izpeljave pri blejski naselitveni mikroregiji presegajo raven večine podobnih postopkov. Za zgodnji srednji vek to izpeljavo omogočajo poleg bogatega arheološkega gradiva (Knific 2004) tudi številni pisni viri iz 11. stoletja in drugi, mlajši, za daleč nazaj veljavni podatki iz tako rekoč fosilne kmečke pokrajine (Pleterski 1986, 11–14).

2. PROSTORSKA DOKUMENTACIJA

Najdbe in dokumentacijo hrani Narodni muzej Slovenije v Ljubljani. Izvod dokumentacije izkopavanj od l. 1981 do 1985 in kopijo delov dokumentacije starejših izkopavanj hrani tudi Inštitut za arheologijo Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU v Ljubljani. Za potrebe objave smo del terenskih opisov z izkopavanj iz let 1943–1978 digitalizirali in uredili kot podatkovno zbirko v programu ACCESS. Opisi v nadaljevanju temeljijo na njej. Vsakomur je na voljo na svetovnem spletu na naslovu (<http://www.zrc-sazu.si/iza/Pristava/dokumentacija.html>). Ta zbirka vsebuje za vsa leta izkopavanj tudi podrobne arhivske opise vseh uporabljenih dokumentov skupaj z njihovimi signaturami in mestom hranjenja. Zato njihovega popisa na tem mestu ne ponavljamo.

2.1. MERSKI SISTEMI

2.1.1. IZKOPAVANJA V LETIH 1943, 1948, 1949, 1951

Leta 1943 so zakoličili na izkopavališču pet točk, ki so bile izhodišče za izdelavo načrta izkopa in grobov. Dve točki, A in B, so vpeli v prostor tako, da so odmerili njuni razdalji od zahodnega in južnega vogala pristavskega poslopja. Meje izkopa iz leta 1943 je bilo slutiti na površini še l. 1948 in so jih tedaj vrisali v koordinatni sistem kvadrantov.

Meritve za zaščitna izkopavanja marca 1948 so imele za x os daljico, ki sta jo določala jugovzhodni vogal sedanje stanovanjske hiše pri vrtnariji in jugozahodni vogal grajske pristave. Točka 0 koordinatnega sistema je bil jugovzhodni vogal stanovanjske hiše (tedaj še upravnega poslopja) pri poznejši vrtnariji.

Poskusni izkopi v maju istega leta so bili deloma (brez sond III in IV) umeščeni v prostor tako, da so na kraju, kjer so pozneje izkopali grobišče, z dvema močnima koloma označili smer V–Z. S teh dveh stojišč so odmerili azimute smeri proti izkopom. Stojišči nista bili vneseni v prostor in ju ni več mogoče rekonstruirati.

Za koordinatni sistem načrtnega izkopavanja so si prav tako izbrali usmeritev osi x in y po straneh neba; po

magnetnem severu, katerega deklinacija je bila v tistem letu $1,8^\circ$ proti zahodu. Točko 0 koordinatnega sistema na stičišču kvadrantov I, III, XV, XVI so pozneje povezali s poligonskimi točkami geodetskih meritev iz leta 1938. Točka 0 koordinatnega sistema je bila tudi izhodiščna višina za vse ostale meritve višin. Izkopavanja so potekala po sistemu mreže kvadrantov, velikih 4×4 m. Te so prve dni delili še na sektorje 2×2 m. Pri tem je bil sektor 1 levi spodnji, 2 desni spodnji, 3 desni zgornji in 4 levi zgornji. Poglobitve so dobile abecedne oznake od zgoraj navzdol po 25-centimetrskih režnjih. Vsaka najdba naj bi bila določena tudi mersko na tri koordinate. X in Y so do vključno 20. VI. 1948 merili od zornjega desnega vogala kvadranta (severozahodni vogal, ker so imeli načrt grobišča ves čas usmerjen proti zahodu), od 21. VI. pa od spodnjega levega vogala (torej jugovzhodnega). Višino Z so merili od ruše. Poskusne izkope so odmerili tahimetrično s pomočjo nekaterih stalnih in časasnih točk.

2.1.2. IZKOPAVANJA V LETIH 1975, 1976, 1978, 1984

Izkopavanja so potekala po sistemu mreže kvadrantov, velikih 4×4 m. Izkopavali so jih po režnjih – poglobitvah. Za podrobnejšo dokumentacijo površin, ki so jih izkopali v letih 1976 in 1978, je bil vsak kvadrant razdeljen naprej na mrežo mikrokvadrantov v velikosti $0,5 \times 0,5$ m. Spodnji levi (jugozahodni) mikrokvadrant ima številko 1. Vrednosti naraščajo na desno do 11, navzgor do 71, diagonalno nasprotno ležeči mikrokvadrant ima tako številko 78. Višina 0 je severovzhodni vogal stopnice pred vhodom v stanovanjski blok na Pristavi. Izhodišče merskega sistema je črta, ki poteka vzporedno z vzhodno steno stanovanjskega bloka v oddaljenosti 1 m in je bila os Y koordinatnega sistema. Os X je oddaljena 15 m severno od točke na osi Y, ki leži na podaljšku severne stene stanovanjskega bloka. Od te točke in smeri osi Y so bile odmerjene tudi sonde 2A, 11–15, 18, 19. Vzdolžna os sonde 1 iz leta 1975 je vzporedna opisani osi Y. Smer s točke 0 koordinatnega sistema proti izhodni točki sonde 1 je od osi Y odklonjena 57° , razdalja med njima je 79,4 m.

2.1.3. IZKOPAVANJA V LETIH 1981–1983

Izkopavanja so potekala po sistemu mreže kvadrantov, velikih 4×4 m. Izkopavali so jih po režnjih – poglobitvah. Pri tem so se trudili slediti debelini in nagibu plasti. Za podrobnejšo dokumentacijo je bil vsak kvadrant razdeljen naprej na mrežo mikrokvadrantov v velikosti $0,5 \times 0,5$ m. Spodnji levi (jugozahodni) mikrokvadrant ima številko 11. Vrednosti naraščajo na desno do 18, navzgor do 81, diagonalno nasprotno ležeči mikrokvadrant ima tako številko 88. Os Y koordinatnega sistema je smer, ki jo določata točka na skali na pristavskem griču in V rob glavnega poslopja Blejskega gradu, ki gleda na Pristavo. Azimut te smeri je 153° . 5,01 m južno od točke na skali je točka 0 koordinatnega sistema. Višina 0 je točka na skali, ki je gledala iz izkopa poskusnega izkopa (leta 1975) v kvadrantu Ro. Od višine 0 izkopavanj v l. 1975–1978 je višja za 3,34 m. V sklopu tega koordinatnega sistema so bile izkopane tudi sonde 3–8 in 10.

Kvadranti v teh letih niso dobili številčnih oznak, ampak dvočrkovne po ženskih imenih. Namen je bil, da bi kvadrante poosebili, zato da bi bili lažje opredeljivi pri dokumentacijskem delu. Izvirna ideja se je med izkopavanji dovolj dobro obnesla. Pozneje pa se je izkazalo, da otežuje nadaljnjo nadgradnjo in uporabo terenske dokumentacije.

2.1.4. IZKOPAVANJA 1985

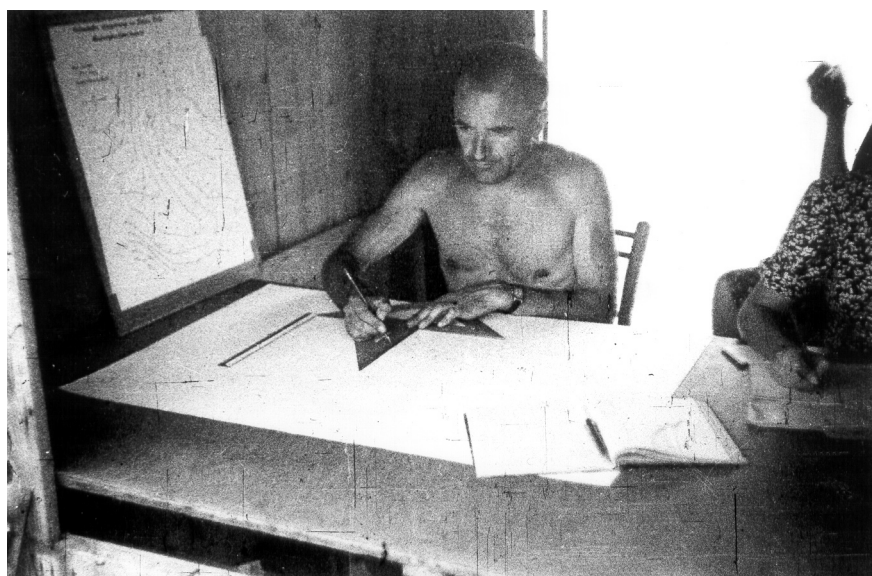
Poskusni izkopi so bili odmerjeni tahimetrično. Stojšče je bilo 29,3 m oddaljeno od severozahodnega vogala vetrolova stanovanjske hiše pri pristavski vrtnariji in je stalo na črti, ki je podaljšek severne stene vetrolova.

2.2. REKONSTRUIRANJE NAČRTA NAJDIŠČA

Izkopavanja l. 1943, marca 1948 in od 1975 dalje so bila navezana na sodobne stavbe in s tem na sodobno poligonsko mrežo. Za meritve izkopavanj v letih 1948, 1949, 1951 je vzorno skrbel Rudolf Berce (*sl. 2.1*) in o njih vodil dnevnik, ki so ohranjeni. Meritve je tudi navezal na tedanji poligonski sistem, zato se je zdelo, da sestavljanje načrta ne bo povzročalo težav. Na žalost ni bilo tako. Berce se je navezal – takrat se je še lahko – na poligonski sistem izmere iz leta 1938. Točke slednjega se na terenu niso ohranile, pristojna geodetska uprava starih načrtov nima. Za povezavo s sodobnim sistemom se je bilo zato treba opreti na pomožne orientacijske točke, na stavbe, poti, relief, meje starejših izkopov, kot so bile najdene pri mlajših izkopavanjih.

Nekateri poskusni izkopi iz let 1948, 1949, 1951 nimajo splošno uporabnih koordinat. Preostalih so večinoma izmerili središčno točko in določili azimut osi. V letih 1948, 1949 je bil izmerjen s kompasom, kjer kot merska enota nastopajo "črte". 64 črt je bilo enako 360° . Ena črta je torej znašala $5,625^\circ$.

Sestavljanje je potekalo po naslednjem vrstnem redu. Najprej so bili narejeni "lokalni" načrti posameznega obdobja izkopavanja. V prostor je bil najprej vnesen načrt izkopavanj od leta 1975 dalje, ki je vezan na stanovanjski blok. Pri teh izkopavanjih so bili dokumentirani severni rob izkopa iz leta 1951 in nekateri takratni poskusni izkopi. Ob upoštevanju podatka, da je koordinatni sistem iz let 1948, 1949, 1951 potekal po smereh neba, je bilo mogoče mlajšemu načrtu dodati starejšega. Za nemška izkopavanja leta 1943 se je izkazalo, da so njihovi merski podatki slabi in da je napaka večja od 5 m. Zato se je bilo treba odločiti

Sl. 2.1: Rudolf Berce poleti 1948 pri urejanju pristavske dokumentacije. Fototeka NMS, inv. št. 2392.
Abb. 2.1: Rudolf Berce im Sommer 1948 beim Sortieren der Dokumentation von Pristava. Fotothek NMS, Inv.-Nr. 2392.

za neposredno navezavo izkopa iz leta 1943 na izkop iz leta 1948. Tedaj so namreč mersko zabeležili meje prejšnjega izkopavanja. Nekaj grobov, ki so jih Nemci sicer našli, ne pa tudi odkopali, so l. 1948 izkopali do konca. To je dalo dovolj oporišč za povezavo načrta izkopa iz 1943 z načrtom iz 1948. Pri tem se je dodatno pokazalo, da ima nemški načrt grobišča značaj dobre terenske skice in nič več. Raziskavo iz marca 1948 je bilo mogoče dodati ne-

odvisno, ker je bila navezana na stavbi, ki stojita še danes. Natančnost celotnega načrta je kljub težavam zadovoljiva. Dokaz za to je ujemanje s potmi in reliefom, ki je bil neodvisno rekonstruiran s pomočjo Bercetovih terenskih podatkov in geodetske izmere v merilu 1 : 1000.

2.2.1. POPIS IZKOPOV (*priloga 1*)

Izkop	Datum	V načrtu	Opomba
1943			
Dinklagejev izkop	21. – 30. VII. in 13. – 28. VIII. 1943	da	južni del grobišča, nekaj grobov je ostalo neraziskanih
1948			
izkop 1	19. – 22. III. 1948	da	velik 9 × 7 m, na mestu, kjer sta bila najdena grobova 1 in 2
sonda I	22. – 23. III. 1948	da	velika 7 × 0,55 m, brez arheoloških ostankov
sonda II	19. V. 1948	ne	nekje na področju grobišča, izkopana samo do globine prve lobanje
sonda III	19. V. 1948	ne	11,5 m južneje od sonde IV, na enem mestu veliki kamni v večji množini
sonda IV	19. V. 1948	ne	med sondama II in III, 7,5 m južno od sonde II, brez arheoloških ostankov
sonda V	20. V. 1948	da	v južnem delu 3,9 × 0,6 m velikega izkopa so naleteli na človeško okostje (grob 6), to je v SZ delu kvadranta 1
sonda VI	20. V. 1948	ne	velika 4 × 0,6 m, globoka do 0,7 m, na koncu dolinice severozahodno od ravnice, na področju grobišča, kopali so samo do človeške lobanje
sonda VI (sic!)	17. IX. 1948	da	velika 4 × 0,6 m, globoka do 0,7 m, v humusni plasti 10–20 cm pod rušo so našli precej lončenine
sonda VII	21. V. 1948	ne	na jasi severovzhodno od poti, ki je peljala od gospodarskega poslopja pristave v dolino za Višcami, velika 2,8 × 0,6 m in 0,25 m globoka, pod 15 cm debelo humusno plastjo je bilo večje število odlomkov zgodnesrednjeveške lončenine
sonda VII (sic!)	13. – 18. IX. 1948	da	velika 6 × 1,5 m, naleteli so na zgodnesrednjeveško kurišče, ki so ga označili kot žgani grob 19, in na prazgodovinski žgani grob 20
sonda VIII "za barako"	17. – 18. IX. 1948	da	velika 3,2 × 0,5 m, kopali do žive skale in lobanje groba 294
sonda IX	17. IX. 1948	da	velika 2,8 × 0,65 m, do 0,2 m globoka, brez arheoloških ostankov
sonda X	20. IX. 1948	da	prvotno velika 3,8 × 0,6 m, nato dvakrat razširjena (do 2,4 m), globoka do 0,5 m, v njej ognjišče zgodnesrednjeveške hiše IV
sonda XI	15. – 17. IX. 1948	da	velika 3,15 × 0,55 m, globoka do 0,4 m, kopali do križnice groba 263
sonda XII	17. IX. 1948	da	velika 2,2 × 0,55 m, globoka do 0,2 m, brez arheoloških ostankov
sonda XIII	17. IX. 1948	da	velika 3,3 × 0,7 m
sonda XIV	18. IX. 1948	da	velika 3,7 × 0,62 m, globoka do 0,5 m, brez arheoloških ostankov (po Bercetovih koordinatah 3,8 × 0,8 m)
1949			
sonda XV "v sadovnjaku"	13. IX. 1949	da	velika 5 × 0,6 m, globoka do 0,9 m, na severovzhodnem robu naselbine, naleteli so na drobce zgodnesrednjeveške lončenine in v spodnji plasti na prazgodovinsko lončenino in žganino
sonda XVI "v sadovnjaku"	14. IX. 1949	ne	velika 3,6 × 1,2–0,65 m, globoka 0,78–0,17 m, sega do skale, brez arheoloških ostankov
sonda XVII "v sadovnjaku"	14. IX. 1949	ne	velika 3 × 0,75 m, globoka do 76 cm, sega v debelo peščeno plast, brez drugih arheoloških ostankov

1951			
sonda XV	10. – 12. VII. 1951	da	velika 1 × 12 m, proti severu od SZ vogala kvadranta 134, preko poznosrednjeveškega smetišča in preko poti
sonda XVI	13. VII. 1951	da	velika 8 × 1 m, globoka do 1,1 m, preko poznosrednjeveškega suhozida, ki ustvarja umetno teraso
sonda XVII	20. –21. VII. 1951	da	velika 4,5 × 1 m, globoka do 1,35 m, preko naravne terase, v plasti humusa odlomki poznosrednjeveške in novoveške lončenine, sicer brez arheoloških ostankov
sonda XVIII	1951	da	velika 8,3 × 1,2 m (po koordinatah), južno od grobišča, brez opisa vsebine
sonda XIX	1951	da	vzhodno od sonde XV/1949, brez opisa
sonda XX	1951	da	severozahodno od sonde XV/1949
sonda XXI "v sadovnjaku"	28. VII. 1951	ne	velika 8 × 1 m in do 0,8 m globoka, v njej nekaj odlomkov lončenine, v sadovnjaku, V od poslopja pristave; verjetno nekje v dolinici med pristavskim in grajskim gričem
sonda XXII	4. – 10. VIII. 1951	da	velika 30,7 × 1 m, SZ vogal kvadranta 225 je približno JZ del sonde, kopali so samo do globine prvega žganega groba
1975			
sonda 1	20. VIII. – 27. IX. 1975	da	velika 34,5 × 2 m (razširitev do 4,7 m) v severnem delu brez arheoloških ostankov, v južnem kopali samo do lonca v stavbi III zgodnj srednjeveške naselbine
1978			
sonda 2	7. VI. – 22. VI. 1978	da	velika 6,2 × 1,5 m v neposrednjem nadaljevanju kv. 40, preko naravnega roba, v humusni plasti odlomki poznosrednjeveške lončenine
sonda 3	9. VI – 21. VI. 1978	da	velika 19 × 2 m, do 0,44 m globoka, vzhodno od grobišča, v njej so bili ostanki sodobnega lesenega kola in vkopa brez najdb ter drobci lončenine
sonda 4a in b	22. VI. – 24. VI. 1978	da	zahodno od garaže, brez arheoloških ostankov
1981			
sonda 2	27. VII. – 7. VIII. 1981 in 2. VI. – 8. VI. 1983	da	velika 17 × 2 m, globoka do 0,4 m, na S pobočju pod grobiščem na srednji terasi, vrisana po skici
1982			
sonda 3	1. VI. – 17. VI. 1982	da	velika 8 × 1,5 m, globoka od 0,54 do 1,14 m, na travnatem pobočju ob vznožju domnevnega skalnatega roba, v njej odlomki zgodnj srednjeveške in prazgodovinske lončenine
sonda 4	15. VI. – 17. VI. 1982	da	velika 8 × 1,5 m, globoka od 0,22 do 0,77 m, dno izkopa je strmo padajoča skala, na njej debela gruščnata plast zemlje s pomešano lončenino iz raznih obdobjih in 2 antična novca
1983			
sonda 2a	9. VI. – 26. VI. 1983 in 2. VIII. – 18. VIII. 1984	da	velika 10 × 6 m s podaljški 2 × 2 m na SZ in 1 × 6 ter 1 × 4 m na JV strani, globina do 1,4 m, na J vidna sled sonde 16 iz l. 1951, zid iz velikih skal, žganina in nekaj redkih odlomkov prazgodovinske lončenine ter zelo veliko lončenine novejših dob
sonda 5	13. VI. – 22. VI. 1983	da	velika 16 × 2 m, globoka od 0,21 – 0,35 m, brez najdb, razen enega odlomka prazgodovinske lončenine na sredini
sonda 6	13. VI. – 21. VI. 1983	da	velika 6 × 2 m, brez najdb
sonda 7	13. VI. – 21. VI. 1983	da	velika 7 × 2 m, brez najdb
sonda 8	13. VI. – 22. VI. 1983	da	velika 7 do 8,5 × 1 do 4 m, nekaj novodobnih smeti, sicer brez najdb
sonda 10	13. VI. – 22. VI. 1983	da	velika 11,5 × 2 m, globoka od 0,2 do 0,76 m, zloženi kamni, kotanja z novodobno lončenino, brus, odlomka zgodnj srednjeveške lončenine
1984			
sonda 11	1. VIII. – 1. IX. 1984	da	velika 14 × 1,5 m, globoka od 0,7 do 1,8 m, kamnit nasip na plasti z odlomki prazgodovinske lončenine
sonda 12	2. VIII. – 1. IX. 1984	da	velika 13,2 × 1,5 m, globoka 0,9 do 2 m, prečno čez opuščeno pot s Pristave na Rečico
sonda 13	4. VIII. – 27. VIII. 1984	da	velika 7 × 1 m, globoka 1,1 do 1,5 m, preko poti, ki pelje mimo Jezerc na Višce

sonda 14	4. VIII. – 1. IX. 1984	da	velika 7,7 × 1,5 m, globoka 0,6 do 1 m, preko poti s Pristave proti Rečici
sonda 15	4. VIII. – 22. VIII. 1984	da	velika 6,3 × 1,5 m, globoka 0,3 do 0,6 m, SV od sonde 14, suhozid in lončenina novejših dob
sonda 16	7. VIII. 1984	ne	na Jezercih, na vzvišenem jeziku med obema mlakama, arheološko jalova, pod 0,2 m debelo plastjo zemlje je peščena osnova
sonda 17	7. VIII. 1984	ne	na Jezercih, na srednjem delu vzvišenega pomola med obema mlakama, pod 0,2 m debelo plastjo zemlje je zemljeno peščena osnova, odlomki novoveške lončenine
sonda 18	7. VIII. 1984	da	na SV vznožju skalnate kope V ob stari poti s Pristave proti Rečici, arheološko jalova, dno je živa skala, pokrita s tanko plastjo prsti
sonda 19	15. VIII. – 27. VIII. 1984	da	velika 5,5 × do 2,5 m, globoka 1,5 do 2 m, preko poti s Pristave na Rečico, J rob drenažnega jarka z Jezerc
1985			
sonda 1	11. VI. – 22. VI. 1985	da	velika 7 – 7,8 × 1 – 6 m, globoka do 0,5 m, na področju vrtnarije, ostanki cestišča in antične lončenine
sonda 2	11. VI. – 13. VI. 1985	da	velika 7 × 1 m, globoka do 0,5 m, na področju vrtnarije, peščeno dno pokriva vrtna zemlja, brez najdb
sonda 3	12. VI. – 13. VI. 1985	da	velika 6 × 1 m, globoka do 0,56 m, JZ od vrtnarije, ilovnato peščeno dno pokriva rjav gruščnat humus in rjav humus, nekaj odlomkov lončenine, odlomek antične glazirane lončenine
sonda 4	19. VI. – 20. VI. 1985	da	velika 10 × 1 m, globoka do 1,09 m, J od vrtnarije ob poti s Pristave proti jezeru, redki odlomki grobe antične in večinoma prazgodovinske lončenine

Mreže kvadrantov (sl. 2.2)

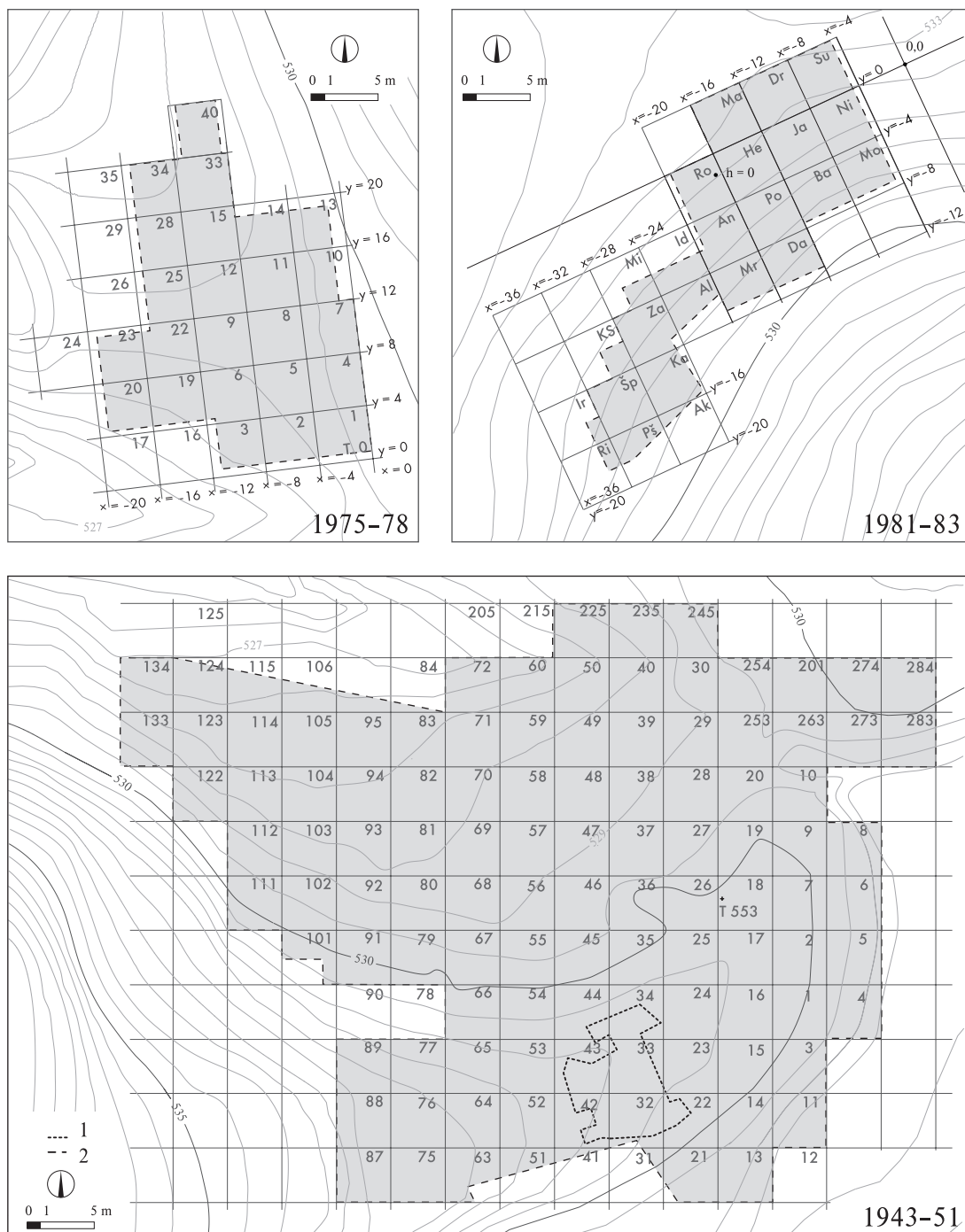
	Datum	V načrtu	Opomba
prva mreža	18. VI. – 20. IX. 1948	da	jugovzhodni del grobišča
	15. VI. – 24. IX. 1949	da	zahodni in vzhodni del grobišča
	4. VII. – 22. VIII. 1951	da	severni del grobišča in pot
druga mreža	11. VIII. – 27. IX. 1975	da	severni del grobišča
	6. IX. – 2. X. 1976	da	severni del grobišča
	30. V. – 24. VI. 1978	da	severni del grobišča
tretja mreža	23. VII. – 15. VIII. 1981	da	vzhodni del naselbine
	24. V. – 19. VI. 1982	da	vzhodni del naselbine
	23. V. – 26. VI. 1983	da	vzhodni del naselbine

2.2.2. REKONSTRUIRANJE NEKDANJEGA RELIEFA

V zadnjih 100 letih so bili izvedeni številni posegi v zemljišča na Pristavi, zato je današnja površina marsikje povsem drugačna kot nekoč. Za razumevanje nekdanje uporabe prostora je bilo zato treba "izbrisati" zadnje spremembe. Za izhodišče smo vzeli podrobno geodetsko izmero v merilu 1 : 1000 in katastrsko karto 1 : 2880 iz leta 1971. Nanjo smo vnesli reliefne podatke Rudolfa Berceta iz let 1948 in 1951. Videz sedla med grajskim in pristavskim gričem smo rekonstruirali s pomočjo terenskega opazanja Rudolfa Berceta z dne 20. III. 1948 (sl. 2.3). Nadalje smo upoštevali, da se je stara pot proti jezeru močno vrezala v tla, da stojijo vsa pristavska

poslopja na umetno zravnanim zemljišču na pobočjih, da zato južni breg pristavske vzpetine nekoč ni bil tako strm. Slednje potrjujeta potek poti iz časa franciscejskega katastra l. 1826, po katerem pot prečka pristavsko vzpetino od Blejskega gradu proti Rečici v skoraj ravni črti, ter v istem katastru njiva vzhodno od največjega pristavskega poslopja, ki sega daleč po pobočju navzgor (sl. 2.4). Prav tako smo "odstranili" nasip poti, ki danes poteka po pristavski dolini. Ohranili pa smo nasip poti čez grobišče in njen usek pri prehodu čez jugovzhodni rob vzpetine. Oboje grobovi namreč že upoštevajo. S tem smo odstranili večino sprememb, ki so nastale v zadnjih stoletjih. Čeprav smo ustvarili samo nekakšen približek starejšemu stanju, daje dovolj dobro izhodišče za nadaljnje prostorske analize.

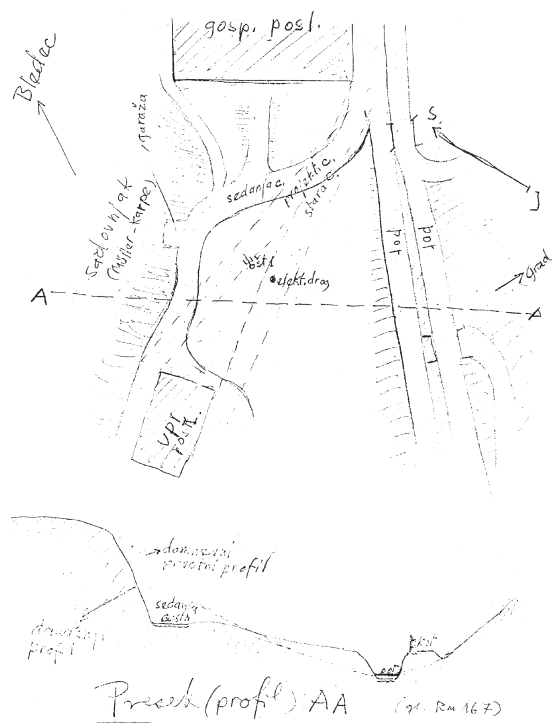

Sl. 2.2 : Mreže kvadrantov treh izkopavalnih obdobj. 1 - izkop 1943, 2 - meje mlajših izkopov. M = 1:500.
 Abb. 2.2: Quadrantennetze der drei Grabungskampagnen. 1 - Ausgrabungsfläche von 1943, 2 - Grenzen der jüngeren Ausgrabungen. M = 1:500.

2.3. ZEMLJENE PLASTI

Z zemljenimi plastmi so mišljene vse plasti nad geološko skalno osnovo. Dokumentacija izkopavanj iz leta 1943 ne vsebuje nobenih opisov zemljenih plasti, dokumentirali pa so jih pri vseh poznejših izkopavanjih. Pri njihovem opisu smo skušali kar najbolj obdržati terenska

pomenovanja. Ker so se ta za isto plast pogosto spreminjala in se med izkopavanji niso oblikovali poenoteni opisi, je bilo treba to storiti pri pripravi objave. Rezultat je kompromis med poenotenjem in sprotnimi terenskimi opažanji, pri čemer smo kopičenju terenskih oznak dali prednost pred preprosto zamenjavo izrazov, ki bi zabrisala vezi z originalno terensko dokumentacijo.

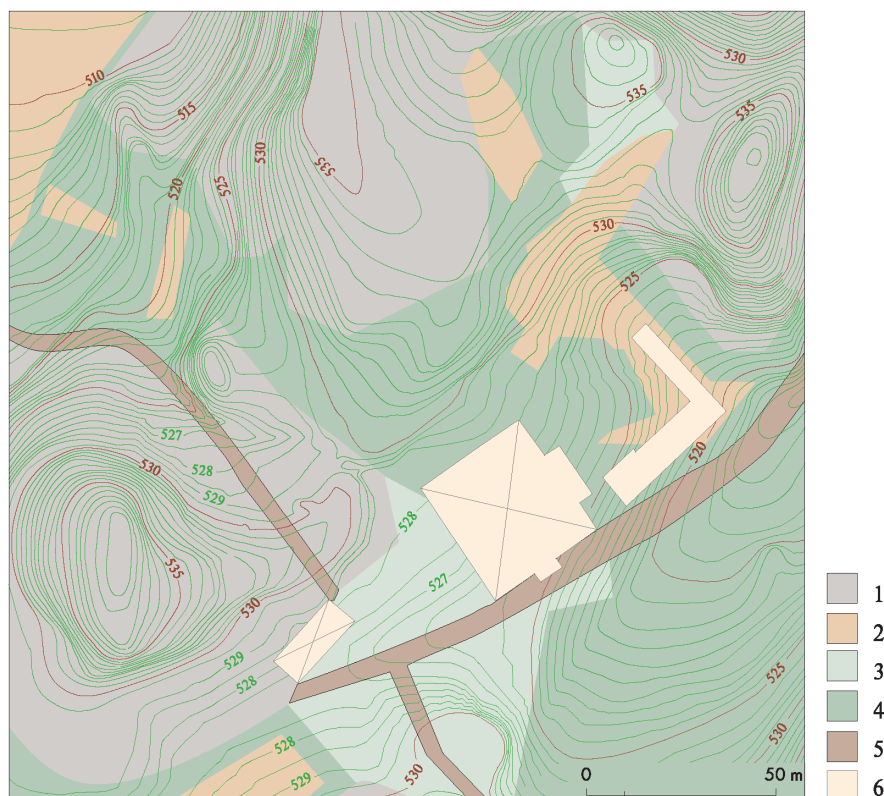

Sl. 2.3: Terenska skica Rudolfa Berceta z dne 20. III. 1948.
Abb. 2.3: Rudolf Berces Geländezeichnung vom 20. III. 1948.

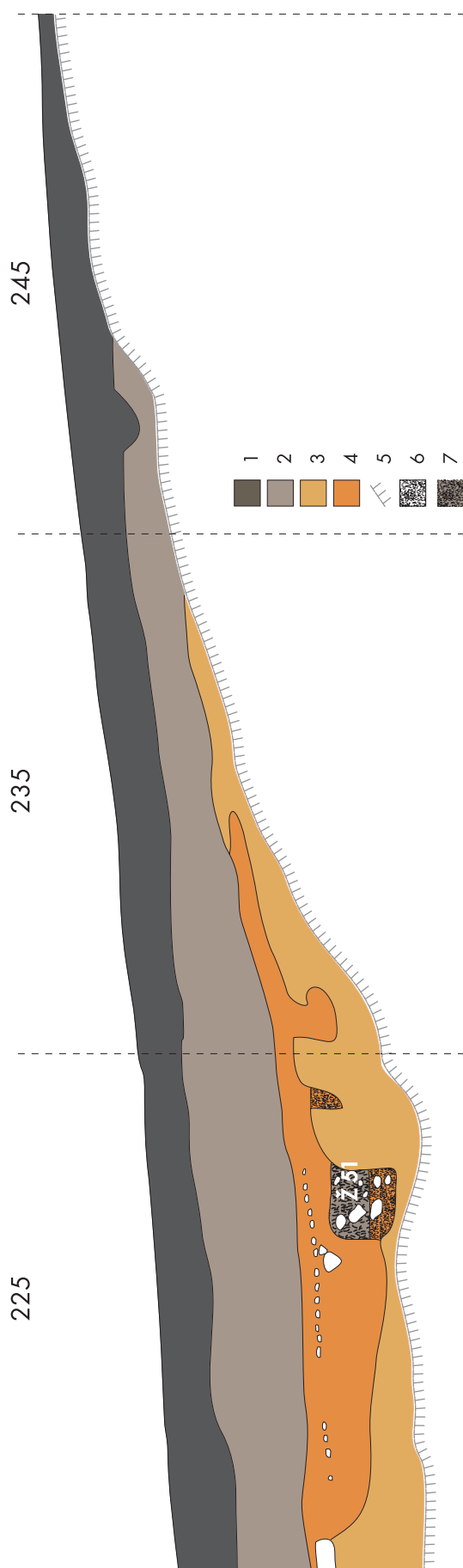
2.3.1. ZEMLJENE PLASTI 1948–1951

Prepoznavanje in poznavanje zemljenih plasti je raslo s časom. Znano dejstvo, da je blejsko površje v veliki meri oblikoval ledenik, se je izrazilo v razlagi zemljenih plasti že leta 1948. Kljub posamičnim opažanjem večjega števila plasti, ki jih je zaslediti v terenski dokumentaciji (sl. 3.41, 3.42, 3.45, 3.46), sta v dolgih, načrtno dokumentiranih prerezih (sl. 3.37, 3.48) označeni nad skalno osnovo skoraj povsod samo dve plasti: *morena* in *humus*. Zato tudi poročilo o izkopavanjih leta 1948 govori samo o talni moreni pod plastjo humusa in nad terciarno skalo (Kastelic, Gabrovec 1950, 14). K takemu razumevanju je gotovo prispevala tudi zelo plitva skalna osnova, ki se je ponekod pojavila že 0,25 m pod površjem (Kastelic, Gabrovec 1950, 16).

Ko so v naslednjih letih kopali v kotanji severneje, kjer je bila skala globlje in se je pojavila še prazgodovinska plast, so razlago plasti izpopolnili. Tako Stane Gabrovec povzema, da "imamo med rušo in terciarno skalo še globok rrv subhumozne plasti in ilovice. Subhumozna plast je v veliki meri nanos z okolnih pobočij hribov, ki to sedlasto kotanjo obkrožajo in zasipajo. To se posebej jasno vidi iz stratigrafskega razmerja staroslovenskih (= starejše okostno grobišče, za izraz glej 3.3., op. A. P.) in prazgodovinskih

Sl. 2.4: Prostor Pristave po franciscejskem katastru leta 1826 (hrani Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana, sign. AS3000/L317).
1 - gozd, 2 - njiva, 3 - pašnik, 4 - travnik, 5 - pot, 6 - stavba. M = 1:2000.
Abb. 2.4: Bereich von Pristava nach dem Franzisceischen Kataster von 1826 (aufbewahrt im Archiv der Republik Slowenien, Ljubljana, Sign. AS3000/L317). 1 - Wald, 2 - Acker, 3 - Weide, 4 - Wiese, 5 - Weg, 6 - Gebäude. M = 1:2000.

Sl. 2.5: Severni prerez kvadrantov 225, 235, 245. 1 - humus, 2 - subhumus, 3 - ilovica, 4 - temna ilovica, 5 - skala, 6 - žganina, 7 - žgan grob. M = 1:50.

Abb. 2.5: Nordprofil der Quadranten 225, 235, 245. 1 - Humus, 2 - Subhumus, 3 - Lehm, 4 - dunkler Lehm, 5 - Fels, 6 - Brandreste, 7 - Brandgrab. M = 1:50.

grobov. V najspodnjem delu kotanje leže prazgodovinski grobovi tudi do enega metra pod staroslovenskimi in do dva metra pod današnjo vršino in jih, kot kaže, staroslovenski pokop ni prizadel. Čim bolj pa leže prazgodovinski grobovi na pobočju hrbta, tem nižja je njihova današnja globina in leže komaj globlje kot staroslovenski, oziroma v isti globini. Na pobočju samem pa so ilirski (= prazgodovinski, op. A. P.) grobovi že tik pod rušo in vedno višje kot staroslovenski skeleti. Iz tega je jasno razvidno, da se je spodnji del stalno zasipal s humusom z okolnih pobočij in da se je precejšnji, večji del tega zasipa izvršil v ca. 1500 letih, ki ločijo prazgodovinsko in staroslovensko nekropolo. Na podlagi istega opazovanja tudi ni izključeno, da bi Iliri pokopavali vsaj deloma tudi na strmejšem pobočju, ki je danes brez prazgodovinskih in staroslovenskih najdb, da pa so bili grobovi zaradi počasnega odnašanja zemlje, ki je ob kakih večjih nalivih zavzelo tudi večji obseg, uničeni." (Gabrovec 1960, 17-18).

Jože Kastelic je plasti sprva videl bolj poenostavljeno: "Grobišče se širi po nizkem polkrožnem hrbtu in v notranjosti tega polkroga na nekoliko nižjem svetu. Hrbet pada od jugozahoda proti severovzhodu. Na obeh krajih hrbta prehaja svet v nekoliko višje, z gozdom porastle skalnate griče. Na samem vrhu hrbta je plast prsti le zelo tanka in prehaja takoj v živo skalo. V notranjosti zgoraj omenjenega polkroga pa je pod tanko plastjo prsti še do dva metra debela ilovnata plast in šele pod njo se pojavlja živa skala. Na nekaterih mestih se med skalo in humus namesto ilovice vriva plast peska in kamenja." (Kastelic 1949b, 54). Pozneje je svoje gledanje dopolnil: "Na terciarno skalo je najprej naložena ledeniška morena, nad njo ilovica in končno subhumozna, prepereva-joča plast rjave zemlje. Globine teh plasti niso povsod enake, njihove izohipse potekajo od jugovzhoda k severozahodu, tako da se na tej ravnici v zemlji stvorijo trije pasovi: ob severnem robu nekropole (= dejansko gre zgolj za severni rob izkopa iz leta 1951, op. A. P.) prevladuje subhumozna plast dokaj globoko - grobovi so v subhumozni plasti; v sredini grobišča je zaklinjena ilovica - grobovi so v plasti ilovice; na južni strani nekropole pa je ledeniška morena kmalu pod površino in so grobovi v morenski plasti." (Kastelic 1960, 9-10).

Tako sta Gabrovec in Kastelic svoje videnje poenotila. Zaporedje skala, morena, ilovica/glina, subhumus, humus kažeta tudi risbi največjih prereзов izkopa: zahodni prerez kvadrantov 68-71 (sl. 3.74) iz leta 1949 in severni prerez kvadrantov 225, 235, 245 (sl. 2.5) iz leta 1951. Grobovi starejšega okostnega grobišča so ležali v subhumusni plasti, delno pa so bili vkopani tudi v ilovnato plast, prazgodovinski grobovi so bili v ilovnati plasti (Gabrovec 1960, 15).

2.3.2. ZEMLJENE PLASTI 1975, 1976, 1978

Kopanje po režnjih, načrtno strganje površin, dokumentiranje površine vsakega režnja, večje število prerezov so prinesli večjo prepoznavnost zemljenih plasti. Kjer so bile plasti nad skalno osnovo najdebelejše, jih je bilo tudi največ. Še najboljše kaže potek plasti južni prerez kvadrantov 4 in 5 iz leta 1975, ki je tudi najgloblji (sl. 2.6). Ker je bil oddaljen samo približno 4 m od severnega prereza kvadrantov 225, 235, 245 (sl. 2.5) in z njim v podobni smeri, lahko primerjamo plasti enega in drugega. Prerez iz leta 1951 združuje tri vrhnje plasti prereza iz leta 1975 v eno samo plast – *humus*, in tudi naslednje tri plasti prereza iz 1975 prav tako v eno samo plast – *subhumus*. Prerez iz 1951 ne razločuje med peščeno skalno preperino in trdno skalo, loči pa tako kot prerez iz 1975 svetlejšo in temnejšo ilovico. Slednja je na najtemnejšem mestu opredeljena kot grob. Zdi se, da je plast, ki pokriva v prerezu iz l. 1975 ilovico, v prerezu iz 1951 pridružena plasti *temne ilovice*, kjer vidimo na vrhu plast grušča.

Iz posamičnih situacij je bilo mogoče sestaviti idealiziran prerez (sl. 2.7). Ker je nastajal iz posamičnih režnjev, prerezov in dnevniških pripomb, je bilo smiselno sprotno zajeti tudi nekaj splošnih podatkov o najbolj grobi časovni opredelitvi najdb, o opaženih posegih v plast, o režnjih posameznih kvadrantov, ki vsebujejo opisano plast, in na koncu podati tudi prvo najbolj grobo opredelitev plasti. Podatki o režnjih in kvadrantih dajejo tudi najbolj grobo oceno prostora, kjer se je neka plast pojavljala, in njene debeline.

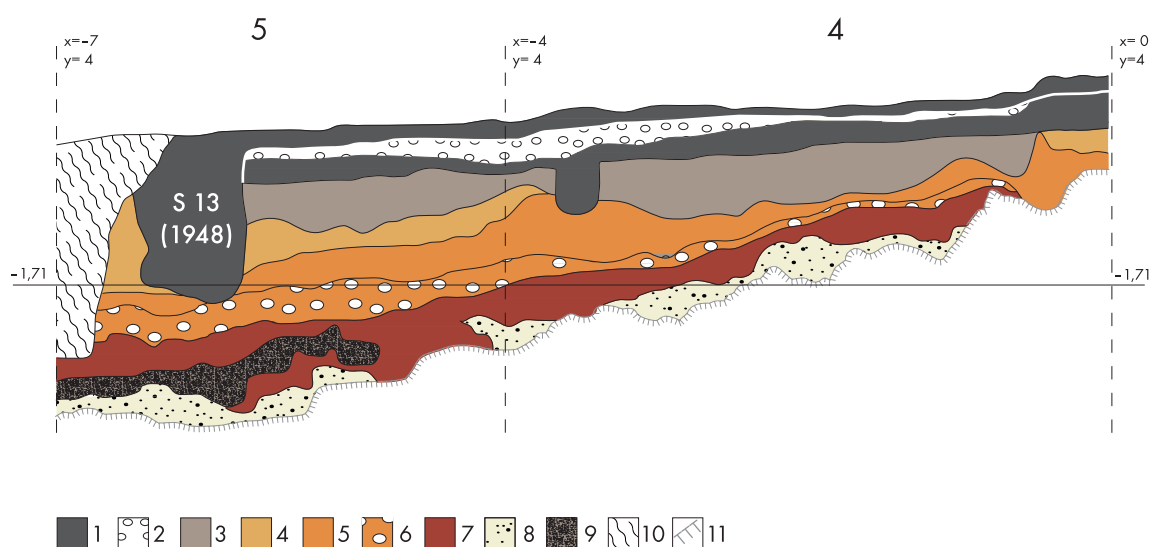
2.3.3. ZEMLJENE PLASTI 1981–1983
(sl. 2.8)

Izkopi v teh letih so potekali na pobočju pristavske vzpetine, kjer so bile plasti nad skalno osnovo razmeroma plitve, bilo jih je manj in bile so slabše izražene kot nad grobiščem. Tudi tu ni bilo mesta, kjer bi našli vse plasti hkrati, zato je bilo treba sestaviti idealiziran prerez na enak način kot za izkopavališče v prejšnjih letih. Še največ plasti kaže zahodni prerez kvadrantov Šp in Pš (sl. 2.9).

2.3.4. USKLADITEV PLASTI VZHODNEGA IN ZAHODNEGA DELA NAJDIŠČA

Uskladitev plasti izkopov v letih 1948–1951 s tistimi iz let 1975–1978 je predstavljena že zgoraj (2.3.2.). Da gre pri plasti *subhumusa* iz 1948–1951 vsaj navidezno za vsaj tri plasti, je razvidno tudi iz dobro dokumentiranega prereza čez sredino izkopa leta 1949. Gre za zahodno steno kvadrantov 68–71. V terenskih dnevnikih sicer ni njenega opisa, je pa ohranjena risba prereza z razlago plasti (Gabrovec 1960, priloga: spodaj). Poleg tega obstaja terenska fotografija tega prereza. S tem dobimo možnost vpogleda v plasti in kontrole tedanjega videnja. Pri tem moramo upoštevati, da je bila fotografija posneta, še preden je bil prerez izkopan v celoti. Bil je že končan v kvadrantih 68 in 69, v kvadrantih 70 in 71 pa so ga pozneje še poglobili.

Risba prereza se dokaj dobro ujema s fotografijo (sl. 3.74). Vse, kar je prikazano na risbi, je vidno tudi na

Sl. 2.6: Južni prerez kvadrantov 4 in 5 izkopa iz leta 1975. 1 – črn humus, 2 – sodobno nasutje, 3 – rjavočrn gruščnat humus, 4 – rumeni grušč, 5 – rjav humusen grušč, 6 – črnorjav glinasto humusen grušč, 7 – rdeča iloviica, 8 – pesek, 9 – prazgodovinski grobovi, 10 – apnena jama, 11 – skala. M = 1:50.

Abb. 2.6: Südprofil der Quadranten 4 und 5 der Ausgrabungsfläche von 1975. 1 – schwarzer Humus, 2 – zeitgenössische Aufschüttung, 3 – braunschwarzer steiniger Humus, 4 – gelber Schutt, 5 – brauner mit Humus vermischter Schutt, 6 – schwarzbrauner mit Lehm und Humus vermischter Schutt, 7 – roter Lehm, 8 – Sand, 9 – vorgeschichtliche Gräber, 10 – Kalkgrube, 11 – Fels. M = 1:50.

Plast / Schicht	Najdbe / Funde	Posegi v plast / Störungen	Razlaga / Interpretation	Kvadrant / reženj - Quadrant / Schnitte
<i>skala / Fels</i>	brez / ohne	okostni grobovi / Skelettgräber	geološka podlaga / geologische Unterlage	1/3-7, 2/9, 4/3, 7/7, 17/2, 19/4-5, 23/3, 26/2, 29/2
<i>pesek / Sand</i>	brez / ohne	prazgodovinski in okostni grobovi / vorgeschichtliche Gräber und Skelettgräber	geološka podlaga / geologische Unterlage	2/7-9, 4/5, 5/11, 6/10, 7/6-7, 8/9, 10/1-5, 11/3-6, 12/5-6, 13/1-2, 14/2-5, 16/4, 19/4, 20/2, 22/4-5, 23/3, 29/2, 33/4, 34/4, 40/3-5
<i>rumeno-rdeče- rjava ilovica / Gelb-rot- braunlehm</i>	prazgodovinske / vorgeschichtliche	prazgodovinski in okostni grobovi / vorgeschichtliche Gräber und Skelettgräber	delno geološka podlaga, delno prazgo- dovinska plast / teilweise geologische Unterlage, teilweise vorgeschichtliche Schicht	1/5, 2/7-8, 4/5, 7/6-7, 8/5-6, 9/6, 11/4-6, 12/5, 14/5, 16/4, 19/4-5, 28/5, 29/3, 34/4, 40/5
<i>(črno)rjavo-rdeč grušnat humus/ ilovica / (schwarz) braun-roter Humusschutt/ Lehmshutt</i>	prazgodovinske / vorgeschichtliche	okostni grobovi in zgodnjerednjeveški naselbinski vkopi / Skelettgräber und frühmittelalterliche Siedlungseingrabungen	prazgodovinska plast / vorgeschichtliche Schicht	2/7-9, 5/6, 9/5, 11/4-6, 12/4
<i>(črno)rjav grušnat humus / (schwarz)brauner Humusschutt</i>	antične / römerzeitliche	zgodnjerednjeveški in novoveški naselbinski vkopi / frühmittelalterliche und neuzeitliche Siedlungseingrabungen	plast iz začetnega obdobja zgodnjega srednjega veka / Schicht aus dem Anfang des Frühmittelalters	4/5, 5/5-6, 6/5, 8/5, 9/5, 19/4, 10/4, 28/3
<i>rumen ilovnato- humusen grušč / gelber Lehm- humusschutt</i>	močno obrušeni odlomki antične lončenine / stark abgeschliffene römerzeitliche Tonscherben	zgodnjerednjeveški in novoveški naselbinski vkopi / frühmittelalterliche und neuzeitliche Siedlungseingrabungen	plast iz začetnega obdobja zgodnjega srednjega veka / Schicht aus dem Anfang des Frühmittelalters	1/3, 6/5, 8/4-5, 9/3, 10/2-4, 11/2-3, 12/2-4, 15/1-3, 22/2-4, 25/2, 28/2-3, 29/2, 33/3-4, 40/3-4
<i>črno(rjav) gruščnat humus / schwarzbrauner Humusschutt</i>	večinoma zgodnje- srednjeveške / hauptsächlich frühmittelalterliche	novoveški naselbinski vkopi / neuzeitliche Siedlungseingrabungen	srednjeveška plast / mittelalterliche Schicht	1/3-4, 2/5, 4/3, 7/3, 8/3-4, 9/3, 10/1, 11/2, 12/1-3, 13/1, 14/1, 15/1, 19/2-3, 22/3-4, 33/3, 34/2-3, 40/3-4
<i>črn(orjav) humus / schwarz(brauner) Humus</i>		niso opazni (novoveški naselbinski vkopi) / nicht zu beobachten (neuzeitliche Siedlungseingrabungen)	ostanek novodobne ruše / Rest der neuzeitliche Grasnarbe	1/3, 8/2-3, 9/2, 10/1, 11/1, 12/1, 13/1, 14/1, 15/1, 19/1-3, 20/1-2, 22/1-2, 23/1-2, 25/1, 28/1, 33/1-2, 34/1, 40/1-3
<i>rjavočrn humusen grušč / braunschwarzer Schutt</i>	smeti 20. st. / Abfall des 20. Jhrs.	niso opazni (novoveški naselbinski vkopi) / nicht zu beobachten (neuzeitliche Siedlungseingrabungen)	novodobno nasutje / neuzeitliche Aufschüttung	4/1-2, 5/1-2, 6/1-2, 7/2, 16/2
<i>črn humus / schwarzer Humus</i>		niso opazni (novoveški naselbinski vkopi) / nicht zu beobachten (neuzeitliche Siedlungseingrabungen)	novodobno nasutje / neuzeitliche Aufschüttung	4/1, 5/1, 6/1
<i>mešano nasutje / gemischte Aufschüttung</i>			zemlja iz izkopa 1975 / Erde aus dem Aushub 1975	16/1, 17/1

Sl. 2.7: Idealiziran prerez izkopališča v letih 1975, 1976, 1978.

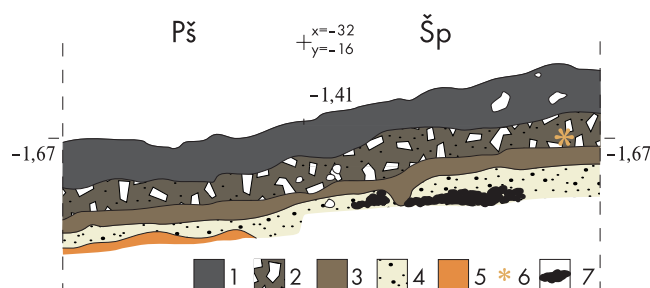
Abb. 2.7: Idealisertes Profil des Grabungsgeländes von 1975, 1976, 1978.

2. PROSTORSKA DOKUMENTACIJA

Plast / Schicht	Najdbe / Funde	Posegi v plast / Störungen	Razlaga / Interpretation	Kvadrant / reženj - Quadrant / Schritte
<i>skala / Fels</i>	brez / ohne	okostni grobovi / Skelettgräber	geološka podlaga / geologische Unterlage	1/3-7, 2/9, 4/3, 7/7, 17/2, 19/4-5, 23/3, 26/2, 29/2
<i>pesek / Sand</i>	brez / ohne	prazgodovinski in okostni grobovi / vorgeschichtliche Gräber und Skelettgräber	geološka podlaga / geologische Unterlage	2/7-9, 4/5, 5/11, 6/10, 7/6-7, 8/9, 10/1-5, 11/3-6, 12/5-6, 13/1-2, 14/2-5, 16/4, 19/4, 20/2, 22/4-5, 23/3, 29/2, 33/4, 34/4, 40/3-5
<i>rumeno-rdeče- rjava ilovica / Gelb-rot- braunlehm</i>	prazgodovinske / vorgeschichtliche	prazgodovinski in okostni grobovi / vorgeschichtliche Gräber und Skelettgräber	delno geološka podlaga, delno prazgodovinska plast / teilweise geologische Unterlage, teilweise vorgeschichtliche Schicht	1/5, 2/7-8, 4/5, 7/6-7, 8/5-6, 9/6, 11/4-6, 12/5, 14/5, 16/4, 19/4-5, 28/5, 29/3, 34/4, 40/5
<i>(črno)rjavo-rdeč gruščnat humus/ ilovica / (schwarz) braun-roter Humusschutt/ Lehmschutt</i>	prazgodovinske / vorgeschichtliche	okostni grobovi in zgodnjerednjeveški naselbinski vkopi / Skelettgräber und frühmittelalterliche Siedlungseingrabungen	prazgodovinska plast / vorgeschichtliche Schicht	2/7-9, 5/6, 9/5, 11/4-6, 12/4
<i>(črno)rjav gruščnat humus / (schwarz)brauner Humusschutt</i>	antične / römerzeitliche	zgodnjerednjeveški in novoveški naselbinski vkopi / frühmittelalterliche und neuzeitliche Siedlungseingrabungen	plast iz začetnega obdobja zgodnjega srednjega veka / Schicht aus dem Anfang des Frühmittelalters	4/5, 5/5-6, 6/5, 8/5, 9/5, 19/4, 10/4, 28/3
<i>rumen ilovnato- humusen grušč / gelber Lehm- humusschutt</i>	močno obrušeni odlomki antične lončenine / stark abgeschliffene römerzeitliche Tonscherben	zgodnjerednjeveški in novoveški naselbinski vkopi / frühmittelalterliche und neuzeitliche Siedlungseingrabungen	plast iz začetnega obdobja zgodnjega srednjega veka / Schicht aus dem Anfang des Frühmittelalters	1/3, 6/5, 8/4-5, 9/3, 10/2-4, 11/2-3, 12/2-4, 15/1-3, 22/2-4, 25/2, 28/2-3, 29/2, 33/3-4, 40/3-4
<i>črno(rjav) gruščnat humus / schwarzbrauner Humusschutt</i>	večinoma zgodnje- srednjeveške / hauptsächlich frühmittelalterliche	novoveški naselbinski vkopi / neuzeitliche Siedlungseingrabungen	srednjeveška plast / mittelalterliche Schicht	1/3-4, 2/5, 4/3, 7/3, 8/3-4, 9/3, 10/1, 11/2, 12/1-3, 13/1, 14/1, 15/1, 19/2-3, 22/3-4, 33/3, 34/2-3, 40/3-4
<i>črn(orjav) humus / schwarz(brauner) Humus</i>		niso opazni (novoveški naselbinski vkopi) / nicht zu beobachten (neuzeitliche Siedlungseingrabungen)	ostanek novodobne ruše / Rest der neuzeitliche Grasnarbe	1/3, 8/2-3, 9/2, 10/1, 11/1, 12/1, 13/1, 14/1, 15/1, 19/1-3, 20/1-2, 22/1-2, 23/1-2, 25/1, 28/1, 33/1-2, 34/1, 40/1-3
<i>rjavočrn humusen grušč / braunschwarzer Schutt</i>	smeti 20. st. / Abfall des 20. Jhrs.	niso opazni (novoveški naselbinski vkopi) / nicht zu beobachten (neuzeitliche Siedlungseingrabungen)	novodobno nasutje / neuzeitliche Aufschüttung	4/1-2, 5/1-2, 6/1-2, 7/2, 16/2
<i>črn humus / schwarzer Humus</i>		niso opazni (novoveški naselbinski vkopi) / nicht zu beobachten (neuzeitliche Siedlungseingrabungen)	novodobno nasutje / neuzeitliche Aufschüttung	4/1, 5/1, 6/1
<i>mešano nasutje / gemischte Aufschüttung</i>			zemlja iz izkopa 1975 / Erde aus dem Aushub 1975	16/1, 17/1

Sl. 2.8: Idealiziran prerez izkopališča v letih 1981-1983.

Abb. 2.8: Idealiertes Profil des Grabungsgeländes von 1981-1983.

Sl. 2.9: Zahodni prerez kvadrantov Šp in Pš z ostanki starega kurišča. 1 – črn humus, 2 – črnorjav gruščnat humus, 3 – rjav humus, 4 – pesek, 5 – rdečerjava gruščnata ilovica, 6 – ostroga. M = 1:50.

Abb. 2.9: Westprofil der Quadranten Šp und Pš mit Resten einer alten Feuerstelle. 1 – schwarzer Humus, 2 – schwarzbrauner steiniger Humus, 3 – brauner Humus, 4 – Sand, 5 – rotbrauner steiniger Lehm, 6 – Sporn. M = 1:50.

fotografiji. Izjema je seveda omenjena poglabitev. Ne velja pa obratno; ni vse narisano, kar je vidno na fotografiji. Plast "naplavljenega peska", ki je na risbi dolga 1,25 m, sega na fotografiji približno 5 m v dolžino. Še pomembneje je, da je plast "subhumusa" mogoče členiti naprej na najmanj tri plasti, ki so dobro vidne na fotografiji. S tem se idealizirani prerez izkopavanja 1948–1951 ujame z idealiziranim prerezom mlajših izkopavanj (sl. 2.10).

Uskladitev s plastmi izkopa v letih 1981–1983 omogočajo podatki o najdbah in posegih v plasti. Te zadnje raziskane plasti kažejo v primerjavi s tistimi, ki so jih odkrili že prej na prostoru grobišč, da se je na nekaterih mestih na pristavski vzpetini ohranila vsaj šibka plast nekdanje antične humusne površine.

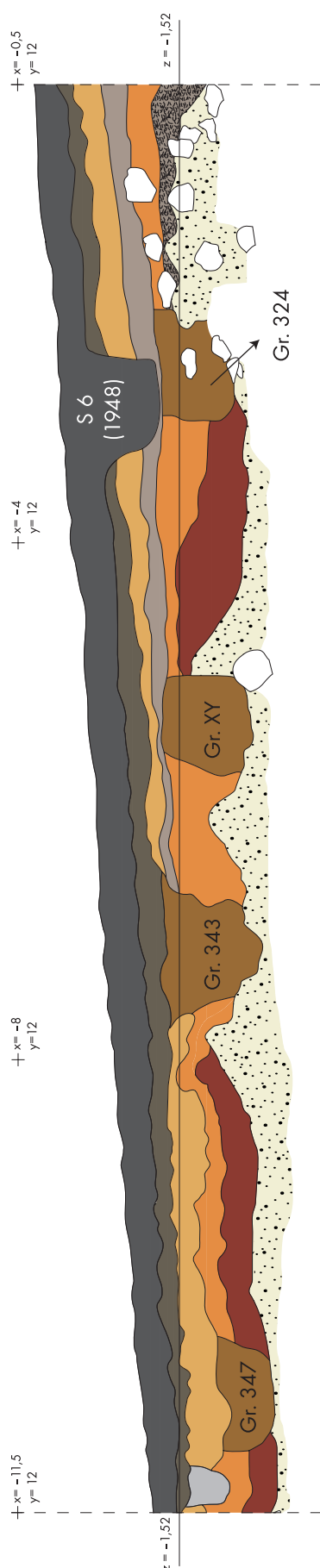
2.3.5. SLEDI VREMENSKEGA DOGODKA

Da je zaradi vremenskega dogajanja prihajalo do sprememb zemljene površine in sestave zemljenih plasti, so opazili že pri prvih povojnih izkopavanjih (2.3.1.). Že pri izkopavanjih l. 1975 je postalo očitno, da starejše okostno grobišče prekriva do 0,5 m debela naplavinna, na kateri so bile pozneje postavljene zgodnesrednjeveške stavbe. To opažanje so potrdila tudi izkopavanja v letih 1976 in 1978. Gre za plast rumenega ilovnato-humusnega grušča in spodnjo plast (črno)rjavega gruščnatega humusa (sl. 2.7), ki prav tako prekriva starejše okostno grobišče (sl. 2.11). Spodnjo plast (črno)rjavega gruščnatega humusa je bilo mogoče opaziti samo tam, kjer je bila debelina zemljenih plasti največja. Možen je nastanek obeh plasti ob isti priložnosti, v istem procesu (glej spodaj). V tem primeru bi šlo za isto tafonomsko enoto (o izrazu: pogl. 3.3., 43–66).

Vzhodni del / Ostteil	Zahodni del / Westteil		
	1981 - 1983	1975 - 1978	1948 - 1951
skala / Fels	skala / Fels	skala / Fels	
pesek / Sand	pesek / Sand	pesek / Sand	morena / Moräne
rdeča ilovica / Rotlehm	rumeno-rdeče-rjava ilovica / Gelbrot-brauner Lehm		
rjavo-rdeča gruščnata ilovica(humus) / Braun-roter Schutt mit Lehm (Schutt mit Humus)	(črno)rjavo-rdeč gruščnat humus/ilovica / (schwarz)braun-roter Schutt mit Humus / Schutt mit Lehm	glina, ilovica / Ton, Lehm	
rjav humus / brauner Humus			
rjav gruščnat humus / brauner Schutt mit Humus	(črno)rjav gruščnat humus / (schwarz)brauner Schutt mit Humus	subhumus / Subhumus	
	rumen ilovnato-humusen grušč / gelber Lehm-Schutt mit Humus		
črnorjav gruščnat humus / schwarzbrauner Schutt mit Humus	črnorjav gruščnat humus / schwarzbrauner Schutt mit Humus		
		"naplavljen" pesek / "eingeschwemmter" Sand	humus / Humus
črn humus / schwarzer Humus	črn(orjav) humus / schwarz(brauner) Humus	humus / Humus	
	rjavočrn humusen grušč / braunschwarzer Schutt	recentni pesek / rezenter Sand	
	črn humus / schwarzer Humus	humus / Humus	
	mešano nasutje / gemischte Aufschüttung		

Sl. 2.10: Predlog uskladitve zemeljskih plasti, kot so jih dokumentirali ob različnih izkopavanjih.

Abb. 2.10: Vorschlag zur Konkordanz der Erdschichten, wie man sie bei den verschiedenen Grabungen dokumentierte.

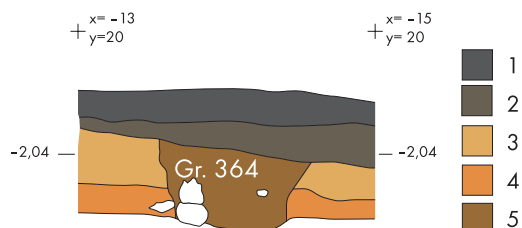
Sl. 2.11: Seaverni prerez kvadrantov 7, 8, 9 iz leta 1975. 1 - črn humus, 2 - črnorjav gruščnat humus, 3 - rumen grušč, 4 - rjav gruščnat humus, 5 - rjavordeč gruščnat humus, 6 - rdečerjava ilovica, 7 - pesek, 8 - grob, 9 - vkop. M = 1:50.

Abb. 2.11: Nordprofil der Quadranten 7, 8, 9 aus dem Jahre 1975. 1 - schwarzer Humus, 2 - schwarzbrauner steiniger Humus, 3 - gelber Schutt, 4 - brauner steiniger Humus, 5 - braunroter steiniger Humus, 6 - rotbrauner Lehm, 7 - Sand, 8 - Grab, 9 - Störung. M = 1:50.

Da gre za naraven nanos, kažejo močno oglajeni odlomki antične lončenine (sl. 2.7). Kakšna je bila hitrost nanosa, najbolj kažejo startigrafska razmerja med njim in grobovi starejšega okostnega grobišča. Čeprav nanos prekriva skoraj vse grobove, sta vendarle najmanj dva grobova (grob 334 in grob 364) vkopana vanj (sl. 2.11 in 2.12). To kaže na nenaden nastanek nanosa tik pred koncem uporabe starejšega okostnega grobišča.

Ker gre najverjetneje za plast naplavine, ki je nastala v zelo kratkem času, je misliti na posledico zelo hudega dežja. Intenzivne kratkotrajne padavine so namreč vzrok nastanka mnogih, predvsem preperinskih plazov. Ta pojav je posledica nenadnega močnega nihanja pornega tlaka in naknadno njegovega povečanja v površinskih plasteh. Povečan porni tlak lahko povzroči popolno dezintegracijo zemljine, ki nato nenadoma kot blatni tok zdrsi po pobočju (Komac 2005, 264; na članek je opozoril Ivan M. Hrovatin). Mejne količine padavin, ki v Sloveniji značilno vplivajo na pojavljanje plazov, se gibljejo med 100 in 150 mm v 24 urah. Bled leži na območju, kjer so največje 24-urne padavine s povratno dobo 100 let med 150 in 200 mm (Komac 2005, Slika 4, 275). Torej gre za nedvomno ogroženo območje.

Grobišču sosednje vzpetine so morale biti tedaj neporaščene, z bolj ali manj uničeno rastlinsko odejo. Voda je sprala najprej plast humusa, ilovice in drobnega kamenja, kar je v nižje ležeči kotanji ustvarilo plast (črno) rjavega gruščnatega humusa, nato pa je sprala še spodnjo peščeno skalno preperino, ki se je v kotanji naložila kot rumeni humusni grušč. Vse to bi lahko nastalo celo v enem dnevu.

Sl. 2.12: Prerez preko groba 364. 1 - črn humus, 2 - rjav gruščnat humus, 3 - rumen humusen grušč, 4 - rumenordečerjava ilovica, 5 - grob. M = 1:50.

Abb. 2.12: Profil durch Grab 364. 1 - schwarzer Humus, 2 - brauner steiniger Humus, 3 - gelber mit Humus vermischter Schutt, 4 - gelbrotbrauner Lehm, 5 - Grab. M = 1:50.

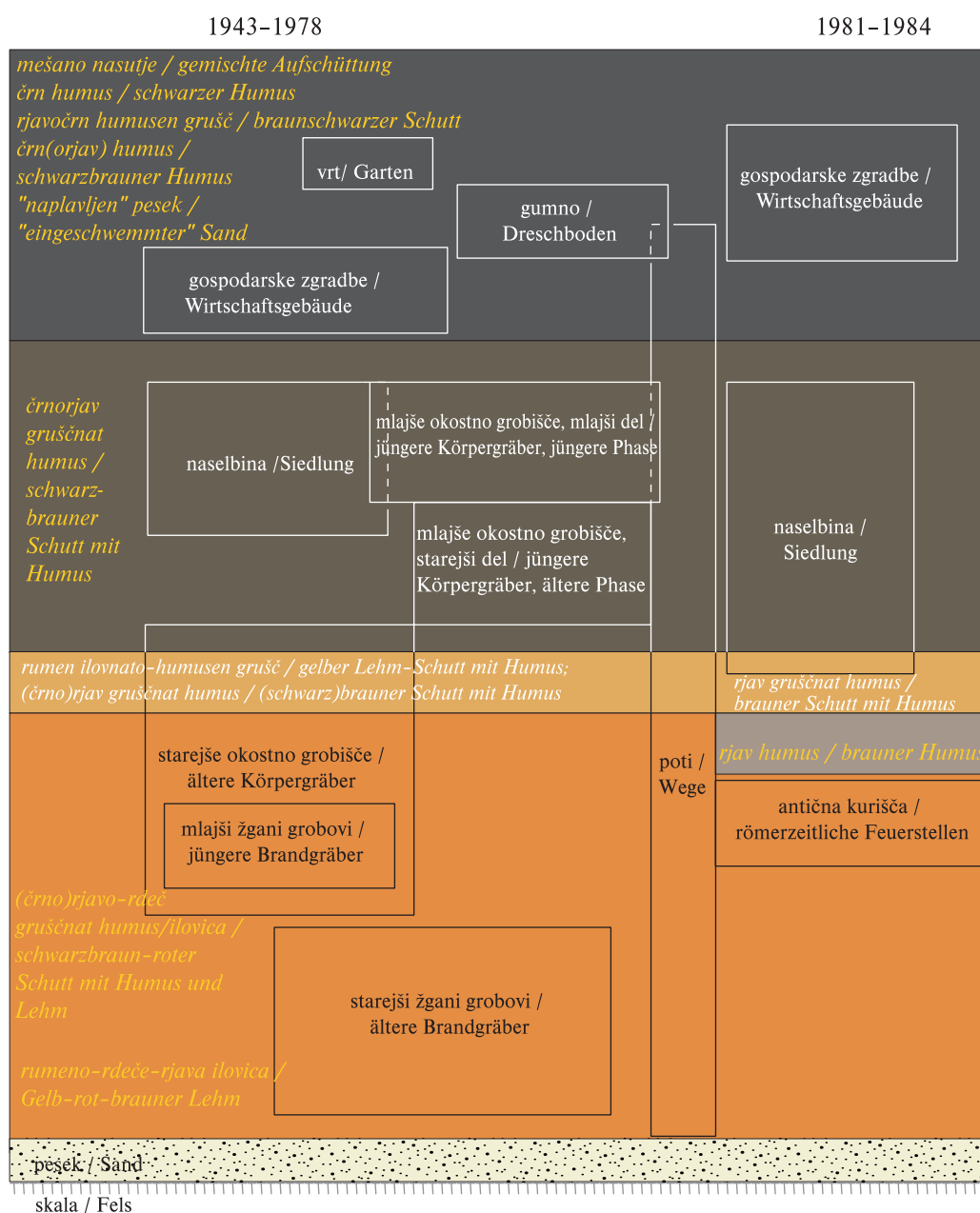
Tako razlago potrjujeta tudi vzhodna dela južnega prereza izkopa iz leta 1951 (*sl. 2.5*) in severnega prereza izkopa iz leta 1975 (*sl. 2.6*). Tam se že začenja pobočje, plasti naplavine ležijo neposredno na skalnati osnovi, starejših plasti ni. Še višje po pobočju skalo prekriva samo še vrhnji humus. To kaže, da je bilo pred tem pobočje izprano do žive skale.

Na opisano naplavinsko plast so naleteli že leta 1949, kar kaže fotografija zahodnega prereza kvadrantov 68–71 (glej: 2.3.4., 35–38 in *sl. 3.74*). Njeno sled pa najdemo tudi pri opisu groba 273 na meji kvadrantov 103 in 104: "Prav tako so bili položeni srednje veliki kamni nad zgornjim delom thoraksa in sicer ne neposredno nad skeletom, ampak višje, tako da je bila vmes subhumusna ilovnata plast, s katero je bil skelet zasut." Subhumusno

ilovnato plast nad okostjem si pač najbolj smiselno razložimo kot obravnavano naplavino.

2.4. STRATIGRAFIJA TAFONOMSKIH SKUPIN IN ZEMLJENIH PLASTI

Namen tega oddelka je s pomočjo idealiziranega prereza na preprost in razviden način prikazati temeljna stratigrafska razmerja med glavnimi zemljenimi plastmi in glavnimi tafonomskimi skupinami (*sl. 2.13*). Opredelevitev posameznih tafonomskih skupin in vsi podrobnejši stratigrafski odnosi, kolikor jih je mogoče prepoznati v terenski dokumentaciji, pa so predstavljeni sprotno v naslednjih poglavjih.

Sl. 2.13: Idealiziran prerez najdišča. Plasti in tafonomske skupine.

Abb. 2.13: Idealisiertes Profil der Fundstelle. Schichten und tafonomische Gruppen.

3. VIDLJIVOST NASELBINSKIH OSTANKOV PRI IZKOPAVANJIH 1943 IN 1948–1951

Časovni odmik od prvih raziskav Pristave je tolikšen, da informacije o njih lahko pridobivamo samo še s pomočjo ohranjene terenske dokumentacije. Iz nje črpajo tudi prve objave, ki so jih pisali izkopavalci sami. Za namen naše objave so zanimive predvsem zaradi tega, ker kažejo, kako so izkopavalci razumeli najdišče. Ker naselbine niso vključili v svojo razlago, smo pred nevhvaležno nalogo, da izbrskamo skrite informacije o naselbinskih sledovih.

3.1. METODA ISKANJA SKRITIH INFORMACIJ

Pri preučevanju ostankov preteklosti smo odvisni od delovanja informacijskih filtrov (Pletreski 2001a; tako že Grafenauer 1960, 19; pozneje npr. Klejn 1987, 90; nazadnje Štular 2005, 80–81), ki stojijo med zgodovinskim procesom in tisto predstavo o njem, ki si jo ustvari radovedni bralec. Prvi filter je narava zgodovinskega procesa, ki določa količino in vrsto artefaktov kot svojih strukturnih sledov. Drugi filter je propadanje artefaktov, ki vpliva na njihovo ohranjenost. Tretji in četrti filter postavijo raziskovalci sami, prvega pri pridobivanju in dokumentiranju artefaktov, drugega pri posredovanju informacij naprej. Zadnjega predstavlja sposobnost bralca, kako doume posredovane informacije. Pri vsakem prehodu skozi posamezen informacijski filter se del starih informacij izgubi, doda pa se nekaj novih, zato se izvirna struktura vsakič nekoliko spremeni. Da bi te posledice odpravili ali vsaj zmanjšali, se jih moramo najprej zavedati. V nadaljevanju se bomo ukvarjali predvsem z odpravljanjem težav, ki jih prinaša pridobivanje in dokumentiranje artefaktov.

Historični proces [1] → artefakt [2] → ohranjenost → (izkopavalec [3] + objavitelj [4]) = raziskovalec → bralec [5] → predstava o procesu

Spoznanje, da “objektivne” dokumentacije, ki bi bila neodvisna od namenov, sposobnosti in tehničnih možnosti izkopavalcev, ni, se je ponekod v stroki že uveljavilo. Priznavanje in prepoznavanje subjektivnosti mora zato biti sestavni del interpretacije. Potem dobimo možnost razumeti prisotnost, odsotnost in razporejenost

terenskih informacij. Proces izkopavanja je za procesom propadanja naslednje informacijsko “rešeto”, skozi katerega potujejo sledovi preteklosti. Našli bomo prvenstveno to, kar iščemo, in to bomo tudi najbolj dokumentirali (podobno: Hodder 1999, 36). Pa naj bodo to npr. grobovi ali veliko bolj neosebne, t. i. stratigrafske enote. Ti podatki so zato v terenski dokumentaciji najbolj vidni. Vse tisto, česar ne pričakujemo in takoj ob odkritju ne razumemo ali vsaj ne opazimo, ostaja veliko slabše dokumentirano, skrito v skupino skritih informacij.

Problem se še stopnjuje, če izkopavalec in objavitelj nista ista oseba. Potreben je dodaten prenos informacij in s tem dobimo nov informacijski filter. Če želimo razumeti tistega, ki je bil pri terenskem zajemanju podatkov, moramo poznati in upoštevati zanimanja izkopavalcev. Terenska dokumentacija je odraz tega. Ko se lotimo njenega pregledovanja, je naša naloga, da tudi skrite informacije naredimo vidne. Pri tem nam je v spodbudo preprosto dejstvo, da je vsakršna dokumentacija neskončno boljša kot nikakršna dokumentacija, v pomoč pa so nam znanja, ki so se nakopičila od časa izkopavanj. Potem ko terensko dokumentacijo ustrezno informatiziramo s pomočjo digitalizacije, klasifikacije in indeksacije ter jo vpneemo v prostor, jo lahko pregledujemo in razporejamo po različnih vidikih, ki jih medsebojno primerjamo. Skrite informacije pridobivamo iz ugotovljenih ujemanj in razlik.

Zavedamo se, da smo pri posredovanju informacij strokovni javnosti postali naslednji informacijski filter. Raziskovalci z večjim znanjem bodo v prihodnosti lahko iz istega gradiva pridobili še več informacij in odgovorili tudi na logično vprašanje, kaj vse smo v želji, da bi predstavili zgodnesrednjeveško naselbino, nehote izpustili ali napačno spremenili. Bi bila brez te želje naša analiza boljša? Trdno verjamemo, da ne. Brez želja ni idej, ki sprožijo spoznavni proces (glej: Gardin 1987, 199; Klejn 1988, 364). Bili bi samo še stroji, ki jim hotenje programirajo.

3.1.1. ENOTE OPAZOVANJA

Od sodobnih izkopavalnih metod je gotovo najboljše predstavljena t. i. stratigrafska (Harris 1989). Kot enote

dokumentiranja v njej nastopajo t. i. stratigrafske enote. Če jih prevedemo v informacijski jezik, naj bi šlo za strukture, ki so nastale v nekem procesu preteklosti. S tem pa postane razvidno, da so "stratigrafske enote" zgolj ena od ravni obstoja arheoloških struktur (prim.: Pletreski 2001a, 66). Ob dosledni uporabi stratigrafske metode bi morali kot stratigrafsko enoto upoštevati tudi druge ravni obstoja arheoloških struktur, npr. predmete. Res pa je, da bi si potem pri izkopavanju zajemanje podatkov tako otežili, da delo ne bi bilo več mogoče. Vendar navedeni primer pokaže, da je v tej luči stratigrafska metoda subjektivna že z osnovnega vidika ravni opazovanja. Tudi če to težavo odmislimo, ostaja glavni problem subjektivnost prepoznavanja "stratigrafskih enot". Kako določimo stratigrafsko enoto, je odvisno od subjektivnega opazovanja in s tem od arbitrarnosti. Avtor metode je skušal ta problem povsem na kratko odpraviti z nasvetom: "*Arheologi se danes navedno strinjajo, da je treba proces stratigrafskega izkopavanja uporabiti povsod tam, kjer v stratifikaciji najdišča lahko zasledimo arheološke plasti in elemente. Kadar ne opazimo [podčrtal A. Pleterski] takih enot stratifikacije ali kadar je stratigrafsko izkopavanje dejansko nemogoče, moramo uporabiti arbitrarni proces z merjenimi režnji.*" (Harris 1989, 36–37). Po tem nasvetu stratigrafske enote bodisi vidimo in je potem treba kopati stratigrafsko ali pa jih ne vidimo in je treba kopati arbitrarno. Ker pa praksa ni črno-bela, ampak je sestavljena iz neskončne palete svin, je v resnici odločitev o uporabi prve, druge ali kombinirane metode prepuščena subjektivni presoji izkopavalca. Vedno vidimo nekaj, ampak kaj? In kot smo videli, je vsaka izkopavalna metoda – tudi stratigrafska – arbitrarna.

Zaradi povedanega menimo, da je z zaznavnega vidika veliko ustrežnejše govoriti o *enotah opazovanja*. Ime opozarja na neizogibno subjektivnost in hkrati pove, da gre za praktično enoto dokumentiranja in preučevanja, ter odpravlja utvaro, da gre za resnično enoto preteklosti. Od stopnje ujemanja enote opazovanja z realno *tafonomsko enoto* (glej še spodaj) – strukturo, ki je izvorno nastala v enotnem procesu, sta odvisni kakovost zajemanja podatkov in kakovost njihove razlage. Dobra terenska dokumentacija se odlikuje po tem, da omogoča čim boljše kabinetno poustvarjanje enot opazovanja, ki jih primerjamo s kontrolnimi strukturami in procesi ter tako skušamo prepoznavati tafonomske enote. Na ta način se korak za korakom približujemo realnim strukturam in procesom preteklosti (o vibasti poti spoznavnega procesa: Gardin 1987, 199; Klejn 1988, 364).

3.1.2. TAFONOMIJA

Ko gradimo razlago informacij, ki smo jih pridobili iz struktur v enotah opazovanja, moramo najprej razvozlati njihovo tafonomijo (< grško *tafos* = pokop, pogreb, sedmina, pogrebščina, grob, grobišče + grško *nomos* = običaj, šega, navada; načelo, pravilo), torej način njihovega

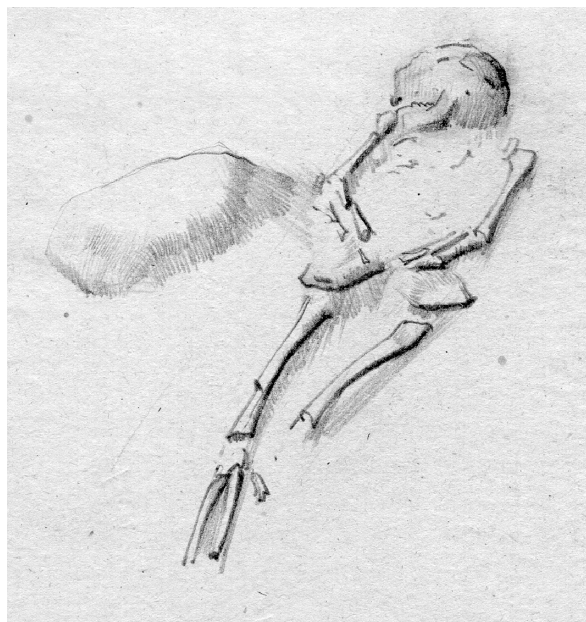
nastanka. Kajti če želimo rekonstruirati nekdanje življenje, moramo prepoznati procese, ki so ustvarili *arheološki skupek*, to je skupek, ki so ga dokumentirali arheologi. Glede na različna merila lahko te procese razčlenjujemo na različne načine. Z *vidika prisotnosti človeka* ločimo tiste, ki so posledica zavestne ali nezavedne dejavnosti ljudi, od tistih, ki so jih povzročile naravne sile v različnih obdobjih obstoja skupka. Pri tem ne smemo pozabiti, da v sklop prisotnosti človeka spada tudi arheološka raziskava sama, saj **ustvarja** informacijski zapis, na katerem gradimo nadaljnje analize. Običajno imamo zato opraviti s skupki, ki so nastali iz prepleta različnih procesov.

Poznavanje tafonomije je pomembno tudi za ocenjevanje hitrosti nastanka opazovanega skupka in medsebojne starosti njegovih sestavin. V arheoloških obravnavah pogosto naletimo na tiho, nenapisano predpostavko, da je enota opazovanja kot *najdbeni skupek* nastala naenkrat, da so vse najdbe v njej sočasne in izvirajo iz uporabe. Predpostavka drži samo v primeru, da imamo opraviti s t. i. fenomenom "Pompeji", torej nekakšno časovno kapsulo. Sem običajno spadajo grobovi, zelo redko pa naselbinski ostanki, ki se večinoma kopičijo daljši čas.

3.2. STANJE TERENSKÉ DOKUMENTACIJE

Začetna izkopavanja na Pristavi so imela namen raziskati zgodnjerednjeveško grobišče. Enote opazovanja so bile v veliki večini grobovi. Dokumentacija je zato z redkimi izjemami omejena na grobove, vmesne površine je ne zanimajo. Pri medvojnih izkopavanjih Inštituta za koroške deželne raziskave (Institut für Kärntner Landesforschung) so izdelali skice okostij v grobnih jamah in označili lego predmetov v grobu. Grobove so fotografirali, te slike so pogrešane. Pri izkopavanjih Narodnega muzeja so nekatere grobove fotografirali, izjemne celo narisali v perspektivni risbi (*sl. 3.1*). Vedno so natančno izmerili nekaj točk okostja in obrisa grobne jame, če je bila vsekana v skalo, kar so imenovali grobnice. Pri tem jih je še posebej zanimala različna globina grobov, tako relativna od površine kot absolutna nadmorska. Na samem začetku so si namreč zastavili nalogo, da bodo kopali "*stratigrafsko*". Praktičen način uporabe tega pojma kaže, da je bilo s tem mišljeno spremljanje medsebojne globine grobov, ne pa ugotavljanje stratigrafskih enot in njihovih medsebojnih odnosov.

Za izkopavanja iz leta 1943 so se ohranili opisi grobov, okostij, najdb in skice grobov ter fotografije predmetov. Za izkopavanja 1948–1951 obstajajo posebni grobni zapisniki, ki v glavnem navajajo isto kot terenski dnevnik. Slednji se posvečajo grobovom, najdbe med njimi so omenjene samo izjemoma. Tehnika izkopavanja je bila očitno taka, da so v posameznih blokih odstranili zgornjo plast do take globine, da so se pokazali obrisi

Sl. 3.1: Perspektivna risba groba 77 iz leta 1948. Risal Sovre, risba št. 11, NMS.

Abb. 3.1: Perspektivische Zeichnung von Grab 77 aus dem Jahre 1948. Gezeichnet von Sovre, Zeichnung Nr. 11, NMS.

groba v skali ali že kar kosti, če je grob ležal v plasti nad skalo. V določeni meri je torej šlo za t. i. frontalno kopanje. Na ta način zelo skromnih nasebinskih ostankov niso mogli opaziti. Vidne so bile samo debele plasti žganine, veliki kamni, kamnite groblje in jame, ki so bile velike vsaj nekaj decimetrov. Samo izjemno dobro ohranjeno kurišče in različne drobne najdbe, ki so jih pobirali povsod, kjer so naleteli nanje, so imeli možnost, da jih opazijo. Tudi za slednje je bila možnost odkritja na območju grobnih jam, kjer so uporabili drobno orodje, večja kot na vmesni površini, kjer so delali z velikimi kopačami. Prerezov plasti in njihovih opisov je samo nekaj. Načina zajemanja podatkov in dokumentacije tudi nepričakovano odkritje žganih grobov ni spremenilo. Tudi tam so namreč pričakovano najdbo sestavljali: velike jame, žganina, kamni, drobne najdbe. Veliko težavo jim je povzročil kamniti nasip, ki so ga kopali kot nasebinski okop, kar jim je vzelo veliko časa in moči. Vendar je ob tem treba poudariti, da je bila dokumentacija glede na namen, tehniko izkopavanja in tedanje tehnične možnosti odlična. Brez tega bi bilo iskanje skritih nasebinskih informacij skoraj brezupno. V pomoč so nam bile risbe, fotografije, opisi grobov in terenski dnevniki. Iz njih smo izbrali podatke, ki bi se lahko nanašali na nasebinske ostanke. Poleg posamičnih jam in skupin kamnov spadajo sem najbolj množični nasebinski ostanke, lončenina, živalske kosti ter oglje in žganina. Podatke smo vnesli v digitalno podatkovno zbirko (<http://www.zrc-sazu.si/iza/Pristava/dokumentacija.html>), jih indeksirali, s pomočjo načrta postavili v prostor in izvedli različne klasifikacije.

3.3. ENOTE OPAZOVANJA IN TAFONOMSKE SKUPINE

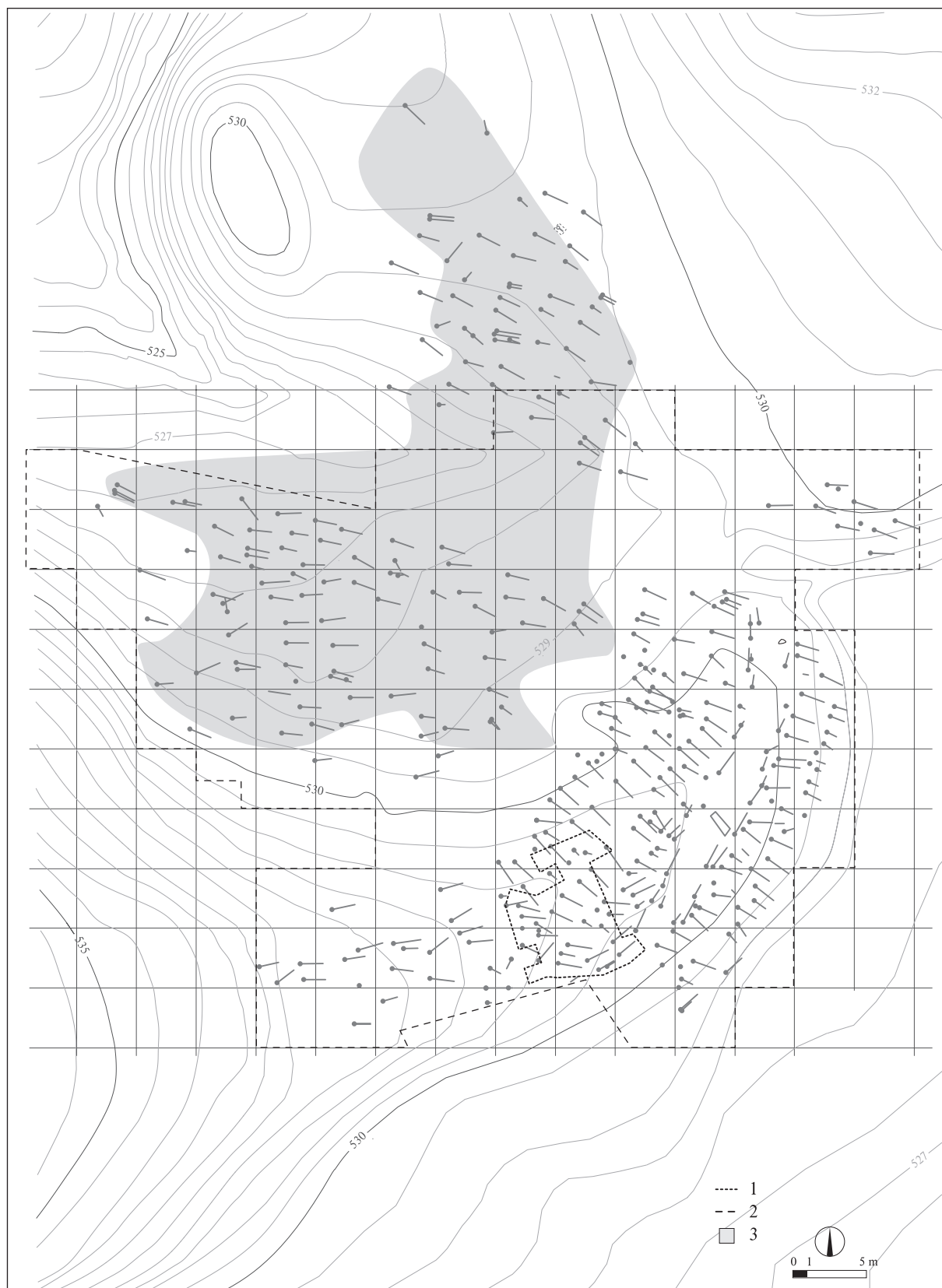
Enote opazovanja na Pristavi, ki nas v tej obravnavi prvenstveno zanimajo, so sledovi zgodnjeresrednjeveške nasebine. Ker pa so bile enote opazovanja izkopavalcev drugačne, je edino možno izhodišče tafonomska analiza. Če si iz dokumentiranih najdbenih skupkov začasno ustvarimo nove enote opazovanja, jih pregledamo in skušamo ugotoviti njihovo tafonomijo, je možnost, da naletimo na sledove procesov, ki so potekali v nasebini.

Pri tem smo si pomagali z znanjem, ki so ga prinesla izkopavanja od leta 1975 dalje. To znanje je nedvomno pomembno vplivalo na stopnjo uspešnosti našega dela. Izkopavanja v letih 1975–1978 so raziskala severni del grobišča, ki so ga raziskovali že v letih 1943–1951. Tedaj se je izkazalo, da se je tam ohranila plast naplavine (glej poglavje 2.3.5., 38–40), ki je prekrila grobove, nanjo pa so pozneje postavili več zgodnjeresrednjeveških stavb. Ker se je plast nadaljevala proti jugu (sl. 2.6), so nanjo zanesljivo naleteli tudi pri starejših, povojnih izkopavanjih. Za to nasebinsko plast so bili poleg jam za stojke značilni odlomki lončenine, živalske kosti in ostanke kurišča. To so torej sledovi, ki bi jih morali opaziti tudi pri starejših izkopavanjih. Zato jih bomo vzeli za enote opazovanja in raziskali njihovo tafonomijo. Najdbene skupke, ki so nastali v istem ali vsaj podobnem tafonomskem procesu, bomo poimenovali *tafonomska skupina* (dalje: TS). Te bodo izhodišče za stratigrafsko analizo. Zanj je glede na način izkopavanja in dokumentiranja oprijemljiva sestavina opazovanje stratigrafskih odnosov do okostnega grobišča (priloga 2). Pri tem je pomembno, da je okostno grobišče prostorsko in časovno ločeno na dva dela (sl. 3.2): na starejši severozahodni in mlajši jugovzhodni del (Knific 2004, 94 in sl. 3). V nadaljevanju bomo zanj uporabljali delovni oznaki *starejše okostno grobišče* in *mlajše okostno grobišče*. Mlajše okostno grobišče je nadalje po pridatkih, legi in usmeritvi grobov prav tako mogoče razdeliti na *starejši del* z grobovi jugovzhodne smeri v petih vrstah in *mlajši del* z grobovi, ki zapolnjujejo preostali prostor tega predela (Knific 1974). V tem smislu lahko okostno grobišče pojmuje kot tri tafonomske skupine, če pa vzamemo okostno pokopavanje kot edini kriterij, ga lahko razumemo tudi kot eno samo tafonomsko skupino.

3.3.1. OGLJE, ŽGANINA V OKOSTNEM GROBU IN ZUNAJ NJEGA

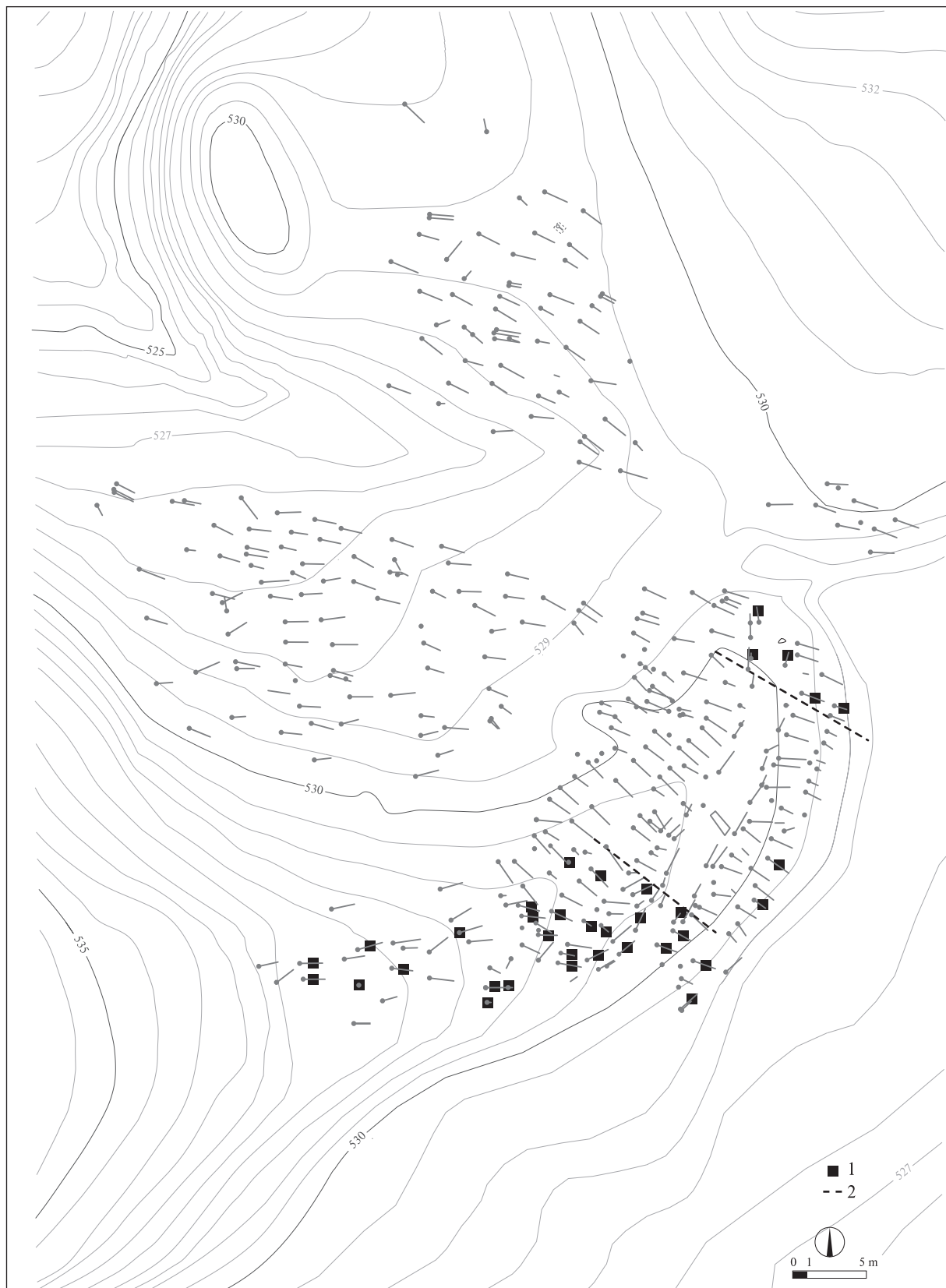
Oglje bi v okostni grob lahko prišlo na več načinov. Lahko bi bilo na mestu groba že predhodno. Pri tem je misliti bodisi na nasebinske bodisi na grobiščne ostanke. Naslednja možnost je, da je oglje nastanku groba sočasno in bi bilo ostanek pogrebnih običajev ali pa morda zgolj napačno prepoznana organska sestavina groba (npr. deska). Obstaja še tretje časovno razmerje, da je oglje

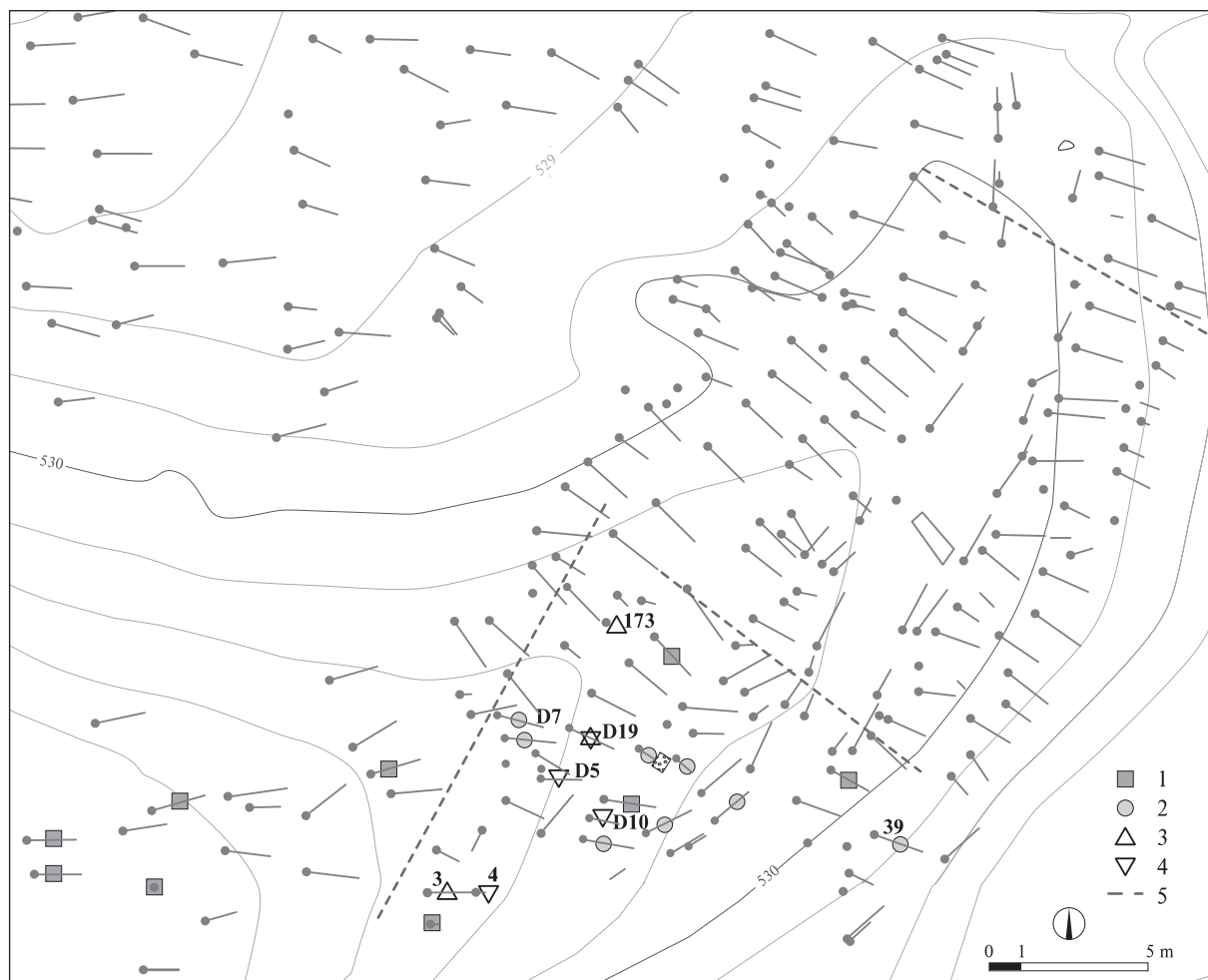
Sl. 3.2: Lega prazgodovinskega grobišča pod poznoantičnimi in zgodnesrednjeveškimi grobovi. 1 – rob izkopa 1943, 2 – rob izkopa 1948-1951, 3 – približni obseg prazgodovinskega grobišča.

Abb. 3.2: Lage des vorgeschichtlichen Gräberfeldes unter den spätantiken und frühmittelalterlichen Gräbern. 1 – Grenze der Ausgrabungsfläche von 1943, 2 – Grenze der Ausgrabungsfläche von 1948-1951, 3 – annähernder Umfang des vorgeschichtlichen Gräberfeldes.

Sl. 3.3: Oglje in žganina odkrita v grobovih. 1 - grob z ogljem in žganino, 2 - meja pojava.

Abb. 3.3: Holzkohle und Brandreste, die in den Gräbern entdeckt wurden. 1 - Grab mit Holzkohle und Brandresten, 2 - Grenze des Vorkommens.

Sl. 3.4: Način pojavljanja oglja v grobovih. 1 – pokojnik z ogljem med kostmi ali ob njih, 2 – grob, kjer je oglje razsuto preko okostja, 3 – grob z ogljem pod okostjem, 4 – grob brez podatka o legi oglja, 5 – meja pojava.

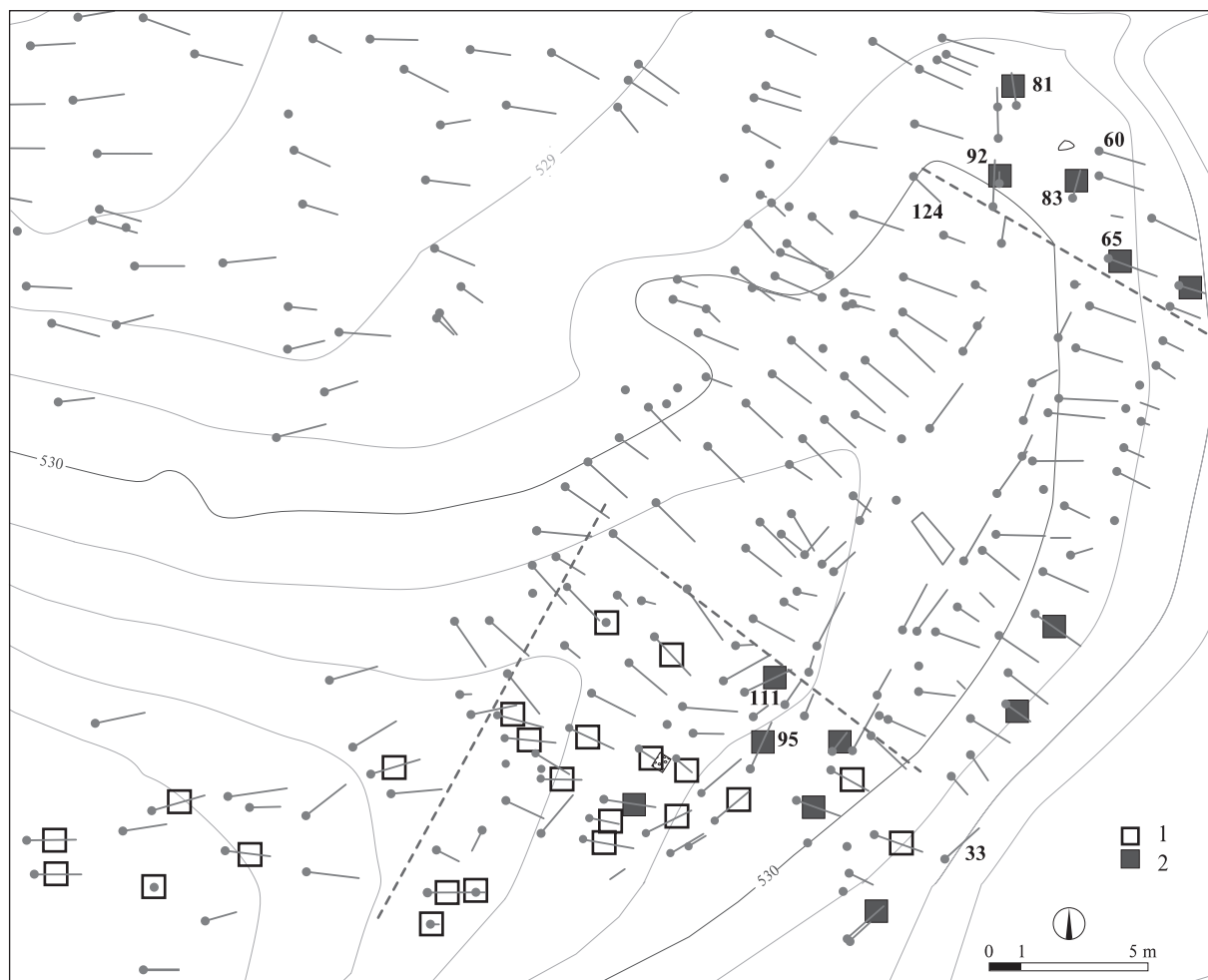
Abb. 3.4: Art und Weise des Vorkommens von Holzkohle in den Gräbern. 1 – Verstorbener mit Holzkohle zwischen oder neben den Knochen, 2 – Grab, wo die Holzkohle über das Skelett verstreut liegt, 3 – Grab mit Holzkohle unter dem Skelett, 4 – Grab ohne Angaben zur Lage der Holzkohle, 5 – Grenze des Vorkommens.

mlajše, da pripada mlajši plasti, naselbinski ali grobiščni. V nadaljevanju bomo skušali ugotoviti, na katero od naštetih možnosti so naleteli izkopavalci.

Severozahodna skupina okostnih grobov na ravnici (= starejše okostno grobišče) je ležala na istem prostoru, na katerem so pokopavali že v prazgodovini (sl. 3.2). Številni okostni grobovi so bili vkopani v prazgodovinske žgane grobove, zato so bili v zasutju okostnih grobov koščki oglja in lončenine, izrazitih sledov kurjenja pa niso opazili (Kastelic 1960, 10, 12). To oglje bi od morebitnega mlajšega lahko ločili samo s pomočjo ustrezne analize C14, kar pa ni mogoče, ker vzorci niso ohranjeni. Zato za podrobnejšo presojo preostaja samo jugovzhodni del grobišča na nizkem grebenu in njegovem pobočju (= mlajše okostno grobišče), kjer ni bilo prazgodovinskih grobov. Tam so bili oglje in drugi sledovi kurjenja odkriti v številnih grobovih (sl. 3.3). Mednje niso všteti grobovi, v katerih so prepoznali ostanke

desk ali krst. Omenjenih 37 grobov sestavlja dve jasno ločeni skupini. Vmesni prostor je na sliki zaradi lažjega primerjanja z nadaljnjiimi slikami omejen s črtama.

Če sliko podrobneje razčlenimo in se najprej usmerimo na grobove z ogljem, vidimo, da je bilo oglje v 9 primerih razsuto čez okostje (sl. 3.4: 2). Kar 8 takih grobov je bilo izkopano leta 1943, kar bi navidezno lahko pomenilo tudi to, da je tedanja ekipa bolje prepoznavala oglje kot pa tista iz let 1948–1951. Proti temu govori grob 39 z ogljem čez okostje, ki je bil izkopan leta 1948. Tudi če so pri kakem grobu tedaj spregledali oglje nad okostjem, ga pri tem niso. Navezuje se na skupino grobov iz l. 1943 in s tem nakazuje, da gre za pojav, ki je pustil sled samo na enem delu grobišča. In prav tega so večinoma raziskali že leta 1943. Omenjenih 9 grobov je bilo različno globoko izkopanih: večina v skalnata tla, eden (D7) pa je bil v celoti v vrhnji plasti humusa. V treh grobovih je bilo oglje zanesljivo pod okostjem (D19, 3, 173: sl. 3.4: 3).

Sl. 3.5: Sledovi kurjenja. 1 – grob z ogljem, 2 – drugi sledovi kurjenja.

Abb. 3.5: Feuerspuren. 1 – Grab mit Holzkohle, 2 – andere Feuerspuren.

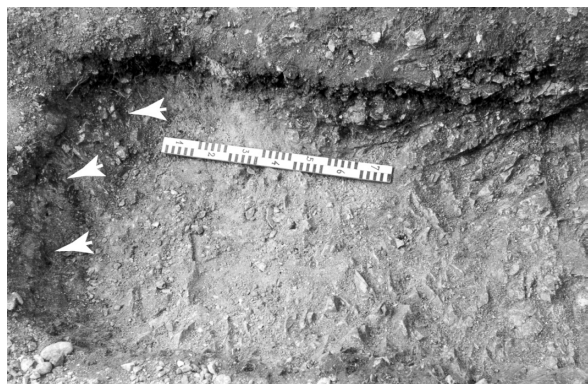
Grob D19 je imel ob straneh in čez teme tudi vlaknato črno plast, ki bi lahko pripadala krsti. Morda je bil njen ostanek tudi oglje pod truplom. V vseh drugih primerih je bilo oglje med kostmi ali ob njih (sl. 3.4: 1), samo za grobove D5, D10 ter 4 ni podatka o legi (sl. 3.4: 4). Skupino grobov z ogljem nad okostjem in pod njim lahko na načrtu oddelimo od grobov zahodneje, kjer take lege oglja izkopavalci niso ugotovili.

Podatkom o oglju je smiselno pridružiti podatke o drugih sledovih kurjenja (sl. 3.5: 2), saj so vsi nastajali pri enaki, prav verjetno celo pri isti dejavnosti. Sledovi kurjenja so opisani na različne načine: kot žganina, ožgana skala, črna skala. Meja med žganino in ogljem je precej ohlapna, saj tudi žganino sestavljajo delci oglja. O oglju govorijo terenski zapiski v plasteh nad skalo, o žganini večinoma na skali. S tega vidika je verjetno, da je voda izprala pepel in manjše delce oglja v plasteh nad skalo, zato so ostali vidni samo večji kosci oglja. Na sami skali je bila možnost izpiranja manjša in so se lahko ohranili tudi manjši delci – žganina. V prvem primeru bi lahko šlo za kurišča na plasti nad skalno osnovo, v drugem za

kurišča na skali ali tik nad njo. Pri slednjih se postavlja vprašanje, ali so taka kurišča nastala na močno erodirani površini, kjer je bila skala bolj ali manj na planem, ali pa so kurili ognje v jami, ki je bila poglobljena do skalne osnove. Pri slednji možnosti se postavlja nadaljnje vprašanje, ali je bila ta jama grobna in so kurili v grobu, ali pa je bila izkopana posebej za ogenj in je bil grob izkopen drugotno na istem mestu. Zdi se, da se je možnost ognja v grobu zdela verjetna J. Kastelicu (primerjaj: Kastelic, Gabrovec 1950, 25). Vendar nekatere okoliščine govorijo proti taki razlagi.

V grobu 33 je bila desno od medenice v skalo izgrebena jamica, ki je bila zapolnjena z žganino (Kastelic, Gabrovec 1950, 25). Če zanemarimo možnost, da so pogrebci jamico izgrebli v dno groba in vanjo nasuli žganino, kar bi bil edinstven primer na grobišču, je verjetnejše ostanek vglobitve z žganino, ki jo je v dobršni meri uničil mlajši grob. Kako je nastala ta vglobitev, je več možnosti. Manj verjetno je, da bi šlo za povsem majhno kuriščno jamo, veliko verjetneje pa gre za jamo za kol, ki je zgorel in je tako nastala žganina ali pa preperel na način, ki pušča

Sl. 3.6: Sledovi kurjenja pri nogah v jami groba 65. Fototeka NMS, inv. št. 5206.

Abb. 3.6: Feuerspuren bei den Füßen in der Grube von Grab 65. Fotothek NMS, Inv.-Nr. 5206.

podobno sled. Zelo podobna jamica je bila namreč tudi pri grobu 278, v kateri je bil med drugim tudi *“humus pomešan z žganino”*. Tam gre nedvomno za jamo stojke (glej podrobneje spodaj). Verjetno enakega izvora kot v grobu 33 je bila tudi jamica pod hrbtom okostja v grobu 60, ki je bila *“polna žganine”*.

Povsem nedvoumno je od žganine mlajši grob 83. Tam je bila žganina v *“sterilni plasti s kamni”* pod dnom

groba. Kot je pokazalo ognjišče IV (5.1.4., 120), ki je bilo neposredno na skali, se je žganina v skalne razpoke zalezla precej globoko. Če so potem na takem mestu izkopal grob, ki ostankov ni uničil v celoti, so bili ti pri izkopavanjih še vidni. Tako bi lahko razložili lise žganine na vrhu skalne preperine, kot je vidna pri nogah jame groba 65 (sl. 3.6). Podobno je bilo še pri več grobovih. Pri grobu 81 so našli pod dnom groba v skalni razpoki črno ogljeno snov. Grob 111 je uničil starejše kurišče, kot lahko sklepamo po opisu, da je bila *“na več mestih ob obeh robovih groba žganina”*. Grob 92 je segal do preperlega površja skalne osnove. *“Na dnu, na obeh straneh ossa coxae, zelo močni ostanki žganine.”* Kot je vidno na fotografiji (sl. 3.7), sega žganinska lisa še prepričljivo zunaj groba. Verjetno enako je bilo z grobom 95, kjer pravi opis – *“ob boku je velik kamen (30 × 20 × 10), ob njem sega stena nekoliko bolj v grob. (...) Na desni strani, nekoliko nad kamnom proti glavi ostanki žganine.”* (sl. 3.8). Ker je kamen zunaj grobne jame, ni verjetno, da bi bil tam zaradi groba. Možno je, da soseščina žganine in kamna ni naključna. V tem primeru bi šlo za ognjišče s kamnito oblogo, ki je smiselna, če so na ognjišču pripravljali hrano. Žal so plasti nad grobom prekopali že med Dinklagejevimi izkopavanji leta 1943, zato obstoja nadaljnjih kamnov ni mogoče niti potrditi niti zanikati. Ker pa je bil grob 95 vkopan od 5 cm do 8 cm v živo skalo, so ostanki kurišča očitno ležali na skali.

Sl. 3.7: Grob 92 je bil vkopan v starejše kurišče. Fototeka NMS, inv. št. 5274.

Abb. 3.7: Grab 92 wurde in eine ältere Feuerstelle eingetieft. Fotothek NMS, Inv.-Nr. 5274.

Sl. 3.8: Grob 95 je uničil kurišče s kamnito oblogo. Fototeka NMS, inv. št. 5266.

Abb. 3.8: Grab 95 zerstörte eine Feuerstelle mit Steinumfassung. Fotothek NMS, Inv.-Nr. 5266.

Sl. 3.9: Ostanke kurišč med grobovi. 1 - grob z ogljem, 2 - sledovi kurjenja, 3 - ostanke kurišč med grobovi, 4 - najstarejši pokopališni del mlajšega okostnega grobišča (po: Knific 1983, sl. 28).

Abb. 3.9: Reste von Feuerstellen zwischen Gräbern. 1 - Grab mit Holzkohle, 2 - Feuerspuren, 3 - Reste von Feuerstellen zwischen Gräbern, 4 - ältester Gräberfeldteil des jüngeren Körpergräberfeldes (nach: Knific 1983, Abb. 28).

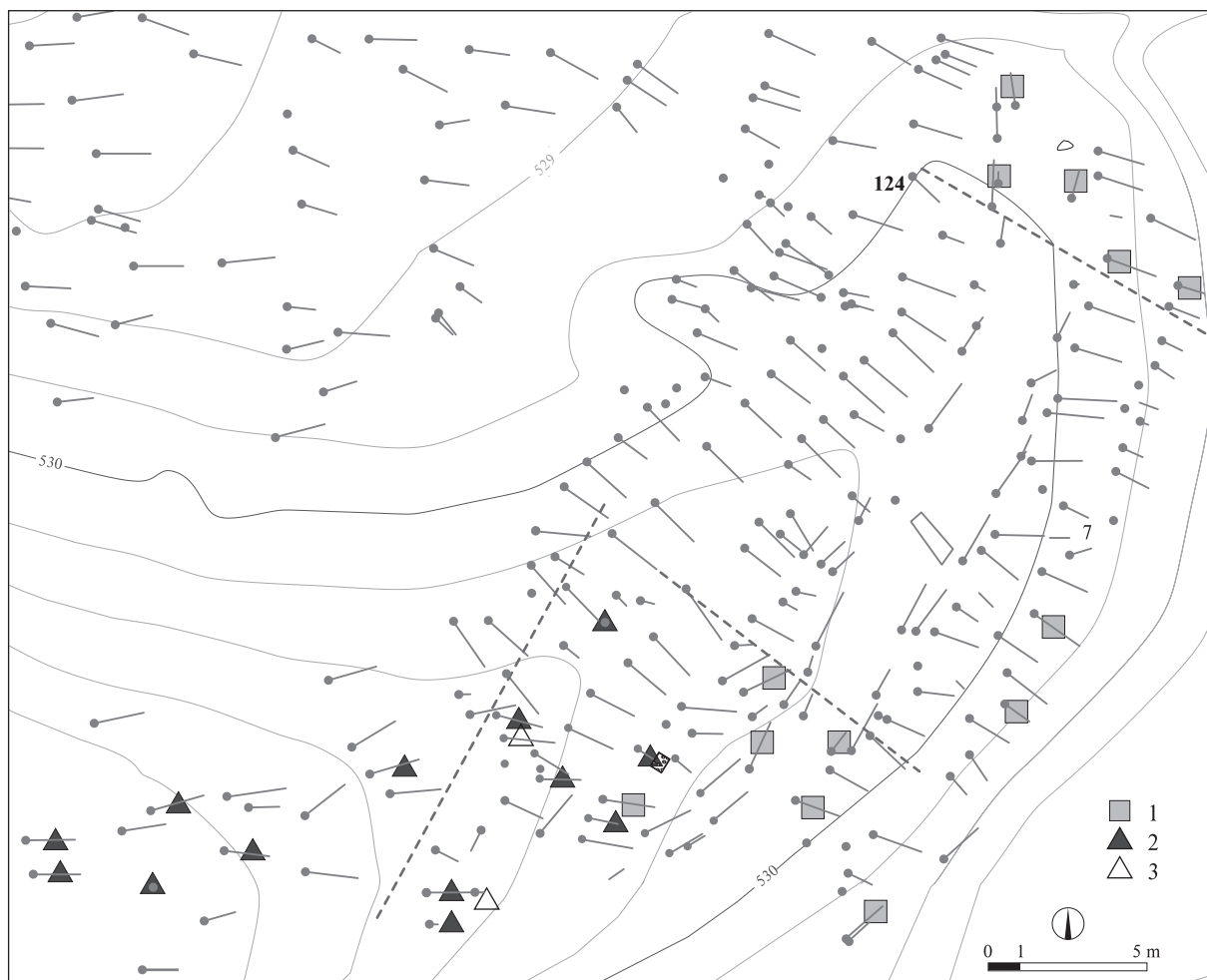
Grobne jame, pri katerih je bila žganina, so samo za nekaj cm vkopane v skalo. Izjema bi bil morda grob 124, kjer je pri glavi jama vkopana v skalo 64 cm globoko in je tam skala "črno preperela", vendar je zelo dvomljivo, ali gre sploh za ostanke kurjenja. V nobenem primeru ne moremo z zanesljivostjo sklepati, da bi bila najprej izkopana grobna jama in nato v njej zakurjen ogenj. V tem primeru bi pričakovali ožgano skalo in sloj žganine na dnu groba, a terenski opisi tega nikjer ne omenjajo.

Kurjenje zunaj grobnih jam pa nedvomno dokazujejo tudi ostanke kurišč med grobovi (sl. 3.9: 3 in sl. 3.30: 1). Če bi šlo za kurjenje v jamah odprtih grobov, bi se v prostoru grobišča moral kazati povsem drugačen vzorec ostankov ognja, kot pa ga dejansko lahko ugotovimo. Pričakovali bi, da gre za staroverski obred, ki so ga z uveljavljanjem krščanstva zlagoma opustili. Sledovi kurjenja bi morali biti zato pogosti v najstarejšem delu grobišča, v mlajšem iz 9. in 10. stoletja, ko v bližini že postavljajo cerkve,

pa bi morale biti takih sledov bistveno manj ali celo nič. Dejansko pa so posamični sledovi kurjenja tako pri grobovih starejšega kot tudi mlajšega obdobja tega dela grobišča (za časovno členitev glej: Knific 1974, Plan V, VI), vendar pri večini grobov opisanih sledov sploh ni bilo. Poleg tega ni bilo sledov kurjenja v nobenem grobu na prostoru (sl. 3.9: 4), ki ga je T. Knific znotraj starejšega predela opredelil kot najstarejši pokopališni del (Knific 1983, 30 in sl. 28). Tam bi tak nekrščanski običaj pač najprej pričakovali. Edino kurišče na tej površini je bilo "na mrtvi skali" med grobovi, levo od reber groba 7. Vse navedeno zato govori proti možnosti, da bi šlo za običaj, ki bi bil neposredno povezan s posameznim grobom. Veliko verjetneje gre za dejavnosti na povsem določenem prostoru zemljišča, na katerem so pozneje odkrili grobove.

Povsem na jugozahodu so samo grobovi z ogljem, nobeden od njih ni bil izkopan do skale (sl. 3.10: 2). Vsi grobovi na vzhodu, kjer so samo sledovi kurjenja, so bili

Sl. 3.10: Kurjenje, oglje in globine grobov. 1 - sledovi kurjenja, 2 - grob z ogljem, dno groba je v plasteh nad skalo, 3 - grob z ogljem brez podatka o globini.

Abb. 3.10: Feuerspuren, Holzkohle und Tiefe der Gräber. 1 - Feuerspuren, 2 - Grab mit Holzkohle, der Grabboden befindet sich in den Schichten über dem Felsen, 3 - Grab mit Holzkohle ohne Angaben zur Tiefe.

vkopani v skalo (sl. 3.10: 1). Na sredini, kjer se mešajo grobovi z ogljem in s sledovi kurjenja, so bili različno globoki. Če predpostavimo, da so raziskovalci grobišča povsod izkopalni zemljene plasti do skale, vsi zapiski namreč govorijo o tovrstnem prizadevanju, potem je odsotnost kurišč na skali na zahodu povedna. Pomeni, da so tam kurili na debelejši plasti nad skalo, na vzhodu pa na skali ali tik nad njo. Najverjetneje gre za posledico različne debeline plasti prsti v času kurjenja ognjev. To pa še ne izključuje možnosti, da imamo opraviti s kurišči različnih obdobj in različne namembnosti.

Na vzhodu so zelo verjetno po opustitvi grobišča potekale dejavnosti, ki so odnašale površino. Številne grobove je tam pokrivala samo tanka plast drugotnega humusa. Podatek za grob 124 govori o 8 cm humusa nad skalo, kar priča o uničenju vrhnje plasti. V nekem času so na jugovzhodu vkopali v pobočje pot in pri tem večini tamkajšnjih pokojnikov celo posekali noge (sl. 3.11). Kljub tem posegom pa so se sledovi kurjenja ohranili.

Sl. 3.11: Mlajša pot je uničila noge okostja v grobu 57. Fototeka NMS, inv. št. 5187, izsek.

Abb. 3.11: Der jüngere Weg zerstörte die Beine des Skeletts in Grab 57. Fotothek NMS, Inv.-Nr. 5187, Ausschnitt.

Oglje omenja dokumentacija vedno samo v povezavi s posameznimi grobovi, medtem ko so žganino opazili tudi zunaj grobnih jam. To še ne pomeni, da oglja med grobovi ni bilo. Grob način kopanja, pri katerem so bili osredotočeni na odkrivanje grobnih jam, je namreč

Sl. 3.12: Izkopavanje 1948. Uporaba drobnega orodja pri odkopavanju groba 66. Fototeka NMS, inv. št. 5211.

Abb. 3.12: Ausgrabungen von 1948. Gebrauch von Kleingeräten bei der Freilegung von Grab 66. Fotothek NMS, Inv.-Nr. 5211.

v medgrobnem prostoru močno zmanjšal arheološko vidljivost. Šele pri čiščenju grobne jame se je začela uporaba drobnega orodja (sl. 3.12). In tedaj je postalo oglje "vidno". Da je bil pojav oglja odvisen od naraščajoče pozornosti izkopavalcev, potrjuje tudi podatek, da je bilo oglje v skoraj vseh primerih, kadar ni ležalo po celotni površini okostja, opaženo prav pri glavi. Na tem mestu je bilo pač mogoče z največjo verjetnostjo pričakovati lepe predmete – nakit (sl. 3.13), zato so tam pri izkopavanju še posebej pazili.

Sl. 3.13: Nakit pri glavi (grob 66). Fototeka NMS, inv. št. 5210.

Abb. 3.13: Schmuck am Kopf in Grab 66. Fotothek NMS, Inv.-Nr. 5210.

3.3.1.1. MOŽNE TAFONOMSKE SKUPINE IN NJIHOVA STRATIGRAFIJA

Ker se čez grobove raztreseno oglje pojavlja samo na ožjem območju, na širšem pa oglje med okostji in pod njimi (sl. 3.4), to govori za najmanj dve tafonomski skupini. Lahko pa jih je bilo še več. Oglje med okostji in pod njimi je zelo verjetno del zasutja posameznih grobnih jam, kar bi pomenilo, da je bilo na mestu že pred

kopanjem groba. Glede na mlajše okostno grobišče, ki se je seveda oblikovalo v daljšem obdobju, so tafonomske skupine oglja lahko starejše, sočasne, pri oglju, posutem čez grobove, tudi mlajše.

Tako imenovana kurišča in žganina so najverjetneje ostanek enakih dejavnosti. Ker so kurišča vedno med grobovi, žganina pa pri grobovih (sl. 3.9: 2, 3), je smiselna razlaga, da gre za način dojemanja in opisovanja izkopavalcev. Žganino med grobovi so opisali kot kurišče, pri grobovih pa kot žganino. Vsekakor ni nobenega primera, kjer bi bila žganina nad grobom. Obratno, kjer je bila žganina pod grobom ali pa je grobna jama posegla vanjo, je več primerov. Žganina in kurišča so od mlajšega okostnega grobišča deloma zanesljivo starejša, lahko pa so tudi sočasna ali celo mlajša.

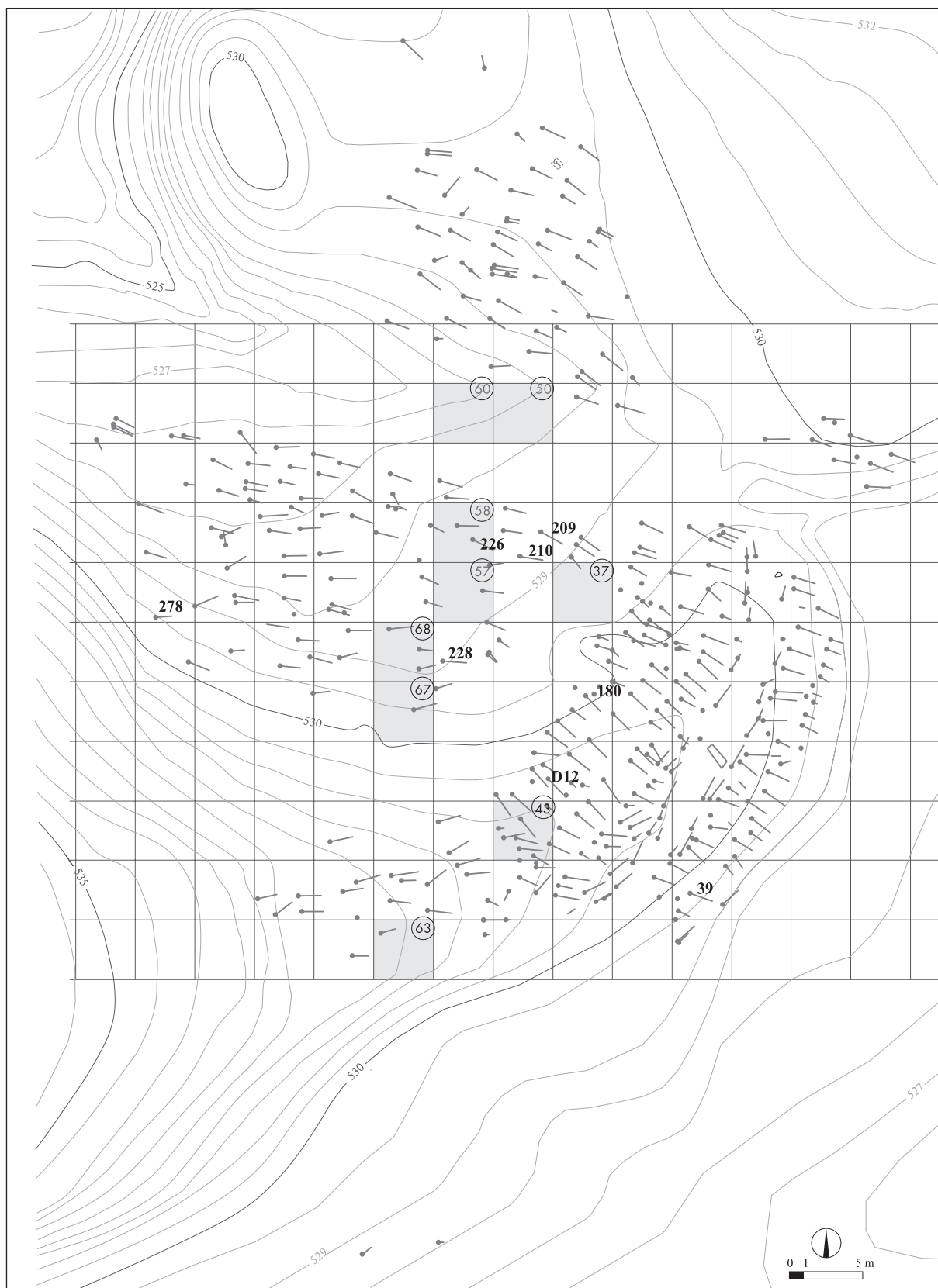
Verjetni jami za kola, v kateri sta posegla grobova 33 in 60 (sl. 3.5), sta kot možna tafonomska skupina starejši od mlajšega dela mlajšega okostnega grobišča (podrobneje glej: 3.4.: enota 4, enota 5, str. 70).

3.3.2. ŽIVALSKES KOSTI

Med pogoste naselbinske ostanke spadajo tudi živalske kosti. Vendar vsaka živalska kost še ne pomeni sledov zgodnesrednjeveške naselbine (sl. 3.14). Živalske kosti se namreč lahko pojavijo v grobu tudi kot grobni pridatek. Take so nedvomno ptičje kosti v grobovih D12 in 228, morda tudi živalske kosti v grobu 226. Pri slednjih dveh gre za edini ohranjeni pridatek v grobu. Odkrili so tudi kosti malih glodalcev, ki so lahko kadar koli poginili v prostoru grobne jame. Za tak primer gre najverjetneje v grobu 39 s koščicami majhnega sesalca. Prav tako moramo iz nadaljnje presoje izločiti očitno nedavne pokope poginulih domačih živali, kot sta bila prašič v kvadrantu 58 in pes v kvadrantu 57. Razmeroma mladi so morda tudi odlomki živalskih kosti, ki so bile najdene takoj pod rušo, na kamniti groblji, ki je prekrivala grob 180. Najverjetneje prazgodovinski so živalski ostanki med "zidovoma" poti (o tej glej: 3.5.2., 80–84) v kvadrantih 50 in 60 ter konjska čeljust na skalni osnovi v kvadrantu 37. Poznoantično ali zgodnesrednjeveško je okostje volka nad žganim grobom 9, med grobovoma 209 ter 210 (več o njem: 3.6.2., 100–106). Naselbini pa pripadajo živalske kosti pri glavi groba 278 (o teh več pozneje, glej: 3.4., 68).

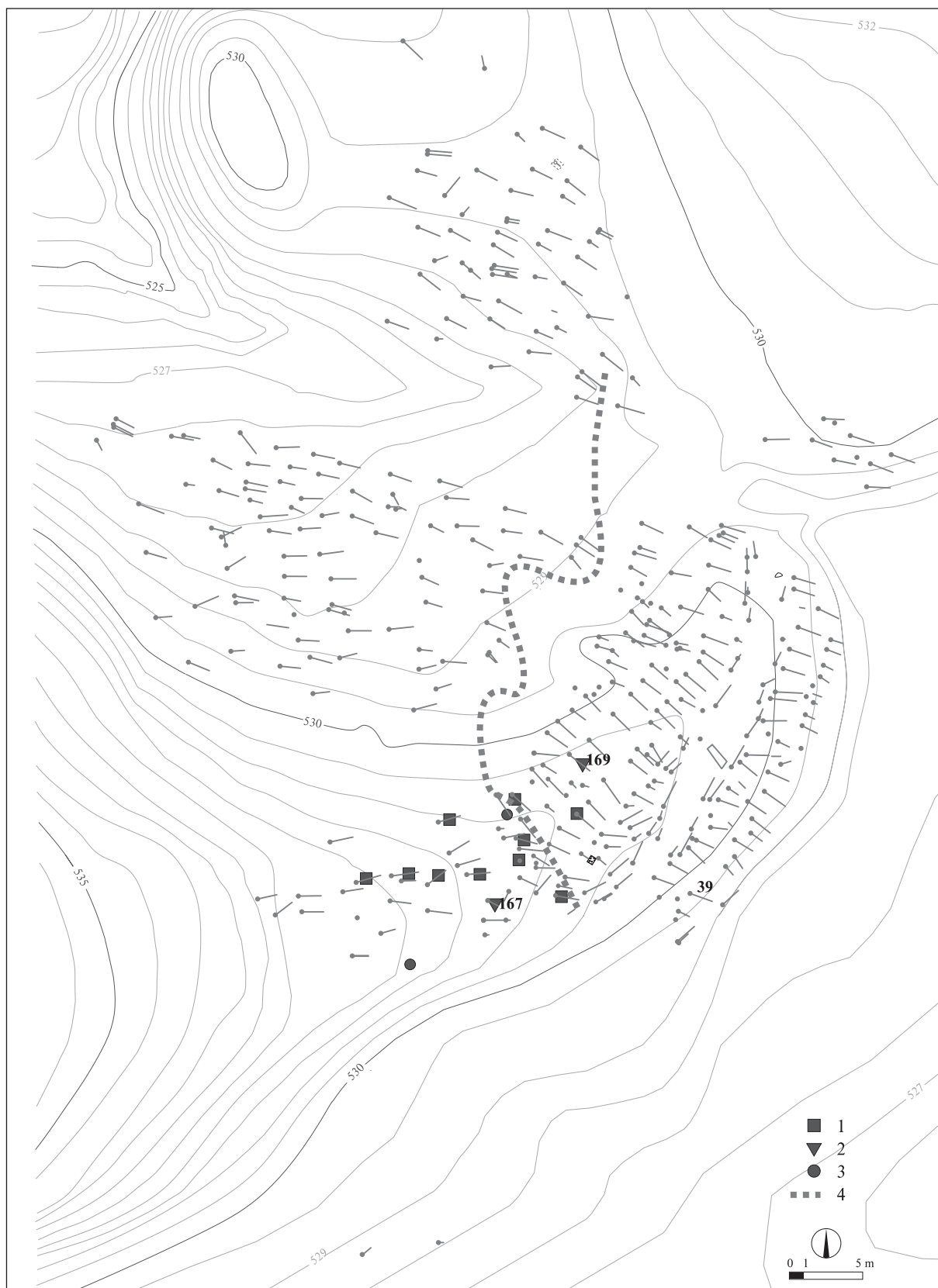
Za nadaljnji pretres nam tako ostane 15 primerov, ki se kopicijo na jugu grobišča (sl. 3.15). Da gre za skupino, ki se prostorsko deloma pokriva z ostanke kurjenja, je opazil že J. Kastelic, ki je v tem videl povezavo s pogrebnimi obredi (Kastelic, Gabrovec 1950, 26). Stratigrafsko gledano sta bila samo v grobu 167 živalski zob pod levo kolčnico in v grobu 169 prav tako pod levim kolkom (sl. 3.15: 2). Prvi je imel med stegnicama še nekaj živalskih kosti. Če ne gre za pridatek in če oznaka "pod" dejansko pomeni pod okostjem in

Sl. 3.14: Posamične najdbe živalskih kosti iz različnih obdobij.

Abb. 3.14: Einzelfunde von Tierknochen aus verschiedenen Epochen.

Sl. 3.15: Živalske kosti, ki bi lahko bile zgodnesrednjeveške. 1 - živalske kosti v grobu, ki niso grobni pridatek, 2 - živalske kosti "pod" okostjem, 3 - živalske kosti zunaj grobov, 4 - meja pojava (glej sl. 3.18).

Abb. 3.15: Möglicherweise frühmittelalterliche Tierknochen. 1 - Tierknochen im Grab, die keine Beigabe darstellen, 2 - Tierknochen "unter" dem Skelett, 3 - Tierknochen außerhalb der Gräber, 4 - Grenze des Vorkommens (siehe Abb. 3.18).

ne npr. nižje, sta bila navedena živalska zoba v zemlji, bodisi še preden so tam izkopali grobni jami ali pa sta prišla v grobova pri njenem zasipanju. V tem primeru bi res lahko imeli opraviti s sledovi namenskega dogajanja na prostoru grobišča, ki ni bilo mlajše od naštetih dveh grobov. V vseh preostalih grobovih so živalski ostanki ležali bodisi ob okostjih bodisi povsem očitno nad njimi (sl. 3.15: 1). Tudi v teh primerih bi šlo lahko za sledi dejavnosti na prostoru grobišča. Če so bile kosti res del zasutja grobov, kar je za večino zelo verjetno, za preostale pa vsaj mogoče, so ostanek dejavnosti, ki od grobov niso mlajše, lahko pa so tudi starejše. Dejavnost, ki je bila neodvisna od posameznega groba, dokazujejo najdbe kosti (sl. 3.14 in 3.15: 3) v južnem delu sonde 7 v kvadrantih 67 in 68, naslednja najdba v kvadrantu 63, že južno od predela grobov ter živalske kosti v kvadrantu 43, ki so ležale 25 cm pod površjem in nedvomno zunaj sosednjega groba 193, ker terenski dnevnik obe najdbi nedvoumno loči.

3.3.2.1. MOŽNE TAFONOMSKE SKUPINE IN NJIHOVA STRATIGRAFIJA

Nakazujeta se vsaj dve površini, kjer so se odlagale kosti: večja zahodno in manjša vzhodno. Meja med njima se ujema z mejo površine z večjim številom odlomkov lončenine (sl. 3.15: 4 in 3.18: 7). V tej povezavi je smiselna razlaga, da kosti zahodne površine pripadajo naselbinski plasti, kosti vzhodne pa so povezane z dejavnostmi na prostoru grobišča. Tako bi šlo za najmanj dve tafonomski skupini. Prva bi bila starejša od mlajšega dela mlajšega okostnega grobišča, druga pa starejša od starejšega dela mlajšega okostnega grobišča.

3.3.3. LONČENINA

Na lončenino so naleteli pri raziskovanju okostnih grobov in na vmesnih površinah (sl. 3.16). Bila je tudi običajna sestavina prazgodovinskih grobov (Gabrovec 1960, 18-36). Ker so bili številni grobovi severnega, starejšega okostnega grobišča vkopani v te prazgodovinske grobove, so v zasutje okostnih grobov hkrati z ogljem zašli tudi odlomki prazgodovinske lončenine. Za razliko od oglja, pri katerem ni bilo mogoče več ugotoviti, katero je prazgodovinsko in katero zgodnesrednjeveško, je ta naloga pri lončenini lažja. Razlike so v izdelavi, oblikah in okrasu. Pri vseh inventariziranih odlomkih, gre za odlomke ustij, dnov, odlomke z okrasom, je bilo razlikovanje povsem zanesljivo, pri drobnih, neznačilnih, neinventariziranih odlomkih pa je možnost manjših zamenj. Ker so prostor najdišča uporabljali tudi v antiki in pozni antiki, so bili v zasutju okostnih grobov in med grobovi prav tako odlomki antične in poznoantične lončenine. Nekaj kosov lončenine pa je bilo mlajših od

zgodnjega srednjega veka. Teh, antičnih, poznoantičnih in prazgodovinskih, v sliko nismo vključili. Ker so bili najdeni skupaj z novcem Marije Terezije, smo izločili tudi odlomke iz kvadranta 36, ki se niso ohranili ali jih vsaj ni mogoče identificirati.

Lončenina pri okostnih grobovih je prostorsko opisana z lego glede na okostje (sl. 3.16: 1). Tista, ki je bila na površinah med grobovi, je bila vpeta bodisi v koordinatni sistem (sl. 3.16: 2) ali pa obstaja bolj splošno samo podatek o kvadrantu (sl. 3.16: 3). Da bi sliko prostorsko poenotili, smo najprej kot najmanjšo prostorsko enoto izbrali kvadrant. Vanj je bilo potem mogoče vnesti količinski podatek o številu odlomkov v kvadrantu (sl. 3.17), torej tako tistih iz grobov kot tudi tistih med njimi. Najdbe, ki so prostorsko umeščene v dva kvadranta, smo razdelili na dve matematični polovici. Tako smo dobili celo v resničnosti nemogočo enoto pol odlomka. V nadaljevanju smo skušali celoto odlomkov vsakega kvadranta umestiti v težišče prostora prostorsko natančneje opredeljivih posameznih odlomkov (sl. 3.18). Začenjajo se kazati prostori s številčnejšimi skupinami lončenine, ki so razvrščene v pasu čez grobišče v smeri sever-jug. Obstajajo še bolj raztresene najdbe na zahodu in posamične na jugovzhodnem delu grobišča, kjer se zgostijo v vrsto na enem samem delu (sl. 3.16 in 3.18). Podobno kot pri kosteh lahko tudi pri lončenini postavimo domnevo, da pas številnih odlomkov lončenine predstavlja naselbinsko plast, posamični odlomki jugovzhodnejše pa so sled dejavnosti na prostoru grobišča.

Veljavnost te podobe smo preverili tako, da smo vanjo posebej vnesli časovno določljive inventarizirane odlomke lončenine (sl. 3.19). Ta je prejšnje opažanje potrdila in še nekoliko izostrila osrednji pas skupin lončenine. Za lončenino v kvadrantih, kjer ni značilnejših kosov, pa to še ne pomeni, da ne spada v zgodnji srednji vek. Pri nekaterih gre tudi za odlomke, za obstoj katerih vemo iz terenske dokumentacije, vendar jih ni mogoče poistovetiti z ohranjenimi odlomki z najdišča, ki so danes brez ožjih prostorskih podatkov.

Slika razporeditve odlomkov v prostoru (sl. 3.19) in njihov grafikon (sl. 3.20) kažeta, da gre pri kvadrantih z maloštevilnimi najdbami za razmeroma veliko število značilnih odlomkov. Šele v kvadrantih z velikim številom odlomkov se vzpostavi pričakovano razmerje med značilnimi in neznačilnimi odlomki. To je veliko manj

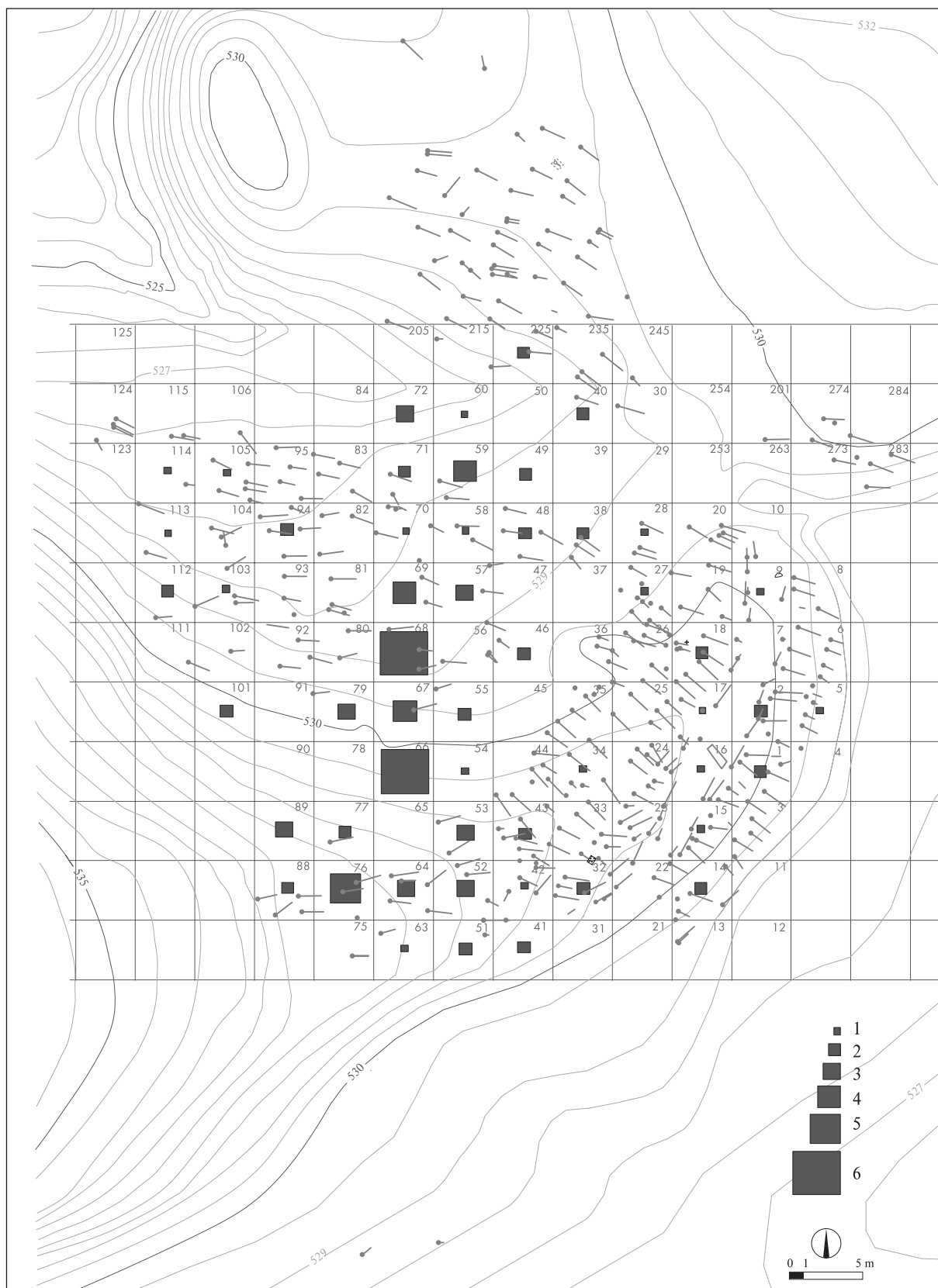

Sl. 3.16: Najdbe lončenine in način njihove umeščenosti v prostor. 1 – glede na grob ali okostje v grobu, 2 – s koordinatami v okviru kvadranta, 3 – samo splošen podatek o legi nekje v kvadrantu.

Abb. 3.16: Keramikfunde und die Art und Weise der räumlichen Platzierung. 1 – bestimmt im Bezug auf ein Grab oder ein Skelett im Grab, 2 – bestimmt durch die Koordinaten im Rahmen eines Quadranten, 3 – nur allgemeine Angabe über die Lage irgendwo im Quadranten.

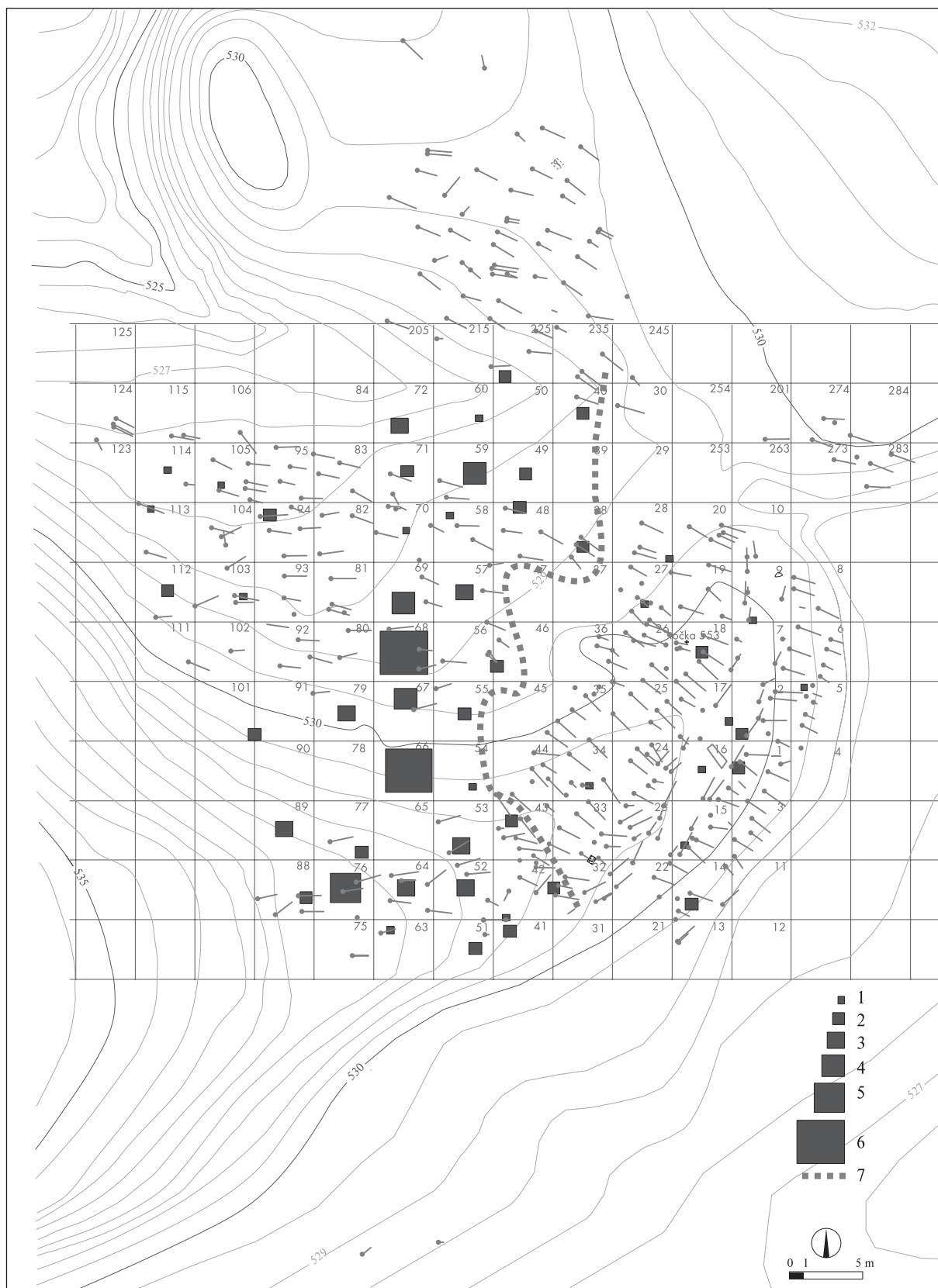

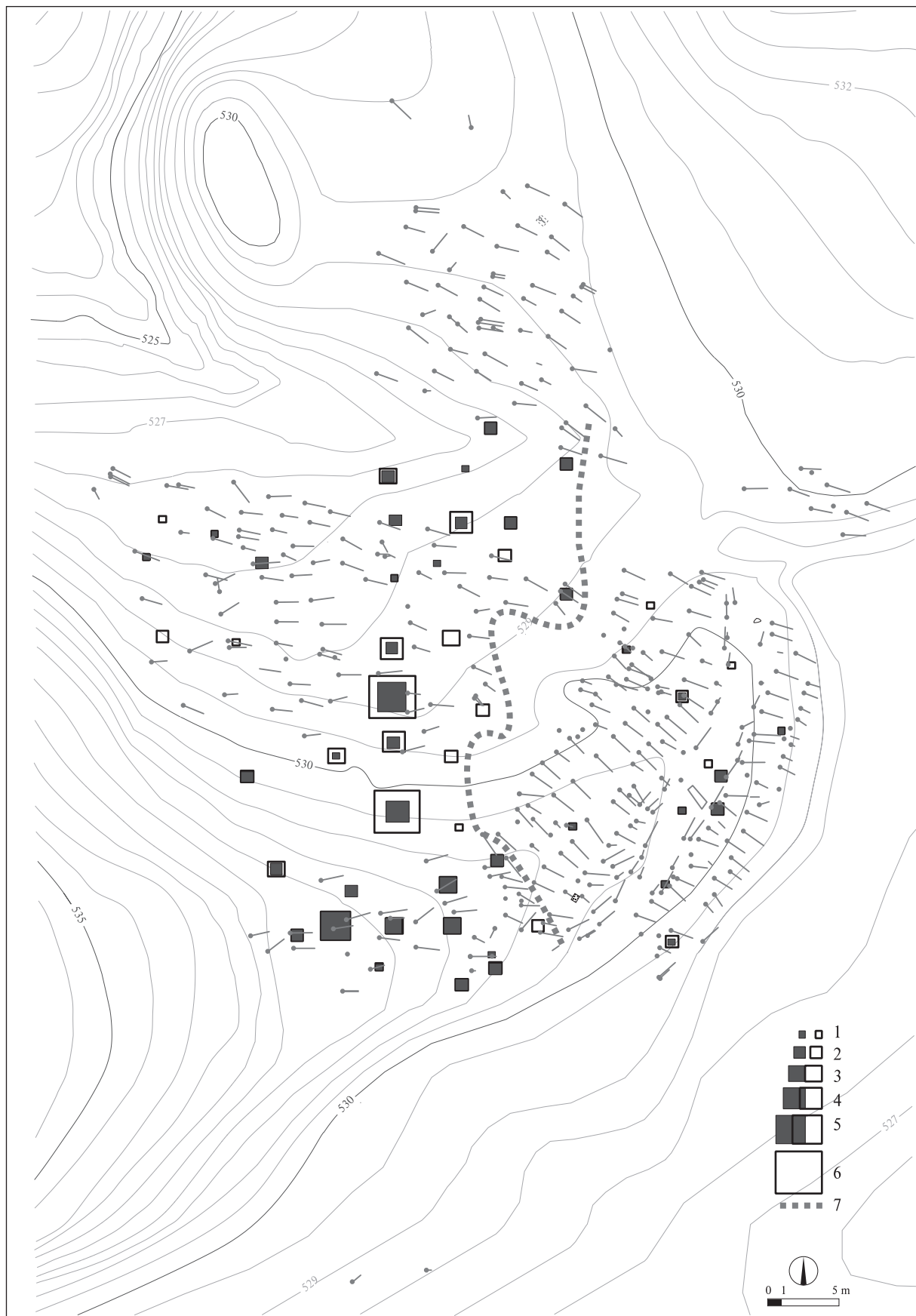
Sl. 3.17: Lončenina v okostnih grobovih in med njimi. Prikazano je število odlomkov po kvadrantih. Simboli so v središčih kvadrantov. 1 - 1 odlomek, 2 - 2-5 odlomkov, 3 - 6-10 odlomkov, 4 - 11-21 odlomkov, 5 - 22-40 odlomkov, 6 - 41 in več odlomkov.

Abb. 3.17: Keramik in Körpergräbern und dazwischen. Dargestellt ist die Zahl der Fragmente in den Quadranten. Die Symbole befinden sich im Zentrum der Quadranten. 1 - 1 Fragment, 2 - 2-5 Fragmente, 3 - 6-10 Fragmente, 4 - 11-21 Fragmente, 5 - 22-40 Fragmente, 6 - 41 und mehr Fragmente.

Sl. 3.18: Lončenina v okostnih grobovih in med njimi. Prikazano je število odlomkov po kvadrantih. Simboli so v kvadrantih tam, kjer je največ odlomkov. 1 - 1 odlomek, 2 - 2-5 odlomkov, 3 - 6-10 odlomkov, 4 - 11-21 odlomkov, 5 - 22-40 odlomkov, 6 - 41 in več odlomkov, 7 - meja odlomkov, ki bi lahko bili naselbinskega izvora.

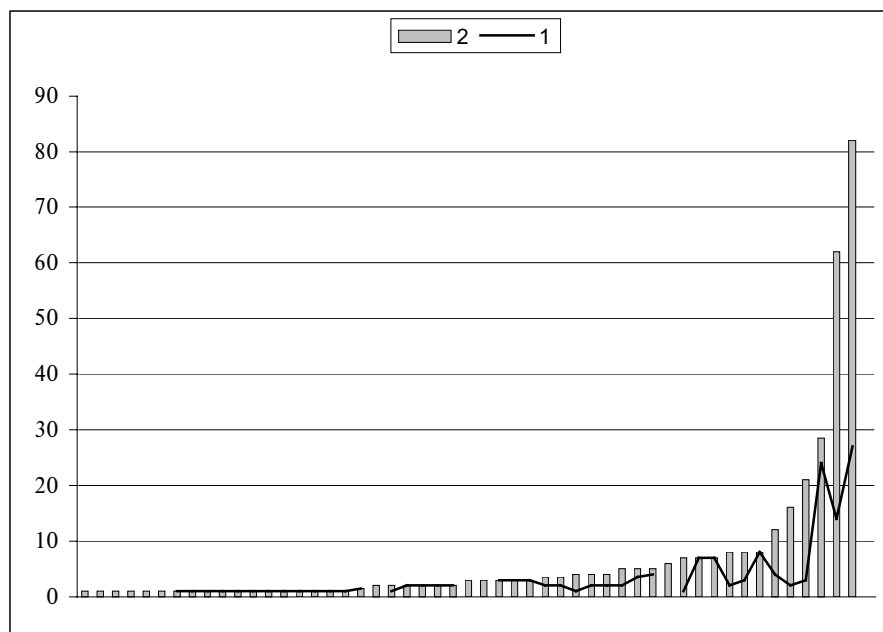
Abb. 3.18: Keramik in Körpergräbern und dazwischen. Dargestellt ist die Zahl der Fragmente in den Quadranten. Die Symbole befinden sich in den Quadranten dort, wo die meisten Fragmente vorkommen. 1 - 1 Fragment, 2 - 2-5 Fragmente, 3 - 6-10 Fragmente, 4 - 11-21 Fragmente, 5 - 22-40 Fragmente, 6 - 41 und mehr Fragmente, 7 - Grenze der Fragmente, die von der Siedlung stammen könnten.

Sl. 3.19: Lončenina v okostnih grobovih in med njimi. Prikazano je število odlomkov po kvadrantih. Simboli so v kvadrantih tam, kjer je največ odlomkov. Prazni kvadrat = vsi odlomki, polni kvadrat = inventarizirani odlomki. 1 - 1 odlomek, 2 - 2-5 odlomkov, 3 - 6-10 odlomkov, 4 - 11-21 odlomkov, 5 - 22-40 odlomkov, 6 - 41 in več odlomkov, 7 - meja odlomkov, ki bi lahko bili nasebinskega izvora.

Abb. 3.19: Keramik in Körpergräbern und dazwischen. Dargestellt ist die Zahl der Fragmente in den Quadranten. Die Symbole befinden sich in den Quadranten dort, wo die meisten Fragmente vorkommen. Leeres Quadrat - alle Fragmente, volles Quadrat - inventarisierte Fragmente. 1 - 1 Fragment, 2 - 2-5 Fragmente, 3 - 6-10 Fragmente, 4 - 11-21 Fragmente, 5 - 22-40 Fragmente, 6 - 41 und mehr Fragmente, 7 - Grenze der Fragmente, die von der Siedlung stammen könnten.

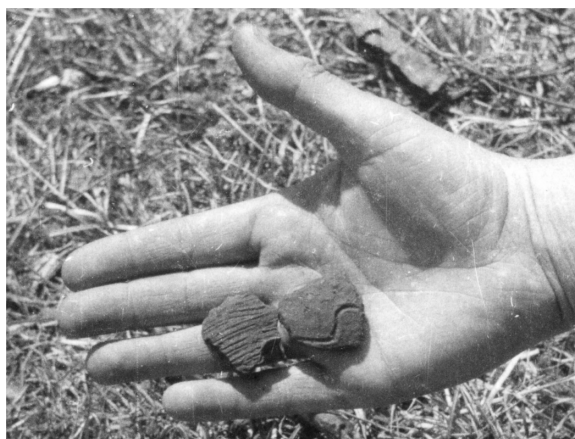
Sl. 3.20: Število inventariziranih in vseh odlomkov lončenine po posameznih kvadrantih. 1 - vsi odlomki, 2 - inventarizirani odlomki.

Abb. 3.20: Zahl der inventarisierten und aller Keramikfragmente in den einzelnen Quadranten. 1 - alle Fragmente, 2 - inventarisierte Fragmente.

verjetno posledica dejanskega odlaganja lončenine kot pa načina izkopavanja. Pozornost izkopavalcev so pritegovali grobovi in najdbe v njih, od lončenine pa samo najbolj vpadljiva (sl. 3.21). Šele tam, kjer še niso opazili grobov in so se pojavili mnogoštevilni odlomki lončenine, se je začelo zbiranje vseh.

Način, kako se pojavlja lončenina v razmerju do okostnih grobov, nam da oporo za sklepanje o relativni kronologiji. Opise prostorskega razmerja lončenine do grobov lahko razdelimo v dve skupini. V prvi skupini opisi zelo nedoločno govorijo: o lončenini pri grobovih ali okostjih, okrog okostij, nad njimi, o grobovih z lončenino. Pripadnost zasutju grobnih jam je v teh primerih sicer mogoča, ni pa dokazljiva. Lončenina je lahko starejša, enako stara ali mlajša od grobov. V drugo skupino opisov smo uvrstili tiste, ki povedo, da je bila lončenina najdena neposredno ob kosteh pokojnih ali med kostmi. Verjetnost, da je tu lončenina del zasutja grobov, je zelo velika. Razporeditev te druge skupine v prostoru (sl. 3.22) je zelo povedna. Glede na mejo med starejšim in mlajšim okostnim grobiščem ji pripadajo samo grobovi mlajšega

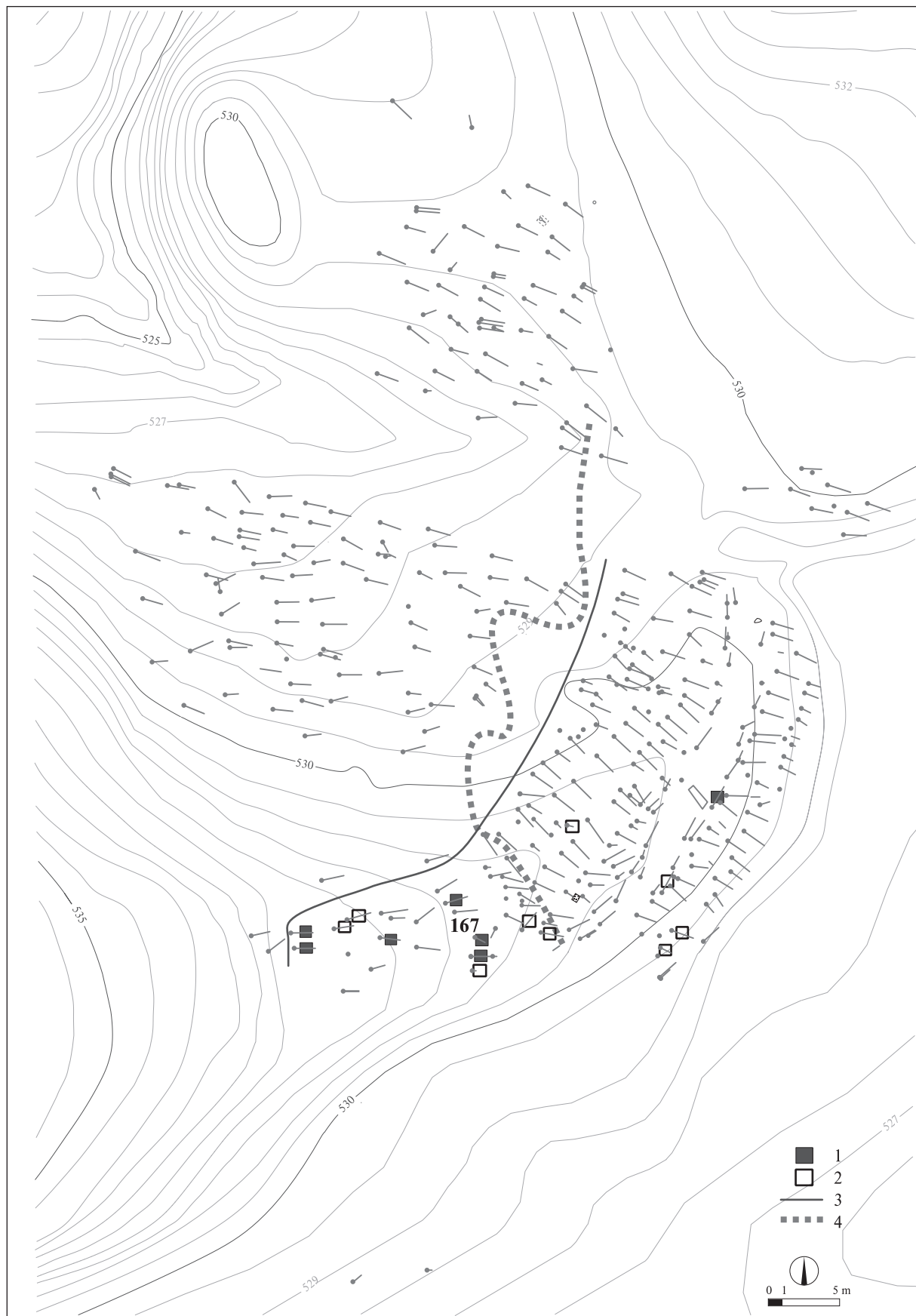
okostnega grobišča. Vsi tisti grobovi med njimi, ki jih je mogoče časovno ožje opredeliti, pripadajo mlajšemu delu

Sl. 3.21: Odlomka lončenine iz groba 5, 1948. Fototeka NMS, inv. št. 4117.

Abb. 3.21: Keramikfragmente aus Grab 5, 1948. Fotothek NMS, Inv.-Nr. 4117.

Sl. 3.22: Lončenina v zasutju grobov. 1 – v časovno ožje opredeljivih grobovih, 2 – v časovno ožje neopredeljivih grobovih, 3 – meja med starejšim in mlajšim okostnim grobiščem, 4 – vzhodna meja odlomkov, ki bi lahko bili naselbinskega izvora.

Abb. 3.22: Keramik in der Gräberverfüllung. 1 – in zeitlich näher bestimmbar Gräbern, 2 – in zeitlich nicht näher bestimmbar Gräbern, 3 – Grenze zwischen dem älteren und dem jüngeren Körpergräberfeld, 4 – östliche Grenze der Fragmente, die von der Siedlung stammen könnten.

mlajšega okostnega grobišča (*sl. 3.22:* 1). Lončenina bi sicer lahko prišla v zasutje tudi kot posledica pogrebnihi običajev, vendar je to glede na sliko razprostranjenosti povsem neverjetno. Najbolj smiselna razlaga je, da je bila na mestu groba že prej. To potrjuje tudi grob 167, kjer je bila pod križnico.

3.3.3.1. MOŽNE TAFONOMSKE SKUPINE IN NJIHOVA STRATIGRAFIJA

Lončenino lahko razdelimo na najmanj dve tafonomski skupini, prvo, ki so jo oblikovale dejavnosti v naselbini, in drugo, ki je nastala v dejavnostih na grobišču. Grobovi starejšega okostnega grobišča, kjer zgodnj srednjeveške lončenine ni v njihovem zasutju, so torej od nje starejši. Naselbinska plast lončenine je nad njimi. To pa je stanje, ki so ga potrdila tudi izkopavanja v letih 1975–1978. In če je omenjena plast hkrati starejša od mlajšega dela mlajšega okostnega grobišča, je tako stratigrafsko umeščena med starejše okostno grobišče in mlajši del mlajšega okostnega grobišča. Ker med starejšim in mlajšim okostnim grobiščem najverjetneje ni nobene časovne vrzeli (tako že Kastelic 1960, 39–41; podobno tudi Knific 2004, 94; podrobneje v naslednji knjigi), je naselbinska plast lončenine bolj ali manj sočasna starejšemu delu mlajšega okostnega grobišča. Vse povedano pa velja samo za južni del naselbinske plasti ob zelo verjetni predpostavki, da se severna meja njene površine ne ujema z mejo med starejšim in mlajšim okostnim grobiščem. Dopustiti moramo namreč možnost, da naselbinska plast ni nastala v celoti sočasno, ampak postopoma. Zato bi bilo tudi mogoče, da je severni del naselbinske plasti sicer prav tako mlajši od starejšega okostnega grobišča, vendar ne nujno starejši od mlajšega dela mlajšega okostnega grobišča. Z njim namreč nima stratigrafskega odnosa. Lahko mu je tudi časovno sočasen ali je celo mlajši.

Posamični odlomki lončenine na jugovzhodu, ki bi lahko prišli v zemljo med dejavnostjo na prostoru grobišča, so vsaj deloma, če ne celo v celoti starejši od mlajšega dela mlajšega okostnega grobišča. Starejšemu delu mlajšega okostnega grobišča so lahko sočasni, lahko pa so od njega vsaj deloma celo starejši. Stratigrafskega odnosa s starejšim okostnim grobiščem nimajo (*sl. 2.13*).

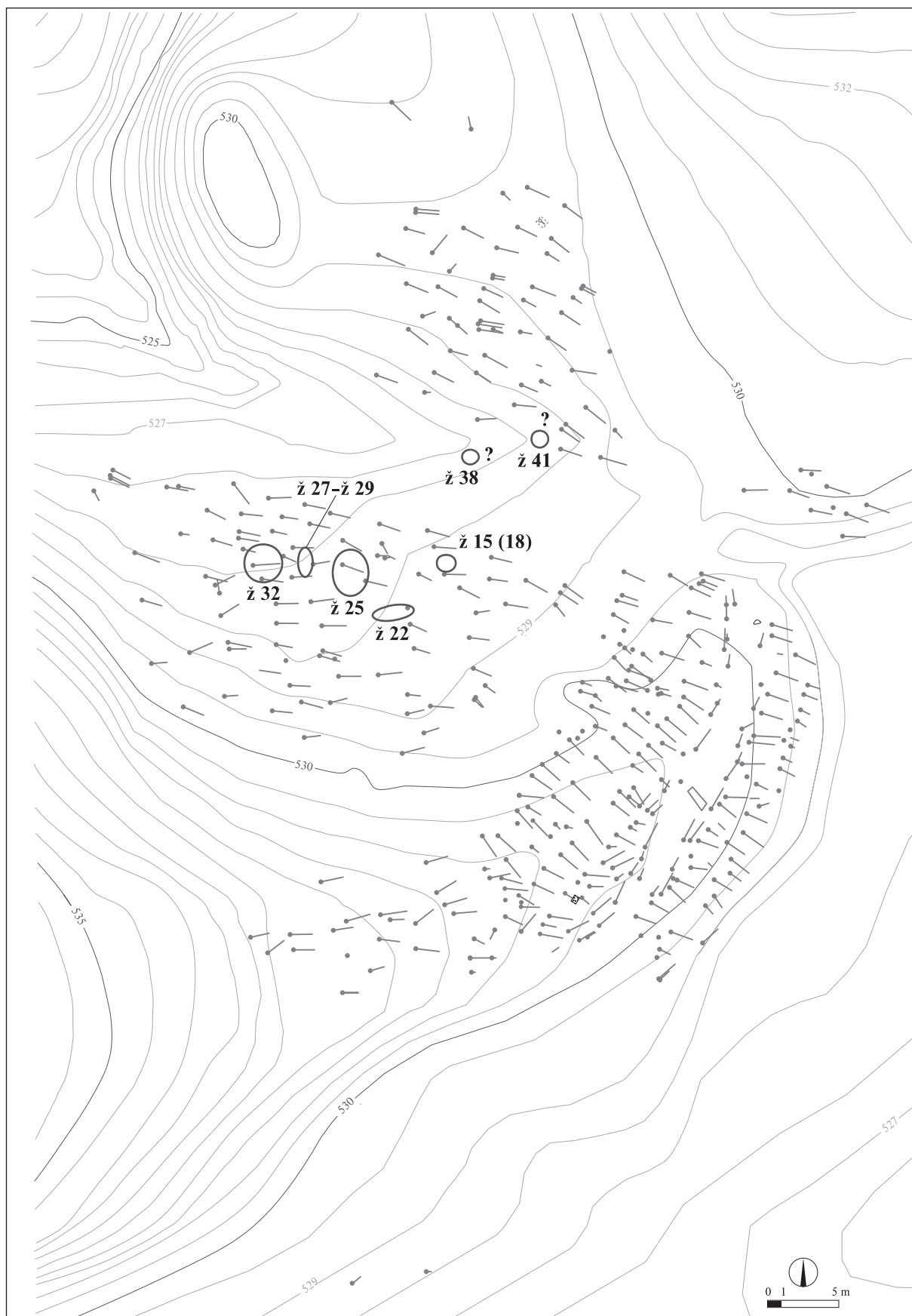
3.3.3.2. ZGODNJSREDNJEVEŠKA LONČENINA V PRAZGODOVINSKI PLASTI?

Izkopano gradivo so v muzeju razdelili na “prazgodovinski” in “zgodnj srednjeveški” del. Pregled “zgodnj srednjeveškega” je pokazal, da vsebuje tudi najdbe drugih obdobj. Zato je bila logična odločitev, da ponovno pretresemo tudi “prazgodovinski” del. Po pričakovanju smo v njem odkrili tudi antične, poznoantične in zgodnj srednjeveške ostanke. Za izkopavanja od 1975 dalje je bil kriterij delitve časovna razvrstitev gradiva. Gotovo so to izhodišče uporabili tudi že za razdelitev gradiva, ki je bilo izkopano v času od 1948 do 1951. To dokazuje npr. lončenina iz grobov mlajšega okostnega grobišča. Tam so antično in poznoantično lončenino grobe, preproste podeželske izdelave uvrstili v prazgodovinsko zbirko, ostalo pa v zgodnj srednjeveško. Ta del grobišča je bil prostor, kjer v času izkopavanj ponekod nad skalo skorajda ni bilo plasti. Drugače je bilo na prostoru prazgodovinskega grobišča. Tam so bile arheološke plasti nad skalno osnovo naložene tudi več kot 2 m visoko. Celo pri tedanji grobi tehniki izkopavanja so že med samim terenskim delom opažali, da so najdbe razporejene v *humusni plasti, plasti staroslovenskih grobov, plasti ilirskih grobov*. Zato so, kot se zdi, tam bolj upoštevali “stratigrafsko” načelo, kar pomeni, da so najdbe, za katere so na terenu menili, da pripadajo plasti žganih grobov, uvrstili v prazgodovinsko zbirko. Ker pa meja med “plastmi” niso bile vodoravne in nedvoumne ter je na prostoru najdišča sčasoma prihajalo do različnih posegov v tla, je tudi pri takem “stratigrafskem” razdeljevanju prišlo v prazgodovinsko zbirko marsikaj mlajšega. Kljub temu pa je mogoče na splošno ugotoviti, da je tisto, kar naj bi pripadalo prazgodovinski plasti, ležalo bolj ali manj pod zgodnj srednjeveško naselbinsko plastjo.

Enote opazovanja v “prazgodovinski” plasti so bili žgani grobovi. Ti so bili različnih oblik, velikosti in globin (Gabrovec 1960, 18–36). Kot so pokazala izkopavanja v letih 1975–1978, so erozijski procesi v marsičem zbrisali sledove žganih grobov. Prav tako so pokazala, da sklenjene površine žganine nepravilnih oblik niso bili posamezni grobovi, ampak prostor, na katerem so v plitve jamice nasipali pepel mrliških grmad zelo številnih pokojnikov v daljšem obdobju. Pogosto so bile razporejene tako na tesno druga ob drugi ali čez drugo, da jih večinoma niti ni bilo mogoče razmejevati. V letih 1949 in 1951 so koncentracije žganine dokumentirali kot posamezne grobove. Manj izrazite sledove v okolici koncentracij so dokumentacijsko pridružili koncentracijam. Kje so ležali posamezni predmeti, je danes pogosto mogoče sklepati samo še posredno.

3.3.3.2.1. Pregled enot opazovanja (*sl. 3.26*)

Lončenina, ki jo zaradi izdelave in oblik lahko opredelimo kot zgodnj srednjeveško, je shranjena v

Sl. 3.23: Dokumentacijske enote z zgodnesrednjeveškimi najdbami v "prazgodovinski plasti".

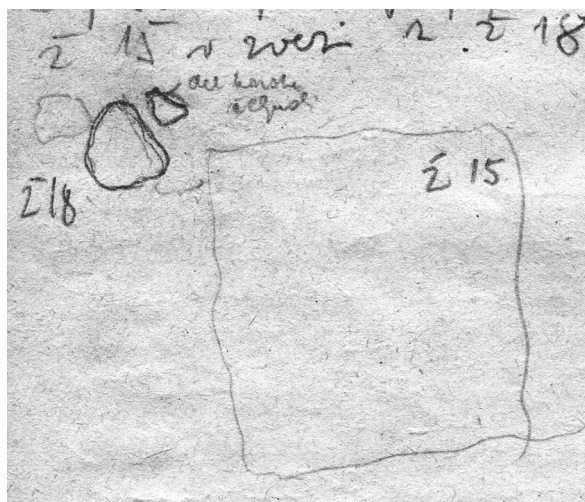
Abb. 3.23: Dokumentationseinheiten mit frühmittelalterlichen Funden in der "vorgeschichtlichen Schicht".

dokumentacijskih enotah: Ž 15(18), Ž 22, Ž 25, Ž 32, Ž 38 in Ž 41 (sl. 3.23). Doslej je bilo objavljenih samo nekaj odlomkov (Gabrovec 1960, T. XIII: 1, 7; XXIII: 3). Nahajajo se samo na osrednjem delu prazgodovinskega grobišča. Razporeditev je videti namenska, kulturno pogojena. To potrjuje pravilnost naše predhodne določitve zgodnj srednjeveške lončenine.

Ž 15 (18)

Nesporni ostanek prazgodovinskega pokopavanja je bila jama, vkopana v skalo in zapolnjena z žganino. Žganina je bila tudi nad njo in v njeni okolici ter je sestavljala kvadratno površino, ki je bila delno pokrita s kamni (Gabrovec 1960, 23). K temu terenski dnevnik navaja: "... nad kamni je bilo najdenega precej oglja, nekaj prav močnih ogorkov. Najdenih je bilo tudi nekaj kalciniranih kosti, vendar v manjši količini." Potem ko je bil grob že narejen, je torej nekoč pozneje prišlo do ponovnega nasipanja ostankov pogrebne grmade na približno isti prostor. 80 cm južneje od kamnite groblje sta bila dva kamna, ob njiju del konjske čeljusti. Zahodno od večjega kamna je bilo nekaj odlomkov lončenine ter veliko oglja, ki je ležalo od kamnov do koncentracije žganine severno (sl. 3.24).

Ta najdiščni sestoj so najprej vodili pod oznako Ž 18, torej kot samostojni žgani grob, potem pa so ga dokumentacijsko pridružili grobu Ž 15. Dnevnik tudi pove, da sta bila Ž 15 in "Ž 18", ki ga ne smemo zamenjati s pozneje odkritim Ž 18, "v isti plasti in isti stratigrafski globini. Oba ležita na ilovnati plasti." Podatek o isti plasti pa postane neverjeten, če ga soočimo s terenskimi meritvami globin. Teme omenjenega kamna je bilo 25 cm pod površino, teme žganine nad kamnito grobljo 90 cm pod površino, teme kamnite groblje 135 cm pod površino,

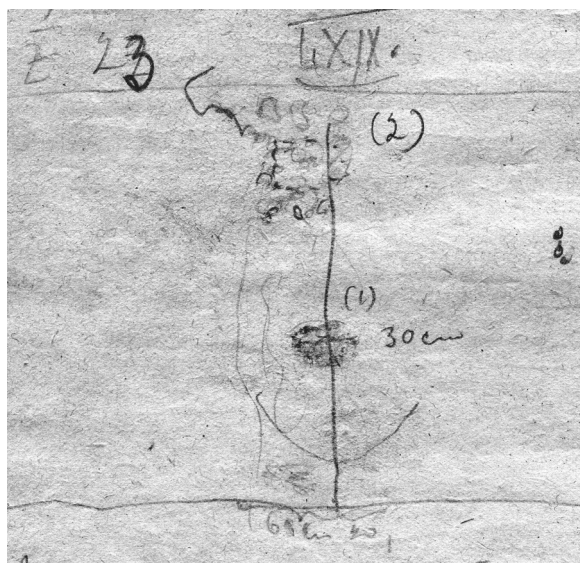
Sl. 3.24: Terenski dnevnik Staneta Gabrovca iz leta 1949. Skica opazovalne enote Ž 18, ki je bila nato pridružena enoti Ž 15. Pogled z vzhoda.

Abb. 3.24: Geländetagebuch von Stane Gabrovec aus dem Jahre 1949. Skizze der Beobachtungseinheit Ž 18, die dann der Einheit Ž 15 angeschlossen wurde. Blick von Osten.

dno žganega groba Ž 15 pa kar 220 cm pod površino. Relativna višinska razlika je torej znašala kar 195 cm in je ne moremo razložiti drugače kot tako, da je na istem mestu prišlo do več časovno različnih dogodkov, ki pa so puščali podobne sledove. Najmlajšemu pripadata zgodnj srednjeveška odlomka ustja (T. I: 16) in dna (T. I7: 11), ki sta morda del tiste lončenine, ki je bila najdena ob navedenem kamnu. Ni nemogoče, da sta ostanek iste, nekoč cele posode. Tej je morda pripadalo še šest zgodnj srednjeveških odlomkov enake izdelave, ki so ostali neinventarizirani in imajo terensko oznako Ž 18. Ni verjetno, da bi se ta nanašala na pozneje izkopani grob Ž 18, kjer se je teme prazgodovinskih grobnih ostalin pojavilo v globini 119 cm pod površino, nad njimi pa terenski dnevnik ne omenja nikakršnih najdb.

Ž 22

Šlo naj bi za površino, ki je bila dolga 3 m, 0,8 m široka in 0,8 m pod površjem (sl. 3.25). Sestavljala naj bi jo nekaj cm debela plast z odlomki lončenine, živalskih kosti (goveda, ovce, psa) in ostanki žganine, ki je bila na dveh mestih debela 10 cm, razsuta v krogu. Eden je meril 35 cm v premeru, drugi 70 cm, pokrita sta bila z drobnim kamenjem (Gabrovec 1960, 25). Iz opisa terenskega dnevnika je razvidno, da sta krožni koncentraciji žganine ležali pod kamenjem, vse pa je bilo pokrito s črepinjami in živalskimi kostmi. Pred zahodno koncentracijo žganine je bila najdena skoraj cela skledica (T. 33: 2). Sežganih kosti niso opazili, kar je verjetno razlog, zaradi katerega je Gabrovec površino opredelil kot kultno mesto (Gabrovec 1960, 25). Pomemben je tudi dneviški podatek, da kulturna plast leži na ilovnati plasti, v kateri pa so bile precej globoko tudi še črepinje.

Sl. 3.25: Terenski dnevnik Staneta Gabrovca iz leta 1949. Skica opazovalne enote enote Ž 22. Pogled z vzhoda.

Abb. 3.25: Geländetagebuch von Stane Gabrovec aus dem Jahre 1949. Skizze der Beobachtungseinheit Ž 22. Blick von Osten.

Kot Ž 22 so torej dokumentirali odlomke lončenine iz ilovnate plasti, oglje iz plasti pod kamni ter oglje, lončenino med kamni in nad njimi. Terenske meritve navajajo razpon globin Ž 22 od 80 cm do 125 cm pod površino. Zahodni del Ž 22 se je končal tik pred zahodnim prerezom kvadrantov 69 in 70, ki so ga narisali in fotografirali (sl. 3.74). Tamkajšnja lega plasti nam zato lahko pomaga razumeti tudi Ž 22. Prazgodovinski grobovi so v plasti glin, nad njo pa je že mlajša subhumusna plast. Opis Ž 22 kaže, da so bile pripadajoče najdbe delno v glini, delno nad njo, kar posledično nakazuje, da tudi Ž 22 sestavljajo sledovi dejavnosti iz različnih obdobj. Ker v muzeju hranijo nekaj koscev oglja s tega prostora, vendar brez natančnejšega opisa mesta odvzema, smo se odločili za analizo C14. Opravil jo je laboratorij Beta Analytic v Miamiju na Floridi. Kalibrirana starost sigma 2 (95% zanesljivost) kosca bukovega oglja je 790–420 pred našim štetjem. To potrjuje, da je del Ž 22 nastal v prazgodovini. Razpon izmerjenih globin Ž 22 je 45 cm. Ko to soočimo s trditvijo, da je bila kulturna plast debela samo nekaj centimetrov, je mogoča smiselna razlaga, po kateri sta bili lisi žganine s kamni prazgodovinski, zgornja plast žganine, živalskih kosti in lončenine pa zgodnj srednjeveška. Gre za več različnih posod (T. 1: 15, 22), vsaj ena med njimi je bila razbita cela (T. 1: 2-3; 17: 4; 23: 18).

Ž 25

Pod oznako tega groba je inventariziran velik odlomek zgodnj srednjeveškega lončka (T. 1: 21). Gabrovec ga ni objavil in ga z določeno verjetnostjo lahko uvrstimo med tiste kose, ki so bili "skupaj z drugimi neizrazitimi fragmenti že izven območja groba in bi teoretično lahko spadali k ž 26 ali ž 25" (Gabrovec 1960, 27). Teme Ž 25 se je pojavilo 80 cm globoko.

Med Ž 27 in Ž 29

Po inventarni knjigi s tega prostora med grobovi izvira odlomek dna (T. 16: 20). Teme Ž 27 je bilo 55 cm pod površjem, teme Ž 29 pa 47 cm pod površjem. Odlomek torej ni bil najden bolj plitvo. V globini 100 cm pod površino je bilo med Ž 27 in Ž 29 odkritih v "ilirski kulturni plasti" več odlomkov hišnega lepa, lončenine in "obtežilnik". V kakšnem razmerju so te najdbe z odlomkom dna, je povsem nejasno.

Ž 32

Področje okrog okostnih grobov 277, 279 in 280 z žganino in odlomki lončenine, vendar brez ostankov sežganih kosti, je bilo označeno kot Ž 32. Gabrovec piše, da je bilo tako razrušeno, da je težko reči, kaj področje predstavlja (Gabrovec 1960, 29). Teme te površine se je pojavilo 60 cm pod površjem. Že ob inventarizaciji je za enega od odlomkov (P 9703) lončenine Gabrovec ugotovil, da ni prazgodovinski. Pozneje si ga je izposodil ravnatelj muzeja Kastelic in je danes pogrešan. Zgodnj srednjeveški naselbinski plasti bi pripadalo skrbno obdelano ustje (T. 5: 13), odlomka dveh drugih ustij (T. 1: 19, 20) pa sta verjetno nekoliko starejša, a še vedno zgodnj srednjeveška. Lahko bi pripadala isti posodi.

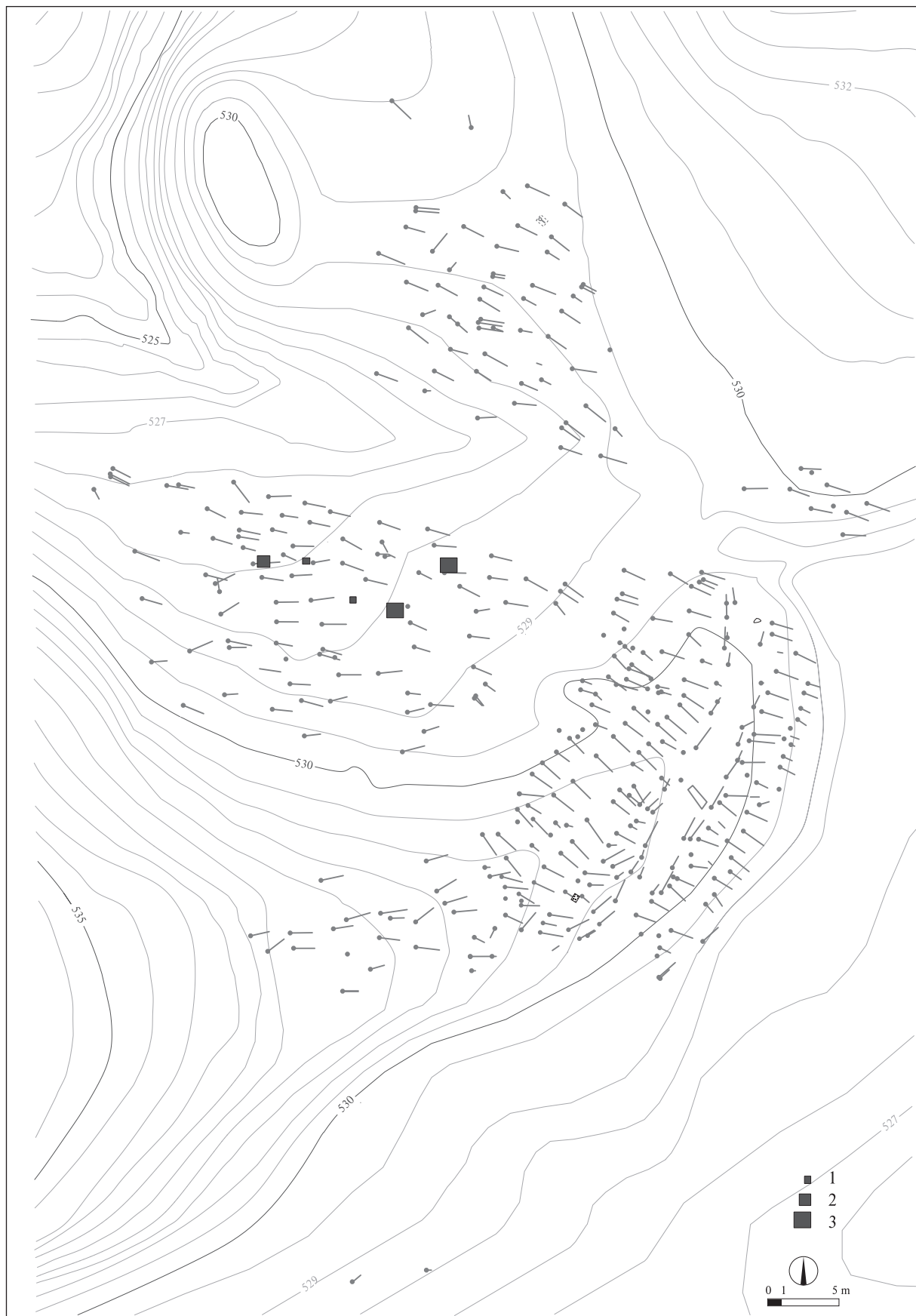
Sl. 3.27: Skupki zgodnj srednjeveške lončenine pod plastjo zgodnj srednjeveške naselbine. 1 - 1 odlomek, 2 - 2-5 odlomkov, 3 - 6-10 odlomkov.

Abb. 3.27: Frühmittelalterliche "Scherbennester" unter der Schicht der frühmittelalterlichen Siedlung. 1 - 1 Fragment, 2 - 2-5 Fragmente, 3 - 6-10 Fragmente.

oznaka dokumentacijske enote / Bezeichnung der Dokumentations-einheit	posoda / Gefäß	žganina / Brandreste	živalske kosti / Tierknochen	žganina umrlih / Leichen-brand	globina v cm / Tiefe in cm	lega / Lage
Ž 15 (18)	×	×	×	×	90	na glini / auf der Lehm-schicht
Ž 22	×	×	×	O	80	na glini / auf der Lehm-schicht
Ž 25	×	?	?	?	80	?
med Ž 27 in Ž 29 / zwischen Ž 27 und Ž 29	×	?	?	?	> 45	?
Ž 32	×	×	?	?	60	?
Ž 38	×	naselbinska najdba / Siedlungsfund				pot / am Weg
Ž 41	×	pripadnost negotova / Zugehörigkeit ungewiß				

Sl. 3.26: Preglednica dokumentacijskih enot z zgodnj srednjeveškimi najdbami na prostoru prazgodovinskega grobišča. X - da, O - ne, ? - ni podatka.

Abb. 3.26: Übersicht über die Dokumentationseinheiten mit frühmittelalterlichen Funden im Bereich des vorgeschichtlichen Gräberfeldes. X = ja, O = nein, ? = keine Angaben.

Ž 38

Dna zgodnesrednjeveškega lončka, ki je bil inventariziran pod oznako Ž 38 (*T. 17: 6*), Gabrovec pri objavi ne omenja. Zapiše pa: "*Fragmenti, ki spadajo k temu grobu, so se dobili v preseku nasipa in v njegovem južnem delu.*" (Gabrovec 1960, 31.) Odlomek je bil torej najverjetneje najden na prostoru poti (glej: 3.5.2., 86) ali na njenem obrobju. Možno je, da gre za naselbinsko najdbo.

Ž 41

Šlo naj bi za grob z laporjevo ploščo (Gabrovec 1960, 32). Po podatku iz inventarne knjige je bil v vzhodnem delu groba nad ploščo najden lonček (*T. 15: 9*). Po podatku iz terenskega dnevnika naj bi bili odlomki lončenine in črna zemlja še 20 cm nad ploščo in višje. Po terenski meritvi je bil grob sicer 80 cm pod površino. Lonček je bil torej najden približno 60 cm pod površjem. Navidezno je nedvomno prazgodovinski. Natančnejši pregled pa je pokazal, da dno in zgornji del nista sestavljiva in imata ostenje različnih debelin. Da so torej že po izkopavanjih sestavili dve različni posodi. Dno ima odtis podložne ploščice, kar je značilnost zgodnesrednjeveškega posodja. Zdi se, da so pri konservaciji pomotoma sestavili dve posodici v eno. Od kod izvira dno lončka, lahko samo ugibamo.

3.3.3.2.2. Razprava

Če se osredotočimo na najdbe, ki jih ne moremo povezati s plastjo zgodnesrednjeveške naselbine, te sestavljajo skupino južno od vrzeli (*sl. 3.27*) med grobovi starejšega okostnega grobišča. Našteti odlomki se pojavljajo skupaj z žganino, vsaj v primeru Ž 15(18) morda tudi z žganimi človeškimi kostmi, v primeru Ž 22 pa tudi z živalskimi. Sestavljivi odlomki istih posod ter veliki odlomki ustij in dno kažejo, da gre vsaj v nekaterih primerih, če ne celo v vseh, za posode, ki so jih razbili na kraju samem. Najmanjša skledica je ostala skoraj cela. Izdelane so prostoročno, prepričljivih sledov dodelave na lončarskem kolesu ni opaziti, oblikovno so razmeroma enotne, z malo izvihanimi ustji, kar je značilno za t. i. praški tip posodja. S tem so ne samo v prostoru, ampak tudi v času starejšega okostnega grobišča. Zaradi tega, enotnih oblik, in kot se zdi, enotne tafonomije skorajda ni mogoče, da bi šlo za naselbinske najdbe. Kot najverjetnejša razlaga se ponuja dogajanje na grobišču. Če pri tem odmislimo možnost, da gre za ostanke obrednih pojedinj, pri katerih bi morali vedno kuriti ogenj točno na mestu, kjer so potem odložili posodo, kar ni verjetno, je razlaga, ki je najbolj smiselna in pojasnjuje vse opazne sledove, ta, da gre za ostanke zgodnesrednjeveških žganih pokopov.

3.3.3.2.3. Možne tafonomske skupine in njihova stratigrafija

Obravnavani žgani pokopi so stratigrafsko mlajši od prazgodovinskih žganih grobov. Njihovih ostankov ni bilo mogoče dokazati v nobenem grobu starejšega okostnega grobišča. Vendar prav tako ni nobenih podatkov, ki bi kazali, da so v grobove starejšega okostnega grobišča vkopani. Zato je sprejemljiva možnost, da so sočasni okostnim grobovom starejšega okostnega grobišča. Prav tako je verjetno, da so zaradi večje globine starejši od zgodnesrednjeveških naselbinskih ostankov nad starejšim okostnim grobiščem (glej: 3.3.3.1., 61).

**3.4. DRUGI OSTANKI
NASELBINSKEGA VIDEZA (*sl. 3.29*)**

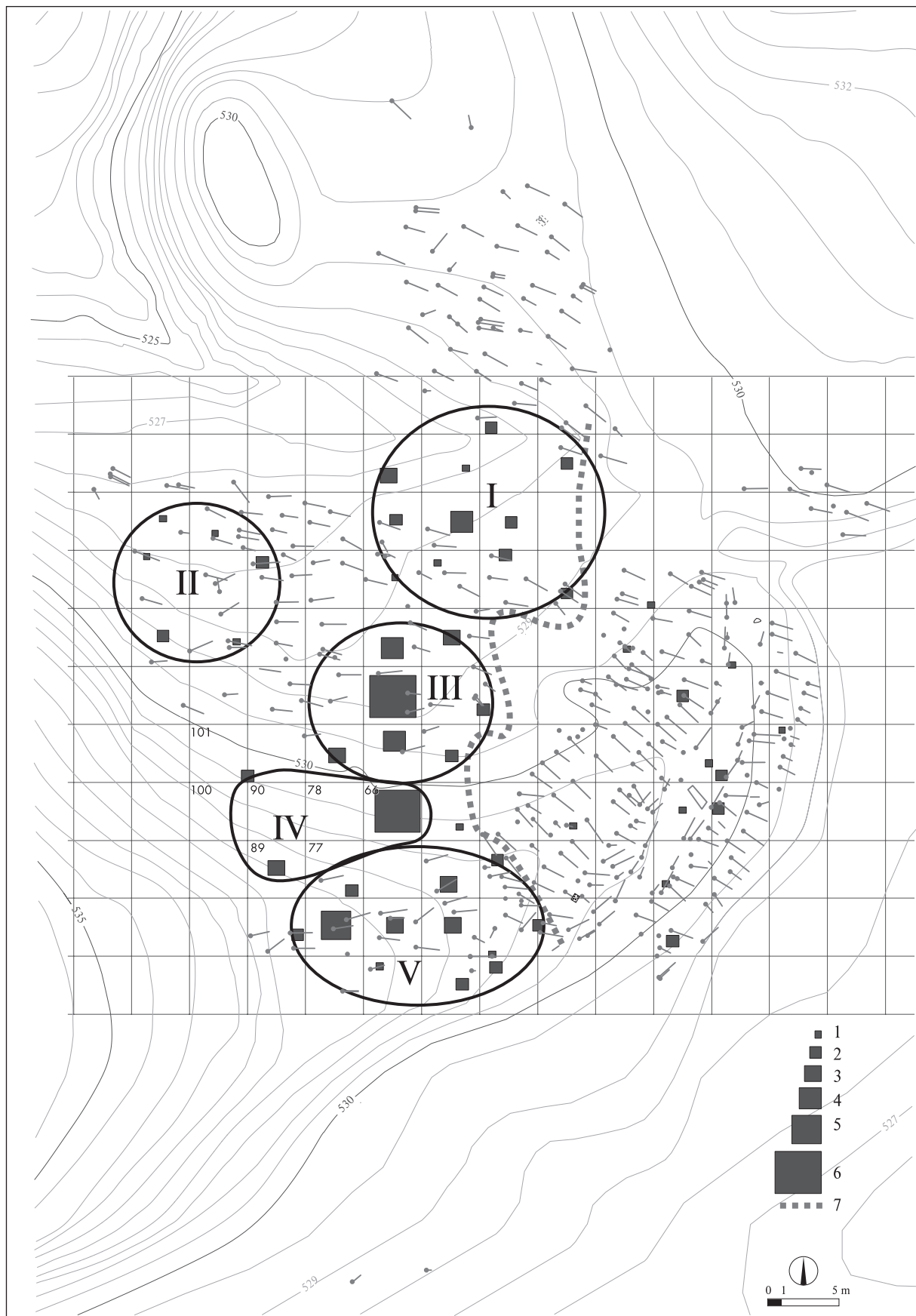
Med morebitne druge naselbinske ostanke lahko štejemo še preostala podrobneje neobravnavana kurišča in jame različnih velikosti. Pogosto njihova podrobnejša časovna umestitev ni mogoča. Približamo se ji lahko s presojo ohranjenih stratigrafskih podatkov ter z oceno njihovega prostorskega razmerja do koncentracij zgodnesrednjeveške lončenine (*sl. 3.28*). Skupina II je prostorsko dobro ločena od drugih. Skupina I obsega severno zgostitev lončenine, skupina III največjo zgostitev v srednjem delu, skupina V v južnem delu. Skupino IV upravičujeta izstopajoča količina odlomkov lončenine v kvadrantu 66 in velika verjetnost, da je bila lončenina tudi v kvadrantih 78, 90 in 100, ki jih niso raziskali (primerjaj: *sl. 3.2*). Če je tam ne bi bilo, bi bila lončenina v sosednjih kvadrantih 89 in 101 brez prostorske povezave proti vzhodu. Da bi se povezovala naprej proti zahodu na novo skupino lončenine, je manj verjetno, ker je tam že strmo pobočje. Tako opredeljenih skupin seveda še ne moremo enačiti s posameznimi stavbami in tudi ne s skupinami stavb. Gre zgolj za delovno izhodišče za nadaljnjo presojo.

Iz terenske dokumentacije je mogoče na prostoru starejšega okostnega grobišča izluščiti tri kurišča (*sl. 3.30: 1*) in 6 lukenj ali manjših jam ter še dve taki na prostoru mlajšega okostnega grobišča (*sl. 3.30: 2*).

Sl. 3.28: Skupine zgodnesrednjeveške lončenine. 1 – 1 odlomek, 2 – 2–5 odlomkov, 3 – 6–10 odlomkov, 4 – 11–21 odlomkov, 5 – 22–40 odlomkov, 6 – 41 in več odlomkov, 7 – meja odlomkov, ki bi lahko bili naselbinskega izvora.

Abb. 3.28: Gruppen frühmittelalterlicher Keramik. 1 – 1 Fragment, 2 – 2-5 Fragmente, 3 – 6-10 Fragmente, 4 – 11-21 Fragmente, 5 – 22-40 Fragmente, 6 – 41 und mehr Fragmente, 7 – Grenze der Fragmente, die von einer Siedlung stammen könnten.

	opazovalna enota / Beobachtungseinheit	kvadrant / Quadrant	lega / Lage	globina v cm / Tiefe in cm	najdbe / Funde	datacija / Datierung
1	luknja / Grube	57	?	?	?	naravnega izvora? / nict anthropogen?
2	luknja / Grube	112	vkopana v morensko plast / in Moräne eingetift	80	ptičja kost, žganina / Vogelknochen, Brandreste	zgodnji srednji vek / Frühmittelalter
3	kurišče / Feuerstelle	68	v rjavkastem humusu pomešanem s kamenjem / in braunem, mit Steinen gemischtem Humus	70-80	kamni, lončenina, žganina, kosti / Steine, Keramik, Knochen Brandreste	zgodnji srednji vek / Frühmittelalter
4	luknja / Grube	11	vkopana v skalo / in gewachsenen Fels eingetift	15	žganina / Brandreste	zgodnji srednji vek / Frühmittelalter
5	luknja / Grube	8	vkopana v skalo? / in gewachsenen Fels eingetift?	?	žganina / Brandreste	zgodnji srednji vek / Frühmittelalter
6	jama / Grube	94	vkopana v prazgodovinsko plast / in vorgeschichtliche Schicht eingetift	80	žganina / Brandreste	zgodnji srednji vek? / Frühmittelalter?
7	kurišče / Feuerstelle	113/122	?	?	žganina / Brandreste	zgodnji srednji vek? / Frühmittelalter?
8	kurišče / Feuerstelle	72	v humusu nad cestnim nasutjem / im Humus über der Straßenaufschüttung	25	žganina, lončenina / Brandreste, Keramik	zgodnji ali visoki srednji vek / Früh- oder Hochmittelalter
9	luknja / Grube	57	tik pod rušo / unmittelbar unter der Grasnarbe	15	les / Holz	novodobno / Neuzeit
10	jama / Grube	245	vkopana v "subhumus" / in "Subhumus" eingetift	40	?	novodobno / Neuzeit
11	jama / Grube	94	tik pod rušo / unmittelbar unter der Gasnarbe	10?	brez / keine	novodobno? / Neuzeit?
12	jama / Grube	47	?	45	brez / keine	novodobno? / Neuzeit?

Sl. 3.29: Preglednica drugih naselbinskih ostankov.

Abb. 3.29: Übersicht über andere Siedlungsreste.

Enota 1. V kvadrantu 57 so našli luknjo, za katero so domnevali, da je verjetno "geološka". Drugih podatkov o njej ni. Domnevamo lahko, da je šlo za vdolbino v geološko osnovo, ki je v višjih plasteh niso opazili.

Enota 2. V kvadrantu 112 so južno ob okostju v grobu 278 naleteli na jamico, ki je bila vkopana v "morensko" plast. V premeru je merila 20 cm in bila prav tako 20 cm globoka. V jamici je bil humus pomešan z žganino in v njej živalska kost, "in sicer kake ptice ali ribe". Ker je bila luknja očitno vkopana v jamo groba 278 (sl. 3.31) in ker so bile tudi v vogalih hiš II in III najdene ptičje kosti (glej 5.2.2. in 5.2.3., 122-126), lahko tudi opisano luknjo za kol postavimo v zgodnji srednji vek.

Enota 3. V globini približno 70 cm so našli ostanke žganine. Pepel ni bil ugotovljen. Žganina je bila debela približno 5 cm. Ležala je na podlagi iz kamnov. V žganini je bilo najdeno dosti ostankov žganih kosti in precej razmeroma debelih kompaktnih oglehnih koščkov. Po vsem

videzu je bila žganina tudi ob straneh obložena s kamni. Kakih 8 cm nad žgano plastjo so bile najdene črepinje. To je stanje raziskanosti v sondi 7 leta 1948.

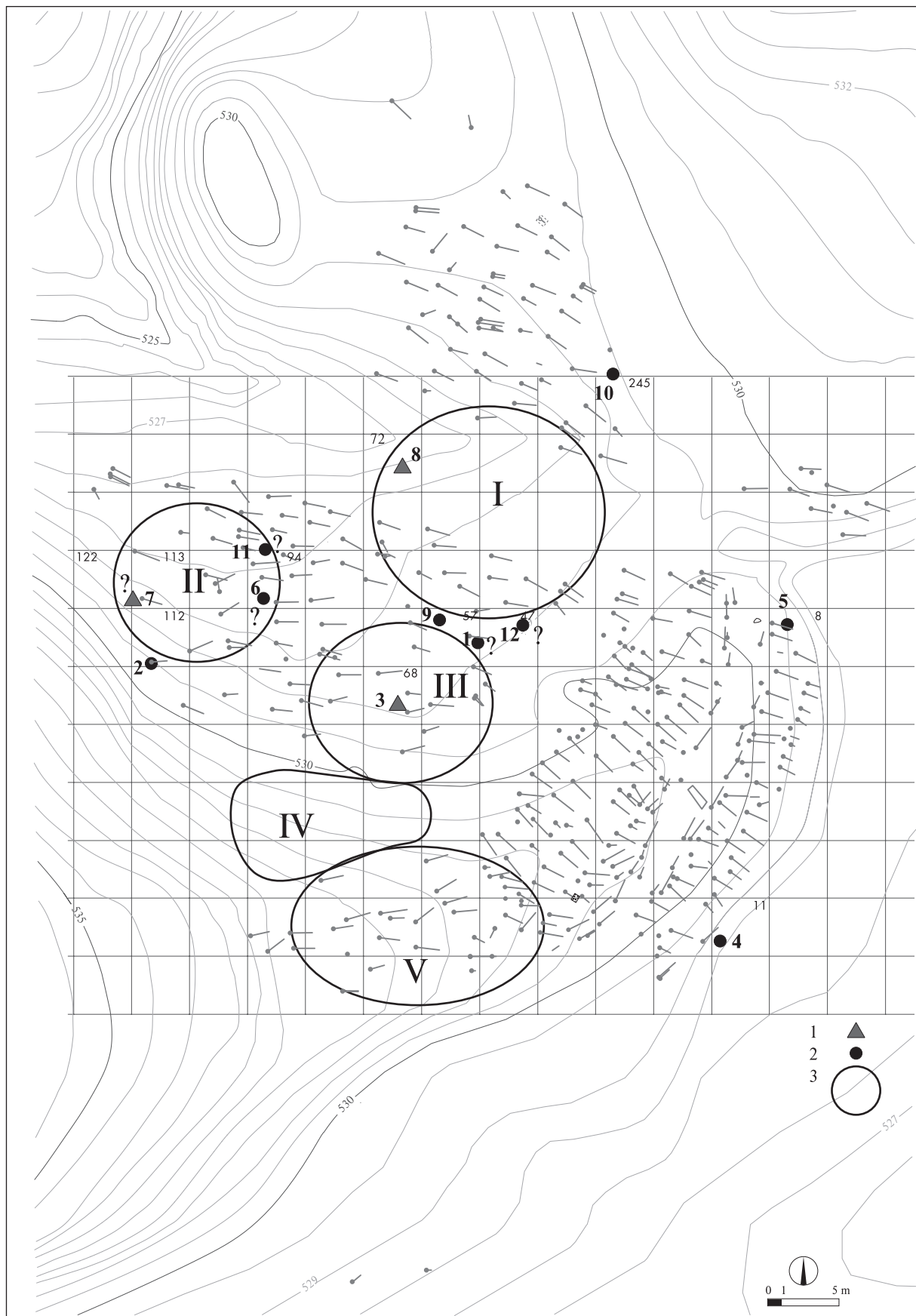
Leta 1949 so kurišče raziskali do konca. Najprej so ga označili kot prazgodovinski žgani grob 19, vendar je že med delom postalo očitno, da gre za zgodnjersrednjeveško najdbo. Na terenski skici kamnov (sl. 3.32) je na vzhodni strani in zunaj kamnite obloge napis "jama". Kje natančno je bila, ni razbrati. Kamni sestavljajo podkvasto oblogo, ki je odprta proti jugovzhodu. Gre za naravno oblikovane ka-

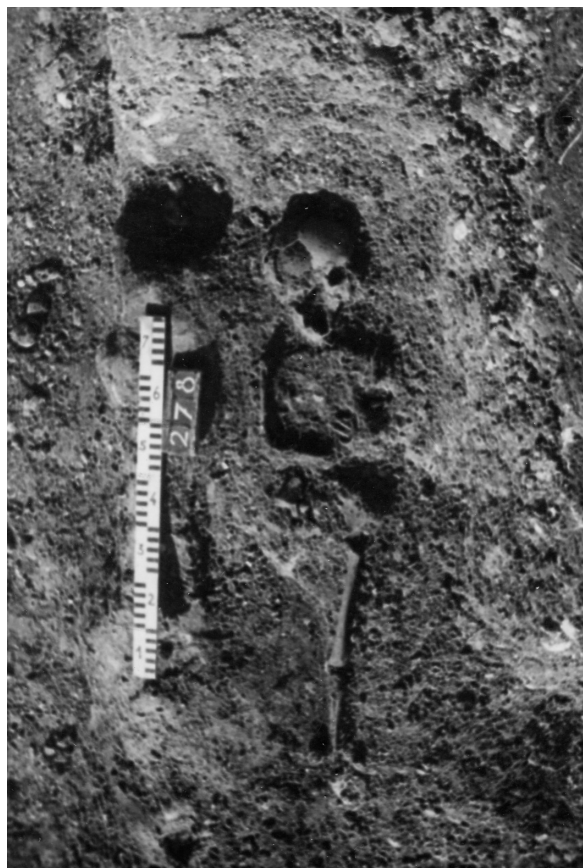

Sl. 3.30: Skupine zgodnjersrednjeveške lončenine in druge najdbe naselbinskega videza. 1 - kurišče, 2 - luknja, jama, 3 - skupina odlomkov lončenine.

Abb. 3.30: Gruppen frühmittelalterlicher Keramik und andere Funde, die von einer Siedlung stammen könnten. 1 - Feuerstelle, 2 - Grube, 3 - Gruppe von Keramikfragmenten.

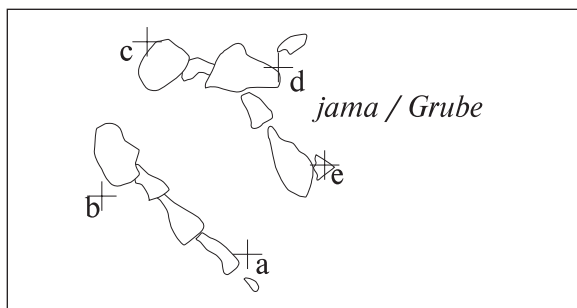
Sl. 3.31: V grob 278 je vkopana jama za stavbno bruno. Fototeka NMS, inv. št. 5627.

Abb. 3.31: In Grab 278 wurde eine Pfostengrube eingetieft. Fotothek NMS, Inv.-Nr. 5627.

mne (sl. 3.33). Opis najdenega v letu 1949 ni ohranjen. Ker so tedaj v istem kvadrantu našli poleg številnih odlomkov lončenine tudi skoraj cel lonec (T. 3: 8), je velika verjetnost, da je stal v omenjeni jami vzhodno ob ognjišču, sicer bi ga našli že leto prej, ko so kopali približno 10 cm bolj plitvo. Poleg tega se prostor kurišča ujema z največjo gostoto odlomkov zgodnj srednjeveške lončenine (sl. 3.28).

Enota 4. Na robu grobišča v kvadrantu 11 je bila v grobu 33 ob desni strani medenice žganina v posebni v skalo vglobljeni jamici. Že prej (3.3.1., 43–51) smo videli, da gre najverjetneje za jamo kola, ki ga je uničil grob 33. Ker je stal daleč stran od skupin nasebnske lončenine, je manj verjetno, da je pripadal stavbi nasebine. Lahko bi predstavljal del ograje okrog grobišča, a tudi možnosti, da je šlo za preprost gnomon, ki so ga potrebovali na grobišču, ne gre povsem izključiti. Stratigrafsko je jamica starejša od najmlajšega dela mlajšega grobišča, morda sočasna starejšemu delu mlajšega grobišča.

Enota 5. Na robu grobišča v kvadrantu 8 je bila v grobu 60 pod hrptom okostja jamica polna žganine(?). Grob je bil deloma že vkopan v skalo. Kot v prejšnjem primeru bi šlo najverjetneje za jamo kola, ki jo je uničil grob. Ker prav tako leži na robu grobišča, bi bil kol lahko

Sl. 3.32: Kamniti obod kurišča v kvadrantu 68. Skica iz Berce-tovega dnevnika leta 1949.

Abb. 3.32: Steinkranz der Feuerstelle im Quadranten 68. Skizze aus Berces Tagebuch aus dem Jahre 1949.

Sl. 3.33: Perspektivna risba kurišča z zahoda. Risal Dominko 1949, risba št. 40, NMS.

Abb. 3.33: Perspektivische Zeichnung der Feuerstelle von Westen. Gezeichnet von Dominko 1949, Zeichnung Nr. 40, NMS.

del pokopališke ograje. Stratigrafsko je jamica starejša od groba 60, ki sicer pripada starejšemu delu mlajšega grobišča, vendar ne najstarejši skupini (prim.: Knifric 1983, 30 in slika 28).

Enota 6. V kvadrantu 94 so našli okroglo luknjo, ki je merila v premeru 40–45 cm. V prazgodovinsko plast je bila vkopana 18–20 cm in je bila v celoti zapolnjena z žganino. Določeni so bili zogleneli koščki bukovega lesa. Jama je stratigrafsko nedvomno mlajša od prazgodovine. Zaradi zoglenelih ostankov kola in lege na območju skupine lončenine II je njena pripadnost zgodnjemu srednjemu veku zelo verjetna.

Enota 7. Na meji kvadrantov 113 in 122 je bila vidna črna zemlja s koščki oglja. Oblika površine z žganino je bila nepravilna, do 84 cm dolga in do 30 cm široka. Debelina plasti je bila do 6 cm. Bila je brez najdb. Podatkov o stratigrafski legi ni. Lega na območju skupine II zgodnj srednjeveške lončenine dopušča domnevo, da gre morda za zgodnj srednjeveško kurišče.

Enota 8. Kurišče je na robu skupine I v kvadrantu 72. Tam je bila nad cestnim nasutjem v humusu 25 cm pod površino najdena plast oglja v obliki kroga s premerom 60 cm. Pri oglju sta bila najdena dva odlomka

Sl. 3.34: Krog gumna leta 1949. Fototeka NMS, inv. št. 5429. Puščice označujejo nasip opuščene poti.

Abb. 3.34: Kreis des Dreschbodens im Jahre 1949. Fotothek NMS, Inv.-Nr. 5429. Die Pfeile verweisen auf den noch schwach kenntlichen nicht mehr benutzten Weg..

lončenine (S 4298 in S 4299), ki bi lahko bila bodisi še zgodnjesrednjeveška bodisi že visokosrednjeveška (T. 13: 24). Vsekakor sta izdelana še na počasnem vretenu.

Enota 9. V kvadrantu 57 so že na površini opazili krožno grbino, ki so jo označili z apnom (sl. 3.34). Njena površina je bila iz do 8 cm debele peščene plasti. Takoj pod tem, še v humusni plasti, je bila skupina večjih kamnov, pod njimi pa je bila luknja, velika 18 × 13 cm. V njej so našli koščke lesa. Bila je skoraj točno v sredini krožne grbine. Zato se je izkopavalcem zdelo najverjetneje, da so naleteli na staro gumno grajske pristave, o katerem je tedaj najbrž še krožilo živo izročilo. Temu gumnu najverjetneje pripada tudi peščena površina, na katero so naleteli v sosednjih kvadrantih 46 in 47 (sl. 3.35). Gumno prekriva tudi pot, ki je narisana v franciscejskem katastru iz l. 1826. Gumno je očitno mlajše od poti. Ker kol v njegovem središču l. 1948 še niti ni povsem strohnjel, je bilo gumno nedvomno še v uporabi vsaj na začetku 20. stoletja. Pot je morala biti tedaj že opuščena. Na nasutje poti so naleteli že l. 1948 pri kopanju sonde VII v kvadrantu 68, kjer so pod 10 cm debelo plastjo ruše našli 8–10 cm debelo plast peska, pomešanega s prstjo. Označili so ga kot "fluvialni" pesek

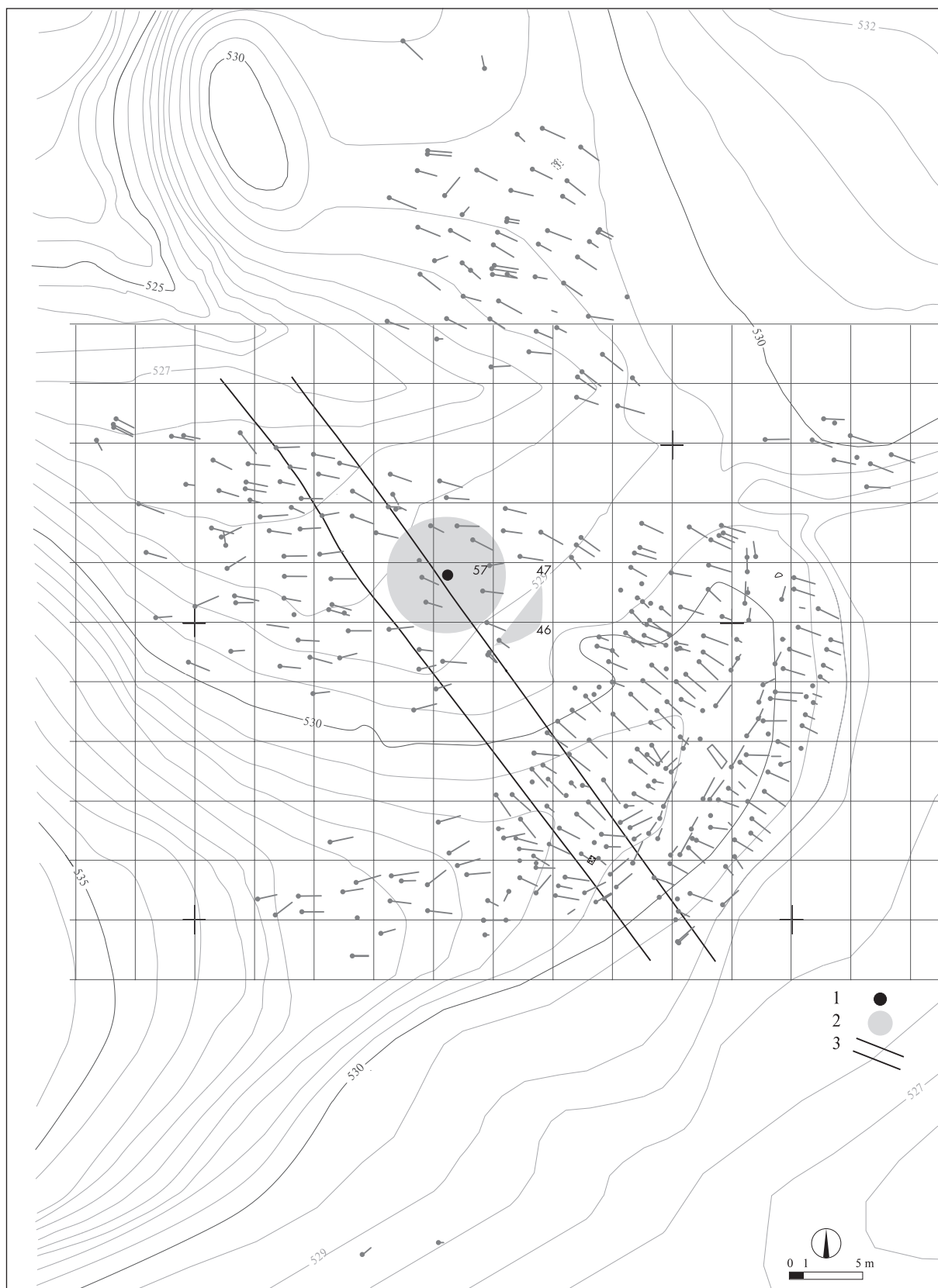
in enako na risbi zahodnega prereza istega kvadranta (sl. 3.74), vendar gre nedvomno za nasutje poti, ki je vrisana v franciscejski kataster.

Enota 10. Na risbi severnega prereza kvadranta 245 (sl. 2.5) je viden vkop v plast "subhumusa", globok približno 13 cm in približno 35 cm širok. Zapolnjen je s "humusom". Ker so se zgodnjesrednjeveške najdbe pojavljale v plasti "subhumusa", je vkop nedvomno mlajši, najverjetneje novoveški.

Enota 11. V kvadrantu 94 so takoj pod rušo našli kolobarjasto oblogo iz kamnja, premera 30 cm. Obloga je bila iz manjših kamnov in visoka približno 20 cm. Znotraj obloge niso našli ničesar. Glede na majhno globino in odsotnost vsakršnih najdb je očitno, da gre za novoveško jamo.

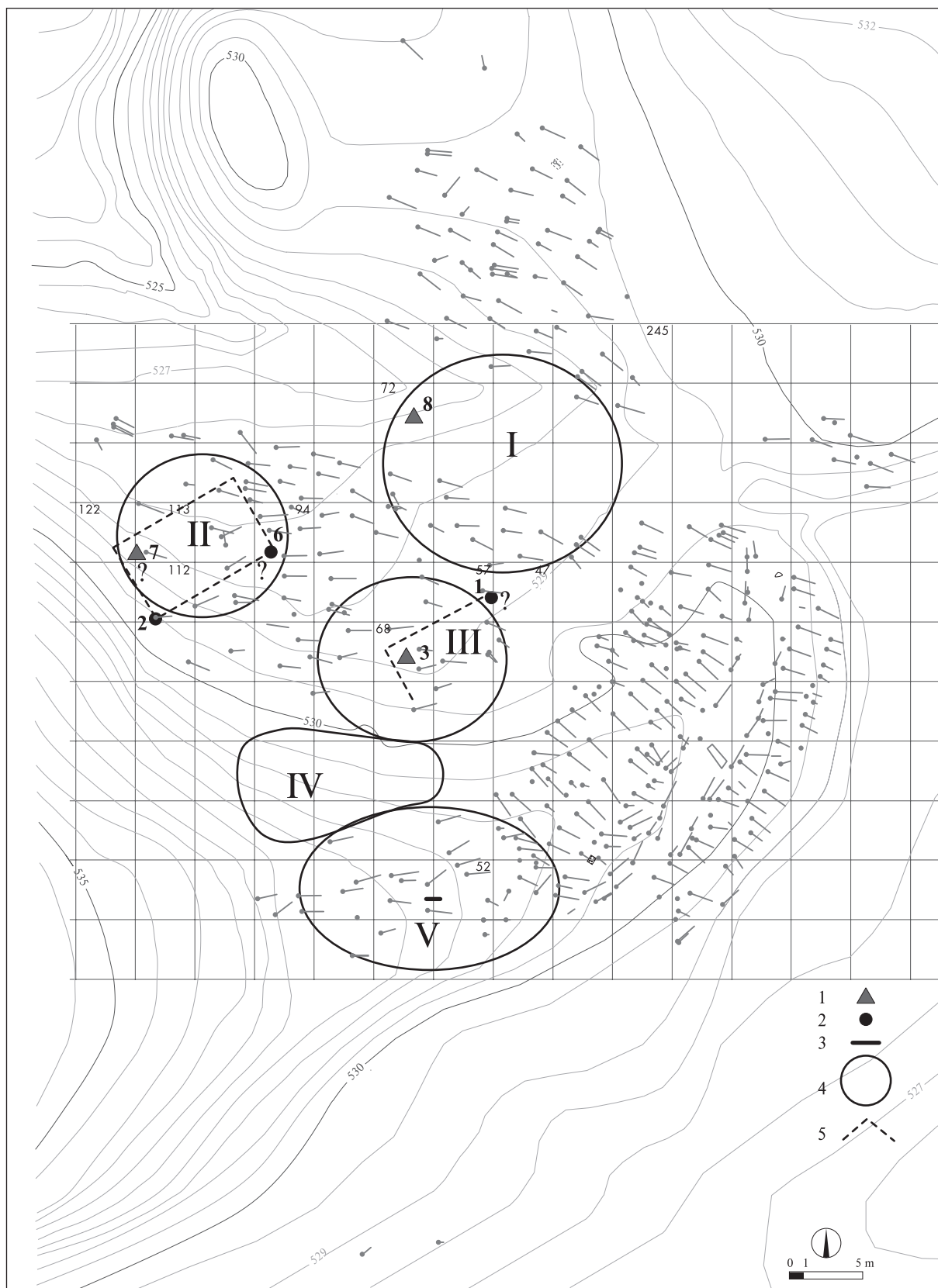
Enota 12. V kvadrantu 47 je bila s kamni obložena jama. Okoli obloge proti centru je bila popolnoma rahla zemlja, ki je segala v globino 20 cm. Jama je bila v obliki kroga, premera 45 cm. Vrh kamnite obloge je bil 45 cm pod rušo. Jama je bila popolnoma prazna. Največji kamen je meril 29 × 20 × 13 cm. Drugi so bili razmeroma manjši. Jama je ležala približno 30–40 cm bolj plitvo kot okolni prazgodovinski grobovi. Glede na majhno globino

Sl. 3.35: Gumno in pot iz leta 1826. 1 - jama za kol, 2 - peščena površina, 3 - pot po katastru leta 1826.

Abb. 3.35: Dreschboden und Weg aus dem Jahre 1826. 1 - Pfostengrube, 2 - Pflanzfläche, 3 - Wegverlauf nach dem Kataster aus dem Jahre 1826.

Sl. 3.36: Možne rekonstrukcije tlorisov zgodnesrednjeveških stavb. 1 - kurišče, 2 - jama za bruno, 3 - stopnica v plasti, 4 - skupina odlomkov lončenine, 5 - možen tloris stavbe.

Abb. 3.36: Mögliche Rekonstruktionen der Grundrisse frühmittelalterlicher Gebäude. 1 - Feuerstelle, 2 - Grube für einen Pfosten, 3 - Stufe in Schicht, 4 - Gruppe von Keramikfragmenten, 5 - möglicher Gebäudegrundriss.

in odsotnost vsakršnih najdb je precej verjetno, da gre za novoveško jamo. S tem bi se ujemala lega zunaj območja skupin lončenine.

3.4.1. POSKUS REKONSTRUKCIJE TLOORISA NEKATERIH STAVB

Na območju skupine zgodnesrednjeveške lončenine II (*sl. 3.36*) sta jami za kola 2 in 6 ter kurišče 7, ki so verjetno sočasni. Če imamo zaradi velikosti obe jami za vogalni, ju skupaj z ostanki kurišča lahko sestavimo v tloris približno 9×5 m velike hiše, kar bi bila za zgodnesrednjeveško naselbino na Pristavi že izjemna velikost. Zato moramo dopustiti tudi možnost, da imamo pred seboj ostanke več različnih stavb.

Tudi ognjišče v kvadrantu 68 je zelo verjetno stalo v kotu neke hiše. Tedanja ognjišča so bila namreč običajno bodisi v kotu ali pa sredi prostora. Ker je ognjiščna obloga odprta proti jugovzhodu, je ognjišče torej stalo v severozahodnem vogalu hiše. Ni nemogoče, da bližnja jama št. 1 predstavlja severni vogal iste hiše. Tako bi lahko rekonstruirali severozahodno steno hiše, ki bi bila dolga približno 8 m. To možnost potrjuje usmerjenost stene, ki je pravokotna na os kurišča in se ujema z domnevno usmeritvijo stavbe na območju skupine II. Ker v terenski dokumentaciji ni sledov vsaj še vzhodnega ali južnega vogala, širine stavbe ne poznamo. Verjetno pa je bila podobna kot pri sosednji stavbi, torej blizu 5 m. Takšen možen tloris hiše se lepo ujema s skupino zgodnesrednjeveške lončenine III.

Potem ko vidimo, da se je potrdila misel, da skupine zgodnesrednjeveške lončenine ležijo približno na prostoru tedanjih stavb, dobi pomen tudi nenavaden potek plasti v zahodnem prerezu kvadranta 52 (*sl. 3.37*) na območju skupine lončenine V. Tam so razločili samo dve plasti in ju določili kot "humus" zgoraj in "moreno" spodaj. Čeprav sta jami grobov 189 in 190 narisani na zelo poenostavljen način, ki vsiljuje celo misel, da sta bili vidni že na površini, kar je povsem neverjetno, je vendarle dobro razvidno, da grob 189 ni posegel v spodnjo plast. To so opazili tudi pri izkopavanju. Posledično to pomeni, da je del vrhnje plasti

obstajal že v zgodnjem srednjem veku. Potemtakem je malo verjetno, da bi bil stopničast padec površine "morene" med grobovoma 189 in 190 naraven. Lahko bi šlo za izravnavo zemljišča za postavitve hiše. Terenski dnevniki ne omenjajo kamnov južno ob grobu 189, ki bi morda lahko bili tudi sestavni del stavbe. Lahko pa so kamni in usek del nečesa povsem drugega: npr. tovarna pot? Za slednjo bi govorila lega na robu grebena, kjer je manj snega in erozije ter verjetna širina 1,2 m (prim.: Jarc 1999, 127–128).

Čeprav se ponuja misel, da so bili kamni del obloge ognjišča, prav tam izkopavalci oglja ali žganine niso opazili (*sl. 3.3*). Če je obravnavana stopnica res sled zgodnesrednjeveške stavbe, potem je grob 189 od nje mlajši, vkopan vanjo. Ker pripada najmlajši skupini grobov mlajšega grobišča, potrjuje opažanje, do katerega smo prišli že zgoraj (3.3.3., 61), da je ta skupina mlajša od dela zgodnesrednjeveške naselbine.

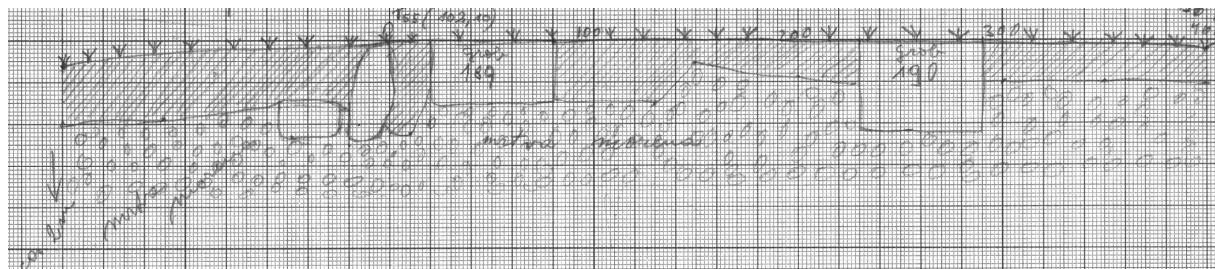
Kurišče 8 na območju skupine lončenine I bi v luči zgornjih izvajanj lahko prav tako razložili kot sled hiše. V bližini sicer niso opazili jam za tramove stavbe, kar seveda še ne dokazuje, da stavbe ni bilo. Ker pa je kurišče nastalo tako rekoč na cesti, ga je treba presojati skupaj z njo (glej: 3.5.2., 86).

Obseg skupine lončenine V nakazuje, da je tam verjetno stalo več stavb in da so se stavbišča nadaljevala vsaj še nekoliko naprej proti jugu. To potrjuje pripoved enega od gradbenih delavcev, da so na vrhu izkopa za garažo naleteli na preprost lonček, ki bi po opisu mogel biti zgodnesrednjeveški.

3.4.2. MOŽNE TAFONOMSKE SKUPINE IN NJIHOVA STRATIGRAFIJA

Če enoti 4 in 5 res predstavljata ostanek pokopališke ograje, je ta nastala najpozneje na začetku pokopavanja starejše skupine mlajšega grobišča (prim. *sl. 2.13*).

Ostanki zgodnesrednjeveške naselbine na prostoru starejšega okostnega grobišča so mlajši od prazgodovinske plasti in mlajši od starejšega okostnega grobišča. Starejši so od poti, ki je vrisana v franciscejski kataster iz l. 1826, ta pa od gumna z začetka 20. stoletja.

Sl. 3.37: Zahodni prerez v kv. 52. Dobro je vidna stopnica v plasti "mrtve morene" med grobovoma 189 in 190. Terenska risba iz leta 1948, NMS.

Abb. 3.37: Westprofil im Quadranten 52. Gut erkennbar ist die Stufe in der Schicht der "toten Moräne" zwischen den Gräbern 189 und 190. Geländezeichnung aus dem Jahre 1948, NMS.

Ostanki zgodnesrednjeveške naselbine na območju mlajšega okostnega grobišča so starejši od mlajšega dela mlajšega okostnega grobišča. Stratigrafsko razmerje do ostankov zgodnesrednjeveške naselbine na območju starejšega okostnega grobišča ni določljivo.

3.5. POTI NA GROBIŠČU

Med grobovi starejšega okostnega grobišča je vrzel, ki jo zapolnjuje nasip. Nanj so naleteli l. 1949 in ga raziskovali zlasti leta 1951. V času izkopavanja so ga najprej imeli za ostanek ceste, potem so bili dolgo časa prepričani, da gre za prazgodovinski nasip, ki je ločil grobišče od naselbine. Ko pa se je podaljšal po pobočju navzdol in so se pojavili še grobovi na drugi strani, zanj niso imeli več prave razlage. Ob poznejši objavi prazgodovinskega gradiva se je Stane Gabrovec še vedno nagibal k razlagi, da so to *zidovi v zvezi z ilirskim gradiščem* (Gabrovec 1960, 16). Zelo smiselno rešitev je z novo prostorsko argumentacijo predlagal Timotej Knific, ki se je vrnil k prvotni razlagi, da gre za pot (Knific 1983, 11–18).

3.5.1. OSTANKI POTI NA MLAJŠEM GROBIŠČU (sl. 3.49)

1. Takoj pod stegenicama okostja v grobu 3 je bila 3–4 cm debela “peščena plast, vendar pesek ni pesek iz skale na licu mesta, temveč je [bil] tja nasut.”

Komentar in stratigrafija. Grob 3, ki pripada mlajši skupini grobov mlajšega grobišča, je mlajši od nasutja.

2. Grob 147 je bil vkopan v plast “morene”.

Komentar in stratigrafija. Tudi v tem primeru gre verjetno za nasutje poti. Grob 147, ki pripada mlajši skupini grobov mlajšega grobišča, je mlajši od nasutja.

3. Fotografija kaže (sl. 3.38), da je grob 43 vkopan v plast peščenega nasutja.

Komentar in stratigrafija. Grob 43, ki pripada starejši skupini grobov mlajšega grobišča, je mlajši od nasutja.

4. Risba prereza kaže (sl. 3.39), da je grob 41 vkopan v plast peščenega nasutja.

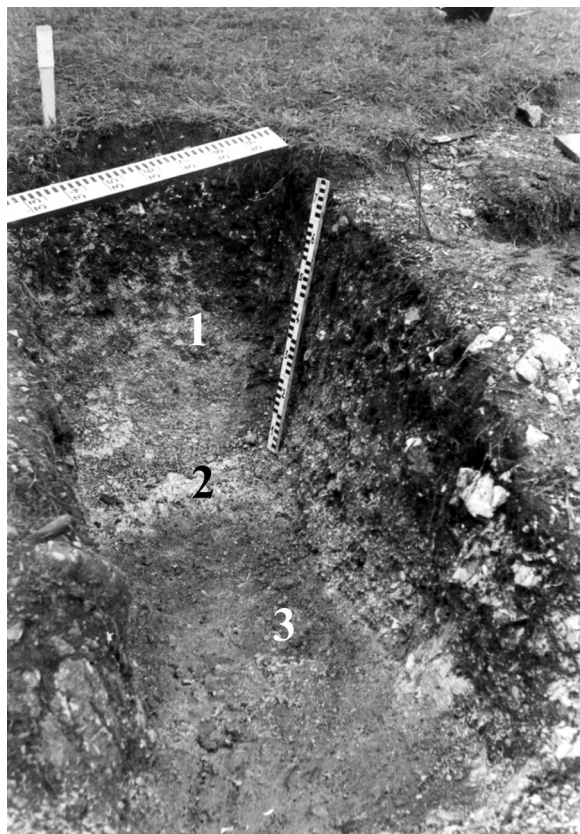
Komentar in stratigrafija. Grob 41, ki pripada mlajši skupini grobov mlajšega grobišča, je mlajši od nasutja.

5. Fotografija kaže (sl. 3.40), da je grob -1 vkopan v plast peščenega nasutja.

Komentar in stratigrafija. Grob -1, ki po usmeritvi pripada starejši skupini grobov mlajšega grobišča, je mlajši od nasutja.

6. Skica prereza grobov 6 in 16 (sl. 3.41) razkriva nad skalno podlago 17 cm debelo plast “prstnih grudic in peska.” Nad tem je 30 cm debela plast “prsti”, ki je “pomešana s kamenjem.” Na vrhu je 10 cm “humusa.”

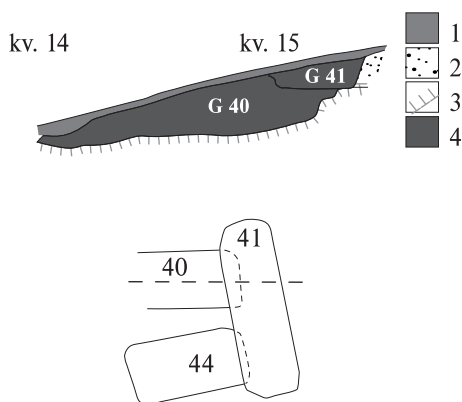
Komentar in stratigrafija. Stratigrafski odnos obeh grobov do plasti ni razviden, ker nekako “lebdita” v prerezu. Iz prereza S–J na istem mestu (sl. 3.49) je razvidno,

Sl. 3.38: Grob 43 in peščeno nasutje. Fototeka NMS, inv. št. 5141. 1 – peščeno nasutje, 2 – skala, 3 – jama groba 43.

Abb. 3.38: Grab 43 und Sandaufschüttung. Fotothek NMS, Inv.-Nr. 5141.1 – Sandaufschüttung, 2 – Fels, 3 – Grube von Grab 43.

da so pozneje izkopavalci vrhnji plasti združili v enotno plast humusa, spodnjo pa opisali kot moreno. Je pa iz tega drugega prereza razvidno, da je grob 6 vkopan v to “morensko” plast. Prstene grudice in pesek pač ne morejo biti morena, prav lahko pa so del nasutja poti, ki je bila

Sl. 3.39: Grob 41 vkopan v plast peščenega nasutja. 1 – humus, 2 – pesek, 3 – skala, 4 – grob. M = 1:50.

Abb. 3.39: Grab 41, eingegraben in die Schicht der Sandaufschüttung. 1 – Humus, 2 – Sand, 3 – Fels, 4 – Grab. M = 1:50.

Sl. 3.40: Grob -1 vkopan v plast peščenega nasutja. Fototeka NMS, inv. št. 5197.

Abb. 3.40: Grab - 1 eingegraben in die Schicht der Sandaufschüttung. Fotothek NMS, Inv.-Nr. 5197.

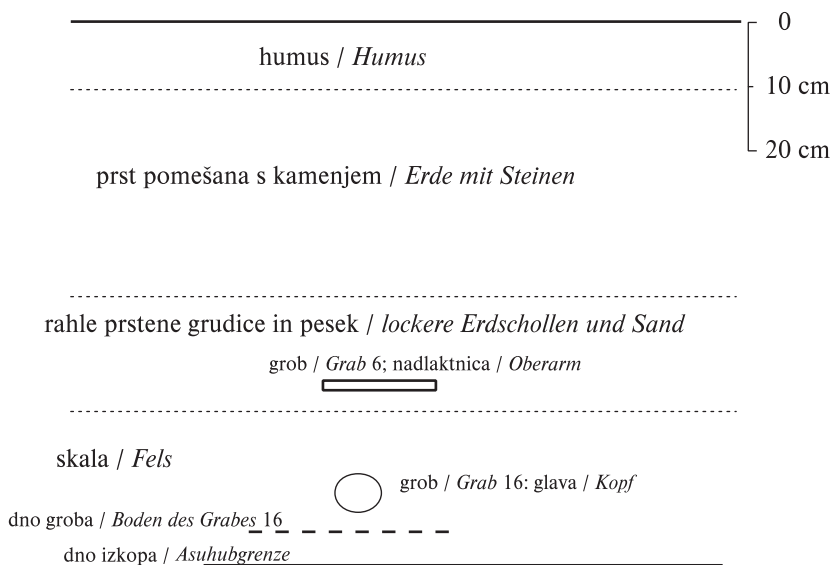
starejša od groba 6, ki pripada mlajši skupini grobov mlajšega grobišča.

7. Skica prereza grobov 23 in 25 (sl. 3.42) razkriva nad skalno podlago 4 cm debelo "rahlo peščeno plast", nad to pa 14 cm debelo plast "prsti in peščene zemlje." Vse naj bi pokrivalo 30 cm "humusa."

Komentar in stratigrafija. Stratigrafski odnos obeh grobov do plasti ni razviden, ker "lebdita" v prerezu. Očitno je le, da je grob 23 mlajši od plasti prsti in peščene zemlje. Slednjo lahko štejemo za nasutje poti, ki je bila starejša od groba 23, ki pripada mlajši skupini grobov mlajšega grobišča.

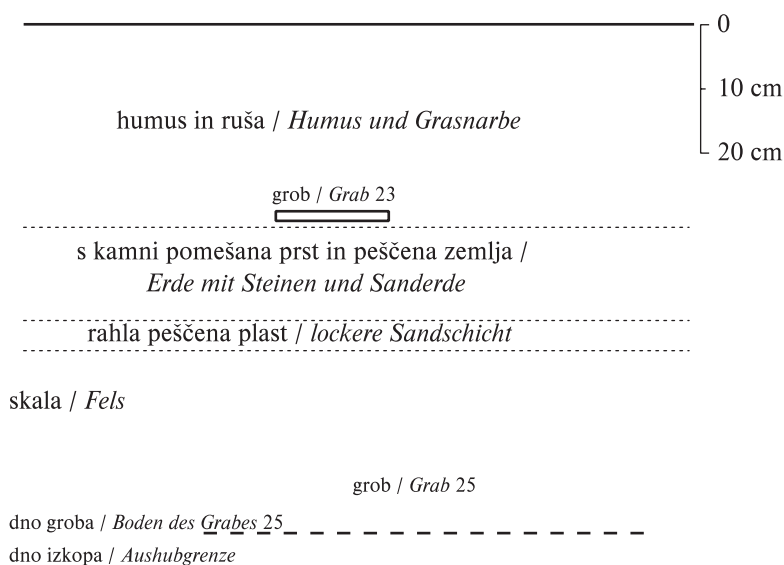
8. Zahodni prerez kvadranta 2 (sl. 3.43) je imel pod zgornjo plastjo "humusa", ki je bila na severu debela 20 cm in do 30 cm na jugu, 30 cm debelo plast ilovice, pomešane s kamni in peskom.

Komentar in stratigrafija. Pesek med kamni in ilovico govori za nasutje poti.

Sl. 3.41: Skica prereza preko grobov 6 in 16.

Abb. 3.41: Skizze des Profils durch die Gräber 6 und 16.

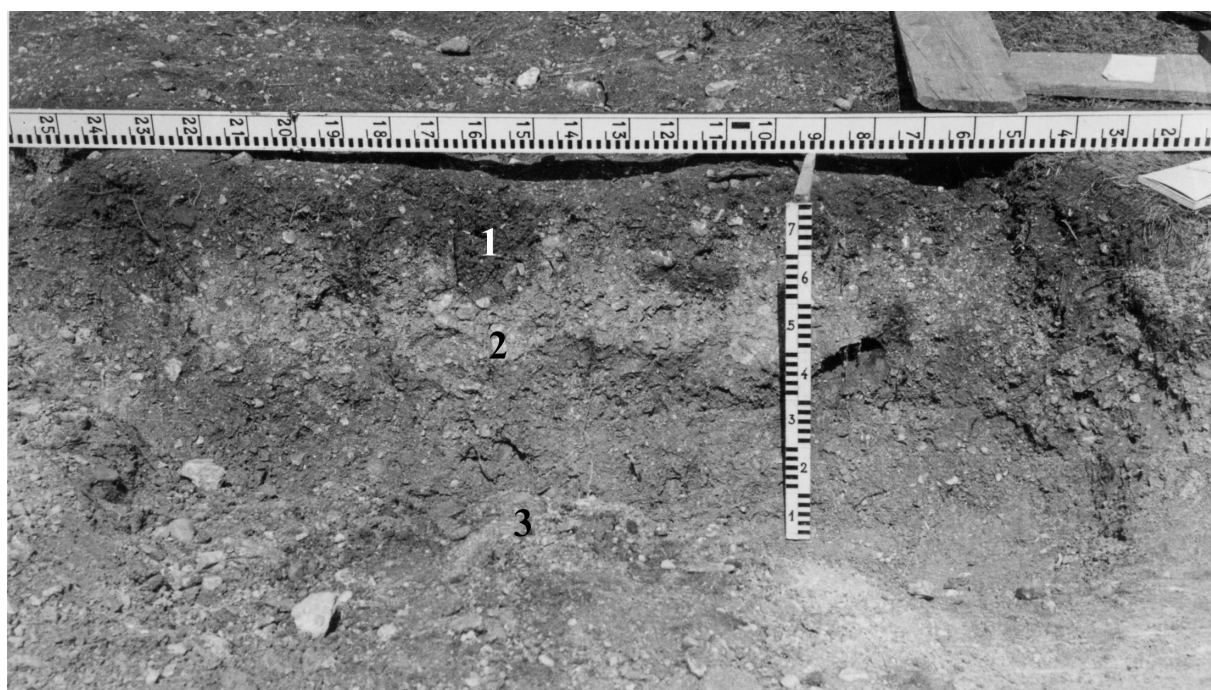
Sl. 3.42: Skica prereza preko grobov 23 in 25.

Abb. 3.42: Skizze des Profils durch die Gräber 23 und 25.

Sl. 3.43: Zahodni prerez kvadranta 2 leta 1948. Fototeka NMS, inv. št. 5137. 1 - humus, 2 - ilovica pomešana s kamni in peskom.
 Abb. 3.43: Westprofil des Quadranten 2 aus dem Jahre 1948. Fotothek NMS, Inv.-Nr. 5137. 1 - Humus, 2 - mit Steinen und Sand vermischter Lehm.

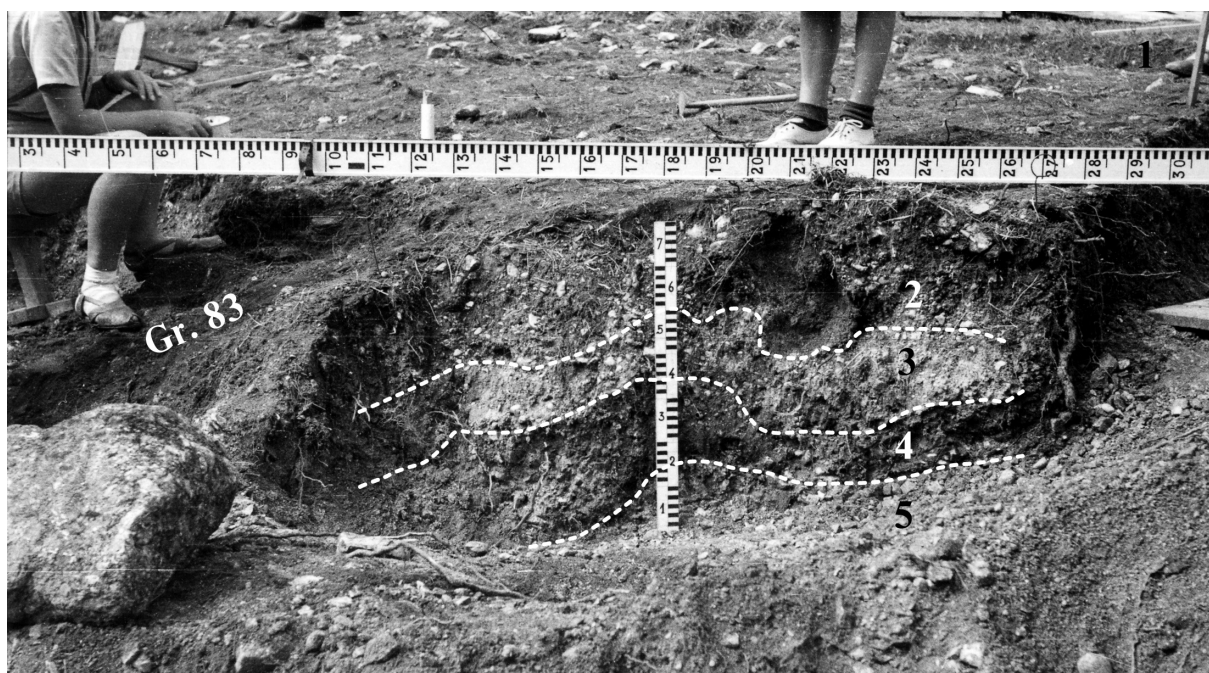
Sl. 3.44: Zahodni prerez ob grobu 89 leta 1948. Fototeka NMS, inv. št. 5284. 1 - humus, 2 - ilovica pomešana s kamni in peskom, 3 - skala.
 Abb. 3.44: Westprofil bei Grab 89 im Jahre 1948. Fotothek NMS, Inv.-Nr. 5284. 1 - Humus, 2 - mit Steinen und Sand vermischter Lehm, 3 - Fels.

Sl. 3.45: Grob 92 vkopan v plast humusnega gruščca, leto 1948. Fototeka NMS, inv. št. 5277. 1 - humus, 2 - gruščnat humus, 3 - humusni grušč, 4 - skala.

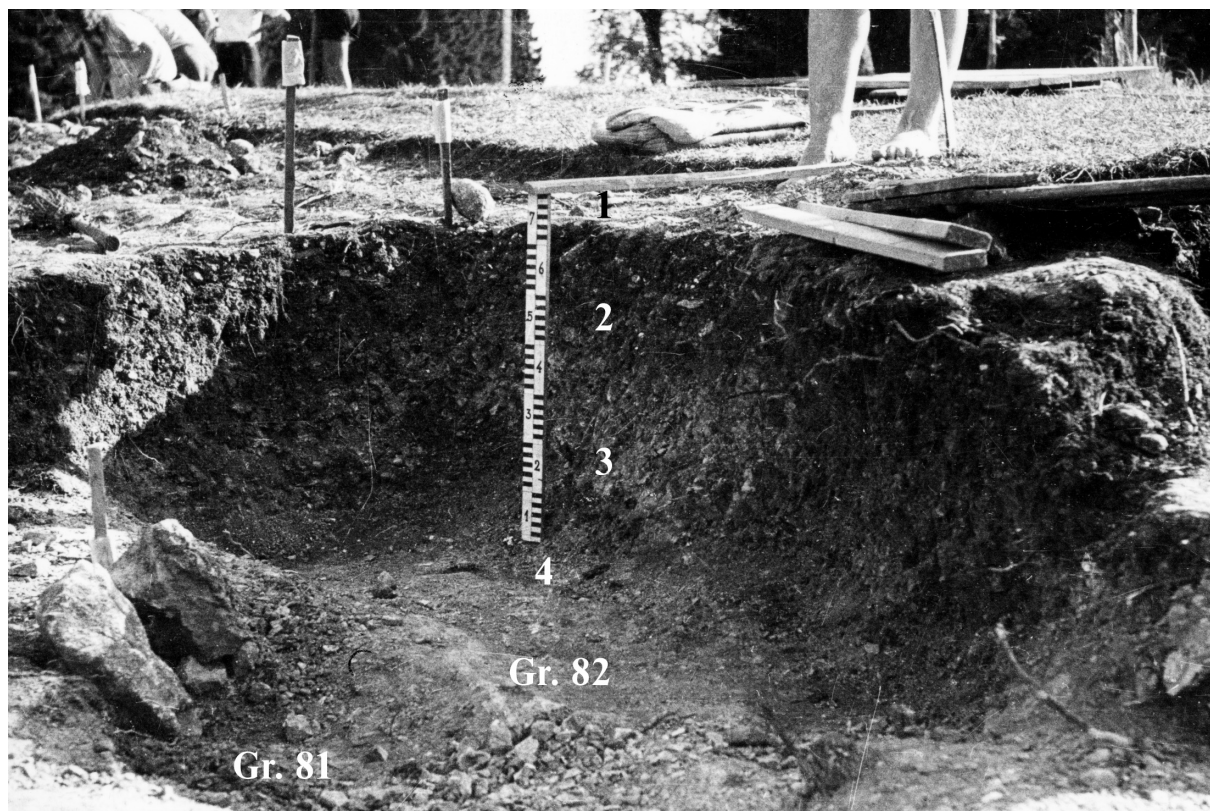
Abb. 3.45: Grab 92, eingetieft in eine Humus-Schutt-Schicht, 1948, Fotothek NMS, Inv.-Nr. 5277. 1 - Humus, 2 - steiniger Humus, 3 - mit Humus vermischter Schutt, 4 - Fels.

Sl. 3.46: Prerez v severovzhodnem vogalu kvadranta 9 s severovzhoda, leto 1948. Fototeka NMS, inv. št. 5248. 1 - humus, 2 - gruščnat humus, 3 - peščeno nasutje, 4 - star humus?, 5 - skalna preperlina.

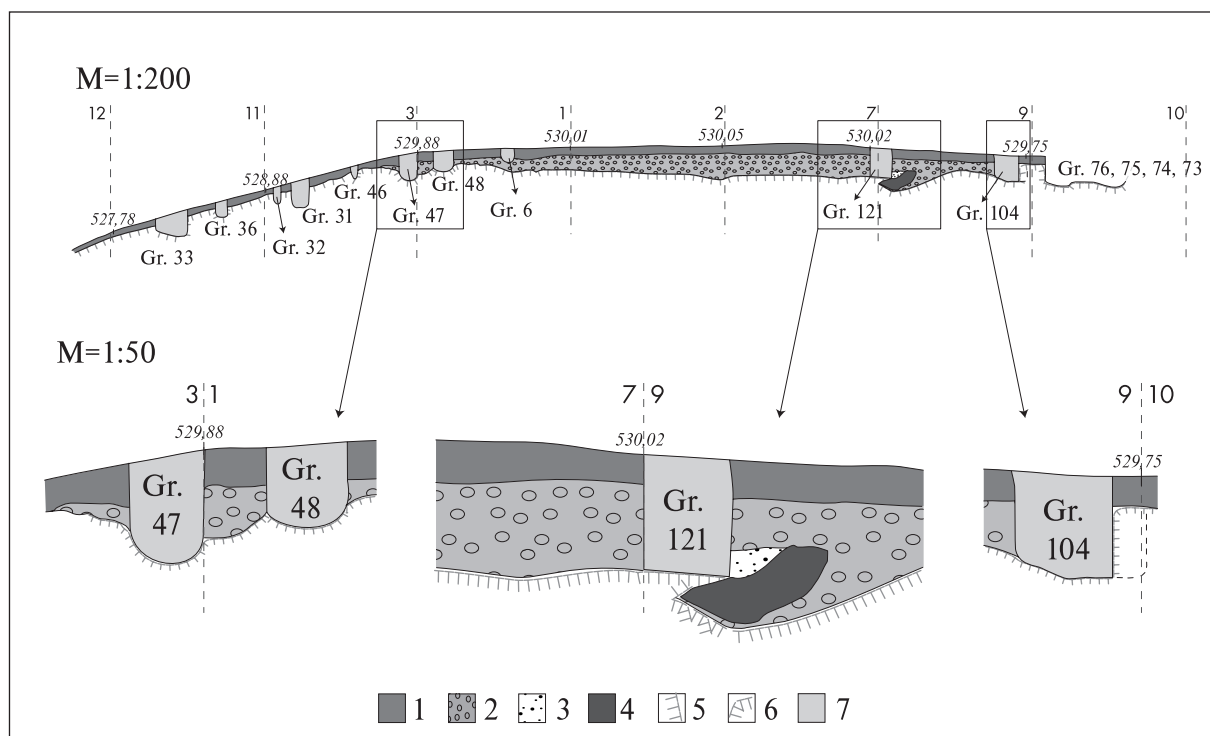
Abb. 3.46: Profil in der nordöstlichen Ecke des Quadranten 9 von Nordosten gesehen, 1948. Fotothek NMS, Inv.-Nr. 5248. 1 - Humus, 2 - steiniger Humus, 3 - Sandaufschüttung, 4 - alter Humus?, 5 - verwitterter Fels.

Sl. 3.47: Grob 82 je bil vkopan v skalo skozi plast "peščene mivke", leto 1948. Fototeka NMS, inv. št. 5259. 1 - ruša, 2 - humusni grušč?, 3 - "peščena mivka", 4 - drobljiva, preperela skala, pomešana s prstjo.

Abb. 3.47: Grab 82 wurde durch die "sandige"-Schicht hindurch in den Felsen eingetieft, 1948, Fotothek NMS, Inv.-Nr. 5259. 1 - Grasnarbe, 2 - mit Humus vermischter Schutt, 3 "Sand", 4 - bröckelnder, verwitterter Fels, mit Erde vermisch.

Sl. 3.48: Zahodni prerez kvadrantov 12, 11, 3, 1, 2, 7, 9, 10. 1 - humus, 2 - morena, 3 - peščena morena, 4 - ilovica, 5 - skala, 6 - preperela skala, 7 - grob. M: celotni prerez = 1:200, izseki 1:50.

Abb. 3.48: Westprofil der Quadranten 12, 11, 3, 1, 2, 7, 9, 10. 1 - Humus, 2 - Moräne, 3 - sandige Moräne, 4 - Lehm, 5 - Fels, 6 - verwitterter Fels, 7 - Grab. M: Gesamtprofil = 1:200, Ausschnitte 1:50.

9. Zahodni prerez ob grobu 89 ima pod 16–28 cm debelo plastjo “humusa” 33 cm debelo plast “ilovice, pomešane s kamni in peskom.” V slednjo plast je bil vkopan grob 89, katerega dno je bilo 40 cm pod površino (sl. 3.44).

Komentar in stratigrafija. Terenski dnevnik ima skicirane 4 plasti, vendar je opisana samo vrhnja. Zdi se, da so pozneje v svojem razumevanju srednji plasti združili v eno samo. Se pa videz prereza s štirimi plastmi ujema z videzom prereza v kvadrantu 9 (sl. 3.46). Pesek med kamni in ilovico govori za nasutje poti. Grob 89, ki pripada mlajši skupini mlajšega grobišča, je mlajši od tega.

10. Grob 87 naj bi imel dno vkopano v “peščeno plast morene”.

Komentar in stratigrafija. Peščena mešanica je verjetneje ostanek nasutja poti.

11. Pri nogah groba 124 se začena nad skalno osnovo in pod vrhno plastjo humusa polagoma pojavljati “morenska” plast, v katero je grob tudi vkopan.

Komentar in stratigrafija. Tudi v tem primeru gre verjetno za nasutje poti. Grob 124, ki po usmeritvi pripada starejši skupini grobov mlajšega grobišča, je mlajši od nasutja.

12. Fotografija kaže (sl. 3.45), da je grob 92 vkopan v plast humusnega grušča.

Komentar in stratigrafija. Grob 92, ki pripada mlajši skupini grobov mlajšega grobišča, je mlajši od nasutja.

13. Na prostoru kurišča v kvadrantu 9 (sl. 3.46 in 3.78) je bila pod 25 cm “humusa” 40 cm debela plast “konglomerata”.

Komentar in stratigrafija. Ker sicer nikjer drugje ni bilo konglomerata, je verjetno šlo za zbito plast kamenja, kar je smiselno razložiti s cestiščem. Do 20 cm debela plast žganine je bila najverjetneje pod humusom na “konglomeratu”. V tem primeru bi bilo kurišče mlajše od nasutja poti.

14. Grob 83 je ležal v “humusni plasti”, pod to pa je bila “plast s kamni in žganino.”

Komentar in stratigrafija. Plast kamnov je očitno pripadala nasutju poti. Grob 83, ki pripada mlajši skupini grobov mlajšega grobišča, je mlajši od nasutja.

15. Fotografija kaže (sl. 3.46), da je bila v severovzhodnem vogalu kvadranta 9 pod plastjo humusa najprej plast gruščnatega humusa, pod njo peščena plast, pod to spet bolj humusna in na dnu skalna preperina.

Komentar in stratigrafija. Tu je videti, da leži peščena plast – nasutje poti na stari humusni površini.

16. Grob 82 je bil vkopan v skalo skozi plast peščene mivke, ki je bila po fotografiji (sl. 3.47) debela približno 30 cm.

Komentar in stratigrafija. Plast peščene mivke je značilna za nasutje poti. Grob 82, ki pripada mlajši skupini grobov mlajšega grobišča, je mlajši od nasutja.

17. Zahodni prerez kvadrantov 12, 11, 3, 1, 2, 7, 9, 10 (sl. 3.48) kaže močno preprost potek plasti. Skalno osnovo na ravnem delu prekriva plast “morene”, obe pa plast “humusa.”

Komentar in stratigrafija. V primerjavi z zgornjimi podrobnejšimi opisi je očitno, da ni dokazov za pravo moreno in da je bilo plasti veliko več. V “moreni” je v veliki meri povzeto nasutje poti. To potrjuje tudi situacija ob grobu 121, kjer so pod “moreno” še “peščena morena, ilovica, preperela skala” in šele nato prava skalna osnova. Po risbi so vsi grobovi mlajši od “morene”.

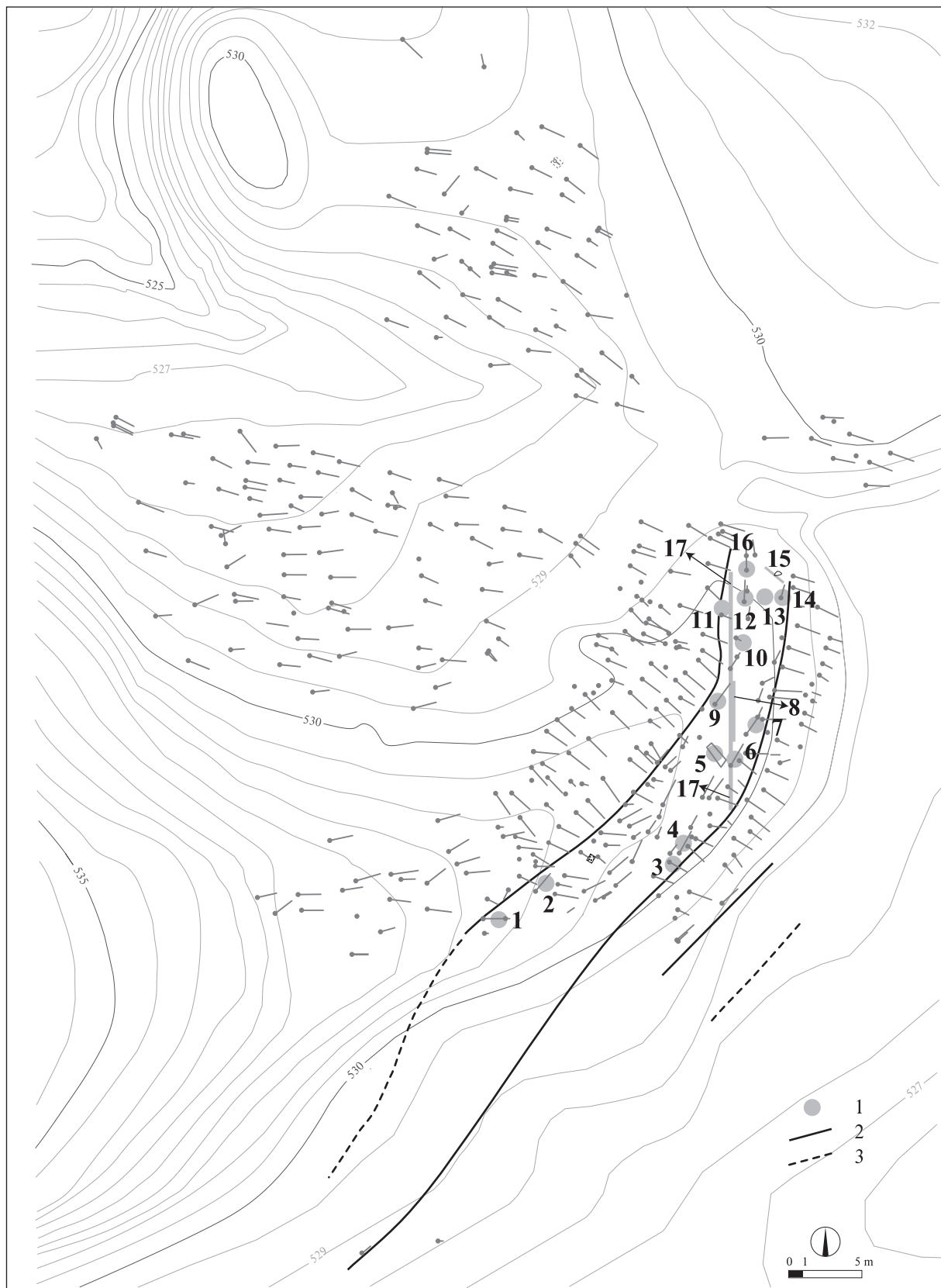
V celoti (sl. 3.49) se ostanki peščenega nasutja dobro ujemajo z vrzeljo med grobovi. Nasutje je bilo na nekaterih mestih (sl. 3.49: 15, 17) očitno položeno na starejše plasti, na staro površino. Glede na ugotovitve izkopavanj na drugih mestih v okolici izkopa je najbolj smiselna razlaga, da imamo pred seboj ostanek cestišča. S tem je potrjena razlaga Timoteja Knifca, da gre za prehod na grobišču (Knific 1974, 319). Spremenljiva širina nasipa od 4 m do približno 7 m govori bodisi o večkratnem nasipanju manjših površin bodisi o uporabnem namenu, ki je potreboval tu več, tam manj prostora. Prehod je šel skozi celotno mlajše okostno grobišče, kar dokazuje najbolj jugozahodni grob, ki ima smer grobov, ki so bili izkopani po robu prehoda.

3.5.1.1. MOŽNE TAFONOMSKE SKUPINE IN NJIHOVA STRATIGRAFIJA

Od nasutja so mlajši vsi grobovi tako mlajšega kot tudi starejšega dela mlajšega okostnega grobišča, ki so jih izkopali na prehodu. Značilno je, da grobovi starejšega dela posegajo zgolj v rob nasutja, in še to izjemoma, pogosto pa so vanj vkopani grobovi mlajšega dela. To je zožilo prehod na najožjem mestu na dober meter, kar je bilo mogoče samo, če pot tedaj ni služila voznemu prometu. Da se je ta res odvijal drugje, dokazujejo sledovi drugega cestišča, ki je potekalo vzporedno, približno 4 m vzhodneje. Posredno ga dokazujeta najbolj jugovzhodna grobova, ki imata značilno smer grobov mlajšega dela mlajšega okostnega grobišča, ki so bili vkopani v rob poti. Ko sta groba nastala, je vzhodna pot že obstajala. To pomeni, da je zelo verjetno po nastanku starejša od mlajšega dela mlajšega okostnega grobišča in da je bila v času tega dela grobišča še v uporabi. Obe poti sta torej vsaj nekaj časa obstajali sočasno, vendar sta služili različnemu namenu. Vprašanja, katera je starejša, ali sta morda nastali celo sočasno in kdaj, pa na tem mestu lahko samo postavimo.

3.5.2. OSTANKI POTI NA STAREJŠEM GROBIŠČU

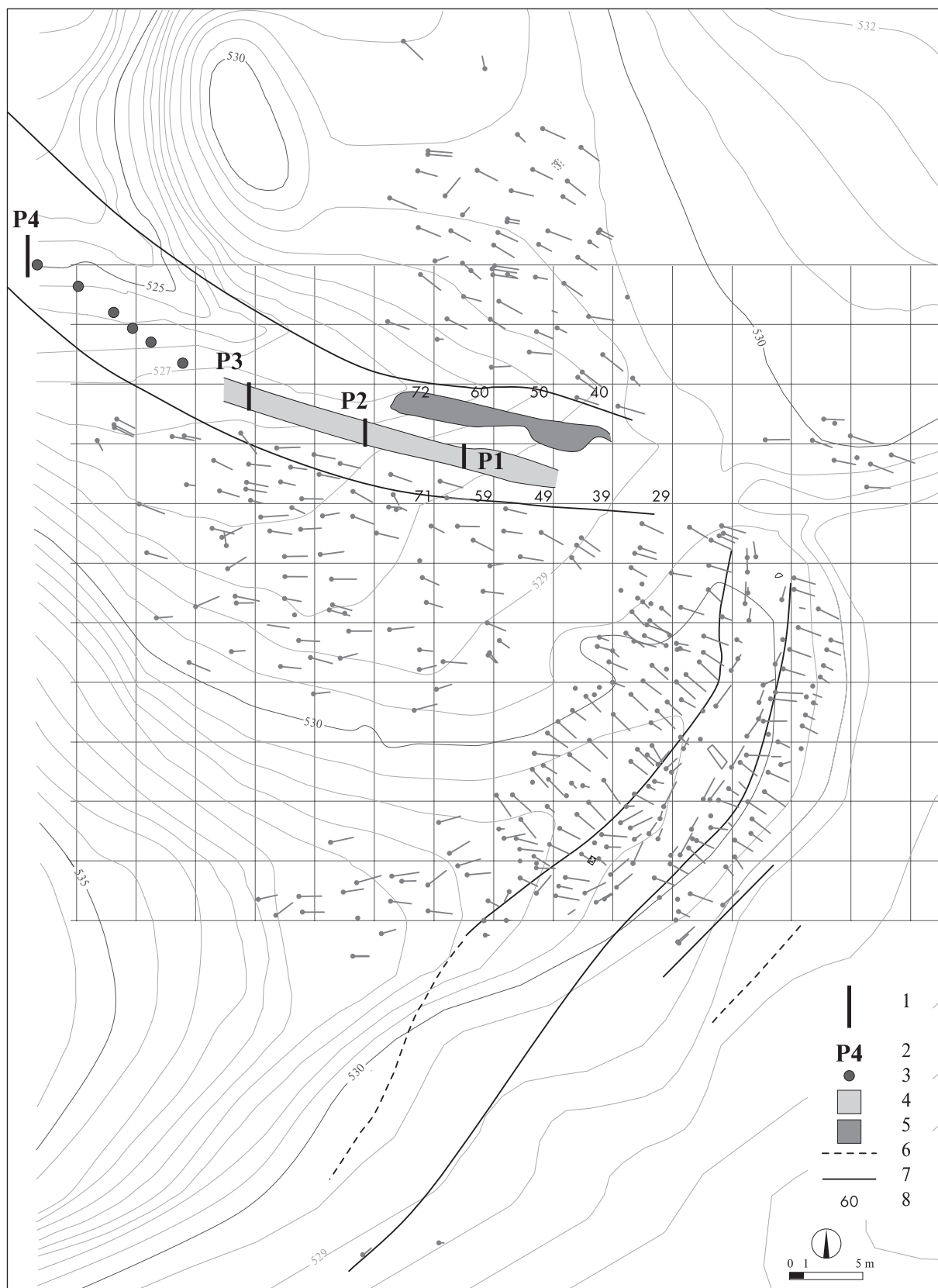
Na začetku izkopavanj leta 1948 je še obstajala steza, ki je peljala od gospodarskega poslopja nekdanje grajske pristave proti Jezercem in Višcam. Čez grobišča je potekala tam, kjer so pri izkopavanjih naleteli na pesek in

Sl. 3.49: Sledovi poti. 1 - ostanki peščenega nasutja, 2 - rob poti, 3 - verjetni rob poti.

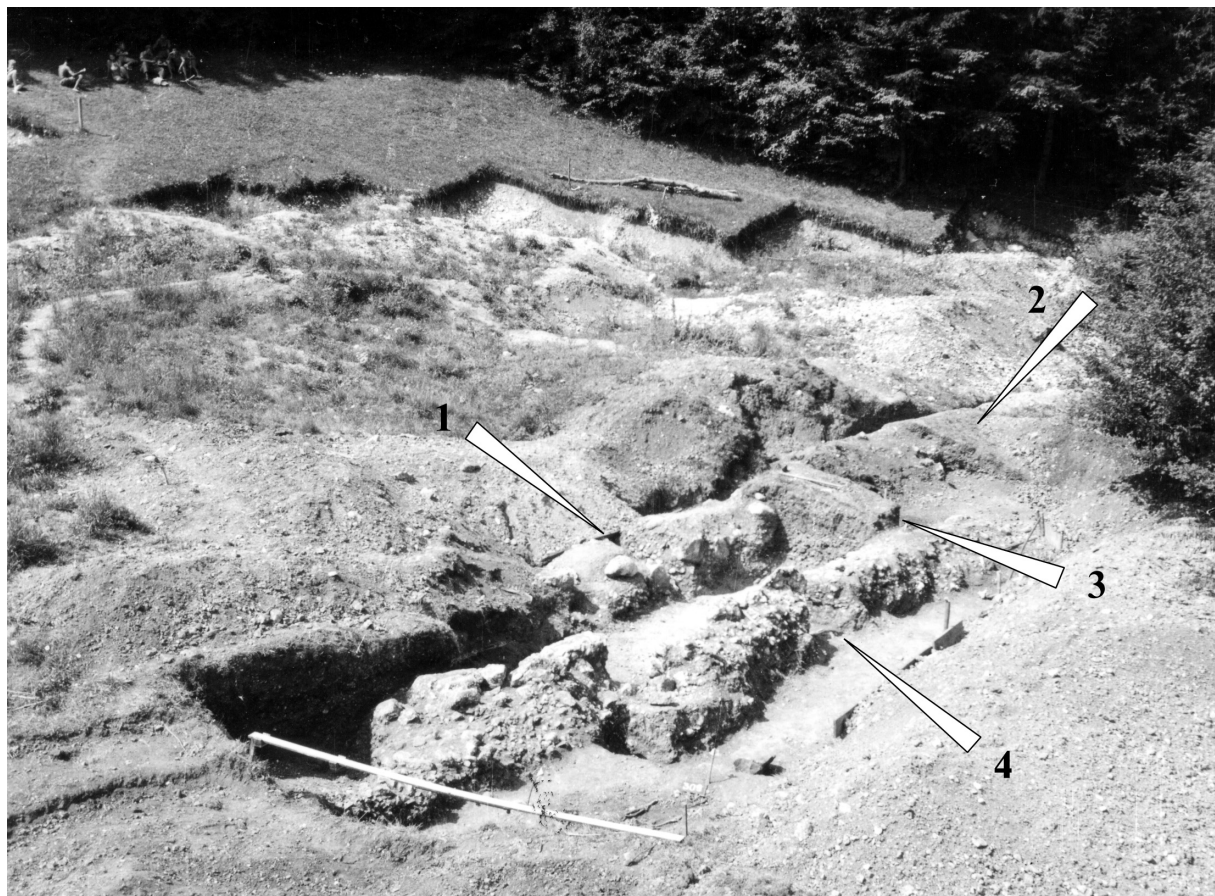
Abb. 3.49: Wegspuren. 1 - Reste einer Sandaufschüttung, 2 - Wegrand, 3 - wahrscheinlicher Wegrand.

Sl. 3.50: Približni obseg ostankov peščenega nasutja preko osrednjega dela grobišča. 1 - presek, 2 - oznaka preseka, 3 - vidni kamen, 4 - južni "zid", 5 - severni "zid", 6 - verjetni rob poti, 7 - rob poti, 8 - oznaka kvadranta.

Abb. 3.50: Annähernder Umfang der Reste der Sandaufschüttung durch den zentralen Teil des Gräberfeldes. 1 - Profil, 2 - Profilmarkierung, 3 - erkennbarer Stein, 4 - südliche "Wand", 5 - nördliche "Wand", 6 - wahrscheinlicher Wegrand, 7 - Wegrand, 8 - Markierung des Quadranten.

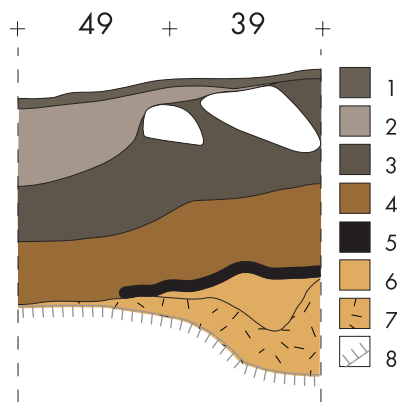

Sl. 3.51: Nasipa poti preko grobišča leta 1951. Fototeka NMS, inv. št. 4037. 1 – presek 1, 2 – presek 2, 3 – kontrolni prerez med nasipoma, 4 – ŽG 38.

Abb. 3.51: Wegaufschüttungen durch das Gräberfeld 1951. Fotothek NMS, Inv.-Nr. 4037. 1 – Profil 1, 2 – Profil 2, 3 – Kontrollprofil zwischen den beiden Aufschüttungen, 4 – ŽG 38.

bolj ali manj zložene kamne (sl. 3.50), kar so poimenovali *nasip*. Nakazovati so ga začeli že *debeli kamni* v kvadrantu 29, kjer je skala segala prav do ruše. Izraziteje se je pokazal v kvadrantu 39 tam, kjer je skalna osnova začelnjala izginjati v precejšnje globine. Nato se je nadaljeval čez kvadrant 49 naprej proti zahodu. Nasip je bil še leta 1951 v svojem zahodnem delu dobro viden na površini (sl. 3.34). V kvadrantu 136 je ob vznožju hriba zavel proti severu. V kvadrantih 40, 50, 60, 72 so vzporedno severno od njega naleteli na podobne ostanke in jih opredelili kot *severni nasip*. V kvadrantu 72 se je izgubil, kar je Gabrovec povezal s sodobno potjo, ki je tedaj potekala prav nad njim in se tam razmeroma globoko zajedla v sedlo med sosednjima vzpetinama (Gabrovec 1960, 15).

Ker se je že v letu 1949 domneva, da gre pri nasutju za *pot*, spremenila v prepričanje, da je to "*pot*", se je ta potem do l. 1951 preoblikovala v *nasip*. In temu je bilo prilagojeno izkopavanje. Strnjeno nasutje so vzdolžno obkopali na obeh straneh in tako resnično ustvarili najprej prvi in vzporedno z njim še drugi nasip (sl. 3.51). Ker nikjer niso naredili prereza čez celoto, ki bi lahko pokazal razmerja med posameznimi tafonomskimi

Sl. 3.52: Severni prerez kvadrantov 39 in 49. Opis plasti po terenski dokumentaciji. 1 – humus, 2 – subhumus, 3 – temna organska plast, 4 – rjava glina, 5 – žganina, 6 – rumena glina, mešana s kamenjem, 7 – ilovica, 8 – skala. M = 1:40.

Abb. 3.52: Nordprofil der Quadranten 39 und 40. Beschreibung der Schichten nach der Geländedokumentation. 1 – Humus, 2 – Subhumus, 3 – dunkle organische Schicht, 4 – brauner Lehm, 5 – Brandreste, 6 – gelber mit Steinen vermischter Lehm, 7 – Lehm, 8 – Fels. M = 1:40.

opazovalna enota / bemerkte Einheit oder Schicht		zabeležena v kvadrantu / vermerkt in Quadrant	debelina v cm / Stärke in cm	sestavljena globina v cm/ Mächtigkeit in cm	posebne najdbe / besondere Funde/ Befunde	opomba / Anmer- kung
E 1	ruša, humus / Grasnarbe, Humus	29, 39, 40, 49, 50, 59, 60, 72	10-15	10		
E 2	pesek / Sand	40, 59	<10	15	les, žebliji / Holz, Nägel	1
E 3	humus / Humus	40, 59	<24	20		
E 4	veliki kamni / große Steine	29, 39, 40, 49, 50, 60	<40	40		2
E 5	subhumus, humus / Subhumus, Humus	40, 50, 59, 60, 72	<30	50	svetinjica / Wallfahrtszeichen kurišče, lončenina / Feuerstelle, Keramik	3 4
E 6	humus pomešan z ogljem in žganino / Humus mit Holzkohle und Brandresten	50, 60	?	50		5
E 7	severni nasip, južni nasip, svetel ilovnat pesek, humus z drobnim kamenjem / nördliche Aufschüttung, südliche Aufschüttung, heller lehmiger Sand, Humus mit kleinen Steinen	39, 40, 49, 50, 59, 60, 71, 72	20	70	odl. bronaste žičke / Bronzedraht-	6
					fragment	
					odl. podkve / Hufeisenfragment	7
					lončenina / Keramik	8
E 8	temnejši humus s kamenjem / dunkler Humus mit Steinen	50, 60	25	95	kosti otroka / Knochen eines Kindes	9
					živalske kosti in žganina / Tierknochen und Brandreste	10
E 9	?	?	?	?		
E 10	ilovnata zemlja, rjava glina / Lehm, brauner Ton	39, 40, 49, 50, 60	<40	120		
E 11	žganinska plast / Brandschicht	39, 49, 49	<8	125		
E 12	ilovica / Lehm	39, 49, 49	<20	145		
E 13	skala / Fels	29, 39, 40, 50, 60				

Sl. 3.53: Idealizirani prerez poti preko grobišča.

Abb. 3.53: Idealisiertes Profil des Weges durch das Gräberfeld.

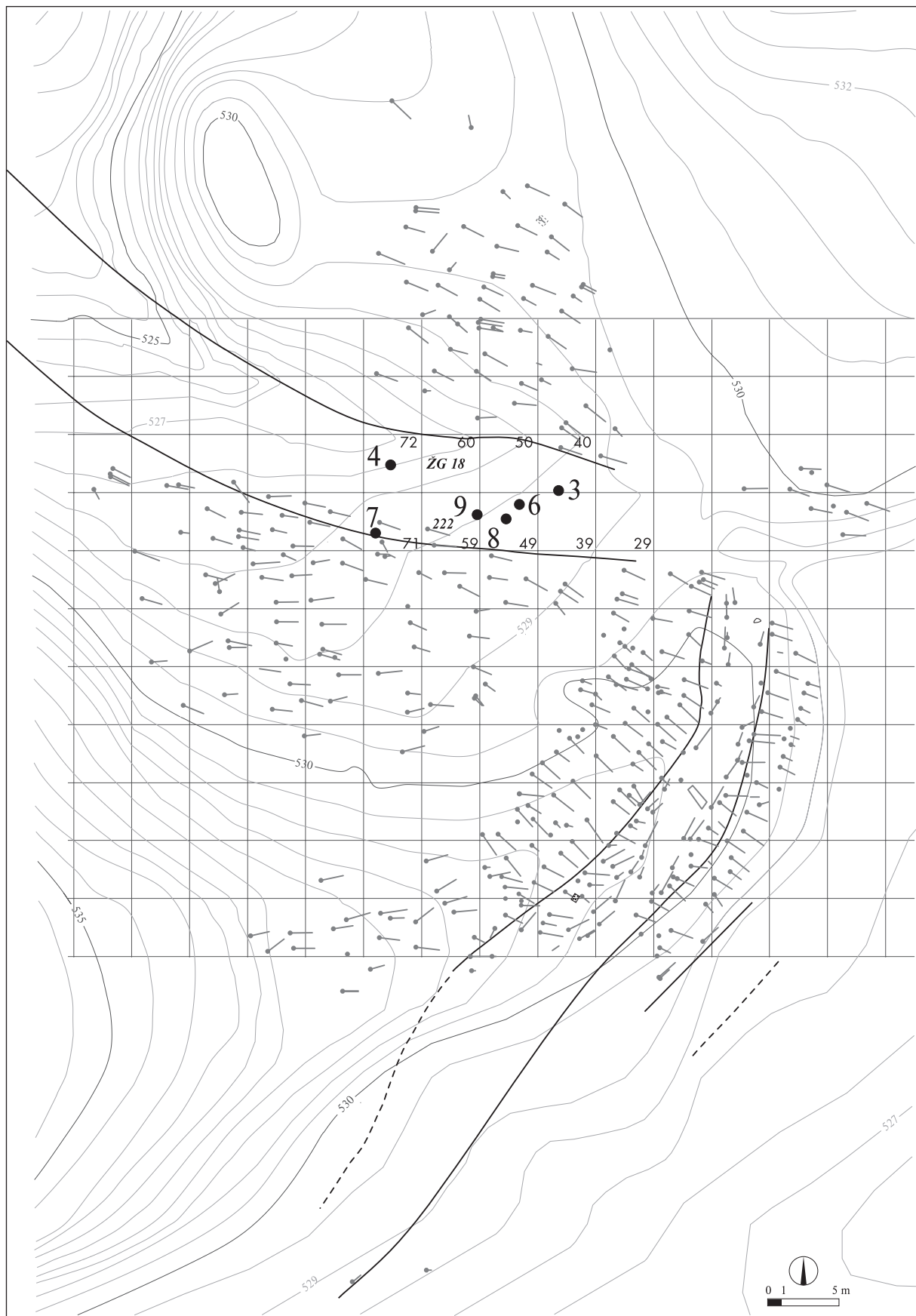
skupki, si moramo pomagati z idealiziranim prerezom. Sestavi ga je mogoče iz številnih posamičnih opažanj, ki so jih zabeležili med izkopavanjem. Največ jih izvira iz kvadrantov 49, 59, 50, 60, kjer je bila tudi debelina plasti največja. Od tam je tudi edina ohranjena risba prereza (sl. 3.52). Ta je bil dolg samo 2 m, pri razumevanju in risanju plasti pa so nekatere nedvomno združili, kar pokaže primerjava z idealiziranim prerezom (glej spodaj). Čeprav idealiziranega prereza v naravi najverjetneje ni bilo na nobenem mestu v celoti, vendarle obsega celoto opaženih razmerij in zato omogoča njihovo razumevanje. Pri naštevanju sestavin uporabljamo poimenovanja

izkopavalcev. Povsem verjetno je, da je bilo sestavin več, kot so jih ti zabeležili, in so se ohranili samo opisi najbolj vpadljivih.

Opombe (sl. 3.54)

1. V kvadrantu 40 so v pesku našli žeblice in les, ki je bil še nestrohnjen, kar dokazuje povsem sodobno, nedavno uporabo.

2. Posamični veliki kamni so bili tako na vrhu "južnega" kot tudi severnega nasipa. Južna vrsta se je

Sl. 3.54: Posebne najdbe na prostoru poti.

Abb. 3.54: Sonderfunde im Wegbereich.

Sl. 3.55: Vrsta kamnov, pogled s severozahoda leta 1951. Foto-teka NMS, inv. št. 4026. 1 – presek 3, 2 – presek 4.
Abb. 3.55: Steinreihe, Blick von Nordwesten im Jahre 1951. Fotothek NMS, Inv.-Nr. 4026. 1 – Profil 3, 2 – Profil 4.

nadaljevala tudi zunaj izkopa proti severozahodu in je bila vidna že na površini (sl. 3.55).

3. Na južnem robu kvadranta 40 je bila 46 cm pod površino najdena trikraljavska svetinjica (sl. 10.11). Po navedbi najdbenega listka je ležala *tik nad zidom*. Glede na bližnji prerez (sl. 3.52) je bila zanesljivo nad *severnim nasipom*.

4. V kvadrantu 72 je bilo 25 cm pod površino v humusu najdeno kurišče (3.4. enota 8, str. 70–71) z odlomki lončenine (T. 13: 24). Glede na globino gre najverjetneje že za plast *subhumusa*, nedvomno pa je bilo kurišče nad plastmi peščenih nasutij.

5. Ni nemogoče, da se ta plast žganine ujema s kuriščem v kvadrantu 72. Vsekakor je nad peščenim nasutjem.

6. V kvadrantu 49 je bil 65 cm pod površino najden odlomek bronaste žičke (T. 27: 26). Glede na globino je bil nedvomno najden v peščenem nasutju. Če gre za odlomek zgodnjerednjeveškega naglavnega nakita, bi zaradi debeline 0,15 cm lahko bil iz 9. stoletja, ko so žice naglavnega nakita postale debelejšje od tistih v 8. stoletju, vendar še ne tako debele kot pozneje v 10. stoletju. Seveda pa je taka opredelitev zgolj ena od možnih.

7. V kvadrantu 71 je bil 70 cm pod površino najden odlomek železne podkve (T. 39: 8). Ker gre za predmet, ki je pogosta najdba na cestiščih, in tudi zaradi globine, bi ga bilo mogoče povezovati s starim peščenim nasutjem.

8. Sredi kvadranta 49 je bil 75 cm pod površino najden odlomek zgodnjerednjeveške lončenine (S 4207). Glede na lego in globino je bil zanesljivo najden v *južnem nasipu*.

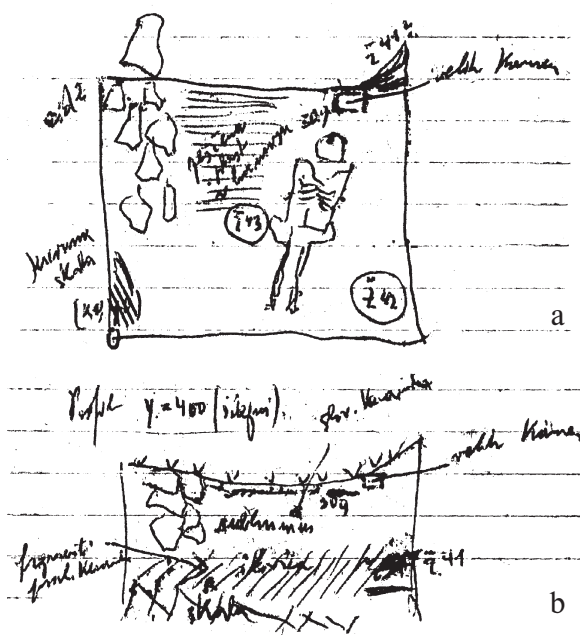
9. Na zahodnem robu kvadranta 49 so bili 85 cm pod površino v plasti *“poti”* najdeni odlomki prekopanih otroških kosti. Glede na neposredno sosesčino številnih grobov starejšega dela okostnega grobišča je več kot verjetno, da mu je pripadalo tudi prekopano otroško okostje.

10. V kvadrantu 60 so bile plasti *drobnega grobljastega kamnja s prstjo* primešane tudi živalske kosti in deli žganine. Gabrovec jih je pripisal prazgodovinskemu žganemu grobu ŽG 38, ki ga je tam *severni nasip* delno uničil, delno pa preplastil (Gabrovec 1960, 15).

3.5.2.1. SOSLEDJE OPAZOVALNIH ENOT (sl. 3.53)

Prostor poti je bil leta 1948 travnik (sl. 3.34), kar pomeni, da jo je že v celoti prerasla trava (opazovalna enota 1). Takoj pod rušo je bilo na več mestih peščeno nasutje (opazovalna enota 2). Opazili so ga v kvadrantu 40 (sl. 3.56), kjer je v njem tičal še nestrohnjel les, kar dokazuje nedavno uporabo. V enaki globini je bilo peščeno nasutje tudi nad glavo okostja v grobu 222 v kvadrantu 49. To sicer še ne dokazuje, da gre za isto plast, vendar tudi dolgotrajno nastajanje ni ravno verjetno. Ker je na obeh mestih pod peskom spet humus (opazovalna enota 3), si to lahko razložimo tako, da so pesek nasipali na površino, ki je bila poraščena s travo. Pot je bila očitno opuščena tudi že vsaj enkrat prej.

Pod to starejšo rušo je bila plast *subhumusa* (opazovalna enota 5) različne debeline. V to plast so bile

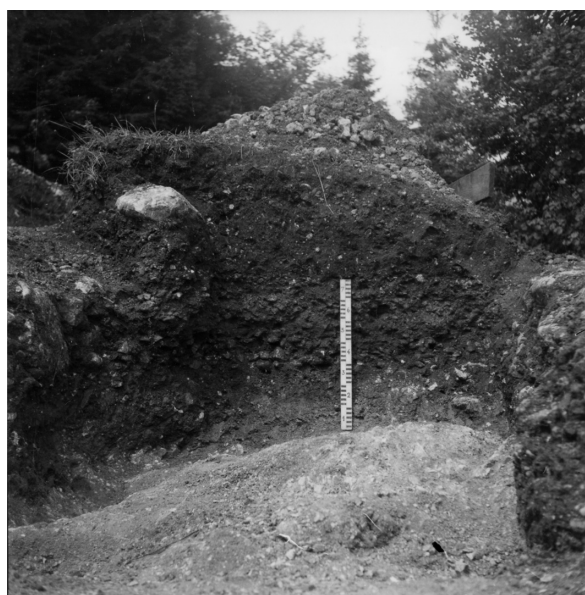
Sl. 3.56: Skici kvadranta 40. Tloris in zbirni prerez z vzhoda. Terenski dnevnik Jožeta Kastelica iz leta 1951.

Abb. 3.56: Skizzen des Quadranten 40. Grundriss und Profil von Osten. Geländetagebuch von Jože Kastelic aus dem Jahre 1951.

Sl. 3.57: Zahodni prerez kvadranta 60 z vzhoda. Kako so izkopavalci videli in poimenovali plasti. Fototeka NMS, inv. št. 4053.
1 - humus, 2 - subhumus, 3 - svetla ilovnata peskovita plast, 4 - temnejša zemljena plast, zelo močno pomešana z drobnim kamenjem (8 x 6 x ?), nekaj tlak, 5 - ilovica, 6 - terciarna skala.

Abb. 3.57: Westprofil des Quadranten 60 von Osten. Wie die Ausgräber die Schichten gesehen und bezeichnet haben. Fotothek NMS, Inv.-Nr. 4053. 1 - Humus, 2 - Subhumus, 3 - helle lehmige sandartige Schicht, 4 - dunklere Erdschicht, sehr stark mit kleinen Steinen (8 x 6 x ?) vermischt, die eine Art Pflaster darstellen, 5 - Lehm, 6 tertiärer Fels.

Sl. 3.58: Zahodni prerez kvadranta 60 z vzhoda. Fototeka NMS, inv. št. 4029.

Abb. 3.58: Westprofil des Quadranten 60 von Osten. Fotothek NMS, Inv.-Nr. 4029.

Sl. 3.59: Zahodni prerez kvadranta 60 z vzhoda. Fototeka NMS, inv. št. 4036.

Abb. 3.59: Westprofil des Quadranten 60 von Osten. Fotothek NMS, Inv.-Nr. 4036.

Sl. 3.60: Mejni zid ob stari poti na Ravnah v Bohinju leta 2006.

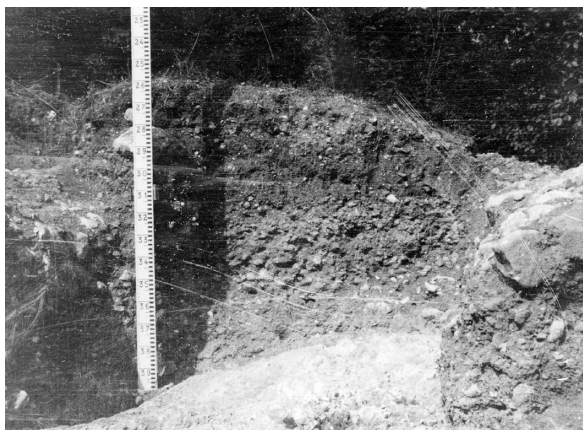
Abb. 3.60: Grenz wand am alten Weg in Ravne im Bohinj im Jahre 2006.

Sl. 3.61: Ostanek stagen v Policah na Cerkljanskem leta 2005.

Abb. 3.61: Reste eines Feldweges in Police im Raum Cerkno im Jahre 2005.

Sl. 3.62: Zahodni prerez kvadranta 60 z vzhoda. Fototeka NMS, inv. št. 4054.

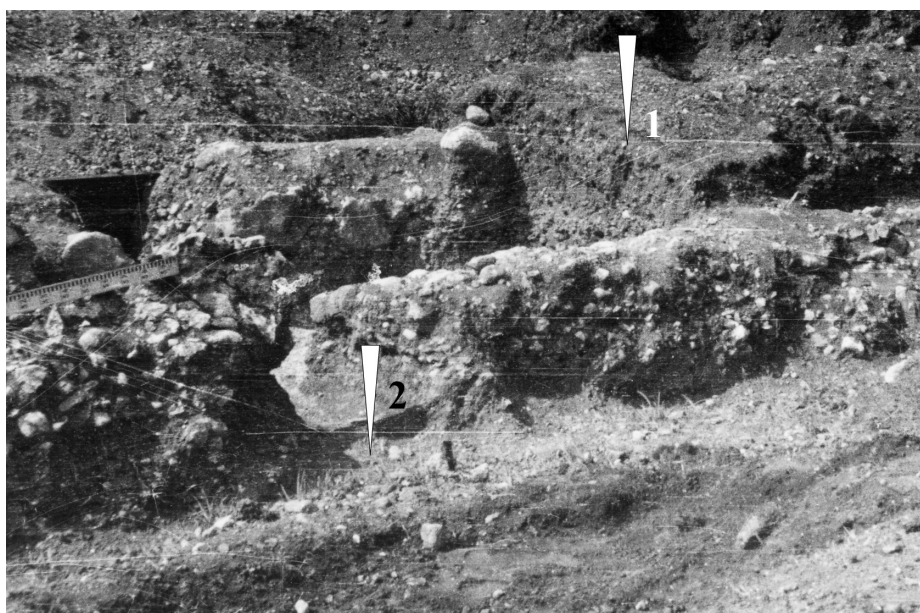
Abb. 3.62: Westprofil des Quadranten 60 von Osten. Fotothek NMS, Inv.-Nr. 4054.

vgreznjene tudi posamezne skale (opazovalna enota 4), ki so bile postavljene posamično vzdolž poti (sl. 3.55 – tu stojijo v vrsti). Zdi se, da so jih postavili tja, ko je bila pot že opuščena, kot dokazuje veliki kamen na vrhu zahodnega prereza kvadranta 60 (sl. 3.57, 3.58, 3.59), pod katerim je še opazna plast *subhumusa*. Nikoli ni vseh v celoti prerasla trava. So ti kamni označevali kako mejo, skrbeli za usmerjanje živine ali kaj tretjega, ostaja odprto vprašanje, še zlasti, ker jih je razmeroma malo. Morda jih je bilo prvotno več, pa so ljudje nekatere odnesli za razne gradnje. Mejni zidovi (sl. 3.60) in stagni (sl. 3.61), skozi katere so nekoč gnali živino, imajo namreč več kamenja.

V kvadrantih 50 in 60 sta bila na dnu *subhumusa* žganina in oglje (opazovalna enota 6), vendar nobenih ostankov druge kulture. Ni posebno verjetno, da bi tem ostankom pripadalo tudi kurišče v kvadrantu 72 (sl. 3.54: 3). Za kaj takega je najverjetneje preplitvo. Če njegovo globino (25 cm pod površino) primerjamo z debelino plasti v prerezu, ki je oddaljen samo dva metra proti vzhodu (sl. 3.57), je ležalo še v *subhumusu*. To potrjuje tudi terenski dnevnik, ki pravi, da je bilo v *humusu*. Takoj pod žganinsko plastjo (opazovalna enota 6) sta se začela pesek in kamenje, kar pomeni, da je ogenj gorel na slednjem. Pri tem zanemarjamo manj verjetno možnost, da je tam nekdo samo odmetaval pepel.

Čemu ogenj na poti? Možnih je več razlag. Prva je, da gre morda za posledico dogodka, ki je povzročil, da so pot na preiskanem mestu za dalj časa opustili: na primer uničenje naselbine v požaru. Druga je, da bi šlo za ognjišče v neki stavbi, vendar ni prepričljivih drugih sledov, ki bi kazali nanjo. Tretja možnost je, da so na robu poti kurili ogenj zaradi neke dejavnosti ali dogodka. Kurišče v kvadrantu 72 je lahko nastalo iz istih ali podobnih razlogov. Njegovo časovno razmerje do žganine in oglja v kvadrantih 50 in 60 ni trdno določeno. Morda je kurišče malo mlajše, nujno pa to ni.

Globlje je glavno nasutje. Podatkov o njegovi širini ni. Iz opisov je razvidno, da se je na vzhodu začelo v kvadrantih 39 in 40 na mestu, kjer je skalna osnova zavila v globino. Proti zahodu je debelina nasutja naraščala in dosegla na najdebelejšem mestu približno 70 cm. Nasutje ni nastalo naenkrat, ampak je posledica več posamičnih nasipanj. Že izkopavalci so opazili, da gre za najmanj dve plasti. Zgornja (opazovalna enota 7) je bolj peščena

Sl. 3.63: Pogled na nasutja s severovzhoda. Fototeka NMS, inv. št. 4060. 1 – kontrolni prerez med nasipoma, 2 – ŽG 38.

Abb. 3.63: Blick auf die Aufschüttungen von Nordosten. Fotothek NMS, Inv.-Nr. 4060. 1 – Kontrollprofil zwischen den Aufschüttungen, 2 – ŽG 38.

in z bolj drobnim kamenjem, spodnja (opazovalna enota 8) pa ima več debelejšega kamenja. To potrjujejo tudi prerezi (sl. 3.62 in 3.63, 106) nasutja. Iz njih je razvidno, da zgornji plasti (opazovalna enota 7) pripadajo tudi posamični veliki kamni, s katerimi so utrdili severni in južni rob ter tako izkopavalcem ustvarili vtis, da imajo pred seboj dva vzporedna zidova. Razmik med njima je bil približno 2 m. Vmesni prostor je bil zasut z drobnejšim kamenjem in peskom (sl. 3.57, 3.58, 3.59, 3.62). Spodnja plast nasutij (opazovalna enota 8) je videti bolj enotna in sega pod oba robova zgornje plasti (sl. 3.57, 3.58, 3.59).

V plasteh nasutij so odkrili tudi nekatere najdbe, ki pomagajo pri časovnem umeščanju. Samo za živalske kosti in dele žganine (opazovalna enota 10), ki naj bi pripadali žganemu grobu ŽG 38, vemo, da so bili najdeni v spodnji plasti (opazovalna enota 8). To pa ne pove samo to, da je plast nasutja (opazovalna enota 8) mlajša od prazgodovinskega groba ŽG 38, ampak tudi to, da so zemljišče ob nasipavanju nekoliko prekopali, najverjetneje zaradi izravnavanja. Kdaj se je zgodilo, nakazujejo premetane otroške kosti (sl. 3.54: 9) v zahodnem robu kvadranta 49, ki so bile najdene v *plasti takozvane "poti"*. Ker so ležale 85 cm pod površino, so najverjetneje prav tako pripadale spodnji plasti cestnega nasipa in so na to mesto prišle ob isti dejavnosti, ki je poškodovala tudi ŽG 38. Malo je verjetno, da bi pokopali otroka v času prazgodovinskega pokopavanja sežganih pokojnikov, ne da bi truplo sežgali, čeprav tudi te možnosti ne smemo povsem izključiti. Veliko verjetneje pa je, da se je to zgodilo v času starejšega okostnega grobišča. To bi pomenilo, da je do izravnavanja zemljišča in nasipanja peska prišlo šele potem, ko so že nastali grobovi vsaj nekaterih nesežganih pokojnikov. Tako razlago pa podpira še več opažanj (glej spodaj). Nasipanja peska ni bilo pred

zgodnjim srednjim vekom, kar dokazujeta zgodnjersrednjeveška lončenina (sl. 3.53: posebna najdba 8) in odlomek verjetno (glej zgoraj) zgodnjersrednjeveškega nakita (T. 27: 26) v nasutju. In kot kaže opazovalna enota 5 s kuriščem in lončenino (sl. 3.53: posebna najdba 3), nasipanja v visokem srednjem veku ni bilo več.

3.5.2.1.1. Opazovalna enota 9

Vzdolž južnega roba nasutij je razporejenih šest dvojic grobov: 283–282, 268–269, 260–259, 253–254, 240–243, 222–224 (sl. 3.64 in 3.65). Ob predpostavki, da so pogrebci kopali grobove približno enako globoko od tedanje površine, nam njeno obliko lahko pokaže primerjava absolutne višine dnov grobnih jam. Kot naklon smo upoštevali vse višinske razlike, ki so znašale najmanj 5 cm. Manjše razlike bi namreč lahko bile tudi posledica izkopavanja, npr. različno močnega čiščenja različno trde podlage.

Tako kot površina v času izkopavanja, ki jo ponazarjajo plastnice, se tudi višine dnov splošno zlagoma spuščajo od vzhoda proti zahodu. Torej je bilo tako tudi v času pokopavanja. Dodatno to potrjujejo nakloni dnov grobov (sl. 3.65: 2), ki vedno padajo proti zahodu. Če pa primerjamo globine po naštetih dvojicah, kar nam omogoča opazovati naklon v smeri sever–jug (sl. 3.65: 1), se pokaže razlika s sodobno površino, ki se na tem mestu spušča proti severu. Pari dnov so bodisi na isti višini, v dveh primerih imata severna grobova višje dno in šele povsem na zahodu je severni grob nižji. Nekdanja površina je bila torej vodoravna ali se je celo nekoliko dvigala proti severu – torej obratno kot v času izkopavanja. Zato se tudi globine grobov, kot so jih izmerili od površine, proti severu zmanjšujejo. Skalno dno pod nasutji valovi (sl. 3.52, 3.57, 3.63). Slutiti je, da je bila tudi nekdanja površina že umetno preoblikovana. Najbolj smiselna razlaga bi bila, da je bila posledica nasipanja, povsem verjetno poti. To bi pomenilo, da so grobove 268, 260, 253, 240, 222 vkopali že v rob poti. Tako tesna soseščina poti in grobov v bližnji okolici Pristave ni nenavadna; to dokazujejo zgodnjersrednjeveški grobovi v Doslovčah, raziskani l. 2006, v Smokuču, raziskani v letih 2003 in 2004, ter na Dlescu pri Bodeščah (Knific, Pleterski 1981a, 496). V vseh primerih nekdanja pot leži pod sedanjo potjo.

Vendar imamo na pristavskem grobišču tudi znake spreminjanja površine severno od peščenih nasutij. Grob 309 je tam ležal nenavadno plitvo, višje od najdbe "staro-

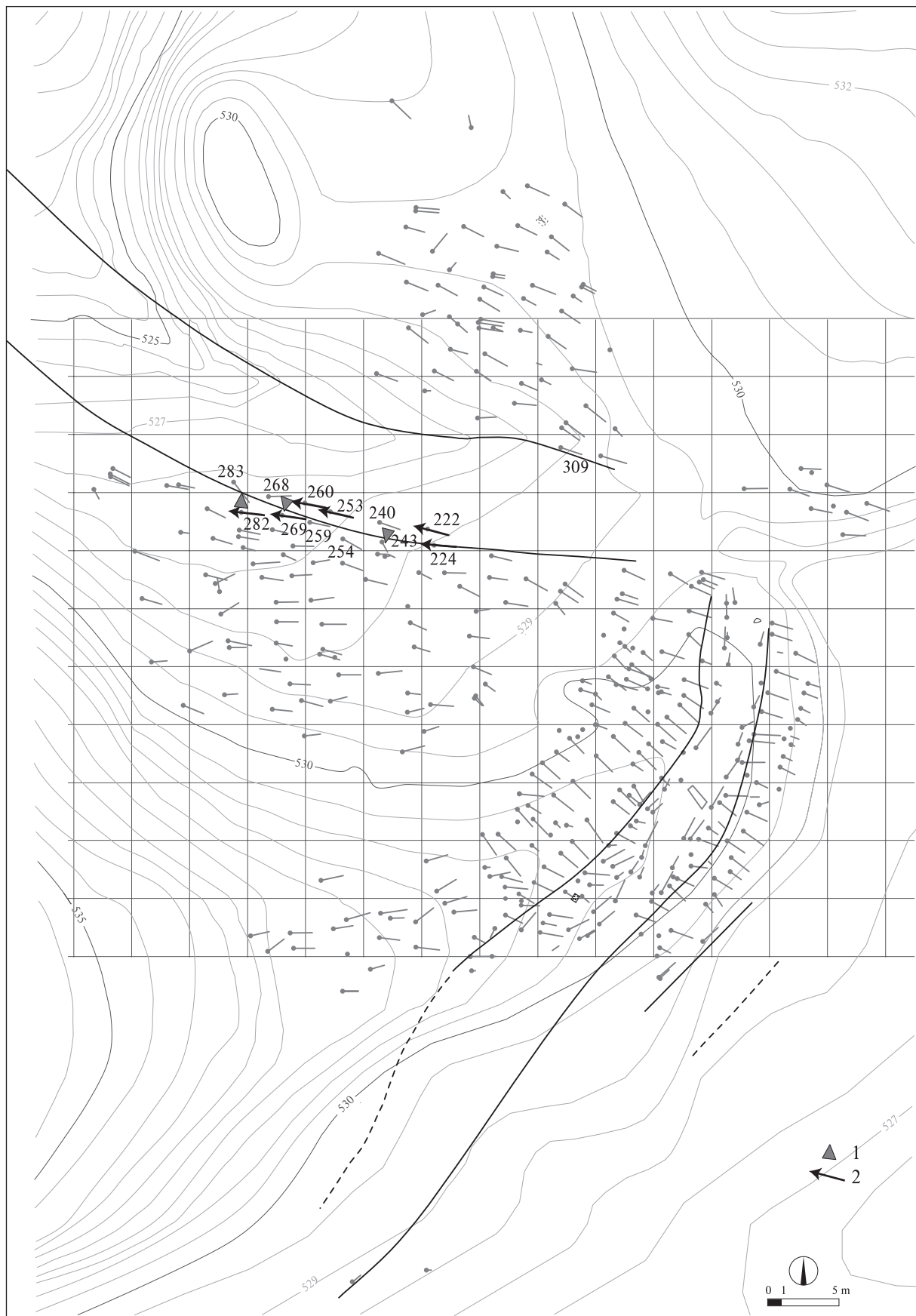
Sl. 3.65: Sled starega nasutja. 1 – smer padca zemljišča prečno med grobovi, 2 – smer nagiba dna posameznega groba.

Abb. 3.65: Spuren einer alten Aufschüttung. 1 – Richtung des Geländegefälles quer zwischen den Gräbern, 2 – Fallrichtung des Bodens des einzelnen Grabes.

globina / Tiefe	od površine v cm / von Oberfläche in cm Tiefe		absolutna višina v m / Absoluthöhe in m	
	pri glavi / beim Kopf	pri nogah / bei den Füßen	pri glavi / beim Kopf	pri nogah / bei den Füßen
283	80	85	527,00	526,99
282	68	70	527,18	527,23
286	51	46	527,43	527,42
269	62	72	527,26	527,31
260	50	46	527,47	527,54
259	50	56	527,49	527,50
253	60	50	527,52	527,59
254	75	77	527,59	527,60
240	56	45	527,65	527,68
243	78	/	527,59	/
222	115	90	527,74	527,81
224	80	90	527,71	527,79

Sl. 3.64: Globine dna grobnih jam.

Abb. 3.64: Bodentiefe der Grabgruben.

Sl. 3.66: Presek 1 čez nasutja pri ŽG 38. Fototeka NMS, inv. št. 4031.

Abb. 3.66: Profil 1 durch die Aufschüttungen bei ŽG 38. Fototek NMS, Inv.-Nr. 4031.

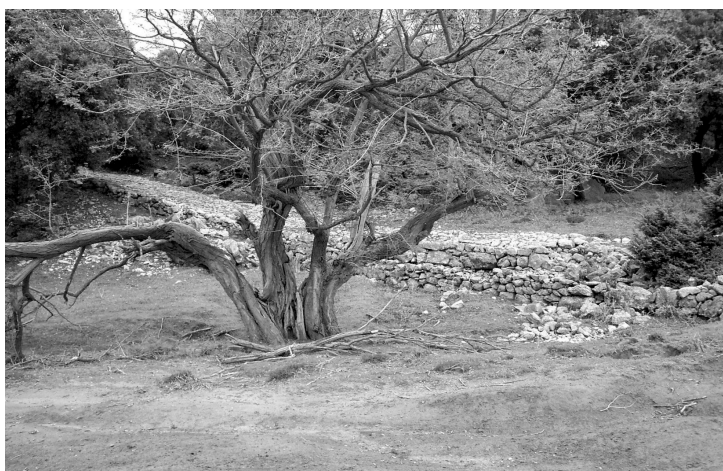
slovanske keramike" (sl. 3.56: b) v *subhumusu*. To pomeni dvoje: da je po nastanku groba 309 prišlo do zniževanja površja najmanj na prostoru do vključno grobov 268, 260, 253, 240, 222 in da je prišlo nato do zasipanja tako nastale globeli. Ker grob 309 leži severneje kot najbolj severna peščena nasutja, odnašanje površine ni v povezavi z njimi. Gre za nekaj, kar se je zgodilo že prej.

V celoti gledano imamo zato pred seboj sledi dogajanj, ki smo jih označili kot **opazovalno enoto 9**. Ta bi obsegala: **pot med okostnimi grobovi, odnašanje površine s potjo, ponovno gradnjo poti in zasipanje njenega obrobja**. To bi pojasnilo, zakaj se je odlomek "staroslovanske" lončenine znašel na pobočju toliko nižje od starejšega

groba 309 (sl. 3.56: b). Padel je v kotanjo, ki je nekoč ni bilo. O obstoju poti v času okostnega grobišča govori tudi opažanje, da pri prekopavanju peščenih nasutij, razen v primeru otroškega groba na obrobju (sl. 3.54: 9), nikjer niso naleteli na človeško okostje (sl. 3.52, 3.57, 3.63, 3.66). Zato se zdi, da je v resnici obstajala velika vrzel med grobovi. Da je obstajal prostor, ki so se mu pri pokopavanju izognili. Res je, da nasutij niso povsod v celoti prekopali do skalne osnove, vendar bi morali kljub temu pri siceršnji gostoti grobov zanesljivo najti še kakšnega, če bi tam bili, a ga niso. Vse to govori za obstoj poti v času pokopavanja.

Če je tam pot torej bila, in to celo nasuta, kot rahlo nakazuje rekonstrukcija nekdanje površine (sl. 3.65), si padec pobočja med grobovoma 282, 283 proti severu lahko razložimo tako, da se je tam pot že odmaknila, ker je že zavila bolj proti severu. Če je nasutje poti tedaj res obstajalo, se moramo vprašati, kje so njegovi ostanki. Iz izkopavalne dokumentacije jih ne moremo izluščiti. Tudi če so v času izkopavanja obstajali, jih izkopavalci niso ločili od mlajših nasutij. Prav mogoče pa je, da jih na raziskanem delu niti ni bilo več. To je lahko povzročilo najmanj dvoje: sila, ki je odnesla površino nad grobom 309 (sl. 3.56: b), če pa ne ta, pa poznejše izravnave in nasipanja. O slednjih govorijo prekopane otroške kosti ter poškodba ŽG 38, česar ne bi bilo brez prekopavanja zemljišča. Samo z nasipanjem peska do poškodb ne bi prišlo.

Časovno razmerje dogodkov znotraj opazovalne enote 9 in do drugih opazovalnih enot je mogoče tudi približno določiti. Pot je že obstajala, ko so ob njej nastali grobovi starejšega okostnega grobišča, kar kaže ravnina južno od poti ali celo rahel padec površine proti jugu (sl. 3.65: 1). Do odnašanja površine je prišlo, ko so grobovi starejšega okostnega grobišča že obstajali, kar kaže izjemna plitvina groba 309 (sl. 3.56: b). Nastala je globel, ki je pretrgala pot in jo je bilo treba premostiti. Za to sta bila potrebna bočna utrditev in novo nasutje (primerjaj s potekom stare poti čez globel na otoku Rabu:

Sl. 3.67: Šuma Fruga na otoku Rabu, Hrvaška. Potek stare poti preko globeli leta 2006.

Abb. 3.67: Šuma Fruga auf der Insel Rab, Kroatien. Verlauf des alten Weges durch die Senke im Jahre 2006.

sl. 3.67). To se je zgodilo natančno na mestu stare poti, kar kaže, da je bil uničen samo del njenega poteka. Pri tem je na severni strani nastala manjša kotanja, ki jo je erozija pozneje zasipala. Ker je bil v zasutju odlomek zgodnjesevrednjeveške lončenine (sl. 3.56: b), je tedaj novo nasutje že obstajalo, kar potrjuje časovno umestitev opazovalnih enot 7 in 8 (glej zgoraj). Uničenje stare poti in njeno popravilo sta si zato morala slediti razmeroma hitro. Ker je malo verjetno, da bi si pot poškodovali ljudje namenoma sami, je bolj smiselna razlaga, da je prišlo do **naravne nezgode**. Opazovalna enota 9 bi se tako z njo v veliki meri ujemala, poleg tega pa kaže tudi stanje pred njo in po njej.

3.5.2.1.2. Najgloblje opazovalne enote

Ker so dogodki v opazovalni enoti 9 verjetno deloma uničili starejše plasti (glej zgoraj), je bilo po opazovanju izkopavalcev peščeno nasutje (opazovalni enoti 7 in 8) = "zid", "postavljen na ilovnato plast, torej na ilirsko plast, in ni v njo prav nič vglobljen; kjer te ilovnate plasti ni, postavljen direktno na skalo". V ilovnati plasti z "ilirskimi najdbami" je ležal tudi prazgodovinski žgani grob ŽG 38, ki ga je izvedba peščenega nasutja vendarle nekoliko poškodovala (sl. 3.66), kar zanika začasno ugotovitev izkopavalcev, da "zid" ni vglobljen v ilovnato plast. To je Gabrovec pozneje povzel v ugotovitev, "da je zid ob nekropoli nastal po ilirskem grobišču" (Gabrovec 1960, 16).

V severnem prerezu kvadrantov 49 in 39 je pod peščenim nasutjem izrazita plast rjave glinice (sl. 3.52: 4). Ne vemo, ali je šlo za eno ali več plasti, zelo verjetno pa

je vsaj deloma istovetna z glineno plastjo, ki je vsebovala prazgodovinske najdbe (opazovalna enota 10). Žganinska plast (opazovalna enota 11) na njenem dnu bi to lahko potrjevala. Bila je sicer brez vsakršnih najdb, vendar je zelo verjetno v povezavi s prazgodovinskim grobiščem. Kot je razvidno tudi iz drugih prereзов, je glinasta prazgodovinska plast nastajala daljši čas in v njej se mešajo glinene in žganinske proge (sl. 2.5; sl. 2.6; sl. 3.74). Naravna osnova sta ilovica (opazovalna enota 12) in skala (opazovalna enota 13) pod njo.

Čeprav sta opazovalni enoti 7 in 8 nedvomno mlajši od prazgodovinskega grobišča, ne moremo mimo opažanja izkopavalcev, da razen ostankov groba ŽG 38 in plasti žganine (sl. 3.52: 5) pod njima niso naleteli na druge prepričljive ostanke prazgodovinskih pokopov. Gre za opažanje, ki je bilo možno tudi za mlajše okostne grobove (glej zgoraj). Zato je mogoč sklep, da je na istem mestu obstajala vrzel med grobovi tudi v prazgodovini, da so se pri pokopavanju tudi tedaj izogibali temu prostoru. Morda zaradi preproste poti, morda zaradi posebnega pomena prostora.

3.5.2.2. DRUGI OSTANKI POTI

Severozahodno od raziskanega predela so raziskovalci naleteli še na nadaljevanje opazovalnih enot, ki smo jih določili tam (3.5.2.1., 86–92). Že na površini se je kazalo več kamnov na vrhu nasutja, ki je imelo strmo pobočje proti severu (sl. 3.50: 1, 3.55, 3.68, 3.69, 3.71). Tu gre najverjetneje za nadaljevanje opazovalne enote 4. Južno od teh kamnov so na severnem robu kvadrantov naleteli na

Sl. 3.68: Kamni na površini in ostanki nasutja poti. Fototeka NMS, inv. št. 4021.

Abb. 3.68: Steine an der Oberfläche und Reste der Wegaufschüttung. Fotothek NMS, Inv.-Nr. 4021.

Sl. 3.69: Kamni na površini, ostanki nasutja poti in presek 4. Fototeka NMS, inv. št. 4022. 1 – nasutje poti, 2 – presek 4.

Abb. 3.69: Steine an der Oberfläche, Reste der Wegaufschüttung und Profil 4. Fotothek NMS, Inv.-Nr. 4022. 1 – Aufschüttung des Weges, 2 – Profil 4.

Sl. 3.70: Vzhodni prerez preseka 3 z zahoda. Fototeka NMS, inv. št. 3975.

Abb. 3.70: Ostprofil von Längsschnitt 3 von Westen. Fotothek NMS, Inv.-Nr. 3975.

Sl. 3.72: Vzhodni prerez preseka 4 z zahoda. Fototeka NMS, inv. št. 4018.

Abb. 3.72: Ostprofil von Längsschnitt 4 von Westen. Fotothek NMS, Inv.-Nr. 4018.

Sl. 3.71: Presek 3 z juga. Fototeka NMS, inv. št. 3968.

Abb. 3.71: Längsschnitt 3 von Süden. Fotothek NMS, Inv.-Nr. 3968.

nasutja poti, ki jih kažejo kupi srednje velikih kamnov (sl. 3.55, 3.68, 3.69, 3.71). Kamenje pripada eni ali več opazovalnim enotam (2, 6, 7, 9? – glej sliko 3.51). To nasutje se je pokazalo tudi v preseku 2 (sl. 3.50: P2), kjer “stoji na terciarni skali. Tudi tu na severni strani večja skala, sicer pa iz drobnega kamenja. Mere so te: širina 130 cm, višina do 70 cm. Zasut je s subhumusno plastjo.” Tu so bile torej navzoče še opazovalne enote 4, 5 in 13. Podobno je bilo v preseku 3: “Tudi tu širina c. 130 cm in višina 60 cm. Leži tik pod rušo, zopet na ilovnati plasti, obdan z ilovico, ki se meša s humusom in drobnim kamenjem.” V opisu in na fotografiji (sl. 3.70) prepoznamo opazovalne enote (1, 5, 10, 7 ali/in 8). V tem delu nasutje resnično močno spominja na suhozid. Vendar to ni, ker mu manjka protistoječa čelna vrsta kamnov. Vidna je peta iz velikih kamnov nad pobočjem, ki se spušča proti severu. Na peto se naslanjajo večji kamni, ki so naloženi v posebnih vrstah proti pobočju

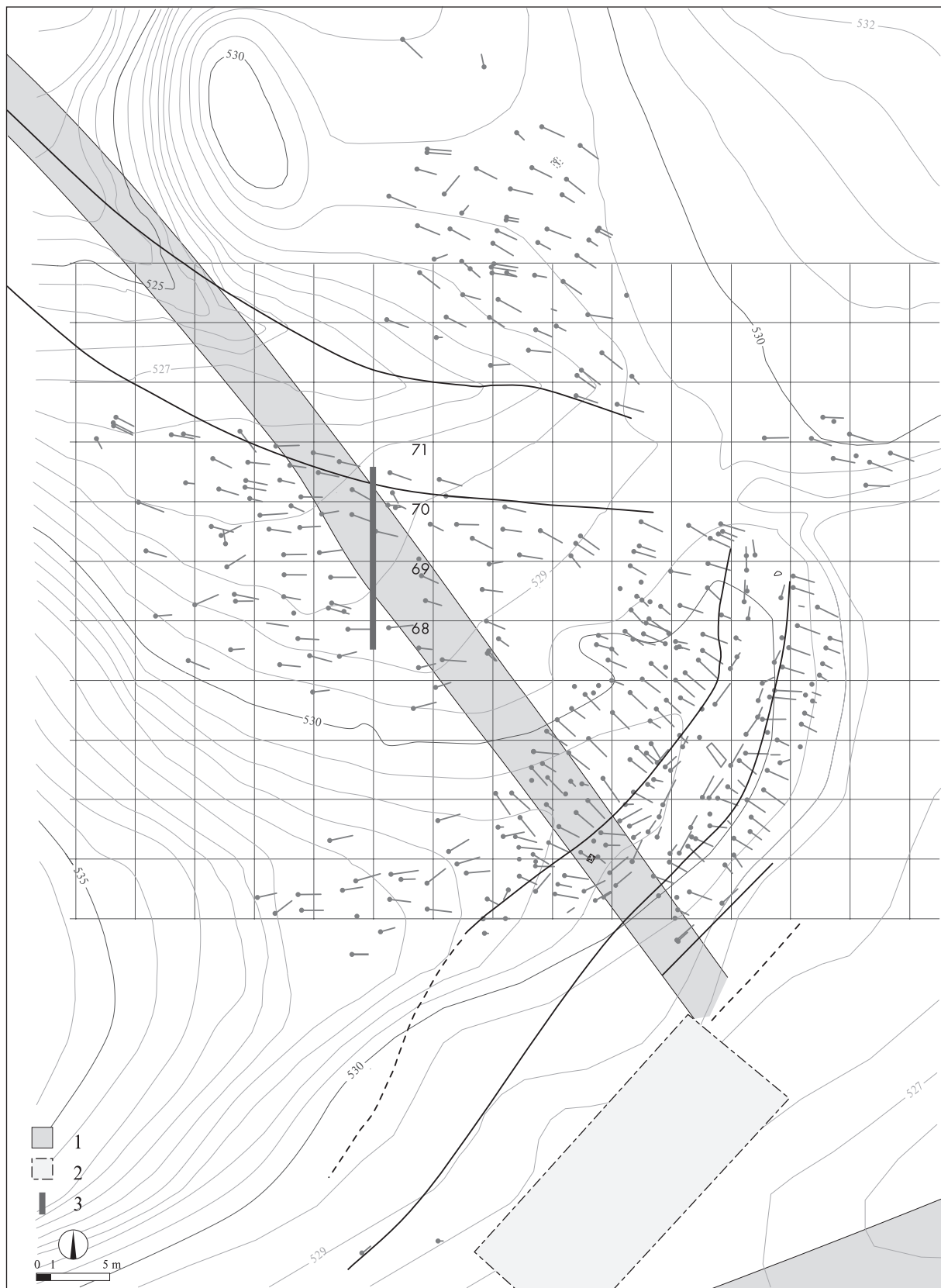
na jugu. Tako so utrdili rob poti nad pobočjem (sl. 3.71). Že nekaj metrov proti severozahodu je nasutje veliko skromnejše. Pod vrhno plastjo humusa, iz katerega štrli velika skala, je nasip iz kamnov, peska in humusa (sl. 3.72): opazovalne enote 1, 4, 7 ali/in 8. V nadaljevanju je traso poti še danes dobro videti in smo jo na več mestih presekali leta 1984 (glej poglavje 5.3., 130–136).

3.5.2.3. MOŽNE TAFONOMSKE SKUPINE IN NJIHOVA STRATIGRAFIJA

Če zgoraj predstavljene ostanke poti zaradi njene namembnosti obravnavamo kot eno tafonomsko skupino, potem je možnost, da je obstajala že v času prazgodovinskega žganega grobišča. Nedvomno pa je od njega tudi mlajša in starejša od starejšega okostnega grobišča. Slednjemu je tudi sočasna in nato traja dlje od njega. Zaradi nenadnega dogodka so bila potrebna popravila v času, ko je starejše okostno grobišče že obstajalo in še preden je nastala plast zgodnesrednjeveške naselbine. V svojem vzhodnem delu ni bila v uporabi že v času visokega srednjega veka. Prav tam je bila za krajši čas obnovljena v prvi polovici 20. stoletja.

3.5.3. POT ČEZ GROBIŠČE, VRISANA V FRANCISCEJSKI KATASTER

Že prej (3.4., 71 in 74) smo omenili, da ima čez prostor grobišča vrisano pot tudi franciscejski kataster (sl. 3.73) iz leta 1826. Gre za potek poti v mlajših stoletjih, ki se tudi dobro ujema z vsaj deloma naravno zajedo na severozahodu. Ker se šele tam približno ujame s potekom

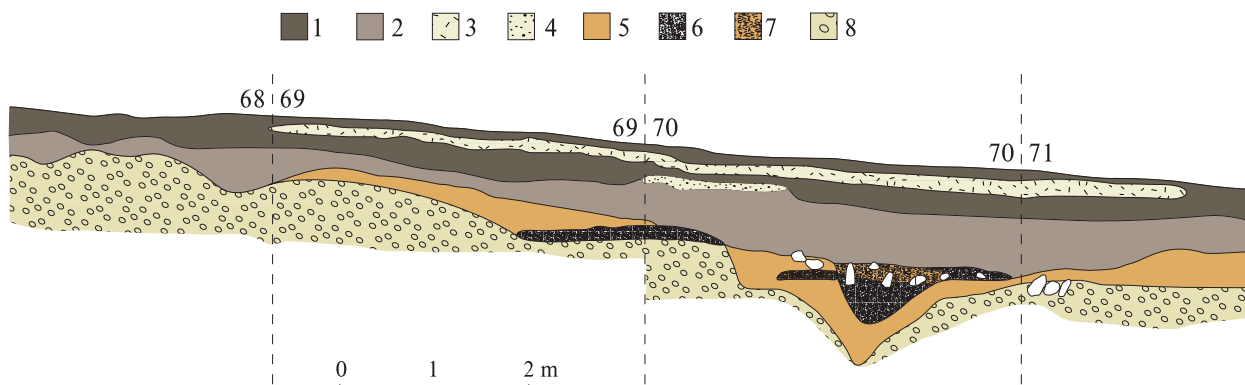
Sl. 3.73: 1 - pot po katastru iz leta 1826, 2 - stavba po katastru iz leta 1826, 3 - zahodni prerez kvadrantov 68-71.

Abb. 3.73: 1 - Weg nach dem Kataster aus dem Jahre 1826, 2 - Gebäude nach dem Kataster aus dem Jahre 1826, 3 - Westprofil der Quadranten 68-71.

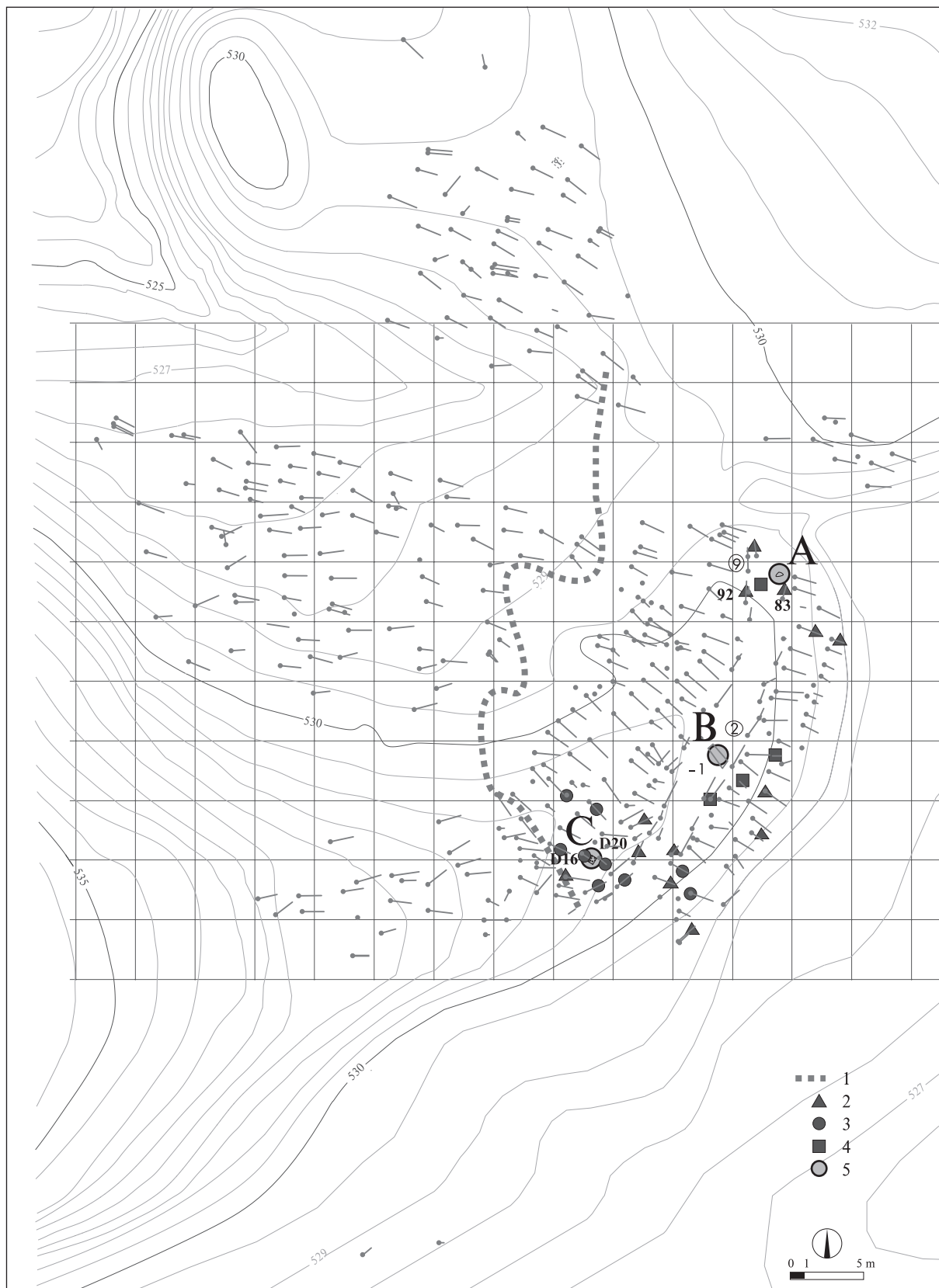
starejše poti, druge pa zavija po svoje, bi sicer lahko menili, da gre samo za risarsko poenostavitev iz časa izdelave katastra. Vendar ni tako. Ne samo da je izmera francijskega katastra tako natančna, da je ponekod v rabi še celo danes, med izkopavanji leta 1949 so tak potek poti tudi arheološko potrdili. V zahodnem prerezu kvadrantov 69, 70, 71 sta se pod tanko plastjo površinskega humusa pokazali dve plasti peska. Zgornji naj bi bil *recenten pesek*, spodnji pa *naplavljen*. Iz fotografije je razvidno, da je plast "naplavljenega" peska bistveno daljša, kot na risbi (sl. 3.74) in se odlično prekriva z mestom prehoda "franciscejske"

poti (sl. 3.73 in 3.74). Prav tako si težko predstavljamo, kaj bi naplavilo pesek skoraj na vrh grebena. Najbolj smiselna je razlaga, da gre pri tej plasti za nasutje poti, ki jo kaže franciscejski kataster. Morda ji pripada tudi zgornja plast peska, ki pa bi jo lahko še bolje razložili z bližnjim gumnom (sl. 3.35). To bi namreč pojasnilo tudi vmesno plast humusa. Očitno je najpozneje konec 19. st. pot šla spet po starem prehodu čez grobišča (3.5.2., 84–86 in sl. 3.5.3: opazovalna enota 2, posebna najdba 1), prejšnja pot se je zarasla in na njenem mestu so uredili gumno, ki ga je do srede 20. st. prav tako prerasla trava.

Sl. 3.74: Zahodni prerez kvadrantov 68, 69, 70, 71: zgoraj – v risbi, spodaj – na fotografiji. Na tej brez kvadranta 68. Fototeka NMS, inv. št. 5525. 1 – humus, 2 – subhumus, 3 – recenten pesek, 4 – naplavljen pesek, 5 – glina, 6 – žganina, 7 – z žganino mešana glina, 8 – morena. M = 1:80.

Abb. 3.74: Westprofil der Quadranten 68, 69, 70, 71: oben – in der Zeichnung, unten – auf der Fotografie. Auf dieser ohne Quadrant 68. Fotothek NMS, Inv.-Nr. 5525. 1 – Humus, 2 – Subhumus, 3 – rezenter Sand, 4 – angeschwemmter Sand, 5 – Lehm, 6 – Brandreste, 7 – mit Brandresten vermischter Lehm, 8 – Moräne. M = 1:80.

Sl. 3.75: Kurišča in drugi sledovi kurjenja, ki niso naselbinskega izvora. 1 - meja ostankov, ki bi lahko bili naselbinskega izvora, 2 - sledovi kurjenja, 3 - grob z ogljem, 4 - ostanki kurišča, 5 - točka posebnega pomena.

Abb. 3.75: Feuerstellen und andere Feuerspuren, die nicht von einer Siedlung herrühren. 1 - Grenze der Reste, die von einer Siedlung stammen könnten, 2 - Feuerspuren, 3 - Grab mit Holzkohle, 4 - Reste einer Feuerstelle, 5 - Stelle von besonderer Bedeutung.

3.6. JAME, KAMNI, KOSTI, LONČENINA, ŽGANINA, KI NISO NASELBINSKI OSTANKI

Pri obravnavi lončenine (3.3.3., 54–66) in živalskih kosti (3.3.2., 51–54) ter podobno pri kuriščih (3.3.1., 43–51 in 3.4.1., 74) se je pokazalo, da gre pri njih lahko tako za sledove naselbine, na jugovzhodu (za mejo glej sl. 3.15: 4 in 3.28: 7) pa so najverjetneje povezane z dejavnostmi na prostoru grobišča. Najdbe naselbinskega videza s tega prostora bomo zato posebej obravnavali v tem poglavju.

3.6.1. OGLJE, ŽGANINA, KURIŠČA, JAMA, KAMNI

Tamkajšnja žganina in kurišča se razvrščajo v tri skupine (sl. 3.75). Pri vsaki od njih obstaja točka, ki je zbudila pozornost izkopavalcev (sl. 3.75: A, B, C). V prostoru strnjene severne skupine kurišč je bil najden nekoliko obdelan trikotast kamen (sl. 3.75: A; sl. 3.76), ki so ga takoj opazili (Kastelic, Gabrovec 1950, 19; tu pomotoma naveden v kvadrantu 8 namesto v 9). Berce ga na fotografiji opisuje kot "kamen iz profila a b v kvadratu IX". Očitno so prerez očistili in fotografirali prav

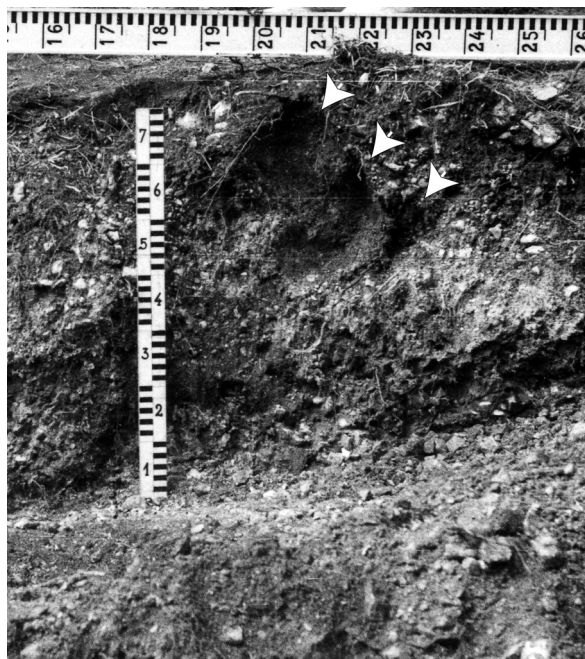
zaradi kamna. Ležal je na plasti peščenega gruščnatega nasutja, ki je zapolnjevalo prehod med grobovi (sl. 3.46). Na tej sliki vidimo še drugi, neobdelan kamen. Tudi dnevniška opomba Rudolfa Berceta potrjuje, da je šlo za dva kamna. Njun vris v tedanji načrt grobišča (Kastelic, Gabrovec 1959, priloga "Bled – staroslovensko grobišče na Pristavi") in odtisa v prerezu kažejo, da sta se stikala. Bercetov opis druge fotografije (sl. 3.46) se glasi: "profil a b v kvadratu IX". Ob natančnejšem pregledu posnetka pa vidimo, da so v prerezu odtisi treh kamnov, enega manjšega in dveh večjih (sl. 3.77). V muzej so spravili samo največjega, obdelanega. Drugih tako skrbno oblikovno prirejenih kamnov na grobišču niso odkrili.

V bližini kamna je bila tudi največja lisa žganine. Površina in lega žganinske lise sta podani v dnevniku samo s skico, brez merskih podatkov. Vidno je, da je znotraj kvadranta 9, da je segala tudi čez njegov rob, da je podolgovata in široka približno toliko, kot je oddaljena od pravokotno ležeče stranice kvadranta. Če v kvadrant vnesemo dnevniške podatke o odkrivanju posameznih grobov in jih primerjamo s fotografijami, je bilo kurišče lahko samo ob južnem robu kvadranta (sl. 3.78). Široko je bilo več kot 1 m in najmanj 1,5 m dolgo. S tem je ležalo med grobovoma 83 in 92 (sl. 3.45, 3.46, 3.75). Ostanki kurišč v teh dveh grobovih torej zelo verjetno pripadajo istemu kuriščnemu prostoru. Žganina je bila

Sl. 3.76: Trikotni kamen iz kvadranta 9, pogled s severovzhoda leta 1948. Fototeka NMS, inv. št. 5249.

Abb. 3.76: Dreieckiger Stein aus dem Quadranten 9, Blick von Nordosten im Jahre 1948. Fotothek NMS, Inv.-Nr. 5249.

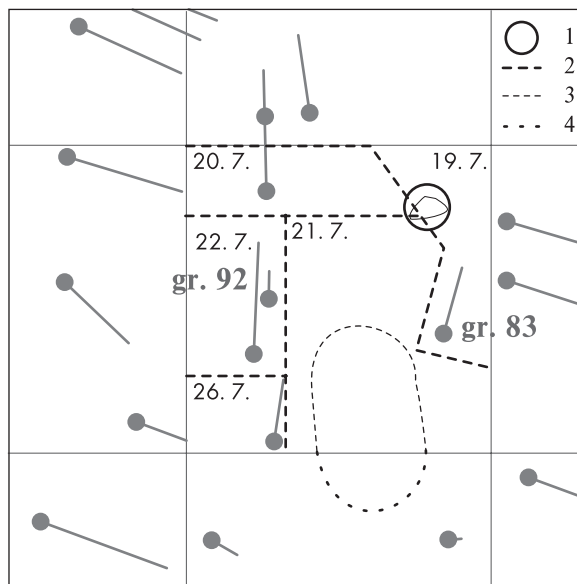
Sl. 3.77: Prerez v severovzhodnem vogalu kvadranta 9 z vidnimi odtisi treh kamnov. Fototeka NMS, inv. št. 5248.

Abb. 3.77: Profil in der nordöstlichen Ecke des Quadranten 9 mit sichtbaren Abdrücken dreier Steine. Fotothek NMS, Inv.-Nr. 5248.

pod grobom 83 v "sterilni plasti s kamni", kot kaže fotografija (sl. 3.46: 3), v plasti peščenega nasutja, na kateri so bili opisani kamni in debela plast žganine.

Terenski dnevnik govori o plasti žganine, ki je široka tudi do 18–20 cm. Pri plasti je s širino pač lahko mišljena samo debelina. Ob tem dnevnik omenja 25 cm humusa in 40 cm konglomerata. Ker plast žganine seveda ni bila na travnati površini, je najbolj smiselna rekonstrukcija plasti: humus, žganina, konglomerat. Omemba konglomerata je nenavadna, dnevnik v okolici govori samo o humusu, "moreni" in prepereli skali. Najverjetneje je s konglomeratom mišljena plast zbitega gruščca, ki je dobro vidna na fotografiji prereza z najdiščem trikotnega kamna (sl. 3.77). Tako slednji kot žganina sta torej počivala na isti plasti (sl. 3.46: 3), ki jo je bilo mogoče pojasniti kot nasutje poti (3.5.1, 75–80). Če sta kurišče in kamen ležala na isti plasti, je verjetnost njune sočasnosti velika in hkrati tudi možnost njune povezanosti v uporabi. Debelina 18 cm do 20 cm ne nastane pri krajšem kurjenju. Za tolikšno količino žganine bi moral goreti velik ogenj veliko ur ali pa bi morali kuriti ogenj večkrat na istem mestu.

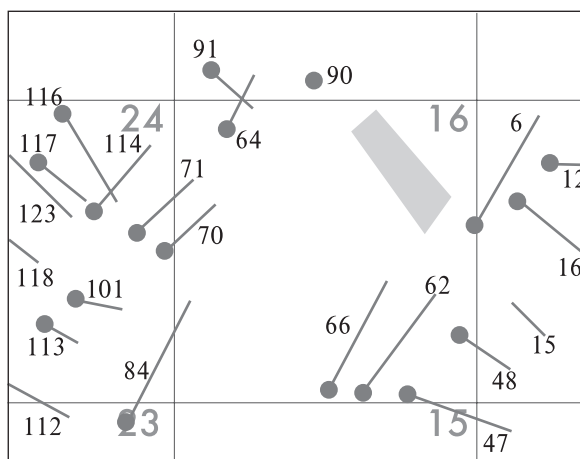
Južneje od severne skupine kurišč se nakazujejo še dve skupini (sl. 3.75: B, C). Vzhodnejšo je mogoče povezati z jamo -1 (sl. 3.40 in 3.79), ki je videti kot prazen grob. Da ne gre za grobno jamo, ki je samo po naključju ostala prazna, dokazuje njena povsem izjemna lega na prehodu med grobovi, kjer ni drugih grobov. Pri tem spada med jame, ki so bile vkopane najgloblje v skalo. Kot daje slutiti fotografija, se je obris jame po-

Sl. 3.78: Rekonstrukcija lege kurišča v kvadrantu 9. 1 - trije kamni, 2 - meja raziskane površine v posameznem dnevnu, 3 - meja kurišča po skici v terenskem dnevniku, 4 - domnevna južna meja kurišča.

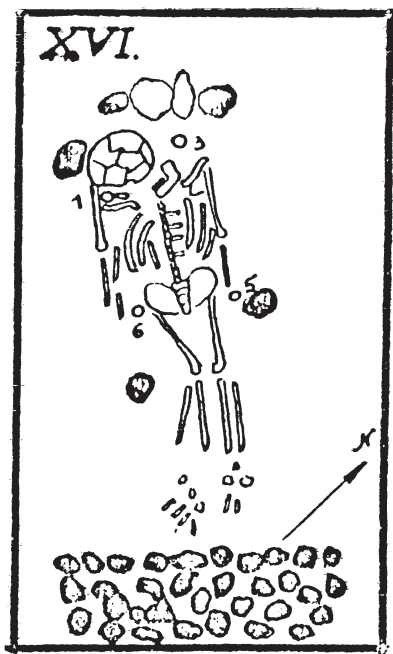
Abb. 3.78: Rekonstruktion der Lage der Feuerstelle im Quadranten 9. 1 - drei Steine, 2 - Grenze der erforschten Oberfläche an den einzelnen Ausgrabungstagen, 3 - Grenze der Feuerstelle nach der Skizze in der Grabungsdokumentation, 4 - mutmaßliche Südgrenze der Feuerstelle.

kazal pod vrhno humusno plastjo. Sama jama je videti vkopana v spodnjem delu v skalo skozi plast iz humusa ali gline, peska in kamnov. Tako razumevanje morda nakazuje tudi zapis v terenski dnevnik, da je bilo "dno srednje dobro oblikovano, iz kompaktne skale". Potrjuje pa ga dober meter oddaljeni zahodni prerez sosednjega kvadranta 2 (sl. 3.43), ki ga je Gabrovec v terenskem dnevniku skiciral in opisal. Pri tem je določil dve plasti:

Sl. 3.79: Prazna "grobna" jama -1 na prehodu med grobovi. Abb. 3.79: Leere "Grabgrube" - 1 am Übergang zwischen den Gräbern.

Sl. 3.80: Skupina tesno zloženih kamnov ob nogah pokojnice groba D 16 na terenski skici iz leta 1943.

Abb. 3.80: Gruppe dicht aufeinander gelegter Steine bei den Füßen der Verstorbenen von Grab D 16 auf der Geländeskizze aus dem Jahre 1943.

30 cm debelo zgornjo plast in enako debelo spodnjo, ki jo opisuje kot "ilovica pomešana s kamni in peskom". Očitno gre za isto plast nasutja, na kateri so stali trije kamni in kurišče ob njih. Tako kot ti je tudi jama -1 mlajša od nasutja.

Na mestu jugozahodne skupine so potekala nemška izkopavanja leta 1943. Tam je zbudila pozornost skupina tesno zloženih kamnov ("dichte Steinsetzung") pri nogah otroškega groba D16 (sl. 3.80). Velika je bila 50 × 40 cm in po mnenju izkopavalcev ni bila v nikakršni povezavi z grobom in ni vsebovala ničesar. Ohranjena skica je preveč shematična, da bi dajala resnično podobo kamnov, nakazuje pa pravilno pravokotno obliko. Ta govori proti možnosti, da gre morda za veliko mlajšo grobljo, kakršne so ponekod prekrivale grobove na drugih mestih in imajo nepravilne oblike. Poleg tega so na tem mestu grobovi razporejeni zelo na tesno (sl. 3.75: C) in skrajno neverjetno je, da bi šlo za polnilo mlajšega vkopa, ki bi bil narejen s tako natančnostjo, da ne bi ničesar poškodoval. Skupina kamnov se je pokazala v "plast" grobov z globino 50–60 cm od površine. Na prvo "plast" grobov so sicer naleteli že v globini 20–40 cm. Ker so kopali do globine 70 cm, lahko z veliko verjetnostjo sklepamo, da skupina kamnov ni ležala neposredno na skali, ampak v plasti nad njo. Tudi sosednja grobova D16 in D20 imata dno, ki ne sega do skale, ampak je malo nad njo ("unmittelbar über dem gewachsenen Boden"). Ker gre za prostor, kjer je bilo mogoče ugotoviti sledove peščene nasutja (glej 3.5.1.,

75 in 80 ter sl. 3.49), se zdi, da je bila skupina kamnov v njem ali celo na njem. S tem obstaja možnost vsaj delne sočasnosti točk A, B in C (sl. 3.75).

3.6.2. LONČENINA, POKOP VOLKA

Oglje, žganina in kurišča se vsaj navidezno razporejajo v tri skupine ob treh prostorskih točkah (3.6.1., 98–100 in sl. 3.75). To podobo lahko preverimo s kartiranjem še drugih najdb s tega področja, ki jih ne moremo opredeliti kot pridanke pokojnikom v grob. Odlomki lončenine so tu redki. Pomenljivo strnjena je samo skupina, ki z vzhoda obdaja jamo -1 (sl. 3.81: B). Videti je, da se je ob njej izvajala dejavnost, pri kateri so nastajali odlomki posodja. Ker so odlomki zgodnjerednjeveški, je iz tega časa tudi omenjena dejavnost.

Na jugovzhodnem delu grobišča niso našli odlomkov prazgodovinske lončenine, marveč že omenjeno zgodnjerednjeveško. Pozornost pa zbuja tudi najdbe odlomkov antične ali poznoantične lončenine. Zaradi skromne ohranjenosti odlomkov podrobnejše ločevanje ni mogoče. Karta njihove razprostranjenosti daje več kot zanimivo podobo (sl. 3.82). Tudi antična/poznoantična lončenina se kopiči na treh mestih. Ena skupina je ob treh kamnih (sl. 3.82: A). Druga z zahoda obdaja jamo -1 in skupaj z zgodnjerednjeveško lončenino okrog nje sklepa krog (sl. 3.82: B). Tretja skupina je južno od poti skozi starejše okostno grobišče. Odlomki antične/poznoantične lončenine so tam vsaj delno starejši od okostnih grobov. To dokazuje podatek, da so bili 30 cm pod dnom groba 216 najdeni *frg. terrae sigillatae*.

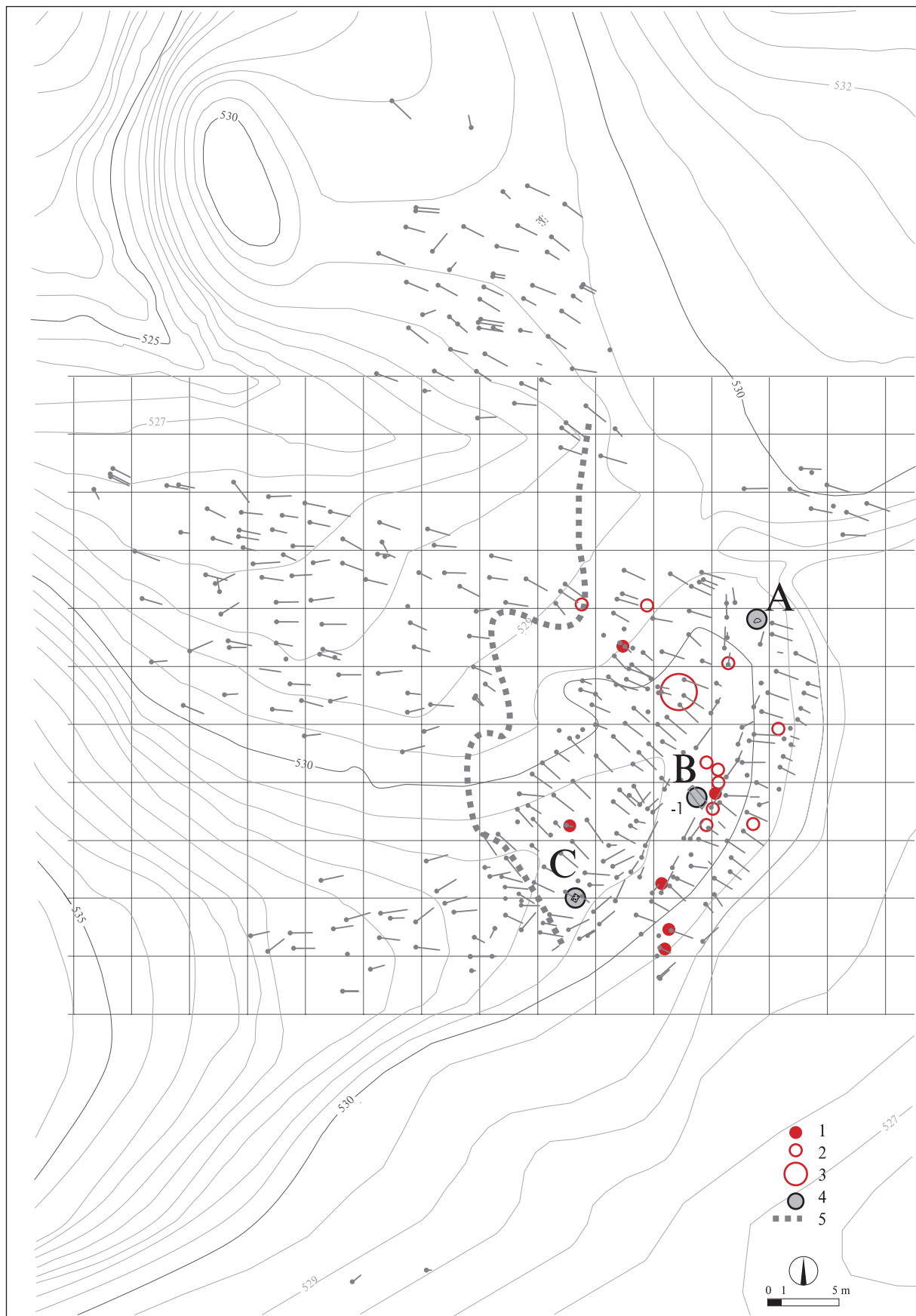
Tam je pozornost izkopavalcev zbudil pokop volka (sl. 3.82: D in poglavje 7), ki so ga tedaj šteli za pasje okostje. Tičalo je v kamniti groblji (sl. 3.83). Ležalo je približno v isti globini in na isti ilovnati plasti, na kateri sta bila tudi sosednji prazgodovinski žgani grob ŽG 5 in grob 210 starejšega dela okostnega grobišča (sl. 3.84). Ker je grob ŽG 5 nejasno prehajal v sosednji prazgodovinski grob ŽG 9, ki je bil močno premetan, in ker sta bili pod živalskim okostjem dve prazgodovinski lončeni črepinji, je upravičena misel Gabrovca, da "pasji" pokop ni prazgo-

Sl. 3.81: Odlomki lončenine izven verjetnega področja naselbine. 1 - lega določena glede na grob, 2 - lega po koordinatah v okviru kvadranta, 3 - samo splošen podatek o legi nekje v kvadrantu, 4 - točka posebnega pomena, 5 - meja ostankov, ki bi lahko bili naselbinskega izvora.

Abb. 3.81: Keramikfragmente außerhalb des wahrscheinlichen Siedlungsareals. 1 - Lage der Keramik, bestimmt durch den Bezug zu einem Grab, 2 - Lage der Keramik, bestimmt nach den Koordinaten im Rahmen des Quadranten, 3 - nur allgemeine Angabe zur Lage der Keramik irgendwo im Quadranten, 4 - Stelle von besonderer Bedeutung, 5 - Grenze der Fläche mit Keramikfragmenten, die von einer Siedlung stammen könnten.

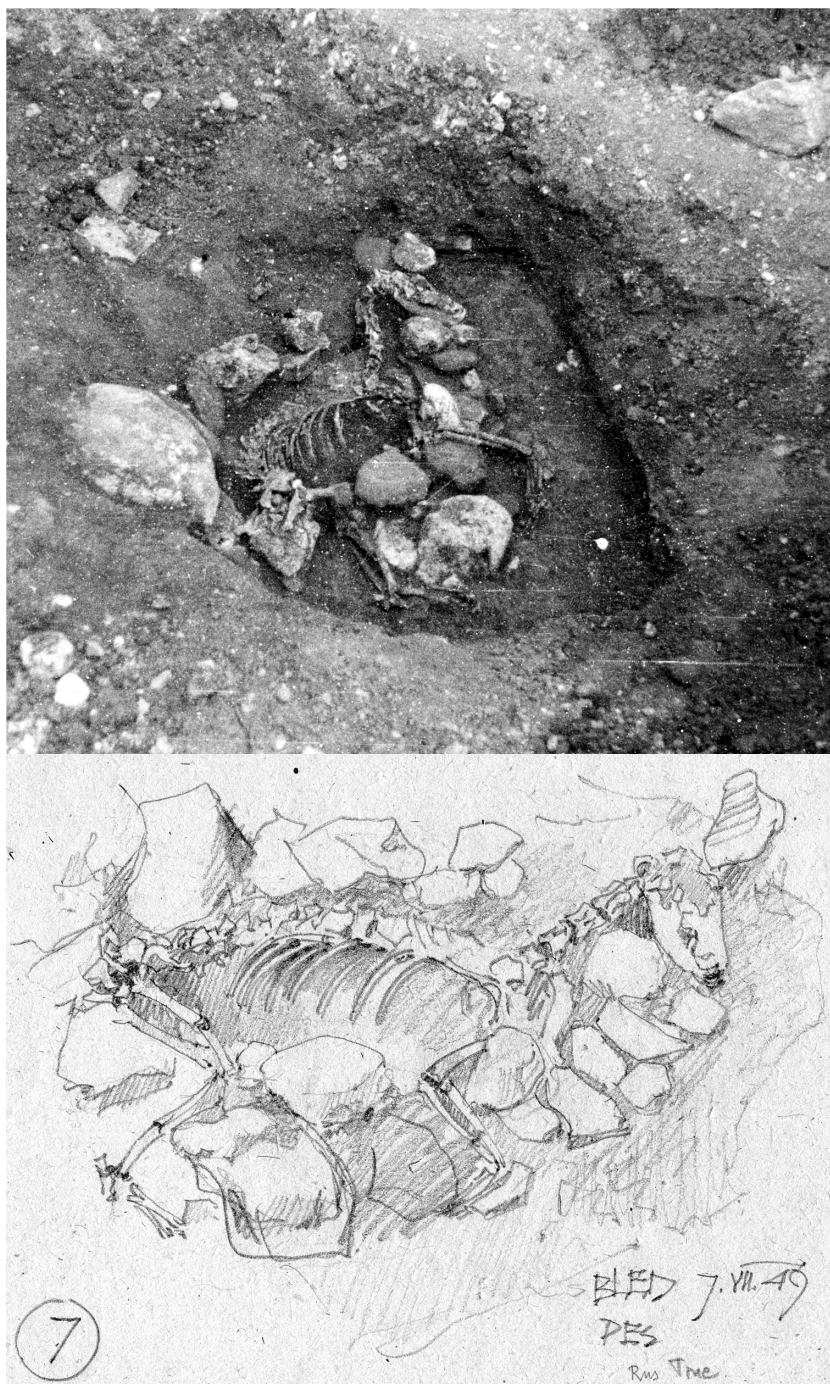

Sl. 3.82: Odlomki lončenine, ki niso povezani s prazgodovinskim grobiščem in z zgodnesrednjeveško naselbino. 1 - lega lončenine glede na grob, 2 - lega po koordinatah v okviru kvadranta, 3 - samo splošen podatek o legi nekje v kvadrantu, 4 - točka posebnega pomena, 5 - meja ostankov, ki bi lahko bili nasebinskega izvora. Črno = antična ali poznoantična lončenina, rdeče = zgodnesrednjeveška lončenina.

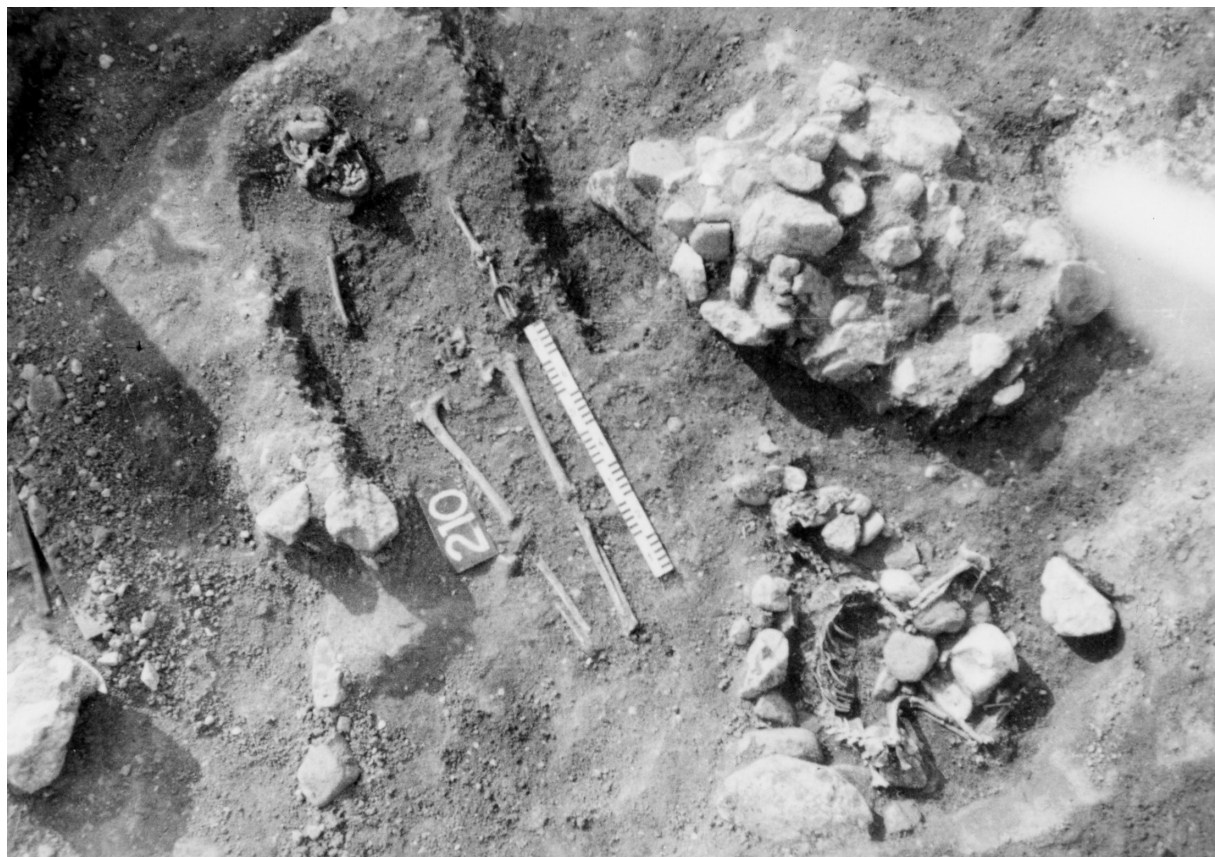
Abb. 3.82: Keramikfragmente, die nicht mit dem vorgeschichtlichen Gräberfeld und der frühmittelalterlichen Siedlung in Verbindung stehen. 1 - Lage der Keramik, bestimmt durch den Bezug zu einem Grab, 2 - Lage der Keramik, bestimmt nach den Koordinaten im Rahmen des Quadranten, 3 - nur allgemeine Angabe zur Lage der Keramik irgendwo im Quadranten, 4 - Stelle von besonderer Bedeutung, 5 - Grenze der Fläche mit Keramikfragmenten, die von einer Siedlung stammen könnten. Schwarz = antike oder spätantike Keramik, rot = frühmittelalterliche Keramik.

Sl. 3.83: Pokop volka (glej poglavje 7.). Fototeka NMS, inv. št. NMS_5454 in risba Toneta Rusa.

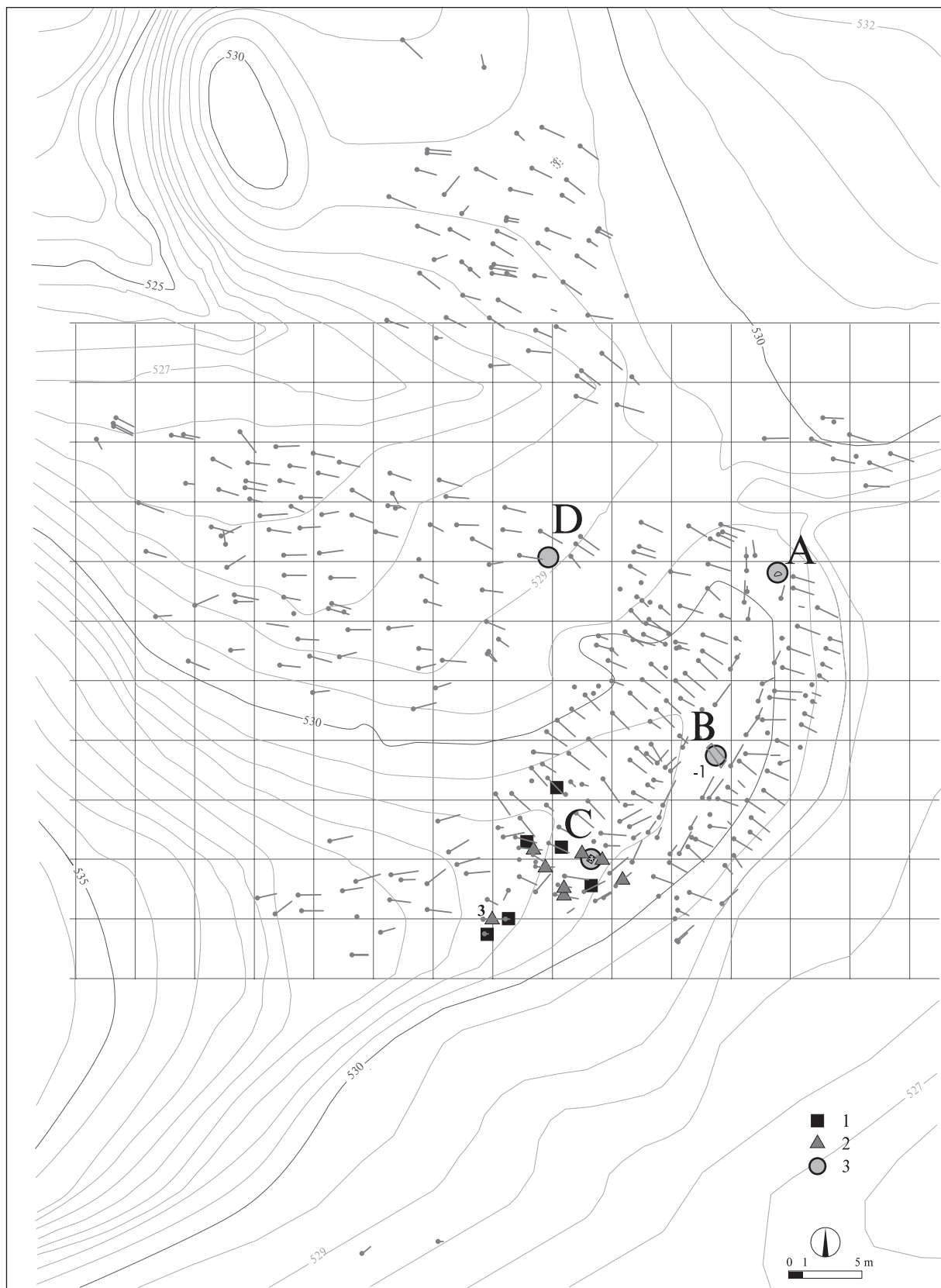
Abb. 3.83: Grab eines Wolfes (siehe Kapitel 7). Fotothek NMS, Inv.-Nr. 5454 und Zeichnung von Tone Rus.

Sl. 3.84: Grob 210, pokop volka in ŽG 5 (= "grobija"). Fototeka NMS, inv. št. 5468 in risba Jakoba Torkarja..

Abb. 3.84: Grab 210, Wolfsgrab und ŽG 5 (= "Moräne"). Fotothek NMS, Inv.-Nr. 5468 und Zeichnung von Jakob Torkar.

Sl. 3.85: 1 - okra, 2 - zeleni kamnečki, 3 - točka posebnega pomena.

Abb. 3.85: 1 - Ocker, 2 - kleine grüne Steine, 3 - Stelle von besonderer Bedeutung.

dovinski in da so zanj vedeli v času, ko je nastal sosednji grob 210 na tak način, da "pasjega" pokopa ni prizadel (Gabrovec 1960, 19–20 in 47; se strinja tudi Kastelic 1960, 12–13). Če je ta razlaga pravilna, potem bi bil ta živalski pokop lahko starejši od groba 210 in bi lahko spadal v čas odlomkov antične/poznoantične lončenine.

3.6.3. OKRA, ZELENI KAMENČKI

Pri okostjih v šestih grobovih so izkopavalci opazili kose, ki so jih opredelili kot okro. Našli so jih tako leta 1943 kot tudi povsem druga skupina delavcev leta 1948. Dvakrat so ležali med nogami, enkrat na trtici, poleg leve dlani, poleg levega komolca in nad okostjem. Zaradi neenotne lege gre najverjetneje za del zasutja. Vsi odlomki pa se kopičijo v bližini skupine kamnov – točke C (sl. 3.85: 1).

Podobno je bilo z *zelenkastimi kamenčki*. Na kamenčke zelenega kremenca je mogoče posamično naleteti povsod na območju Pristave. Zdi se, da so tam tudi kot naravna sestavina zemeljskih plasti. Predvsem pri nekaterih grobovih, ki so jih izkopali leta 1943, pa so se zeleni kamni pojavljali množično na enak način kot oglje in zbujali vtis, da so z njimi posuta okostja. Da ne gre samo za občutenje izkopavalcev leta 1943, dokazuje grob 3, ki ga je leta 1948 izkopala povsem druga ekipa, opazila zelenkaste kamenčke in dobila vtis, *da je bil skelet obložen z njimi*. Ta ista ekipa drugje na najdišču nahajanja zelenih kamenčkov ne omenja. To kaže, da so ti na opazovanem delu najdišča vendarle posebnost. Ležali so po okostju, ob njem ali neznano kje na prostoru groba. Povsem tesno se kopičijo ob skupini kamnov – točki C (sl. 3.85: 2). Verjetnost, da gre za dele zasutja, je precejšnja.

3.6.4. ŠTIRI TOČKE

Ali so bili tudi ob točki D (sl. 3.85: D) ostanki kurišč, ni več mogoče ugotoviti, ker je ležala na prostoru prazgodovinskih grobov. Zato so bili tam odlomki oglja in ostanki žganine nekaj običajnega. Pripadajo lahko tako prazgodovini kot vsaj delno tudi mlajšim obdobjem. Vsekakor pa pomen mesta nakazujejo odlomki antične/poznoantične lončenine. Tudi ob drugih treh prostorskih točkah se kopičijo različne vrste najdb, kar potrjuje njihovo "privlačno moč". Stratigrafska lega in lončenina kažeta vsaj delno sočasnost nekaterih točk.

3.6.5. MOŽNE TAFONOMSKE SKUPINE IN NJIHOVA STRATIGRAFIJA

Če kot izhodiščne tafonomske enote vzamemo točke A, B, C, D (sl. 3.85 in 3.86) in pogledamo njihovo stratigrafsko razmerje do drugih tafonomskih skupin, potem je mogoče izluščiti, da ležita točki A in B na nasutju v prehodu skozi mlajše okostno grobišče, da sta torej od nasutja mlajši. Taka stratigrafska lega je vsaj precej verjetna tudi za točko C. Tudi eno kurišče ob točki A leži na nasutju v prehodu in je starejše od groba 83, ki pripada mlajšemu delu mlajšega okostnega grobišča. Točka D leži nad plastjo prazgodovinskih grobov. Če so jo pogrebci pri kopanju groba 210 starejšega okostnega grobišča res upoštevali, je od njega starejša. Okra in zeleni kamenčki, ki se kopičijo okrog točke C, so bili tam že pred nastankom mlajšega dela mlajšega okostnega grobišča, lahko pa bi zašli v zemljo tudi še v času njegovega nastajanja.

točka / Punkt	ogljje, kurjenje / Holzkohle, Feuerspuren	zgodnjesrednjeveška lončenina / frühmittelalterliche Keramikfragmente	antična ali poznoantična lončenina / römerzeitliche oder spätantike Keramikfragmente	okra / Ocker	zeleni kamenčki / grüne Steine
A	×		×		
B	×	×	×		
C	×			×	×
D	?		×		

Sl. 3.86: Skupine najdb in točke posebnega pomena.

Abb. 3.86: Fundgruppen und Stellen von besonderer Bedeutung.

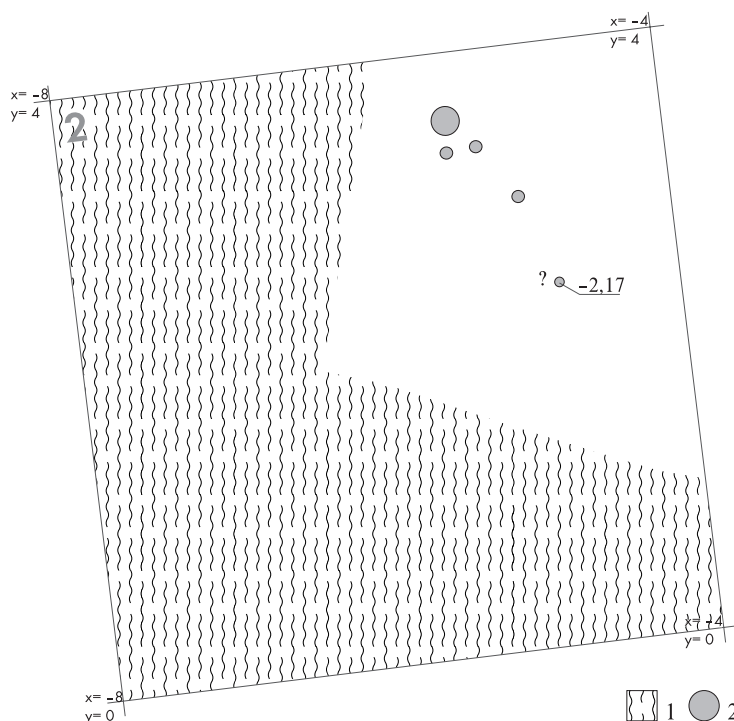

4. IZKOPAVANJA 1975-1978

Izkopavališče je severno od površine, ki so jo raziskali v letih 1943-1951 (sl. 2.2). Na slednji so čez desetletje zgradili stanovanjski blok. Deloma že ob gradnji je prišlo do izravnavanja in nasipanja okolice, kar se do danes še ni končalo. Površina izkopavališča se tako stalno spreminja. Zato so bolj kot globine od površine povedne relativne globine od višinske točke 0, ki je bila na severovzhodnem vogalu stopnice pred vhomom v blok. Okrogle lise temne barve, ki jih lahko imamo za sledove pokončnih kolov in večje jame, je bilo mogoče opaziti v različnih plasteh in zanesljivo pripadajo različnim obdobjem. Glede na plasti, pod katerimi in v katerih se pojavljajo, je mogoče sklepati o pripadnosti antičnemu ali poznoantičnemu obdobju, zgodnjemu srednjemu veku in mlajšim obdobjem. Razpoznati je bilo mogoče sonde 6 in 12 iz leta 1948 ter sondo 22 iz leta 1951.

4.1. ZGODNJSREDNJEVEŠKE STAVBE

Zgodnj srednjeveški stavbni sledovi so se pojavljali v plasti rumenega humusnega gruščca in rjavega gruščnatega humusa. V podlago so posegali razmeroma plitvo, saj jih je bilo mogoče opaziti v dveh zaporednih režnjih samo izjemoma. Povprečna debelina režnja je bila 10-20 cm. Navidezne razlike v absolutni globini, tudi pri lisah, ki so si bile blizu, je delno nedvomno posledica različne vidljivosti. Hkrati ne smemo pozabiti, da plasti potekajo poševno, izkopavanja pa so potekala po vodoravnih režnjih. Ista plast je bila zato prekopana z več režnji različne globine. Delno pa gre morda tudi za sledove kolov, ki niso stali sočasno, ampak zaporedno. Kadar se tesno kopičijo, bi lahko pomislili na zaporedna popravila in zamenjave, ko se je hkrati višina površine v času tudi nekoliko spreminjala.

Sl. 4.1: Stavba VII. 1 - meja sodobno prekopanega zemljišča. 2 - lisa luknje. M = 1:50.
Abb. 4.1: Gebäude VII. 1 - Grenze des in neuerer Zeit umgegrabenen Grundstücks, 2 - Pfostengrube. M = 1:50.

4.1.1. STAVBA VII (sl. 4.1)

Stene. Okrogla temna lisa bi lahko bila sled jame za stojko. V premeru meri 0,18 m.

Ognjišče. Ni bilo opaženo.

Drugo. Južno od večje okrogle lise je bila skupina treh manjših temnih okroglih lis, ki so merile v premeru 0,06 m. 0,56 m globlje se je ob njih pojavila še četrta temna lisa enake velikosti, ki pa v višje ležečih režnjah ni bila opažena.

Stratigrafija. Prve štiri okrogle lise so opazili na isti globini v plasti rjavega gruščnatega humusa. Ta je pokrivala zasutje jame groba 327. Najgloblja lisa je bila v plasti skalne preperine.

Razprava. Večja lisa bi lahko bila sled kola, ki je bil del stene, manjše lise pa sled količkov, ki so bili del notranjega sestava stavbe. O velikosti in usmeritvi stavbe ni mogoče sklepati.

Opomba. Lisa, ki je bila opažena najgloblje, bi lahko bila že prazgodovinska ali antična in manj verjetno zgodnjerednjeveška.

4.1.2. STAVBA VIII (sl. 4.2)

Stene. Prepričljivih ostankov sten ni bilo.

Ognjišče. Ni bilo opaženo.

Drugo. 13 okroglih lis temne barve, ki so najverjetneje sledovi stojk. V premeru merijo od 0,13 do 0,23 m. Lisa A ima dokumentiran prerez, ki pa ne poteka čez sredino, ampak samo čez obrobje. Gre za odtis koničastega kola, ki je segal najmanj 0,48 m v tla. Odtis je bil zapolnjen s temnim humusom in verjetno tudi drobci oglja, kot daje slutiti terenska risba. Skupaj z lisama B in C stoji na isti črti, ki razpolavlja morebitni prostor stavbe. Devet lis sestavlja skupini D in E.

Na jugozahodnem delu je bila skupina sedmih manjših temnih okroglih lis, ki so merile v premeru od 0,04 do 0,06 m. Ob njih je bil v zahodnem prerezu kvadranta 6 viden 1,1 m dolg in do 0,4 m globok vkop.

Stratigrafija. Vse okrogle lise razen ene so opazili v plasti rumenega humusnega grušča. Ta je pokrivala tudi zasutje jam grobov 340 in 350, nad katerima so bile lise. Najvišje ležeča lisa pa se je pojavila že v plasti črnorjavega gruščnatega humusa. Vkop iz zahodnega prereza kvadranta 6 je prebil plast rumenega humusnega grušča in je segal v plast rjavega gruščnatega humusa. Zapolnjen je bil s plastjo črnorjavega gruščnatega humusa.

Razprava. Če lise A–B–C predstavljajo podporo sredinskega trama stavbe, so hkrati glavna os stavbe. Manjše lise bi lahko bile sled količkov, ki so bili del notranjega sestava stavbe v njenem južnem vogalu. Skupini količkov D in E bi potem stali v vzhodnem vogalu. Zunanje stene bi bile iz vodoravnih brun, ki se niso ohranila. V tem primeru bi bila mogoča velikost kvadratne stavbe

približno $4,2 \times 4,2$ m. Sled količka F bi potem lahko razumeli kot del vhoda.

Opomba. Omenjeni vkop vsaj stratigrafsko pripada času stavbe. Moral pa je biti razmeroma ozek in podolgovat, ker pri kopanju režnjev ni bil opažen.

4.1.3. STAVBA IX (sl. 4.3)

Stene. Za ostanke sten bi lahko imeli jame A–F, ki merijo v premeru 0,26–0,5 m.

Ognjišče. Skupina sežganih kosti G, ki jih omenja terenski dnevnik, bi lahko bila sled kurišča. Z njim bi bila lahko povezana plitva vdolbina H, ki je bila zapolnjena s temnim humusom.

Drugo. Na zahodnem delu je bila skupina sedmih manjših temnih okroglih lis, ki so merile v premeru od 0,04 do 0,11 m. Na južnem delu je bila v prerezu izkopa 0,16 m široka jamica I z zaobljenim dnom. Zapolnjena je bila s temnim humusom. Severni prerez kvadranta 22 kaže med $x = -12,6$ m in $x = -14,25$ m pod plastjo črnorjavega gruščnatega humusa vdolbino v spodnji plasti rumenega ilovnatohumusnega grušča, ki je zapolnjena s črnim gruščnatim humusom.

Stratigrafija. Vse lise so opazili v plasti rumenega humusnega grušča, ki je prekrival tudi grob 347. Jama A je segala v omenjeno plast 0,26 m globoko, jama B 0,3 m, jama H 0,25 m. Sežgane kosti G so bile nekako na dnu plasti črnorjavega gruščnatega humusa nad plastjo rumenega humusnega grušča.

Razprava. Če lise A–F predstavljajo steno, manjše lise sled količkov, ki so bili del notranjega sestava stavbe v njenem zahodnem in južnem vogalu, ostanka G in H pa kurišče v vzhodnem vogalu, bi si lahko predstavljali pravokotno stavbo približne velikosti $4,7 \times 5,3$ m. Vdolbina pred južnim obrobjem stavbe, ki je bila zapolnjena s črnim gruščnatim humusom, bi bila lahko sled dostopa do vhoda.

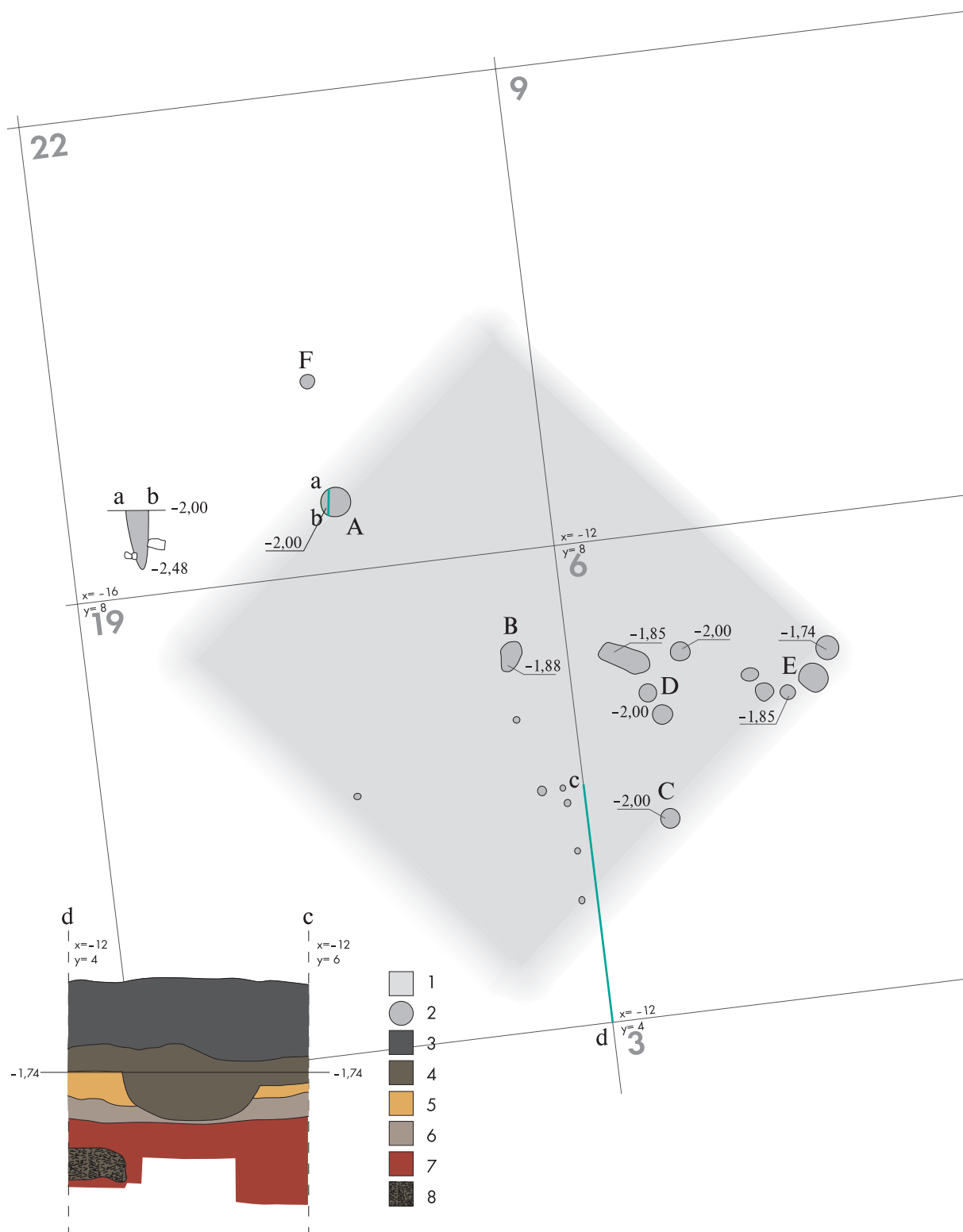
Opomba. Okrogle lise v zahodnem delu stavbe so bile opažene šele 0,3–0,4 m globlje kot večje jame A–F. V tej večji globini se je pokazala ob jami A še ena ovalna lisa, ki pa bi lahko pripadala tudi antičnemu času.

4.1.4 STAVBA X (sl. 4.4)

Stene. Jama A, ki se je pojavila pod zbito plastjo drobnega kamenja, bi zaradi širine 0,46 m lahko bila del nosilne stene.

Ognjišče. Sredi stavbe je bila 0,1 m debela ovalna plast žganine, dolga približno poldrugi meter. V njej so bili drobci sežganih kosti, na njej pa kosi živalskih kosti in odlomki lončenine.

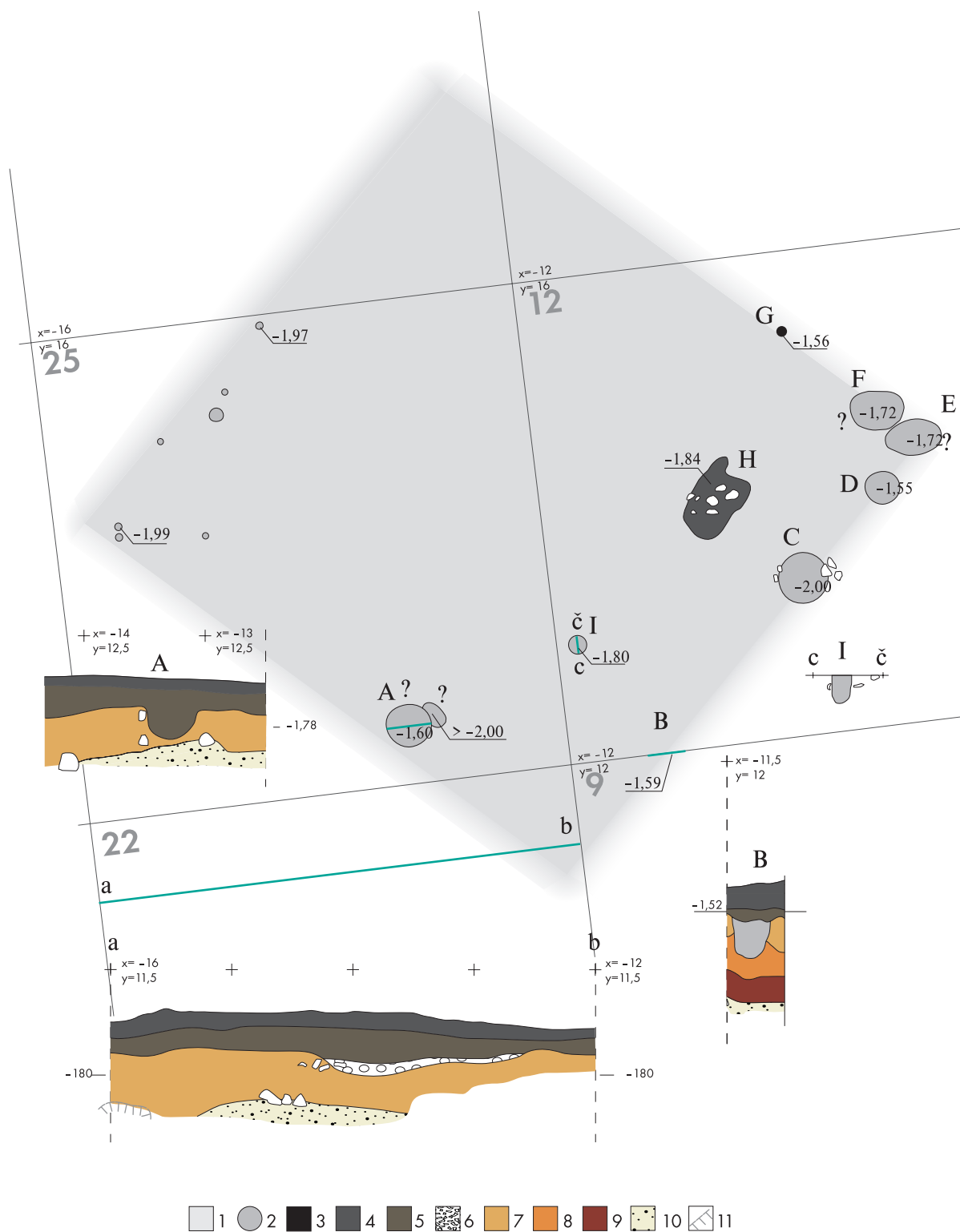
Drugo. K notranji ureditvi hiše pripada plast drobnega, tesno zbitega kamenja (sl. 4.5). Z več strani je obdajala prostor kurišča in je bila ob odkritju nepravilne

Sl. 4.2: Stavba VIII. 1 – prostor stavbe, 2 – lisa luknje, 3 – črn humus, 4 – črnorjav gruščnat humus, 5 – rumen grušč, 6 – rjav gruščnat humus, 7 – rdečerjava ilovica, 8 – prazgodovinski grob. M = 1:50.

Abb. 4.2: Gebäude VIII. 1 – Gebäudebereich, 2 – Pfostengrube, 3 – schwarzer Humus, 4 – schwarzbrauner steiniger Humus, 5 – gelber Humus, 6 – brauner steiniger Humus, 7 – rotbrauner Lehm, 8 – vorgeschichtliches Grab. M = 1:50.

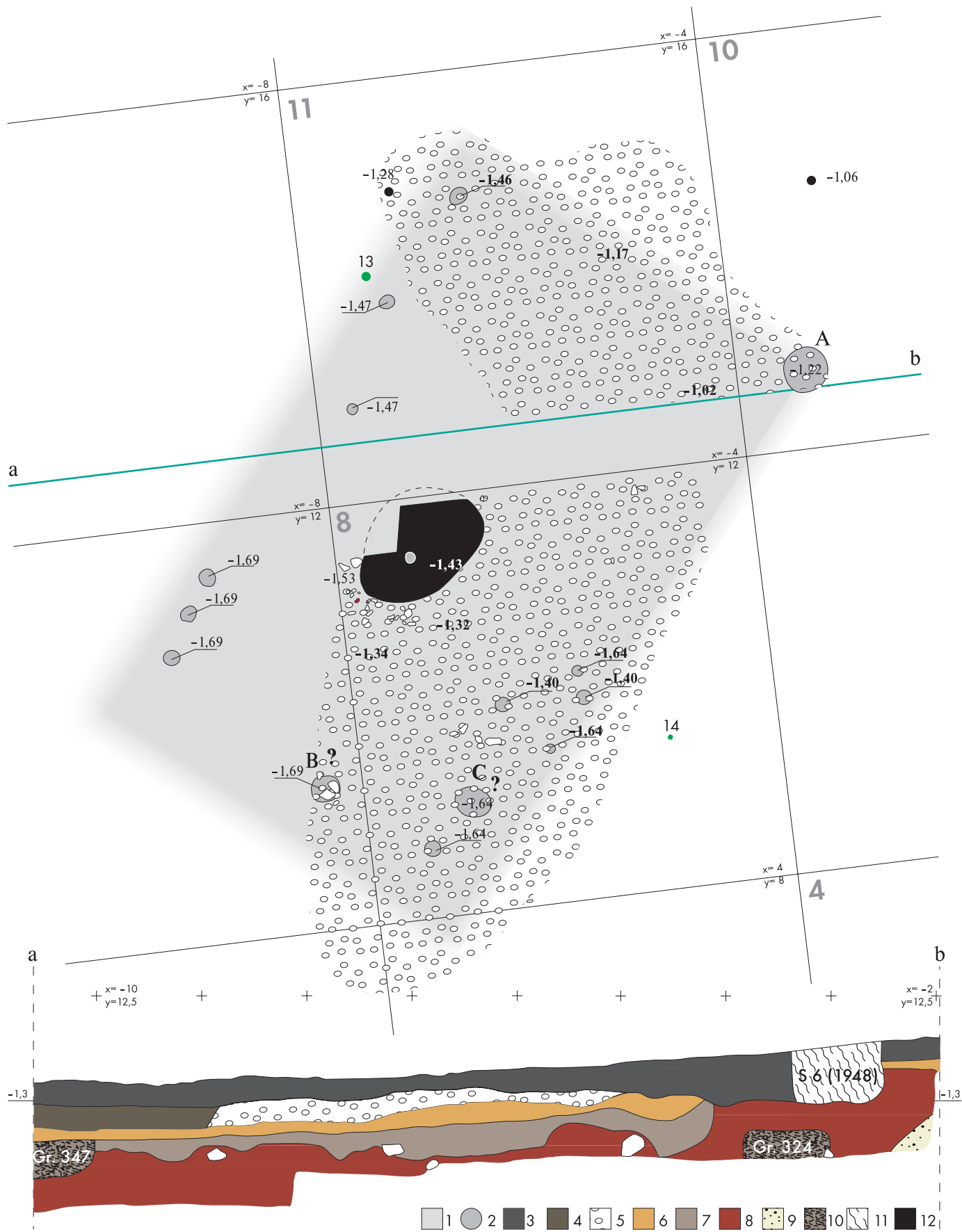

Sl. 4.3: Stavba IX. 1 - prostor stavbe, 2 - lisa luknje, 3 - žganina in oglje, 4 - črn humus, 5 - črnotrjav gruščenat humus, 6 - gruščenato nasutje, 7 - rumen grušč, 8 - rjavordeč gruščenat humus, 9 - rdečerjava ilovica, 10 - pesek, 11 - skala. M = 1:50.

Abb. 4.3: Gebäude IX. 1 - Gebäudebereich, 2 - Pfostengrube, 3 - Brandreste und Holzkohle, 4 - schwarzer Humus, 5 - schwarzbrauner steiniger Humus, 6 - Schutttaufschüttung, 7 - gelber Schutt, 8 - braunroter steiniger Humus, 9 - rotbrauner Lehm, 10 - Sand, 11 - Fels. M = 1:50.

Sl. 4.4: Stavba X. 1 - prostor stavbe, 2 - lisa luknje, 3 - črn humus, 4 - rjavočrn gruščenat humus, 5 - gruščenato nasutje, 6 - rumenorjav grušč, 7 - rjavočrn gruščenat humus, 8 - rdečerumena ilovica, 9 - pesek, 10 - zgodnjerednjeveški grab., 11 - sodobno prekopano, 12 - žganina in oglje, 13 - bronast novc, 14 - bronasta igla. M = 1:50.

Abb. 4.4: Gebäude X. 1 - Gebäudebereich, 2 - Pfostengrube, 3 - schwarzer Humus, 4 - braunschwarzer steiniger Humus, 5 - Schutttaufschüttung, 6 - gelbbrauner Schutt, 7 - braunschwarzer steiniger Humus, 8 - rotgelber Lehm, 9 - Sand, 10 - frühmittelalterliches Grab, 11 - in neuerer Zeit umgegraben, 12 - Brandreste und Holzkohle, 13 - Bronzemünze, 14 - Bronzenadel. M = 1:50.

Sl. 4.4: Stavba X.
Abb. 4.4: Gebäude X.

Sl. 4.5: Tlak v stavbi X leta 1978. Fototeka NMS, inv. št. 22969.
Abb. 4.5: Pflasterung in Gebäude X im Jahre 1978. Fotothek NMS, Inv.-Nr. 22969.

oblike. Ostanek notranje ureditve stavbe je tudi 11 lis okrogle oblike, ki v premeru merijo od 0,1 m do 0,2 m. Za severne tri obstaja podatek, da so bile zapolnjene s temnim humusom, v katerem so bili drobci oglja. Po velikosti izstopata jami B in C, ki sta merili v premeru 0,28 m in 0,3 m. V jami B so bili odlomki rdeče antične lončenine. Ker nista bili opaženi v višjih reznjih, najverjetneje prav tako pripadata isti stavbi kot manjše lise temnega humusa.

Stratigrafija. Žganina kurišča je segala v plast rumenega ilovnato-humusnega grušča. Plast drobnega zbitega kamenja je obdajala kurišče. Temne lise kolov so

se pojavile pod plastjo drobnega zbitega kamenja in so segale v plast rumenega ilovnato-humusnega grušča. Pod kuriščem, plastjo zbitega drobnega kamenja in jamo A, so bili grobovi 324, 330, 334 in 344.

Razprava. Plast zbitega drobnega grušča očitno predstavlja hodno površino. Sredi stavbe je bilo kurišče. Če je jama A stala v vzhodnem vogalu stavbe ali ob njem, manjše jame pa so bile v notranjosti stavbe, in če obseg hodne površine nakazuje velikost stavbe, bi bila ta velika vsaj $7 \times 4,5$ m.

Opomba. Glavnina odlomkov zgodnesrednjeveške lončenine je ležala na površini plasti iz drobnega kamenja in med njim. Tu so se pojavljali tudi drobci oglja.

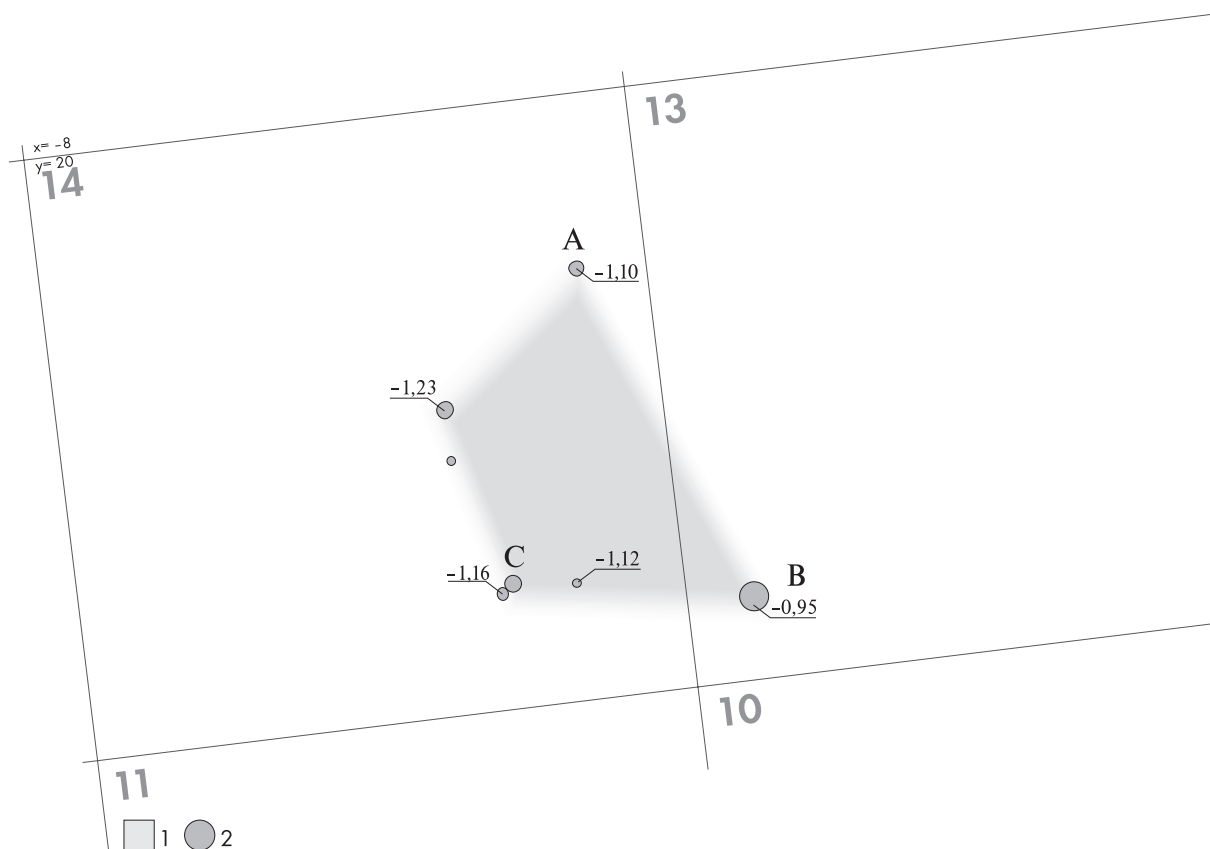
4.1.5. STAVBA XI (sl. 4.6)

Stene. Niso bile opažene.

Ognjišče. Ni bilo opaženo.

Drugo. Skupina okroglih temnih lis je sestavljena iz ene večje, ki meri 0,2 m v premeru, in 6 manjših, ki imajo od 0,05 m do 0,11 m v premeru. Pri praznjenju lise C je bil na globini -1,32 m odkrit odlomek nedoločljive starosti. Jamica je bila torej vsaj 0,16 m globoka.

Stratigrafija. Temne lise so opazili v plasti rjavega gruščnatega humusa.

Sl. 4.6: Stavba XI. 1 - prostor stavbe, 2 - lisa luknje. M = 1:50.

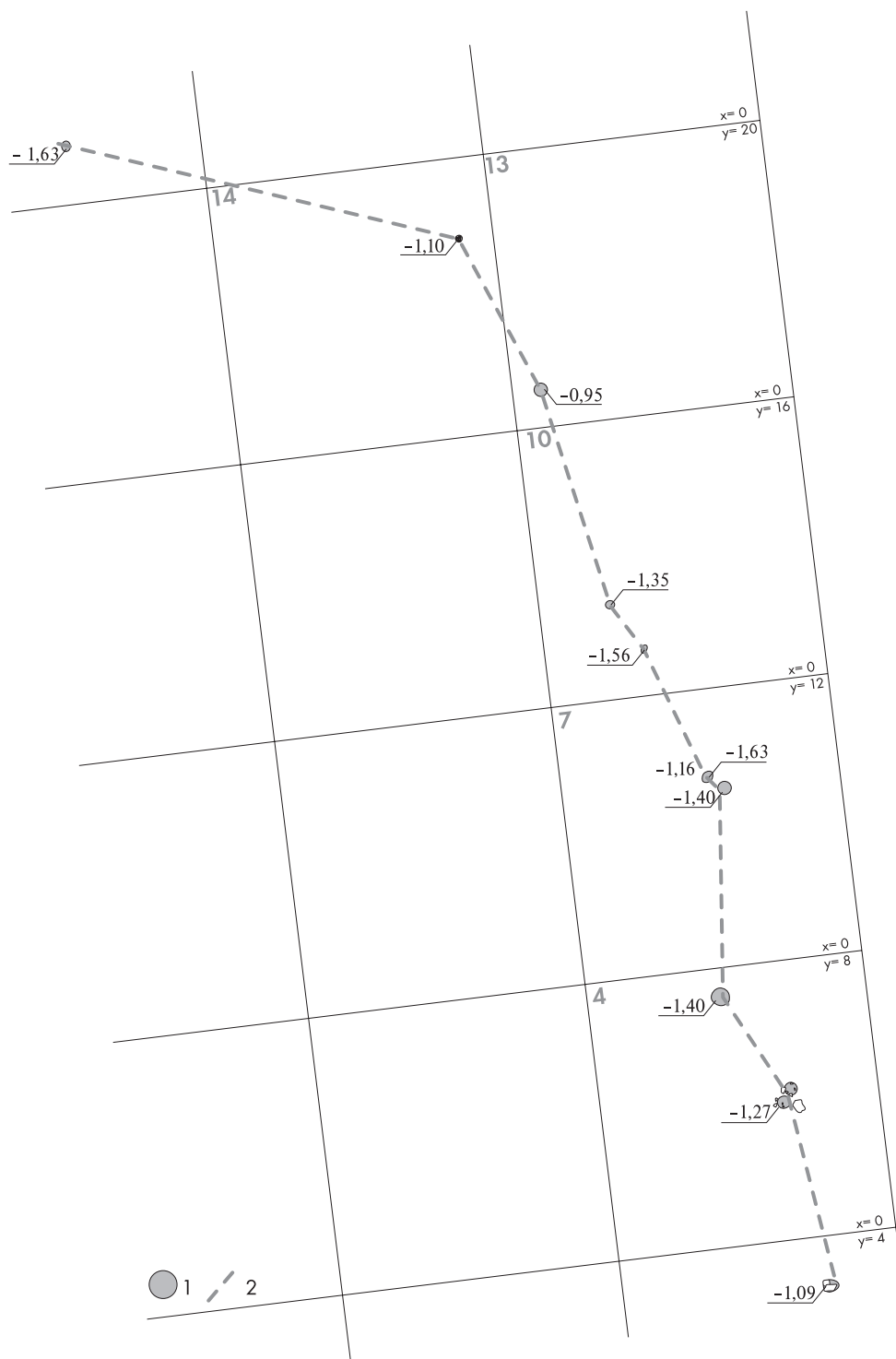
Abb. 4.6: Gebäude XI. 1 - Gebäudebereich, 2 - Pfostengrube. M = 1:50.

Razprava. Lise je mogoče povezati v tloris nepravilne oblike, ki meri približno $2,5 \times 1,5$ m. Skupine ni mogoče smiselno povezovati s sledovi sosednje stavbe X, zato gre najverjetneje za samostojno zgradbo. Ker se lisi A in B navezujeta na vrsto odtisov kolov, ki so stali v smeri proti jugu (sl. 4.7), ni nemogoče, da skupaj z njimi predstavljata ostanek plotu (glej spodaj). Nanj bi se stavba XI lahko naslanjala.

4.2. ZGODNJSREDNJEVEŠKI PLOT (sl. 4.7)

Od severozahoda proti jugovzhodu se vleče vrsta okroglih temnih lis, najverjetneje odtisov kolov. Premer lis je od 0,1 m do 0,25 m. Nad najjužnejšo v kvadrantu 1 sta bila dva kamna, ki sta nekoč najverjetneje učvrščevala

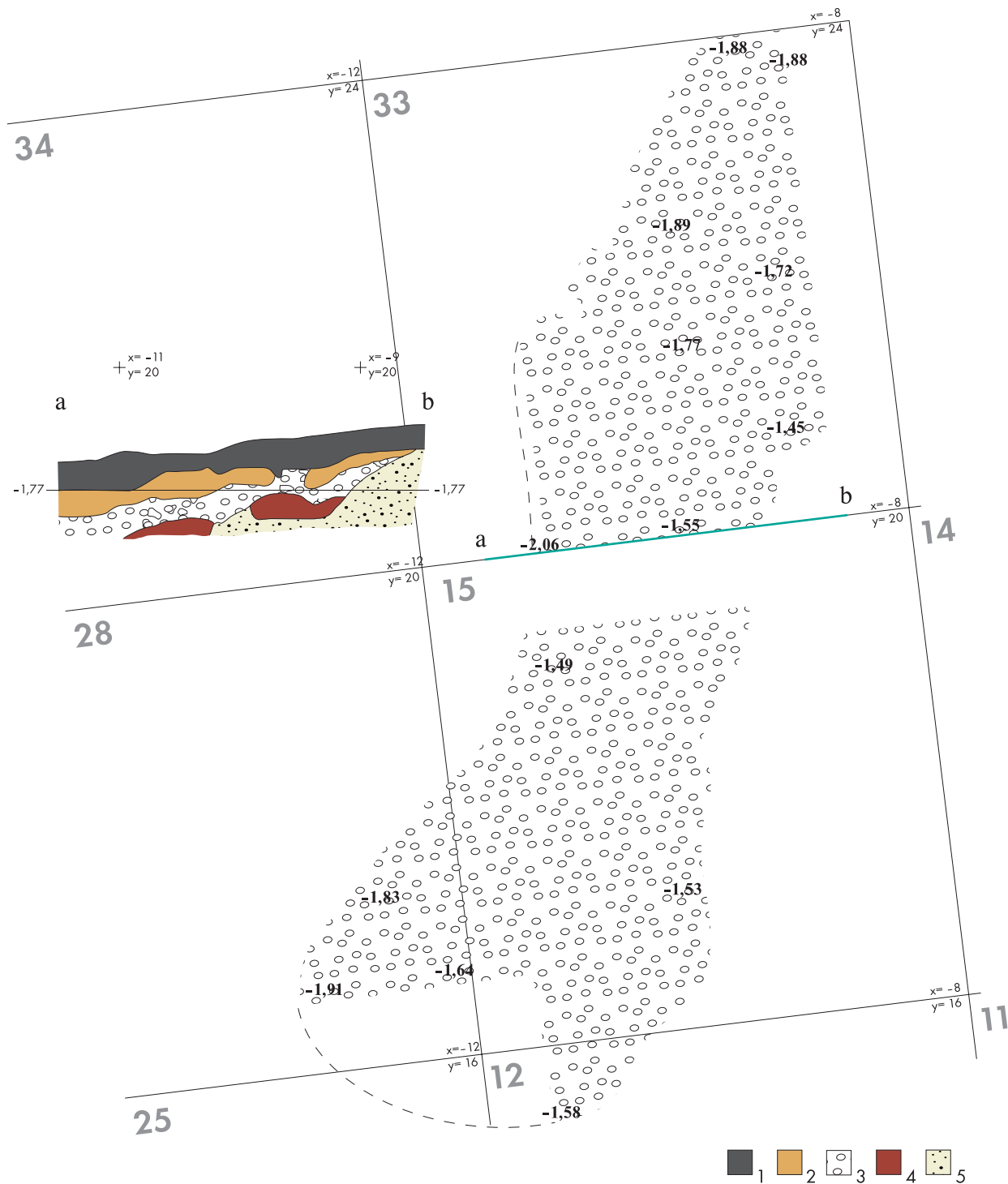

Sl. 4.7: Ostanke plotu. 1 - lisa luknje, 2 - potek plotu. M = 1:100.

Abb. 4.7: Zaunreste. 1 - Pfostengrube, 2 - Zaunverlauf. M = 1:100.

lesen kol, ki je bil zabit v tla. Lise so se pokazale v plasti rumenega humusnega gruščca ali pa v plasti rjavega gruščnatega humusa. Severozahodna je bila vkopana v teme kamnitega nasipa (glej 4.4., 115-117 in sl. 4.11 in 4.12). Pri paru lis v kvadrantu 7 je bila zahodna lisa opažena

še 0,24 m globlje kot vzhodna in je segala še najmanj 0,23 m v globino. V njej so bili drobci oglja. To nakazuje možnost, da gre pri paru morda za sled popravila plotu, ki je pogorel. Morda je zaradi tega nastal tudi par v sosejnjem kvadrantu 4.

Sl. 4.8: Kamnito nasutje. 1 - črn humus, 2 - rumen humusen grušč, 3 - kamnito nasutje, 4 - rumenordečerja ilovica, 5 - pesek. M = 1:50.

Abb. 4.8: Schuttaufschüttung. 1 - schwarzer Humus, 2 - gelber mit Humus vermischter Schutt, 3 - Sschuttaufschüttung, 4 - gelbrotbrauner Lehm, 5 - Sand. M = 1:50.

4.3. KAMNITI NASIP (sl. 4.8)

V kvadrantih 12, 15, 28, 33 je bil odkrit nasip iz različno velikega, večinoma drobnega kamenja, ki je bilo premešano z rjavim humusom (sl. 4.9). Odkopan je bil v

Sl. 4.9: Kamnito nasutje med izkopavanjem. Fototeka NMS, inv. št. 16461.

Abb. 4.9: Schuttaufrichtung während der Ausgrabungen. Fotothek NMS, Inv.-Nr. 16461.

dolžini 10 m in se je nadaljeval naprej proti severu. Širok je bil do 3 m in do približno 0,3 m debel. Bil je plosk in je padal po pobočju.

Stratigrafija. Najbolje jo kaže južni prerez kvadranta 33 (sl. 4.8: a–b). V času izkopavanja leta 1978 je bil na prostoru nasipa vrt. Temu pripada vrhnja plast črnega humusa. Pri vrtnarjenju so ponekod uničili spodnjo plast rumenega humusnega gruščja, ki je prekrivala plast kamnitega nasipa. Na takih mestih je bil kamniti nasip neposredno pod plastjo črnega humusa. Pod nasipom je plast rumenordečerrjave ilovice z ostanki žganine, ki jo lahko povežemo s prazgodovinskimi grobovi. Geološko osnovo sestavlja skalna preperina. V kvadrantu 15 je kamniti nasip prekrival grob 348 (sl. 4.10), ki se po legi, ohranjenosti, usmeritvi in narebreni bronasti zapestnici (Knific 1983, T. 26: 20) loči od drugih okostnih grobov ter najverjetneje sodi v prazgodovino. Nasip je tako mlajši od prazgodovinske plasti in starejši od plasti rumenega humusnega gruščja, ki prekriva večino grobov starejšega dela okostnega grobišča. V teme nasipa sta bili v kvadrantu 33 vkopani dve okrogli jami (sl. 4.11: G, F).

Sl. 4.10: Pri izdelavi kamnitega nasipa so poškodovali grob 348. Fototeka NMS, inv. št. 22996.

Abb. 4.10: Grab 348 wurde durch die Schuttaufrichtung verletzt. Fotothek NMS, Inv.-Nr. 22996.

4.4. MLAJŠE JAME (sl. 4.11 in sl. 4.12)

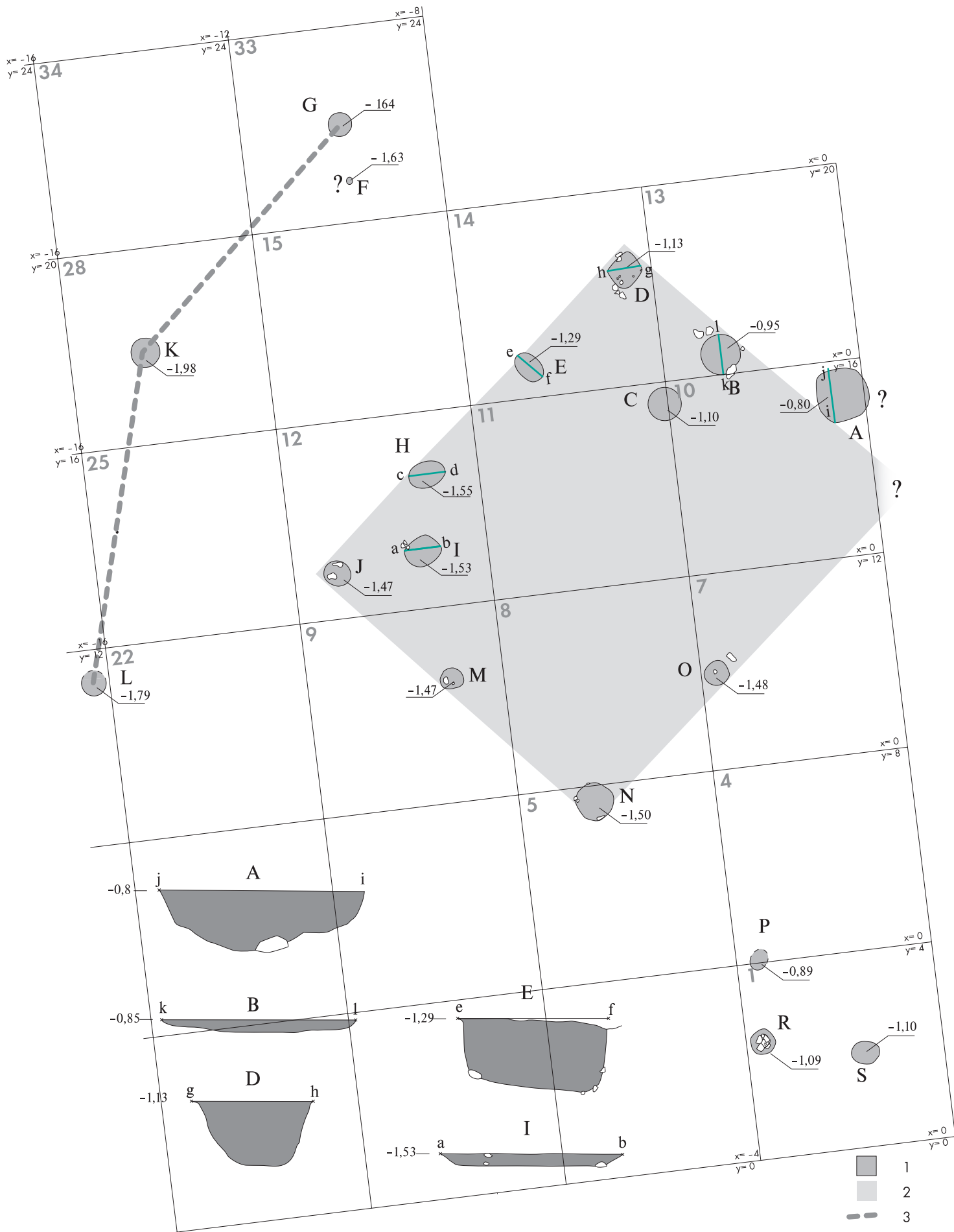
Ker je bil na izkopališču pred izkopavanji vrt, je bila vrhnja plast zemlje prekopana in tudi jame mlajšega nastanka je bilo mogoče opaziti šele v isti globini kot zgodnesrednjeveške, torej v plasti rjavorumenega humusnega gruščja. Jame novejšega nastanka so praviloma precej večje od zgodnesrednjeveških, terenska dokumentacija v njih ne omenja drobcev oglja. Poleg tega je v njihovi razporeditvi razbrati drugačen sistem kot pri zgodnesrednjeveških. Jame B, D, E, H, J, M, N, O določajo pravokotnik, velik približno 9 × 8 m. Njegov vzhodni vogal sega zunaj izkopa in ga zato ni bilo mogoče potrditi. Če gre za ostanke zgradbe, ji morda pripadata tudi jami C in I v njeni notranjosti, ki se po velikosti in obliki ujemata s prej naštetimi. Misel o zgradbi bi potrjevala tudi štirikotna oblika domnevne vogalne jame D. Jame G, K in L bi potemtakem lahko predstavljale del dvorišnega plotu.

Skupina jam P, R, S morda nakazuje že sosednjo stavbo, ki bi ji lahko pripadala tudi jama, ki se je pokazala že 1951 v severnem prerezu kvadranta 245 (*poglavje*

jama / Grube	premer / Durchmesser	ugotovljena globina / beobachtete Tiefe	dno / Grubenboden	polnilo / Füllung
A	0,85 m	0,25 m	zaobljeno / gerundet	rjav humus z drobnimi kamni / brauner Humus mit kleinen Steinen
B	0,80 m	0,05 m	ravno / flach	?
C	0,73 m	> 0,10 m	?	svetlorjav humus / hellbrauner Humus
D	0,60 m	0,26 m	ravno / flach	?
E	0,62 m	0,30 m	ravno / flach	?

... se nadaljuje

... nadaljevanje

F	0,25 m ?	?	?	?
G	0,40 m ?	?	?	?
H	0,72 m	0,22 m	ravno / flach	temnorjav humus / dunkelbrauner Humus
I	0,75 m	0,05 m	ravno / flach	temnorjav humus / dunkelbrauner Humus
J	0,50 m	> 0,36 m	?	*
K	0,60 m	< 0,13 m	?	?
L	0,50 m	?	?	rjav pesek / brauner Sand
M	0,50 m	?	?	*
N	0,70 m	< 0,12 m	?	?
O	0,50 m	?	?	?
P	0,29 m	0,35 m	zaobljeno / gerundet	temen humus / dunkler Humus
R	0,50 m **	> 0,29 m	?	*
S	0,50 m	> 0,14 m	?	?

* kamni, zagozde za učvrstitev kola / Keilsteine des Pfostens

** pod kamnito oblogo samo še 0,20 m / unter der Steinfassung nur noch 0,20 m

Sl. 4.12: Velikost in oblika jam novejšega nastanka.

Abb. 4.12: Größe und Form der Gruben, die in neuerer Zeit entstanden sind.

3.4: Enota 10, str. 71, sl. 3.30: 10, sl. 2.5). Seveda pa so jame slednje skupine lahko tudi različne, mlajše starosti in namena.

Jama A, ki je največja in od velikih edina z zaobljenim dnom ter tudi najvišje v pobočju, bi bila lahko sadilna jama za drevo iz novejšega časa.

Jama F, ki je tako kot sosednja jama G vkopana v teme kamnitega nasipa, bi bila zaradi manjše velikosti lahko tudi še zgodnj srednjeveška in tedaj morda del dvorišnega plota (sl. 4.7).

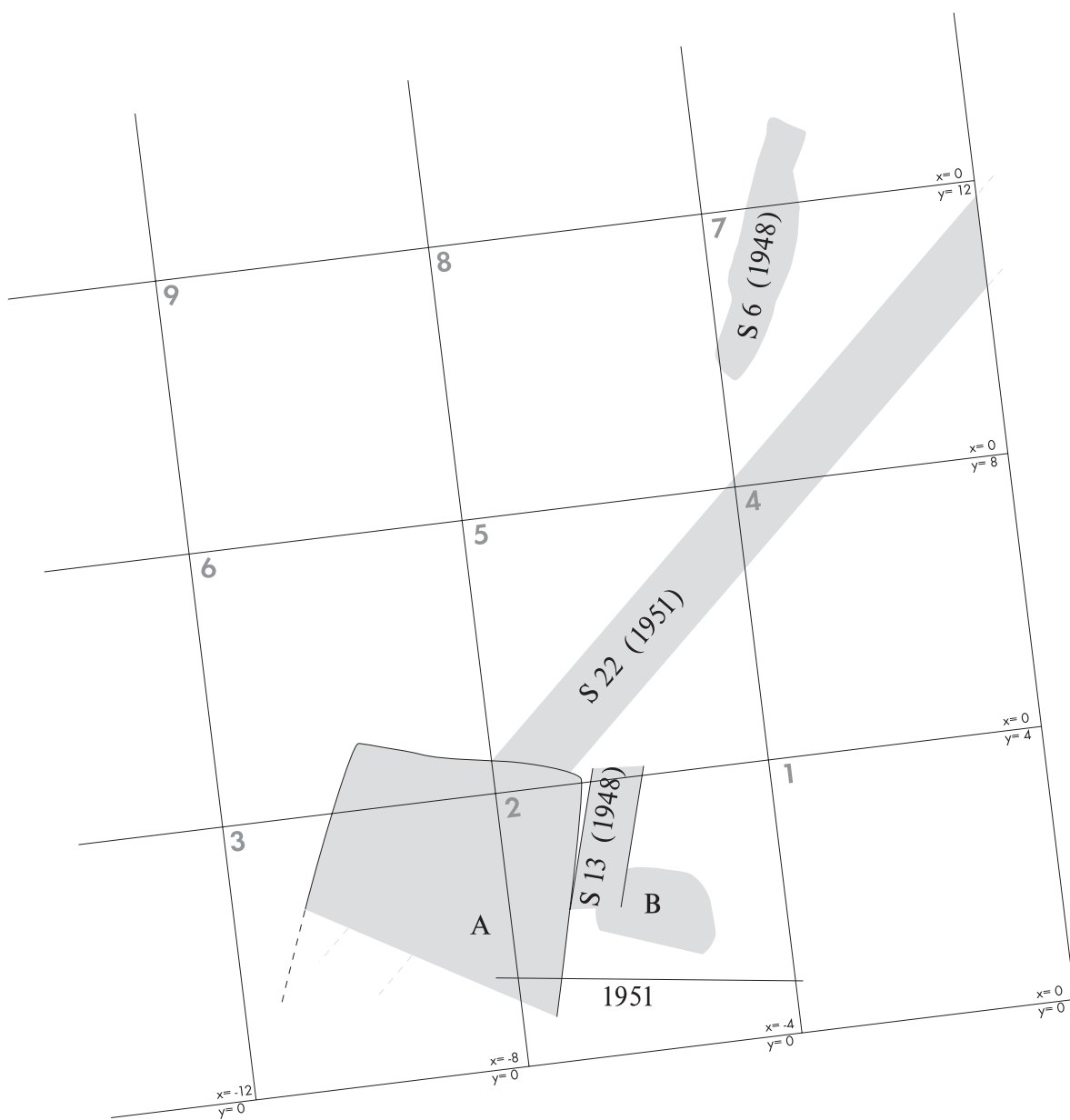
4.5. POSEGI V TLA V 20. STOLETJU (sl. 4.13)

Jama B se je pojavila tako plitvo, da je pripadnost 20. st. zelo verjetna. Zanesljivo je bilo mogoče prepoznati sondi 6 in 13 z izkopavanj leta 1948 ter sondo 22 iz leta 1951. V zasutje slednje je bila vkopana jama za apno A, ki jo lahko povezujemo z gradnjo sosednjega stanovanjskega bloka v letih 1962-1963.

Sl. 4.11: Novejši stavbni ostanki. 1 - lisa jame, 2 - prostor stavbe, 3 - potek plota. M = 1:50.

Abb. 4.11: Neuere Gebäudereste. 1 - Grubenumriss, 2 - Gebäudebereich, 3 - Zaunverlauf. M = 1:50.

Sl. 4.13: Vkopi iz 20. stoletja. M = 1:100.

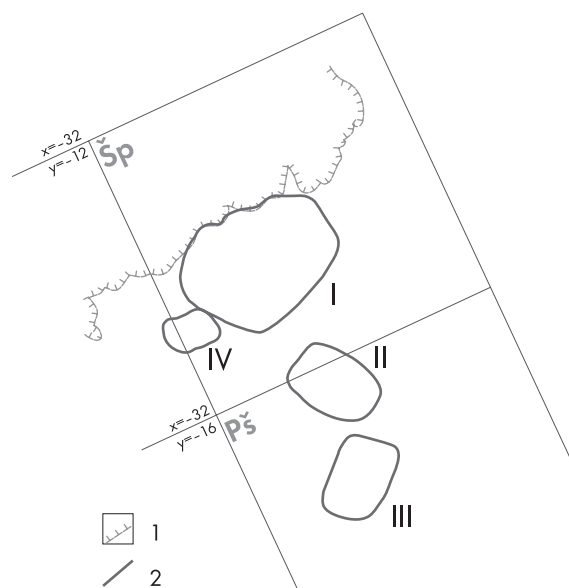
Abb. 4.13: Gruben aus dem 20. Jahrhundert. M = 1:100.

5. IZKOPAVANJA 1981-1985

Izkopavanja v tem zadnjem obdobju raziskovanja najdišča so imela namen odkriti preostale dele zgodnje-srednjeveške naselbine in raziskati poti, ki bi lahko vodile do nje (sl. 2.2 in priloga 1).

5.1. ANTIČNA KURIŠČA

Pojavila so se pod plastmi z zgodnesrednjeveškimi najdbami in bila vkopana v plasti s posamičnimi odlomki prazgodovinske lončenine (sl. 5.1).

Sl. 5.1: Prostor z antičnimi kurišči. 1 - skala, 2 - kurišče. M = 1:100.

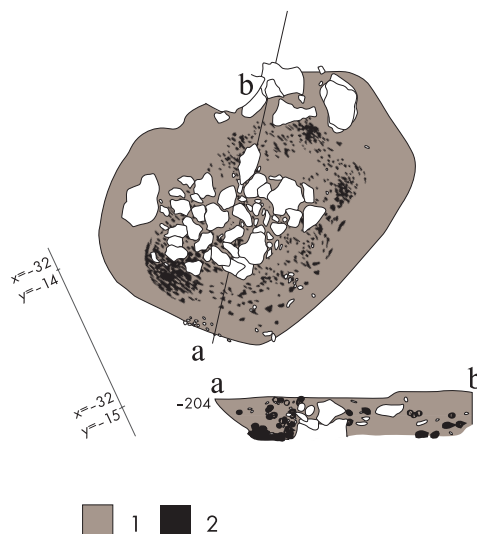
Abb. 5.1: Bereich mit antiken Feuerstellen. 1 - Fels, 2 - Feuerstelle. M = 1:100.

5.1.1. KURIŠČE I (sl. 5.2)

Predstavljala ga je jama četverokotaste oblike z zaobljenimi vogali, velika 1,90 × 1,30 m. Globoka je bila

0,40 m. Njene stene so bile poševne, dno pa ravno. Dno je bilo pokrito s tanko plastjo žganine, stene so bile rdeče ožgane. 0,10 m nad dnom je bil sredi zložen kup kamnov, ki so bili veliki od 0,07 m do 0,30 m.

Stratigrafija. Jama je bila na severu vkopana v živo skalo in pesek, drugje pa v plast rdečerjave gruščnate ilovice. Zasutje je bilo iz temnorjavega drobno gruščnatega humusa, v katerem so bili kosci oglja, živalske kosti, odlomki prazgodovinske in antične lončenine. Jama je pokrivala tanka plast rjavega humusa, v katerega so bile vkopane zgodnesrednjeveške jame za kole.

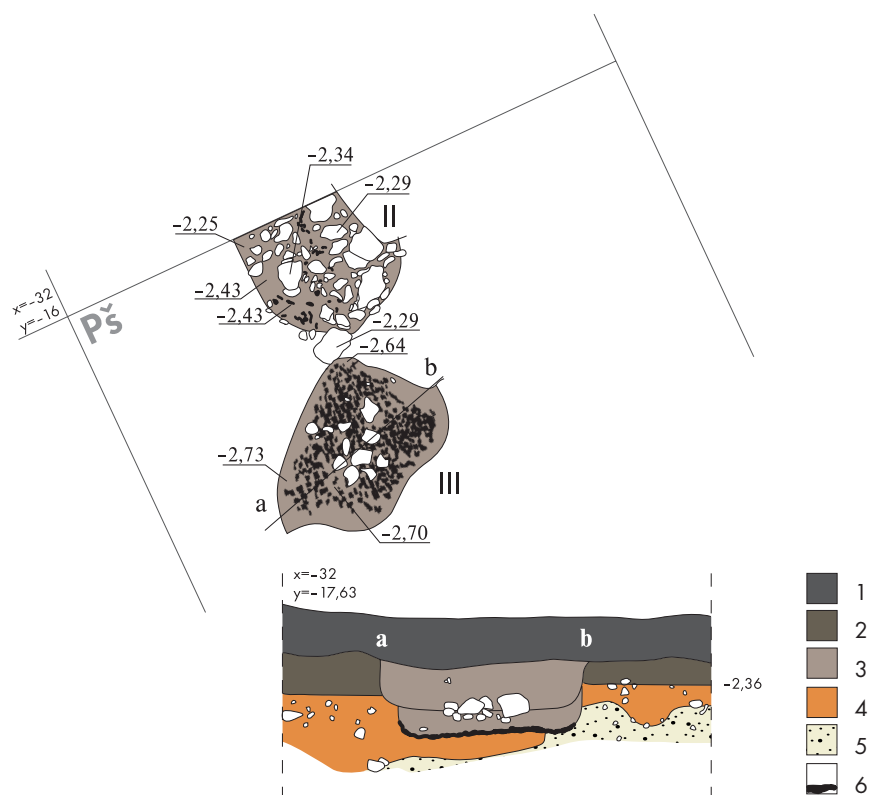
Sl. 5.2: Antično kurišče I. 1 - polnilo kurišča, 2 - žganina. M = 1:50.

Abb. 5.2: Antike Feuerstelle I. 1 - Verfüllung der Feuerstelle, 2 - Brand. M = 1:50.

5.1.2. KURIŠČE II (sl. 5.3)

Predstavljala ga je jama četverokotaste oblike z zaobljenimi vogali. Njena natančna velikost ni znana, ker jo je poškodoval betonski temelj ograje. Zelo verjetno pa je bila približno tolikšna kot tista pri kurišču III. Ohranjena

Sl. 5.3: Antični kurišči II in III. 1 – črnorjav humus, 2 – polnilo kurišča, 3 – rjavordeča gruščnata ilovica, 4 – pesek, 5 – žganina, 6 – rjav gruščnat humus. M = 1:50.

Abb. 5.3: Antike Feuerstellen II und III. 1 – schwarzbrauner Humus, 2 – Verfüllung der Feuerstelle, 3 braunroter steiniger Lehm, 4 – Sand, 5 – Brandreste, 6 – brauner steiniger Humus. M = 1:50.

globina je bila 0,10 m. Dno je bilo ravno. Pokrivali so ga kamni, ki so bili veliki od 0,05 m do 0,30 m. Med njimi so bili posamezni kosi oglja. Stene jame so bile rdeče ožgane.

Stratigrafija. Vkopana je bila v ilovnata in peščena tla.

5.1.3. KURIŠČE III (sl. 5.3)

Predstavljala ga je jama četverokotaste oblike z zaobljenimi vogali, velika 1 × 1,2 m. Globoka je bila 0,30 m. Njene stene so bile strme, dno pa ravno. Stene so bile rdeče ožgane. Dno je bilo pokrito s tanko plastjo žganine, na njej je ležala za prst debela plast sivorjave ilovice. 0,07 m nad njo je slutiti prežgano dno mlajšega kurišča. Na to drugo dno je sredi jame zložen kup kamnov. Ti so bili veliki od 0,10 m do 0,20 m.

Stratigrafija. Jama je bila deloma vkopana v pesek, drugje pa v plast rdečerjave gruščnate ilovice. Zasutje je bilo iz črnorjavega drobno gruščnatega humusa, v katerem so bili kosci oglja, živalske kosti, odlomki prazgodovinske in antične lončenine. V polnilo jame je bila vkopana zgodnj srednjeveška jamica za kol.

5.1.4. KURIŠČE IV (sl. 2.9 in sl. 5.1)

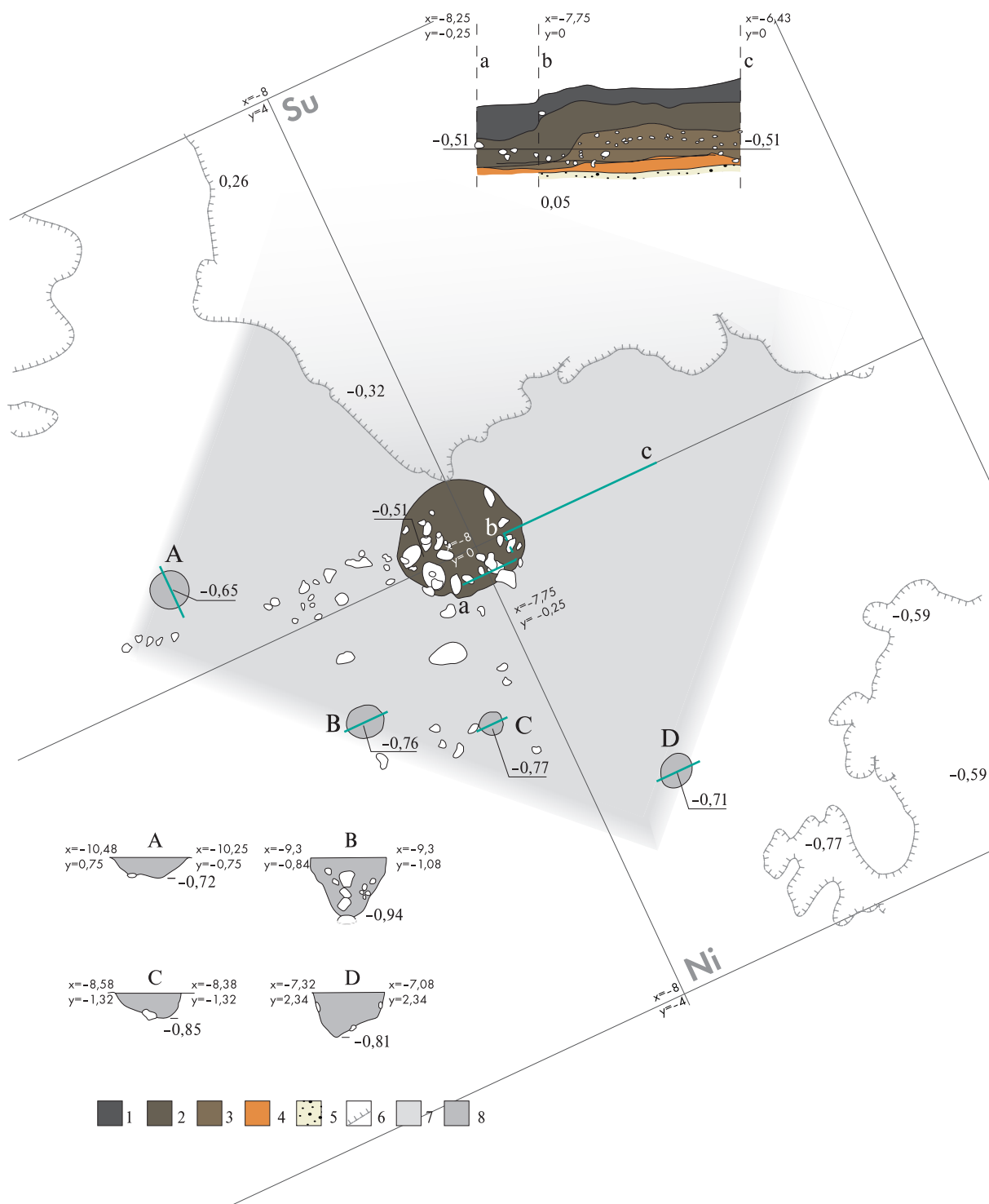
Na meji kvadrantov Ir in Pš je bila na vrhu skalne preperine 0,7 m dolga in 0,5 m široka lisa žganine. Oglje ognjišča je bilo izprano v peščeno osnovo.

Stratigrafija. Nad plastjo žganine je bila tanka plast peska. Ta je južno od kurišča postajala vedno bolj zemljena. Tam je prekrivala plast rdečerjave gruščnate ilovice. Nad peščeno plastjo je bila plast rjavega humusa, nad njim plast črnorjavega gruščnatega humusa, na vrhu črn humus.

Opomba. V plasti rjavega humusa je bil v sosednjem kvadrantu Ri, v mikrokvadrantu 87, najden rimski novc (glej poglavje 10.2., št. 6, str. 184). To je ista plast, ki je prekrivala tudi sosednje kurišče I. Možno je, da je plast peska nad žganino posledica izravnavanja zemljišča.

5.2. ZGODNJE SREDNJEVEŠKI STAVBNI OSTANKI

Zdi se, da je v zgodnjem srednjem veku iz tal gledalo veliko več skalnate osnove kot danes. To možnost nakazuje tudi sonda 4, kjer je erozijska plast rjavega gruščnatega

Sl. 5.4: Stavba I. 1 - humus, 2 - rjavočrn humusen grušč, 3 - rjava gruščnata zemlja, 4 - rjavordeča gruščnata ilovica, 5 - pesek, 6 - skala, 7 - prostor stavbe, 8 - lisa luknje. M prezevov lukenj = 1:20, M celotnega tlorisa in prereza a-c 1:50.

Abb. 5.4: Gebäude I. 1 - Humus, 2 - braunschwarzer mit Humus vermischter Schutt, 3 - braune steinige Erde, 4 - braunroter steiniger Lehm, 5 - Sand, 6 - Fels, 7 - Gebäudebereich, 8 - Pfostengrube. M der Pfostengrubenprofile = 1:20, M des gesamten Grundrisses und des Profils a-c = 1:50.

humusa pokrivala neposredno živo skalo. Tam sta bila med razpokami v skali najdena celo dva poznoantična novca (glej poglavje 10.2., št. 7 in 8, str. 184), kar bi se le težko dogodilo, če skala ne bi nekdaj gledala iz tal.

5.2.1. STAVBA I (sl. 5.4)

Stene. Potek jugozahodne stene nakazujejo jame za kole A-D. V njihovi bližini je bilo nekaj več kamenja,

morda zadnjih ostankov suhozidnega temelja nasprotne stene (glej opis stavbe II).

Ognjišče. Ni bilo opaženo. Jame sredi stavbe (glej spodaj) ni mogoče šteti za ognjišče.

Drugo. Jame za kole A–D. Njihovo dno je zaobljeno. Premer / globina: 0,21–0,25 m / 0,07–0,19 m. Nekako na sredini domnevnega prostora stavbe je bila 0,2 m globoka okrogla vdolbina, ki je merila približno 1 m v premeru. Na njenem dnu je bila skupina kamnov. Med njimi so bili drobcji oglja, živalske kosti ter več odlomkov lončenine kot v okolici, predvsem pa skledje.

Stratigrafija. Jame za stojke so se pokazale v spodnjem delu plasti rjavega gruščnatega humusa. Jamo sredi stavbe je zapolnjeval črnorjav gruščnat humus. Vkopana je bila deloma v skalo, deloma v plast rjavega gruščnatega humusa. Domnevna ruševina suhozidnega temelja je ležala deloma v spodnjem delu plasti črnorjavega gruščnatega humusa, deloma v zgornjem delu plasti rjavega gruščnatega humusa.

Razprava. Verjetno je šlo tako kot pri stavbi II (glej tam) za stavbo, pri kateri je ena stena slonela na skali in suhozidu, nasprotna pa se je opirala na nosilni vogalni bruni, katerih sled sta jami A in D. Vdolbina sredi prostora stavbe bi lahko služila kot preprosta shramba. Najdba pokrova pekača na prostoru stavbe nakazuje, pod pogojem, da je bil v tej stavbi tudi v uporabi, da je v njej bilo ognjišče odprtega tipa. Dolžina stavbe je bila najmanj 4,5 m. Če je ena stena res slonela na skali in je jama D južni vogal hiše, potem je bila širina stavbe vsaj blizu 4 m.

5.2.2. STAVBA II (sl. 5.5)

Stene. Jugovzhodni rob stavbe nakazuje vrsta 6 jam za kole A–F. So okrogle z ravnim dnom. Premer / globina: 0,13–0,22 m / 0,05–0,20 m. V jamah B, E, F so bili drobcji oglja, v najbolj vzhodni F sta bili na dnu dve ptičji kosti. Severozahodni rob stavbe nakazuje suhozidna ruševina. Predstavljajo jo 15–35 cm veliki kamni, ki so ležali raztreseno v plasti črnorjavega gruščnatega humusa in na živi skali, ki je segala pod zahodni del stavbe. Nahajali so se na robu 0,5 m visoke skalne stene ter bili raztreseni tudi ob njej in pod njo.

Ognjišče. Ni bilo opaženo.

Drugo. Med suhozidno ruševino je bila 0,1 m široka in 0,16 m globoka jamica za kol.

Stratigrafija. Jame za kole A–F je bilo med izkopavanjem zaslediti že med kopanjem plasti rjavega gruščnatega humusa. Nato so se lepo pokazale na površini spodnje plasti rdečerjave gruščnate ilovice. Če je bilo pravilno opažanje, da so se sledovi jam za kole nakazovali že v spodnjem delu plasti rjavega gruščnatega humusa, hkrati pa so v tej plasti vendarle še bili odlomki zgodnjerednjeveške lončenine, potem je ta plast deloma bila že v času, ko so postavili stavbo, in

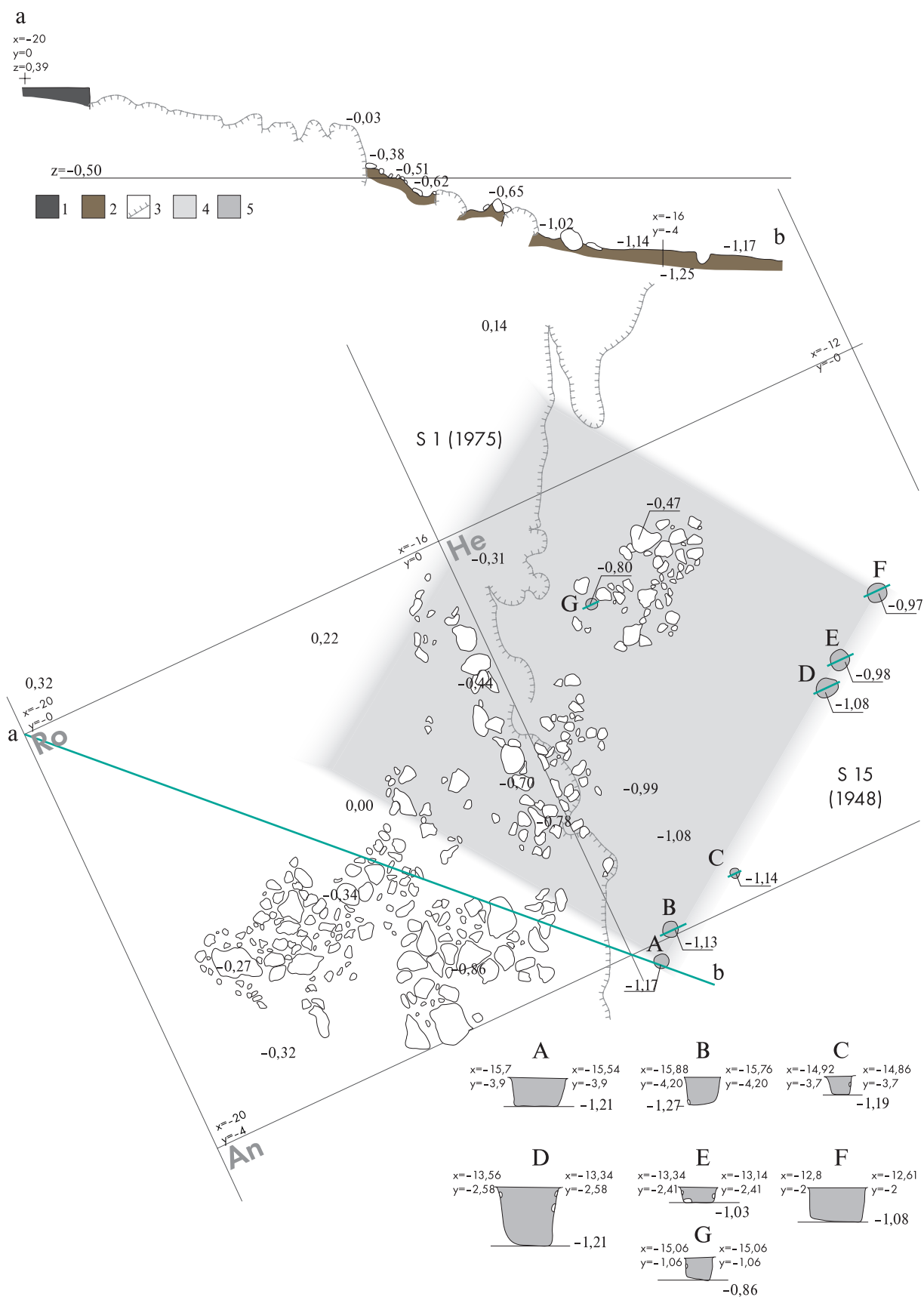
se je nato dokončno naložila še v času njenega obstoja. Na omenjeni plasti in v plasti črnorjavega gruščnatega humusa je ležala ruševina suhozidnega temelja, kar bi pomenilo, da plast črnorjavega gruščnatega humusa ni starejša od propada stavbe.

Razprava. Suhozidni temelj, ki je kot podlaga temeljnega vodoravnega bruna deloma izkoristil živo skalo, in nasprotna vrsta jam za stojke kažejo na veliko verjetnost, da je šlo za stavbo, ki je bila dvignjena nad tlemi. Z eno steno se je naslanjala na skalo in suhozid, nasprotna pa je slonela na navpičnih kolih. Hišna tla so bila torej dvignjena v zrak, pri čemer je pod stavbo nastal pokrit prostor, ki ga je bilo mogoče izkoristiti na različne načine. V primeru take stavbe je razumljivo, da izkopavanja niso odkrila nikakršnih sledov ognjišča. Najdbi pekača in praznice na območju stavbe nakazujeta, pod pogojem, da sta bila v tej stavbi tudi v uporabi, da je tu bilo ognjišče odprtega tipa. Dolžina stene nad jamicami A–F bi bila najmanj 4 m. Če za širino stavbe vzamemo tisti del ruševine suhozida, ki je najvišje na skali, je bila širina stavbe približno enaka dolžini.

5.2.3. STAVBA III (sl. 5.6)

Stene. Severni vogal je bil okrogel kup kamnov, ki je pokrival del goveje lobanje z rogom in ptičjo kost. Od njega sta se pravokotno vlekli približno 0,18 m široki lisi temnega humusa, ki sta bili poglobljeni za 0,08 m v rdečerjavo gruščnato ilovico (sl. 5.7). Ohranil se je tudi zahodni vogal kot plast zmetanih manjših kamnov z nastavkoma severozahodne in jugovzhodne stene. Večje število razmetanega podobnega kamenja na prostoru stavbe bi lahko predstavljalo ostanke kamnite podlage za vodoravna bruna sten. Stavba je pogorela v požaru, zaslediti je bilo mogoče razsute zoglenele ostanke severozahodne in jugozahodne stene.

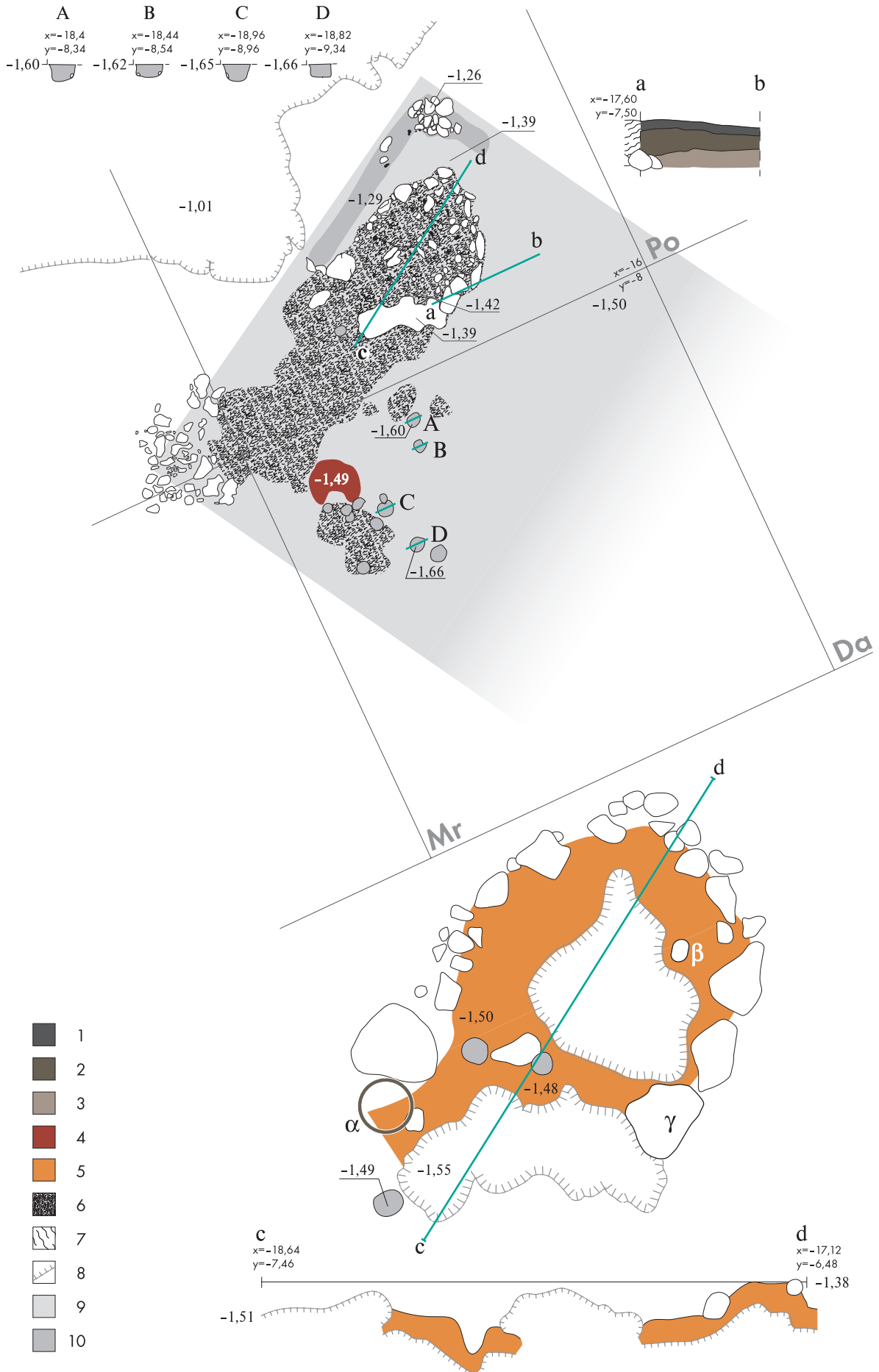
Ognjišče. Imelo je ovalno obliko 1,5 × 1,2 m. Zapolnjeno je bilo s črnim humusom, ki so mu bili primešani odlomki oglja in številni kamni različnih velikosti, ki so se gostili proti obodu. Obodni kamni so bili postavljeni tako, da so oblikovali čim bolj zaobljeno zunanje lice ognjišča (sl. 5.8). Postavljeni so bili v dveh vzporednih vrstah v suhozid skupne širine do 0,3 m. Bili so iz apnenca, le eden je bil iz konglomerata, kakršnega so nekoč uporabljali za žrmlje (sl. 5.6: γ). Kuriščni del je bil malenkostno poglobljen do ploske žive skale (sl. 5.9) in zapolnjen s plastjo žganine, ki se je proti robu mešala z zemljo in gruščem. V kurišču so bili najdeni dva odlomka zgodnjerednjeveške lončenine in dva odlomka živalskih kosti ter jajčast prodnik, ki se je opazno ločil od vseh drugih kamnov (sl. 5.6: β). Pri ustju kurišča sta bili 0,08 in 0,09 m široki jamicí za količka. V podlago sta bili vglobljeni 0,14 m. Levo pred ognjiščem (sl. 5.6: α) je stal lonec (T. 5: 9), ki mu je ob odkritju manjkalo samo dno (sl. 5.10).

Sl. 5.5: Stavba II. 1 - humus, 2 - rjava gruščnata zemlja, 3 - skala, 4 - prostor stavbe, 5 - lisa luknje. M prerezov lukenj = 1:20, M celotnega tlorisa in diagonalnega prereza 1:50.

Abb. 5.5: Gebäude II. 1 - Humus, 2 - braune steinige Erde, 3 - Fels, 4 - Gebäudebereich, 5 - Pfostengrube. M der Pfostengrubenprofile = 1:20, M des gesamten Grundrisses und des diagonalen Profils = 1:50.

Sl. 5.6: Stavba III. 1 - humus, 2 - črnorjav gruščnat humus, 3 - rjav gruščnat humus, 4 - rdeča (prežgana) ilovica, 5 - rdečerjava gruščnata olovica, 6 - žganina, 7 - sodobno prekopano, 8 - skala, 9 - prostor stavbe, 10 - lisa luknje, α - lonec, β - prodnik, γ - kamen iz drugačne kamenine. M prerezov lukenj in tlorisa ognjišča = 1:20, M celotnega tlorisa in prereza a-b 1:50.

Abb. 5.6: Gebäude III. 1 - Humus, 2 - schwarzbrauner steiniger Humus, 3 brauner steiniger Humus, 4 - roter (durchgebrannter) Lehm, 5 - rotbrauner steiniger Lehm, 6 - Brandreste, 7 - in neuerer Zeit umgegraben, 8 - Fels, 9 - Gebäudebereich, 10 - Pfosten-grube, α - Topf, β - Kieselstein, γ - Stein aus einem anderen Gestein. M der Pfostengrubenprofile und des Herdstellengrundrisses = 1:20, M des gesamten Grundrisses und des Profils a-b = 1:50.

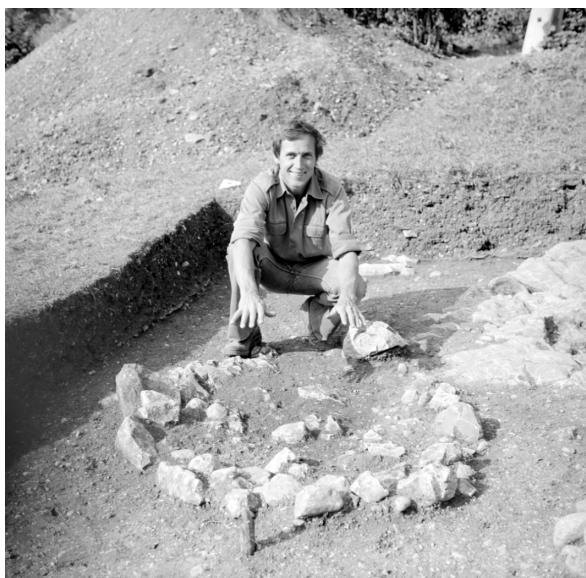
Sl. 5.7: Stavba III. Severni vogal in ognjišče z žganino. Fototeka IzA inv. št. 11.

Abb. 5.7: Gebäude III. Nördliche Ecke und Herdstelle mit Brand. Fotothek IzA, Inv.-Nr. 11.

Sl. 5.9: Stavba III. Odtis severnega vogala in očiščeno ognjišče. Fototeka IzA, inv. št. 36.

Abb. 5.9: Gebäude III. Abdruck der nördlichen Ecke und geputzter Herdstelle. Fotothek IzA, Inv.-Nr. 36.

Sl. 5.8: Stavba III. Zunanje lice oboda ognjišča. Fototeka IzA, inv. št. 92.

Abb. 5.8: Gebäude III. Außenfront der Herdstellenumrandung. Fotothek IzA, Inv.-Nr. 92.

Sl. 5.10: Stavba III. Izkopavanje 1975. Lonec pri še neodkopanem ognjišču. Fototeka NMS, inv. št. 327.

Abb. 5.10: Gebäude III. Ausgrabung 1975. Topf neben einer noch nicht freigelegten Herdstelle. Fotothek NMS, Inv.-Nr. 327.

Drugo. Levo pred ognjiščem je bila 0,09 m široka vdolbina za stojko. V zahodni polovici stavbe je bilo večje število plitvih jamic za količke. Oblika dna je bila nejasna. Premer / globina: 0,06–0,16 m / 0,05–0,06 m. Ob njih je bila več kot 5 cm debela lisa rdeče prežgane ilovice.

Stratigrafija. Dno ognjišča je bilo deloma na plasti rdečerjave gruščnate ilovice, v kateri so bili drobcji prazgodovinske lončenine, deloma pa je slonelo neposredno na živi skali. Večino plasti je uničil poizkusni izkop leta 1975. V ohranjenem delu je dobro vidno, da obod ognjišča rahlo posega v plast rjavega gruščnatega humusa, plast črnorjavega gruščnatega humusa pa ga že prekriva in je od njega nedvomno mlajša.

Razprava. Vogalni lisi najverjetneje predstavljata odtis kamnitega temelja, ki pa se je razsul. Ohranil se je samo skrbno zloženi vogalni kup nad živalskimi kostmi. Tudi zahodni vogal je bil zgrajen dovolj skrbno, da se je ohranil vsaj v razmajani obliki. Ognjišče si moramo zaradi majhne širine obodnega zidu predstavljati kot odprto, z nizkim suhozidnim obodom. Tako rekonstrukcijo potrjuje tudi jamici za količka v kuriščnem delu, ki ju pri kupolni peči ne bi moglo biti, ter prodnik podstavek za lonec, ki je smiselni pri kuhanju na odprtem ognjišču, kjer prihaja toplota samo od spodaj.

Lonec ob ustju kurišča je bil najverjetneje namenjen pripravi kvasa (glej Pleterski 2008, 75 in 95–96) Količek, ki je stal blizu njega, je morda nosil nekakšno vratilo, ki bi ga lahko uporabljali za sušenje obleke, morda pa je samo podpiral konec klopi vzdolž stene. Njegova razdalja 0,6 do 0,7 m od obeh količkov v ustju kurišča pa dopušča tudi razlago, da so vsi trije služili za obešanje kotlička, katerega ostanki so bili najdeni pri severnem vogalu stavbe (*T. 19: 5*). Kot so pokazali poskusi, pri skrbnem kurjenju količki na robu ognjišča ne zgorijo (Pleterski 2008, 4.2.2.3., str. 54–55 ter slika 4.32). Skupina jamic za količke diagonalno nasproti ognjišču najverjetneje pripada podnožju široke klopi, ki so jo večkrat popravili. Lisa rdeče prežgane ilovice se je pojavila višje kot obrisi jamic. Verjetno je, da je padla z višine. Dolžina stavbe je bila tako približno 4 m, širina pa več kot 2,5 m.

5.2.4. STAVBA IV (*sl. 5.11*)

Stene. Številni razmetani kamni na prostoru stavbe bi lahko pripadali povsem razsutim kamnitim temeljem.

Ognjišče. Že l. 1948 so v sondi X nekako na tem mestu naleteli na skupino neobdelanih kamnov v velikosti od 0,10 m do 0,20 m. Zdelo se je, da "so v nekaki zvezi s skalo, ki se pojavlja na dnu izkopane sonde v plasti žganine ... Verjetno so bili ti kamni namerno položeni v bližino žive skale. Morda so s tem hoteli napraviti kako ognjišče. Skala se nadaljuje ... še naprej proti severu v še neprekopano zemljo."

Drugo. Ohranila se je ena sama jama za stojko. V premeru je merila 0,18 m in bila kar 0,44 m globoka. V

njenem zasutju so bili številni drobcji oglja. Bruno, ki je stalo v jami, je bilo na severni strani učvrščeno z dvema kamnoma. Pripadalo bi lahko bodisi steni bodisi je stalo znotraj stavbe. Druga možnost je verjetnejša. Izjemna globina je namreč smiselna v suhi zemlji, kakršno lahko pričakujemo pod streho, vlaga ob zunanji steni bi povzročila hitro trohnenje lesa. Na južnem delu kvadranta Mi in severnem delu kvadranta Id je bila plast žganine in oglja.

Stratigrafija. Plast črnorjavega gruščnatega humusa je ležala na plasti rjavordeče gruščnate ilovice. Med njima je bila močna žganinska plast. Živa skala sega na več mestih do zgodnjeresrednjeveške hodne površine.

Razprava. Verjetno je, da so tla ob gradnji stavbe predhodno nekoliko izravnali. Neurejeno, vendar na gosto ležeče kamenje bi lahko pripadalo tako ostankom kamnite podlage vodoravnih brun lesenih sten kot tudi hodni površini. Lesena stojka, verjetno v stavbi, bi lahko služila kot podpora stropu. Držaj pekve (*T. 19: 13*), ki je bil najden v delu poskusnega izkopa iz l. 1948, kjer je bilo ognjišče, kaže, da je bilo to odprto. Opis iz l. 1948 navaja suhozidni obod. Dno je bilo na živi skali. Po vseh lastnostih se ujema z ognjiščem v stavbi III. Številni drobcji oglja in močna žganinska plast, ki so jo odkopali l. 1948, bi govorili za to, da je bila stavba uničena v požaru. Zaradi številnih posegov v tla v zadnjih desetletjih so sledovi stavbe zelo uničeni. Če pri rekonstrukciji v tloris vključimo površino z žganino in razsutim kamenjem – če je ognjišče stalo v kotu, usmeritev pa se je ujemala s sosednjima stavbama –, potem si lahko predstavljamo najverjetneje kvadratno stavbo z dolžino stranic vsaj 4 m.

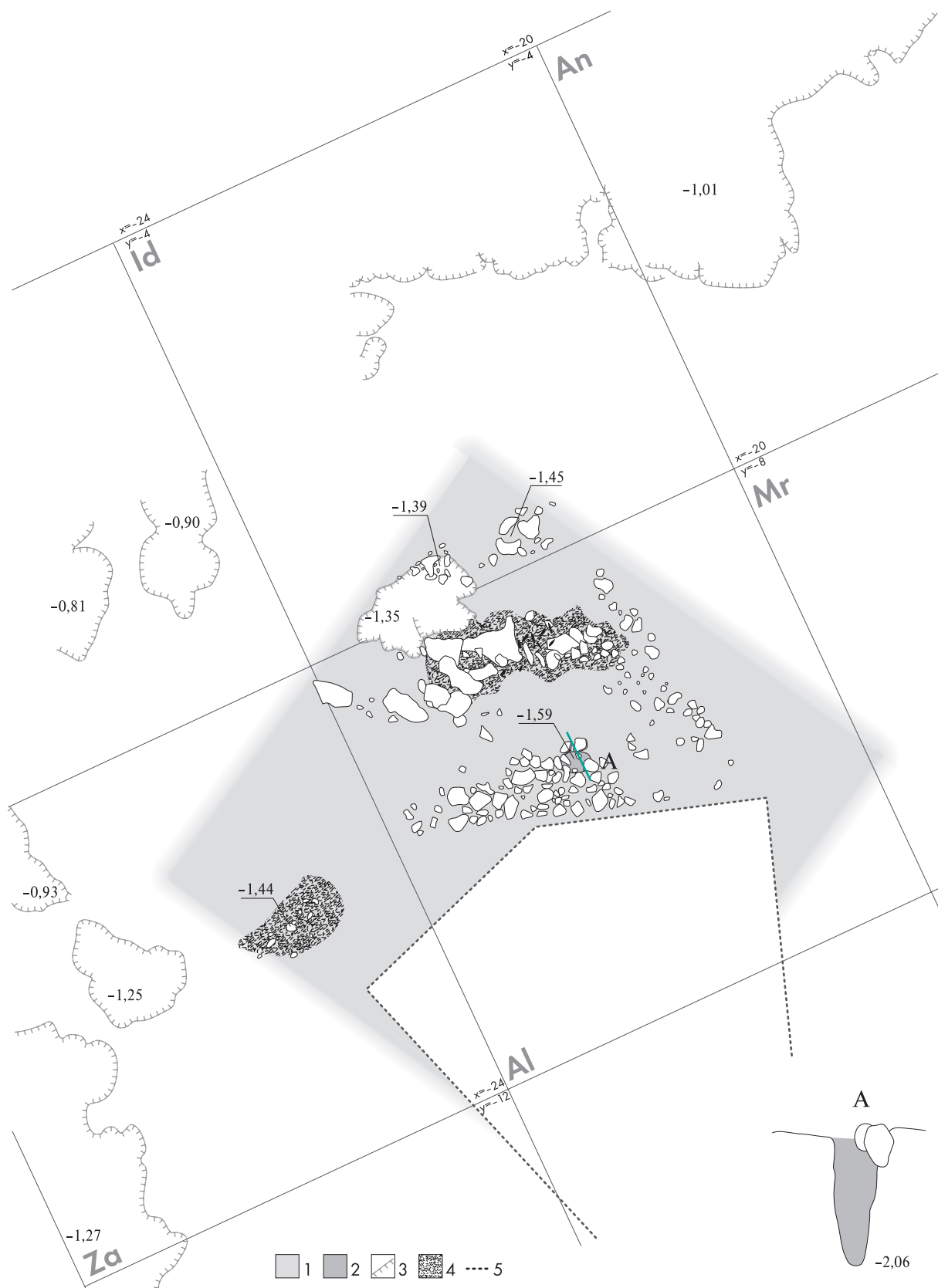
5.2.5. STAVBA V (*sl. 5.12*)

Stene. Severozahodna stena je najverjetneje slonela na vznožju žive skale.

Ognjišče. V severnem vogalu se je ohranila 1 m dolga ovalna vdolbina, ki je bila globoka 0,05 m. Zapolnjena je bila s črnim humusom, velikimi kosi oglja in kamni, ki so bili veliki od 0,05 m do 0,4 m.

Drugo. Na zahodnem predelu stavbe je bilo več majhnih jamic za količke, ki so merile v premeru od 0,03 m do 0,08 m. Nekatere so bile nagnjene poševno proti jugovzhodu. Njihova ohranjena globina je bila od 0,02 m do 0,13 m. Blizu severozahodne stene sta bili okrogli jamici za stojki. Široki sta bili 0,07 m in od 0,07 m do 0,12 m globoki. V jugovzhodnem delu stavbe pa je bilo več večjih jam za kole, ki so merile v premeru od 0,16 m do 0,28 m. Njihova ohranjena globina je bila do 0,31 m. Vse večje jame so imele v zasutju drobce oglja. V osrednjem delu stavbe je bila ovalna lisa črnorjavega gruščnatega humusa s številnimi odlomki oglja in z za prst debelo plastjo žganine na dnu.

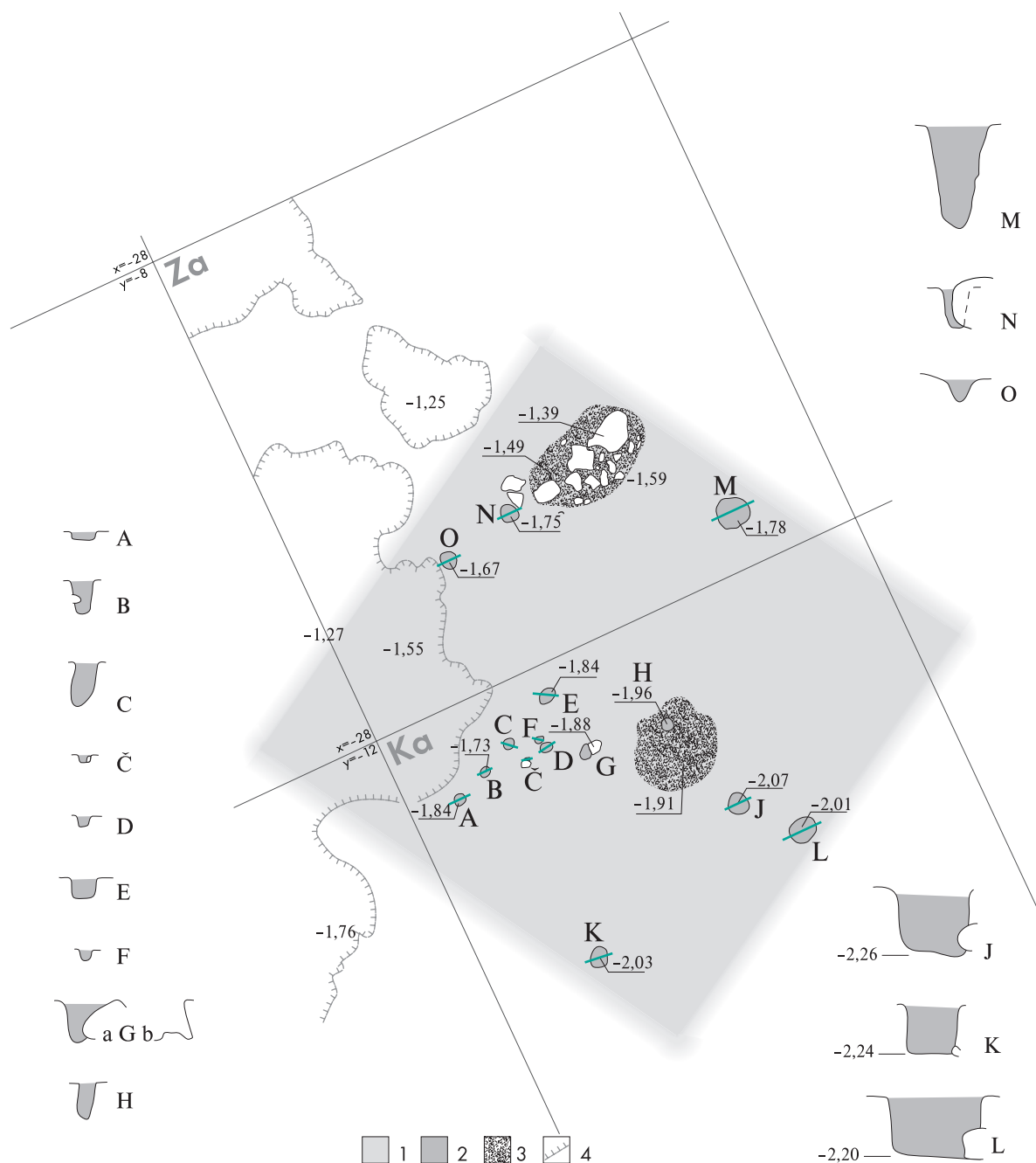
Stratigrafija. Ognjišče in vse jame za količke – razen tistih na jugovzhodu, so bile vkopane v plast rdečerjave

Sl. 5.11: Stavba IV. 1 - prostor stavbe, 2 - lisa luknje, 3 - skala, 4 - žganina, 5 - rob površine, ki je ni bilo mogoče raziskati. M preseza = 1:20, M tlorisa = 1:50.

Abb. 5.11: Gebäude IV. 1 - Gebäudebereich, 2 - Pfostengrube, 3 - Fels, 4 - Brandreste, 5 - Grenze der Oberfläche, die nicht untersucht werden konnte. M des Profils = 1:20, M des Grundrisses = 1:50.

Sl. 5.12: Stavba V. 1 – prostor stavbe, 2 – lisa luknje, 3 – žganina, 4 – skala. M prerezov = 1:20, M tlorisa = 1:50.

Abb. 5.12: Gebäude V. 1 – Gebäudebereich, 2 – Pfostengrube, 3 – Brandreste, 4 – Fels. M der Profile = 1:20, M des Grundrisses = 1:50.

gruščnate ilovice. Lisa žganine v osrednjem delu stavbe je bila vglobljena v plast rdečerjave gruščnate ilovice in v plast rjavega gruščnatega humusa. Prekrivala je eno od zgodnjersrednjeveških jamic za količek. V njenem robu je tičala romboidna puščična ost (*T. 30*: 17). Jame za bruna na jugovzhodu so bile vkopane v plast rjavega gruščnatega humusa,

Razprava. Stavba je bila kvadratne oblike z dolžino stranic približno 4 m. Jame za kole so najverjetneje del ureditve notranjosti. Kup velikih kamnov v ognjiščni

jami govori za suhozidni obod ognjišča. Skupina jamic za tanjše količke, ki so deloma stali postrani, je najbrž ostanek velike široke klopi. Njene ostanke je deloma prekrivala žganinska lisa, zato lahko sklepamo, da je mlajša od klopi. To žganino si lahko razložimo vsaj na dva načina. Prvi je, da gre za ostanke mlajšega ognjišča. Potem bi imeli sledi najmanj dveh stavbnih obdobjih hiše: prvega s severnim ognjiščem in klopjo ter drugega z ognjiščem v osrednjem delu prejšnje stavbe. Da bi stala v mlajšem obdobju stavba na istem mestu kot prej, bi bilo

sicer mogoče, vendar nikakor ne nujno. Druga razlaga žganinske lise bi bila, da ne gre za ostanke ognjišča, ampak za žganinsko plast, ki je nastala ob požigu stavbe in se je ujela v vdolbino na njenih tleh. To bi se smiselno ujemalo z najdbo romboidne puščične osti, ki bi lahko pripadala napadalcem.

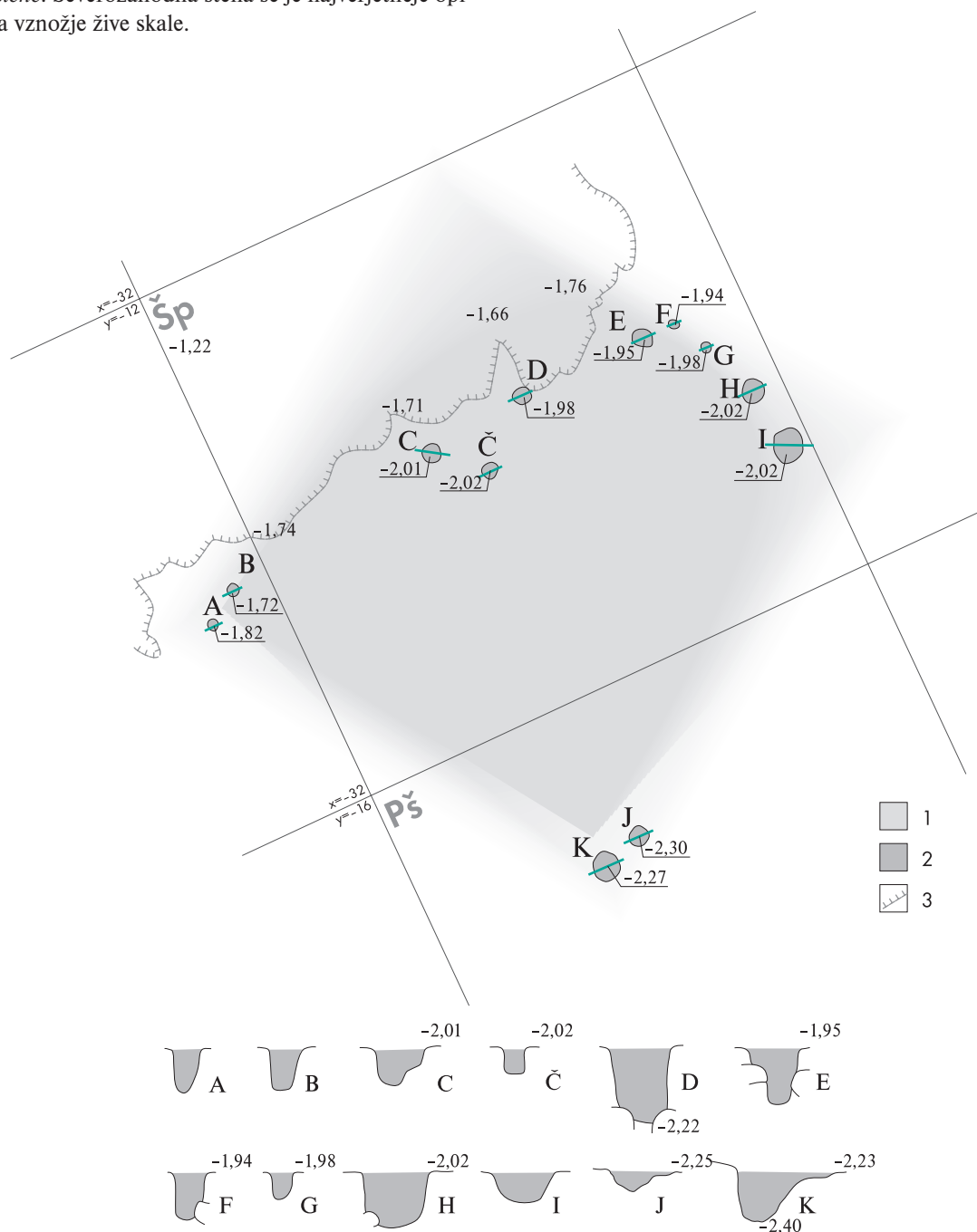
5.2.6. STAVBA VI (sl. 5.13)

Stene. Severozahodna stena se je najverjetneje opirala na vznožje žive skale.

Ognjišče. Ni bilo opaženo.

Drugo. Več jamic za kole nakazuje približen obseg stavbe. Merijo od 0,06 m do 0,18 m v premeru. Njihova ohranjena globina je do 0,23 m. Večina ima v zasutju kosce oglja.

Stratigrafija. Jami za kola na zahodu sta vglobljeni v peščeno osnovo. Jamice na vzhodu so bile vkopane v plast rdečerrjave gruščnate ilovice. Tanka plast rjavega humusa je pokrivala polnilo antičnega kurišča I. Vanj sta

Sl. 5.13: Stavba VI. 1 - prostor stavbe, 2 - lisa luknje, 3 - skala. M prerezov = 1:20, M načrta 1:50.

Abb. 5.13: Gebäude VI. 1 - Gebäudebereich, 2 - Pfostengrube, 3 - Fels. M der Profile = 1:20, M des Plans = 1:50.

Sl. 5.14: Stavba VI. Luknja K za kol južnega dela stavbe nad jamo antičnega kurišča III.

Abb. 5.14: Gebäude VI. Pfostengrube K des südlichen Gebäudeteils über der Grube der antiken Feuerstelle III.

bili vkopani jamici C in Č. Jami za kola na jugu sta bili vkopani v plast rjavega gruščnatega humusa. Večja stoji nad jamo antičnega kurišča III (sl. 5.14).

Razprava. Zdi se, da je imela stavba ravno jugozahodno steno. Potek jam za kole na vzhodu, ki tvorijo lokasto obliko, dopušča misel, da je imela stavba tam mnogokoten(?) zaključek. Če pa jih razumemo kot del notranje ureditve, bi bil možen tudi približno kvadraten tloris stavbe. Dolžina stranice bi bila lahko blizu 4 m.

5.3. POTI

5.3.1. POT V IZKOPU 1981–1983 (sl. 5.15)

V kvadrantu Ba je bila v plasti rdeče ilovice skupina kamnov, ki bi lahko predstavljala zaključek poti. Do 0,35 m debelo nasutje iz različno velikih kamnov je bilo tudi v kvadrantu Da. Ležalo je na plasti rjavordeče ilovice in v njej. Nanj se je naslanjala tudi plast rjavega gruščnatega humusa, pokrivala pa ga je plast črnorjavega humusa.

Na površini se je nasip poti videl kot rahel rob, ki ga je l. 1982 prerezala tudi sonda 3 (*priloga I*: S3 1982). V njegovem zahodnem prerezu je vidno, da je pot uničila staro humusno površino in erozijsko plast pod njo, ki sta ležali nad naravno osnovo iz peska in rdeče ilovice. Ohranili sta se samo na severnem in južnem robu izkopa. V vmesnem delu peščeno osnovo pokriva plast črnorjavega humusa, ki je navzdol vedno bolj gruščnat in z večjimi kamni. Gre najverjetneje za ostanek do 0,4 m visokega nasutja poti. V

plasteh pod njim so bili odlomki prazgodovinske lončenine in tudi nekateri zelo verjetno antični ali poznoantični odlomki. Zgodnj srednjeveških tam ni bilo.

Pot je prerezala tudi sodobna dovoljna cesta med sondama 3 in 4 iz leta 1982. Tam je vidna zgradba poti. Osnovo tvorijo skalnata tla in plast rdečerjave gruščnate ilovice. Na to je položena 0,2 m debela plast črnorjave ilovice. Na tej počiva do 0,3 m debela plast zbitega grušča. Njene stranske robove omejujejo veliki kamni, ki merijo do 0,4 m. Ob to gruščnato cestišče se naslanja do 0,2 m debela plast rjave ilovice. Vse prekriva plast črnorjavega gruščnatega humusa. Širina cestišča med robovoma iz velikih kamnov je bila približno 3 m.

Razprava. Na vseh mestih so bili pod nasutjem poti odlomki prazgodovinske lončenine, ponekod tudi v njem. V erozijski plasti, ki se je ustavljala ob nasipu, so bili odlomki prazgodovinske, antične, in kot se zdi, tudi zgodnj srednjeveške lončenine. Iz tega lahko sklepamo, da je nasutje nastalo, ko je prazgodovinska plast že obstajala in preden je nastala zgodnj srednjeveška naselbinska plast. Plast rjavega gruščnatega humusa, ki jo lahko povezujemo tudi z vremenskim dogodkom (glej: 2.3.5., 38–40), se na nasip poti naslanja in je torej mlajša.

5.3.2. POT PRISTAVA – REČICA

V času izkopavanja je bila deloma še v uporabi kot steza za pešce. Na več mestih so bili narejeni prečni prerezi (*priloga I*).

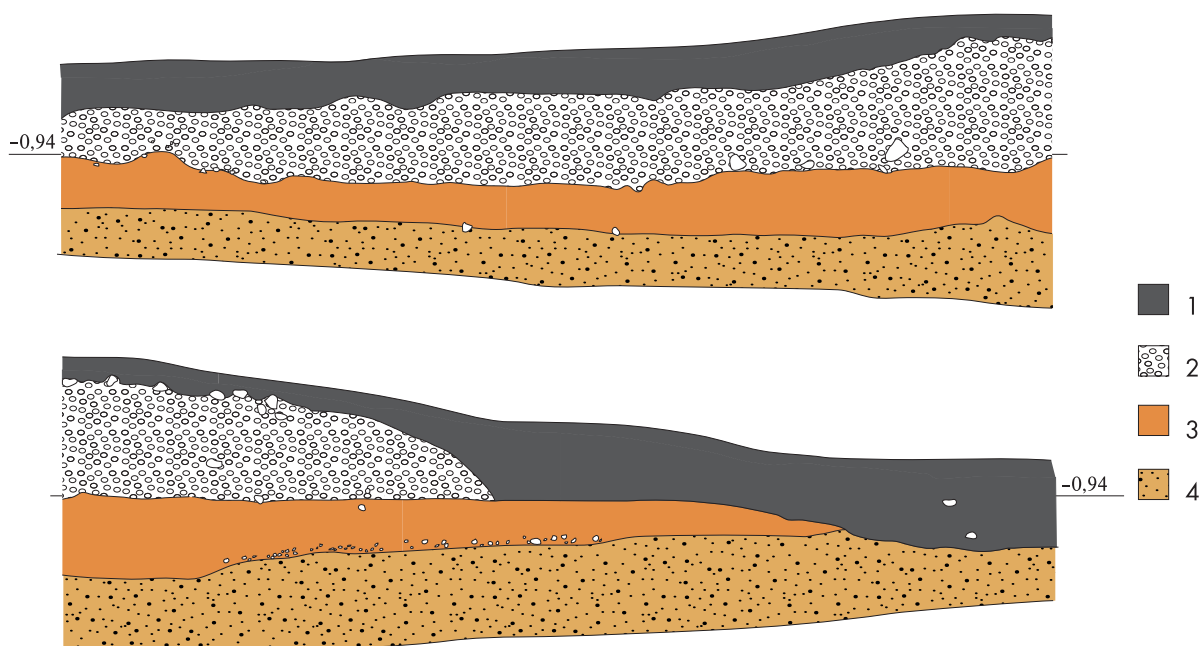
SONDA 12 LETA 1984 (sl. 5.16)

Geološko podlago sta tvorila pesek in ilovica. Na to je bila nasuta do 0,4 m debela plast rjave ilovice, v kateri so bili odlomki prazgodovinske lončenine. Po tej je potekalo cestišče, ki je zaradi postopnega nasipanja peska zlagoma naraščalo v do 0,8 m visok nasip. Sestavljajo ga ilovica, pomešana s cestnim prahom, in vložki drobnejšega peska v spodnjem delu ter debelejšega grušča v zgornjem delu. V spodnjem delu so bili drobci lončenine prazgodovinske, antične in zgodnj srednjeveške izdelave, v zgornjem mlajša lončenina, v celotnem nasipu pa številni podkovski žebliji. Vse prekrivata plasti rjavega humusa in površinskega črnega humusa.

Razprava. Glede na najdbe je cestni nasip nastajal predvsem v času srednjega in novega veka, sama trasa poti pa bi mogla biti še starejša.

SONDA 14 LETA 1984 (sl. 5.17)

Geološko podlago sta tvorili plasti rumenorjave in temnorjave ilovice. Na tej je bila plast nasutij debelega peska in grušča. Nad tem je bila v celotni dolžini izkopa

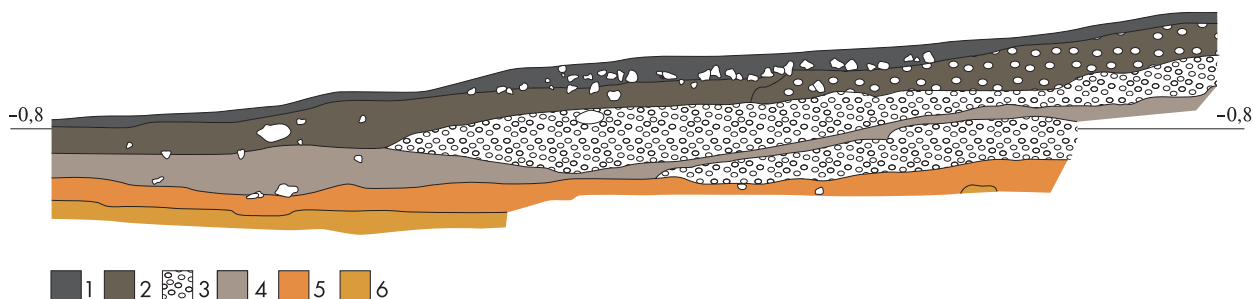
Sl. 5.16: Sondra 12 iz leta 1984. Severni prerez. 1 - humus, 2 - gruščnato nasutje, 3 - rjava ilovica, 4 - ilovica in pesek. M = 1:50.
 Abb. 5.16: Schnitt 12 von 1984, Nordprofil. 1 - Humus, 2 - Schuttaufrschüttung, 3 - brauner Lehm, 4 - Lehm und Sand. M = 1:50.

plast rjave ilovice, ki je bila v severnem delu nekoliko gruščnata. Nad njo so bila ponovno nasutja peska in grušč. Tik pod humusno površino je bila na vrhu plast prodnikov. Tu so bile zgolj novodobne najdbe. Predstavlja pot v zadnjem obdobju uporabe. V nižjih plasteh so bili odlomki živalskih kosti, podkve in odlomek lončenine, ki bi lahko bila izdelana prostoročno.

Razprava. Lega posameznih nasutij kaže, da so pot večkrat prestavili za nekaj metrov. Nasutje pod plastjo rjave ilovice je bilo nekoliko južnejše. Plast ilovice verjetno lahko povezujemo z vremenskim dogodkom, ki je na Pristavi pustil izredno močne sledove (glej: 2.3.5, 38-40. in sl. 2.13) in na raziskanem mestu očitno preplaval pot z blatom. Obnovili so jo nekaj metrov severneje. Višje ležeča nasutja dopuščajo sklepanje o širini poti najmanj 3 m.

SONDA 19 LETA 1984 (sl. 5.18)

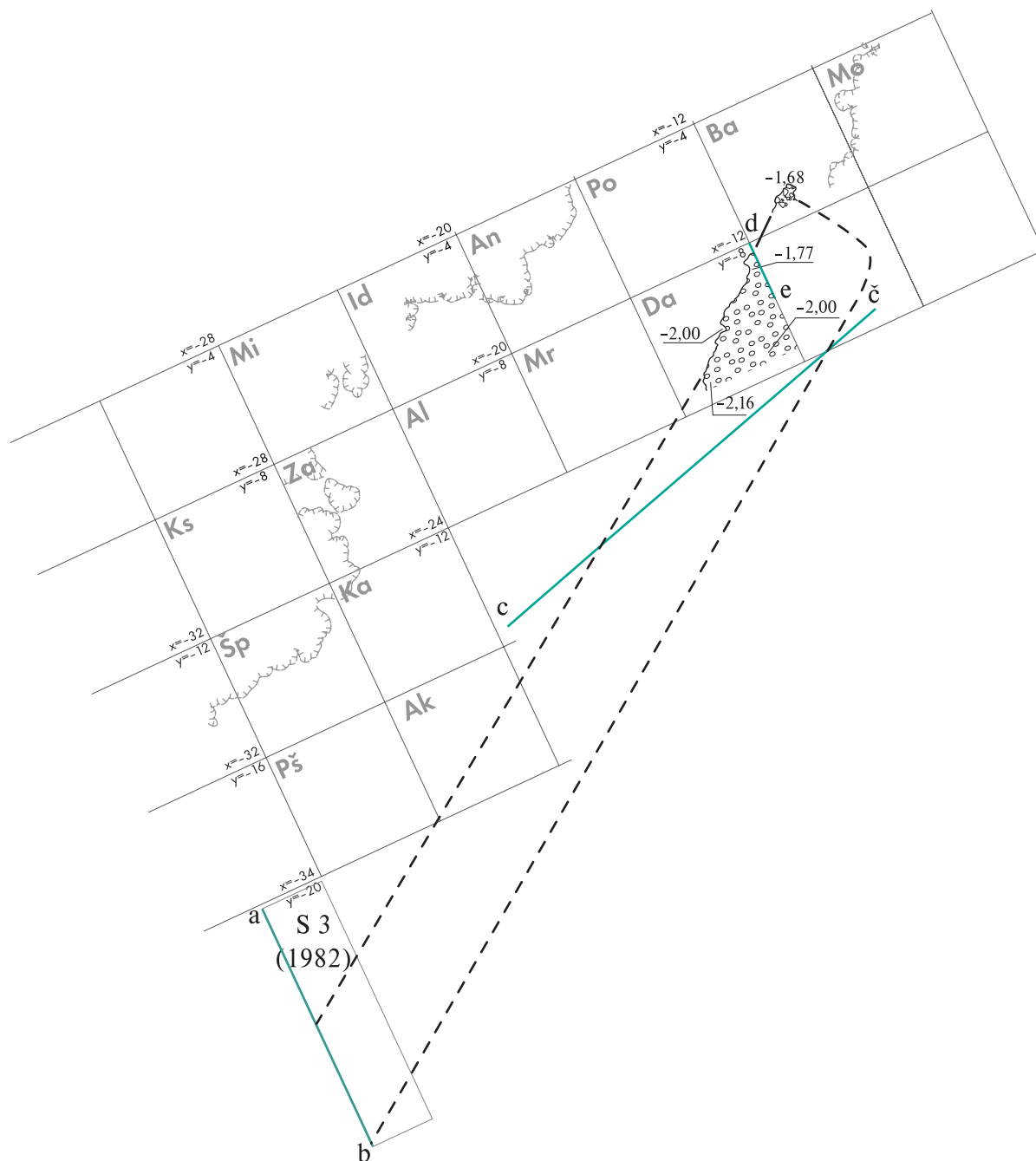
Geološko podlago tvorita plasti peščene ilovice in različnega kamenja nad njo. Nad tem je približno 0,7 m debela rjava plast, ki je spodaj ilovnata, zgoraj vedno manj in vse svetlejša. V njej je tudi nekaj melja. Tako neopazno preide v plast svetlorjavega humusa, pomešanega z meljem. V tej plasti sta bili tudi cestni nasutji spodaj iz temnega debelega peska in zgoraj iz svetlega drobnega peska. Povsem na vrhu je cestno nasutje, ki je na vzhodu iz večjih prodnikov, na zahodu pa iz peska. V vseh nasutjih so bili podkovski žebliji, zgoraj novodobne najdbe, na spodnji meji najnižjega nasutja odlomek zgodnjerednjeveške posode (T. 17: 17), železna spona (T. 30: 13) in odlomek podkve z valovi-

Sl. 5.17: Sondra 14 iz leta 1984. Vzhodni prerez. 1 - humus, 2 - črnorjav gruščnat humus, 3 - gruščnato nasutje, 4 - rjav gruščnat humus, 5 - temnorjava ilovica, 6 - rumenorjava ilovica. M = 1:50.

Abb. 5.17: Schnitt 14 von 1984. Ostprofil. 1 - Humus, 2 - schwarzbrauner steiniger Humus, 3 - Schuttaufrschüttung, 4 - brauner steiniger Humus, 5 - dunkelbrauner Lehm, 6 - gelbbrauner Lehm. M = 1:50.

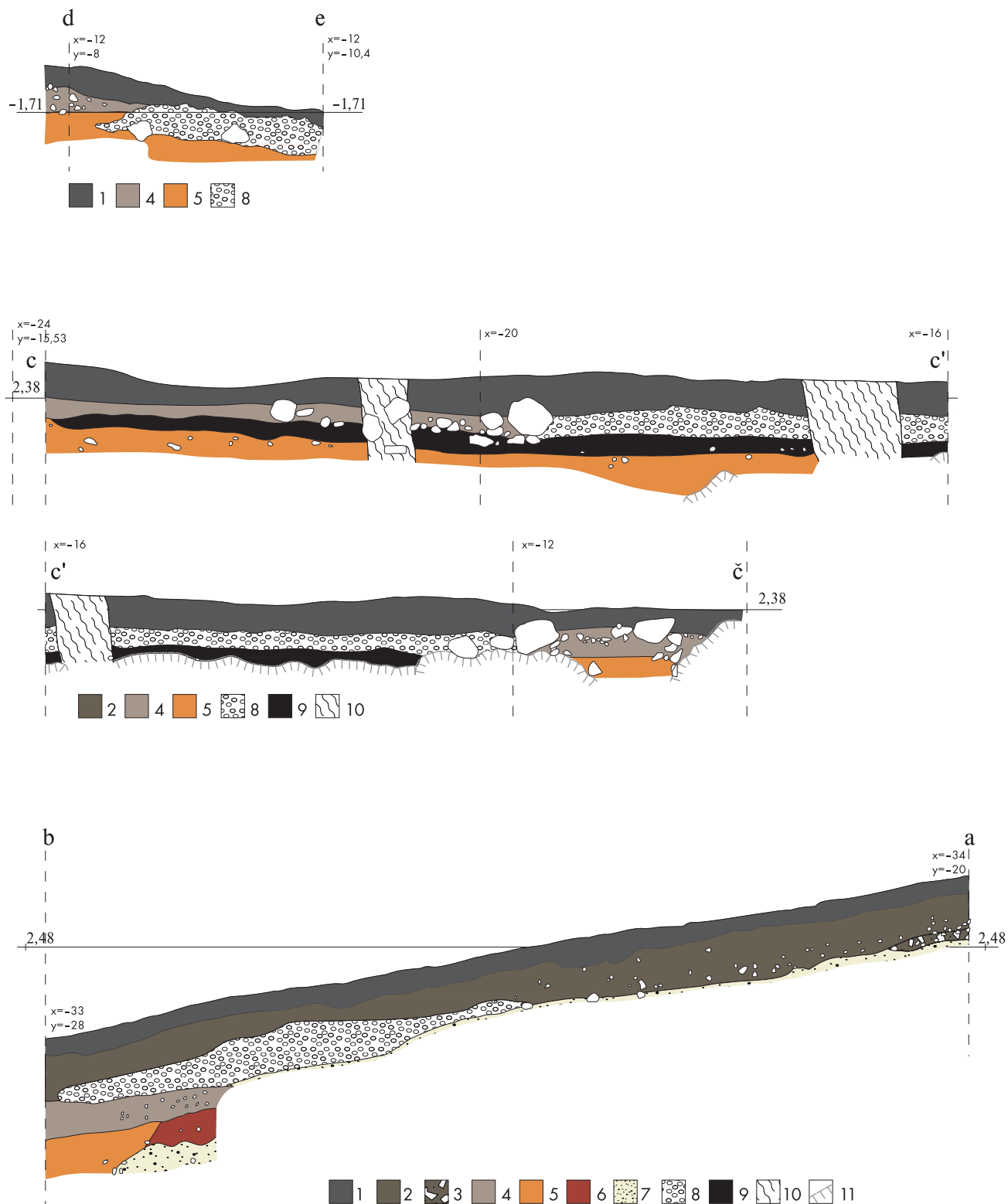

Sl. 5.15a: Potek poti v izkopu 1981-1983 z označenimi prerezi. M = 1:200.

Abb. 5.15a: Wegverlauf im Ausgrabungsfläche von 1981-1983 mit gekennzeichneten Profilen. M = 1:200.

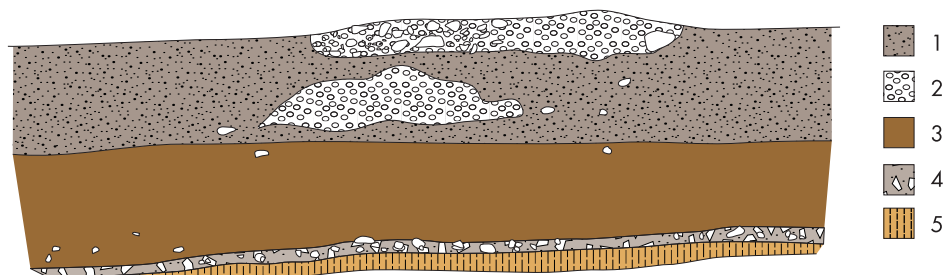
tim robom (T. 3I: 3). Še precej globlje je tičal odlomek zgodnesrednjeveške posode, ki ga krasi pas valovnic (T. 20: 19). Tik nad jalovo osnovo so bili kosci oglja in črno pečene ilovice.

Razprava. Prerez je bil narejen v močvirni ravnici ob robu drenažnega jarka, ki odvaja vodo iz bližnjih Jezerc. Zemljišče je bilo nekoč pogosto poplavljeno, kar pojasnjuje prisotnost melja.

Sl. 5.15b: Prezezi poti v izkopu 1981-1983. 1 - črn humus, 2 - rjavočrna gruščnata zemlja, 3 - rjavočrna (močnejše) gruščnata zemlja, 4 - rjav gruščnat humus, 5 - rjavordeča gruščnata ilovica, 6 - rdeča ilovica, 7 - pesek, 8 - gruščnato nasutje, 9 - črno-rjava ilovica, 10 - sodobno prekopano 11 - skala. M = 1:50.

Abb. 5.15b: Wegprofile im Ausgrabungsfläche von 1981-1983. 1 - schwarzer Humus, 2 - braunschwarze steinige Erde, 3 braunschwarze (stark) steinige Erde, 4 - brauner steiniger Humus, 5 - braunroter steiniger Lehm, 7 - Sand, 8 - Schuttauflüftung, 9 - schwarzbrauner Lehm, 10 - in neuerer Zeit umgegraben, 11 - Fels. M = 1:50.

Sl. 5.18: Sonda 19 iz 1984. Južni prerez. 1 - svetlorjav humus in mivka, 2 - nasutje, 3 - sivorjav ilovnat humus, 4 - plast kamenja, 5 - peščena ilovica. M = 1:50.

Abb. 5.18: Schnitt 19 von 1984. Südprofil. 1 - hellbrauner Humus und Sand, 2 - Aufschüttung, 3 - graubrauner lehmiger Humus, 4 - Steinschicht, 5 - sandiger Lehm. M = 1:50.

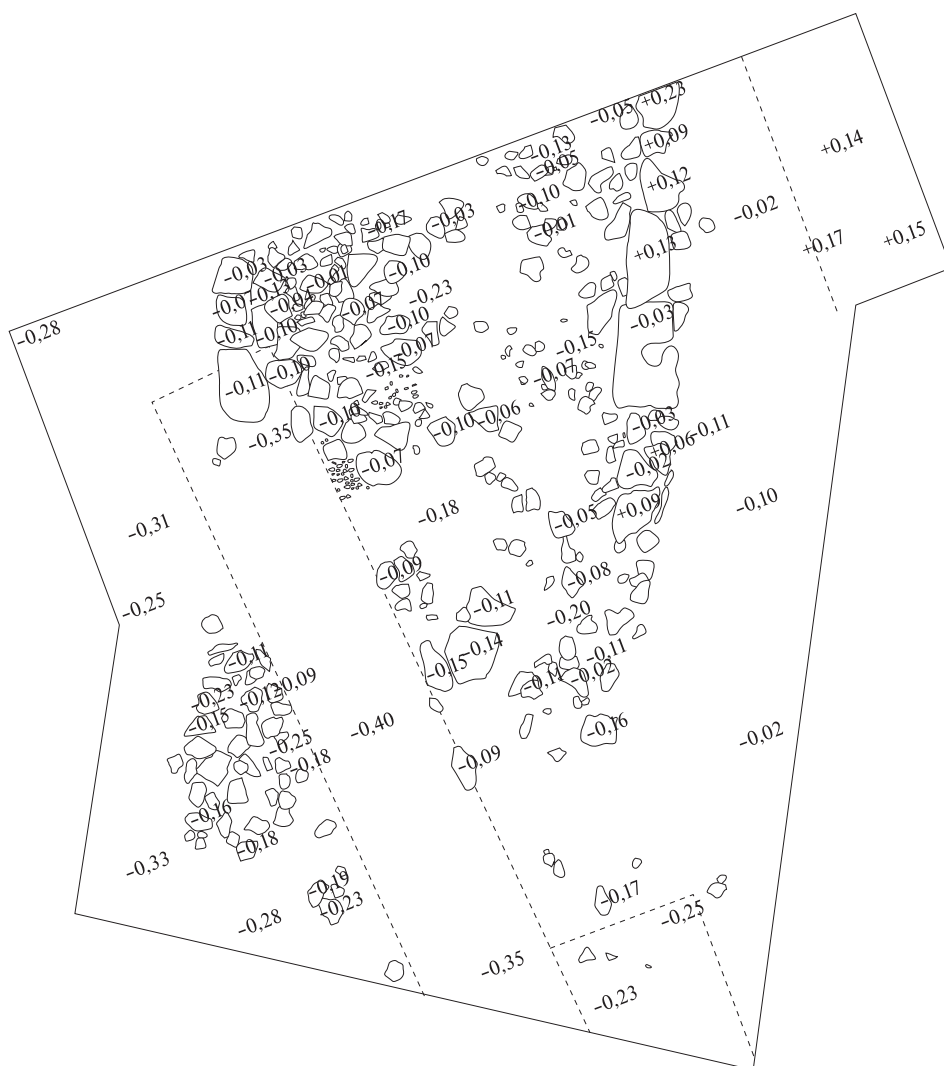
5.3.3. POT MIMO PRISTAVE PROTI JEZERU

Izkop je odkril ostanek ceste, ki je vodila na jug proti Blejskemu jezeru in na sever mimo Pristave proti Rečici.

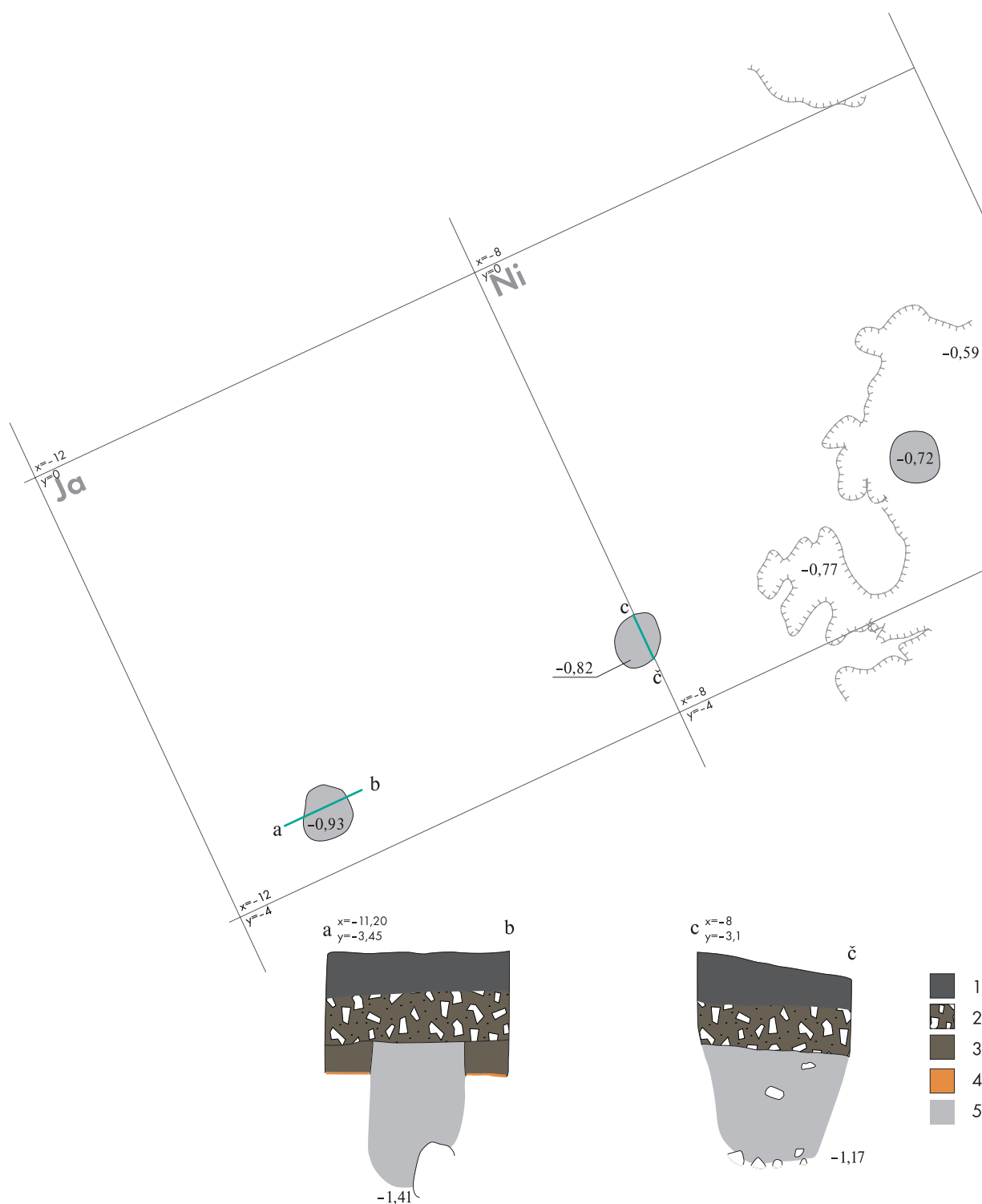
SONDA 1 NA OBMOČJU NEKDANJE VRTNARIJE NA PRISTAVI LETA 1985

(sl. 5.19)

Na geološki podlagi iz ilovice in grušča je ležalo kamnito cestišče. Široko je bilo 2,9 m. Njegov rob so

Sl. 5.19: Sonda 1 iz 1985. Ostanki cestišča. M = 1:50.
Abb. 5.19: Schnitt 1 von 1985. Fahrbahnreste. M = 1:50.

Sl. 5.20: Ostanek kozolca? 1 - črn humus, 2 - rjavočrn gruščnat humus, 3 - rjav gruščnat humus, 4 - rjavordeča gruščnata ilovica, 5 - lise lukenj. M prerezov = 1:20, M tlorisa 1:50.

Abb. 5.20: Reste einer Heuharfe? 1 - schwarzer Humus, 2 - braunschwarzer steiniger Humus, 3 - brauner steiniger Humus, 4 - braunroter steiniger Lehm, 5 - Pfostengruben. M der Profile = 1:20, M des Grundrisses = 1:50.

sestavljali do 0,7 m veliki kamni. Vmesni prostor je bil zapolnjen z manjšim kamenjem v velikosti do 0,4 m. Cestišče je pokrivala vrtna zemlja.

Razprava. Ob cestišču in med njegovimi kamni so bili železni žebliji, odlomki živalskih kosti in odlomki preproste antične lončenine, kakršna je bila najdena tudi v

antični stavbi v bližnjih Zaspah (Sagadin 1990, 381–383). Najpozneje v tem času je pot že obstajala, če zanemarimo malo verjetno možnost, da so stoletja pozneje črepinje prinesli od nekod drugod in jih posuli po cestišču.

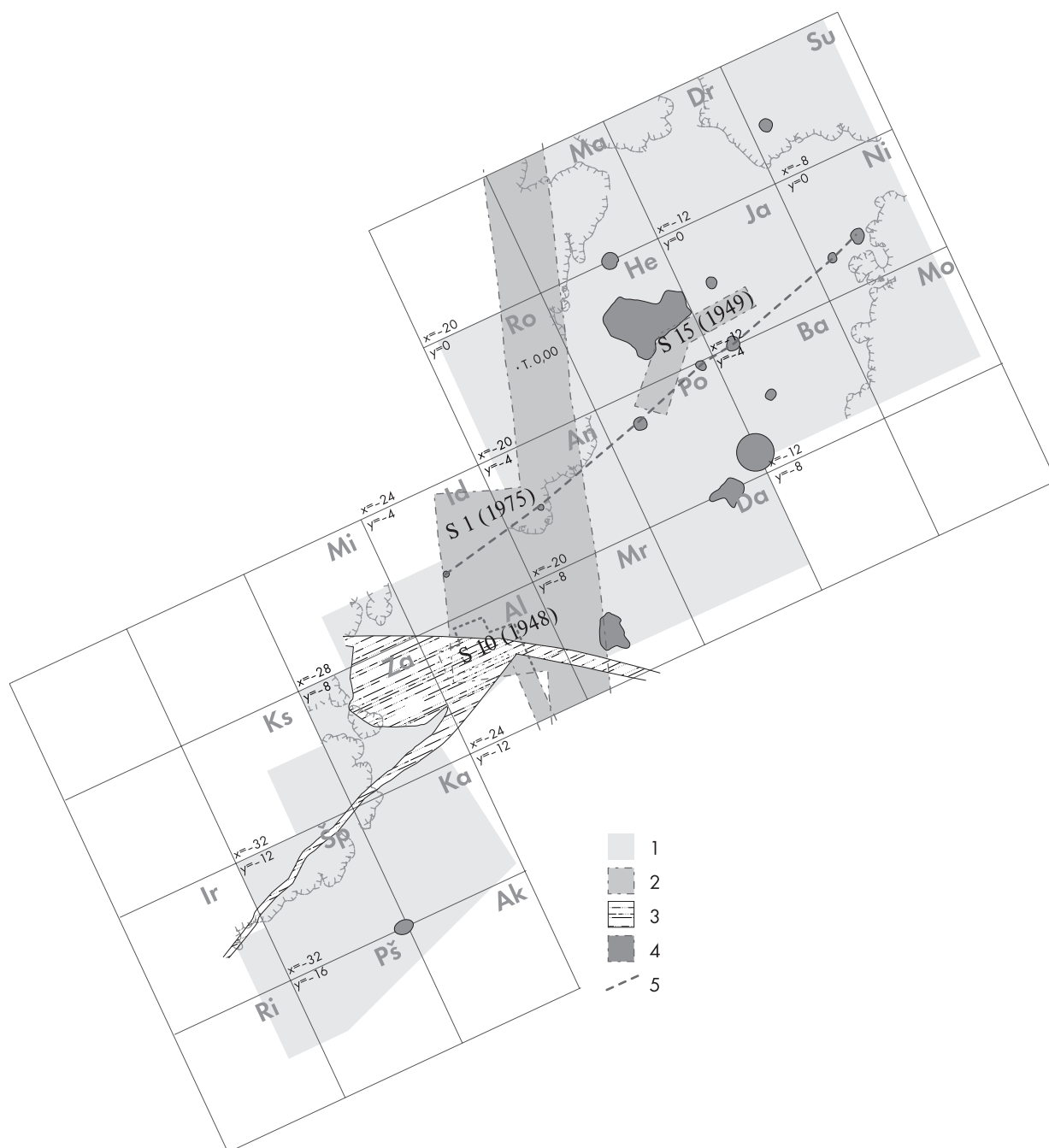
5.4. SREDNJEVEŠKE JAME ZA KOLE (sl. 5.20)

Južno od stavbe I je bila vrsta treh jam za stojke, ki so se pokazale pod plastjo črnorjavega gruščnatega humusa in so bile vkopane v plast rjavega gruščnatega humusa, kar njihov nastanek postavlja v visoki ali pozni srednji vek. Od zgodnesrednjeveških se ločijo tudi po večjem premeru in globini. Dno imajo zaobljeno. Premer / globina: 0,30–0,50 m / 0,37–0,48 m. Razporejene so v ravni črti in v pravilnih razmakih po 3 m.

Razprava. Za kole navadnega plota so jame prevelike, za običajno stavbo manjkajo sledovi sosednjih sten. V povezavi s soseščino grajske pristave bi bila mogoča razlaga, da gre za ostanke starega kozolca.

5.5. NOVOVEŠKE JAME IN VKOPI 20. STOLETJA (sl. 5.21)

Vse sodobne jame so se pokazale že takoj pod rušo. Ledinsko ime Gartnek kaže, da je najpozneje konec 18. st. del izkopavališča obsegal grajski vrt, ki si ga brez ustrezne ograje ne moremo predstavljati. Morda jo nakazuje vrsta jam za kole, ki se ujema z robom njivske površine, kot je vrisana v franciscejskem katastru. V nekaterih jamah je v času izkopavanja še tičal strohnel les. V zadnjem stoletju je prostor izkopavališča služil različnim namenom. L. 1981 so bile tam npr. ruševine starega kurnika. Stale pa so tudi druge začasne stavbe, posajeno je bilo sadno drevje. V zemljišče je posegla vrsta arheoloških poskusnih izkopov. Močne sledove je pustila tudi napeljava električnega kabla in njegove ozemljitve. Gradbeno podjetje, ki se je naselilo v poslopju grajske pristave, je velik del pobočja spremenilo v terase in pri tem uničilo zemljene plasti.

Sl. 5.21: Novoveške jame in vkopi 20. stoletja. 1 - izkop 1981- 83, 2 - sonde 1948-1975, 3 - strelovod, 4 - razne luknje, jame in vkopi, 5 - potek plota. M = 1:200.

Abb. 5.21: Neuzzeitliche und rezente Gruben. 1 - Ausgrabung von 1981-83, 2 - Schnitte von 1945-1975, 3 - Blitzableiter, 4 - Gruben aller Art, 5 - Zaunverlauf. M = 1:200.

6. OSTANKI VELIKIH SESALCEV Z ZGODNJESREDNJEVEŠKE PRISTAVE

BORUT TOŠKAN in JANEZ DIRJEC

Ob izidu dela Arheološka najdišča Slovenije (Gabrovec *et al.* 1975), izčrpnem pregledu dotlej znanih najdišč vseh arheoloških obdobij na Slovenskem, je bilo s tega območja kar 137 najdišč uvrščenih v časovni okvir zgodnjega srednjega veka. Kljub razmeroma visoki številki najdišč pa je bilo takratno znanje o prehranskih navadah prebivalcev Slovenije v zadnji tretjini prvega tisočletja in doseženi razvojni stopnji njihove živinoreje praktično nično. Po najini najboljši vednosti predstavlja namreč seznam štirih vrst velikih sesalcev z gradišča nad Pivko pri Naklem (Valič 1968) prvi in edini dotlej objavljeni podatek o zgodnjersrednjeveški favni na Slovenskem. Kljub dejstvu, da se je v zadnjih treh desetletjih seznam najdišč, katerih najdbe sodijo v obdobje od 7. do 11. stoletja, še nekoliko podaljšal (npr. Prešeren 2003), arheozoološko obarvane objave še vedno manjkajo.¹ Prav zaradi navedenega se nama je zdela analiza živalskih ostankov s Pristave pri Bledu² seveda smiselna, pa čeprav je zaradi skromnosti vzorca (NISP = 372) in ročnega pobiranja najdb izpovedna vrednost obdelanega gradiva zagotovo do neke mere zmanjšana.

6.1. METODE

Izkopavanja na Pristavi so potekala v več fazah med letoma 1948 in 1984, tukaj obravnavani živalski ostanki pa vsi izvirajo iz sondiranj v letih 1975 do 1978 ter 1981 do 1984. Podrobne podatke o najdišču in metodologiji terenskega raziskovanja podaja Pleterski (*pogl. 2-5*), zato se na tem mestu posvečava le predstavitvi arheozoološke analize. Najdbe so bile pobirane ročno brez mokrega sejanja sedimenta skozi sita, zaradi česar je delež manjših kosti in kostnih drobcev v vzorcu zelo verjetno podcenjen (prim. Toškan in Dirjec 2004). Kvantitativne primerjave med taksoni temeljijo na številu določenih primerkov (*Number of Identified Specimens*, NISP); za uporabo bolj

sofisticiranih indeksov je namreč število najdb preskromno. Pri biometrični analizi sva sledila smernicam Von den Driescheve (1976). Zaradi pogosto skromnega števila merljivih ostankov posameznega skeletnega elementa sva pri nekaterih analizah metrične podatke standardizirala ter tako virtualno povečala razpoložljivi vzorec (prim. Albarella 2002). Standardiziranje sva izvedla v skladu s formulo:

$$\text{standardizirana vrednost} = (x - m) / s,$$

kjer x predstavlja dimenzijo primerka s Pristave, m in s pa povprečje in standardno deviacijo iste dimenzije pri referenčnem vzorcu. V okviru pričujočega prispevka sva kot referenčni vzorec uporabila gradivo z dveh rimskodobnih najdišč: TÁC-Gorsiuma (Madžarska; Bökönyi 1984) in Romule (Slovenija; neobjavljeno). Starost živali ob zakolu sva ocenjevala na osnovi obrabe žvekalne površine kočnikov ter deleža kosti z nezraščanima epi- in diafizo. Med pregledovanjem materiala sva beležila tudi primerke s sledmi človekovih aktivnosti (vrezi, zasekane) oz. odtisi zverskih zob.

Pri statistični obdelavi sva praviloma uporabljala neparametrične prijeme (npr. mediana kot mera centralne tendence, χ^2 test, Spearmanov R korelacijski koeficient), saj vzorci niso izkazovali normalne porazdelitve. Gradivo s Pristave sva v deležu zastopanosti posameznih taksonov primerjala z več drugimi favnami srednje Evrope iz druge polovice 1. tisočletja. Pri tem sva izhajala iz rezultatov korespondenčne analize (*Correspondence analysis*; StatSoft Inc. 2001), kjer sva abundanco posameznega taksona izrazila s številom določenih primerkov (NISP). Statistična obdelava je bila narejena s programskim paketom StatSoft 2001, Statistica za Windows, verzija 6.0.

V besedilu označujemo kočnike kot: dP – mlečni predmeljak, P – stalni predmeljak, M – meljak. Položaj posameznega kočnika v zobnem nizu je označen s številko (anteriorno → posteriorno).

Favnistično gradivo s Pristave hrani Narodni muzej Slovenije v Ljubljani.

¹ Za izjemi glej Svoljšak (1985) in Turk (2000).

² Najdišče je časovno umeščeno v obdobje od druge polovice VII. do prve polovice X. stoletja n. št. (*pogl. 2-5 in 8*).

Tab. 6.1: Število določenih primerkov (NISP) za vsakega od taksonov velikih sesalcev po skeletnih elementih.

Tab. 6.1: Number of Identified Specimens (NISP) for each large mammal taxon (by skeletal elements).

Takson Taxon	Processus cornualis	Maxilla	Mandibula	Dentes	Atlas / Axis	Scapula	Humerus	Radius	Ulna	Ossa carpalia	Ossa metacarpalia	Phalanges	Ossa coxae	Femur	Patella	Tibia	Calcaneus	Astragalus	Ossa metatarsalia	Skupaj Total	
																				N	%
<i>B. taurus</i>	5		8	87	1	3	3	8			7	20	4		1	6	6	4	11	174	46,7
<i>Ovis s. Capra</i>	3		6	78	2		5	2			5	2						3	6	112	30,1
<i>Sus sp.</i>		2	13	22		3	7	1			1	1	2			5	2		1	60	16,2
<i>E. caballus</i>				11			1		1			2				1				16	4,3
<i>C. familiaris</i>			1	5												1				7	1,9
<i>C. elaphus</i>							1	1			1									3	0,8

Tab. 6.2: Rezultati statističnega testiranja razlik v zastopanosti posameznih taksonov velikih sesalcev v vzorcu s Pristave z uporabo χ^2 testa. V tabeli so p-vrednosti običajnega χ^2 testa zapisane pokončno, p-vrednosti χ^2 testa z Yatesovimi popravki (*Yates corrected χ^2 test*; StatSoft, Inc. 2001) pa poševno. Statistično značilne razlike v zastopanosti posameznih taksonov (tj. $p < 0,05$) so označene z zvezdo (*).

Tab. 6.2: Statistical testing (χ^2 test) of the differences in the share of each large mammal taxon in the sample from Pristava. P-values relating to the Yates corrected χ^2 test (StatSoft, Inc. 2001) can be found in italics. Statistically significant differences (i.e. $p < 0,05$) are marked with an asterisk (*).

χ^2 test	<i>B. taurus</i>	<i>Ovis s. Capra</i>	<i>Sus sp.</i>	<i>E. caballus</i>	<i>C. familiaris</i>	<i>C. elaphus</i>
<i>B. taurus</i>		0,009 *	0,000 *	0,000 *	0,000 *	0,000 *
<i>Ovis s. Capra</i>	0,011 *		0,046 *	0,000 *	0,000 *	0,000 *
<i>Sus sp.</i>	0,000 *	0,064		0,002 *	0,000 *	0,000 *
<i>E. caballus</i>	0,000 *	0,000 *	0,004 *		0,172	0,023 *
<i>C. familiaris</i>	0,000 *	0,000 *	0,000 *	0,285		0,361
<i>C. elaphus</i>	0,000 *	0,000 *	0,000 *	0,054	0,648	

6.2. TAKSONOMIJA

Skupno je bilo med izkopavanji na Pristavi pridobljenih 410 ostankov velikih sesalcev zgodnesrednjeveške starosti. Vsaj do nivoja rodu jih je bilo mogoče določiti kar 372 (oz. 90,7 %), kar je pričakovana posledica ročnega pobiranja najdb brez mokrega sejanja izkopanega sedimenta. V razpoložljivem gradivu je zastopanih najmanj sedem vrst velikih sesalcev iz petih družin (tab. 6.1). Najbolje zastopana vrsta je domače govedo, medtem ko drugo in tretje mesto zasedata drobnica in domači prašič. Medtem ko razlike v številu ostankov med navedenimi tremi taksoni presegajo mejo statistične značilnosti (χ^2 test: $p < 0,05$), pa je pri primerjavi deležev zastopanosti preostalih treh vrst ne (tab. 6.2). Kostni sledi človekove aktivnosti je malo (zasekanine: 9 oz. 4,3 %; vrezi: 7 oz. 3,4 %); obgrizeni primerki v celoti manjkajo.

Bos taurus Linnaeus, 1758

Domače govedo je bilo za prebivalce Pristave najpomembnejši vir mesa in maščob, kar je značilno za večino sočasnih najdišč v srednji in vzhodni Evropi (npr. Bartosiewicz 1993; Riedel 1994; Stanc in Bejenaru 2003; Kysely 2004; Wojtal 2004). Res je, da so goveje kosti z arheoloških najdišč običajno bolj fragmentirane od kosti manjših živali (prim. Bartosiewicz 1991), zaradi česar bi lahko bil delež omenjene vrste v vzorcu s Pristave nekoliko precenjen. Ker pa je število ostankov goveda v vzorcu z zgodnesrednjeveške Pristave tudi za tretjino presegalo število ostankov drobnice (s 30,1 % drugi najbolj zastopani takson v vzorcu; tab. 6.1), se njegova vodilna vloga pri oskrbovanju tam živeče skupnosti z mesom ne zdi vprašljiva. Relativna številčnost kosti s še ne popolnoma zraščena epifi- in diafizo nakazuje, da so prebivalci Pristave pogosto klali med enim in tremi leti stare (tj. subadultne) živali (tab. 6.3). Takšna slika je nekoliko presenetljiva. Domnevno je

Tab. 6.3: Število dolgih kosti goveda (*Bos taurus*) iz nezraščeni-epi- in diafizo po starostnih skupinah. Posamezno skupino sestavljajo skeletni elementi, ki popolnoma osificirajo pri isti ontogenetski starosti (t.j. v prvem, drugem, tretjem ali po tretjem letu življenja). Podatke o časovnem poteku zraščanja epi- in diafize podaja Silver (1972).

Tab. 6.3: Number of cattle (*Bos taurus*) bones with (un)fused epiphyses by age groups. Individual groups consist of skeletal elements that are completely ossified within the same age period. Data on the epiphyses fusing period is taken from Silver (1972).

Starost Age	Epifiza zraščena Fused	Epif. ni zraščena Unfused
0-1	3	-
1-2	2	7
2-3	2	3
3-	1	1
Σ	8	11

bila namreč govedoreja v zgodnjem srednjem veku največkrat usmerjena predvsem v izkoriščanje sekundarnih produktov,³ kar je imelo za posledico večinski zakol že odraslih živali (Riedel 1979; 1994). Možno sicer je, da podatki iz *tabele 6.3* nereprezentativno povzemajo starostno strukturo ob zakolu, saj je število govejih kosti v vzorcu s Pristave skromno (N = 19). Vendar pa na zakol subadultnih oz. mladih adultnih živali kažejo tudi spodnja čeljustnica približno 3,5 leta stare živali ter trije izolirani mlečni četrti predmeljaki.

Tab. 6.4: Višina ob vihru domačih goved iz različnih najdišč in obdobji srednje in vzhodne Evrope. Podani so velikost vzorca (N), povprečna vrednost (M) in razpon vrednosti (Min-Max). Zvezda (*) označuje vzorce, kjer sva zaradi skromnega števila podatkov povprečno vrednost nadomestila z mediano. Višine ob vihru so izračunane s pomočjo matolcsijevih koeficientov (Matolcsi 1970) iz največjih dolžin dlančnic in stopalnic. Najdišča: Gyoma 133 (Sarmati, Madžarska; Bartosiewicz 1996a), Udine (staroselci in Langobardi, Italija; Riedel 1993), Verona: VR-I (Langobardi, Italija; Riedel 1994), Poljska: več najdišč (Slovani; Kobryń *et al.* 1984), Vyšehrad (Slovani, Češka republika; Kysely 2004).

Tab. 6.4: Withers height of cattle from several central and eastern European sites. The table gives the sample size (N), mean (M) and range (Min-Max). In small samples (marked with an asterisk) the mean was substituted by the median (Me). The withers heights were estimated by multiplying the greatest length of the metacarpals and metatarsals with the coefficient developed by Matolcsi (1970). Sites: Gyoma 133 (Sarmats, Hungary; Bartosiewicz 1996a), Udine (original settlers and Lombards, Italy; Riedel 1993), Verona: VR-I (Lombards, Italy; Riedel 1994), Poland: several sites (Slavs; Kobryń *et al.* 1984), Vyšehrad (Slavs, Czech Republic; Kysely 2004).

Najdišče Site	Obdobje Period	Višina ob vihru (v cm) / Withers height (in cm)		
		N	M	Min-Max
Pristava	VII-X A.D.	1	108,4	-
Gyoma 133	II-II A.D.	68	117,6	105,7-132,4
Udine, Verona (VR-I)	IV-VII A.D.	11	119,4 *	105,1-128,7
Poljska / Poland	IX-XIV A.D.	132	101,9	90,9-116,0
Vyšehrad	X-XVI A.D.	9	106,7 *	100,8-118,3
Verona (VR-II)	X-XI A.D.	4	113,1 *	110,0-123,7

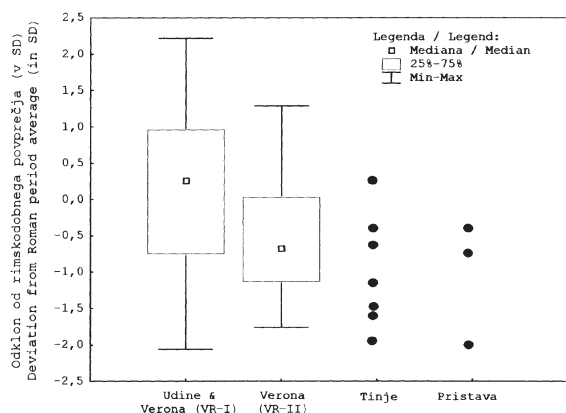
³ Ker je bila mlečnost zgodnjersrednjeveških krav razmeroma skromna (Makowiecki 2006), je morala biti govedoreja usmerjena tudi (predvsem?) v izkoriščanje ostalih sekundarnih produktov (tj. vlečna sila, gnoj, kože).

Večina govejih kosti s Pristave je po velikosti razmeroma skromna. Tako lahko z zanesljivostjo izključiva prisotnost ostankov tura, ki je sicer znan z več sočasnih srednjeevropskih najdišč (Vörös 1985; Bartosiewicz 1997; Kysely 2004). Edina v celoti ohranjena dolga kost v vzorcu je stopalnica iz kvadranta *Ma* (poglobitev 4, mikrokvadrant 18). Pripadala je živali, katere višino ob vihru sva ocenila na dobrih 108 cm.⁴ Ta se tako umešča znotraj variacijske širine za srednjeveška goveda srednje in vzhodne Evrope (Bökönyi 1974; Kobryń *et al.* 1984; Stanc in Bejenaru 2003; Kysely 2004; Makowiecki 2006), čeprav nekoliko presega njihove povprečne vrednosti (*tab. 6.4*). Slednji podatek je toliko bolj zanimiv, ker primerjalno gradivo iz Republike Češke in Poljske obsega tudi gradivo iz visokega srednjega veka, ko je višja stopnja v razvoju živinoreje že privedla do ponovnega povečanja velikosti goved (Bökönyi 1974).

Bistveno drugačno sliko od zgornje kaže primerjava med velikostjo goved s Pristave in tistih z nižinskih predelov SV Italije. Na območju Padske nižine in Furlanije namreč razpad rimske države ni sprožil tako izrazitega padca v razvoju živinoreje, kot je bilo to značilno za območje srednje in vzhodne Evrope (Riedel 1979; 1994). Zato so tam tudi v zgodnjem srednjem veku še vedno poznali razmeroma velika goveda (*sl. 6.1*). Drugače je bilo v predalpskem svetu današnje Italije, kjer naj bi povprečna višina goved ob vihru v zgodnjem srednjem veku ne presegala 110 cm (Riedel 1989) in naj bi se tako v grobem ujemala s stanjem na Slovenskem.⁵

⁴ Višino ob vihru sva izračunala s pomočjo Matolcsijevih koeficientov (Matolcsi 1970).

⁵ Edina v celoti ohranjena dolga kost (= koželjnica) goveda na najdišču Tinje nad Loko pri Žusmu v vzhodni Sloveniji (VI-IX stoletje; Turk 1997) je pripadala živali, katere višino ob vihru sva ocenila na 103,2 cm.

Sl. 6.1: Razpon vrednosti standardiziranih dimenzij dolgih kosti goveda za poznoantična in zgodnjerednjeveška najdišča na Slovenskem in v SV Italiji. Vsaka kost je zastopana le s po eno dimenzijo; ker so pri bovidih za oceno mase nedolžinske mere dolgih kosti primernejše od dolžinskih (Scott 1990), sva uporabila bodisi širino proksimalne, bodisi širino distalne epifize. Postopek standardiziranja dimenzij je podan v poglavju o metodah. Vzorci: Udine (N = 7; IV-VII stoletje; Riedel 1993), Verona: VR-I (N = 16; VI-VII stoletje) oz. VR-II (N = 14; X-XI stoletje; Riedel 1994) in Tinje (N = 7; VI-IX stoletje; Turk 1997).

Fig. 6.1: Range of standardized metric data for cattle long bones from several sites in Slovenia and NE Italy, dated to either Late Antiquity or the Early Mediaeval Age. Each skeletal element is represented by a single measurement; since transversal dimensions are much more indicative of bovine animal size than the longitudinal dimensions (Scott 1990), the breadth of the proximal or the breadth of the distal epiphysis were taken into account. For details on metric data standardization see text. Samples: Udine (N = 7; 4th - 7th century; Riedel 1993); Verona: VR-I (N = 16; 6th - 7th century) and VR-II (N = 14; 10th - 11th century; Riedel 1994); Tinje (N = 7; 6th - 9th century; Turk 1997).

Rast metapodijev v dolžino v veliki meri uravnava rastni hormon in testosteron. Njuno delovanje je spolno specifično, zato se pri bikih rast v dolžino konča nekoliko prej kot pri kravah (Bartosiewicz 1984a). Zavaljo morebitnih napak pri izračunu višine ob vihru na osnovi največje dolžine dlančnic in stopalnic sva tako spreminjanje velikosti goved v prostoru in času ugotavljala še z analizo njihove mase. Iz dimenzij skočnic sva ocenila maso živali brez maščob (t.i. *fat free carcass weight*), pri čemer sva poskušala razlikovati med juvenilnimi in odraslimi živalmi (Bartosiewicz 1984b). Vzporedno s tem sva iz povprečnega premera zgoraj že obravnavane stopalnice iz kvadranta *Ma* ocenila tudi maso živega goveda (t. i. *live weight*; Bartosiewicz *et al.* 1993). Rezultati v celoti potrjujejo ugotovitve, ki so jih pokazali podatki o višini ob vihru (tab. 6.5). Goveda z zgodnjerednjeveške Pristave so namreč tudi po svoji masi primerljiva s tistimi s sočasnih najdišč na Madžarskem, zaostajajo pa za tistimi z nižinskega dela SV Italije. Na Pristavi so torej poznali razmeroma majhna goveda, ki po svoji masi in

robustnosti niso zaostajala le za naprednimi antičnimi formami, ampak tudi za majhnim recentnim balkanskim govedom pasme buša.

Ovis aries s. *Capra hircus*

Drobnica predstavlja s skupno 112 najdbami drugo najbolje zastopano skupino domačih živali v vzorcu s Pristave. Razlikovanje med kostmi ovce (*Ovis aries* Linnaeus, 1758) in kože (*Capra hircus* Linnaeus, 1758) je pogosto težavno, zato sva lahko do nivoja vrste določila le 25 (tj. 22,3 %) najdb. Nekoliko številčnejši so ostanki ovce (NISP = 16), kar povsem ustreza pričakovanjem. Večinski delež ovce nasproti kozi je bil namreč ugotovljen v favni večine sočasnih najdišč srednje in vzhodne Evrope (Bartosiewicz 1993; 1999a; 1999b; Riedel 1994; Frolíková-Kaliszová 2004; Kyselý 2004). Primerjava obrabe žvekalne površine posameznih kočnikov v okviru iste spodnje čeljustnice nakazuje, da je bila krma domnevno razmeroma obilna in kakovostna (prim. Jones 2006).

Iz starostne strukture živali ob zakolu izhaja, da je bila reja drobnice na Pristavi primarno usmerjena v izkoriščanje mesa in runa (prim. Payne 1973; 1985). V obravnavanem vzorcu namreč prevladujejo ostanki odraslih, nad tri leta starih živali, medtem ko je delež juvenilnih primerkov skromen (sl. 6.2). Prebivalci Pristave so sicer nedvomno pridobivali tudi kozje in/ali ovčje mleko,⁶ ki pa je imelo v takratni ekonomiji domnevno šele drugoten pomen. O tem priča predvsem pičlo število ostankov do enega leta starih živali, vključno s popolno odsotnostjo zob do dveh mesecev starih jagenj oz. kozličev (Payne 1973; 1985; Luff 1993).⁷ V obravnavanem gradivu so tako večinsko zastopane odrasle, nad tri leta stare živali (pričakovano z vidika pridobivanja runa), razmeroma visok pa je tudi delež tistih dvoletnih, ki kažejo na zakol zaradi izkoriščanja mesa. Med slednjimi verjetno prevladujejo ostanki koz, ki z vidika pridobivanja runa niso zanimive.

Ostanki drobnice v vzorcu s Pristave so zelo fragmentirani, tako da sva lahko višino ob vihru ocenila le v primeru skočnice iz kvadranta *Da*.⁸ Gre za ostanek kože ali ovce, katere višino ob vihru sva ocenila na 72,6 cm. Navedena vrednost se umešča prav na zgornjo mejo variacijske širine za drobnico z zgodnjerednjeveških najdišč nižinskega dela SV Italije⁹ ter obenem močno presega

⁶ O pridobivanju mleka in pridelavi mlečnih izdelkov med drugim priča najdba trilitrskega kotlička, v katerem je bilo mogoče narediti približno pol kilograma sira (Pleterski 2008, 83, 97).

⁷ Opozoriti velja, da je zavaljo ročnega pobiranja najdb delež mlečnih (= majhnih) zob v vzorcu s Pristave najverjetneje nekoliko podcenjen.

⁸ Pri izračunu višine ob vihru sva uporabila Teichertove koeficiente (Von den Driesch in Boessneck 1973).

⁹ Povprečno višino ob vihru za drobnico z najdišč Torcello (Tb: V-XII stoletje; Riedel 1979) in Verona (VR-II: X-XI stoletje; Riedel 1994) sva ocenila na 63 cm (razpon: 56,2-71,2; N = 10). Zaradi primerljivosti podatkov sva pri oceni višine ob vihru izhajala le iz dimenzij skočnic.

Tab. 6.5: Domnevna masa goved brez maščobe (zgoraj) in masa živih goved (spodaj) za različna najdišča in obdobja srednje in vzhodne Evrope. Podani so velikost vzorca (N), mediana (Me) in razpon vrednosti (Min-Max). Postopek izračuna mase goved brez maščobe podaja Bartosiewicz (1984b), za izračun mase živih živali (upoštevala sva le stopalnice) pa Bartosiewicz *et al.* (1993). Vzorci: Romula (Slovenija; neobjavljeno), Gyoma 133 (Madžarska; Bartosiewicz 1996a), Újhartyán (Madžarska; Bartosiewicz 2001), Udine (Italija; Riedel 1993), Tinje (Slovenija; Turk 1997), Verona (Italija; Riedel 1994) in Vyšehrad (Češka republika; Kysely 2004).

Tab. 6.5: Estimated fat free carcass weight (above) and live weight (below) for cattle from several central and eastern European sites. The table gives the sample size (N), median (Me) and range (Min-Max). The methodology for estimating fat free carcass weight was taken from Bartosiewicz (1984b) and for estimating live weight from Bartosiewicz *et al.* (1993). For the calculation of live weight only metacarpals were taken into consideration. Samples: Romula (Slovenia; unpublished data), Gyoma 133 (Hungary; Bartosiewicz 1996a), Újhartyán (Hungary; Bartosiewicz 2001), Udine (Italy; Riedel 1993), Tinje (Slovenia; Turk 1997), Verona (Italy; Riedel 1994) and Vyšehrad (Czech Republic; Kysely 2004).

Najdišče Site	Obdobje Period	Masa goveda brez maščob (v kg) / Fat free carcass weight (in kg)		
		N	Me	Min-Max
Pristava	VII-X A.D.	juvenile: 3	179,9	177,5-192,4
Romula	I-IV A.D.	juvenile: 6 mature: 26	224,5 319,9	207,0-233,5 237,3-407,95
Gyoma 133	II-III A.D.	Σ: 31	151,2	-
Újhartyán	II-III A.D.	juvenile: 5 mature: 4	188,3 222,1	154,8-219,3 212,1-331,9
Udine	IV-VII A.D.	juvenile: 2	210,9	203,8-218,0
Verona (VR-I)	VI-VII A.D.	Σ: 9	-	195,5-425,2
Tinje	VI-IX A.D.	juvenile: 1 mature: 2	187,2 268,2	- 272,0-364,5
Verona (VR-II)	X-XI A.D.	Σ: 12	-	173,7-368,0
Vyšehrad	X-XVI A.D.	juvenile: 3	188,4	167,6-235,7
Najdišče Site	Stoletje Century	Masa živega goveda (v kg) / Live weight (in kg)		
		N	Me	Min-Max
Pristava	VII-X A.D.	1	167,2	-
Romula	I-IV A.D.	40	246,2	148,2-468,3
Gyoma 133	II-III A.D.	37	172,9	100,6-282,9
Újhartyán	II-III A.D.	1	156,8	-
Udine	IV-VII A.D.	2	327,3	229,8-424,9
Verona (VR-I)	VI-VII A.D.	3	178,0	113,0-295,9
Gyoma 133	VIII A.D.	3	153,1	115,0-272,5
Verona (VR-II)	X-XI A.D.	1	192,3	-

vrednosti za sočasne koze in ovce z Moravske.¹⁰ To pa še ne pomeni, da so bile ovce/koze na območju Pristave v zgodnjem srednjem veku dejansko večje od tistih iz sosednjih regij. Kot je mogoče razbrati iz nedolžinskih mer dolgih kosti, je bila v drugi polovici 1. tisočletja drobnica na Slovenskem verjetno na splošno res večja od ovc in koz z Moravskega,¹¹ primerjava z drobnico z nižinskega dela SV Italije pa bistvenih razlik ne pokaže (tab. 6.6). Ovce in koze s Pristave in SV Italije so bile torej v zgodnjem srednjem veku najverjetneje manjše od tistih iz obdobja rimskega imperija ter kot take bližje primitivnim železnodobnim živalim.

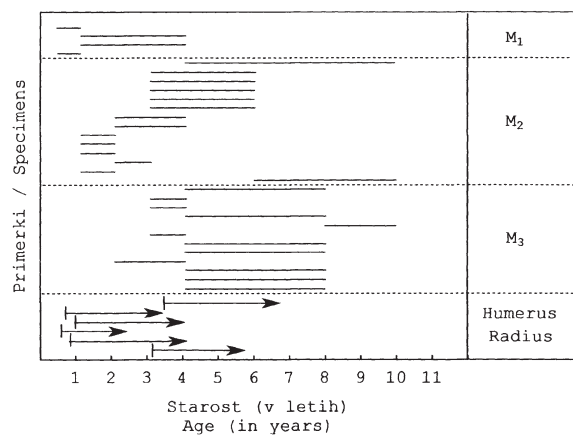
¹⁰ Povprečno višino ob vihru za drobnico z najdišča Pohansko (IX-X stoletje; Švecová 2001) sva ocenila na 63,4 cm (razpon: 58,9-68,0; N = 16). Zaradi primerljivosti podatkov sva pri oceni višine ob vihru izhajala le iz dimenzij skočnic.

¹¹ Gradivo z Vyšehrada (tab. 6.6) obsega tudi ostanke iz visokega srednjega veka, ko je zaradi višje stopnje v razvoju živinoreje drobnica spet posta(ja)la večja (Bökönyi 1974).

Sus sp.

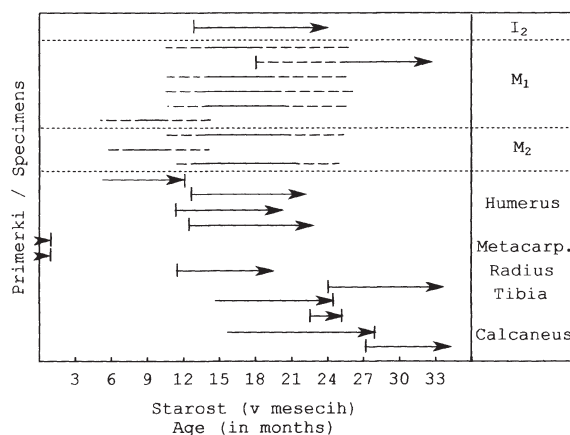
Zanesljivo razlikovanje med domačim (*Sus domesticus* Erxleben, 1777) in divjim prašičem (*Sus scrofa* Linnaeus, 1758) je zaradi številčno skromnih ostankov zelo težavno (Bökönyi 1995). Glede na skorajšnjo odsotnost lovnih živali v gradivu s Pristave ter vpricho skromnih dimenzij izkopanih kosti pa se zdi ostanke rodu *Sus* vendarle smiselno pripisati domačemu prašiču. Oceno višine ob vihru omogoča le petnica iz sonde *SI*, ki je domnevno pripadala zmerno velikemu primerku (višina ob vihru: 77,0 cm). O prašičih podobne velikosti poročajo tudi Riedel (1979; 1994) za sočasna najdišča SV Italije, Kovačiková (2003) in Kysely (2004) za srednji vek današnje Republike Češke ter Stanc in Bejenaru (2003) za zgodnjersrednjeveška najdišča iz Romunije. Tako kot to velja za večino zgodnjersrednjeveških najdišč srednje Evrope, so tudi v gradivu s Pristave zastopani predvsem primerki subadultnih in mladih adultnih živali (sl. 6.3).

Sl. 6.2: Starost drobnice ob zakolu, kot sva jo ocenila na osnovi obrabe žvekalne površine kočnikov (prim. Payne 1973; 1987) oz. zraščenosti epi- in diafiz dolgih kosti (prim. Silver 1972). Črte označujejo najverjetnejšo starost ob zakolu za posamezno žival.

Fig. 6.2: Kill-off pattern for Caprinae, estimated on the basis of the wear of the mandibular check teeth (cf. Payne 1973; 1987) and epiphyseal fusion data (cf. Silver 1972). Lines mark the most probable age at death for individual animals.

Sl. 6.3: Starost prašičev ob zakolu, kot sva jo ocenila na osnovi obrabe žvekalne površine kočnikov (prim. Rolett in Chiu 1994) oz. zraščenosti epi- in diafiz dolgih kosti (prim. Silver 1972). Črte označujejo najverjetnejšo starost ob zakolu za posamezno žival.

Fig. 6.3: Kill-off pattern for pigs/wild boars, estimated on the basis of the wear of the mandibular check teeth (cf. Rolett and Chiu 1994) and epiphyseal fusion data (cf. Silver 1972). Lines mark the most probable age at death for individual animals.

Tab. 6.6: Opisna statistika za dimenzije dolgih kosti drobnice s Pristave (v mm). Navedeni so tudi primerjalni podatki za nekaj sočasnih srednjeevropskih najdišč ter za rimskodobno mesto Tăc-Gorsium in železnodobno naselbino Stična. Podani so mediana (Me), velikost vzorca (N) in variacijska širina (min-max). Vzorci: Tinje (VI-IX stoletje, Slovenija; Turk 1997), Verona: VR-II (X-XI stoletje, Italija; Riedel 1994), Vyšehrad (X-XVI stoletje, Češka republika; Kysely 2004), Stična (železna doba, Slovenija; Bökönyi 1994), Romula (I-IV, Slovenija, neobjavljeno), Tăc-Gorsium (antika; Bökönyi 1984).

Tab. 6.6: Descriptive statistics for metric data related to Caprinae long bones from Pristava (in mm). Also shown is comparative data for several contemporaneous central European sites, the Roman town of Tăc-Gorsium and the Iron Age settlement of Stična. The table gives the median (Me), sample size (N) and range (min-max). Samples: Tinje (6th - 9th century, Slovenia; Turk 1997), Verona: VR-II (10th - 11th century, Italy; Riedel 1994), Vyšehrad (10th - 16th century, Czech Republic; Kysely 2004), Stična (Iron Age, Slovenia; Bökönyi 1994), Romula (1st - 4th century, Slovenia; unpublished data), Tăc-Gorsium (Roman Age; Bökönyi 1984).

Skelet. element	Dimenzija Dimension	Pristava	Tinje	Verona	Vyšehrad	Stična	Tăc
		Me (N) min-max	Me (N) min-max	Me (N) min-max	Me (N) min-max	Me (N) min-max	Me (N) min-max
Radius	Bp	25,5 (1)	27,5 (2) 27,0-28,0	31,1 (10) 28,1-33,3	30,1 (5) 27,9-31,6	31,0 (3) 30,5-34,0	35,4 (16) 30,5-45,0
Metacarpus	Bp	26,2 (2) 24,5-28,0	-	23,2 (20) 20,0-25,7	22,2 (4) 21,8-24,2	25,0 (15) 22,0-29,0	-
	Bd	29,5 (1)	-	27,4 (6) 25,3-32,5	-	26,0 (10) 24,5-30,0	28,5 (144) 24,5-35,3
Metatarsus	Bp	20,0 (2) 18,0-22,0	20,0 (2) 20,0-20,0	19,9 (11) 17,8-21,6	20,0 (5) 19,7-20,9	22,2 (13) 18,0-25,0	27,2 (181) 22,8-33,2

Prašičereja je bila namreč očitno usmerjena predvsem v pridelavo mesa in maščob, zakol med 12 in 24 mesecev starih prašičev pa je zagotavljal najboljši iztržek kakovostnega mesa.

Equus caballus Linnaeus, 1758

Konj je v obravnavanem vzorcu zastopan s 16 najdbami, predvsem z zobmi. Skromno število ostankov je v

navideznem nasprotju z nedvomno pomembno vlogo te živali za zgodnjerednjeveške prebivalce Pristave. Njegova velika individualna vrednost izvira iz dejstva, da gre za počasi rastočo, uniparno žival. Ker konjskega mesa praviloma niso uživali, kosti konj tudi niso odlagali med običajne "kuhinjske odpadke". V istem obdobju živeča nomadska ljudstva iz vzhodne Evrope so sicer omejeno uživanje konjskega mesa še vedno poznala (Bartosiewicz 1993), tudi zanje pa je bil konj najbolj cenjena domača

žival. To med drugim kažejo tudi grobišča s konjskimi pokopi (npr. Bartosiewicz 1995).

Canis familiaris Linnaeus, 1758

Skromno število pasjih ostankov onemogoča poglobljen vpogled v vlogo omenjene vrste za prebivalce zgodnjersrednjeveške Pristave. Najverjetneje so jim psi služili pri pašnji živine, varovanju hiš, za družbo ter kot pomoč pri lovu, tako kot je bilo običajno drugje po srednji Evropi. Uživanje njihovega mesa domnevno ni bilo razširjeno, so pa imeli psi v tistem času pomembno vlogo pri nekaterih religioznih obredih (Vörös 1990; 1991; Bartosiewicz 1995; Makiewicz 2003).

Cervus elaphus Linnaeus, 1758

Trije ostanki jelena so edine najdbe lovnih vrst v obravnavanem vzorcu. Podatek ni presenetljiv, saj podobno sliko kaže večina sočasnih najdišč srednje in vzhodne Evrope. Čeprav so vse tri najdbe s Pristave ostanki kosti, je bil lov na jelene verjetno v veliki meri motiviran s pridobivanjem rogovine, v tistem času pomembne in cenjene surovine (Wyrost in Chrzanowska 1985; Riedel 1993; Choyke 1995; Kovačiková 2003; Stanc in Bejenaru 2003). Poglobljena arheozoološka analiza favne z več srednjeveških najdišč Madžarske je pokazala, da je že od konca 1. tisočletja dalje delež lovnih živali v naseljih z visokim statusom presegal delež istih vrst v običajnih vaseh (Bartosiewicz 1999b). Takšna diferenciacija je postala v naslednjih stoletjih seveda še bolj izrazita (Bartosiewicz 1998; 1999b; Ervynck 2004). Žal v primeru Pristave vzporednic med zastopanostjo lovnih vrst in statusom naselbine ni mogoče povleči, saj je število določenih primerkov preskromno.

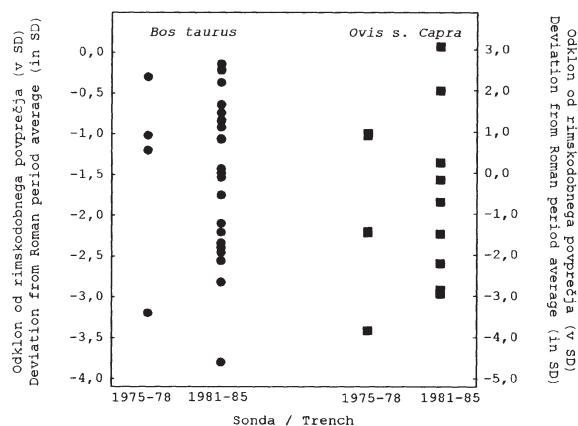
6.3. VARIABILNOST V PROSTORU

Na Pristavi je bilo med letoma 1948 in 1984 izkopanih blizu 1.000 m² površine. Izkopno polje je bilo

Tab. 6.7: Zastopanost posameznih taksonov velikih sesalcev v izkopu 1975-78 in 1981-84.

Tab. 6.7: Share of each large mammal taxon in trenches 1975-78 and 1981-84.

Takson Taxon	Sonda / Trench 1975-78		Sonda / Trench 1981-84	
	NISP	%	NISP	%
<i>B. taurus</i>	38	40,4	114	46,9
<i>Ovis s. Capra</i>	27	28,7	76	31,4
<i>Sus</i> sp.	13	13,8	44	18,1
<i>E. caballus</i>	13	13,8	3	1,2
<i>C. familiaris</i>	3	3,3	3	1,2
<i>C. elaphus</i>	-	-	3	1,2

Sl. 6.4: Razpon vrednosti standardiziranih dimenzij ostankov goveda in drobnice za izkop 1975-78 in izkop 1981-84. Vsaka kost je zastopana le s po eno dimenzijo. Postopek standardiziranja dimenzij je podan v poglavju o metodah.

Fig. 6.4: Range of standardized metric data for remains of cattle and Caprinae from trenches 1975-78 and 1981-84. Each skeletal element is represented by a single measurement. For details on metric data standardization see text.

razdeljeno na skoraj 50 sond različne velikosti, porazdeljenih na več 10 hektarov velikem območju. Ostanki velikih sesalcev so bili najdeni v devetih sondah, od tega blizu 95 odstotkov v S 1 (izkopavanja 1975-78) in izkopu 1981-84. Glede na navedeno sva morebitno variabilnost v prostoru na nivoju sesalske makrofavne ugotavljala s primerjavo podvzorcev iz izkopov 1975-78 in 1981-84. V vrstni sestavi oz. zastopanosti posameznih taksonov bistvenih razlik med podvzorcema ni (tab. 6.7). Nekoliko večji delež konja v izkopu 1975-78 pri tem ni moteč. Pripisujeva ga namreč najdbi šestih zgornjih kočnikov v istem kvadrantu (tj. kvadrant 20; mikrokvadranta 14 in 22), ki so najverjetneje pripadali isti živali.

Nobeni bistvenih razlik med obema podvzorcema ni opaziti niti v dimenzijah izkopanih ostankov (sl. 6.4), kar je spričo skromnega števila izmerljivih najdb tudi pričakovano. Iz stopnje obrabe žvekalne površine kočnikov drobnice in prašičev enega in drugega podvzorca sva ocenila starost živali ob zakolu (tab. 6.8). Pri prašičih se obe starostni strukturi v celoti ujemata (problematična je sicer majhnost vzorcev), pri drobnici pa opažava nekoliko večji delež zob juvenilnih primerkov med gradivom iz izkopa 1981-84. Ob večjem številu najdb bi pogostnejši zakol do dveh let starih koz in/ali ovac lahko nakazoval intenzivnejše izkoriščanje mesa v primerjavi z runom in/ali mlekom (Payne 1973; Luff 1993), tako pa ostaja reprezentativnost obeh podvzorcev vprašljiva.

Bistveno bolj kot so pokazale zgornje primerjave, je razlika med obema izkopoma očitna v anatomski porazdelitvi ostankov. Razvrstila sva jih v tri skupine (t. i. kvalitne kategorije A, B in C), izhajajoč iz kakovosti mesa posameznih anatomskih delov živali. Pri tem sva h

Tab. 6.8: Starostna struktura drobnice in prašičev ob zakolu, izhajajoč iz obrabe žvekalne površine kočnikov iz izkopa 1975-78 in izkopa 1981-84.

Tab. 6.8: Kill-off pattern for Caprinae and pigs/wild boars represented in trenches 1975-78 and 1981-84, estimated on the basis of the wear of the mandibular check teeth.

Takson Taxon	Ocenjena starost (v letih) Estimated age (in years)	Sonda / Trench 1975-78	Sonda / Trench 1981-85
<i>Ovis s. Capra</i>	0,5-1	-	2
	1-2	1	5
	2-3	-	3
	3-4	3	3
	3-6	-	4
	4-8	3	3
	4-10	1	-
<i>Sus sp.</i>	8-10	1	-
	-0,5	-	1
	0,5-1	1	2
	1-2	4	5
	2-	1	1

Tab. 6.9: Porazdelitev ostankov velikih sesalcev iz izkopa 1975-78 in izkopa 1981-84 v tri kategorije (A, B, C), opredeljene glede na kvaliteto mesa posameznih anatomskih regij živali. Za natančno opredelitev treh kategorij glej besedilo.

Tab. 6.9: Distribution of large mammal remains from trenches 1975-78 and 1981-84 by represented meat value. Explanation of the meat value categories (i.e. category A, B and C) can be found in the text.

Takson Taxon	Sonda / Trench 1975-78			Sonda / Trench 1981-84		
	A	B	C	A	B	C
<i>Bos taurus</i>	3	22	9	8	19	91
<i>Ovis s. Capra</i>	3	3	12	12	11	22
<i>Sus sp.</i>	0	3	6	4	5	70
Skupaj / Total	6 (9,8 %)	28 (45,9 %)	27 (44,3 %)	24 (9,9 %)	35 (14,5 %)	183 (75,6 %)

kategoriji A (najkakovostnejše meso) prištelu ostanke nosačev, okretačev, lopatic, nadlahtnic, medenic in stegnic, h kategoriji B (meso vmesne kakovosti) ostanke lobanj, spodnjih čeljustnic, koželjnic, golenic in piščali, kategorija C (meso nizke kakovosti) pa je vključevala ostanke zgornjih čeljustnic, zob, dlančnic, stopalnic, zapestnih kosti, skočnic, petnic in ostalih nartnih kosti ter prstnic. Kot je razvidno iz *tabele 6.9*, je v gradivu iz izkopa 1981-84 delež ostankov iz najmanj mesnatih anatomskih delov bistveno večji kot v gradivu iz izkopa 1975-78.¹² K takšni razliki prispevajo predvsem ostanke domačega goveda in pa prašiča, ki je sicer med gradivom iz izkopa 1975-78 zastopan z le devetimi najdbami.

Številčna zastopanost ostankov iz bolj mesnatih delov živali navadno nakazuje visok status naselbine, na kar kažejo "kuhinjski odpadki" samostanov in gradov (Bartosiewicz 1983; 1998; Ervynck 2004). Ker ležita izkopa 1975-78 in 1981-84 blizu skupaj (razdalja med njima znaša dobrih 50 m), očitnih razlik v "statusu" obeh delov

zgodnesrednjeveške Pristave ni pričakovati. Čeprav bi gradivo iz izkopa 1975-78 sicer lahko predstavljalo ostanke hrane nekoliko premožnejših ljudi, dopuščajo namreč razpoložljivi podatki tudi vrsto drugačnih interpretacij. Morda je do koncentracije ostankov iz najmanj mesnatih delov živali na območju izkopa 1981-84 prišlo predvsem zavoljo (intenzivnejšega) osnovnega razkosavanja govedi in/ali prašičev na tem območju (prim. Bartosiewicz 1988; Riedel 1994). Prav tako ne gre vnaprej odmislniti možnosti, da najdbe iz obeh izkopov niso povsem sočasne (*pogl. 4, 5 in 8*). Manj verjetno je, da se v podatkih iz *tabele 6.9* kaže nekonsistenten način vzorčenja; metode in tehnike terenskega dela so bile namreč med letoma 1975-78 primerljive s tistimi iz let 1981-84. Razlik v anatomski porazdelitvi ostankov med obema izkopoma ni utemeljeno povezovati niti s tafonomskimi procesi v sedimentu. Korelacija med številom ostankov posameznih delov skeletnih elementov goveda in njihovo strukturo gostoto¹³ namreč ni statistično značilna (Spearmanov $R = 0,09$; $p = 0,740$).

¹² Glede na rezultate χ^2 testa so razlike med obema izkopoma v anatomski porazdelitvi ostankov celo visoko statistično značilne ($\chi^2 = 147,88$; $p < 0,001$).

¹³ Uporabila sva podatke o strukturi gostoti kosti bizona (Kreutzer 1988).

6.4. PRIMERJAVA MED ALOHRONIMI IN ALOPATRIČNIMI VZORCI VELIKIH SESALCEV

Na sestavo čred domačih živali nekdanjih človeških skupnosti so vplivali tako kulturni kot tudi okoljski dejavniki. Čeprav je njihovo prepletanje na videz dobrodošlo, saj omogoča vpogled v več različnih dimenzij preučevane skupnosti, pa to obenem močno otežuje interpretacijo izkopanega kostnega gradiva. Tako je bilo tudi v primeru Pristave, kjer dodatno oviro predstavlja še razmeroma pičlo število izkopanih živalskih ostankov. Najdbe treh najbolj zastopanih taksonov predstavljajo kar 93 odstotkov vseh določljivih kosti in zob (*tab. 6.1*). Podobno sliko kaže tudi večina drugih zgodnjersrednjeveških najdišč v regiji (Bökönyi 1974). Ko sva gradivo s Pristave v nadaljevanju primerjala z več drugimi favnami iz druge polovice 1. tisočletja n. št., sva tako upoštevala le podatke o abundanci (NISP) goveda, drobnice in prašiča. Porazdelitev 21 vzorcev vzdolž obeh dimenzij korespondenčne analize je prikazana na *sliki 6.5*. Očitno je, da se lega vzorca s Pristave precej razlikuje od lege zgodnjersrednjeveških favn z drugih slovanskih najdišč srednje Evrope.¹⁴ Kot je to za območje vzhodne Evrope že ugotovil Bartosiewicz (1993), je bila namreč tudi pri srednjeevropskih Slovanih iz druge polovice 1. tisočletja n. št. prašičereja bistvena komponenta živinoreje, medtem ko naj bi bila njena vloga za takratne prebivalce Pristave manjša. Njihovi "kuhinjski odpadki" se po deležu ostankov goveda, drobnice in prašiča umeščajo bliže vzorcem z najdišč nomadsko-pastirskih ljudstev (Sarmati, Avari, Madžari). Nomadskemu načinu življenja namreč bolj ustreza reja drobnice, saj ta bistveno bolje od prašičev prenaša stalne selitve na daljše razdalje.

Poleg zgoraj nakazanih kulturoloških razlik velja pri interpretaciji *slike 6.5* upoštevati tudi naravno okolje. V tem smislu je izpovedna predvsem primerjava deleža zastopanosti prašiča (vezan na listnat oz. mešan gozd) z deležem ovce, ki ji bolj ustrezajo suhi travniki.¹⁵ Tako so v nižinskem svetu severovzhodne Italije v drugi polovici 1. tisočletja n. št. prašiči prevladovali nad drobnico, medtem ko je bilo v hribovju predalpskega sveta razmerje obratno (Riedel 1979; 1989; 1993; 1994). Na podoben način je morda okolje odigralo pomembno vlogo tudi pri nekoliko nepričakovanem razmerju med številom ostankov treh najpomembnejših taksonov domačih živali v vzorcu s Pristave. Večina zgodnjersrednjeveških slovanskih najdišč *slike 6.5* leži namreč na (pogosto poplavnih) ravninah, ki so bile idealne za rejo prašičev. V primeru Pristave pa ni tako. Naselbina je bila namreč

umeščena v hribovitejšo in bolj suho okolje, ki je bilo kot tako primernejše za rejo drobnice. Pri tem je povedno, da ostanki ovac in koz številčno presegajo ostanke prašičev tudi v gradivu železnodobne starosti z bližnjega gradu (Bartosiewicz 1996b) ter med ostanki z rimskodobnih plasti Mosta na Soči (Bartosiewicz 1986) in s poznoantičnega Tonovcevega gradu pri Kobaridu (neobjavljeno), ki oba prav tako ležita v hribovitem svetu.

V okviru primerjave alopatričnih in alohronih vzorcev sesalske makrofavne sva med drugim vzorejala tudi število ostankov posameznih anatomskih delov goveda.¹⁶ Podobno kot pri analizi variabilnosti v prostoru (glej zgoraj) sva ostanke razdelila v tri skupine, izhajajoč iz kakovosti mesa posameznega anatomskega dela. Gradivo s Pristave se v tem pogledu umešča k vzorcem primerljive starosti iz ruralnih okolij, kjer prevladujejo najdbe iz najmanj mesnatih delov goveda (*sl. 6.6*). Drugačno sliko kaže gradivo objektov z višjim statusom (gradovi, verska središča), kjer je delež ostankov lopatic, nadlahtnic in stegenic bistveno večji.

6.5. SKLEP

Gradivo z zgodnjersrednjeveške Pristave označuje razmeroma skromno število najdb, zato so sklepi o prehranskih navadah tam živečih ljudi in o doseženi razvojni stopnji živinoreje le preliminarne. O opustitvi naprednih prijemov pri reji živine po razpadu rimskega imperija sicer ne gre dvomiti, saj se je masa/velikost goved močno zmanjšala (*sl. 6.7*). Pri drobnici je razlika med velikostjo živali s Pristave in tistimi z antičnih najdišč nekoliko manj opazna, pri prašičih pa tovrstne razlike praktično ni.

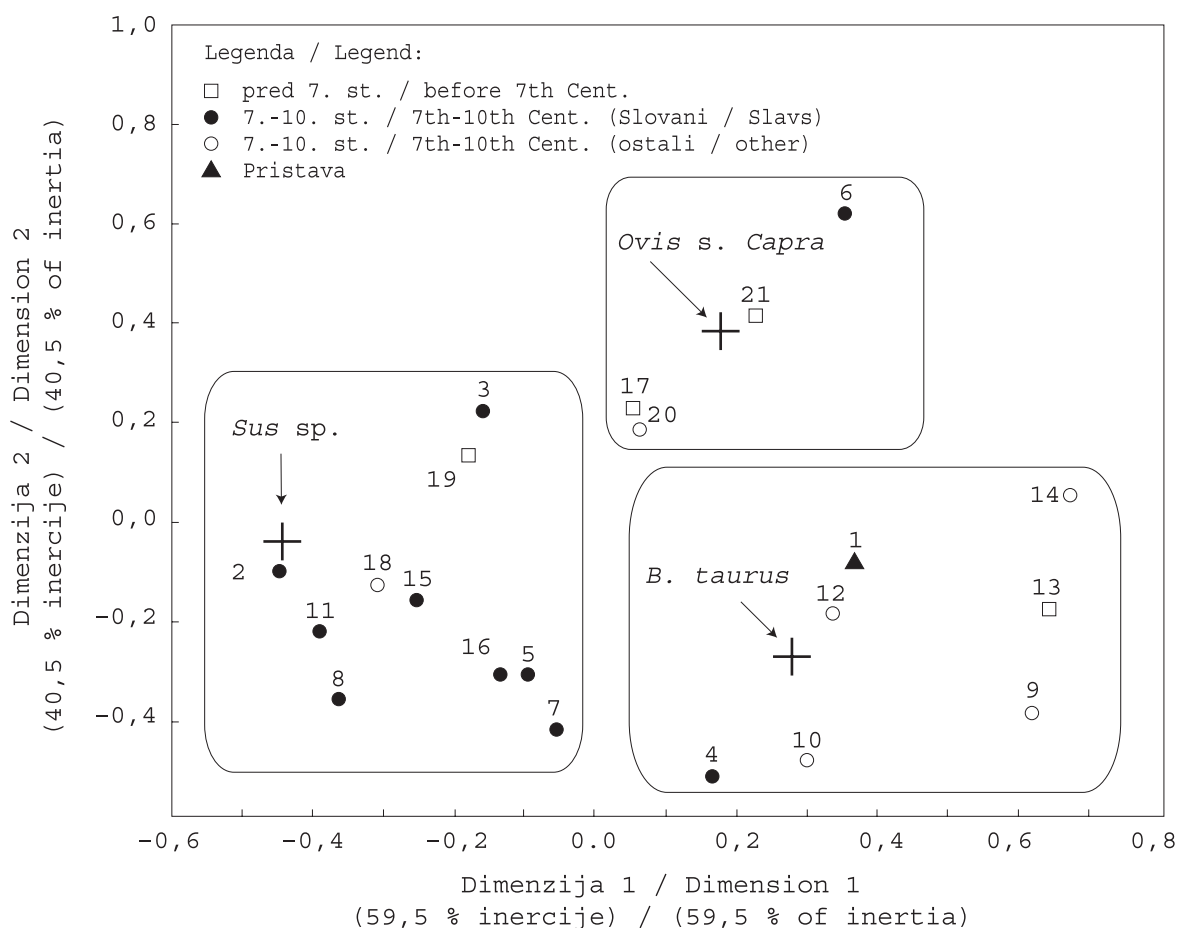
Govedo je bilo za prebivalce Pristave nedvomno najpomembnejši vir mesa in maščob, čeprav je bila govedoreja domnevno usmerjena tudi (predvsem?) v izkoriščanje posameznih sekundarnih produktov. Ovce in kože naj bi bile v takratni ekonomiji pomembne predvsem zaradi pridobivanja runa in mesa (tako vsaj izhaja iz starostne strukture drobnice ob zakolu; *sl. 6.2*). Navsezadnje je bila reja prašičev, ki je bila zagotovo usmerjena v izkoriščanje mesa in maščob, na območju zgodnjersrednjeveške Pristave razmeroma omejena. S tem v zvezi velja omeniti študijo razmerij med velikostjo čred najpomembnejših domačih živali in klavno frekvenco v 27 afriških in jugozahodnoazijskih deželah z dovolj razvito živinorejo, da ta zadošča potrebam tam živečega prebivalstva (Bartosiewicz 1984c). Njeni rezultati so namreč pokazali, da se lahko ovca in prašič (neodvisno od dejanskih naravnih in kulturnih danosti) pri prirerji mesa uspešno dopolnjujeta, tako kot to glede prirere mleka deloma velja za govedo in kozo. Ker je

¹⁴ V tem smislu predstavljajo edino izjemo kostni ostanki iz zemljank na najdišču Horni Počernice v Pragi, ki se umeščajo blizu vzorca s Pristave (*slika 6.5*).

¹⁵ V zgodnjersrednjeveški favni srednje Evrope predstavljajo ostanki ovce običajno pretežni del najdb drobnice.

¹⁶ Govedo sva izbrala zato, ker je v gradivu s Pristave zastopano z daleč največjim številom najdb.

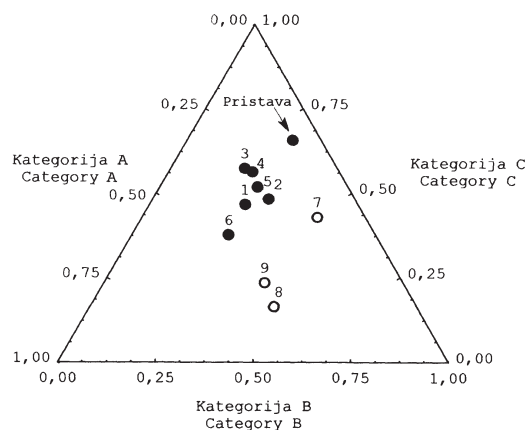

Sl. 6.5: Razporeditev vzorca z ostanki goveda, drobnice in prašiča s Pristave in še 20 vzorcev z najdbami istih taksonov iz srednje in vzhodne Evrope (obdobje: 1. tisočletje n. št.) vzdolž prvih dveh dimenzij korespondenčne analize. Vstopna matrika je vsebovala podatke o številu določenih ostankov posameznega taksona (NISP). Vzorci: 1 - Pristava; 2 - Uherské Hradištko (Slovaška republika; Frolíková-Kalíszová 2004); 3 - Arkona (Nemčija; Müller 1980); 4 - Horní Počernice (Češka republika; Vencl in Zadák 1985); 5 - Toušeň-Hradištko (Češka republika; Kovačiková 2003); 6 - Alba Iulia (Romunija; Georoceanu *et al.* 1986); 7 - Zalavar-Receskut (Madžarska; Bartosiewicz 1999b); 8 - Zalavar-Kovecses (Madžarska; Bartosiewicz 1999b); 9 - Csongrad-Felgyo (Madžarska; Bartosiewicz 1999b); 10 - Saly-Lator (Madžarska; Bartosiewicz 1999b); 11 - Zalavar-Var (Madžarska; Bartosiewicz 1999b); 12 - Esztergom (Madžarska; Bartosiewicz 1999b); 13 - Újhartyán (IV.-V. stoletje n. št., Madžarska; Bartosiewicz 2001); 14 - Újhartyán (VIII. stoletje n. št., Madžarska; Bartosiewicz 2001); 15 - Vyšehrad (Češka republika; Kyselý 2004); 16 - Naszacowice (Poljska; Wojtal 2004); 17 - Udine (Italija; Riedel 1993); 18 - Torcello: Tb (Italija; Riedel 1979); 19 - Verona: VR-I (Italija; Riedel 1994); 20 - Verona: VR-II (Italija; Riedel 1994); 21 - Tonovcov grad (Slovenija; neobjavljeno). Na grafu je prikazana tudi porazdelitev treh taksonov domačih živali (*Bos taurus*, *Ovis s. Capra* in *Sus domesticus*) vzdolž istih dveh dimenzij.

Fig. 6.5: Projection of the sample of cattle, Caprinae and pig/wild boar remains from Pristava and additional 20 samples of remains of the same taxa from central and eastern European sites dated to the 1st millennium AD onto the first two dimensions of the correspondence analysis, the input data being the Number of Identified Specimens (NISP) per taxon. Samples: 1 - Pristava; 2 - Uherské Hradištko (Slovak Republic; Frolíková-Kalíszová 2004); 3 - Arkona (Germany; Müller 1980); 4 - Horní Počernice (Czech Republic; Vencl in Zadák 1985); 5 - Toušeň-Hradištko (Czech Republic; Kovačiková 2003); 6 - Alba Iulia (Romania; Georoceanu *et al.* 1986); 7 - Zalavar-Receskut (Hungary; Bartosiewicz 1999b); 8 - Zalavar-Kovecses (Hungary; Bartosiewicz 1999b); 9 - Csongrad-Felgyo (Hungary; Bartosiewicz 1999b); 10 - Saly-Lator (Hungary; Bartosiewicz 1999b); 11 - Zalavar-Var (Hungary; Bartosiewicz 1999b); 12 - Esztergom (Hungary; Bartosiewicz 1999b); 13 - Újhartyán (4th - 5th century, Hungary; Bartosiewicz 2001); 14 - Újhartyán (8th century, Hungary; Bartosiewicz 2001); 15 - Vyšehrad (Czech Republic; Kyselý 2004); 16 - Naszacowice (Poland; Wojtal 2004); 17 - Udine (Italy; Riedel 1993); 18 - Torcello: Tb (Italy; Riedel 1979); 19 - Verona: VR-I (Italy; Riedel 1994); 20 - Verona: VR-II (Italy; Riedel 1994); 21 - Tonovcov grad (Slovenia; unpublished data). Also shown is the projection of the three taxa (*Bos taurus*, *Ovis s. Capra* and *Sus sp.*) onto the same two dimensions.

število govejih ostankov v gradivu s Pristave razmeroma veliko (tj. 46,7 % NISP), sklepava, da kozjereja (kot potencialni vir mleka) v takratni ekonomiji ni igrala

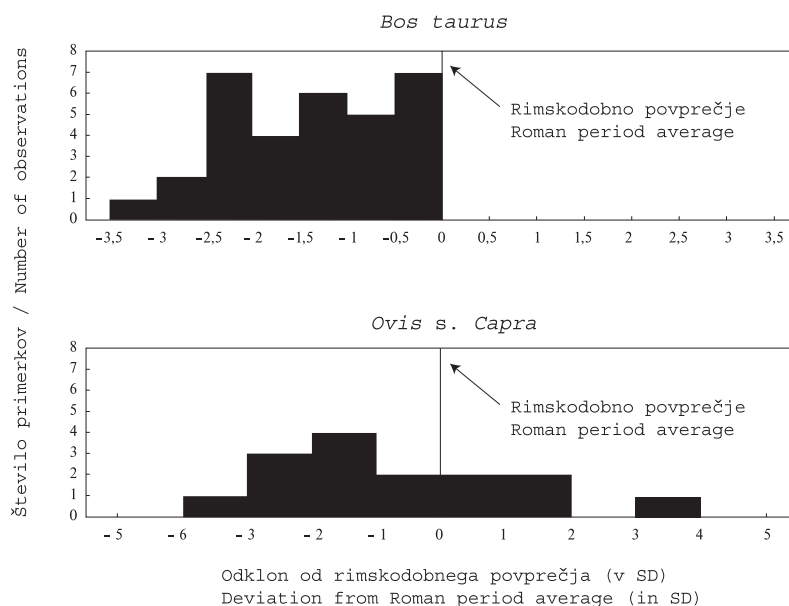
ključne vloge. Z ovco pa naj bi bilo vendarle drugače. Skromno število prašičjih ostankov nasproti relativno številnim najdbam mladih¹⁷ primerkov drobnice

(domnevno predvsem ovce) namreč nakazuje, da so prebivalci zgodnjersrednjeveške Pristave "primanjkljaj" v prireji prašičjega mesa nadomeščali z večjim zakolom subadultnih ovac in morda tudi koz.

Sl. 6.6: Porazdelitev ostankov goveda s Pristave in iz nekaj drugih najdišč srednje in vzhodne Evrope (obdobje: IV–XIII stoletje n. št.) v tri kategorije (A, B, C), opredeljene glede na kvaliteto mesa posameznih anatomskih regij živali. Za natančno opredelitev treh kategorij glej besedilo. Pike (●) označujejo ruralna najdišča, krogi (○) pa najdišča z višjim statusom (npr. gradovi, cerkvena središča). Vzorci: 1 – Újhartyán (Madžarska; Bartosiewicz 2001); 2 – Vyšehrad (Češka republika; Kysely 2004); 3 – Verona: VR-I (Italija; Riedel 1994); 4 – Verona: VR-II (Italija; Riedel 1994); 5 – Torcello: Tb (Italija; Riedel 1979); 6 – Udine (Italija; Riedel 1993); 7 – Tonovcov grad (Slovenija; neobjavljeno); 8 – Kalisz-Zawodzie (Poljska; Kobryń 1984); Váraljy-Várfő (Madžarska; Bartosiewicz 1998).

Fig. 6.6: Distribution of cattle remains from Pristava and several other central and eastern European sites dated between 4th and 13th century by represented meat value. Explanation of the meat value categories (i.e. category A, B and C) can be found in the text. Dots (●) indicate rural sites, while open circles (○) mark high status sites (e.g. castles, religious centers). Samples: 1 – Újhartyán (Hungary; Bartosiewicz 2001); 2 – Vyšehrad (Czech Republic; Kysely 2004); 3 – Verona: VR-I (Italy; Riedel 1994); 4 – Verona: VR-II (Italy; Riedel 1994); 5 – Torcello: Tb (Italy; Riedel 1979); 6 – Udine (Italy; Riedel 1993); 7 – Tonovcov grad (Slovenia, unpublished data); 8 – Kalisz-Zawodzie (Poland; Kobryń 1984); Váraljy-Várfő (Hungary; Bartosiewicz 1998).

Sl. 6.7: Porazdelitev standardiziranih dimenzij dolgih kosti goveda in drobnice s Pristave. Vsaka kost je zastopana le s po eno dimenzijo. Postopek standardiziranja dimenzij je podan v poglavju o metodah.

Fig. 6.7: Distribution of standardized metric data for long bones of cattle and Caprinae from Pristava. Each skeletal element is represented by a single measurement. For details on metric data standardization see text.

¹⁷ V smislu prireje mesa je optimalen prav zakol subadultnih oz. mladih adultnih živali. Njihovo meso je še vedno kakovostno, v nadaljnjo rejo vložen trud pa ne bi več bistveno prispeval h kvalitativno večjem iztržku.

6.6. PRILOGE / ANNEXES

Tab. 6.A: Dimenzije izmerjenih ostankov domačega goveda (*Bos taurus*) s Pristave. Mere so izražene v mm.Tab. 6.A: Metric data for cattle (*Bos taurus*) from Pristava. Measurements are in mm.

<i>Bos taurus</i>	Dimenzija Dimension	Meritve Measures					
Mandibula	M ₁ -M ₃	81,5					
	VzM ₃	63,5					
	VzP ₄	40,5					
	M ₃ D	32,0					
	M ₃ -	13,5					
Scapula	LG	52,0					
	BG	45,5					
Humerus	Bd	62,5					
	BT	61,0					
Metacarpus	Bp	-	-	54,0	54,0	46,5	
	Bd	50,0	58,5	-	-	-	
Phalanx I	GL	-	52,0	-	-	-	-
	Bp	21,5	27	26,5	-	-	-
	Bd	-	25,5	-	22,0	27,0	20,0
Phalanx II	GL	34,0	-	33,0	31,5	34,0	
	Bp	28,5	-	29,0	24,0	27,0	
	Bd	25,0	21,0	23,0	19,0	23,5	
Tibia	Bd	60,0	58,0				
	Dd	42,0	39,0				
Metatarsus	GL	198,0	-	-			
	Bp	-	40,0	42,5			
	Bd	49,5	-	-			
	SD	25,5	-	-			
	DD	21,5	-	-			
Astragalus	GLI	57,0	58,0	-			
	GLm	54,5	52,0	62,0			
	Bd	34,5	38,0	42,0			

Tab. 6.B: Dimenzije izmerjenih ostankov prašiča (*Sus sp.*) s Pristave. Mere so izražene v mm.Tab. 6.B: Metric data for pigs/wild boars (*Sus sp.*) from Pristava. Measurements are in mm.

Vrsta Species	Skeletni element Skeletal element	Dimenzija Dimension	Meritve Measures			
<i>Equus caballus</i>	Phalanx I	Bd	46,5			
	Phalanx III	BF	44,0			
	Tibia	Bd	72,0			
<i>Canis familiaris</i>	Dentes	P ⁴ D	18,0			
		P ₄ L	11,5			
	Tibia	Bd	20,0			
		Dd	14,5			
<i>Cervus elaphus</i>	Humerus	Bd	65,0			
		BT	56,5			
	Radius	Bp	62,0			

Tab. 6.C: Dimenzije izmerjenih ostankov drobnice (*Ovis s. Capra*) s Pristave. Zvezda (*) označuje meritve, ki se nanašajo na ostanke koze (*Capra hircus*), dve zvezdi (**) pa meritve, ki se nanašajo na ostanke ovce (*Ovis aries*). Mere so izražene v mm.

Tab. 6.C: Metric data for Caprinae from Pristava. Single asterisks (*) mark the remains of goats (*Capra hircus*) and double asterisks (**) those of sheep (*Ovis aries*). Measurements are in mm.

<i>Ovis s. Capra</i>	Dimenzija Dimension	Meritve Measures					
Mandibula	P ₂ -P ₄	25,0					
Dentes	M ₃ D	25,0	21,0	21,0	21,0	22,5	23,0
	M ₁ Š	8,5	8,0	8,5	8,0	9,0	8,5
Atlas	H	36,0 *					
	BFcr	52,0 *					
	LAd	27,5 *					
Epistropheus	SBV	24,0					
	BFcr	46,5					
Humerus	Dp	43,5	-				
	Bp	34,5	-				
	BT	-	27,0 *				
Radius	Bp	25,0 *					
Metacarpus	Bp	28,0	24,5	-			
	Bd	-	-	29,5 **			
Phalanx I	GL	36,0					
	Bp	11,5					
	Bd	10,0					
Metatarsus	Bp	22,0	18,0				
Astragalus	GLI	32,0					
	DI	16,0					

Tab. 6.D: Dimenzije izmerjenih ostankov konja (*Equus caballus*), psa (*Canis familiaris*) in jelena (*Cervus elaphus*) s Pristave. Mere so izražene v mm.

Tab. 6.D: Metric data for horse (*Equus caballus*), dog (*Canis familiaris*) and red deer (*Cervus elaphus*) from Pristava. Measurements are in mm.

<i>Ovis s. Capra</i>	Dimenzija Dimension	Meritve Measures					
Mandibula	P ₂ -P ₄	25,0					
Dentes	M ₃ D	25,0	21,0	21,0	21,0	22,5	23,0
	M ₁ Š	8,5	8,0	8,5	8,0	9,0	8,5
Atlas	H	36,0 *					
	BFcr	52,0 *					
	LAd	27,5 *					
Epistropheus	SBV	24,0					
	BFcr	46,5					
Humerus	Dp	43,5	-				
	Bp	34,5	-				
	BT	-	27,0 *				
Radius	Bp	25,0 *					
Metacarpus	Bp	28,0	24,5	-			
	Bd	-	-	29,5 **			
Phalanx I	GL	36,0					
	Bp	11,5					
	Bd	10,0					
Metatarsus	Bp	22,0	18,0				
Astragalus	GLI	32,0					
	DI	16,0					

7. PES ALI VOLK?

ANALIZA KANIDNEGA SKELETA IZ GROBIŠČA NA PRISTAVI

BORUT TOŠKAN in BENJAMIN ŠTULAR

Čeprav so bile živali človeku od nekdaj predvsem vir hrane, surovin in moči (vprežna živina), je njihov pomen ta strog utilitaristični okvir nedvomno presegal. Tako kopitarji kot tudi (predvsem) zveri so bile namreč vseskozi tudi pomembna "hrana za dušo": integralni del simbolizma posameznih skupnosti s poudarjeno obredno vlogo. Neandertalec je tako že v obdobju starejše kamene dobe gojil "kult jamskega medveda" (Kurtén 1972; Chase 1987; Turk 2003), kot trofeje ali amulete pa je zbiral tudi ostanke mnogih drugih vrst sesalcev (npr. Chase 2001; Vercoutère 2002; Valde-Nowak in Charles 2003). Iz mlajših obdobij je dokazov o ritualni uporabi živali še bistveno več (npr. Toynbee 1973; Pohar 1988; Riedel 1977; 1984; Riedel in Tecchiati 2001; Azzaroli 1980; Bartosiewicz 1996c; 2000; 2003; Lauwerier 2002; O'Day *et al.* 2004, Snyder in Moore 2006), vključno z obdobjema preseljevanja ljudstev in zgodnjega srednjega veka (npr. Müller 1980; Vörös 1990; Bartosiewicz 1995; 1996a; Makiewicz 2003).

Pes je kot prva udomačena žival posebno mesto zasedal že v kulturi kamenodobnih skupnosti. Takrat je bil človeku sicer predvsem vir hrane in krzna ter morda pomoč pri lovu (Bökönyi 1978, 38; Clason 1980, 150; Bartosiewicz 1994, 59 ss; 2002, 86 s), igral pa je že tudi pomembno kulturno vlogo (Bartosiewicz 1994, 64 ss; Radanović 1999, 80 ss). Z bronasto dobo naj bi se redno uživanje pasjega mesa v srednji Evropi končalo (Bökönyi 1974, 320), so pa vse številčnejši postajali pasji pokopi (Bökönyi 1984, 66 ss; Vörös 1990; 1991; Bartosiewicz 1995, 242; 1996a, 373 ss). Behrens (1964, 18) celo navaja, da naj bi med izkopanimi kostmi iz prazgodovinskih grobov v Evropi s skoraj polovičnim deležem prevladovale prav pasje. Ostanke volkov so bistveno manj številčni, čeprav je v simboliki naših prednamcev tudi ta vrsta nedvomno zasedala zelo pomembno mesto (npr. Toynbee 1973, 101 s; Radanović 1999, 75 ss; Tilley 1999, 49). Tako ni nič nenavadnega, da so bile volčje najdbe pogosto odkrite ravno v kontekstu grobišč ali svetišč (npr. Riedel 1977, 163 ss; Bökönyi 1984, 92; Vörös 1990, 117 ss).

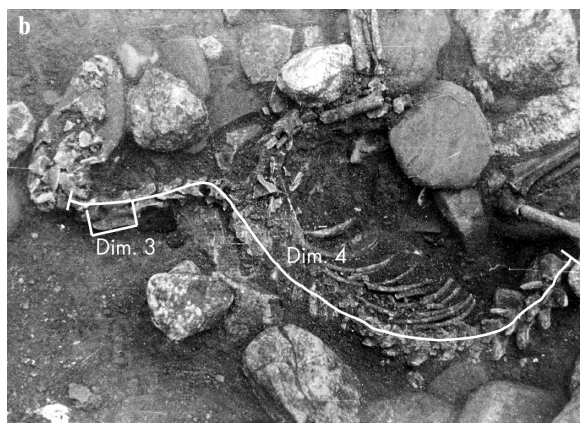
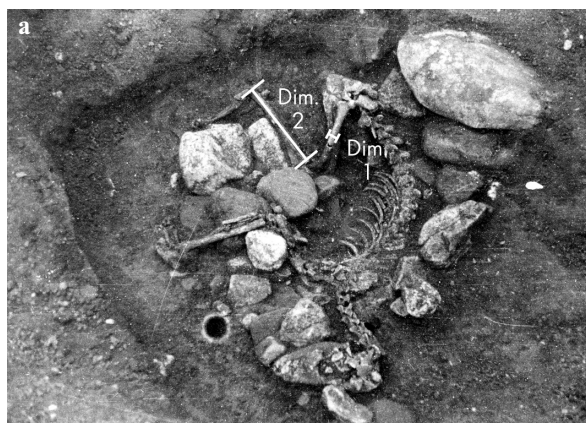
7.1. MATERIAL IN METODA

Med izkopavanji na najdišču Pristava pri Bledu je bil leta 1949 na območju starejšega okostnega grobišča odkrit v celoti ohranjen skelet kanida, ki je bil "obdan s kamenjem in zelo skrbno pokopan" (Kastelic 1960, 12). Gabrovec (1960, 47) in Kastelic (1960, 12), leta 1949 vodji izkopavanj, sta v najdbi prepoznala "pokop psa kot zvestega gospodarjevega spremljevalca v življenju". Avtorja sta pokop postavila v obdobje zgodnjega srednjega veka (Gabrovec 1960, 47; Kastelic 1960, 12), najverjetneje pa sodi v obdobje od V. do VI. stoletja n. št. (glej 3.6.2., 100–106). Žal so kosti danes pogrešane, so pa razpoložljivi fotografski posnetki zbudili določene dvome o pravilnosti določitve obravnavanega kanida za psa. Ponuja se namreč tudi možnost, da gre v bistvu za pokop volka.

Revizijo determinacije kanidnega skeleta s Pristave sva osnovala izključno na razpoložljivih fotografijah in merskih podatkih štirih točk, ki jih je bilo moč prepoznati na fotografijah. Na podlagi teh smo fotografije razpačili in umestili v prostor. Z izrazom razpačenje označujemo postopek, v katerem v največji možni meri odstranimo popačenja, nastala zaradi poševnosti posnetka in sferičnega popačenja fotografske leče. Pri tem smo uporabili metodo, kot je opisana v dokumentaciji uporabljene programske opreme. Uporabila sva modul za georeferenciranje (ang. *georeferencing*) programa ArcGIS Desktop 9.2 (glej Data Support in ArcGIS, Georeferencing a raster dataset).

S pomočjo znanih točk smo razpačili fotografijo, ki le malo odstopa od vertikalnega posnetka. Ker pa je bila to fotografija z najslabšo ločljivostjo, za determinacijo skeleta ni bila uporabna. Sva pa to razpačeno fotografijo lahko uporabila kot pomoč za razpačenje ostalih poševnih posnetkov.

Razpačeni posnetek prvega reda (ang. 1st order *polynomial*), ki smo ga uporabili za meritve, je imel koren kvadrata napake (ang. *root mean square error, RMSE*) 0,0066. Čeprav sva razpolagala z le štirimi meritvami, so bile te enakomerno razporejene na robovih skeleta. Omenjena napaka zato predstavlja dobro oceno dejanske

Sl. 7.1: Kanidni skelet s Pristave *in situ*. Označene so posamezne merjene dimenzije, ki so sicer podrobneje predstavljene v besedilu. Fototeka NMS, inv. št. 5453 in 5455.

Fig. 7.1: Canid skeleton from Pristava, *in situ*. Also shown are most of the measured dimensions (see text for details). Fototeka NMS, No. 5453 and 5455.

napake in je znotraj meja, ki jih narekuje dobra praksa (Conolly in Lake 2006, 88-89). Ločljivost fotografij je dopuščala delo v merilih med 1:10 in 1:5.

7.2. DETERMINACIJA

Razlikovanje med skeletom psa (*Canis familiaris* Linnaeus, 1758)¹ in volka (*Canis lupus* Linnaeus, 1758) je najzanesljivejše ob upoštevanju dolžine zobnega niza, saj je z domestikacijo prišlo do očitne redukcije vrzeli med posameznimi predmeljaki (Bökönyi 1974, 314). V pomoč so lahko tudi dimenzije izoliranih zob (predvsem deračev), a je zanesljivost tovrstnih podatkov nekoliko manjša (prim. Bökönyi 1978, 39). Žal na fotografijah kanidnega skeleta s Pristave zobovje ni razvidno, zato se na zgoraj navedene razlike ne moreva opreti. Poškodovan je tudi nevrokranij, ki ga sicer pri volkovih označuje visok, močno izražen središčni greben (*crista mediana*), njegova obokanost pa je manjša kot pri psih. Kar lahko o morfologiji lobanje kanida s Pristave razbereva s *slike 7.1*, je tako pravzaprav le to, da predstavlja dolžina obraznega dela pri primerku s Pristave približno tretjinski delež največje (= kondilobazalne) dolžine lobanje. Podobno razmerje srečamo tako pri volkovih kot tudi pri nekaterih večjih pasmah psov (npr. hrt), ki pa imajo praviloma bistveno bolj obokan nevrokranij (Bökönyi 1984, 75 ss).

Zaradi poškodovanosti lobanje in preslabe resolucije razpoložljivih fotografij zanesljiva determinacija obravnavanega kanidnega skeleta na osnovi morfologije kosti nikakor ni mogoča. V nadaljevanju se zato

posvečava predvsem metričnim podatkom, čeprav sva bila tudi v tem pogledu precej omejena. Dolge kosti prednjega para okončin so namreč poškodovane in zato neizmerljive. Podobno velja za stegenico, pri kateri pa je bilo mogoče izmeriti vsaj najmanjšo debelino diafize (sl. 7.1a: dimenzija 1). Prelomljena je tudi golenica, a sva njeno največjo dolžino (sl. 7.1a: dimenzija 2) vendarle lahko izmerila. Iz razpoložljivih fotografij je bilo namreč mogoče oceniti kot ($= 25^\circ$), pod katerim ležita obe polovici omenjene dolge kosti, in to upoštevati pri izračunu njene največje dolžine. Še tretja dimenzija, ki nama jo je uspelo izmeriti, je dolžina loka na okretaju (sl. 7.1b: dimenzija 3).

Primerjava najmanjše debeline diafize stegenice oz. največje dolžine golenice kanida s Pristave z ustreznimi dimenzijami približno sočasnih psov iz rimske utrdbe Iatrus ter tistih s sarmatsko-avarskega najdišča Gyoma 133 je pokazala, da je primerek s Pristave nekoliko večji (tab. 7.1). Pri tem velja spomniti, da so največji rimski psi po velikosti očitno presegali tako prazgodovinske pse kot tudi tiste iz obdobja preseljevanja ljudstev (Bökönyi 1974, 320 ss; Riedel 1986, 138 ss). Čeprav se zametki pasem pojavijo že v železni dobi, so namreč načrtno vzrejo psov v srednjeevropski prostor domnevno vpeljali prav Rimljani (Bökönyi 1974, 320 ss). V obsežnem vzorcu pasjih kosti iz rimskega mesta Tác-Gorsium je tako Bökönyi (1984, 66) prepoznal ostanke vsaj petih različnih pasem, od katerih največja po velikosti ustreza primerku s Pristave (tab. 7.1). Gre za današnjim afganistanskim hrtom podobne pse, katerih višina ob vihru je merila okrog 70 cm. Je torej kanid s Pristave² vendarle pes? Ob ločenem upoštevanju vsake posamezne meritve bi temu načeloma lahko tudi pritrdila, sočasna obravnava dolžinskih in nedolžinskih

¹ Možnost determinacije obravnavanega skeleta za šakala (*Canis aureus* Linnaeus, 1758) sva v celoti ovrgla. Dimenzijsko je namreč šakal očitno manjši od volka (cf. Gromova 1950), tudi sicer pa zanesljivi dokazi o prisotnosti omenjene vrste na ozemlju današnje Slovenije sredi prvega tisočletja n. št. niso poznani (Spassov 1989).

² Iz največje dolžine golenice sva s pomočjo Koudelkovih koeficientov (Koudelka 1885) ocenila, da je bil ta ob vihru visok 68,5 cm.

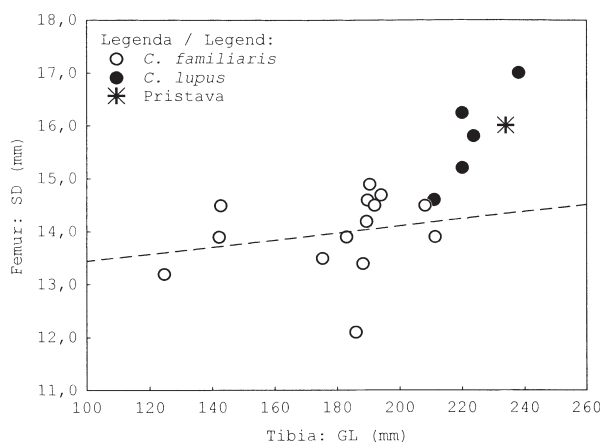
Tab. 7.1: Dimenzije nekaterih kosti kanidnega skeleta s Pristave. Za primerjavo so podane tudi dimenzije ustreznih skeletnih elementov pri psu (*Canis familiaris*) in volku (*Canis lupus*). Podani so mediana (Me), velikost vzorca (N) in razpon vrednosti (Min–Max). Dimenzije so povzete po von den Drieschevi (1976) in predstavljajo: LAPa – največja dolžina loka vključujoč *processus articulares caudales*; SD – najmanjša debelina diafize; GL – največja dolžina. Najdišča: TÁC – TÁC Gorsium, Madžarska (I–IV st. n.št.; Bökönyi 1984); Gyoma – Gyoma 133, Madžarska (sredina prvega tisočletja n. št.; Bartosiewicz 1996b, 406 ss); Iatrus – Iatrus, Bolgarija (IV–V st. n. št.; Bartosiewicz in Choyke 1991, 205 s); Jama I – Jama I na Prevali, Slovenija (X–II st. pr. n. št.; Riedel 1977, 172); YUG – območje nekdanje Jugoslavije (recentni primerki; neobjavljeno), RUS – Rusija (recentni primerki; Gromova 1950, 82). Mere so izražene v mm.

Tab. 7.1: Metric data referring to the canid skeleton from Pristava. Also shown are measurements of corresponding skeletal elements in dogs (*Canis familiaris*) and wolves (*C. lupus*). The table gives the median (Me), sample size (N) and range (Min–Max). The dimensions are taken from von den Driesch (1976) and represent: LAPa – length of the epistropheal arch including the *processus articulares caudales*; SD – smallest breadth of the diaphysis; GL – greatest length. Sites: TÁC – TÁC-Gorsium, Hungary (I–IV century A.D.; Bökönyi 1984); Gyoma – Gyoma 133, Hungary (mid first millennia A.D.; Bartosiewicz 1996a, 406 ff); Iatrus – Iatrus, Bulgaria (IV–V century A.D.; Bartosiewicz and Choyke 1991, 205 f); Jama I – Jama I na Prevali, Slovenia (X–II century B.C.; Riedel 1977, 172); YUG – former Yugoslavia (modern specimens; unpublished data); RUS – Russia (modern specimens; Gromova 1950, 82). All measurements are in mm.

Dimen.	Pristava	<i>Canis familiaris</i>			<i>Canis lupus</i>		
		TÁC	Gyoma	Iatrus	Jama I	YUG	RUS
		Me (N) Min–Max	Me (N) Min–Max	Me (N) Min–Max	Me (N) Min–Max	Me (N) Min–Max	Me (N) Min–Max
Axis (LAPa)	55	22,0 (45) 14,0–30,5	–	–	–	62,75 (4) 57,0–67,0	–
Femur (SD)	16	13,4 (91) 8,5–18,5	13,5 (21) 10,0–15,2	8,5 (5) 8,4–12,1	17,0 (5) 14,9–19,9	15,8 (5) 14,6–17,0	–
Tibia (GL)	234	178,0 (82) 78,0–243,0	185,9 (21) 135,6–211,3	114,1 (2) 114,1–114,1	240,0 (4) 228,0–248,0	220,0 (5) 211,0–238,0	– (-) 230,0–250,0

mer pa takšnemu sklepu vendarle nasprotuje. Dolge kosti največjih (tj. hrtom podobnih) psov so namreč bistveno gracilnejše kot pri psih manjših pasem in pri volkovih. Za odnos med največjo dolžino golenice in najmanjšo širino diafize stegenice pri psih z najdišča Gyoma 133 (sl. 7.2) je bil sicer ugotovljen razmeroma nizek korelacijski koeficient ($r = 0,314$), kar kaže na precejšnjo stopnjo variabilnosti obeh opazovanih dimenzij. Metrični podatki za (sicer le pet) recentnih volkov iz Slovenije pa nazorno kažejo, da so pri slednjih diafize dolgih kosti vendarle značilno robustnejše. To očitno velja tudi za primerek s Pristave (sl. 7.2).

Drugi razmeroma prepričljiv dokaz v prid determinaciji obravnavanega kanidnega skeleta za volka je dolžina loka na okretaju (sl. 7.1b: dimenzija 3). Če se je namreč primerek s Pristave v svoji največji dolžini golenice oz. najmanjši širini diafize stegenice umeščal tako znotraj variacijske širine za rimskodobne pse kot tudi znotraj tiste za volkove, pa v dolžini loka bistveno presega celo največje primerke psov z rimskega TÁC-Gorsiuma (tab. 7.1). Res je sicer, da se kanid s Pristave v navedeni dimenziji ne umešča niti znotraj variacijske širine³ za volkove, je pa tem vendarle veliko bliže. Znano je, da je mišičevje pri psih (sploh hrtih) bistveno manj razvito kot pri volkovih, zato je podobnost v velikosti loka okretaja med primerkom s Pristave in volkovi toliko bolj

Sl. 7.2: Razmerje med največjo dolžino (GL) golenice in najmanjšo širino diafize (SD) stegenice pri kanidu s Pristave, psih iz sarmatsko-avarskega najdišča Gyoma 133 (Bartosiewicz 1966, 406 s) in recentnih volkovih iz nekdanje Jugoslavije.

Fig. 7.2: Scatterplot of the greatest length (GL) of the tibia against the smallest breadth (SD) of the femoral diaphysis of the canid from Pristava, dogs from the Sarmatic/Avar site of Gyoma 133 (Bartosiewicz 1966, 406 f) and recent wolves from former Yugoslavia.

povedna. Velikost oz. robustnost loka je namreč, tako kot to velja tudi za podaljške drugih vretenc, v veliki meri odvisna prav od razvitosti mišičevja, ki se prirašča nanj. Sama dolžina vretenc ima manjši taksonomski pomen, saj so razlike med večjimi pasmami psov in volkovi v tem pogledu manjše. Kljub temu velja omeniti, da se primerek

³ Seveda pa lahko pričakujemo, da bi se ob večjem vzorcu metričnih podatkov spodnja meja razpona vrednosti merjene dimenzije nekoliko spustila.

Tab. 7.2: Skupna dolžina hrbtenice od prvega vratnega (C_1) do zadnjega ledvenega (L_7) vretenca pri kanidnem skeletu s Pristave ter pri recentnih volkovih (*Canis lupus*) in psih (*C. familiaris*). Podana sta povprečna vrednost (X) in velikost vzorca (N). Podatke za volkove z območja nekdanje Sovjetske zveze in za psa podaja Bibikov (1985, 142). Mere so izražene v mm.

Tab. 7.2: Length of the vertebral column from the first cervical (C_1) to the last lumbar (L_7) vertebra in the canid skeleton from Pristava and in modern wolves (*Canis lupus*) and dogs (*C. familiaris*). The table gives the mean (X) and sample size (N). The dates for the wolves from the former Soviet Union and the dog are taken from Bibikov (1985, 142). All measurements are in mm.

Takson / Taxon	X	N
<i>Canis</i> sp. (Pristava)	71	1
<i>C. lupus</i> (tundra)	88,0	1
<i>C. lupus</i> (Kavkaz / Caucasus)	78,0	3
<i>C. lupus</i> (Belorusija / Belarus)	84,0	5
<i>C. lupus</i> (Polesje / Polesie)	74,9	3
<i>C. lupus</i> (Slovenija / Slovenia)	74,1	3
<i>C. familiaris</i>	67,0	3

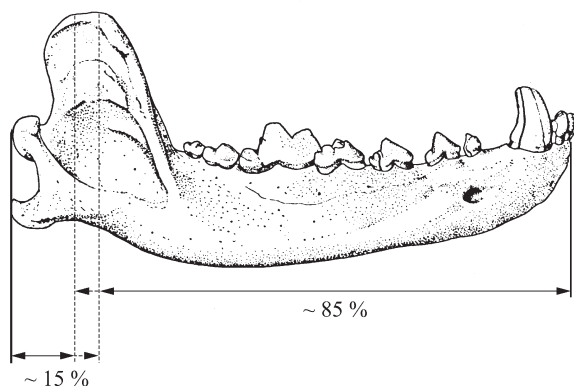
s Pristave v celotni dolžini hrbtenice od prvega vratnega do zadnjega ledvenega vretenca (sl. 7.1b: dimenzija 4) vendarle umešča bliže slednjim (tab. 7.2).⁴

7.3. SKLEP

Obredni pokopi psov so bili v (pra)zgodovini vse-skozi bistveno pogostejši od pokopov volkov, so pa naši prednamci tudi slednjim nedvomno pripisovali pomembno kulturno vlogo (Toynbee 1973, 101 s; Bökönyi 1984, 92; Tilley 1999, 49). Skladna s tem je najdba kanidnega skeleta z grobišča na Pristavi, ki sva ga pogojno determinirala prav za volka. Pri tem sva izhajala predvsem iz razmerja med dolžinskimi (največja dolžina golenice) in nedolžinskimi (najmanjša širina diafize stegenice) dimenzijami, saj to kaže na robustnost skeleta kot takega. Čeprav so bili namreč največji rimskodobni (tj. današnjim hrtom podobni) psi po višini ob vihru primerljivi z manjšimi volkovi, so (bili) slednji namreč bistveno močnejši (prim. Bökönyi, 1974, 232 ss). To se je odražalo tako v robustnosti posameznih dolgih kosti (sl. 7.2) kot tudi v bolj izraženih mišičnih narastiščih (npr. večji lok okretača). Razlikovanje med ostanki volka in psa naj bi bilo sicer najzanesljivejše na osnovi dolžine spodnje čeljustnice oz. spodnjega niza zob (pri volku so vrednosti zavoljo vrzeli med posameznimi predmeljaki večje), ki pa jih iz razpoložljivih fotografij v primeru skeleta s Pristave ni bilo mogoče pridobiti. Izmerila sva lahko le približno dolžino spodnječeljustničnega telesa (*corpus mandibulae*) od navidezne navpičnice skozi najvišjo

točko vertikalne veje (*coronion*) do sekalcev (sl. 7.3), ki znaša 148 mm. Pri analiziranih recentnih volkovih ($N = 6$) predstavlja navedena razdalja približno 85 odstotkov (razpon: 82–87 %) celotne dolžine spodnje čeljustnice do spodnječeljustnične glave (*caput mandibulae*). Na osnovi navedenega podatka sva celotno dolžino spodnje čeljustnice pri primerku s Pristave ocenila na približno 172 mm, s čimer se ta umešča na spodnjo mejo variacijske širine za prazgodovinske⁵ in recentne volkove (Me = 182,7 mm; razpon: 168,0–200,0 mm; $N = 9$), presega pa ustrezne vrednosti rimskodobnih⁶ psov (Me = 141,5; razpon: 97,0–164,0 mm; $N = 89$).

Med večletnimi izkopavanji najdišča Pristava arheologi na zanesljivo determinirane ostanke volka niso našli, našli pa so pet izoliranih zob ter po en fragment lobanje in golenice psa (pogl. 6). Ko sva velikosti navedenih najdb primerjala z dimenzijami psov iz Tăc-Gorsiuma, sva ugotovila, da se primerki s Pristave uvrščajo med pse srednje velikih rimskodobnih pasem, medtem ko za največjimi bistveno zaostajajo (sl. 7.4; sl. 7.5). Z izjemo enega samega primerka podobno sliko kažejo tudi sarmatski in avarski psi z Gyome 133, ki so tistim s Pristave delno sočasni (sl. 7.4). Ugotovitev je pričakovana, saj se je z razpadom rimskega imperija znanje o vzreji večjih pasem psov izgubilo. Iz obdobja preseljevanja ljudstev tako v srednjeevropskem prostoru poznamo skorajda le še pse srednje velikosti, ki so močno zaostajali celo za najmanjšimi volkovi (Bökönyi 1974, 326 s). Če se je torej obravnavani kanid s Pristave umeščal na samo zgornjo mejo variacijske širine največjih rimskodobnih psov oz.

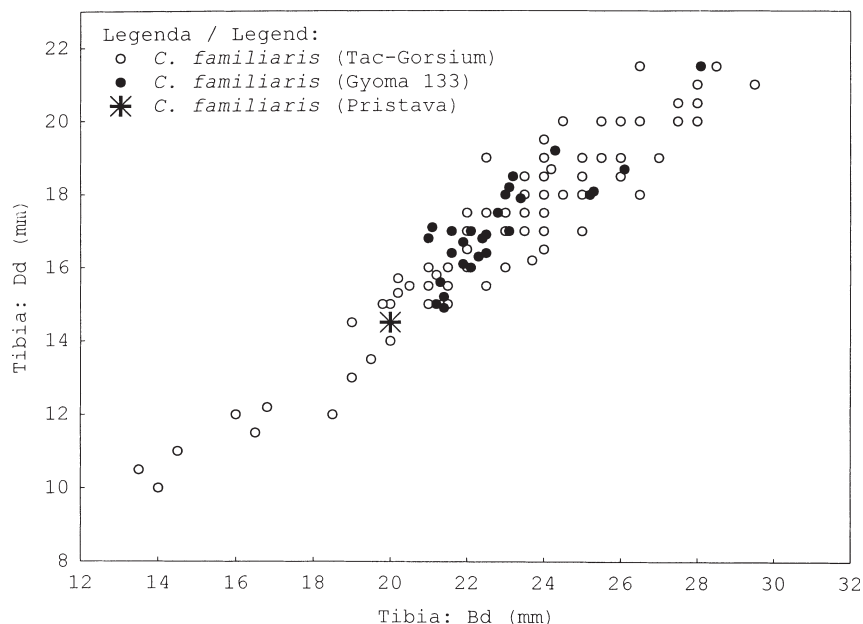
Sl. 7.3: Spodnja čeljustnica volka (*Canis lupus*) z označeno razdaljo med navidezno navpičnico skozi najvišjo točko vertikalne veje (*coronion*) in sekalci (*infradentale*).

Fig. 7.3: The mandible of a wolf (*Canis lupus*). Shown is the distance between the virtual vertical through the highest point of the perpendicular portion of the mandible (*coronion*) and the incisors (*infradentale*).

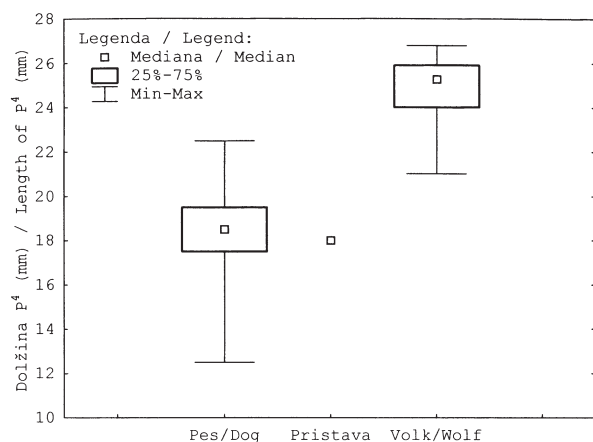
⁵ Podatki se nanašajo na volkove iz Jame I na Prevali pri Škocjanu (Riedel 1977).

⁶ Podatki se nanašajo na pse iz rimskega mesta Tăc-Gorsium (Madžarska; Bökönyi 1984).

⁴ Dolžina hrbtenice od C_1 do L_7 je npr. pri najmanjšem od treh merjenih volkov iz Slovenije merila le 69,5 cm.

Sl. 7.4: Razmerje med širino (Bd) in debelino (Dd) distalnega dela golenice pri psih (*Canis familiaris*) s Pristave (Toškan in Dirjec 2008), rimskega mesta Tãc Gorsium (Bökönyi 1984, 222 s) in sarmatsko-avarskega najdišãa Gyoma 133 (Bartosiewicz 1996a, 407).
Fig. 7.4: Scatterplot of the greatest breadth (Bd) against the greatest depth (Dd) of the tibia in dogs (*Canis familiaris*) from Pristava (Chapter 6), the Roman town of Tãc-Gorsium (Bökönyi 1984, 222 f) and the Sarmatic/Avar site of Gyoma 133 (Bartosiewicz 1996a, 407).

Sl. 7.5: Dolžina deraãa pri psih (*Canis familiaris*) iz rimskega mesta Tãc Gorsium (Bökönyi 1984) in Pristave (Toškan in Dirjec 2008) ter pri volkovih (*Canis lupus*). Podatki za volkove se nanašajo na železnodobne primerke iz Jame I na Prevali pri Škocjanu (Riedel 1977, 165 ss), rimskodobne živali iz Tãc Gorsiuma (Bökönyi 1984, 203 ss) in recentne primerke iz nekdanje Jugoslavije.

Fig. 7.5: Length of the carnassial of wolves (*Canis lupus*) from various sites and of dogs (*Canis familiaris*) from the Roman town of Tãc-Gorsium (Bökönyi 1984) and from Pristava (Chapter 6). Data for wolves relate to specimens from the Iron Age site of Jama I na Prevali (Riedel 1977, 165 ff), the Roman period town of Tãc-Gorsium (Bökönyi 1984, 203 ff), and some modern specimens from former Yugoslavia.

je te celo presegal (tab. 7.1), potem je seveda še toliko očitneje presegal pse srednje velikosti, kakršne poznamo z najdišč iz sredine prvega tisočletja n. št. (vključno s Pristavo). Glede na navedeno se zdi determinacija obravnavanega skeleta za volka še toliko verjetnejša.

Čeprav je bil pričujoči prispevek zasnovan kot revizija determinacije kanidnega skeleta z območja starejšega skeletnega grobišãa na Pristavi, pa sva avtorja pred očmi vseskozi imela še en cilj: opozoriti na nove možnosti v arheozooloških raziskavah, ki jih ponuja moderna tehnologija. Pri tem se velja zavedati, da bi bilo mogoãe iz fotografij iztiskati še bistveno več podatkov, ãe bi bilo posnetkov več oz. ãe bi bila njihova resolucija večja. Seveda ni nobenega dvoma, da še tako izpovedni

posnetki ne morejo nadomestiti klasiãnega terenskega raziskovanja. Vsekakor pa se z vpeljavo svežih pristopov lahko bistveno poveãa uspešnost reševanja doslej nerešljivih arheozooloških ugank, kot sva to poskušala s pričujoãim prispevkom pokazati tudi sama.

ZAHVALA

Zahvaljujemo se dr. Borisu Kryštufku in Mojci Jernejc iz Prirodoslovnega muzeja Slovenije (Ljubljana) ter mag. Slavku Polaku z Biološkega oddelka Notranjskega muzeja (Postojna), ki so nama omogoãila uporabo muzejskih osteoloških zbirk. Hvaležna sva tudi ddr. Andreju Pleterskemu za vzpodbudne razprave med potekom same raziskave.

8. POVZETEK

Podrobnejša časovna opredelitev najdb, opis njihove uporabe in celostna rekonstrukcija zgodnesrednjeveškega dogajanja na Pristavi bodo predstavljeni v naslednji knjigi. Vendar je koristno že sedaj podati vmesno bilanco analize terenske dokumentacije, ki jo obravnavajo poglavja 2., 3., 4. in 5.

Zgodnesrednjeveško naselbino (sl. 8.2) sestavljata dve skupini stavb: vzhodna in zahodna. Ob naselbini je bilo okostno grobišče, na katerem so pokopavali od 6. st. do 10. st. (glej dalje). Na njegovem prostoru so bili že prazgodovinski žgani grobovi, ki predstavljajo najstarejše arheološke sledove na najdišču.

Sl. 8.1: Arheološka najdišča na območju grajske vzpetine iz časa od 5. do 11. stoletja **1** – zahodni vrh grajske vzpetine, ostanki poznoantične naselbine, **2** – Na Sedlu, zgodnesrednjeveško grobišče, **3** – Pristava, poznoantično grobišče, **4** – Pristava, zgodnesrednjeveško grobišče, **5** – Pristava, zgodnesrednjeveška naselbina, **6** – Bled, sv. Martin, zgodnesrednjeveško grobišče (podlaga: posneto z višine od severa, fotografija Jože Hanc).

Abb. 8.1: Archäologische Fundstellen im Bereich des Burgbergs aus der Zeit vom 5. bis zum 11. Jahrhundert **1** – Westgipfel des Burgbergs: spätantike Siedlungsreste, **2** – Na Sedlu: frühmittelalterliches Gräberfeld, **3** – Pristava: spätantikes Gräberfeld, **4** – Pristava: frühmittelalterliches Gräberfeld, **5** – Pristava: frühmittelalterliche Siedlung, **6** – Bled, Hl. Martin: frühmittelalterliches Gräberfeld (Grundlage: Luftaufnahme von Norden, Foto Jože Hanc).

Sl. 8.2: Zgodnjerednjeveška naselbina in njen odnos do delov okostnega grobišča. 1 - prostor stavbe, 2 - verjetni prostor stavbe, 3 - plot, 4 - raziskan potek poti, 5 - verjeten potek poti, 6 - starejše okostno grobišče, 7 - mlajše okostno grobišče, starejši del, 8 - mlajše okostno grobišče, mlajši del, 9 - novoveška stavba. M = 1:800.

Abb. 8.2: Frühmittelalterliche Siedlung und ihre Beziehung zu den Bereichen des Körpergräberfeldes. 1 - Raum des Gebäudes, 2 - möglicher Raum des Gebäudes, 3 - Zaun, 4 - erforschter Wegverlauf, 5 - möglicher Wegverlauf, 6 - ältere Körpergräber, 7 - jüngere Körpergräber, ältere Phase, 8 - jüngere Körpergräber, jüngere Phase, 9 - neuzeitliches Gebäude. M = 1:800.

8.1. NASELBINA IN GROBIŠČE

Okostno grobišče ima več skupin grobov, ki smo jih poimenovali starejše okostno grobišče, mlajše okostno grobišče s starejšim in mlajšim delom. *Starejše okostno grobišče*, ki je iz 6. in 7. st. (Kastelic 1960, 40; Werner 1962, 129; Knific 2004, 94), se je razvilo vzdolž poti čez pristavsko sedlo približno na istem prostoru, kjer so pokopavali že v prazgodovini. Pripadajoče naselje je bilo sprva najverjetneje tisto, ki je bilo poseljeno vsaj

še v prvi polovici 7. st. na sosednjem hribu Blejski grad (Knific 2004, 102).

Sredi starejšega okostnega grobišča so sledi *žganih zgodnjerednjeveških pokopov*, ki jih neokrašena lončeni-na z malo izvihanimi ustji in s kar najmanjšo uporabo lončarskega vretena postavlja najpozneje v prvo polovico 7. st. (prim.: Fusek 1994, 103–106). Zelo verjetno jim pripadajo prve stavbe vzhodnega dela pristavske naselbine, ki so nastale v istem času. Zdi se namreč, da je del tamkajšnje zgodnjerednjeveške naselbinske lončenine

že sestavina erozijske plasti, ki je nastala ob izjemnem deževju in je hkrati prekrila z debelim nanosom tudi starejše okostno grobišče. Zgodnjesrednjeveška naselbina na Pristavi je torej sočasna zgodnjesrednjeveškim žganim grobovom in zadnjemu obdobju pokopavanja na starejšem okostnem grobišču.

Zasutje grobov z naplavino je zelo verjeten razlog, da so kmalu nehali pokopavati na starem mestu in uredili novo pokopališče v neposredni sosesčini. Tako je nastalo *mlajše okostno grobišče* iz 8.–10. st. (Kastelic 1960, 40–41; Werner 1962, 128; Knific 2004, 99 njegov začetek postavlja že v zadnjo tretjino 7. st.). To vremenski dogodek postavlja v drugo polovico 7. st. in predstavlja *terminus ante quem* za naselbinske ostanke v naplavinski plasti vzhodnega dela naselbine. Vendar ujma vzhodnega dela naselbine ni uničila, tamkajšnje stavbe so obstale. Ta del naselbine je zato sočasen tudi mlajšemu okostnemu grobišču.

Slednjemu pa so sočasne tudi stavbe zahodnega dela naselbine, ki so jih zgradili nekoliko pozneje na naplavinski plasti nad starejšim okostnim grobiščem. Take so bile stavbe, ki so stale severno od poti čez pristavsko sedlo, ter gotovo vsaj del stavb južno od poti. Zato so vsaj nekatere stavbe na vzhodu naselbine po nastanku starejše od večine tistih na zahodu.

Med mlajšim okostnim grobiščem in naselbino obstaja še eno stratigrafsko razmerje. Videti je, da so *grobovi mlajšega dela mlajšega okostnega grobišča* vkopani v naselbinsko plast južnega roba zahodnega dela naselbine. Torej je moral biti vsaj ta del naselbine tedaj že opuščen. Ker pa je bilo grobišče še v uporabi, in če velja misel, da so bili pokojniki prebivalci pristavske naselbine, potem je moral vsaj en njen del trajati še nekaj časa.

Podrobna analiza bogatih pisnih virov za Bled v 11. st. in retrogradna analiza zemljiškega katastra sta pokazali, da je zgodnjesrednjeveška pristavska naselbina s svojim grobiščem prenehala obstajati najpozneje v drugi polovici 10. st. (prim.: Pleterski 1986, 67–68 in 136–138). Na prostoru večine stavb vzhodnega in zahodnega dela naselbine so sledovi požara (žganina, kosi oglja v jamah za kole). Ali gre za isti požar ali za več požarov, trenutno ni mogoče odgovoriti. V vsakem primeru pa vsa naštetja opažanja govorijo za to, da vse stavbe naselbine niso niti nastale niti propadle hkrati. Kljub temu je možno, da so neko obdobje obstajale tudi sočasno.

8.2. STAVBE

Zaradi načina izkopavanja, ki je bilo kar najbolj prilagojeno sledenju zgodnjesrednjeveških naselbinskih ostankov, je bilo mogoče najbolje dokumentirati stavbe na vzhodnem delu najdišča. Tu je mogoče sklepati na šest stavb. Razporejene so bile v vrsti ena ob drugi vzdolž poti, ki je vodila proti grobišču. Prvi dve stavbi (I in II) sta bili narejeni tako, da sta se z eno steno opirali na skalni rob, druga pa je bila podprta z navpičnimi koli. Tako je bil pod njunimi tlemi dodaten pokrit prostor. Na takšen način zgrajene zgodnjesrednjeveške hiše so bile pred nedavnim odkrite tudi na Krvavcu v Kamniških Alpah (Pleterski 2006, 151–157). Druge stavbe na Pristavi so imele običajna tla na površju podlage. Stavbe III, IV in V so bile kvadratne, v njih pa so bili odkopani ostanke ognjišč. V stavbi VI ognjišča ni bilo opaziti, tloris je videti manjši in bolj nepravilne oblike, kar nakazuje verjetnost, da bi šlo za zgradbo drugačnega, ne bivalnega namena. Zemljišče naprej proti jugozahodu, kjer bi morda lahko stale še druge stavbe, je bilo sodobno prekopano in ga zato arheološko ni bilo mogoče raziskati. Na preostalem vmesnem prostoru med obravnavano vrsto stavb in grobiščem sta bili izkopani sonda 10 iz leta 1983 in sonda 3 iz leta 1978. V nobeni ni bilo sledi stavb, kar krepi verjetnost, da vrsta šestih stavb predstavlja vsaj večino, če ne celo celoto vzhodnega dela pristavske naselbine.

Zahodni del naselbine predstavljajo stavbe, ki so bile razporejene manj pravilno, vendar v grobem od severa proti jugu. Prepoznani sledovi tlorisov kažejo manjšo (stavba VIII) in večjo (stavba IX) kvadratno zgradbo. Samo v drugi so se ohranili ostanke ognjišča. Ob njiu je bila večja zgradba pravokotnega tlorisa (stavba X) z ognjiščem sredi hiše. Povsem na severu je bila majhna stavba (XI) nepravilnega tlorisa, ki se je naslanjala na plot, katerega sledovi so se ohranili na severovzhodni strani skupine zgradb. Južneje od naštetih so bili odkriti ostanke še ene stavbe (VII), ki pa so jo večinoma uničili sodobni vkopi. Južno od poti, ki je nekoč vodila čez pristavsko sedlo, koncentracije lončenine, ostanke kurišč in lukenj za kole nakazujejo obstoj še najmanj štirih stavb. Najjužnejša sega do uničenega južnega dela najdišča.

9. LITERATURA / BIBLIOGRAPHIE

- ALBARELLA, U. 2002, 'Size matters': how and why biometry is still important in zooarchaeology. - V: K. Dobney in T. O'Connor (ur.), *Bones and the man*, 51-62, Oxford.
- AZZAROLI, A. 1980, Venetic horses from Iron Age burials at Padova. - *Rivista di scienze preistoriche* 35(1-2), 281-308.
- BAJDE, J. 2007, *Brda pri Bledu*. - Diplomsko delo, tipkopis, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.
- BARTOSIEWICZ, L. 1983, Animal remains from a Medieval cess-pool. - *Alba Regia* 20, 169-180.
- BARTOSIEWICZ, L. 1984a, Sexual dimorphism of long bone growth in cattle. - *Acta Veterinaria Hungarica* 32, 135-146.
- BARTOSIEWICZ, L. 1984b, Reconstruction of prehistoric cattle represented by astagali in Bronze Age "sacrificial pit". - V: C. Grigson in J. Clutton-Brock (ur.), *Animals and archaeology. IV - Husbandry in Europe*, BAR - International Series 227, 67-80, Oxford.
- BARTOSIEWICZ, L. 1984c, Correlations between herd structure and per capita energy contents of developing countries. - *Állattenyésztés és Takarmányozás* 33(3), 193-203.
- BARTOSIEWICZ, L. 1986, Roman Period animal remains from Most na Soči. - *Arheološki vestnik* 37, 287-296.
- BARTOSIEWICZ, L. 1988, Biometrics at an Early Medieval butchering site. - V: E. Slater in J.O. Tate (ur.), *Science and archaeology*, BAR - British Series 196 (ii), 361-367, Oxford.
- BARTOSIEWICZ, L. 1991, Faunal material from two Hallstatt Period settlements in Slovenia. - *Arheološki vestnik* 42, 199-206.
- BARTOSIEWICZ, L. 1993, Early Medieval archaeozoology in Eastern Europe. - V: H. Friesinger, F. Daim, E. Kanelutti in O. Cichocki (ur.), *Bioarchäologie und Frühgeschichtsforschung*, *Archaeologia Austriaca - Monographien* 2, 123-131, Wien.
- BARTOSIEWICZ, L. 1994, Late Neolithic dog exploitation: chronology and function. - *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 46, 59-71.
- BARTOSIEWICZ, L. 1995, Animal remains from the Avar Period cemetery of Budakalász-Dunapart. - *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 47, 241-255.
- BARTOSIEWICZ, L. 1996a, Animal exploitation at the Sarmatian site of Gyoma 133. - V: S. Bökönyi (ur.), *Cultural and landscape changes in South-East Hungary. II - Prehistoric, Roman Barbarian and Late Avar settlement at Gyoma 133*, *Archaeolingua* 5, 365-445, Budapest.
- BARTOSIEWICZ, L. 1996b, Continuity in the animal keeping of Hallstatt Period communities in Slovenia. - V: E. Jerem in A. Lippert (ur.), *Die Osthallstattkultur*, *Archaeolingua* 7, 29-35, Budapest.
- BARTOSIEWICZ, L. 1996c, Camels in Antiquity: The Hungarian connection. - *Antiquity* 70(268), 447-453.
- BARTOSIEWICZ, L. 1997, A horn worth blowing? A stray find of aurochs from Hungary. - *Antiquity* 71(274), 107-110.
- BARTOSIEWICZ, L. 1998, Medieval animal bones from the castle of Váralja-Várfő (Western Hungary). - *A Wosinsky Mór Múzeum Évkönyve* 20, 157-172.
- BARTOSIEWICZ, L. 1999a, The role of sheep versus goat in meat consumption at archaeological sites. - V: L. Bartosiewicz in H.J. Greenfield (ur.), *Transhumant pastoralism in Southern Europe*, *Archaeolingua - Series Minor* 11, 47-60, Budapest.
- BARTOSIEWICZ, L. 1999b, Animal husbandry and Medieval settlement in Hungary. - *Beiträge zur Mittelalterarchäologie in Österreich* 15, 139-155.
- BARTOSIEWICZ, L. 2000, Cattle offering from the temple of Montuhotep, Sankhkara (Thebes, Egypt). - V: M. Mashkour, A. M. Choyke in H. Buitenhuis (ur.), *Archaeozoology of the Near East. Part IVB*, *ARC Publication* 32, 164-176, Groningen.
- BARTOSIEWICZ, L. 2001, A vándorlás és letelepedettség jellegzetességei az Újhartyáni lelőhely állatcsontleteleinek tükrében. - *Studia Archaeologica* 7, 299-317.
- BARTOSIEWICZ, L. 2002, Dogs from the Ig pile dwellings in the National Museum of Slovenia. - *Arheološki vestnik* 53, 77-89.

- BARTOSIEWICZ, L. 2003, "There is something rotten in the state..." Bad smells in Antiquity. - *Journal of European Archaeology* 6(2), 171-191.
- BARTOSIEWICZ, L. in A.M. CHOYKE 1991, Animal remains from the 1970-1972 excavations of Iatrux (Krivina), Bulgaria. - *Acta Archaeologica Scientiarum Hungaricae* 43, 181-209.
- BARTOSIEWICZ, L., W. VAN NEER in A. LENTACKER 1993, Metapodial asymmetry in draft cattle. - *International Journal of Osteoarchaeology* 3(2), 69-76.
- BAŠ, A. 1948, Arheološka preučevanja na Bledu. - *Slovenski poročevalec* 9/172, (21. jul.), 2, Ljubljana.
- BAŠ, A. 1949, Arheološka raziskovanja na Bledu. - *Mladinska revija* 4 (1948-1949), 208-212, Ljubljana.
- BEHRENS, H. 1964, *Die neolithisch-frühmetallzeitlichen Tierskelettfunde der Alten Welt*. - Berlin.
- BIBIKOV, D. I. 1985, *The wolf. History, Systematics, Morphology, Ecology*. - Moscow.
- BIERBRAUER, V. 1984, Jugoslawien seit dem Beginn der Völkerwanderung bis zur slawischen Landnahme: die Synthese auf dem Hintergrund von Migrations- und Landnahmevorgängen. - V: *Jugoslawien, Integrationsprobleme in Geschichte und Gegenwart*, 49-97, Göttingen.
- BITENC, P. 1997, Bled (od grajskega kopališča proti vili Zlatorog. - V: Svobljšak, D. in drugi 1997, 262, št. 64.
- BITENC, P. in T. KNIFIC, T. (ur.) 2001, *Od Rimljanov do Slovanov. Predmeti*. - Ljubljana.
- BÖKÖNYI, S. 1974, *History of domestic mammals in Central and Eastern Europe*. - Budapest.
- BÖKÖNYI, S. 1978, The vertebrate fauna of Vlasac. - V: M. Garašanin (ur.), *Vlasac: A Mesolithic settlement in the Iron Gates. Part II: Geology, biology, anthropology*, Serbian Academy of Sciences and Arts Monographies 112, 35-65, Beograd.
- BÖKÖNYI, S. 1984, *Animal husbandry and hunting in Tăc-Gorsium*. - *Studia Archaeologica* 8, Budapest.
- BÖKÖNYI, S. 1994, Analiza živalskih kosti / Die tierknochenfunde. - V: S. Gabrovec (ur.), *Stična I, Katalogi in monografije* 28, 190-213, Ljubljana.
- BÖKÖNYI, S. 1995, Problems with using osteological materials of wild animals for comparisons in archaeozoology. - *Anthropologiai Közlemények* 37, 3-11.
- BRODAR, M. 1995, Končni paleolitik iz Poljšiške cerkve pri Poljšici. - *Arheološki vestnik* 46, 9-24.
- BRODAR, M. 1997, Kameno orodje iz Zasipa pri Bledu. - *Arheološki vestnik* 48, 9-14.
- CHASE, P.G. 2001, Punctured reindeer phalanges from the Mousterian of Combe General (France). - *Arheološki vestnik* 52, 17-24.
- CHASE, P.G. in H. L. DIBBLE 1987, The cult of the cave bear. Prehistoric rite or scientific myth? - *Expedition* 29(2), 4-9.
- CHOYKE, A.M. 1995, Report on the Avar Period antler and bone artifacts from Budakalá-Dunapart. - *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 47, 221-240.
- CIGLENEČKI, S. 1987, *Höhenbefestigungen aus der Zeit vom 3. bis 6. Jh. im Ostalpenraum. Višinske utrdbe iz časa 3. do 6. st. v vzhodnoalpskem prostoru*. - Dela 1. razreda SAZU 31, Ljubljana.
- CLASON, A.T. 1980, Padina and Starčevo: game, fish and cattle. - *Palaeohistoria* 22, 141-173.
- CRIBB, R. 1984, Computer simulation of herding systems as an interpretative and heuristic device in the study of kill-off strategies. - V: J. Clutton-Brock in C. Grigson (ur.), *Animals in archaeology. III - Early herders and their flocks*, BAR - International series 202, 161-170, Oxford.
- DESCHMANN, C. 1856, Verzeichniß der in den Jahren 1853, 1854 in 1855 eingegangenen Museal = Geschenke und sonstigen Erwerbungen: Münzen. - *Jahresheft des Vereines des krainischen Landes-Museums* 1, 69.
- DESCHMANN, C. 1888, *Führer durch das Krainische Landes-Museum Rudolphinum in Laibach*. - Laibach.
- ERVYNCK, A. 2004, Orant, pugnant, laborant. The diet of the three orders in the feudal society of medieval north-western Europe. - V: S.J. O'Day, W. Van Neer in A. Ervynck (ur.), *Behaviour behind bones: the zooarchaeology of ritual, religion, status and identity*, Proceedings of the 9th Conference of the International Council of Archaeozoology, 215-223, Oxford.
- FMRSI I-II = KOS, Peter 1988, *Die Fundmünzen der römischen Zeit in Slowenien 1-2*. - Berlin.
- FMRSI III = KOS, Peter - ŠEMROV, Andrej 1995, *Die Fundmünzen der römischen Zeit in Slowenien 3*. - Berlin.
- FMRSI IV = ŠEMROV, Andrej 1998, *Die Fundmünzen der römischen Zeit in Slowenien 4*. - Berlin.
- FMRSI V = ŠEMROV, Andrej 2004, *Die Fundmünzen der römischen Zeit in Slowenien 5*. - Mainz am Rhein.
- FROLÍKOVÁ-KALISZOVÁ, D. 2004, Zvířecí kosti z 8.-10. století v Uherském Hradišti a jejich zapracování. - V: G. Fusek (ur.), *Zborník na počest' Dariny Bialekovej*, *Archaeologica Slovaca Monographiae* 7, 75-80, Nitra.
- GABROVEC, S. 1949, Izkopavanja Narodnega muzeja na Bledu. - *Slovenski poročevalec* 10/260 (5. nov), 3-4, Ljubljana.
- GABROVEC, S. 1960, *Prazgodovinski Bled*. - Dela 1. razreda SAZU 12/8, Ljubljana.
- GABROVEC, S., S. JESSE, P. PETRU, J. ŠAŠEL in F. TRUHLAR 1975, *Arheološka najdišča Slovenije*. - Ljubljana.
- GASPARI A. 2007, Drugi bronastodobni meč iz Blejskega jezera pri Mlinem (Gorenjska, Slovenija). - V: *Scripta praehistorica in honorem Biba Teržan*, Situla 44, 231-248, Ljubljana.
- GARDIN, J.-C. 1987, *Teoretska arheologija*. - Ljubljana.

- GEOROCEANU, P., M. BLAJAN, C. LISOVSCHI in M. GEOROCEANU 1986, Studiul faunei din locuințele prefeudale (secolele VII-VIII e.n.) de la Alba Iulia. - *Apulum* 23, 169-185.
- GRAFENAUER, B. 1960, *Struktura in tehnika zgodovinske vede*. - Ljubljana.
- GRANT, A. 1982, The use of tooth wear as a guide to the age of domestic ungulates. - V: B. Wilson, C. Grigson in S. Payne (ur.), *Ageing and Sexing Animal Bones from Archaeological Sites*, BAR - British series 109, 91-108, Oxford.
- GROMOVA, V. 1950, *Opređelitelj mlekopitajuščih SSSR po kostjam skeleta. Opređelitelj po krupnym trubčatym kostjam*. - Moskva.
- HARRIS, E. C. 1989, *Načela arheološke stratigrafije*. - Ljubljana (slovenski prevod originala: Harris, E. C. 1979, *Principles of Archaeological Stratigraphy*. - London.).
- HODDER, I. 1999, *The Archaeological Process. An Introduction*. - Oxford-Malden.
- JAMNIK, P. 1987, Pregled paleolitskih in postglacialnih najdišč v jeseniški in radovljiški občini. - *Listi* (priloga tednika *Železar*) 68/17, 8-10, Jesenice.
- JAMNIK, P. 1988, Potek raziskovanja Jamnikovega spodmola na Kočni nad Jesenicami in rezultati sondiranja v okoliških jamah. - *Arheološki vestnik* 49, 17-30.
- JARC, T. 1999, *Srednjeveške poti in železarstvo na Visoki Gorenjski*. Radovljica [samozaložba].
- JONES, G. G. 2006, Tooth eruption and wear observed in live sheep from Buster Hill, the Cotswold Farm Park and five farms in the Pentland Hills, U.K. - V: D. Ruscillo (ur.), *Recent advances in ageing and sexing animal bones*, Proceedings of the 9th Conference of the International Council of Archaeozoology, Durham, August 2002, 155-178, Oxford.
- JUSTIN, E. 1949, Staroslovenske najdbe na Bledu. - *Tovariš* 5/6 (11. feb.), 136, Ljubljana.
- KASTELIC, J. 1948a, Staroslovenske najdbe na Bledu. - *Ljudska pravica* 9/237 (3. okt.), 5, Ljubljana.
- KASTELIC, J. 1948b, Staroslovenske najdbe na Bledu. - *Ljudska pravica* 9/263 (3. nov.), 4, Ljubljana.
- KASTELIC, J. 1949a, Izkopavanje staroslovenskega grobišča na Bledu. - *Varstvo spomenikov* 2/2, 35-36.
- KASTELIC, J. 1949b, Arheološka izkopavanja na Bledu. - *Varstvo spomenikov* 2/3-4, 53-66.
- KASTELIC, J. 1949c, Staroslovenske najdbe na Bledu. - *Tovariš* 5/6 (11. feb.), 128-129, Ljubljana.
- KASTELIC, J. 1949d, Izkopanine iz Samove dobe na Bledu. - *Ljudska pravica* 10/209 (4. sept.), 4, Ljubljana.
- KASTELIC, J. 1950a, Die altslovenische Nekropole in Bled. - V: 3e *Congrès International des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques*, 310-314, Zürich.
- KASTELIC, J. 1950b, Arheološka istraživanja u Sloveniji. - *Jugoslavija*, 79-86, Beograd.
- KASTELIC, J. 1960, *Slovenska nekropola na Bledu. Poročilo o izkopavanjih leta 1949 in 1951*. - Dela 1. razreda SAZU 13, Ljubljana.
- KASTELIC, J. 1962-1963, Blejska fibula s kentavrom lokostrelcem. - *Arheološki vestnik* 13-14, 545-563.
- KASTELIC, J. 1963, Arheološke najdbe na Blejskem otoku. - Delo, 5/210 (3. avg.), 5, Ljubljana.
- KASTELIC, J. 1964-1965, Nekaj problemov zgodnj srednjeveške arheologije v Sloveniji. - *Arheološki vestnik* 15-16, 109-124.
- KASTELIC, J. 1989, Ob štiridesetletnici arheoloških izkopavanj na Bledu (Bled-Pristava) 1948/1951. - *Arheo* 8, 5-11.
- KASTELIC, J. in S. GABROVEC 1950, Arheološko poročilo. - V: Kastelic Jože, Škerlj Božo, *Slovenska nekropola na Bledu. Arheološko in antropološko poročilo za leto 1948*, Dela I. razreda SAZU 2, 9-66, Ljubljana.
- KASTELIC, J. in B. ŠKERLJ 1950, *Slovenska nekropola na Bledu. Arheološko in antropološko poročilo za leto 1948*. - Dela 1. razreda SAZU 2, Ljubljana.
- KLEJN, L. S. 1987, *Arheološki viri*. - Ljubljana.
- KLEJN, L. S. 1988, *Arheološka tipologija*. - Ljubljana.
- KNIFIC, T. 1974, Horizontalna stratigrafija grobišča Bled-Pristava II. - *Situla* 14/15, 315-326.
- KNIFIC, T. 1977, Bled, Pristava. - *Varstvo spomenikov* 21, 280.
- KNIFIC, T. 1979, Bled, Pristava. - *Varstvo spomenikov* 22, 319.
- KNIFIC, T. 1980, Drobne najdbe iz staroslovenske naselbine na Bledu-Pristavi. - *Situla* 20-21, 481-488.
- KNIFIC, T. 1983, *Bled v zgodnjem srednjem veku*. - Doktorska disertacija, tipkopis, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.
- KNIFIC, T. 1984a, Arheološki zemljevid Blejskega kota v zgodnjem srednjem veku. - *Kronika* 32, 99-110.
- KNIFIC, T. 1984b, Nožič z zavojkoma s staroslovenskega grobišča Dlesc pri Bodeščah. - *Arheološki vestnik* 34, 361-374.
- KNIFIC, T. 1986, Blejski grad. - *Varstvo spomenikov* 28, 279-280.
- KNIFIC, T. 1987, Blejski kot. Arheološko raziskovanje mikroregije. Bled Region. The Archaeological Investigation of the Bled Region. - *Arheološki pregled* 27 (1986), 132-135.
- KNIFIC, T. 1991, Blejska arheološka mikroregija. Zgodovina raziskav. - *Jeseniški zbornik* 6, *Jeklo in ljudje*, 83-95, Jesenice.
- KNIFIC, T. 2002, Lončenina v zgodnj srednjeveških grobovih na Slovenskem, Die Keramik in den frühmittelalterlichen Gräbern in Slowenien. - V: M. Guštin (ur.), *Zgodnji Slovani, Die Frühen Slawen, Zgodnj srednjeveška lončenina na obrobju vzhodnih Alp, Frühmittelalterliche Keramik am Rand der Ostalpen*, 115-128, Ljubljana.

- KNIFIC, T. 2004, Arheološki sledovi blejskih prebivalcev iz pozne antike in zgodnjega srednjega veka. – V: *Bled 1000 let, Blejski zbornik 2004*, 93–117, Bled.
- KNIFIC, T. in A. PLETERSKI 1981a, Staroslovansko grobišče Dlesc pri Bodeščah. – *Arheološki vestnik* 32, 482–523.
- KNIFIC, T. in A. PLETERSKI 1981b, Bodešče. – *Varstvo spomenikov* 23, 197–198.
- KNIFIC, T. in A. PLETERSKI 1982, Bled. – *Varstvo spomenikov* 24, 190.
- KNIFIC, T. in A. PLETERSKI 1983, Bled. – *Varstvo spomenikov* 25, 262–263.
- KNIFIC, T. in A. PLETERSKI 1984, Bled. – *Varstvo spomenikov* 26, 277.
- KNIFIC, T. in A. PLETERSKI 1993, Staroslovanski grobišči v Spodnjih Gorjah in Zasipu. – *Arheološki vestnik* 44, 235–267.
- KOBRYŃ H., S. SERWATKA in K. ŚWIEŻYŃSKI 1984, Charakterystyka morfologiczna szczątków bydła z Wykopalisk archeologicznych na terenie średniowiecznego grodu w Kaliszu-Zawodziu. – *Archeologia polska* 29, 399–413.
- KOMAC, M. 2005, Intenzivne padavine kot sprožilni dejavnik pri pojavljanju plazov v Sloveniji. – *Geologija* 48, 263–279.
- KOROŠEC, J. 1951, Delitev slovanskih kultur zgodnjega srednjega veka v Jugoslaviji. – *Arheološki vestnik* 2, 134–155.
- KOROŠEC, J. 1952, Neki elementi slovenske materialne kulture VI i VII veka. – *Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu* 7, 5–17.
- KOROŠEC, P. 1979, *Zgodnesrednjeveška arheološka slika karantanskih Slovanov*. – Dela 1. razreda SAZU 22, Ljubljana.
- KOUDELKA, F. 1885, Das Verhältnis der Ossa longa zur Skeletthöhe bei den Säugetieren. – *Verhandlungen der Naturforschenden Ver. Brünn* 24, 127–153.
- KOVAČIKOVÁ, L. 2003, Toušeň-Hradištko: analýza zvířecích kostí ze sondy 1/2001 (raný středovk). – *Archeologie ve středních Čechách* 7, 531–539.
- KREUTZER, L. A. 1988, Megafaunal butchering at Lubbock Lake, Texas: a taphonomic reanalysis. – *Quaternary research* 30, 221–231.
- KRUŠIČ, Valter 1954, *Karies pri starih Slovanih*. – Dela 4. razreda SAZU 6, Ljubljana.
- KURTÉN, B. 1972, The cave bear. – *Scientific American* 226(3), 60–72.
- LAUWERIER, R.C.G.M. 2002, Animals as food for the soul. – V: K. Dobney in T. O'Connor (ur.), *Bones and the man*, 63–71, Oxford.
- KYSELÝ, R. 2004, Zvířecí kosti z archeologických výzkumů na Vyšehrad. – V: B. Nechvátal (ur.), *Kapitulní chrám sv. Petra a Pavla na Vyšehrad*, 478–577, Praha.
- LEBEN, F. 1975, Arheološke jamske postaje na Gorenjskem. – *Naše jame* 17, 85–99, Ljubljana.
- LEBEN-SELJAK, P. 1996, *Antropološka analiza poznoantičnih in srednjeveških grobišč Bleda in okolice*. – Doktorska disertacija, tipkopis, Biotehniška fakulteta Univerze v Ljubljani.
- LOŽAR, R. 1929, Arheološke najdbe na Bledu. – *Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo* 10, 58–60.
- LOŽAR, R. 1937a, Grobovi iz rimske dobe na Bledu. – *Cerkev in dom* 1937/7, 25–28, Bled.
- LOŽAR, R. 1937b, Dve najdbi iz staroslovanske dobe. – *Glasnik muzejskega društva za Slovenijo* 18, 135–137.
- LUFF, R.-M. 1993, *Animal bones from excavations in Colchester, 1971–85*. – Colchester Archaeological Report 12, Colchester.
- MAKIEWICZ, T. 2003, The changing role and significance of dogs for Germanic peoples from the beginning of the Roman Period till the Middle Ages. – *Archeozoologia* 21, 88–102.
- MAKOWIECKI, D. 2006, Archaeozoology's contribution to the improvement of historians' conceptions of subsistence economy and environment in Early Medieval Poland - selected problems. – V: N. Benecke (ur.), *Beiträge zur Archäozoologie und Prähistorischen Anthropologie* 5, 77–82, Stuttgart.
- MANTUANI, J. 1906, Wandmalereien in der alten Pfarrkirche in Grad (Veldes) – *Mitteilungen der k. k. Zentral-Kommission für Erhaltung und Erforschung der Kunst- und historischen Denkmale* 5, 135–152.
- MATOLCSI, J. 1970, Historische Erforschung der Körpergröße des Rindes auf Grund von ungarischem Knochenmaterial. – *Zeitschrift für Tierzüchtung und Züchtungsbiologie* 87(2), 89–137.
- METERC, J. 1992, 16. Bled, *Varstvo spomenikov* 36 (1994–1995), 195.
- MIKUŠ, S. 1948, Pomembne staroslovanske najdbe na Bledu. – *Slovenski poročevalec* 9/206 (29. avg.), 4, Ljubljana.
- MÜLLNER, A. 1894, Funde antiker Gräber in Veldes. – *Argo* 3, 80–81, 113–120.
- MÜLLNER, A. 1900, *Typische Formen aus den archäologischen Sammlungen des krainischen Landesmuseums Rudolfinum in Laibach in photographischen Reproduktionen*. – Laibach.
- MÜLLER, H.-H. 1980, Tieropfer in der slawischen Tempelburg von Arkona auf Rügen. – V: B. Chropovský (ur.), *Rapports du IIIe Congrès International d'Archéologie Slave II*, 307–311, Bratislava.
- NMS – Narodni muzej Slovenije, Ljubljana.
- O'DAY, S.J., W. VAN NEER in A. ERVYNCK 2004, *Behaviour behind bones. The zooarchaeology of ritual, religion, status and identity* – Proceedings of the 9th Conference of the ICAZ, Oxford.
- PAYNE, S. 1973, Kill-off patterns in sheep and goats: the mandibles from Aşvan Kale. – *Anatolian studies* 23, 281–303.

- PAYNE, S. 1985, Morphological distinctions between the mandibular teeth of young sheep, *Ovis*, and goats, *Capra*. – *Journal of Archaeological Science* 12, 139-147.
- PAYNE, S. 1987, Reference codes for wear states in the mandibular cheek teeth of sheep and goats. – *Journal of Archaeological Science* 14, 609-614.
- PEGAN, E. 1967, Najdba srednjeveških novcev na Blejskem otoku. – *Argo* 4-6, 65-71.
- PETRU, P. 1960, Bled. – *Varstvo spomenikov* 7 (1958-1959), 306.
- PETRU, P. 1962, Bled – “Na Hočevarjevem”. – *Varstvo spomenikov* 8 (1960-1961), 223.
- PLETERSKI, A. 1983, Časovna izpovednost plastovitosti staroslovanskega grobišča Sedlo na Blejskem gradu. – *Arheološki vestnik* 33 (1982), 134-150.
- PLETERSKI, A. 1984, Nožiči z zavojkoma v zgodnjem srednjem veku. – *Arheološki vestnik* 34, 375-395.
- PLETERSKI, A. 1986, *Župa Bled. Nastanek, razvoj in prežitki*. – Dela 1. razreda SAZU 30, Ljubljana.
- PLETERSKI, A. 1987, Sebenjski zaklad. – *Arheološki vestnik* 38, 237-330.
- PLETERSKI, A. 1996, Strukture tridelne ideologije v prostoru pri Slovanih. – *Zgodovinski časopis* 50, 163-185.
- PLETERSKI, A. 1999, Vlahinje in Slovani na blejski Pristavi. – V: D. Božič in drugi, *Zakladi tisočletij, Zgodovina Slovenije od neandertalcev do Slovanov*, 390-394, Ljubljana.
- PLETERSKI, A. 2001a, Proučevanje preteklosti s pomočjo procesov in struktur. – *Arheo* 21, 65-68.
- PLETERSKI, A. 2001b, Staroslovansko obdobje na vzhodnoalpskem ozemlju. Zgodovina raziskav do prve svetovne vojne. – *Arheo* 21, 73-77.
- PLETERSKI, A. 2004, Idejni sistem blejske župe. – V: *Bled 1000 let, Blejski zbornik 2004*, 119-123, Bled.
- PLETERSKI, A. 2008, *Kuhinjska kultura v zgodnjem srednjem veku*. – Ljubljana.
- POHAR, V. 1988, Živalski kostni ostanki kot pridatki prazgodovinskih grobov v Ajdovski jami pri Nemški vasi. – *Poročilo o raziskovanju paleolita, neolita in eneolita v Sloveniji* 16, 85-101.
- PREŠERN, D. 1991, Keltske, rimske in kasnoantične najdbe na visokem Gorenjskem. – *Jeklo in ljudje, Jeseniški zbornik* 6, 113-134, Jesenice.
- PREŠEREN, D. (ur.) 2003, *Zemlja pod vašimi nogami. Arheologija na avtocestah Slovenije*. – Ljubljana.
- RADANOVIĆ, I. 1999, “Neither person nor beast” – dogs in the burial practice of the Iron Gates Mesolithic. – *Documenta Praehistorica* 26, 71-87.
- RIEDEL, A. 1977, I resti animali della grotta delle Ossa (Škocjan). – *Atti del Museo civico di Storia naturale, Trieste* 30(2), 125-208.
- RIEDEL, A. 1979, La fauna degli scavi di Torcello (1961-1962). – *Atti del Museo civico di Storia Naturale di Trieste* 31(2), 75-154.
- RIEDEL, A. 1984, The Paleovenetian horse of Le Brustolade (Altino) – *Studi Etruschi* 50, 227-256.
- RIEDEL, A. 1986, Risultati di ricerche archeozoologiche eseguite nella regione fra la costa adriatica ed il crinale alpino (dal Neolitico recente al Medio Evo). – *Padusa* 22(1-4), 1-220.
- RIEDEL, A. 1989, Le ossa animali medioevali di Piazza Walther a Bolzano (Scavi 1984). – V: R. Caramaschi (ur.), *Bolzano: dalle origini alla distruzione delle mura*, Atti del convegno internazionale di studi organizzato dall'Assessorato alla Cultura del Comune di Bolzano, 315-316, Bolzano.
- RIEDEL, A. 1993, Tierknochenfunde aus den Ausgrabungen im Bereich des Schlosses von Udine (Friaul). – *Aquileia nostra* 64, 70-106.
- RIEDEL, A. 1994, The animal remains of Medieval Verona: an archaeozoological and palaeoeconomical study. – *Memorie del Museo civico di Storia Naturale di Verona (II^a serie), Sezione scienze dell'uomo* 3, 1-141.
- RIEDEL, A. in U. TECCHIATI 2001, Gli astragali dei corredi tombali della necropoli della prima età del ferro di Colombara di Gazzo Veronese. – *Padusa* 37, 149-151.
- ROLETT B.V. in M.-Y. CHIU 1994, Age estimation of prehistoric pigs (*Sus scrofa*) by molar eruption and attrition. – *Journal of Archaeological Science* 21, 377-386.
- SAGADIN, M. 1985, Zasip pri Bledu. – *Varstvo spomenikov* 27, 288-290.
- SAGADIN, M. 1986, Bled. – *Varstvo spomenikov* 28, 285-288.
- SAGADIN, M. 1990, Novejše antične najdbe na Gorenjskem. – *Arheološki vestnik* 41, 375-387.
- SAGADIN, M. 1995, Poselitvena slika rimskega podeželja na Gorenjskem. – *Kranjski zbornik 1995*, 13-22, Kranj.
- SCHMID, W. 1909, Bronzezeit in Krain, *Carniola* 2, 112-139.
- SCOTT, K. M. 1990, Postcranial dimensions of ungulates as predictors of body mass. – V: J. Damuth in J. B. Macfadden (ur.), *Body size in mammalian paleobiology*, 301-336, Cambridge.
- SILVER, I. A. 1972, The ageing of domestic animals. – V: D. Brothwell, E. Higgs in G. Clark (ur.), *Science in archaeology*, 283-302, London.
- SLABE, M. 1978, Govorica arheoloških ostalin o času selitve ljudstev na Slovenskem. – *Arheološki vestnik* 29, 379-392.
- SPASSOV, N. 1989, The position of jackals in the *Canis* genus and life-history of the golden jackal (*Canis aureus* L.) in Bulgaria and on the Balkans. – *Historia naturalis bulgarica* 1, 44-55.
- StatSoft, Inc. 2001, STATISTICA (Data Analysis Software System), version 6. – www.statsoft.com.
- STANC, S. in L. BEJENARU 2003, Archaeozoological study of fauna remains at the Poiana settlement

(the VIIIth-IXth centuries). - *Studia Antiqua et Archaeologica* 9, 417-428.

STOPAR, I. 1987, *Župnijska cerkev Marijinega vnebovzjetja v Braslovcah in problem karolinške sakralne arhitekture na Slovenskem*. - Ljubljana.

SVOLJŠAK, D. 1985, Sv. Pavel nad Vrtovinom: rezultati sondiranja leta 1966. - *Arheološki vestnik* 36, 195-236.

SVOLJŠAK, D. 1987, Bled, Pod gradom, *Varstvo spomenikov* 29, 239-240.

SVOLJŠAK, D. 1997, - Bled (Dobe). - V: Svoltjšak, D. in drugi 1997, 262, št. 65.

SVOLJŠAK, D., P. BITENC, J. ISTENIČ, T. KNIFIC, T. NABERGOJ, V. STARE in N. TRAMPUŽ OREL 1997, Novo gradivo v Arheološkem oddelku Narodnega muzeja v Ljubljani (pridobljeno v letih od 1987 do 1993). - *Varstvo spomenikov* 36 (1994-1995), 224-294.

ŠAŠEL, J. in A. VALIČ 1975, Bled. - *Arheološka najdišča Slovenije*, 162-164, Ljubljana.

ŠKERLJ, B. 1953, *Srednjeveška okostja z Bleda, izkopana leta 1949*. - Razprave 1. razreda SAZU 3, 313-335.

ŠMID, W. 1908, Altslovenische Gräber Krains. - *Carniola* 1, 17-44.

ŠRIBAR, V. 1966, Arheološka raziskovanja na blejskem otoku. - *Varstvo spomenikov* 10/1965 (*Steletov zbornik*), 154-159.

ŠRIBAR, V. 1967, Tisoč let slovenske arhitekture na Blejskem otoku. - *Sinteza* 5-6, 60-64, Ljubljana.

ŠRIBAR, V. 1971, *Blejski otok - oris zgodovine*. - Bled.

ŠRIBAR, V. 1972, K dataciji zgodnjerednjeveške cerkvene arhitekture na Slovenskem. - *Arheološki vestnik* 23, 384-396.

ŠTEFANČIČ, M. in P. LEBEN-SELJAK 1992, Antropološka analiza staroslovanskega grobišča Dlesce pri Bodeščah. - *Arheološki vestnik* 43, 191-203.

ŠTULAR, B. 2005, Smrt Klejna. - *Arheo* 23, 79-83.

ŠVECOVÁ, R. 2001, Nálezy astragalov na Pohansku pri Břeclavi. - *Studia Archaeologica Brunensia* 6, 149-165.

TEICHERT, M. 1969, Osteometrische Untersuchungen zur Berechnung der Widerristhöhle bei vor- und frühgeschichtlichen Schweinen. - *Kühn-Archiv* 83, 237-292.

TILLEY, C. 1999, *Metaphor and material culture*. - Oxford.

TERŽAN, B. (ur.) 1995, *Deposke in posamezne kovinske najdbe bakrene in bronaste dobe na Slovenskem* 1. *Hoards and Individual Metal Finds from Eneolithic and Bronze Ages in Slovenia* 1. - Katalogi in monografije 29, Ljubljana.

TOŠKAN, B. in J. DIRJEC 2004, Ostanki velikih sesalcev v Viktorjevem spodmolu / Remains of large mammals in Viktorjev spodmol. - V: I. Turk (ur.), *Vik-*

torjev spodmol in Mala Triglavca: prispevki k poznavanju mezolitskega obdobja v Sloveniji / *Viktorjev spodmol and Mala Triglavca: contributions to understanding the Mesolithic period in Slovenia*, Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 9, 135-167, Ljubljana.

TOYNBEE, J.M.C. 1973, *Animals in roman life and art*. - New York.

TURK, I. 2000, Favna. - V: S. Ciglencečki, *Tinje nad Loko pri Žusmu* / *Tinje oberhalb von Loka pri Žusmu*, Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 4, 167-171, Ljubljana.

TURK, I. 2003, Humans and carnivores in Slovenia during the Upper Pleistocene. Interactions between neanderthals and the cave bear. - V: B. Kryštufek, B. Flajšman in H. Griffiths (ur.), *Living with bears. A large carnivore in a shrinking world*, 43-58, Ljubljana.

VALDE-NOWAK, P. in R. CHARLES 2003, Worked bones, antler and ivory artefacts. - V: P. Valde-Nowak, A. Nadachowski in T. Madeyska (ur.), *Oblazowa cave. Human activity, stratigraphy and palaeoenvironment*, 74-76, Krakow.

VALIČ, A. 1962, Zasip pri Bledu, *Varstvo spomenikov* 8 (1960-1961), 257-258.

VALIČ, A. 1964, *Staroslovansko grobišče na Blejskem gradu. Izkopavanje 1960*. - Situla 7.

VALIČ, A. 1967a, Poljšiška cerkev pri Gorjah. - *Varstvo spomenikov* 11, 32.

VALIČ, A. 1967b, Rečica pri Bledu. - *Varstvo spomenikov* 11, 132.

VALIČ, A. 1968, Gradišče nad Pivko pri Naklem. - *Arheološki vestnik* 19, 485-508.

VALIČ, Andrej 1969, Staroslovansko grobišče "Na sedlu" pod Blejskim gradom. Zaščitno izkopavanje leta 1968. - *Arheološki vestnik* 20, 218-238.

VENCL, S. in J. ZADÁK 1985, Časn slovanská polozemnice z Prahy 9-Horních Počernic. - *Archeologické rozhledy* 37, 297-307.

VERCOUTÈRE, C. 2002, Acquisition et traitement de l'animal en tant qu'ensemble de ressources non alimentaires: les canines aménégées de renard de l'abri Pataud (Les Eyzies-de-Tayac, Dordogne, France.) - *Bulletin du Cercle Archéologique Hezbaye-Condroz* 26, 29-42.

VINSKI, Z. 1964, Kasnoantička baština u grobovima ranog srednjeg vijeka kao činjenica i kao problem. - V: *VI kongres arheologa Jugoslavije* 1, 101-115, Beograd.

VON DEN DRIESCH, A. 1976, A guide to the measurement of animal bones from archaeological sites. - *Peabody Museum Bulletin* 1, 1-136.

VON DEN DRIESCH, A. in BOESSNECK, J. 1973, Kritische Anmerkungen zur Widerristhöhenberechnung aus Längenmaßen vor- und frühgeschichtlicher Tierknochen. - *Säugetierkundliche Mitteilungen, BLV-Verlagsgesellschaft München* 40(4), 325-348.

VÖRÖS, I. 1985, Early Medieval aurochs (*Bos primigenius* Boj.) and his extinction in Hungary. - *Folia Archaeologica* 36, 193-221.

VÖRÖS, I. 1990, Dogs sacrifices and burials in Medieval Hungary I. - *Folia Archaeologica* 41, 117-145.

VÖRÖS, I. 1991, Dogs sacrifices and burials in Medieval Hungary II. - *Folia Archaeologica* 42, 179-196.

WERNER, J. 1962, *Die Langobarden in Pannonien. Beiträge zur Kenntnis der langobardischen Bodenfunde vor 568.* - Abhandlungen Bayerischen Akademie der Wissenschaften, Phil.-hist. Klasse N. F. 55, Berlin.

WOJTAL, P. 2004, Animal bone remains from an Early Medieval stronghold Naszacowice. - V: J.

Poleski, *Naszacowice: ein frühmittelalterlicher Burgwall am Dunajec. I - Stratigraphie, Chronologie, Architektur*, 245-255, Kraków.

WYROST, P. in W. CHRZANOWSKA 1985, Ssaki średniowiecznej fauny Śląska w świetle badań archeozoologicznych. - V: P. Wyrost (ur.), *Dawna fauna Śląska w świetle badań archeozoologicznych*, Prace Komisji Archeologicznej 3, 59-101, Wrocław etc.

ZADNIKAR, M. 1982, *Romanika v Sloveniji. Tipologija in morfologija sakralne arhitekture.* - Ljubljana.

KATALOG PREDMETOV / KATALOG DER GEGENSTÄNDE

MATEJA BELAK, ANDREJ PLETESKI, TIMOTEJ KNIFIC

kv. – kvadrant / Quadrant
mkv. – mikrokvadrant / Mikroquadrant
pl. – plast / Schicht
odl. – odlomek / Fragment
glin. – glina, glinast / Ton-
d. – dolžina v cm / Länge in cm
š. – širina v cm / Breite in cm
deb. – debelina v cm / Dicke in cm
prem. – premer ustja/dna v cm / Rand- bzw. Bodendurchmesser in cm

v. – ohranjena višina v cm / erhaltene Höhe in cm
ohr. – ohranjenost/ohranjeno / Erhaltungszustand
bron. – bronast / Bronze
kam. – kamen/kamniti / Stein
košč. – koščen / Knochen
žel. – železo/železen / Eisen
op. – opomba / Anmerkung
prazg. – prazgodovina / Vorgeschichte
vpsv – visoki/pozni srednji vek / Hoch- bzw. Spätmittelalter

Predmete hrani Narodni muzej Slovenije (NMS). Avtor fotografij predmetov na *slikah 10.1-18* je Tomaž Lauko. / Die Funde werden im Nationalmuseum Sloweniens (NMS) aufbewahrt. Der Fotograf (Abb. 10.1-18) ist Tomaž Lauko.

Tabla 1

1. Inv. št. S 4863; kv. Ri; mkv. 68; pl. 3; odl. glin. posode; d. 4,7; š. 4,7; deb. 0,7; prem. 17; *sl. 10.1.*
2. Inv. št. P 8970d; odl. glin. posode; d. 5,6; š. 3; deb. 0,5.
3. Inv. št. P 8970a; odl. glin. posode; d. 3,6; š. 3,8; deb. 0,6.
4. Inv. št. S 346; odl. glin. posode; d. 1,5; š. 1,7; deb. 0,6.
5. Inv. št. S 4676; kv. An; mkv. 88; pl. 3; odl. glin. posode; d. 2,6; š. 1,7; deb. 0,55.
6. Inv. št. S 3893; kv. 19; odl. glin. posode; d. 4,85; š. 3,8; deb. 0,65; prem. 14,6.
7. Inv. št. S 4426; kv. He; mkv. 48; pl. 3; odl. glin. posode; d. 2; š. 1,9; deb. 0,5.
8. Inv. št. S 4958; kv. Id; mkv. 43; pl. 2; odl. glin. posode; d. 3,4; š. 3,9; deb. 0,9.
9. Inv. št. S 3628; kv. 7; pl. 3; odl. glin. posode; d. 2,8; š. 1,8; deb. 0,6.
10. Inv. št. S 3654; kv. 8; pl. 3, 4; srednje ohr. glin. posoda; d. 1,8; š. 1,5; deb. 0,8.
11. Inv. št. S 448; odl. glin. posode; d. 2,8; š. 3,5; deb. 0,5; prem. 16.
12. Inv. št. S 4670; kv. Da; mkv. 75; pl. 2; odl. glin. posode; d. 2,1; š. 2,2; deb. 0,8.
13. Inv. št. P 8971b; odl. glin. posode; d. 5; š. 4; deb. 0,75; prem. 10,1.
14. Inv. št. S 4611; sonda S 3A; mkv. 46; pl. 5; odl. glin. posode; d. 3,2; š. 2,8; deb. 0,55; prem. 11,6.
15. Inv. št. S 4948; kv. Za; mkv. 34; pl. 4; odl. glin. posode; d. 2; š. 2,3; deb. 0,8.
16. Inv. št. P 8942; odl. glin. posode; d. 2,5; š. 1,9; deb. 0,7.
17. Inv. št. P 9694a; odl. glin. posode; d. 2,4; š. 1,6; deb. 0,7.
18. Inv. št. P 9694b; odl. glin. posode; d. 5; š. 5; deb. 0,6; prem. 13,9.
19. Inv. št. P 8991; odl. glin. posode; d. 5; š. 5; deb. 0,65; prem. 10.

20. Inv. št. P 8971; odl. glin. posode; d. 3,5; š. 3; deb. 0,5; prem. 14.
21. Inv. št. S 3571; kv. 4/9/5/18; odl. glin. posode; d. 4; š. 2,2; deb. 0,9.

Tabla 2

1. Brez oznake; odl. glin. posode; d. 8,1; š. 4,9; deb. 0,9.
2. Inv. št. S 4485; kv. He; mkv. 63; pl. 4, 5; odl. glin. posode; d. 8,9; š. 6,3; deb. 0,7; prem. 21.
3. Inv. št. S 4758; kv. Su; mkv. 11; pl. 3; odl. glin. posode; d. 6; š. 3,9; deb. 0,65; prem. 14,8.
4. Inv. št. S 3684; sonda 1; pl. 3; odl. glin. posode; prem. 19,6.
5. Inv. št. S 4225; sonda X; odl. glin. posode; d. 4,5; š. 2,6; deb. 0,7; prem. 19,2.
6. Inv. št. S 4514; kv. Ma; mkv. 27; pl. 3; odl. glin. posode; d. 2,7; š. 3; deb. 0,8; prem. 17,6.
7. Inv. št. S 4771; kv. Dr; mkv. 13; pl. 3; odl. glin. posode; d. 2,6; š. 2,2; deb. 0,65; prem. 6,8.
8. Inv. št. S 3926; kv. 11; pl. 2, 3; odl. glin. posode; d. 10,8; š. 2,9; deb. 0,55; prem. 13.
9. Inv. št. S 3704; sonda 1; pl. 4; odl. glin. posode; d. 4,1; š. 3; deb. 0,7; prem. 11,1.

Tabla 3

1. Inv. št. S 3619; kv. 7; pl. 3; odl. glin. posode; d. 6,2; š. 5,1; deb. 0,6; prem. 15,6.
2. Inv. št. S 116; odl. glin. posode; d. 2,6; š. 1,6; deb. 0,5.
3. Inv. št. S 4356; kv. Ja; mkv. 66; pl. 2; odl. glin. posode; d. 2,5; š. 3,2; deb. 0,6.
4. Inv. št. N 7; sonda 1; pl. 1; odl. glin. posode; d. 1,7; š. 1,2; deb. 0,5.
5. Inv. št. S 4683; kv. Ma; mkv. 16; pl. 2; odl. glin. posode; d. 2,1; š. 1,2; deb. 0,65.

6. Inv. št. S 355e; odl. glin. posode; d. 2,9; š. 3,6; deb. 0,55; prem. 10,8.
7. Inv. št. S 4234; sonda X; odl. glin. posode; d. 1,9; š. 1,2; deb. 0,6.
8. Inv. št. S 3965; kv. 98; slabo ohr. glin. posoda; d. 16; š. 12; deb. 0,6; prem. 15,9.
9. Inv. št. S 4388; sonda Kastelic; odl. glin. posode; d. 2,4; š. 1,9; deb. 0,75.
10. Inv. št. S 3740; sonda 1; pl. 6; odl. glin. posode; d. 3,8; š. 3,5; deb. 0,8; prem. 19,2.
11. Inv. št. S 3729; sonda 1; pl. 1; odl. glin. posode; d. 2,8; š. 2,9; deb. 0,55.
12. Inv. št. S 4708; kv. Ma; mkv. 18; pl. 4; odl. glin. posode; d. 5,2; š. 4; deb. 0,7; prem. 15,8.
13. Inv. št. S 3703; sonda 1; pl. 4; odl. glin. posode; d. 4,5; š. 2,8; deb. 0,5; prem. 10,8.
14. Inv. št. S 4751; kv. Ni; mkv. 81; pl. 4; odl. glin. posode; d. 3,3; š. 2,9; deb. 0,8; prem. 25,4.

Tabla 4

1. Inv. št. S 4345; kv. Dr, He; mkv. 43, 76; pl. 3; odl. glin. posode; d. 8,7; š. 3,6; deb. 0,7; prem. 12,8.
2. Inv. št. S 4432; kv. He; mkv. 62; pl. 3; odl. glin. posode; d. 3,1; š. 2,8; deb. 0,7; prem. 15,2.
3. Inv. št. S 3978; kv. 66; odl. glin. posode; d. 2,7; š. 2,8; deb. 0,8.
4. Inv. št. S 3640; kv. 8; pl. 2; odl. glin. posode; d. 4; š. 2,1; deb. 1.
5. Inv. št. S 4687; kv. Ma; mkv. 14; pl. 3; odl. glin. posode; d. 2; š. 2,5; deb. 0,5.
6. Inv. št. S 4254; sonda X; odl. glin. posode; d. 2,7; š. 1,8; deb. 0,6.
7. Inv. št. S 3646; kv. 2; pl. 3, 4; odl. glin. posode; d. 2,2; š. 2,8; deb. 0,55.
8. Inv. št. S 3974; kv. 67-69; odl. glin. posode; d. 13,8; š. 3,2; deb. 0,8; prem. 17.
9. Inv. št. S 3763; sonda 1; pl. 5; odl. glin. posode; d. 3,1; š. 1,8; deb. 0,7.
10. Inv. št. S 4267; sonda X; odl. glin. posode; d. 4,9; š. 3,4; deb. 0,8; prem. 19,4.
11. Inv. št. S 4559; kv. An; mkv. 56; pl. 3; odl. glin. posode; d. 1,8; š. 1,4; deb. 0,55.
12. Inv. št. S 4715; kv. Ro; mkv. 67; pl. 2; odl. glin. posode; d. 2,1; š. 1,4; deb. 0,55.
13. Inv. št. S 4788; kv. Ja; mkv. 14; pl. 2; odl. glin. posode; d. 2,1; š. 1,6; deb. 0,5.
14. Inv. št. S 3972; kv. 18; odl. glin. posode; d. 10,4; š. 3,7; deb. 0,5; prem. 20.
15. Inv. št. S 3639; kv. 5; pl. 2; srednje ohr. glin. posoda; d. 3,3; š. 2,5; deb. 0,75; prem. 11.
16. Inv. št. S 3946; kv. 98; odl. glin. posode; d. 9,8; š. 3,8; deb. 0,9; prem. 15.
17. Inv. št. S 4233; sonda X; odl. glin. posode; d. 3,2; š. 1,5; deb. 0,6; prem. 12,8.
18. Inv. št. S 4430; kv. He; mkv. 62; pl. 3; odl. glin. posode; d. 5,2; š. 4,7; deb. 0,55; prem. 15,9.
19. Inv. št. S 4306; kv. 76; odl. glin. posode; d. 3,3; š. 3,9; deb. 0,6; prem. 15.
20. Inv. št. S 4277; sonda X; odl. glin. posode; d. 2,2; š. 2,2; deb. 0,7.
21. Inv. št. S 4679; kv. Po; mkv. 88; pl. 3; odl. glin. posode; d. 1,9; š. 2,3; deb. 0,7.
22. Inv. št. S 4560; kv. An; mkv. 57; pl. 3; odl. glin. posode; d. 3,2; š. 2,5; deb. 0,7; prem. 20,6.
23. Inv. št. S 3856; kv. 25; mkv. 14; pl. 2; odl. glin. posode; d. 2,9; š. 2; deb. 0,6.
24. Inv. št. S 4732; kv. Ro; mkv. zasutje S1; odl. glin. posode; d. 2,9; š. 2,2; deb. 0,7.

Tabla 5

1. Inv. št. S 4890; kv. Ka; mkv. 81; pl. 4; odl. glin. posode; d. 4,8; š. 3; deb. 0,8; prem. 14,2.
2. Inv. št. S 4774; kv. Dr; mkv. 15; pl. 3; odl. glin. posode; d. 4,2; š. 4; deb. 0,65; prem. 12.
3. Inv. št. S 4468; kv. He; mkv. 34; pl. 4; odl. glin. posode; d. 9,2; š. 2,9; deb. 0,6; prem. 11,5.
4. Inv. št. S 4577; kv. An; mkv. 88; pl. 3; odl. glin. posode; d. 4,7; š. 3,8; deb. 0,6; prem. 12,5.
5. Inv. št. S 4348; kv. Dr; mkv. 54; pl. 3; odl. glin. posode; d. 6,3; š. 5,4; deb. 0,6; prem. ustja 11,6; prem. trebuha 12,8.
6. Inv. št. S 3668; kv. 6; pl. 3; odl. glin. posode; d. 2,6; š. 2,3; deb. 0,45.
7. Inv. št. S 4394; kv. He; mkv. 56; pl. 2; odl. glin. posode; d. 2,7; š. 1,9; deb. 0,7.
8. Inv. št. S 4553; kv. An; mkv. 37; pl. 3; odl. glin. posode; d. 3; š. 2,8; deb. 0,5; prem. 9,1.
9. Inv. št. S 3895; sonda 1; srednje ohr. glin. posoda; d. 13; š. 19,5; deb. 0,6; prem. ustja 18,8; prem. trebuha 19,5.
10. Inv. št. S 4482; kv. He; mkv. 51; pl. 4; odl. glin. posode; d. 8,1; š. 4,3; deb. 0,8; prem. 17.
11. Inv. št. S 4433; kv. He; mkv. 62; pl. 3; odl. glin. posode; d. 3,2; š. 2; deb. 0,7; prem. 11,3.
12. Inv. št. S 4266; sonda X; odl. glin. posode; d. 3,9; š. 3,1; deb. 0,8.
13. Inv. št. P 9704; odl. glin. posode; d. 2; š. 2,1; deb. 0,9.
14. Inv. št. S 3786; sonda 1; pl. 1; odl. glin. posode; d. 2,4; š. 2,6; deb. 0,8.
15. Inv. št. S 3793; sonda 1; pl. 1; odl. glin. posode; d. 2,4; š. 2,5; deb. 0,6.
16. Inv. št. S 4725; kv. Ro; mkv. 58; pl. 3; odl. glin. posode; d. 2,4; š. 2,4; deb. 0,9.
17. Inv. št. S 4551; kv. An; mkv. 36; pl. 3; odl. glin. posode; d. 2,9; š. 1,8; deb. 0,7.
18. Inv. št. S 4242; sonda X; odl. glin. posode; d. 2,7; š. 1,7; deb. 0,7.
19. Inv. št. S 3973; odl. glin. posode; d. 2,6; š. 1,3; deb. 0,6.
20. Inv. št. S 3962; kv. 98; odl. glin. posode; d. 3,4; š. 1,6; deb. 0,7.
21. Inv. št. S 3589; kv. 6; pl. 2; odl. glin. posode; d. 3,2; š. 2,4; deb. 0,7.
22. Inv. št. S 4572; kv. An; mkv. 78; pl. 3; odl. glin. posode; d. 2,5; š. 1,2; deb. 0,7.

Tabla 6

1. Inv. št. S 4418; kv. He; mkv. 34; pl. 3; odl. glin. posode; d. 2; š. 2; deb. 0,7; prem. 16,3.
2. Inv. št. S 355j; odl. glin. posode; d. 2,3; š. 2,3; deb. 0,55; prem. 11,1.
3. Inv. št. S 3728; sonda 1; odl. glin. posode; d. 3,7; š. 2,4; deb. 0,8; prem. 18,6.
4. Inv. št. S 3944; kv. 98; odl. glin. posode; d. 4,9; š. 4,6; deb. 0,7; prem. 11,1.
5. Inv. št. S 4719; kv. Ro; mkv. 37; pl. 3; odl. glin. posode; d. 2,6; š. 1,8; deb. 0,65; prem. 10,3.
6. Inv. št. S 3638; kv. 5; pl. 2; odl. glin. posode; d. 3,8; š. 3,2; deb. 0,85.
7. Inv. št. S 4836; kv. Šp; mkv. 41; pl. 3; odl. glin. posode; d. 1,7; š. 1,2; deb. 0,6.
8. Inv. št. S 4825; kv. Šp; mkv. 63; pl. 3; odl. glin. posode; d. 1,4; š. 1,4; deb. 0,8.
9. Inv. št. S 4217; sonda X; odl. glin. posode; d. 7,6; š. 4,3; deb. 0,6; prem. 22,1; *sl.* 10,2.
10. Inv. št. S 4507; kv. Ma; mkv. 36; pl. 2; odl. glin. posode; d. 6,6; š. 5,45; deb. 0,7; prem. 20,5.
11. Inv. št. S 4534; kv. Po; mkv. 31; pl. 3; odl. glin. posode; d. 9,8; š. 4,1; deb. 0,5; prem. 20.

12. Inv. št. S 4372; kv. Ja; mkv. 81; pl. 3; odl. glin. posode; d. 6,3; š. 6,3; deb. 0,8; prem. 19,3.

Tabla 7

1. Inv. št. S 3945; kv. 98; odl. glin. posode; d. 6,4; š. 4,6; deb. 0,8; prem. 14,8.
2. Inv. št. S 4519; kv. Ma; mkv. 38; pl. 3; odl. glin. posode; d. 5,4; š. 3,4; deb. 0,6; prem. 14,4.
3. Inv. št. S 4726; kv. Ro; mkv. 58; pl. 3; odl. glin. posode; d. 3,3; š. 2,4; deb. 0,8; prem. 20,9.
4. Inv. št. S 4452; kv. He; mkv. 76; pl. 3; odl. glin. posode; d. 2,9; š. 2; deb. 0,7; prem. 18.
5. Inv. št. S 4894; kv. Ka; mkv. 83; pl. 4; odl. glin. posode; d. 2,3; š. 1; deb. 0,8; prem. 16,8.
6. Inv. št. S 4226; sonda X; odl. glin. posode; d. 3,8; š. 2,8; deb. 0,8; prem. 19,2.
7. Inv. št. S 4411; kv. He; mkv. 23; pl. 3; odl. glin. posode; d. 3,2; š. 1,6; deb. 0,6; prem. 17,8.
8. Inv. št. S 3600; kv. 4; pl. 2; odl. glin. posode; d. 2,2; š. 2; deb. 0,6.
9. Inv. št. S 4479; kv. He; mkv. 44; pl. 4; odl. glin. posode; d. 2; š. 2,2; deb. 0,6.
10. Inv. št. S 4952; kv. Za; mkv. 68; pl. 4; odl. glin. posode; d. 2; š. 1,5; deb. 0,7.
11. Inv. št. S 4231; sonda X; odl. glin. posode; d. 2,7; š. 2,3; deb. 0,65.
12. Inv. št. S 4428; kv. He; mkv. 52; pl. 3; odl. glin. posode; d. 1,7; š. 1,3; deb. 0,7.
13. Inv. št. S 4846; kv. Šp; mkv. 31; pl. 4; odl. glin. posode; d. 2,4; š. 1,9; deb. 0,5; prem. 14,5.
14. Inv. št. S 4557; kv. An; mkv. 47; pl. 3; odl. glin. posode; d. 2,3; š. 2,3; deb. 0,7.
15. Inv. št. S 3596; kv. 4; pl. 2; odl. glin. posode; d. 2,5; š. 2,5; deb. 0,6.
16. Inv. št. S 3711; sonda 1; pl. 8; odl. glin. posode; d. 5; š. 3,9; deb. 0,7; prem. 22,5.

Tabla 8

1. Inv. št. S 3682; sonda 1; pl. 3; odl. glin. posode; d. 5,1; š. 2,4; deb. 0,7; prem. 18,35.
2. Inv. št. S 462a; odl. glin. posode; d. 3,1; š. 3,5; deb. 0,7.
3. Inv. št. S 4349; kv. Dr; mkv. 23; pl. 4; odl. glin. posode; d. 4,2; š. 3; deb. 0,8; prem. 15,2.
4. Inv. št. S 4653; kv. He; mkv. 55; pl. 5; odl. glin. posode; d. 2,8; š. 1,3; deb. 0,65.
5. Inv. št. S 4707; kv. Ma; mkv. 17; pl. 4; odl. glin. posode; d. 3,2; š. 2,6; deb. 0,8; prem. 18,3.
6. Inv. št. S 3975; kv. 59; odl. glin. posode; d. 3,6; š. 2,2; deb. 0,7.
7. Inv. št. S 4275; sonda X; odl. glin. posode; d. 3,7; š. 2,8; deb. 0,8; prem. 16,7.
8. Inv. št. S 4767; kv. Dr; mkv. 11; pl. 3; odl. glin. posode; d. 2,3; š. 2,3; deb. 0,6.
9. Inv. št. S 3583; kv. ks1; pl. 2; odl. glin. posode; d. 4; š. 2,3; deb. 0,6; prem. 18.
10. Inv. št. S 4404; kv. He; mkv. 87; pl. 2; odl. glin. posode; d. 2,4; š. 1,7; deb. 0,7.
11. Inv. št. S 4253; sonda X; odl. glin. posode; d. 4,2; š. 2,4; deb. 0,7; prem. 16.
12. Inv. št. S 4580; kv. An; mkv. 25; pl. 4; odl. glin. posode; d. 2; š. 0,8; deb. 0,8.
13. Inv. št. S 3947; kv. 98; odl. glin. posode; d. 3,2; š. 3,2; deb. 0,7; prem. 14,2.
14. Inv. št. S 3590; kv. 6; pl. 1; srednje ohr. glin. posoda; d. 3,8; š. 3,2; deb. 0,65; prem. 10,9.
15. Inv. št. S 3964; kv. 98; odl. glin. posode; d. 4,8; š. 2,1; deb. 0,8; prem. 13,6.

16. Inv. št. S 4972; sonda 10; mkv. sr. del; odl. glin. posode; d. 6,2; š. 3,7; deb. 0,6; prem. 14.

17. Inv. št. S 3743; sonda 1; pl. 3; odl. glin. posode; d. 3,2; š. 2,3; deb. 0,55; prem. 19,2.

18. Inv. št. S 3825; kv. 1; pl. 2; odl. glin. posode; d. 4,7; š. 3,8; deb. 0,8; prem. 17,2.

Tabla 9

1. Inv. št. S 3630; kv. 8; pl. 3, 4; odl. glin. posode; d. 8,5; š. 5,8; deb. 0,7; prem. 22,4.
2. Inv. št. S 4284; sonda X; odl. glin. posode; d. 5; š. 2,5; deb. 0,8; prem. 22.
3. Inv. št. S 3941; kv. 66; odl. glin. posode; d. 7,6; š. 6,3; deb. 0,7; prem. 17,4.
4. Inv. št. S 4314; sonda S VI (2); odl. glin. posode; d. 2,5; š. 1,3; deb. 0,6.
5. Inv. št. S 4216; sonda X; odl. glin. posode; d. 7,4; š. 5,4; deb. 0,6; prem. ustja 11; prem. trebuha 14.
6. Inv. št. S 3666; kv. 6; pl. 3; odl. glin. posode; d. 2,8; š. 1,9; deb. 0,8.
7. Inv. št. N 11; sonda 1; pl. 3; odl. glin. posode; d. 1,8; š. 1,8; deb. 0,5.
8. Inv. št. S 3613; kv. 9; pl. 2; odl. glin. posode; d. 5,7; š. 3,15; deb. 0,7; prem. 19,7.
9. Inv. št. S 3883; kv. 19; mkv. 12; pl. 4; odl. glin. posode; d. 2,3; š. 1,8; deb. 0,45.
10. Inv. št. S 4268; sonda X; odl. glin. posode; d. 4,5; š. 2,9; deb. 0,7; prem. 16,8.
11. Inv. št. S 3664; kv. 6; pl. 3; odl. glin. posode; d. 2,7; š. 2,3; deb. 0,6.
12. Inv. št. S 3699; sonda 1; pl. 3; odl. glin. posode; d. 5,2; š. 2,8; deb. 0,5; prem. 16,6.
13. Inv. št. S 4821; kv. Šp; mkv. 43; pl. 2; odl. glin. posode; d. 2,6; š. 2; deb. 0,7.
14. Inv. št. S 355a; odl. glin. posode; d. 2; š. 1,8; deb. 0,7.

Tabla 10

1. Inv. št. S 3761; sonda 1; pl. 5; srednje ohr. glin. posoda; d. 4,5; š. 1,8; deb. 0,5; prem. 15.
2. Inv. št. S 4937; kv. Za; mkv. 47; pl. 3; odl. glin. posode; d. 4,4; š. 2,2; deb. 0,7; prem. 11,6.
3. Inv. št. S 3707; sonda 1; pl. 7; odl. glin. posode; d. 3,7; š. 2,1; deb. 0,5; prem. 11,8.
4. Inv. št. S 4629; sonda S 4B; mkv. 53; odl. glin. posode; d. 3; š. 2,6; deb. 0,8; prem. 7,1.
5. Inv. št. S 3732; sonda 1; pl. 3; odl. glin. posode; d. 3,2; š. 2; deb. 0,8.
6. Inv. št. S 3624; kv. 7; pl. 3; odl. glin. posode; d. 3,2; š. 2; deb. 0,7.
7. Inv. št. S 4448; kv. He; mkv. 75; pl. 3; odl. glin. posode; d. 2,15; š. 2,1; deb. 0,8.
8. Inv. št. S 4000; kv. 66; odl. glin. posode; d. 6,9; š. 3,8; deb. 0,65; prem. 14,4.
9. Inv. št. S 3716; sonda 1; pl. 7; odl. glin. posode; d. 6; š. 3,8; deb. 0,6; prem. 13,9.
10. Inv. št. S 3988; kv. 66; odl. glin. posode; d. 3,4; š. 3; deb. 0,7; prem. 12,6.
11. Inv. št. S 3843; kv. 19; mkv. 28; pl. 1; odl. glin. posode; d. 2,9; š. 2; deb. 0,8; prem. 16.
12. Inv. št. S 3717; sonda 1; pl. 6; odl. glin. posode; d. 8,5; š. 6; deb. 0,5; prem. 21,3.
13. Inv. št. S 3899; kv. 10; mkv. 62; pl. 2; odl. glin. posode; d. 7; š. 6,15; deb. 0,6; prem. 18,1.
14. Inv. št. S 4538; kv. Po; mkv. 61; pl. 3; odl. glin. posode; d. 3,8; š. 2,7; deb. 0,7; prem. 25.

Tabla 11

1. Inv. št. S 3631; kv. 8; pl. 3, 4; odl. glin. posode; d. 9,8; š. 3,7; deb. 0,6; prem. 18,6.
2. Inv. št. S 4932; kv. Za; mkv. 23; pl. 3; odl. glin. posode; d. 6; š. 3,8; deb. 0,9; prem. 17,8.
3. Inv. št. S 4884; kv. Ka; mkv. 73; pl. 4; odl. glin. posode; d. 6,7; š. 2,1; deb. 0,7; prem. 13,7.
4. Inv. št. S 4313; sonda S VI (6); odl. glin. posode; d. 5,3; š. 4,3; deb. 0,65; prem. 18,2.
5. Inv. št. S 4688; kv. Ma; mkv. 14; pl. 3; odl. glin. posode; d. 1,8; š. 1,6; deb. 0,8.
6. Inv. št. S 4506; kv. Ma; mkv. 35; pl. 2; odl. glin. posode; d. 2,2; š. 1,25; deb. 0,7.
7. Inv. št. S 4414; kv. He; mkv. 33; pl. 3; odl. glin. posode; d. 2,9; š. 1,5; deb. 0,6; prem. 17.
8. Inv. št. S 4222; sonda X; odl. glin. posode; d. 2,9; š. 2,7; deb. 0,6.
9. Inv. št. S 4561; kv. An; mkv. 66; pl. 3; odl. glin. posode; d. 1,5; š. 1,4; deb. 0,6.
10. Inv. št. S 4851; kv. Šp; mkv. 21; pl. 5; odl. glin. posode; d. 4,1; š. 2,8; deb. 0,65; prem. 16,5.
11. Inv. št. S 4499; kv. He; mkv. 85; pl. 4; odl. glin. posode; d. 2,2; š. 1,7; deb. 0,55.
12. Inv. št. S 4223; sonda X; odl. glin. posode; d. 1,8; š. 2,4; deb. 0,8.
13. Inv. št. S 4928; kv. Za; mkv. 43; pl. 2; odl. glin. posode; d. 3,1; š. 2,4; deb. 0,7; prem. 13,4.
14. Inv. št. S 4819; kv. Šp; mkv. 66; pl. 2; odl. glin. posode; d. 2,4; š. 2; deb. 0,7.
15. Inv. št. S 3767; sonda 1; pl. 5; odl. glin. posode; d. 2,4; š. 2,2; deb. 0,8.
16. Inv. št. S 4467; kv. He; mkv. 33; pl. 4; odl. glin. posode; d. 6,5; š. 5,6; deb. 0,7; prem. 18,2.
17. Inv. št. S 3698; sonda 1; pl. 4; odl. glin. posode; d. 2,1; š. 2,1; deb. 0,5.
18. Inv. št. S 4453; kv. He; mkv. 83; pl. 3; odl. glin. posode; d. 2,4; š. 3,4; deb. 0,7; prem. 19,2.

Tabla 12

1. Inv. št. S 3608; kv. 8; pl. 1; odl. glin. posode; d. 7,7; š. 5,9; deb. 0,6; prem. 18,4.
2. Inv. št. S 3611; kv. 9; pl. 2; odl. glin. posode; d. 5; š. 3,3; deb. 0,8.
3. Inv. št. S 4816; kv. Šp; mkv. 61, 53, 33; pl. 2, 4; odl. glin. posode; d. 9,8; š. 4,9; deb. 0,5; prem. 12.
4. Inv. št. S 4833; kv. Šp; mkv. 22; pl. 3; odl. glin. posode; d. 3,1; š. 2,5; deb. 0,7; prem. 15,8.
5. Inv. št. S 3751; sonda 1; pl. 4; odl. glin. posode; d. 2,9; š. 1,8; deb. 0,8.
6. Inv. št. S 3706; sonda 1; pl. 7; odl. glin. posode; d. 2,2; š. 2,4; deb. 0,8.
7. Inv. št. S 3877; kv. 22; mkv. 11; odl. glin. posode; d. 3,6; š. 2,6; deb. 0,55; prem. 20,3.
8. Inv. št. S 3695; sonda 1; pl. 4; odl. glin. posode; d. 3,9; š. 2,8; deb. 0,5; prem. 13,7.
9. Inv. št. S 4438; kv. He; mkv. 63; pl. 3; odl. glin. posode; d. 1,8; š. 1,9; deb. 0,5.
10. Inv. št. S 3720; sonda 1; odl. glin. posode; d. 5,7; š. 4,1; deb. 0,6; prem. 20,6.
11. Inv. št. S 4353; kv. Ja; mkv. 24; pl. 2; odl. glin. posode; d. 2,5; š. 2,3; deb. 0,7.
12. Inv. št. S 4445; kv. He; mkv. 72; pl. 3; odl. glin. posode; d. 9,7; š. 5,3; deb. 0,75; prem. 16.
13. Inv. št. S 3948; kv. 98; odl. glin. posode; d. 2,2; š. 1,8; deb. 0,5.
14. Inv. št. S 3635; kv. 5; pl. 2; odl. glin. posode; d. 5,45; š. 3,2; deb. 0,5; prem. 16.

15. Inv. št. S 3770; sonda 1; odl. glin. posode; d. 3,5; š. 2,3; deb. 0,8.
16. Inv. št. S 4335; kv. Dr; mkv. 22; pl. 3; odl. glin. posode; d. 3,9; š. 2,9; deb. 0,6; prem. 14,5.

Tabla 13

1. Inv. št. S 4610; sonda S 3A; mkv. 25; pl. 5; odl. glin. posode; d. 3,2; š. 1,5; deb. 0,7; prem. 25,7.
2. Inv. št. S 4336; kv. Dr; mkv. 22; pl. 3; odl. glin. posode; d. 6,4; š. 5; deb. 0,55; prem. ustja 10; prem. trebuha 11,6.
3. Inv. št. S 3963; kv. 98; odl. glin. posode; d. 4,2; š. 2,2; deb. 0,6; prem. 19,8.
4. Inv. št. S 4824; kv. Šp; mkv. 86; pl. 3; odl. glin. posode; d. 2,5; š. 1,8; deb. 0,65.
5. Inv. št. S 3747; sonda 1; pl. 3; odl. glin. posode; d. 2,2; š. 1,9; deb. 0,5.
6. Inv. št. S 4354; kv. Ja; mkv. 53; pl. 2; odl. glin. posode; d. 3; š. 1,9; deb. 0,8.
7. Inv. št. S 3811; kv. 19; mkv. 62; pl. 4; odl. glin. posode; d. 1,6; š. 1,4; deb. 0,6.
8. Inv. št. S 4498; kv. He; mkv. 84; pl. 4; odl. glin. posode; d. 3,6; š. 2; deb. 0,8.
9. Inv. št. S 4477; kv. He; mkv. 43; pl. 4; odl. glin. posode; d. 2,8; š. 2,4; deb. 0,7; prem. 19,4.
10. Inv. št. S 4812; kv. Šp; pl. 1; odl. glin. posode; d. 2,8; š. 2,2; deb. 0,6.
11. Inv. št. S 4775; kv. Dr; mkv. 16; pl. 3; odl. glin. posode; d. 1,65; š. 1,5; deb. 0,5.
12. Inv. št. S 4552; kv. An; mkv. 36; pl. 3; odl. glin. posode; d. 2,65; š. 2,4; deb. 0,7.
13. Inv. št. S 4215; sonda X; odl. glin. posode; d. 5,7; š. 3,9; deb. 0,6; prem. 15,5.
14. Inv. št. S 3633; kv. 8; pl. 3, 4; odl. glin. posode; d. 4; š. 3; deb. 0,8.
15. Inv. št. S 3658; kv. 9; pl. 2; odl. glin. posode; d. 2,1; š. 2,8; deb. 0,8.
16. Inv. št. S 4794; kv. Pš; mkv. 81; pl. 4; odl. glin. posode; d. 3,7; š. 3,4; deb. 0,8; prem. 16,2.
17. Inv. št. S 4392; kv. He; mkv. 44; pl. 2; odl. glin. posode; d. 3,3; š. 2,9; deb. 0,7.
18. Inv. št. S 3659; kv. 9; pl. 2; odl. glin. posode; d. 1,3; š. 1,7; deb. 0,3.
19. Inv. št. S 4307; kv. 76; odl. glin. posode; d. 4; š. 3,1; deb. 0,6; prem. 29,3.
20. Inv. št. S 3754; sonda 1; pl. 4; odl. glin. posode; d. 3,2; š. 1,8; deb. 0,55; prem. 17.
21. Inv. št. S 4699; kv. Ma; mkv. 17; pl. 3; odl. glin. posode; d. 2,3; š. 2; deb. 0,65.
22. Inv. št. S 4211; kv. 70; odl. glin. posode; d. 3; š. 3,6; deb. 0,9.
23. Inv. št. S 3829; kv. 1; mkv. 34; pl. 3; odl. glin. posode; d. 2,1; š. 1,3; deb. 0,4; nedoločljiv tip ustja posode.
24. Inv. št. S 4299; kv. 72; odl. glin. posode; d. 2,4; š. 2,3; deb. 0,7.
25. Inv. št. S 4423; kv. He; mkv. 45; pl. 3; odl. glin. posode; d. 1,8; š. 1,2; deb. 0,45.

Tabla 14

1. Inv. št. S 4759; kv. Su; mkv. 11; pl. 4; odl. glin. posode; d. 8,65; š. 7,2; deb. 0,7; prem. 28.
2. Inv. št. S 4754; kv. Su; mkv. 11; pl. 2; odl. glin. posode; d. 4,9; š. 4,4; deb. 1; prem. ustja 27; prem. trebuha 26,4.
3. Inv. št. S 3958; kv. 98; odl. glin. posode; d. 15; š. 5,1; deb. 0,9; prem. 25,1.
4. Inv. št. S 3737; sonda 1; pl. 2; odl. glin. posode; d. 6,8; š. 4,4; deb. 0,6; prem. 21,4.

5. Inv. št. S 3629; kv. 8; pl. 2; odl. glin. posode; d. 11,2; š. 7,7; deb. 0,9; prem. ustja 34,2; prem. trebuha 32,7.
 6. Inv. št. S 3860; kv. 19; mkv. 68; pl. 3; odl. glin. posode; d. 2; š. 1,8; deb. 0,8.
 7. Inv. št. S 4839; kv. Šp; mkv. 78; pl. 4; odl. glin. posode; d. 4,8; š. 3,2; deb. 0,5; prem. 18.
 8. Inv. št. S 4803; kv. Pš; mkv. 88; pl. 5; odl. glin. posode; d. 3,6; š. 2,65; deb. 0,65; prem. 14,1.

Tabla 15

1. Inv. št. S 3969; kv. 98; odl. glin. posode; d. 9,8; š. 9,8; deb. 0,55; prem. 11,6.
 2. Inv. št. S 307; odl. glin. posode; d. 4,9; š. 4,7; deb. 0,5; prem. 5,9.
 3. Inv. št. S 3968; kv. 98; odl. glin. posode; d. 8,9; š. 5,5; deb. 0,95; prem. 9,5.
 4. Inv. št. S 4685; kv. Ma; mkv. 12; pl. 3; odl. glin. posode; d. 4,2; š. 5,5; deb. 0,95.
 5. Inv. št. S 3900; kv. 10; mkv. 62; pl. 2; odl. glin. posode; d. 8,1; š. 5,9; deb. 0,8; prem. 11.
 6. Inv. št. S 3979; kv. 16; odl. glin. posode; d. 6,5; š. 3,8; deb. 0,7.
 7. Inv. št. S 4285; sonda X; odl. glin. posode; d. 6,45; š. 3,85; deb. 0,6; prem. 10,8.
 8. Inv. št. S 4776; kv. Dr; mkv. 16; pl. 3; odl. glin. posode; d. 4,1; š. 3; deb. 0,65; prem. 11,2.
 9. Inv. št. P 9756; odl. glin. posode; prem. 6,5; op.: v inventarni knjigi opomba: *Lonček je bil najden v vzhodnem delu groba nad ploščo*. Gabrovec ga objavlja kot eno posodico, vendar se debelina stene dna ne ujema z debelino zgornjega dela, prav tako dela nista nikjer sestavljiva. Ni nemogoče, da gre za dve posodici iz dveh različnih obdobji.
 10. Inv. št. S 3759; sonda 1; pl. 5; odl. glin. posode; d. 6,8; š. 3,5; deb. 0,8; prem. 10,2.
 11. Inv. št. S 3636; kv. 5; pl. 2; odl. glin. posode; d. 3; š. 2,8; deb. 0,65.
 12. Inv. št. S 4840; kv. Šp; mkv. 66; pl. 4; odl. glin. posode; d. 2,7; š. 2,7; deb. 0,8.
 13. Inv. št. S 3593; kv. 4; pl. 2; odl. glin. posode; d. 4,2; š. 3,5; deb. 0,6.

Tabla 16

1. Inv. št. S 4574; kv. An; mkv. 82; pl. 3; odl. glin. posode; d. 3,7; š. 3,1; deb. 0,75; prem. 15,1.
 2. Inv. št. S 4830; kv. Šp; mkv. 32; pl. 3; odl. glin. posode; d. 3,8; š. 3,2; deb. 0,7; prem. 8,5.
 3. Inv. št. S 4944; kv. Za; mkv. 14; pl. 4; odl. glin. posode; d. 8; š. 5,7; deb. 0,7; prem. 14,8; *sl. 10.4*.
 4. Inv. št. S 4429; kv. He; mkv. 52; pl. 3; odl. glin. posode; d. 4,4; š. 4,4; deb. 0,55; prem. 10,3.
 5. Inv. št. S 344b; odl. glin. posode; d. 8,3; š. 4,1; deb. 0,6; prem. 12,6.
 6. Inv. št. S 3902; kv. 34; mkv. 16; pl. 2; odl. glin. posode; d. 5,2; š. 3,8; deb. 0,9; prem. 6,6.
 7. Inv. št. S 4820; kv. Šp; mkv. 55; pl. 2; odl. glin. posode; d. 4,2; š. 2,1; deb. 0,8; prem. 12,1.
 8. Inv. št. S 3997; kv. 101; odl. glin. posode; d. 2,9; š. 2,6; deb. 0,7.
 9. Inv. št. S 4724; kv. Ro; mkv. 38; pl. 3; odl. glin. posode; d. 2,8; š. 2,4; deb. 0,6.
 10. Inv. št. S 3967; kv. 98; odl. glin. posode; d. 6,4; š. 7,2; deb. 0,5.
 11. Inv. št. S 4935; kv. Za; mkv. 37; pl. 3; odl. glin. posode; d. 3,2; š. 1,9; deb. 0,55.
 12. Inv. št. S 3615; kv. 9; pl. 2; odl. glin. posode; d. 2,9; š. 2,9; deb. 0,65.

13. Inv. št. S 4832; kv. Šp; mkv. 38; pl. 3; odl. glin. posode; d. 3,1; š. 2,1; deb. 0,8.
 14. Inv. št. S 3660; kv. 9; pl. 2; odl. glin. posode; d. 2,3; š. 2,3; deb. 0,65.
 15. Inv. št. S 4963; kv. Al; mkv. 51; pl. 2; odl. glin. posode; d. 2,8; š. 3,2; deb. 0,5.
 16. Inv. št. S 3575; kv. 4/9/5/18; odl. glin. posode; d. 2; š. 2,1; deb. 0,7.
 17. Inv. št. S 4762; kv. Dr; mkv. 15; pl. 2; odl. glin. posode; d. 2; š. 2,2; deb. 0,6.
 18. Inv. št. S 3955; kv. 98; odl. glin. posode; d. 4,5; š. 4,6; deb. 0,7; prem. 14.
 19. Inv. št. S 4752; kv. Ni; mkv. 82; pl. 4; odl. glin. posode; d. 4,9; š. 3,4; deb. 0,65; prem. 16,6.
 20. Inv. št. P 9808; odl. glin. posode; d. 9,2; š. 9; deb. 1,1; prem. 9,2 dno.

Tabla 17

1. Inv. št. S 4503; kv. He; mkv. 86; pl. 4; odl. glin. posode; d. 4,2; š. 2,7; deb. 0,9; prem. 16.
 2. Inv. št. S 4252; sonda X; odl. glin. posode; d. 3,5; š. 3,1; deb. 0,8; prem. 8,3 dno.
 3. Inv. št. S 4265; sonda X; odl. glin. posode; d. 3,3; š. 3,4; deb. 0,7; prem. 15,9.
 4. Inv. št. P 8970e; odl. glin. posode; d. 4; š. 2; deb. 0,65; prem. 8,2.
 5. Inv. št. S 4945; kv. Za; mkv. 15; pl. 4; odl. glin. posode; d. 4,9; š. 4,8; deb. 0,7; prem. 12,2.
 6. Inv. št. P 9726; odl. glin. posode; d. 8; š. 6; deb. 0,55; prem. 8,2.
 7. Inv. št. S 4501; kv. He; mkv. 85; pl. 4; odl. glin. posode; d. 3,9; š. 3,7; deb. 0,7; prem. 12.
 8. Inv. št. S 4848; kv. Šp; mkv. 22; pl. 4; odl. glin. posode; d. 4,2; š. 2,6; deb. 1; prem. 9,3.
 9. Inv. št. S 462b; odl. glin. posode; d. 3,1; š. 2,6; deb. 0,9.
 10. Inv. št. S 462c; odl. glin. posode; d. 3,5; š. 2,8; deb. 0,8.
 11. Inv. št. P 8943; odl. glin. posode; d. 3,5; š. 2,7; deb. 0,8.
 12. Inv. št. S 4494; kv. He; mkv. 76; pl. 4; odl. glin. posode; d. 3,7; š. 4,6; deb. 0,6; prem. 6.
 13. Inv. št. S 4964; kv. Al; mkv. 51; pl. 2; odl. glin. posode; d. 5,3; š. 4,4; deb. 0,75.
 14. Inv. št. S 3957; kv. 98; odl. glin. posode; d. 6,8; š. 4,5; deb. 0,8.
 15. Inv. št. S 4512; kv. Ma; mkv. 25; pl. 3; odl. glin. posode; d. 3,6; š. 3,5; deb. 0,7.
 16. Inv. št. S 4773; kv. Dr; mkv. 14; pl. 3; odl. glin. posode; d. 5; š. 3,2; deb. 0,8.
 17. Inv. št. S 4956; kv. Id; mkv. 42; pl. 1; odl. glin. posode; d. 4; š. 3,4; deb. 0,9.
 18. Inv. št. S 5072; sonda 19; odl. glin. posode; d. 6,1; š. 3,2; deb. 0,85.
 19. Inv. št. S 4437; kv. He; mkv. 62; pl. 3; odl. glin. posode; d. 1,9; š. 1,6; deb. 0,7.
 20. Inv. št. S 4546; kv. An; mkv. 81; pl. 1; odl. glin. posode; d. 3,3; š. 2,5; deb. 0,8.
 21. Inv. št. S 4827; kv. Šp; mkv. 55; pl. 3; odl. glin. posode; d. 3,2; š. 2,2; deb. 1.
 22. Inv. št. S 4853; kv. Šp; mkv. 34; pl. 5; odl. glin. posode; d. 2,9; š. 3; deb. 0,8.
 23. Inv. št. S 4435; kv. He; mkv. 62; pl. 3; odl. glin. posode; d. 2,2; š. 1,7; deb. 0,8.
 24. Inv. št. S 4359; kv. Ja; mkv. 26; pl. 3; odl. glin. posode; d. 2,7; š. 2,8; deb. 0,7.
 25. Inv. št. S 4862; kv. Ri; mkv. 68; pl. 3; odl. glin. posode; d. 2,3; š. 2,1; deb. 0,8.
 26. Inv. št. S 4817; kv. Šp; mkv. 62; pl. 2; odl. glin. posode; d. 3,1; š. 2,3; deb. 0,9.
 27. Inv. št. S 4571; kv. An; mkv. 78; pl. 3; odl. glin. posode; d. 2,3; š. 2,3; deb. 0,95.

Tabla 18

1. Inv. št. S 4743; kv. Ni; mkv. 51; pl. 4; odl. glin. posode; d. 5,1; š. 4,65; deb. 0,6; prem. 28,1.
2. Inv. št. S 4764; kv. Dr; mkv. 11; pl. 3; odl. glin. posode; d. 3,1; š. 1,9; deb. 0,6; prem. 16.
3. Inv. št. S 3599; kv. 4; pl. 2; odl. glin. posode; d. 4,1; š. 2,3; deb. 0,7; prem. 11,7.
4. Inv. št. S 3594; kv. 4; pl. 2; odl. glin. posode; d. 3,2; š. 4,2; deb. 0,75.
5. Inv. št. S 3622; kv. 7; pl. 3; odl. glin. posode; d. 3,9; š. 3,3; deb. 0,7.
6. Inv. št. S 3850; kv. 19; mkv. 48; pl. 1; odl. glin. posode; d. 2,3; š. 2,2; deb. 0,5.
7. Inv. št. S 3586; kv. KS; odl. glin. posode; d. 3,8; š. 3,9; deb. 0,65.
8. Inv. št. S 3810; kv. 19; mkv. 57; pl. 4; odl. glin. posode; d. 2,8; š. 2,1; deb. 0,7.
9. Inv. št. S 4369; kv. Ja; mkv. 71; pl. 3; odl. glin. posode; d. 2,7; š. 1,7; deb. 0,7.
10. Inv. št. S 3884; kv. 19; mkv. 12; pl. 3; odl. glin. posode; d. 2,1; š. 1,8; deb. 0,6; *sl. 10.5*.
11. Inv. št. S 3801; kv. 19; mkv. 47; pl. 3; odl. glin. posode; d. 2,6; š. 3; deb. 0,6.
12. Inv. št. S 3966; kv. 98; odl. glin. posode; d. 8,7; š. 6,2; deb. 0,7.
13. Inv. št. S 4955; kv. Id; mkv. 22; pl. 1; odl. glin. posode; d. 4,8; š. 3,7; deb. 1,75.
14. Inv. št. S 4502; kv. He; mkv. 85; pl. 4; odl. glin. vretence; d. 2,2; š. 1,5; deb. 0,8.
15. Inv. št. S 4735; kv. Ni; mkv. 21; pl. 3; odl. glin. vretence; d. 1,8; š. 2,2; deb. 1,4.
16. Inv. št. S 4660; kv. Mr; mkv. 87; pl. 3; dobro ohr. glin. vretence; d. 2,9; š. 1,85; deb. 1,1.
17. Inv. št. S 4871; kv. Ir; pl. 3; glin. vretence; d. 3,7; š. 2,4; deb. 1; op.: vretence je bilo izrezljano iz odlomka antične posode; *sl. 10.6*.
18. Inv. št. S 3780; sonda 1; pl. 2; srednje ohr. glin. vretence; d. 3,8; š. 3,4; deb. 1,3.
19. Inv. št. S 4483; kv. He; mkv. 51; pl. 4; dobro ohr. neznan glin. predmet; d. 1,8; š. 1,9; deb. 1,7; op.: zaobljena grudica iz žgane gline (igračka?, "frnikola"?).
20. Inv. št. S 4931; kv. Za; mkv. 12; pl. 3; odl. neznanega glin. predmeta; d. 1,3; š. 1,2; deb. 0,65.

Tabla 19

1. Inv. št. S 4346; kv. Dr; mkv. 44; pl. 3; odl. glin. posode; d. 8,8; š. 3,8; deb. 0,8; prem. 26,2.
2. Inv. št. S 4484; kv. He; mkv. 52; pl. 4; odl. glin. posode; d. 7; š. 3,5; deb. 1; prem. ustja 25,4; prem. dna 23,8; v. 2,4.
3. Inv. št. S 4594; sonda S 3B; mkv. 85; pl. 2; odl. glin. posode; d. 2,6; š. 2,4; deb. 0,55.
4. Inv. št. S 3738; sonda 1; pl. 2; odl. glin. posode; d. 6,7; š. 7,4; deb. 0,9.
5. Inv. št. S 4556; kv. An; mkv. 47; pl. 3; odl. glin. posode; d. 5,2; š. 4,2; deb. 1,2.
6. Inv. št. S 3989; kv. 79; odl. glin. posode; d. 4,7; š. 3,8; deb. 1,2.
7. Inv. št. S 4652; kv. He; mkv. 54; pl. 5; odl. glin. predmeta; d. 4; š. 3,4; deb. 2,2; op.: pustilo iz rastlinskih stebel?
8. Inv. št. S 4220; sonda X; odl. glin. posode (talilni lonček?); d. 2,8; š. 3,2; deb. 0,65; prem. trebuha 3,6.
9. Inv. št. S 4365; kv. Ja; mkv. 67; pl. 3; srednje ohr. talilni lonček; d. 3,4; š. 3; deb. 0,8; prem. ustja 3; prem. dna 0,7; v. 3; op.: na zunanji strani dna je kapljica taline, bron in srebro.
10. Inv. št. S 3727; sonda X; pl. 1; srednje ohr. glin. svitek; d. 3,9; š. 10; deb. 2,8.
11. Inv. št. S 4605; sonda S 3B; mkv. 27; pl. 4; odl. hišnega ometa; d. 4,3; š. 3,3; deb. 1,3; op.: sled deske.

12. Inv. št. S 4907; kv. Ka; mkv. 64; pl. 5; odl. glin. posode; d. 2,2; š. 1,7; deb. 0,55.
13. Inv. št. S 4241; sonda X; odl. glin. posode; d. 3,1; š. 2,2; deb. 0,9.
14. Inv. št. S 4312; odl. glin. plošče z žlebljeno površino; d. 7,7; š. 3,9; deb. 1,6; *sl. 10.7*.

Tabla 20

1. Inv. št. N 4; sonda 1; pl. 1; odl. glin. posode; d. 5; š. 3,5; deb. 0,8.
2. Inv. št. S 4647; kv. He; mkv. 41; pl. 4; odl. glin. posode; d. 2,8; š. 2,7; deb. 0,4.
3. Inv. št. S 4368; kv. Ja; mkv. 71; pl. 3; odl. glin. posode; d. 2,8; š. 2,8; deb. 0,75.
4. Inv. št. S 3585; kv. 6/9; pl. 4; odl. glin. posode; d. 2,8; š. 2,7; deb. 0,5.
5. Inv. št. S 3760; sonda 1; pl. 5; odl. glin. posode; d. 3,6; š. 2,8; deb. 0,65.
6. Inv. št. S 3960; kv. 98; odl. glin. posode; d. 2,9; š. 2,4; deb. 0,6.
7. Inv. št. S 4718; kv. Ro; mkv. 18; pl. 3; odl. glin. posode; d. 2,8; š. 2,5; deb. 0,6.
8. Inv. št. S 4646; kv. He; mkv. 14; pl. 4; odl. glin. posode; d. 2,6; š. 2,1; deb. 0,55.
9. Inv. št. S 4393; kv. He; mkv. 45; pl. 2; odl. glin. posode; d. 2,3; š. 1,9; deb. 0,5.
10. Inv. št. S 4701; kv. Ma; mkv. 18; pl. 3; odl. glin. posode; d. 2,2; š. 2,3; deb. 0,4.
11. Inv. št. S 3687; sonda 1; pl. 7; odl. glin. posode; d. 2,1; š. 1,6; deb. 0,35.
12. Inv. št. S 355g; odl. glin. posode; d. 1,7; š. 2; deb. 0,7.
13. Inv. št. S 3570; kv. 4/9/5/18; odl. glin. posode; d. 3,6; š. 3,2; deb. 0,6.
14. Inv. št. S 3731; sonda 1; pl. 3; odl. glin. posode; d. 1,9; š. 1,5; deb. 0,6.
15. Inv. št. S 4329; kv. Dr; mkv. 21; pl. 2; odl. glin. posode; d. 3,1; š. 2,2; deb. 0,5.
16. Inv. št. S 4491; kv. He; mkv. 76; pl. 4; odl. glin. posode; d. 2,5; š. 2; deb. 0,4.
17. Inv. št. S 4330; kv. Dr; mkv. 31; pl. 2; odl. glin. posode; d. 2,2; š. 2,2; deb. 0,65.
18. Inv. št. S 4834; kv. Šp; mkv. 22; pl. 3; odl. glin. posode; d. 4,3; š. 4,2; deb. 0,7.
19. Inv. št. S 5073; sonda 19; odl. glin. posode; d. 1,4; š. 1,2; deb. 0,6.
20. Inv. št. S 355d; odl. glin. posode; d. 5,3; š. 3,1; deb. 0,6.
21. Inv. št. S 4230; sonda X; odl. glin. posode; d. 3,4; š. 3; deb. 0,6.
22. Inv. št. S 4339; kv. Dr; mkv. 25; pl. 3; odl. glin. posode; d. 2,4; š. 2,6; deb. 0,5.
23. Inv. št. S 4202; kv. 66; odl. glin. posode; d. 5,5; š. 2,5; deb. 0,7.
24. Inv. št. S 310a; odl. glin. posode; d. 3,8; š. 2,5; deb. 0,7.
25. Inv. št. S 3677; sonda 1; pl. 3; odl. glin. posode; d. 3,9; š. 2,7; deb. 0,7.
26. Inv. št. S 306; odl. glin. posode; d. 4,2; š. 4,1; deb. 0,7.
27. Inv. št. S 6; odl. glin. posode; d. 2,8; š. 2,7; deb. 0,7.
28. Inv. št. S 310b; odl. glin. posode; d. 3,5; š. 2,8; deb. 0,7.
29. Inv. št. S 340b; odl. glin. posode; d. 2,8; š. 2,3; deb. 0,4.

Tabla 21

1. Inv. št. S 4375; kv. Ja; mkv. 85; pl. 3; odl. glin. posode; d. 6,8; š. 3,8; deb. 0,7.
2. Inv. št. S 3942; kv. 66; odl. glin. posode; d. 6,9; š. 6,2; deb. 0,7.
3. Inv. št. S 4523; kv. Ba; mkv. 51; pl. 2; odl. glin. posode; d. 4,7; š. 3,1; deb. 0,8.

4. Inv. št. S 347; odl. glin. posode; d. 6,3; š. 2,5; deb. 0,8.
5. Inv. št. S 355h; odl. glin. posode; d. 2,2; š. 1,8; deb. 0,8.
6. Inv. št. S 355i; odl. glin. posode; d. 2,2; š. 1,8; deb. 0,3.
7. Inv. št. S 3785; sonda 1; pl. 1; odl. glin. posode; d. 2,6; š. 1,8; deb. 0,65.
8. Inv. št. S 4407; kv. He; mkv. 88; pl. 2; odl. glin. posode; d. 3,9; š. 2,1; deb. 0,65.
9. Inv. št. S 4421; kv. He; mkv. 43; pl. 3; odl. glin. posode; d. 2,6; š. 2,1; deb. 0,55.
10. Inv. št. S 4427; kv. He; mkv. 51; pl. 3; odl. glin. posode; d. 2,6; š. 3,1; deb. 0,7.
11. Inv. št. S 4440; kv. He; mkv. 66; pl. 3; odl. glin. posode; d. 2,7; š. 2,4; deb. 0,7.
12. Inv. št. S 4454; kv. He; mkv. 83; pl. 3; odl. glin. posode; d. 2,1; š. 2,1; deb. 0,4.
13. Inv. št. S 4449; kv. He; mkv. 76; pl. 3; odl. glin. posode; d. 4,2; š. 3,6; deb. 0,45.
14. Inv. št. S 4481; kv. He; mkv. 45; pl. 4; odl. glin. posode; d. 4,5; š. 4,2; deb. 0,7.
15. Inv. št. S 4487; kv. He; mkv. 64; pl. 4; odl. glin. posode; d. 3,7; š. 3,2; deb. 0,6.
16. Inv. št. S 4539; kv. Po; mkv. 81; pl. 3; odl. glin. posode; d. 4,1; š. 3,7; deb. 0,5.
17. Inv. št. S 4543; kv. Po; mkv. 71; pl. 4; odl. glin. posode; d. 5,3; š. 4,1; deb. 0,55.
18. Inv. št. S 4579; kv. An; mkv. 24; pl. 4; odl. glin. posode; d. 4,8; š. 2,9; deb. 0,65.
19. Inv. št. S 4691; kv. Ma; mkv. 14; pl. 3; odl. glin. posode; d. 4,4; š. 4,3; deb. 0,7.
20. Inv. št. S 4800; kv. Pš; mkv. 73; pl. 5; odl. glin. posode; d. 4,9; š. 2,4; deb. 0,8.

Tabla 22

1. Inv. št. S 4650; kv. He; mkv. 11; pl. 5; odl. glin. posode; d. 2,2; š. 1,7; deb. 0,6.
2. Inv. št. S 4906; kv. Ka; mkv. 32; pl. 5; odl. glin. posode; d. 2,6; š. 2,3; deb. 0,5.
3. Inv. št. S 4942; kv. Za; pl. 3; odl. glin. posode; d. 3,5; š. 2,3; deb. 0,6.
4. Inv. št. S 4636; kv. He; mkv. 14; pl. 2; odl. glin. posode; d. 3,2; š. 2,2; deb. 0,7.
5. Inv. št. S 4720; kv. Ro; mkv. 38; pl. 3; odl. glin. posode; d. 3; š. 2,4; deb. 0,7.
6. Inv. št. S 4729; kv. Ro; mkv. 38; pl. 4; odl. glin. posode; d. 4; š. 2,1; deb. 0,8.
7. Inv. št. S 4777; kv. Dr; mkv. 17; pl. 3; odl. glin. posode; d. 3,4; š. 2,9; deb. 0,6.
8. Inv. št. S 4891; kv. Ka; mkv. 82; pl. 4; odl. glin. posode; d. 2,8; š. 3,2; deb. 0,55.
9. Inv. št. S 3620; kv. 7; pl. 3; odl. glin. posode; d. 5,2; š. 3,2; deb. 0,9.
10. Inv. št. S 3637; kv. 5; pl. 2; odl. glin. posode; d. 5,8; š. 4,4; deb. 0,6.
11. Inv. št. S 3644; kv. 8; pl. 2; odl. glin. posode; d. 3; š. 2,6; deb. 0,7.
12. Inv. št. S 3765; sonda 1; pl. 5; odl. glin. posode; d. 2,1; š. 1,4; deb. 0,4.
13. Inv. št. S 4201; kv. 66; odl. glin. posode; d. 3,8; š. 4,4; deb. 0,6.
14. Inv. št. S 3702; sonda 1; pl. 4; odl. glin. posode; d. 5,1; š. 3,1; deb. 0,7.
15. Inv. št. S 4362; kv. Ja; mkv. 57; pl. 3; odl. glin. posode; d. 3,8; š. 3; deb. 0,65.
16. Inv. št. S 4965; kv. Al; mkv. 51; pl. 2; odl. glin. posode; d. 3,7; š. 3,7; deb. 0,7.
17. Inv. št. S 3609; kv. 8; pl. 2; odl. glin. posode; d. 5; š. 4,6; deb. 0,7.
18. Inv. št. S 3959; kv. 98; odl. glin. posode; d. 3,9; š. 4,7; deb. 0,55.

19. Inv. št. S 4358; kv. Ja; mkv. 25; pl. 3; odl. glin. posode; d. 2,7; š. 2,2; deb. 0,65.
20. Inv. št. S 4639; kv. He; mkv. 18; pl. 3; odl. glin. posode; d. 4,6; š. 3,9; deb. 0,5.
21. Inv. št. S 4966; kv. Al; mkv. 51; pl. 2; odl. glin. posode; d. 4,2; š. 4,8; deb. 0,9.
22. Inv. št. S 99; odl. glin. posode; d. 3,7; š. 3,8; deb. 0,65.
23. Inv. št. S 4464; kv. He; mkv. 22; pl. 4; odl. glin. posode; d. 4; š. 3,1; deb. 0,6.
24. Inv. št. S 4896; kv. Ka; mkv. 84; pl. 4; odl. glin. posode; d. 3; š. 3,6; deb. 0,4.
25. Inv. št. S 4936; kv. Za; mkv. 45; pl. 3; odl. glin. posode; d. 4,1; š. 2,9; deb. 0,7.
26. Inv. št. S 4576; kv. An; mkv. 87; pl. 3; odl. glin. posode; d. 3,6; š. 3; deb. 0,5.
27. Inv. št. S 3977; odl. glin. posode; d. 3; š. 3; deb. 0,4.
28. Inv. št. S 4826; kv. Šp; mkv. 64; pl. 3; odl. glin. posode; d. 3,2; š. 3; deb. 0,4.

Tabla 23

1. Inv. št. S 4845; kv. Šp; mkv. 31; pl. 4; odl. glin. posode; d. 2,1; š. 3; deb. 0,7.
2. Inv. št. S 3592; kv. 5; pl. 2; odl. glin. posode; d. 2,95; š. 2,2; deb. 0,5.
3. Inv. št. S 4218; sonda X; odl. glin. posode; d. 2,6; š. 2,6; deb. 0,6.
4. Inv. št. S 4397; kv. He; mkv. 61; pl. 2; odl. glin. posode; d. 2,4; š. 1,8; deb. 0,5.
5. Inv. št. S 4398; kv. He; mkv. 63; pl. 2; odl. glin. posode; d. 2,05; š. 2,1; deb. 0,65.
6. Inv. št. S 339; odl. glin. posode; d. 1,6; š. 1,5; deb. 0,65.
7. Inv. št. S 4893; kv. Ka; mkv. 82; pl. 4; odl. glin. posode; d. 5; š. 3,7; deb. 0,5.
8. Inv. št. S 3574; kv. 4/9/5/18; pl. 3; odl. glin. posode; d. 3,6; š. 3,6; deb. 0,5.
9. Inv. št. S 3788; sonda 1; pl. 1; odl. glin. posode; d. 3,5; š. 2,4; deb. 0,5.
10. Inv. št. S 4750; kv. Ni; mkv. 71; pl. 4; odl. glin. posode; d. 3,05; š. 2,05; deb. 0,55.
11. Inv. št. S 4344; kv. Dr; mkv. 43; pl. 3; odl. glin. posode; d. 3,7; š. 2,5; deb. 0,65.
12. Inv. št. S 4927; kv. Za; mkv. 33; pl. 2; odl. glin. posode; d. 3,2; š. 2,4; deb. 0,65.
13. Inv. št. S 4295; kv. ž 37/1; odl. glin. posode; d. 3,1; š. 3,2; deb. 0,8.
14. Inv. št. S 4355; kv. Ja; mkv. 55; pl. 2; odl. glin. posode; d. 2,1; š. 1,6; deb. 0,6.
15. Inv. št. S 4531; kv. Po; mkv. 64; pl. 2; odl. glin. posode; d. 2; š. 2,3; deb. 0,5.
16. Inv. št. S 4606; sonda S 3B; mkv. 46; pl. 4; odl. glin. posode; d. 4,7; š. 4,3; deb. 0,8.
17. Inv. št. S 4841; kv. Šp; mkv. 44; pl. 4; odl. glin. posode; d. 4,2; š. 3,9; deb. 0,5.
18. Inv. št. P 8970c; odl. glin. posode; d. 2,6; š. 3,8; deb. 0,6.
19. Inv. št. S 4488; kv. He; mkv. 65; pl. 4; odl. glin. posode; d. 7,3; š. 4,3; deb. 0,6.
20. Inv. št. S 331; odl. glin. posode; d. 2,2; š. 2,9; deb. 0,6.
21. Inv. št. S 462d; odl. glin. posode; d. 1,6; š. 1,8; deb. 0,5.
22. Inv. št. S 467; odl. glin. posode; d. 2,3; š. 1,7; deb. 0,5.
23. Inv. št. S 23; odl. glin. posode; d. 3,2; š. 2,5; deb. 0,5.
24. Inv. št. S 4466; kv. He; mkv. 25; pl. 4; odl. glin. posode; d. 2,6; š. 2,9; deb. 0,7.
25. Inv. št. S 4765; kv. Dr; mkv. 11; pl. 3; odl. glin. posode; d. 3; š. 2,6; deb. 0,6.
26. Inv. št. S 4792; kv. Ja; mkv. 14; pl. 3; odl. glin. posode; d. 2,7; š. 2,4; deb. 0,65.
27. Inv. št. S 449; odl. glin. posode; d. 4,2; š. 2,7; deb. 0,7.

28. Inv. št. S 344; odl. glin. posode; d. 4,3; š. 3,6; deb. 0,5.
 29. Inv. št. S 4722; kv. Ro; mkv. 38; pl. 3; odl. glin. posode; d. 3,8; š. 2,9; deb. 0,5.
 30. Inv. št. S 358b; odl. glin. posode; d. 2,8; š. 2,9; deb. 0,45.
 31. Inv. št. S 3745; sonda 1; pl. 3; odl. glin. posode; d. 4,2; š. 3; deb. 0,6; op.: kasna antika?

Tabla 24

1. Inv. št. S 4782; kv. Dr; mkv. 12; pl. 4; odl. glin. posode; d. 6,4; š. 3,9; deb. 0,7.
 2. Inv. št. S 4878; kv. Ka; mkv. 58; pl. 4; odl. glin. posode; d. 2,8; š. 3,4; deb. 0,6.
 3. Inv. št. S 340; odl. glin. posode; d. 3,5; š. 2,4; deb. 0,4.
 4. Inv. št. S 4844; kv. Šp; mkv. 34; pl. 4; odl. glin. posode; d. 2,7; š. 2,3; deb. 0,7.
 5. Inv. št. S 4337; kv. Dr; mkv. 23; pl. 3; odl. glin. posode; d. 1,9; š. 2,3; deb. 0,7.
 6. Inv. št. S 4219; sonda X; odl. glin. posode; d. 3,3; š. 2,7; deb. 0,6.
 7. Inv. št. S 4897; kv. Ka; mkv. 84; pl. 4; odl. glin. posode; d. 2,4; š. 2,3; deb. 0,6.
 8. Inv. št. S 4341; kv. Dr; mkv. 34; pl. 3; odl. glin. posode; d. 3; š. 2,7; deb. 0,7.
 9. Inv. št. S 4261; sonda X; odl. glin. posode; d. 2,4; š. 2,6; deb. 0,7.
 10. Inv. št. S 4317; sonda S VI (8); odl. glin. posode; d. 5,1; š. 4; deb. 0,45.
 11. Inv. št. P 15670a; kv. 71; odl. glin. posode; d. 7,5; š. 5,6; deb. 0,5.
 12. Inv. št. S 4470; kv. He; mkv. 36; pl. 4; odl. glin. posode; d. 3,7; š. 3,6; deb. 0,65.
 13. Inv. št. S 3844; kv. 1; mkv. 64; pl. 4; odl. glin. posode; d. 5; š. 3,2; deb. 0,6.
 14. Inv. št. S 4363; kv. Ja; mkv. 58; pl. 3; odl. glin. posode; d. 3,4; š. 2,8; deb. 0,8; *sl. 10.3.*
 15. Inv. št. S 4587; kv. An; mkv. 58; pl. 4; odl. glin. posode; d. 4,1; š. 3,1; deb. 0,6.
 16. Inv. št. S 4590; kv. An; mkv. 68; pl. 4; odl. glin. posode; d. 3,2; š. 3,2; deb. 0,65.
 17. Inv. št. S 3949; kv. 98; odl. glin. posode; d. 2,9; š. 2,8; deb. 0,5.
 18. Inv. št. S 3709; sonda 1; pl. 7; odl. glin. posode; d. 2,2; š. 1,8; deb. 0,6.
 19. Inv. št. S 3715; sonda 1; pl. 8; odl. glin. posode; d. 2,5; š. 1,7; deb. 0,6.
 20. Inv. št. S 4923; kv. Za; mkv. 13; pl. 2; odl. glin. posode; d. 2,9; š. 1,9; deb. 0,4.
 21. Inv. št. S 4334; kv. Dr; mkv. 21; pl. 3; odl. glin. posode; d. 1,8; š. 1,6; deb. 0,5.
 22. Inv. št. S 4364; kv. Ja; mkv. 61; pl. 3; odl. glin. posode; d. 2,2; š. 1,9; deb. 0,6.
 23. Inv. št. S 4360; kv. Ja; mkv. 26; pl. 3; odl. glin. posode; d. 1,8; š. 2,1; deb. 0,6.
 24. Inv. št. S 3601; kv. 4; pl. 2; odl. glin. posode; d. 6,9; š. 4,6; deb. 0,4.
 25. Inv. št. S 3572; kv. 4/9/5/18; odl. glin. posode; d. 5; š. 3,3; deb. 0,65.
 26. Inv. št. S 3733; sonda 1; odl. glin. posode; d. 3,4; š. 2,8; deb. 0,5.
 27. Inv. št. S 3755; sonda 1; pl. 4; odl. glin. posode; d. 2,8; š. 3,2; deb. 0,5.
 28. Inv. št. S 3996; kv. 101; odl. glin. posode; d. 3,7; š. 2,6; deb. 0,5.

Tabla 25

1. Inv. št. S 3647; kv. 8; pl. 3, 4; srednje ohr. glin. posoda; d. 4,3; š. 2,9; deb. 0,7.

2. Inv. št. S 3768; sonda 1; pl. 5; odl. glin. posode; d. 2; š. 1,9; deb. 0,7.
 3. Inv. št. S 3976; kv. 59; odl. glin. posode; d. 3,4; š. 2,4; deb. 0,55.
 4. Inv. št. S 4879; kv. Ka; mkv. 58; pl. 4; odl. glin. posode; d. 2,9; š. 2,2; deb. 0,9.
 5. Inv. št. S 4436; kv. He; mkv. 62; pl. 3; odl. glin. posode; d. 2,1; š. 2,5; deb. 0,4.
 6. Inv. št. S 3954; kv. 98; odl. glin. posode; d. 5,2; š. 3,5; deb. 0,8.
 7. Inv. št. S 3741; sonda 1; pl. 6; odl. glin. posode; d. 2,9; š. 2,2; deb. 0,5.
 8. Inv. št. S 4338; kv. Dr; mkv. 23; pl. 3; odl. glin. posode; d. 2,2; š. 2,1; deb. 0,5.
 9. Inv. št. S 4509; kv. Ma; mkv. 44; pl. 2; odl. glin. posode; d. 3,2; š. 4,7; deb. 0,5.
 10. Inv. št. S 4710; kv. Ma; mkv. 18; pl. 4; odl. glin. posode; d. 3,4; š. 4; deb. 0,7.
 11. Inv. št. S 4828; kv. Šp; mkv. 31; pl. 3; odl. glin. posode; d. 3,5; š. 2,6; deb. 0,7.
 12. Inv. št. S 3805; kv. 19; mkv. 27; pl. 3; odl. glin. posode; d. 3,1; š. 3,1; deb. 0,55.
 13. Inv. št. S 3866; kv. 25; mkv. 13; pl. 2; odl. glin. posode; d. 2,8; š. 2,2; deb. 0,5.
 14. Inv. št. S 3916; kv. 34; mkv. 18; pl. 2; odl. glin. posode; d. 1,9; š. 1,6; deb. 0,5.
 15. Inv. št. S 3980; kv. 105; odl. glin. posode; d. 3,9; š. 2,8; deb. 0,5.
 16. Inv. št. S 355f; odl. glin. posode; d. 2,4; š. 2,1; deb. 0,6.
 17. Inv. št. S 3580; kv. 4/9/5/18; odl. glin. posode; d. 2,9; š. 2,7; deb. 0,7.
 18. Inv. št. S 4400; kv. He; mkv. 67; pl. 2; odl. glin. posode; d. 1,9; š. 2,4; deb. 0,7.
 19. Inv. št. S 4835; kv. Šp; mkv. 42; pl. 3; odl. glin. posode; d. 1,8; š. 1,9; deb. 0,5.
 20. Inv. št. S 3922; kv. 33; mkv. 78; pl. 2; odl. glin. posode; d. 2,1; š. 1,4; deb. 0,5.
 21. Inv. št. S 4227; sonda X; odl. glin. posode; d. 2,6; š. 2,5; deb. 0,5.
 22. Inv. št. S 4772; kv. Dr; mkv. 13; pl. 3; odl. glin. posode; d. 3,15; š. 2,05; deb. 0,45.
 23. Inv. št. S 3764; sonda 1; pl. 5; odl. glin. posode; d. 2,1; š. 2,3; deb. 0,4.
 24. Inv. št. S 4420; kv. He; mkv. 42; pl. 3; odl. glin. posode; d. 3,1; š. 1,7; deb. 0,65.
 25. Inv. št. N 3; sonda 1; pl. 1; odl. glin. posode; d. 2,5; š. 2,9; deb. 0,6.
 26. Inv. št. S 4406; kv. He; mkv. 87; pl. 2; odl. glin. posode; d. 2,9; š. 2,9; deb. 0,6.
 27. Inv. št. S 4431; kv. He; mkv. 62; pl. 3; odl. glin. posode; d. 4,3; š. 3,5; deb. 0,7.
 28. Inv. št. S 4578; kv. An; mkv. 24; pl. 4; odl. glin. posode; d. 2; š. 1,5; deb. 0,4.
 29. Inv. št. S 4740; kv. Ni; mkv. 77; pl. 3; odl. glin. posode; d. 2,3; š. 2,1; deb. 0,5.
 30. Inv. št. S 4761; kv. Dr; mkv. 12; pl. 2; odl. glin. posode; d. 3,3; š. 2,9; deb. 0,6.
 31. Inv. št. S 4856; kv. Šp; mkv. 57; pl. 5; odl. glin. posode; d. 3,4; š. 3,6; deb. 0,7.
 32. Inv. št. S 355c; odl. glin. posode; d. 1,8; š. 1,2; deb. 0,5.
 33. Inv. št. S 5; odl. glin. posode; d. 2,8; š. 2,3; deb. 0,8.
 34. Inv. št. S 4328; kv. Dr; pl. 1; odl. glin. posode; d. 3,1; š. 2,7; deb. 0,55.

Tabla 26

1. Inv. št. S 4376; kv. Ja; mkv. 87; pl. 3; odl. glin. posode; d. 2,9; š. 2,3; deb. 0,8.
 2. Inv. št. S 4409; kv. He; mkv. 88; pl. 2; odl. glin. posode; d. 2,65; š. 1,8; deb. 0,5.

3. Inv. št. S 4505; kv. Ma; mkv. 26; pl. 2; odl. glin. posode; d. 1,8; š. 2,8; deb. 0,5.
4. Inv. št. S 4634; kv. He; mkv. 12; pl. 2; odl. glin. posode; d. 3,3; š. 2,9; deb. 0,65.
5. Inv. št. S 4645; kv. He; mkv. 11; pl. 4; odl. glin. posode; d. 2,5; š. 2,7; deb. 0,7.
6. Inv. št. S 4757; kv. Su; mkv. 11; pl. 2; odl. glin. posode; d. 3,3; š. 3,7; deb. 0,6.
7. Inv. št. S 4904; kv. Ka; mkv. 88; pl. 4; odl. glin. posode; d. 3; š. 4; deb. 0,7.
8. Inv. št. S 4925; kv. Za; mkv. 26; pl. 2; odl. glin. posode; d. 5,4; š. 4,8; deb. 0,5.
9. Inv. št. S 4260; sonda X; odl. glin. posode; d. 2,9; š. 4,7; deb. 0,8.
10. Inv. št. S 4515; kv. Ma; mkv. 28; pl. 3; odl. glin. posode; d. 2,8; š. 2,9; deb. 0,6.
11. Inv. št. S 4900; kv. Ka; mkv. 86; pl. 4; odl. glin. posode; d. 1,9; š. 2,4; deb. 0,5.
12. Inv. št. S 4949; kv. Za; mkv. 36; pl. 4; odl. glin. posode; d. 2,6; š. 2,9; deb. 0,55.
13. Inv. št. S 3663; kv. 6; pl. 3; odl. glin. posode; d. 3,2; š. 2,8; deb. 0,5.
14. Inv. št. S 4697; kv. Ma; mkv. 16; pl. 3; odl. glin. posode; d. 2,3; š. 1,4; deb. 0,4.
15. Inv. št. S 3950; kv. 98; odl. glin. posode; d. 2,6; š. 2,2; deb. 0,5.
16. Inv. št. S 4386; sonda Kastelic; odl. glin. posode; d. 4; š. 2,15; deb. 0,55.
17. Inv. št. S 4695; kv. Ma; mkv. 15; pl. 3; odl. glin. posode; d. 3,45; š. 2,2; deb. 0,5.
18. Inv. št. S 4728; kv. Ro; mkv. 58; pl. 3; odl. glin. posode; d. 3,3; š. 2,3; deb. 0,4.
19. Inv. št. S 4755; kv. Su; mkv. 11; pl. 2; odl. glin. posode; d. 2,9; š. 2,5; deb. 0,65.
20. Inv. št. S 4934; kv. Za; mkv. 36; pl. 3; odl. glin. posode; d. 3,5; š. 2,5; deb. 0,7.
21. Inv. št. S 4946; kv. Za; mkv. 27; pl. 4; odl. glin. posode; d. 4,6; š. 3,4; deb. 0,6.
22. Inv. št. S 3790; sonda 1; pl. 1; odl. glin. posode; d. 2,1; š. 1,8; deb. 0,5.
23. Inv. št. S 4361; kv. Ja; mkv. 36; pl. 3; odl. glin. posode; d. 2,5; š. 2,8; deb. 0,8.
24. Inv. št. S 3933; kv. 11; pl. 2, 3; odl. glin. posode; d. 3,8; š. 3,9; deb. 0,9; *sl. 10.8.*
25. Inv. št. S 4352; kv. Ja; mkv. 23; pl. 2; odl. glin. posode; d. 4; š. 3,2; deb. 0,4.
26. Inv. št. S 358; odl. glin. posode; d. 1,7; š. 2,1; deb. 0,7.
27. Inv. št. S 4471; kv. He; mkv. 36; pl. 4; odl. glin. posode; d. 2,55; š. 2,1; deb. 0,7.
28. Inv. št. S 4297; kv. 40; odl. glin. posode; d. 3,9; š. 2,4; deb. 0,6.
29. Inv. št. S 3869; kv. 22; mkv. 4; odl. glin. posode; d. 6,1; š. 3,7; deb. 0,5; *sl. 10.9.*
30. Inv. št. S 3621; kv. 7; pl. 3; odl. glin. posode; d. 4,2; š. 4,2; deb. 0,6.

Tabla 27

1. Inv. št. S 4347; kv. Dr; mkv. 44; pl. 3; odl. glin. posode; d. 3,8; š. 4; deb. 0,5.
2. Inv. št. S 4898; kv. Ka; mkv. 85; pl. 4; odl. glin. posode; d. 2,4; š. 2,4; deb. 0,4.
3. Inv. št. S 4458; kv. He; mkv. 85; pl. 3; odl. glin. posode; d. 2,1; š. 2,3; deb. 0,7.
4. Inv. št. S 4926; kv. Za; mkv. 33; pl. 2; odl. glin. posode; d. 4,9; š. 3,9; deb. 0,5.
5. Inv. št. S 4374; kv. Ja; mkv. 84; pl. 3; odl. glin. posode; d. 5,7; š. 4,9; deb. 0,5.
6. Inv. št. S 3992; kv. 66; odl. glin. posode; d. 4,6; š. 5,5; deb. 0,7.

7. Inv. št. S 3607; kv. 8; pl. 4; odl. bron. zaponke; d. 3,1; š. 0,6; deb. 0,15; op.: bronasta igla za pritrjevanje, na razširjenem pritrdišču je prevrtana, v odprtini so sledovi železne rje.
8. Inv. št. S 3803; kv. 19; mkv. 35; pl. 3; odl. bron. zaponke; d. 3,5; š. 0,4; deb. 0,22.
9. Inv. št. S 4323; grob 292; odl. neznanega bron. predmeta; d. 2,1; š. 0,4; deb. 0,4.
10. Inv. št. S 4377; kv. Ja; mkv. 62; pl. 4; odl. neznanega bron. predmeta; d. 2,4; š. 0,5; deb. 0,35.
11. Inv. št. S 4600; sonda S 3A; mkv. 47; pl. 4; odl. bron. zaponke; d. 6,4; š. 1,2; deb. 0,2; op.: ohranjena je igla s peresovino.
12. Inv. št. S 4858; kv. Šp; mkv. 25; pl. 5; srednje ohr. bron. igla; d. 7; š. 0,5; deb. 0,4.
13. Inv. št. S 4290; kv. 225; odl. bron. igle; d. 5,6; š. 0,3; deb. 0,25.
14. Inv. št. S 4850; kv. Šp; mkv. 31; pl. 4; odl. bron. igle; d. 3,9; š. 0,18; deb. 0,18.
15. Inv. št. S 3783; sonda 1; pl. 2; odl. neznanega bron. predmeta; d. 0,9; š. 0,3; deb. 0,3.
16. Inv. št. S 3809; kv. 19; mkv. 47; pl. 4; odl. neznanega bron. predmeta; d. 2,1; š. 0,3; deb. 0,3.
17. Inv. št. S 3794; kv. 18; pl. 2; odl. neznanega bron. predmeta; d. 0,9; š. 0,7; deb. 0,4; op.: igla?.
18. Inv. št. S 3814; kv. 19; mkv. 36; pl. 4; odl. neznanega bron. predmeta; d. 2; š. 0,2; deb. 0,2.
19. Inv. št. S 4367; kv. Ja; mkv. 47; pl. 3; srednje ohr. bron. prstan; d. 2,1; š. 2,18; deb. 0,08; op.: trakast prstan s presegajočima koncema, ki sta speta z zakovico. Zunaj je locen trojno narebren; izdelan iz mešanice bronu in srebra.
20. Inv. št. S 4607; sonda S 3B; mkv. 76; pl. 4; srednje ohr. trakast bron. prstan; d. 1,65; š. 0,5; deb. 0,07; op.: ob obeh robovih je tanek vrezan žleb, en konec locna ravno odrezan, drugi ni ohranjen.
21. Inv. št. S 3576; kv. 4/9/5/18; pl. 6; odl. neznanega bron. predmeta; d. 1,55; š. 0,7; deb. 0,2; op.: odl. trakastega prstana ali zapestnice.
22. Inv. št. S 3889; kv. 2; mkv. 54; pl. 9; srednje ohr. bron. prstan; d. 1,8; š. 1,3; deb. 0,2.
23. Inv. št. S 3813; kv. 19; mkv. 67; pl. 4; odl. trakastega bron. prstana; d. 2; š. 0,3; deb. 0,1.
24. Inv. št. S 3854; kv. 2; mkv. 17; pl. 7; odl. neznanega bron. predmeta; d. 1; š. 0,5; deb. 0,22; op.: prstan?.
25. Inv. št. S 3910; kv. 33; pl. 1; odl. bron. uhana/obsenčnika; d. 2,3; š. 0,9; deb. 0,2; op.: dva verižno vdeta členka, narejena iz obsenčnika, ki se je na eni strani zaključeval z enojno odebelitvijo, drugi konec je odlomljen.
26. Inv. št. S 4208; kv. 49; odl. neznanega bron. predmeta; d. 1,8; š. 1; deb. 0,15.
27. Inv. št. S 3876; kv. 2; mkv. 56; pl. 8; odl. neznanega bron. predmeta; d. 2,6; š. 1,5; deb. 0,6.
28. Inv. št. S 3675; odl. bron. gumba/zakovice; d. 0,9; š. 1,1; deb. 0,2.
29. Inv. št. S 4632; sonda S 4C; mkv. 32; odl. neznanega bron. predmeta; d. 2,3; š. 1,85; deb. 0,15.
30. Inv. št. S 4633; sonda S 4C; mkv. 34; odl. neznanega bron. predmeta; d. 1,3; š. 0,6; deb. 0,07.
31. Inv. št. S 4631; sonda S 4C; mkv. 22; pl. 5; odl. neznanega bron. predmeta; d. 1,1; š. 0,45; deb. 0,1.

Tabla 28

1. Inv. št. S 4378; kv. Ja; mkv. 86; pl. 4; dobro ohr. kam. brus; d. 18,2; š. 5,2; deb. 2,5.
2. Inv. št. S 4370; kv. Ja; mkv. 74; pl. 3; dobro ohr. kam. brus; d. 15,3; š. 5,1; deb. 2,45.
3. Inv. št. S 4357; kv. Ja; mkv. 81; pl. 2; dobro ohr. kam. brus; d. 9; š. 4,3; deb. 3,5.
4. Inv. št. N 13; sonda 1; pl. 2; odl. kam. brusa; d. 7; š. 3,1; deb. 2,1.

5. Inv. št. S 4857; kv. Šp; mkv. 57; pl. 5; odl. kam. brusa; d. 5,9; š. 2,8; deb. 2,3.

6. Inv. št. S 3750; sonda 1; pl. 3; odl. kam. brusa; d. 3,2; š. 3,1; deb. 1,55.

7. Inv. št. S 4961; kv. Id; mkv. 23; pl. 3; dobro ohr. kam. brus; d. 5,7; š. 2,5; deb. 2,1.

8. Inv. št. S 4885; kv. Ka; mkv. 75; pl. 4; srednje ohr. neznan kam. predmet; d. 8; š. 5,7; deb. 1,9.

9. Inv. št. S 3606; srednje ohr. kam. brus; d. 8,7; š. 2,7; deb. 1,8; op.: ožji stranici svetleče zglajeni.

10. Inv. št. S 4301; kv. 2; odl. kam. brusa; d. 6,1; š. 2,1; deb. 2,5.

11. Inv. št. S 4373; kv. Ja; mkv. 82; pl. 3; odl. kam. brusa; d. 5,2; š. 5,6; deb. 2,3; op.: sledov brušenja ni opaziti.

12. Inv. št. S 4476; kv. He; mkv. 42; pl. 4; odl. kam. brusa; d. 5,2; š. 3,8; deb. 1,4; op.: odl. peščenjakovega prodnika brez sledov brušenja; brus?.

13. Inv. št. S 4302; kv. 2; odl. kam. brusa; d. 5,7; š. 3,8; deb. 1,4.

Tabla 29

1. Inv. št. S 6809; sonda 1; pl. 2; odl. kam. žrmelj; d. 9,9; š. 8,4; deb. 4,8; *sl. 10.10*.

2. Inv. št. N 12; sonda 1; pl. 2; srednje ohr. neznan kam. predmet; d. 13,7; š. 4,2; deb. 3,1; op.: "gladilo"; ena vzdolžna stranica je povsem ravna od drgnjenja.

3. Inv. št. S 6806; kv. An; mkv. 36; pl. 4; zglajen kam. predmet; d. 9; š. 6,7; deb. 4,1.

4. Inv. št. S 4953; kv. Za; mkv. 68; pl. 4; dobro ohr. neznan kam. predmet; d. 4,2; š. 4,2; deb. 2,3; op.: okrogel prodnik brez sledov uporabe, neožgan, lončarsko orodje? igrača?.

5. Inv. št. N 14; sonda 1; odl. neznanega kam. predmeta; d. 3,3; š. 2,3; deb. 2,7; op.: "gladilo"; ravna stranica je bleščeče zglajena.

6. Inv. št. S 4783; kv. Dr; mkv. 18; pl. 4; odl. kam. vretence; d. 3,6; š. 1,7; deb. 1,2; *sl. 10.13*.

7. Inv. št. S 4296; dobro ohr. kam. vretence; d. 3,4; š. 3,3; deb. 1,2.

8. Inv. št. S 3882; kv. 25; mkv. 26; pl. 4; srednje ohr. kam. orodje; d. 2,7; š. 1,9; deb. 0,95.

9. Inv. št. S 4524; kv. Ba; mkv. 63; pl. 2; odl. kresilnika; d. 3,2; š. 2; deb. 0,4.

10. Inv. št. S 4654; kv. He; mkv. 55; pl. 5; odl. kresilnika; d. 2; š. 1,8; deb. 0,5.

11. Inv. št. S 4749; kv. Ni; mkv. 61; pl. 4; odl. kresilnika; d. 2,9; š. 1,9; deb. 0,5.

12. Inv. št. S 4651; kv. He; mkv. 23; pl. 5; dobro ohr. kresilnik; d. 1,6; š. 1,6; deb. 0,5.

13. Inv. št. S 6807; kv. An; mkv. 76; pl. 4; odl. košč. orodja; d. 2,1; š. 6,3; deb. 1,15.

14. Inv. št. S 6867; sonda 1; zahodni izkop; odl. obdelane živalske kosti; d. 7,1; š. 3,1; deb. 0,6.

15. Inv. št. S 4883; kv. Ka; mkv. 71; pl. 4; odl. košč. šila; d. 4,8; š. 0,9; deb. 0,4; op.: iz kosti drobnice, najverjetneje metatarsusa.

16. Inv. št. S 4343; kv. Dr; mkv. 42; pl. 3; odl. neznanega košč. predmeta; d. 5,4; š. 2,4; deb. 0,4; op.: obod dolge kosti z vrezi.

17. Inv. št. S 3710; sonda 1; pl. 7; odl. košč. obeska ogrlice; d. 2,8; š. 2,1; deb. 0,5.

18. Inv. št. S 3674; kv. 7; odl. ustja steklene posodice; d. 3,2; š. 2,2; deb. 0,25.

19. Inv. št. S 3827; kv. 1; mkv. 57; pl. 3; odl. dna steklene posodice; d. 2,2; š. 2,6; deb. 0,3; zelenkasto prozorno steklo, mehurčkasto.

20. Inv. št. S 4672; kv. Da; mkv. 65; pl. 3; dobro ohr. steklena jagoda; d. 0,8; š. 0,8; modrikasto prozorno steklo; brez okrasa; op.: v sredini je vložena železna nitka (zaključek uhana z verižicami).

21. Inv. št. S 3781; dobro ohr. svinčen obesek ogrlice v obliki križca; d. 2,5; š. 2,2; deb. 0,3; op.: prečna luknjica v zgornjem kraku sega do roba in ni sklenjena; ponesrečen odlitek?.

22. Inv. št. S 3841; kv. 16; dobro ohr. bakren obesek ogrlice; d. 2,45; š. 1,65; deb. 0,05; op.: na bakreni pozlačeni ploščici je reliefna podoba leva; *sl. 10.11*.

Tabla 30

1. Inv. št. S 3938; sonda 2; mkv. 16-31; pl. 2; srednje ohr. žel. nož; d. 7,7; d. trna 3,8; š. rezila 1,1; deb. 0,23; op.: miniaturni nožiček.

2. Inv. št. S 3605; kv. 8; pl. 2; odl. žel. noža; d. 6,2; d. trna 1,3; d. rezila 4,9; š. rezila 1,2.

3. Inv. št. S 3875; kv. 22; mkv. 5; odl. žel. noža; d. 6,7; d. trna 2,75; š. rezila 2,2.

4. Inv. št. S 4480; kv. He; mkv. 44; pl. 4; odl. žel. noža; d. 5,7; š. 0,8; deb. 0,4.

5. Inv. št. S 3939; kv. 14; pl. 2; odl. neznanega žel. predmeta; d. 3,88; š. 1; deb. 0,4.

6. Inv. št. S 3849; kv. 19/22; pl. 2; odl. žel. igle; d. 7,2; š. 0,4; deb. 0,2.

7. Inv. št. S 3868; kv. 1; mkv. 45; pl. 5; srednje ohr. žel. igla; d. 7,3; š. 0,7; deb. 0,5.

8. Inv. št. S 3888; kv. 25; odl. neznanega žel. predmeta; d. 3,5; š. 0,2; deb. 0,2; op.: igla?.

9. Inv. št. S 3568; kv. 4/9/5/18; pl. 3; slabo ohr. žel. igla; d. 4,7; š. 4; deb. 0,2.

10. Inv. št. S 4586; kv. An; mkv. 56; pl. 4; odl. neznanega žel. predmeta; d. 4,8; š. 10,4; deb. 0,35; op.: igla? silo?.

11. Inv. št. S 4864; kv. Ri; mkv. 78; pl. 3; slabo ohr. žel. kresilo; d. 5,6; š. 2,5; deb. 0,4; op.: en kratk uvit, srednji del trikotast.

12. Inv. št. S 4366; kv. Ja; mkv. 67; pl. 3; odl. žel. ročaja vedrice; d. 3,4; š. 1,9; deb. 0,5.

13. Inv. št. S 5071; sonda 19; slabo ohr. železna spona; d. 6,2; š. 3,3; deb. 0,4; op.: D oblika, kroglast prerez.

14. Inv. št. S 4300; kv. 5; odl. žel. srpa; d. 12,3; š. 1,4; deb. 0,2; op.: konica z nazobčano ostrino.

15. Inv. št. S 3604; kv. 8; pl. 2; srednje ohr. žel. puščica; d. 7,2; š. 3,5; deb. 0,4; op.: puščična ost s kričli, tulasto nasadišče ni povsem v osi.

16. Inv. št. S 3971; kv. 98; slabo ohr. žel. puščica; d. 3,2; š. 1,2; deb. 0,3; op.: tulasto nasadišče.

17. Inv. št. S 4881; kv. Ka; mkv. 65; pl. 4; slabo ohr. žel. puščica; d. 4,2; š. 1,5; deb. 0,3; op.: sploščen, trikotno zaključen list.

18. Inv. št. S 4822; kv. Šp; mkv. 65; pl. 2; srednje ohr. žel. otka; d. 6,9; š. 2,7; deb. 0,25.

19. Inv. št. S 6805; kv. 20; mkv. 17; pl. 3; polovica žel. škarjic-strižnic; d. 8,5; š. 0,8; deb. 0,17.

20. Inv. št. S 4837; kv. Šp; mkv. 41; pl. 3; odl. žel. ostroge; d. 6,7; š. 2,4; deb. 0,4; op.: trn ima na vratu dva žlebova, oba konca krakov sta nasilno odlomljena.

21. Inv. št. S 3855; kv. 25; pl. 2; dobro ohr. žel. ključavnica (na skrinjici); d. 5,8; š. 1,5; deb. 0,2.

Tabla 31

1. Inv. št. S 5017; sonda 14; pl. 1; srednje ohr. neznan žel. predmet; d. 9,7; š. 3,6; deb. 0,7.

2. Inv. št. S 4983; sonda 12; pl. 1; odl. neznanega žel. predmeta; d. 7,9; š. 1,95; deb. 0,5; op.: valovit rob.

3. Inv. št. S 5070; sonda 19; odl. neznanega žel. predmeta; d. 7,7; š. 2,1; deb. 0,4; op.: valovit rob; ohr. podkovski žebelj z izboklo glavico v eni od lukenj.

4. Inv. št. S 4873; kv. Ak; pl. 2; slabo ohr. neznan žel. predmet; d. 9,5; š. 0,7; deb. 0,5.

5. Inv. št. S 4823; kv. Šp; mkv. 31; pl. 2; slabo ohr. neznan žel. predmet; d. 7,6; š. 1,1; deb. 0,7.

6. Inv. št. S 4541; kv. Po; mkv. 37; pl. 4; odl. žel. orodja; d. 5,15; š. 0,9; deb. 0,65.
7. Inv. št. S 4888; kv. Ka; mkv. 78; pl. 4; odl. neznanega žel. predmeta; d. 6,5; š. 1; deb. 0,7.
8. Inv. št. S 4954; kv. Id; mkv. 22; pl. 1; odl. neznanega žel. predmeta; d. 5,6; š. 1,8; deb. 0,3.
9. Inv. št. S 3784; sonda 1; pl. 2; odl. neznanega žel. predmeta; d. 3,7; š. 0,5; deb. 0,4.
10. Inv. št. S 3846; kv. 1; mkv. 65; pl. 4; odl. neznanega žel. predmeta; d. 2,2; š. 1,8; deb. 0,3.
11. Inv. št. S 3701; sonda 1; pl. 3; odl. neznanega žel. predmeta; d. 5,8; š. 3,9; deb. 1,1.
12. Inv. št. S 4712; kv. Ma; mkv. 18; pl. 4; odl. neznanega žel. predmeta; d. 1,6; š. 1,8; deb. 0,4.
13. Inv. št. S 4727; kv. Ro; mkv. 58; pl. 3; odl. neznanega žel. predmeta; d. 2,45; š. 2,45; deb. 0,18; op.: odl. žel. pločevine z ostanki lesa v rji.
14. Inv. št. S 3838; kv. 2; mkv. 7; pl. 5; odl. neznanega žel. predmeta; d. 3,2; š. 1,4; deb. 0,4; op.: ročaj?.
15. Inv. št. S 4872; kv. Ir; mkv. 48; pl. 4; odl. neznanega žel. predmeta; d. 2,4; š. 1,8; deb. 0,5.
16. Inv. št. S 3739; sonda 1; pl. 6; odl. neznanega žel. predmeta; d. 1,8; š. 1,5; deb. 0,3.
17. Inv. št. S 3705; sonda 1; pl. 7; odl. neznanega žel. predmeta; d. 3,3; š. 1; deb. 0,4.
18. Inv. št. S 4504; kv. He; mkv. 88; pl. 4; slabo ohr. žel. obroč; d. 3,6; š. 3,3; deb. 0,55.
19. Inv. št. S 3683; sonda 1; pl. 3; odl. neznanega žel. predmeta; d. 4; š. 1; deb. 0,3.
20. Inv. št. S 4984; sonda 12; pl. 1; srednje ohr. neznan žel. predmet; d. 7,2; š. 1,1; deb. 0,2.
21. Inv. št. S 3834; kv. 2; mkv. 7; pl. 3; srednje ohr. žel. žebelj; d. 4,9; š. 0,9; deb. 0,35.
22. Inv. št. S 4661; kv. Mr; mkv. 87; pl. 3; slabo ohr. žel. žebelj; d. 4,5; š. 0,9; deb. 0,55.
23. Inv. št. S 4793; kv. Ja; mkv. 11-18; pl. 3; odl. neznanega žel. predmeta; d. 3,7; š. 1,4; deb. 0,35.
24. Inv. št. S 5016; sonda 12; pl. 3; odl. žel. žeblija; d. 4,3; š. 1,2; deb. 0,35.
25. Inv. št. S 4671; kv. Da; mkv. 75; pl. 2; slabo ohr. žel. žebelj; d. 3,2; š. 1,8; deb. 0,35.
26. Inv. št. S 3746; sonda 1; pl. 2; odl. žel. žeblija; d. 2,3; š. 0,4; deb. 0,2.

Tabla 32

1. Inv. št. S 4529; kv. Po; mkv. 62; pl. 2; odl. žel. žeblija; d. 7,8; š. 0,6; deb. 0,45.
2. Inv. št. S 4982; sonda 12; pl. 1; dobro ohr. žel. žebelj; d. 6,5; š. 3,5; deb. 0,4; op.: velik žebelj s sploščeno, skoraj kvadratno okrasno glavico in sploščeno iglo.
3. Inv. št. S 4874; kv. Ak; mkv. 82; pl. 4; slabo ohr. žel. žebelj; d. 5; š. 0,8; deb. 0,5.
4. Inv. št. S 4996; sonda 12; pl. 2; srednje ohr. žel. žebelj; d. 3,7; š. 1,2; deb. 0,4.
5. Inv. št. S 4889; kv. Ka; mkv. 78; pl. 4; odl. žel. žeblija; d. 3,7; š. 0,7; deb. 0,5.
6. Inv. št. S 4997; sonda 12; pl. 2; srednje ohr. žel. žebelj; d. 3,6; š. 0,8; deb. 0,35.
7. Inv. št. S 3865; kv. 25; mkv. 65; pl. 2; srednje ohr. žel. žebelj; d. 3,6; š. 1; deb. 0,6.
8. Inv. št. S 5012; sonda 12; pl. 3; srednje ohr. žel. žebelj; d. 3,1; š. 1,3; deb. 0,25.
9. Inv. št. S 5001; sonda 12; pl. 2; srednje ohr. žel. žebelj; d. 2,7; š. 1,1; deb. 0,35.
10. Inv. št. S 5003; sonda 12; pl. 2; odl. masivnega žel. žeblija; d. 1,7; š. 1,2; deb. 0,5.
11. Inv. št. S 5006; sonda 12; pl. 2; odl. žel. žeblija; d. 1,3; š. 1,8; deb. 0,8.

12. Inv. št. S 3835; kv. 2; mkv. 36; pl. 3; odl. neznanega žel. predmeta; d. 2,9; š. 1,5; deb. 0,5.
13. Inv. št. S 4998; sonda 12; pl. 2; srednje ohr. žel. podkovski žebelj; d. 3,8; š. 2,3; deb. 0,3.
14. Inv. št. S 3807; kv. 19; mkv. 27/37; pl. 2; dobro ohr. žel. podkovski žebelj; d. 3,3; š. 1,6; deb. 0,3.
15. Inv. št. S 5000; sonda 12; pl. 2; srednje ohr. žel. podkovski žebelj; d. 3; š. 1,4; deb. 0,3.
16. Inv. št. S 4994; sonda 12; pl. 2; srednje ohr. žel. podkovski žebelj; d. 3,1; š. 1,1; deb. 0,4.
17. Inv. št. S 5013; sonda 12; pl. 3; srednje ohr. žel. podkovski žebelj; d. 2,85; š. 1,7; deb. 0,4.
18. Inv. št. S 4992; sonda 12; pl. 2; srednje ohr. žel. podkovski žebelj; d. 3,05; š. 0,5; deb. 0,35.
19. Inv. št. S 4991; sonda 12; pl. 2; srednje ohr. žel. podkovski žebelj; d. 2,85; š. 1,3; deb. 0,2.
20. Inv. št. S 5068; sonda 19; srednje ohr. žel. podkovski žebelj; d. 3,1; š. 2,8; deb. 0,3.
21. Inv. št. S 5067; sonda 19; srednje ohr. žel. podkovski žebelj; d. 2,6; š. 1,5; deb. 0,2.
22. Inv. št. S 4993; sonda 12; pl. 2; odl. žel. podkovskega žeblija; d. 2,7; š. 1,4; deb. 0,3.
23. Inv. št. S 4568; kv. An; mkv. 73; pl. 3; srednje ohr. žel. podkovski žebelj; d. 2,7; š. 1,2; deb. 0,35.
24. Inv. št. S 4995; sonda 12; pl. 2; srednje ohr. žel. podkovski žebelj; d. 2,3; š. 1,2; deb. 0,3.
25. Inv. št. S 5014; sonda 12; pl. 3; srednje ohr. žel. podkovski žebelj; d. 2,8; š. 1,2; deb. 0,4.
26. Inv. št. S 5005; sonda 12; pl. 2; slabo ohr. žel. podkovski žebelj; d. 2,5; š. 1,5; deb. 0,4.
27. Inv. št. S 5004; sonda 12; pl. 2; srednje ohr. žel. podkovski žebelj; d. 2,1; š. 1,6; deb. 0,5.
28. Inv. št. S 5069; sonda 19; srednje ohr. žel. podkovski žebelj; d. 2,7; š. 1,7; deb. 0,45.
29. Inv. št. S 5011; sonda 12; pl. 3; srednje ohr. žel. podkovski žebelj; d. 2,4; š. 1,5; deb. 0,3.
30. Inv. št. S 5015; sonda 12; pl. 3; srednje ohr. žel. podkovski žebelj; d. 2,2; š. 1,8; deb. 0,35.
31. Inv. št. S 4711; kv. Ma; mkv. 18; pl. 4; slabo ohr. podkovski žel. žebelj; d. 1,7; š. 2,3; deb. 0,4.
32. Inv. št. S 5009; sonda 12; pl. 2; odl. žel. podkovskega žeblija; d. 2; š. 1,8; deb. 0,4.
33. Inv. št. S 5010; sonda 12; pl. 3; slabo ohr. žel. podkovski žebelj; d. 2; š. 1,6; deb. 0,3.
34. Inv. št. S 5008; sonda 12; pl. 2; srednje ohr. žel. podkovski žebelj; d. 1,9; š. 1,2; deb. 0,2.
35. Inv. št. S 5007; sonda 12; pl. 2; srednje ohr. žel. podkovski žebelj; d. 1,5; š. 2,1; deb. 0,5.
36. Inv. št. S 5002; sonda 12; pl. 2; odl. žel. podkovskega žeblija; d. 1,2; š. 2,6; deb. 0,3.
37. Inv. št. S 4731; kv. Ro; mkv. zasutje S1; dobro ohr. žel. žebelj s piramidalno glavico; d. 4,6; š. 1,2; deb. 0,35.
38. Inv. št. S 4986; sonda 12; pl. 1; odl. žel. žeblija s piramidalno glavico; d. 4,1; š. 1,2; deb. 0,2.
39. Inv. št. S 3758; sonda 1; pl. 5; dobro ohr. žel. žebelj s piramidalno glavico; d. 3,6; š. 1,3; deb. 0,3.
40. Inv. št. S 4753; kv. Ni; mkv. 34; pl. 3; dobro ohr. žel. žebelj s piramidalno glavico; d. 4,9; š. 1,1; deb. 0,2.
41. Inv. št. S 4985; sonda 12; pl. 1; odl. žel. žeblija s piramidalno glavico; d. 3,7; š. 2,15; deb. 0,5.
42. Inv. št. S 4999; sonda 12; pl. 2; srednje ohr. žel. žebelj s piramidalno glavico; d. 3,3; š. 0,9; deb. 0,2.
43. Inv. št. S 4905; kv. Ka; mkv. 18; pl. 5; slabo ohr. žel. žebelj s piramidalno glavico; d. 2,7; š. 0,9; deb. 0,35.

Tabla 33

1. Inv. št. S 3870; kv. 16; mkv. 54; pl. 4; odl. glin. posode; d. 4,7; š. 5,2; deb. 0,8; prem. 21.

2. Inv. št. P 8976; Ž 22; glin. posoda; prem. ustja 6,8, prem. dna 4,8, zun. prem. trebuha 7,2, v. 4,55, deb. 0,45.
3. Inv. št. S 4655; kv. He; mkv. 65; pl. 5; odl. glin. posode; d. 2; š. 1,4; deb. 0,65 .
4. Inv. št. S 3836; kv. 2; pl. 3; odl. glin. posode; d. 3; š. 2,5; deb. 0,8 .
5. Inv. št. S 4981; sonda 11; odl. glin. posode; d. 2,4; š. 2,45; deb. 0,8.
6. Inv. št. S 3894; kv. 3; mkv. 44; pl. 11; odl. glin. posode; d. 2,9; š. 2,45; deb. 0,65.
7. Inv. št. S 3987; kv. 59; odl. glin. posode; d. 2,4; š. 2,1; deb. 0,8.
8. Inv. št. S 4614; sonda S 3B; mkv. 47; pl. 5; odl. glin. svitka; d. 4,2; š. 2,9; deb. 0,8; .
9. Inv. št. S 4460; kv. He; mkv. 87; pl. 3; odl. glin. posode; d. 4,7; š. 4,3; deb. 0,8; prem. 9,6.
10. Inv. št. S 4663; kv. Mr; mkv. 22; pl. 4; odl. glin. posode; d. 5,3; š. 3,4; deb. 0,7; prem. 9.
11. Inv. št. S 4613; sonda S 3B; mkv. 36; pl. 5; odl. glin. posode; d. 2,8; š. 2; deb. 1.
12. Inv. št. S 4589; kv. An; mkv. 67; pl. 4; odl. glin. posode; d. 3,6; š. 3,6; deb. 0,9.
13. Inv. št. S 4615; sonda S 3B; mkv. 67; pl. 5; odl. neznanega glin. predmeta; d. 3,8; š. 2,3; deb. 1,25; .
14. Inv. št. S 4787; kv. Dr; mkv. 22; pl. 5; odl. bron. igle; d. 8,8; š. 0,22; deb. 0,2.
15. Inv. št. S 4714; kv. Mo; mkv. 81; pl. 3; odl. bron. zaponke (ohr. samo igla); odl.; d. 7,8; š. 0,7; deb. 0,25; op.: antika? .
16. Inv. št. S 4801; kv. Pš; mkv. 74; pl. 5; srednje ohr. bron. igla; d. 4,4; š. 0,35; deb. 0,35.
17. Inv. št. S 3940; kv. 11; mkv. 76; pl. 6; odl. bron. uhana; d. 1,4; š. 0,4; deb. 0,33; op.: odebljen zaključek uhana/obsenčnika ali odl. igle?
18. Inv. št. P 8977; odl. bron. uhana; d. 3,35; š. 3,05; deb. 0,3.
19. Inv. št. P 8978; odl. žel. orodja; d. 3,5; š. 0,4; deb. 0,2.
20. Inv. št. S 4662; kv. Mr; mkv. 74; pl. 3; srednje ohr. košč. šilo; d. 7,15; š. 1,1; deb. 0,25; op.: iz metatarsusa ovce ali kože.

Tabla 34

1. Inv. št. S 3867; kv. 16; mkv. 43; pl. 4; odl. glin. posode; d. 4,1; š. 3,6; deb. 0,8; prem. 18.
2. Inv. št. S 4401; kv. He; mkv. 78; pl. 2; odl. glin. posode; d. 3; š. 2,6; deb. 0,55; prem. 15,9.
3. Inv. št. S 4533; kv. Po; pl. 3; odl. glin. posode; d. 5,2; š. 4,4; deb. 0,7; prem. 13.
4. Inv. št. S 4206; kv. 69; odl. glin. posode; d. 7,1; š. 3,4; deb. 0,5; prem. 15.
5. Inv. št. S 3723; sonda 1; odl. glin. posode; d. 4,2; š. 3,3; deb. 0,8; prem. 9,3.
6. Inv. št. S 3816; kv. 19; mkv. 37; pl. 4; odl. glin. posode; d. 3,7; š. 3,8; deb. 0,7; prem. 7,1.
7. Inv. št. S 3634; kv. 8; pl. 3,4; odl. glin. posode; d. 3; š. 2,4; deb. 0,3.
8. Inv. št. S 3861; kv. 1; mkv. 44; pl. 4; odl. glin. posode; d. 2,5; š. 3,1; deb. 1,1; prem. 6,6.
9. Inv. št. S 4544; kv. Po; mkv. 76; pl. 4; odl. glin. posode; d. 2,6; š. 1,2; deb. 0,4; prem. 8,1.
10. Inv. št. S 3700; sonda 1; pl. 3; odl. glin. posode; d. 2,1; š. 2,1; deb. 0,3.
11. Inv. št. S 4678; kv. Po; mkv. 88; pl. 2; odl. glin. posode; d. 2,4; š. 2,5; deb. 0,8.
12. Inv. št. S 3798; kv. 22; mkv. 22; pl. 3; odl. glin. posode; d. 2,3; š. 1,5; deb. 0,4; prem. 6,5.
13. Inv. št. S 3881; kv. 3; mkv. 76; pl. 5; odl. glin. posode; d. 1,8; š. 2,2; deb. 0,4.
14. Inv. št. S 3818; kv. 19; mkv. 16; pl. 4; odl. glin. posode; d. 2,1; š. 1,2; deb. 0,4.

15. Inv. št. S 4855; kv. Šp; mkv. 48; pl. 5; odl. glin. posode; d. 4,4; š. 2,8; deb. 1,2.
16. Inv. št. S 4865; kv. Ri; mkv. 88; pl. 3; odl. glin. posode; d. 4,5; š. 3; deb. 0,6; prem. 16,5.
17. Inv. št. S 4350; kv. Dr; mkv. 42; pl. 4; odl. glin. posode; d. 2,2; š. 1,5; deb. 0,7; prem. 9.
18. Inv. št. S 4861; kv. Šp; mkv. ant. ; odl. glin. posode; d. 2,6; š. 2,5; deb. 0,5; prem. 13,2.
19. Inv. št. S 3587; kv. KS; odl. glin. posode; d. 3,2; š. 3,1; deb. 0,6; op. amforica? zajemalka?.
20. Inv. št. S 3891; odl. glin. posode; d. 3,8; š. 1,2; deb. 0,95; prem. 3,7.
21. Inv. št. S 3851; kv. 22; mkv. 11; pl. 3; odl. glin. posode; d. 4,4; š. 3,8; deb. 0,8; prem. 24.
22. Inv. št. S 4609; sonda S 3A; mkv. 17; pl. 5; odl. glin. posode; d. 4; š. 3,7; deb. 0,8.

Tabla 35

1. Inv. št. S 3840; kv. 2; mkv. 14; odl. glin. posode; d. 3,8; š. 1,9; deb. 0,6; prem. 22.
2. Inv. št. S 3872; kv. 16; mkv. 73; pl. 4; odl. glin. posode; d. 4,9; š. 2,3; deb. 0,9; prem. 13,2.
3. Inv. št. S 3722; sonda 1; odl. glin. posode; d. 5; š. 4,3; deb. 0,4; prem. 5,3.
4. Inv. št. S 4638; kv. He; mkv. 16; pl. 3; odl. glin. posode; d. 2; š. 1,3; deb. 0,3; prem. 7.
5. Inv. št. S 4380; kv. Mo; mkv. 66; pl. 2; odl. glin. posode; d. 2,9; š. 1,5; deb. 0,7; prem. 9,3.
6. Inv. št. S 4659; kv. Mr; mkv. 65; pl. 3; odl. glin. posode; d. 3,2; š. 2,2; deb. 0,4; prem. 4,1.
7. Inv. št. S 3991; odl. glin. posode; d. 4,8; š. 2,1; deb. 0,3; prem. 7,1; sigilata.
8. Inv. št. S 4585; kv. An; mkv. 48; pl. 4; odl. glin. posode; d. 3,7; š. 2,05; deb. 0,55; prem. 7.
9. Inv. št. S 4535; kv. Po; mkv. 32; pl. 3; odl. glin. posode; d. 2,4; š. 1,4; deb. 0,9; prem. 5,1.
10. Inv. št. S 4860; kv. Šp; mkv. ant. ; odl. glin. posode; d. 1,5; š. 1,5; deb. 0,3; sigilata.
11. Inv. št. S 3915; kv. 12; mkv. 56; pl. 3; odl. glin. posode; d. 2,6; š. 3,2; deb. 0,29.
12. Inv. št. S 464b; odl. glin. posode; d. 2,6; š. 2,3; deb. 0,4.
13. Inv. št. S 503; odl. glin. posode; d. 2,1; š. 1,2; deb. 0,7.
14. Inv. št. S 4322; kv. 232/7; odl. glin. posode; d. 2,9; š. 4; deb. 0,8.
15. Inv. št. S 4808; kv. Pš; mkv. J. Kur.; pl. 5; odl. glin. posode; d. 1,8; š. 1,2; deb. 0,2; sigilata.
16. Inv. št. S 3874; kv. 1; mkv. 75; pl. 6; odl. glin. posode; d. 1,9; š. 1,5; deb. 0,3; sigilata.
17. Inv. št. S 3999; kv. 58; slabo ohr. žel. prstan; d. 2,2; š. 0,85; deb. 0,3; op.: močno rjast.
18. Inv. št. S 4200; slabo ohr. žel. prstan; d. 2,2; š. 1,1; deb. 0,45; op.: ohr. slaba polovica prstana z ostankom ovalnega ležišča za vložek.
19. Inv. št. S 3842; srednje ohr. bron. prstan; d. 2,1; š. 1; deb. 0,4; *sl. 10.14.*
20. Inv. št. S 3721; sonda 1; pl. 2; dobro ohr. bron. kolenčasta zaponka; d. 3,6; š. 1,4; deb. 0,2.
21. Inv. št. S 3887; kv. 19; mkv. 4; pl. 5; odl. bron. zaponke; d. 2,7; š. 1,8; deb. 0,4.
22. Inv. št. S 4293; kv. 225; odl. bron. ločne zaponke; d. 2,5; š. 0,9; deb. 0,2.
23. Inv. št. S 3602; kv. 4; pl. 3; odl. loka bron. zaponke; d. 2,1; š. 0,7; deb. 0,2.
24. Inv. št. S 4410; kv. He; mkv. 67-68; pl. 2; odl. bron. zaponke; d. 2,2; š. 1,3; deb. 0,2; op.: ohr. noga z delom loka.
25. Inv. št. S 4288; kv. 71; srednje ohr. srebrna zaponka; d. 2,6; š. 2,5; deb. 0,15; *sl. 10.12.*
26. Inv. št. S 4289; srednje ohr. bakrena spona; d. 5,95; š. 4,5; deb. 0,5; op.: trn manjka.

27. Inv. št. S 4657; kv. Mr; mkv. 67; pl. 2; odl. balzamarija; d. 2,2; š. 1,8; deb. 0,4; zelenkasto prozorno steklo.
28. Inv. št. S 3905; kv. 40; mkv. 45; pl. 2; odl. steklene posode; d. 2,7; š. 1,8; deb. 0,1; prozorno, rahlo rumenkasto, rahlo mehurčkasto steklo.
29. Inv. št. S 3603; kv. 8; pl. 3; odl. steklene posode; d. 4,2; š. 2,8; deb. 0,15; prozorno steklo.
30. Inv. št. S 4291; kv. 225; odl. steklene zapestnice; d. 3; š. 0,7; deb. 0,5; temnomodro prozorno steklo.

Tabla 36

1. Inv. št. S 321; odl. glin. posode; d. 2,4; š. 1,4; deb. 0,4; prem. 12,9.
2. Inv. št. S 4385; sonda Kastelic; odl. glin. posode; d. 1,7; š. 1,7; deb. 0,5.
3. Inv. št. S 4381; kv. Mo; mkv. 74; pl. 2; odl. glin. posode; d. 3,1; š. 2; deb. 0,4; prem. 16.
4. Inv. št. S 4308; kv. 76; odl. glin. posode; d. 4; š. 2,5; deb. 0,4.
5. Inv. št. S 4326; sonda 6; odl. glin. posode; d. 9,7; š. 4,8; deb. 0,6; prem. 21,1.
6. Inv. št. S 3897; kv. 11; mkv. 66; pl. 1; odl. glin. posode; d. 2,8; š. 2,1; deb. 0,5.
7. Inv. št. S 4333; kv. Dr; mkv. 87; pl. 2; odl. glin. posode; d. 2,5; š. 2,2; deb. 0,4; prem. 18,1.
8. Inv. št. S 3873; kv. 3; mkv. 55; pl. 3; odl. glin. posode; d. 6,8; š. 2,9; deb. 0,4; prem. 13,4.
9. Inv. št. S 4212; kv. 69; odl. glin. posode; d. 2,1; š. 2,5; deb. 0,45; 15,8.
10. Inv. št. S 3730; sonda 1; pl. 1; odl. glin. posode; d. 3,3; š. 2,3; deb. 0,5; prem. 19,9.
11. Inv. št. S 4680; kv. Po; mkv. 17; pl. 3; odl. glin. posode; d. 6,5; š. 2,8; deb. 0,5; prem. 19,1.
12. Inv. št. S 4521; kv. Ba; mkv. 22; pl. 2; odl. glin. posode; d. 3,15; š. 3,7; deb. 0,6; prem. 23.
13. Inv. št. S 4573; kv. An; mkv. 81; pl. 3; odl. glin. posode; d. 2,9; š. 1,5; deb. 0,5; prem. 16,2.
14. Inv. št. S 4971; sonda 10; mkv. sr. del; odl. glin. posode; d. 2,5; š. 2,4; deb. 0,7.

Tabla 37

1. Inv. št. S 4525; kv. Ba; mkv. 84; pl. 2; odl. glin. posode; d. 5,6; š. 3,5; deb. 0,7; prem. 25,7.
2. Inv. št. S 4988; sonda 12; pl. 1; odl. glin. posode; d. 2,9; š. 2,3; deb. 0,6.
3. Inv. št. S 4567; kv. An; mkv. 73; pl. 3; odl. glin. posode; d. 3,5; š. 1,8; deb. 0,35; prem. 16,3.
4. Inv. št. S 2340; kv. kv. 65; odl. glin. posode; d. 4; š. 3,5; deb. 0,5; prem. 29,8.
5. Inv. št. S 4989; sonda 12; pl. 1; odl. glin. posode; d. 3,3; š. 2,9; deb. 0,4; prem. 19.
6. Inv. št. S 4527; kv. Po; mkv. 23; pl. 2; odl. glin. posode; d. 3; š. 1,5; deb. 0,5; prem. 12,3.
7. Inv. št. S 4522; kv. Ba; mkv. 41; pl. 2; odl. glin. posode; d. 1,9; š. 1,7; deb. 0,4.
8. Inv. št. S 4744; kv. Ni; mkv. 53; pl. 4; odl. glin. posode; d. 2,8; š. 2,8; deb. 0,8; krožnik/pladenj.
9. Inv. št. S 3898; kv. 11; pl. 1; odl. glin. posode; d. 4,2; š. 2,85; deb. 0,6.
10. Inv. št. S 4656; kv. Mr; mkv. 77; pl. 2; odl. glin. posode; d. 2,8; š. 1,6; deb. 0,65.
11. Inv. št. S 3779; sonda 1; pl. 1; odl. glin. posode; d. 2,6; š. 1,3; deb. 0,5.
12. Inv. št. S 3896; kv. 15; odl. glin. posode; d. 3,4; š. 3,1; deb. 0,5.
13. Inv. št. S 4205; kv. 69; odl. glin. posode; d. 3,2; š. 2,8; deb. 0,5.

14. Inv. št. S 4592; sonda S 3A; mkv. 57; pl. 2; odl. glin. posode; d. 2,2; š. 2,2; deb. 0,4.
15. Inv. št. S 4791; kv. Ja; mkv. 81; pl. 2; odl. glin. posode; d. 1,9; š. 1,85; deb. 0,3.
16. Inv. št. S 4974; sonda 10; mkv. Z del; odl. glin. posode; d. 1,9; š. 2; deb. 0,65.
17. Inv. št. S 3612; kv. 9; pl. 2; odl. glin. posode; d. 6,5; š. 2,9; deb. 2.

Tabla 38

1. Inv. št. S 4870; kv. Ir; mkv. 48; pl. 3; odl. glin. posode; d. 6,4; š. 3,9; deb. 0,6; prem. 20,5.
2. Inv. št. S 4973; sonda 10; mkv. sr. del; odl. glin. posode; d. 5,8; š. 3,7; deb. 0,6; prem. 12,2.
3. Inv. št. S 3878; kv. 3; mkv. 73; pl. 4; odl. glin. posode; d. 4,9; š. 2,1; deb. 0,4; prem. 7,2; *sl. 10.15*".
4. Inv. št. S 4530; kv. Po; mkv. 64; pl. 2; odl. glin. posode; d. 1,5; š. 2; deb. 0,6.
5. Inv. št. S 4665; kv. Da; mkv. 51; pl. 2; odl. glin. posode; d. 3,3; š. 2,2; deb. 0,6; prem. 20,1.
6. Inv. št. S 4593; sonda S 3A; mkv. 57; pl. 2; odl. glin. posode; d. 4,8; š. 2,6; deb. 0,85; prem. 14,3.
7. Inv. št. S 4327; sonda 6; odl. glin. posode; d. 7; š. 4,3; deb. 0,6; prem. 14.
8. Inv. št. S 4598; sonda S 3A; mkv. 35; pl. 4; odl. glin. posode; d. 8,7; š. 6,8; deb. 1,1; prem. 10,8.
9. Inv. št. S 4987; sonda 12; pl. 1; odl. glin. posode; d. 4,8; š. 5,6; deb. 0,5; prem. 11.
10. Inv. št. S 3712; sonda 1; pl. 8; odl. glin. posode; d. 2,2; š. 1,7; deb. 0,6; prem. 8,15.
11. Inv. št. S 4549; kv. An; mkv. 27; pl. 3; odl. glin. posode; d. 4,6; š. 2; deb. 0,4; prem. 10,2.
12. Inv. št. S 4325; sonda 6; odl. glin. posode; d. 5,2; š. 6,8; deb. 0,6; prem. 27,8.
13. Inv. št. S 4990; sonda 12; pl. 1; odl. glin. posode; d. 5,7; š. 2,3; deb. 0,7; prem. 5,4.
14. Inv. št. S 4324; sonda 6; odl. glin. posode; d. 5,8; š. 2,3; deb. 0,75; prem. 5,8.
15. Inv. št. S 3693; sonda 1; odl. glin. posode; d. 3; š. 1,7; deb. 0,4; prem. 11,9.
16. Inv. št. S 3655; kv. 5; pl. 2; odl. glin. posode; d. 2,7; š. 2,8; deb. 0,65.
17. Inv. št. S 3863; kv. 1; mkv. 73; pl. 5; odl. steklene posode; d. 1,3; š. 2,4; deb. 0,2; rumeno prozorno steklo.

Tabla 39

1. Inv. št. S 4666; kv. Da; mkv. 61; pl. 2; srednje ohr. žel. žebelj; d. 8,85; š. 1,3; deb. 0,45.
2. Inv. št. S 4763; kv. Dr; mkv. 15; pl. 2; srednje ohr. žel. žebelj; d. 7,4; š. 1,5; deb. 0,35; op.: dvokapna glavica.
3. Inv. št. S 4595; sonda S 3A; mkv. 17; pl. 3; dobro ohr. žel. žebelj; d. 4,8; š. 1; deb. 0,3.
4. Inv. št. S 4668; kv. Da; mkv. 73; pl. 2; srednje ohr. žel. strešni žebelj; d. 4,3; š. 1,1; deb. 0,3.
5. Inv. št. S 4596; sonda S 3A; mkv. 35; pl. 3; odl. žel. žebnja; d. 3,3; š. 1,2; deb. 0,45.
6. Inv. št. S 4630; sonda S 4B; mkv. 14; dobro ohr. žel. podkovski žebelj; d. 3,15; š. 1,6; deb. 0,35.
7. Inv. št. S 4667; kv. Da; mkv. 71; pl. 2; odl. žel. žebnja; d. 4,7; š. 0,5; deb. 0,4.
8. Inv. št. S 4292; kv. 71; odl. žel. podkve; d. 7,6; š. 2,1; deb. 0,35.
9. Inv. št. S 4929; kv. Za; mkv. 71; pl. 2; dobro ohr. žel. puščica; d. 6,6; š. 1,5; deb. 0,15.
10. Inv. št. S 4730; kv. Ro; mkv. 65; pl. 4; dobro ohr. žel. ost samostrelne puščice; d. 10; š. 0,9; deb. 0,3.

10.1. DODANI PREDMETI

1. Inv. št. S 3828; kv. Id; mkv. 27; pl. 3, odl. kremenovega prodnika (kresilnik?); d. 1,8; š. 1,6; d. 0,75; *sl. 10.16.*

2. Inv. št. S 5066; sonda 15; bronasta svetinjica sv. Benedikta; d. 1,7; š. 1,5; d. 0,15; aver: svetniška figura je izbrisana do nespoznavnosti, vidne so samo štiri črke napisa [CR]VX S(ancti) P(atris) [BENEDICTI]. Rever: v obodnem polju so križci med njimi je mogoče prepoznati črke S.IHS(?).D....I, v napisnem polju, ki obdaja križ je prepoznaven začetek standardnega napisa V.R.S.N.[S.M.V.S.M.Q.L.I.] V.B.MRA(?), od napisa med kraki križa je viden C.[S.P.B.], od na pisa na križu pa C.S.[P.B./N.D.S.M.D.]. Prvotno velikost svetinjice je mogoče rekonstruirati na pribl. 2,3 cm širine in 2,9 cm višine; *sl. 10.17.*

3. Inv. št. S 4294; Vrtnarija sonda 1; bronasta svetinjica sv. Benedikta; d. 2; š. 1,9; d. 0,05; aver: komaj opazen poklon sv. Treh kraljev. Rever: H(eilige) 3 KONIG(e) CASPAR MELCH[I] OR BALTHASA[R] BITTET FVR VN(s) IEZ VND IN DEN STER(b)EST(unden); *sl. 10.18.*

10.2. NOVCI

Na območju najdišča so bili med najdbami vse od leta 1949 dalje tudi novci. Skupaj so jih našli 35, od tega 24 v grobovih (27, 286 in zakladna najdba ogrlice iz 22 novcev v grobu 95). Tukaj predstavljamo samo tiste, ki niso del grobnih vsebin. Določili so jih v Numizmatičnem kabinetu NMS, kjer jih tudi hranijo.

Zajeti so naslednji podatki: inv. št; sonda/oznaka; kv; mkv; plast; koordinate; objava; teža; premer; ohranjenost; datum najdbe; opombe; cesar; tip; leto od-do; kovnica; oznaka; datacija.

1. LJ 76679; PN 78/17; 11; 2/3 (v bližini črne lise od kola); 17 mm; dobro ohr.; 08.06.1978; Claudius I; Quad; 41-43; Rom; RIC 84-91; antika.

2. LJ 76675; PN 75/46; 5; 2; x=-7,65; y=6,86; z=-1,26; FMR-SI I 95/1-2; Prešern 1991, 14/1; 7,12g; 24×27 mm; izrabljen; 13.08.1975; Hadrianus; As; 125-128; Rom; RIC 669c; antika.

3. LJ 76672; NI; 63; 3; x=-7,03; y=-1,07; z=0,66; Prešern 1991, 14/2; 8,28g; 26×27 mm; dobro ohr.; 28.05.1982; Hadrianus; As; 125-128; Rom; RIC 678; antika.

4. LJ 76678; plast humusa med zidovoma 1 in 2; 1,93g; 19 mm; dobro ohr.; 1951; Geta; D; 210; Rom; RIC 69a; antika.

5. LJ 76676; 2,98g; 18 mm; dobro ohr.; 1951; Gallienus; An; 260-261; Rom; RIC 256K; MIR 351a; antika.

6. LJ 76682; Ri; 87; 4; x=32,61; y=-16,35; z=-1,88; 1,49g; 18×19 mm; dobro ohr.; 25.06.1983; Gallienus; An; 262; Rom; RIC 227K; MIR 458f; antika.

7. LJ 76673; Sonda 4; C; 32; x=-0,59; y=2,42; z=-0,64; Prešern 1991, 14/3; 1,13g; 13 mm; izrabljen; 18.06.1982; Constans; Cen; 337-340; Are; RIC 6; 7; PCO?; antika.

8. LJ 76674; Sonda 4; B; 72; 5; x=0,57; y=4,46; z=-0,71; Prešern 1991, 14/4; 1,29g; 17 mm; dobro ohr.; 18.06.1982; Tip; Fel Temp Reparatio, galeja; Constans; AE 3; 348-350; ?; RIC ?; ?; antika.

9. LJ 76680; PN 76/12; 12; 19; 3; z=-1,7; 1,05g; ožgan, fragmentiran, izrabljen; 09.08.1976; Tip; Fel Temp Reparatio, padajoči konjenik ?; Constans, Constantius II., Constantius Gallus ali Iulianus; AE 3; 348-361; ?; RIC ?; ?; antika.

10. LJ 76681; 36; x=2,4; y=0,7; z=-0,28; 2,67g; 21 mm; dobro ohr.; 1949; Maria Theresia (1740-1780); Soldo; 1763; Graz; Eyp. 462b/1; novi vek.

11. LJ 76683; 2; 27; 2; 3,22g; 20 mm; dobro ohr.; 15.09.1976; Franz Josef I. (1848-1916); 2 Heller; 1910; Wien; Jaeckel 373/19; novi vek.

Sl. 10.1: Odlomek ustja posode. Groba površina. Inv. št. S 4863. (Glej še *T. 1: 1.*)

Abb. 10.1: Randfragment. Grobe Oberfläche. Inv. Nr. S 4863. (Siehe auch *Taf. 1: 1.*)

Sl. 10.4: Dno lonca z odtisom ploščice. Inv. št. S 4944. (Glej še *T. 16: 3.*)

Abb. 10.4: Gefäßboden mit Zwischenscheibenabdruck. Inv. Nr. S 4944. (Siehe auch *Taf. 16: 3.*)

Sl. 10.2: Odlomek ustja posode. Vrezi na vratu zunaj niso okras, ampak del potegov, s katerimi je bila zunanja površina poševno zglajena. Inv. št. S 4217. (Glej še *T. 6: 9.*)

Abb. 10.2: Randfragment. Die Einschnitte auf dem Hals sind keine Verzierung sondern herstellungstechnisch bedingte Spuren von der Glättung der Oberfläche. Inv. Nr. S 4217. (Siehe auch *Taf. 6: 9.*)

Sl. 10.5: Odlomek ustja pokrova. Pustilo je najverjetneje oglje. Inv. št. S 3884. (Glej še *T. 18: 10.*)

Abb. 10.5: Deckelrandfragment. Bei der Magerung handelt es sich am wahrscheinlichsten um Holzkohle. Inv. Nr. S 3884. (Siehe auch *Taf. 18: 10.*)

Sl. 10.3: Odlomek okrašenega ostenja posode. Zdi se, da je bila zunanja površina posuta s srebrno sljudo. Inv. št. S 4363. (Glej še *T. 14: 14.*)

Abb. 10.3: Verziertes Wandfragment. Die Oberfläche scheint mit Silberglimmer bestreut zu sein. Inv. Nr. S 4363. (Siehe auch *Taf. 14: 14.*)

Sl. 10.6: Vretence je bilo izrezljano iz odlomka antične posode. Inv. št. S 4871. (Glej še *T. 18: 17.*)

Abb. 10.6: Spinnwirtel aus dem Fragment eines römischerzeitlichen Gefäßes. Inv. Nr. S 4871. (Siehe auch *Taf. 18: 17.*)

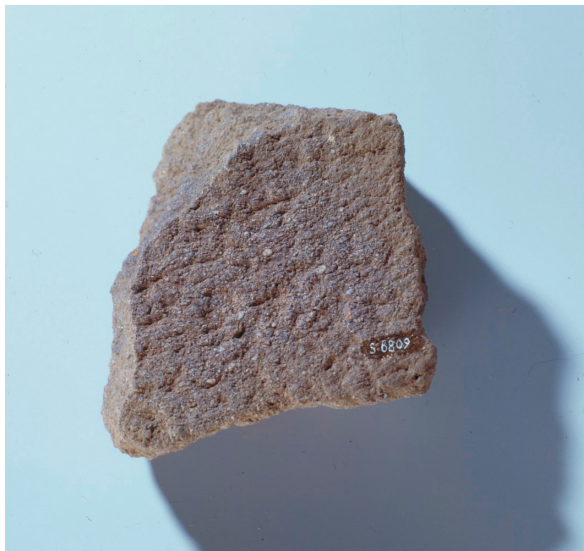
Sl. 10.7: Hišni omet. Odlomek z žlebovi na površini (odtis lesa?). Pustilo so posamezna zrna apnenca, večinoma pa sledovi rastlinskih stebel (slama?). Inv. št. S 4312. (Glej še *T. 19: 14.*)
Abb. 10.7: Wandverputz. Fragment mit den Rinnen (Holzabdrücke?) auf der Oberfläche. Die Magerung besteht aus einzelnen Kalkpartikeln, interessant sind die Abdrücke der Pflanzenhalme (Stroh?). Inv. Nr. S 4312. (Siehe auch *Taf. 19: 14.*)

Sl. 10.9: Odlomek okrašenega ostenja posode s prismojenimi ostanki in svetlečo površino zunaj in znotraj. Inv. št. S 3869. (Glej še *T. 26: 29.*)
Abb. 10.9: Verziertes Wandfragment mit anhaftenden Speiseresten und außen und innen glänzender Oberfläche. Inv. Nr. S 3869. (Siehe auch *Taf. 26: 29.*)

Sl. 10.8: Odlomek vratu glinaste posode. V prelomu je odtis semena. Inv. št. S 3933. (Glej še *T. 26: 24.*)
Abb. 10.8: Halsfragment von einem Keramikgefäß. Im Bruch ein Samenabdruck. Inv. Nr. S 3933. (Siehe auch *Taf. 26: 24.*)

Sl. 10.10: Del spodnjega kamna rotacijskih žrnelj. Na poševni zgornji površini so prečni sledovi obrabe. Inv. št. S 6809. (Glej še *T. 29: 1.*)
Abb. 10.10: Unterer Stein der Rotationshandmühle. Auf der schiefen Oberfläche sind schräge Benutzungsspuren zu erkennen. Inv. Nr. S 6809. (Siehe auch *Taf. 29: 1.*)

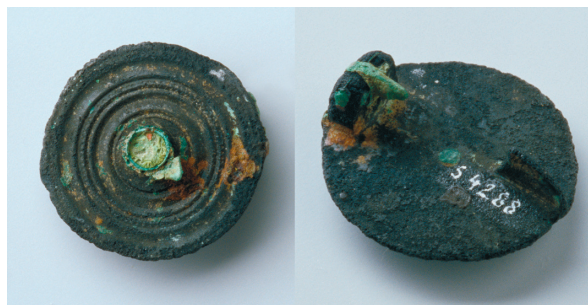
Sl. 10.11: Obesek. Na bakreni pozlačeni ploščici je reliefna podoba leva. Inv. št. S 3841. (Glej še *T. 29: 22.*)

Abb. 10.11: Anhänger. Vergoldetes Kupferplättchen mit Löwenreliefdarstellung. Inv. Nr. S 3841. (Siehe auch *Taf. 29: 22.*)

Sl. 10.14: Bronzast prstan. Na razširjenem čelnem delu je ovalna ploščica iz črne in bele steklene paste, ki posnema gemo. Inv. št. S 3842. (Glej še *T. 35: 19.*)

Abb. 10.14: Bronzefingerring. Die verbreiterte Ansichtseite wird durch ein eine Gemme nachahmendes Ovalplättchen aus schwarzer und weißer Glaspaste bestimmt. Inv. Nr. S 3842. (Siehe auch *Taf. 35: 19.*)

Sl. 10.12: Srebrna zaponka. Inv. št. S 4288. (Glej še *T. 35: 25.*)

Abb. 10.12: Silberfibel. Inv. Nr. S 4288. (Siehe auch *Taf. 35: 25.*)

Sl. 10.13: Kamnito vretence. Inv. št. S 4783. (Glej še *T. 29: 6.*)

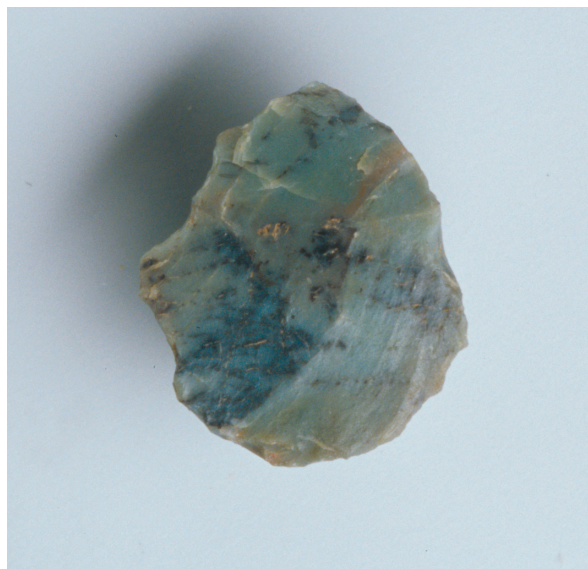
Abb. 10.13: Steinwirtel. Inv. Nr. S 4783. (Siehe auch *Taf. 29: 6.*)

Sl. 10.15: Dno visokosrednjeveškega lonca. Vidi se, da je bila posoda pri izdelavi dvakrat preložena preko podložne ploščice. Inv. št. S 3878. (Glej še *T. 38: 3.*)

Abb. 10.15: Boden des hochmittelalterlichen Topfes. Zu sehen ist, dass das Gefäß während der Herstellung zweimal verlagert wurde (Zwischenscheibeabdrücke). Inv. Nr. S 3878. (Siehe auch *Taf. 38: 3.*)

Sl. 10.16: Odlomek kremenovega prodnika. Inv. št. S 3828.
Abb. 10.16: Quarzkieselfragment. Inv. Nr. S 3828.

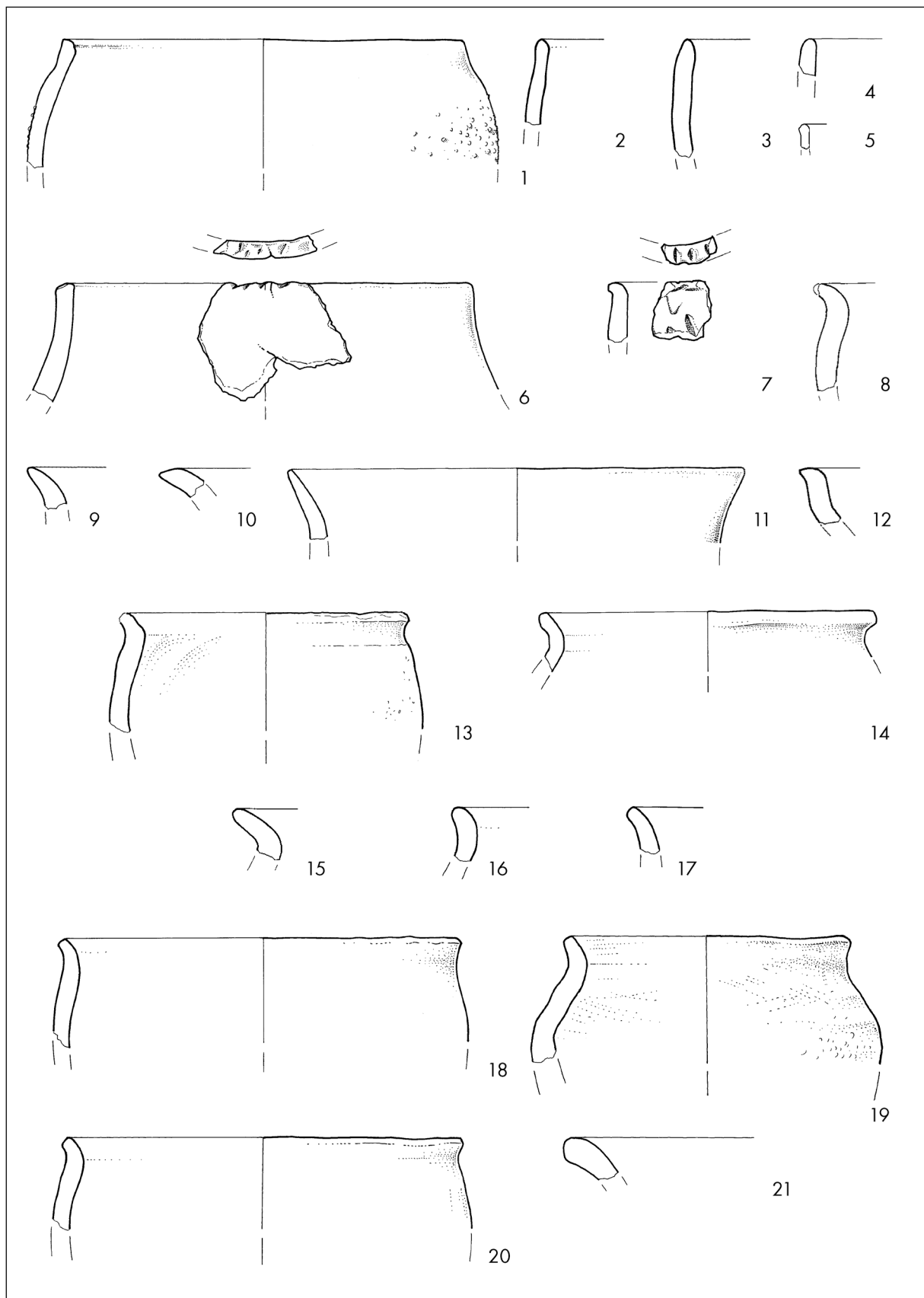

Sl. 10.17: Svetinjica sv. Benedikta. Inv. št. S 5066.
Abb. 10.17: Pilgerzeichen des Hl. Benediktus. Inv. Nr. S 5066.

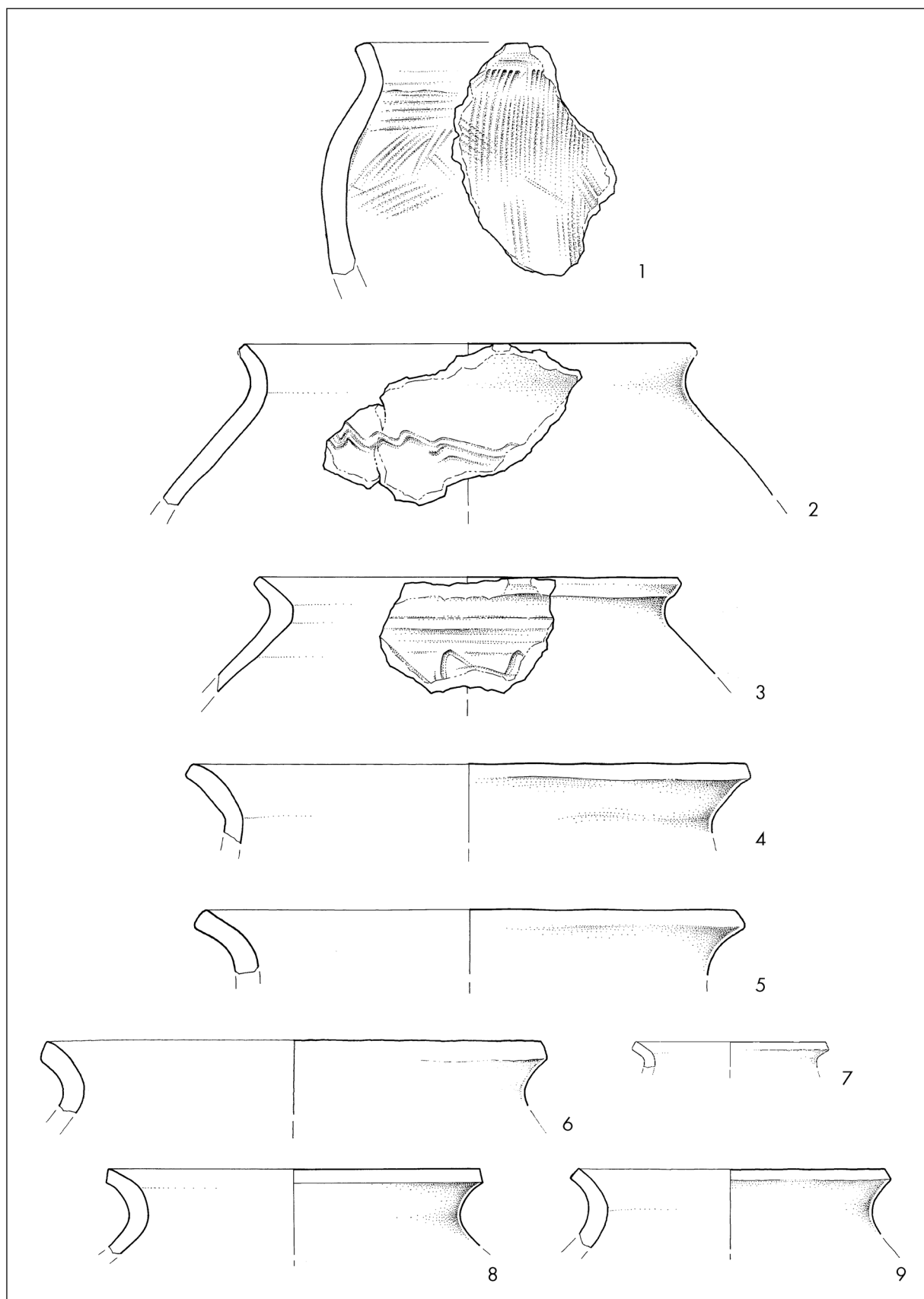
Sl. 10.18: Svetinjica sv. treh kraljev. Inv. št. S 4294.
Abb. 10.18: Pilgerzeichen der Hl. Drei Könige. Inv. Nr. S 4294.

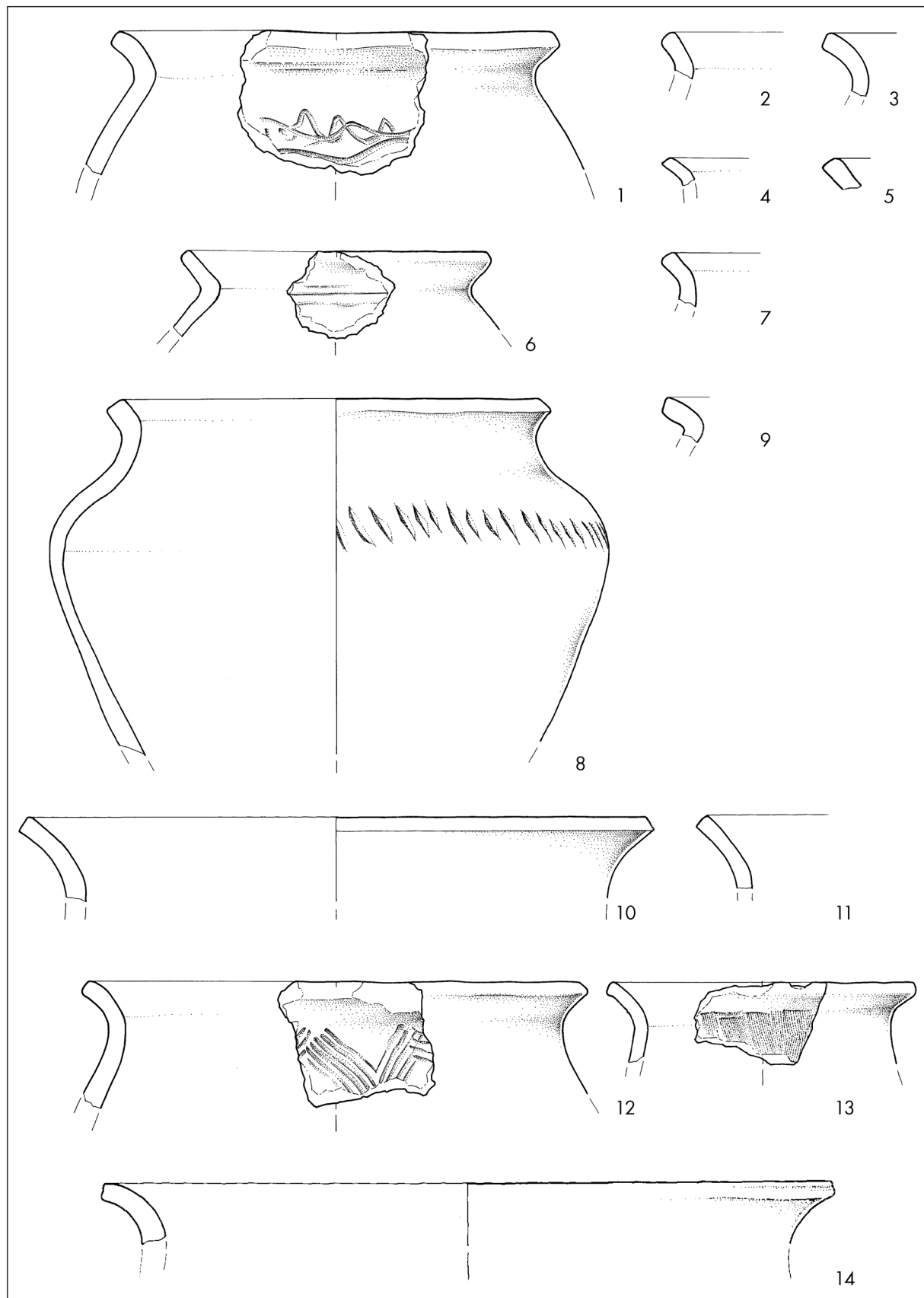

T. 1: Bled, Pristava. Vse lončenina. M. = 1:2.

Taf. 1: Bled, Pristava. Alles Keramik. M. = 1:2.

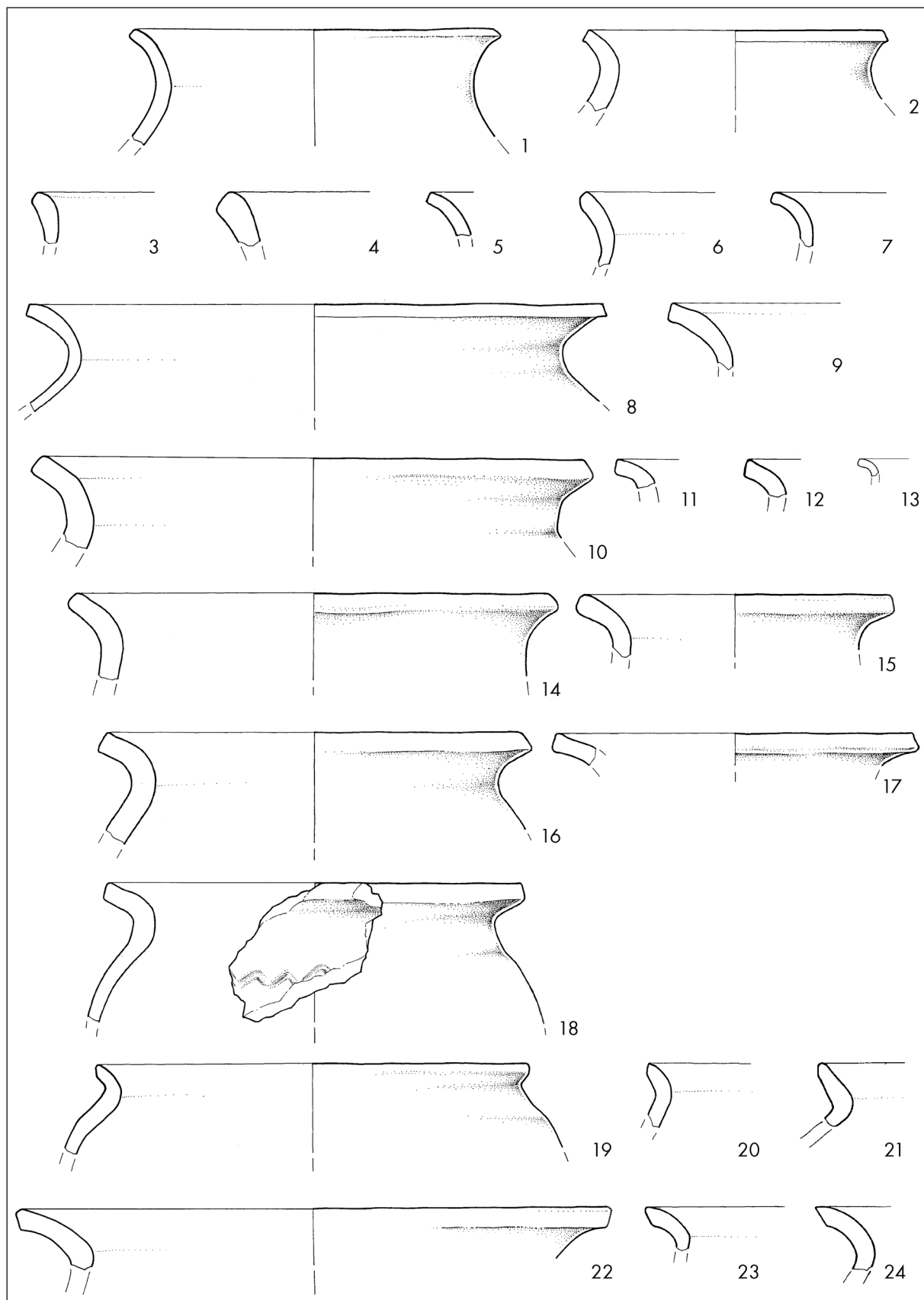
T. 2: Bled, Pristava. Vse lončenina. M. = 1:2.
Taf. 2: Bled, Pristava. Alles Keramik. M. = 1:2.

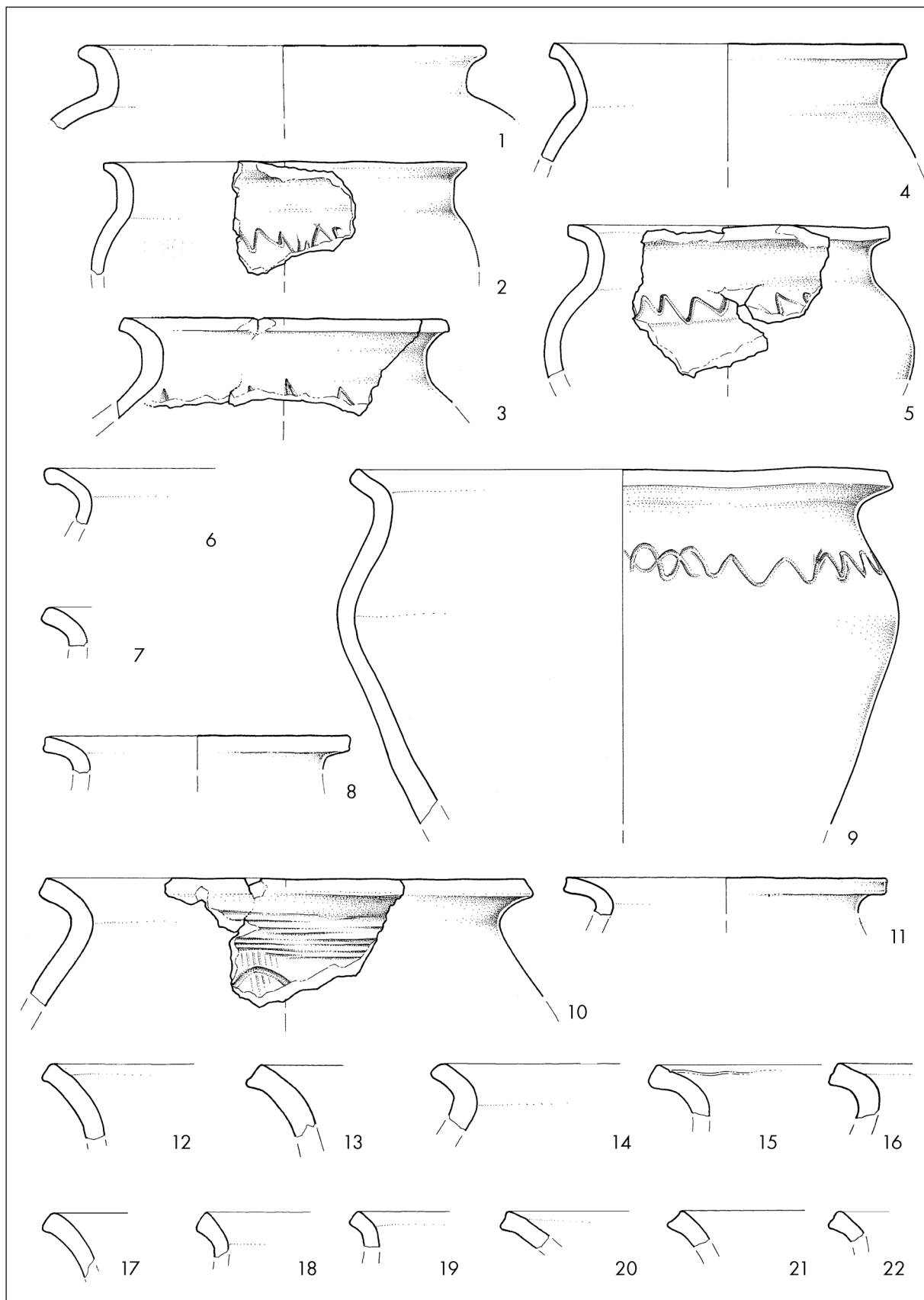
T. 3: Bled, Pristava. Vse lončenina. M. = 1:2.

Taf. 3: Bled, Pristava. Alles Keramik. M. = 1:2.

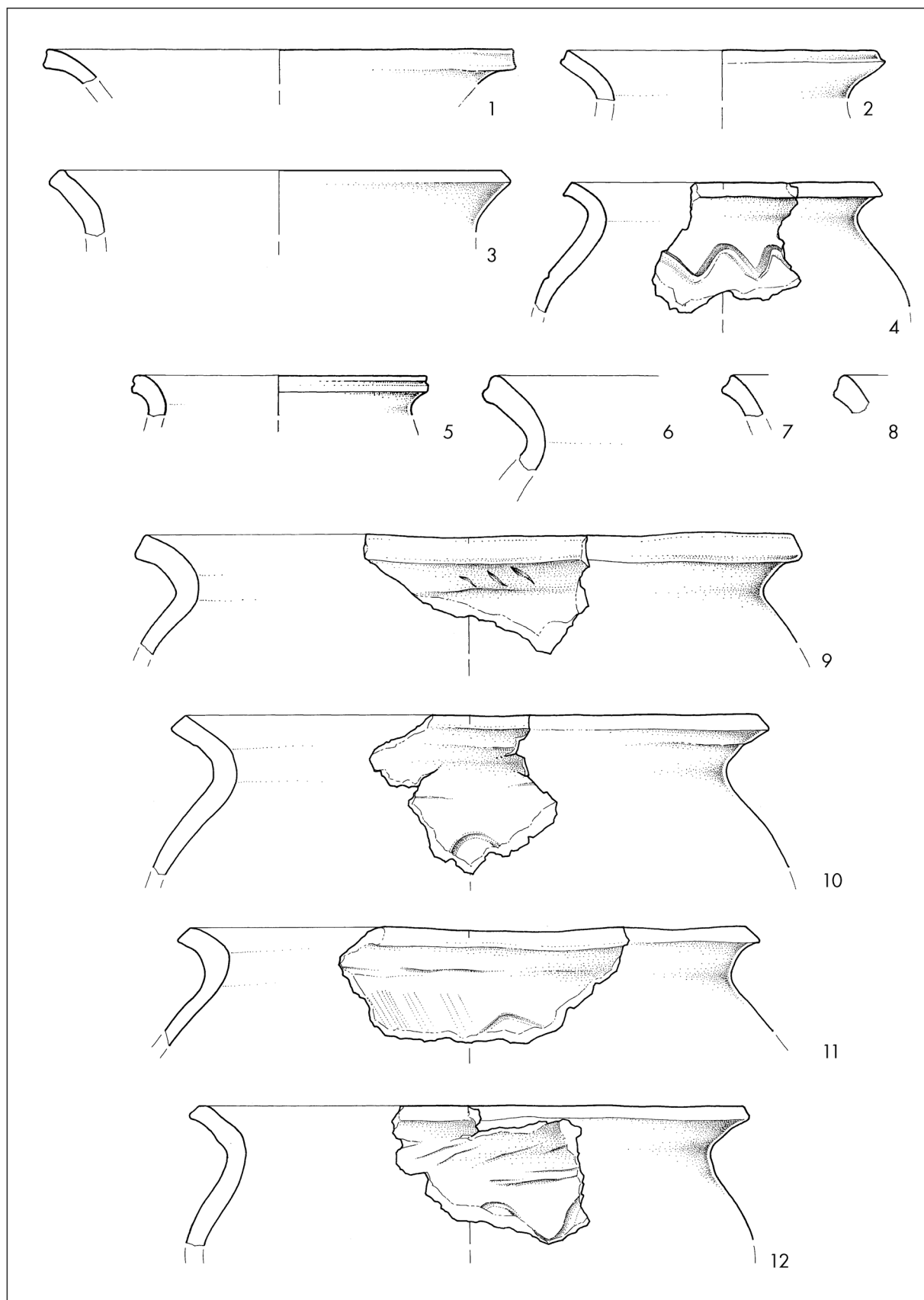

T. 4: Bled, Pristava. Vse lončenina. M. = 1:2.
 Taf. 4: Bled, Pristava. Alles Keramik. M. = 1:2.

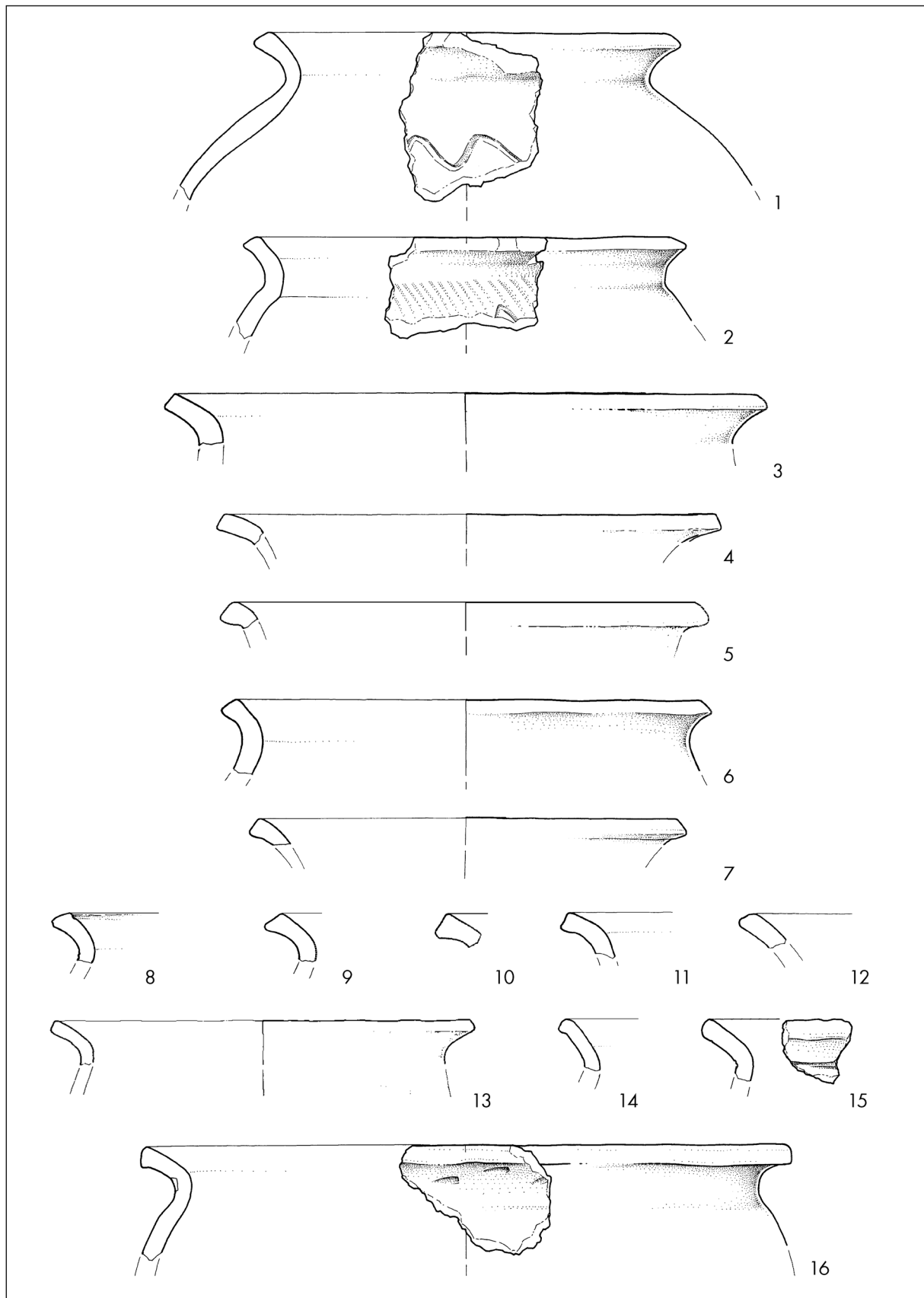

T. 5: Bled, Pristava. Vse lončenina. M. = 1:2.
 Taf. 5: Bled, Pristava. Alles Keramik. M. = 1:2.

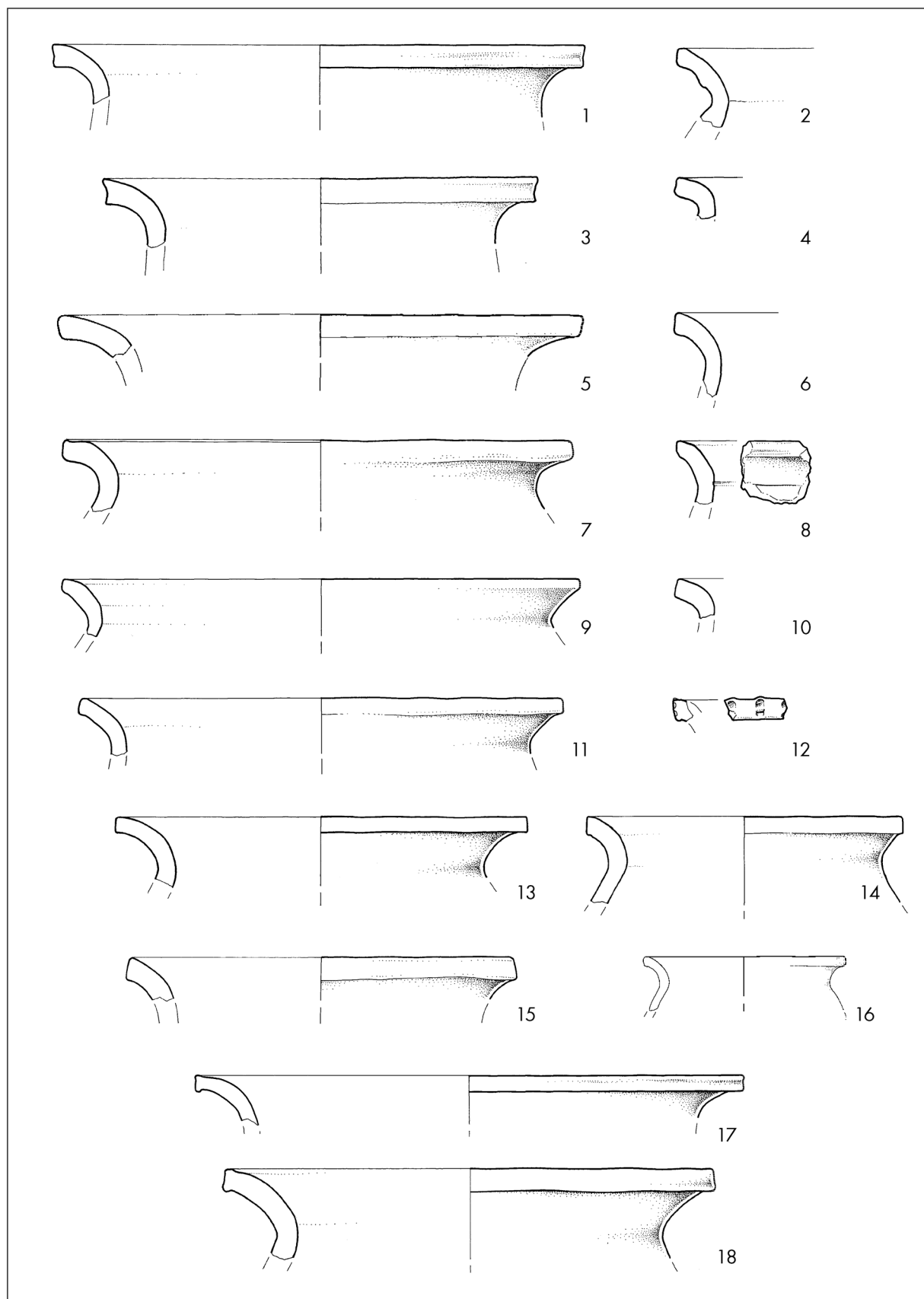
T. 6: Bled, Pristava. Vse lončenina. M. = 1:2.

Taf. 6: Bled, Pristava. Alles Keramik. M. = 1:2.

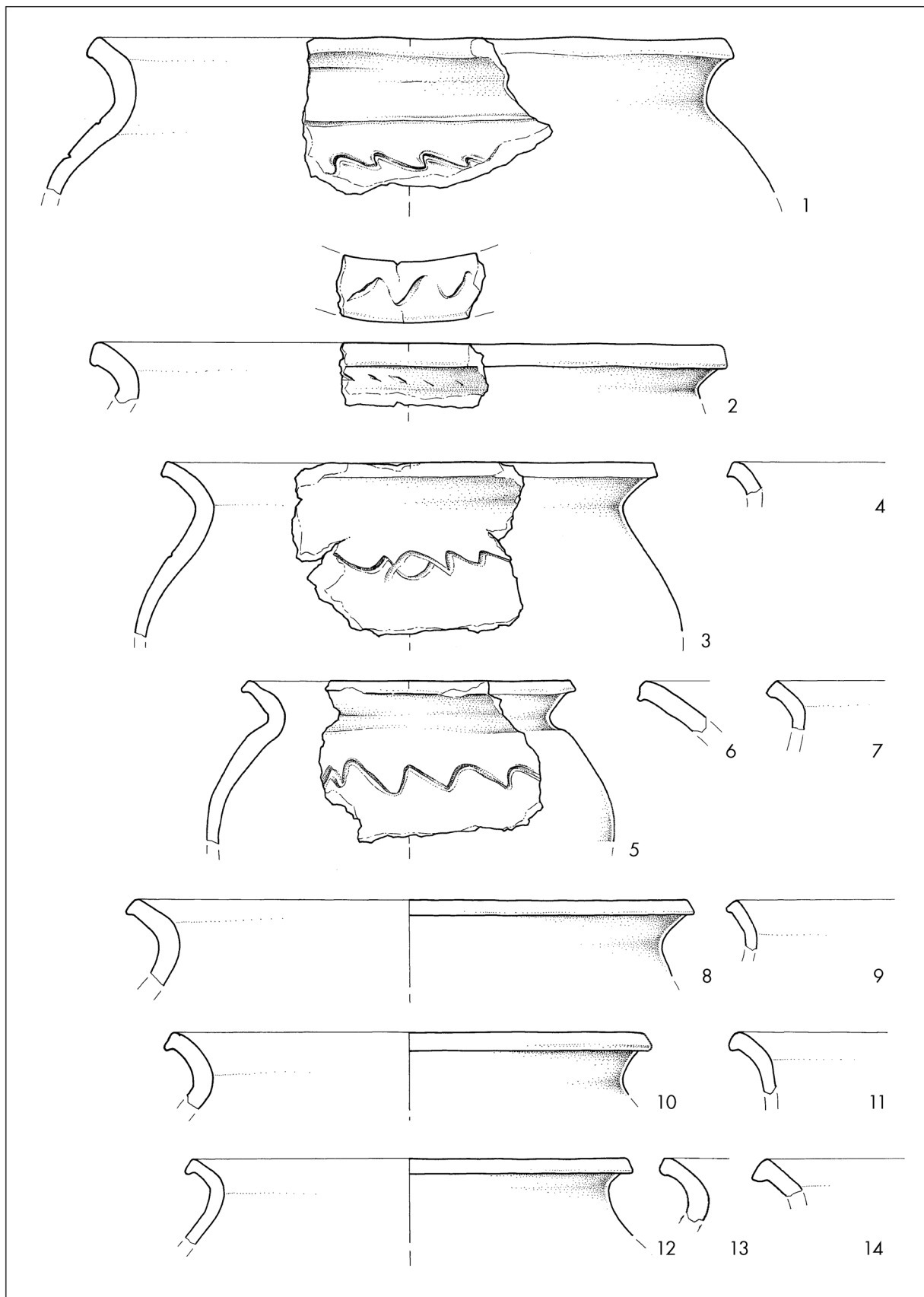

T. 7: Bled, Pristava. Vse lončenina. M. = 1:2.
 Taf. 7: Bled, Pristava. Alles Keramik. M. = 1:2.

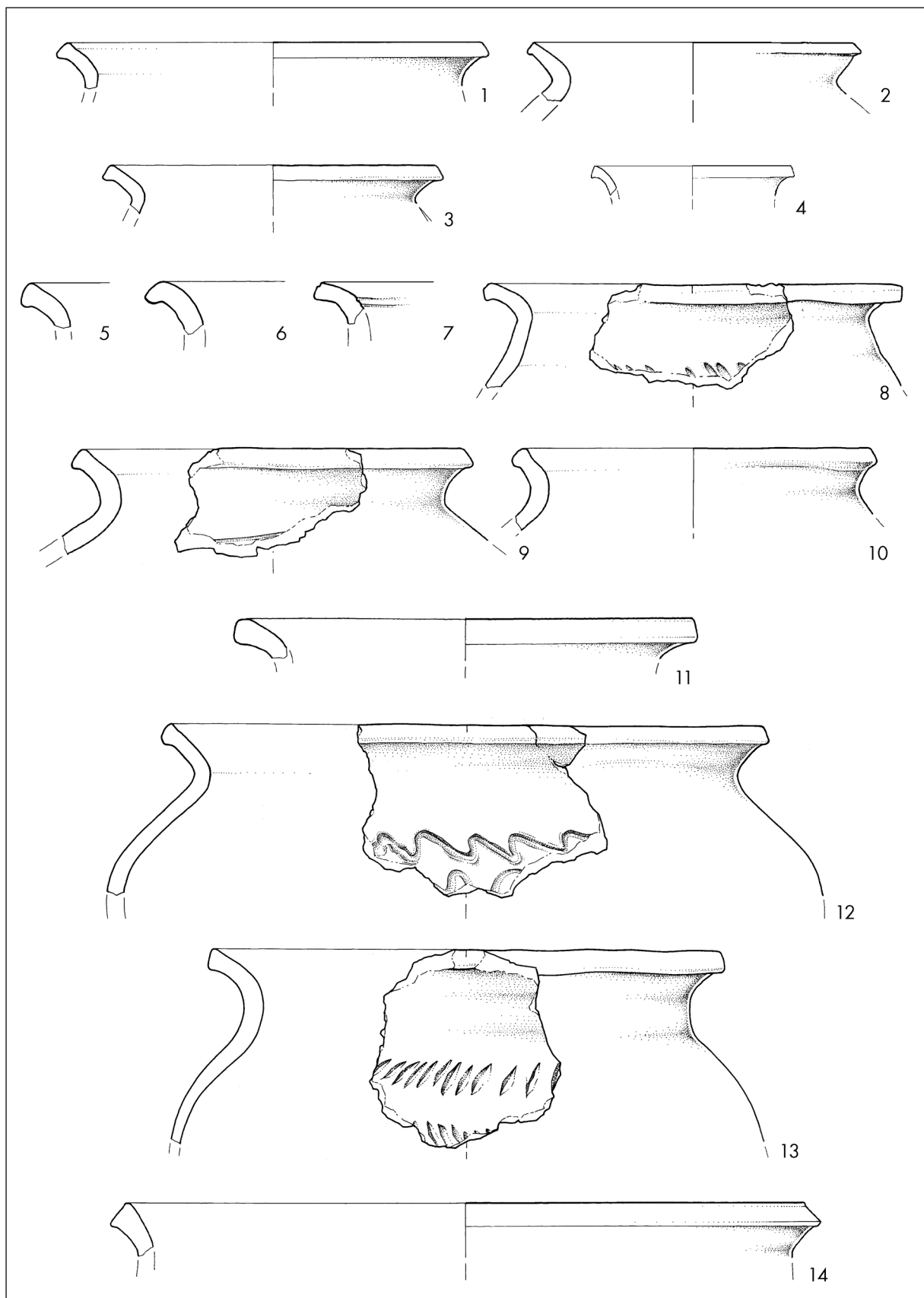

T. 8: Bled, Pristava. Vse lončenina. M. = 1:2.
 Taf. 8: Bled, Pristava. Alles Keramik. M. = 1:2.

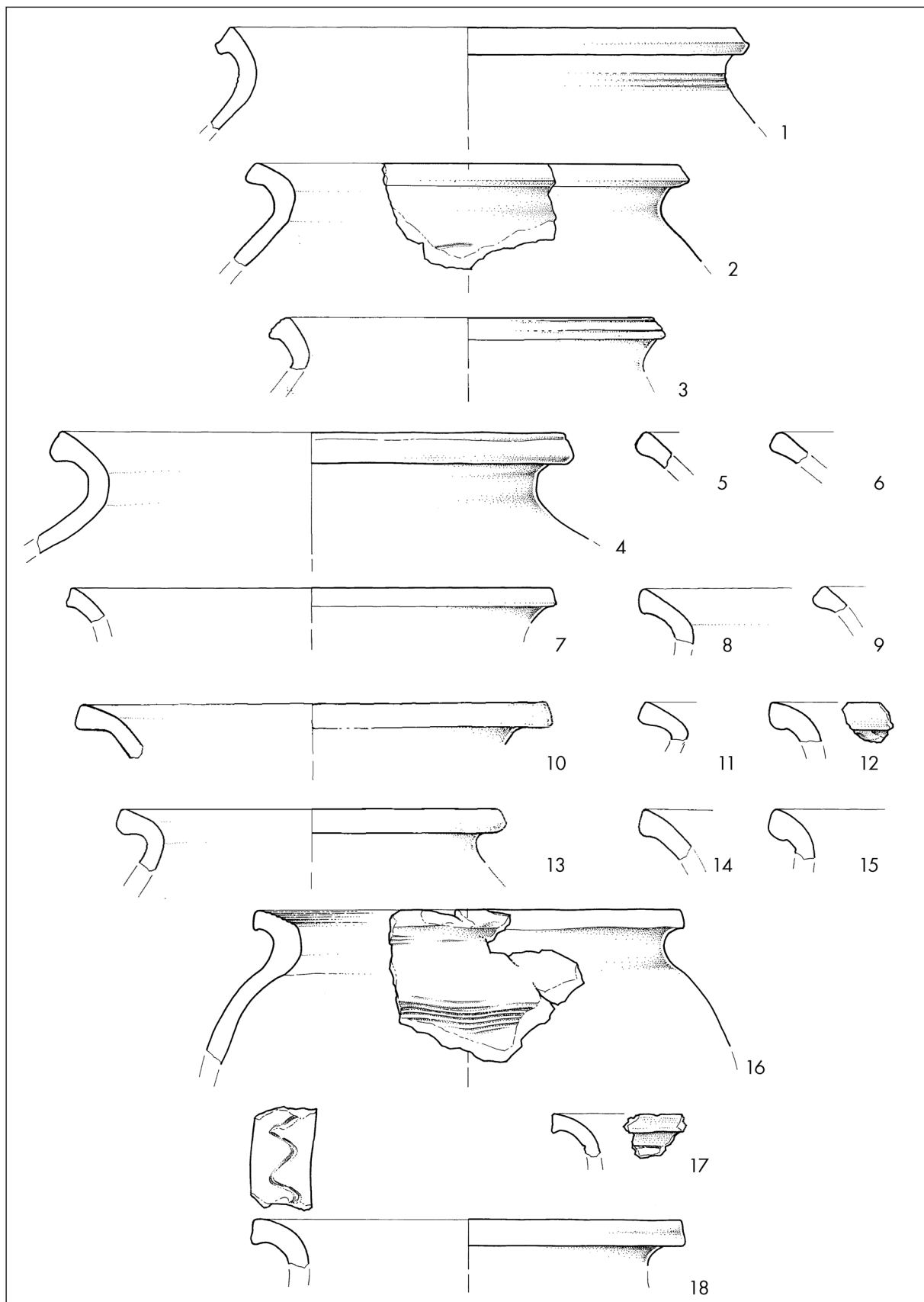

T. 9: Bled, Pristava. Vse lončenina. M. = 1:2.
 Taf. 9: Bled, Pristava. Alles Keramik. M. = 1:2.

T. 10: Bled, Pristava. Vse lončenina. M. = 1:2.

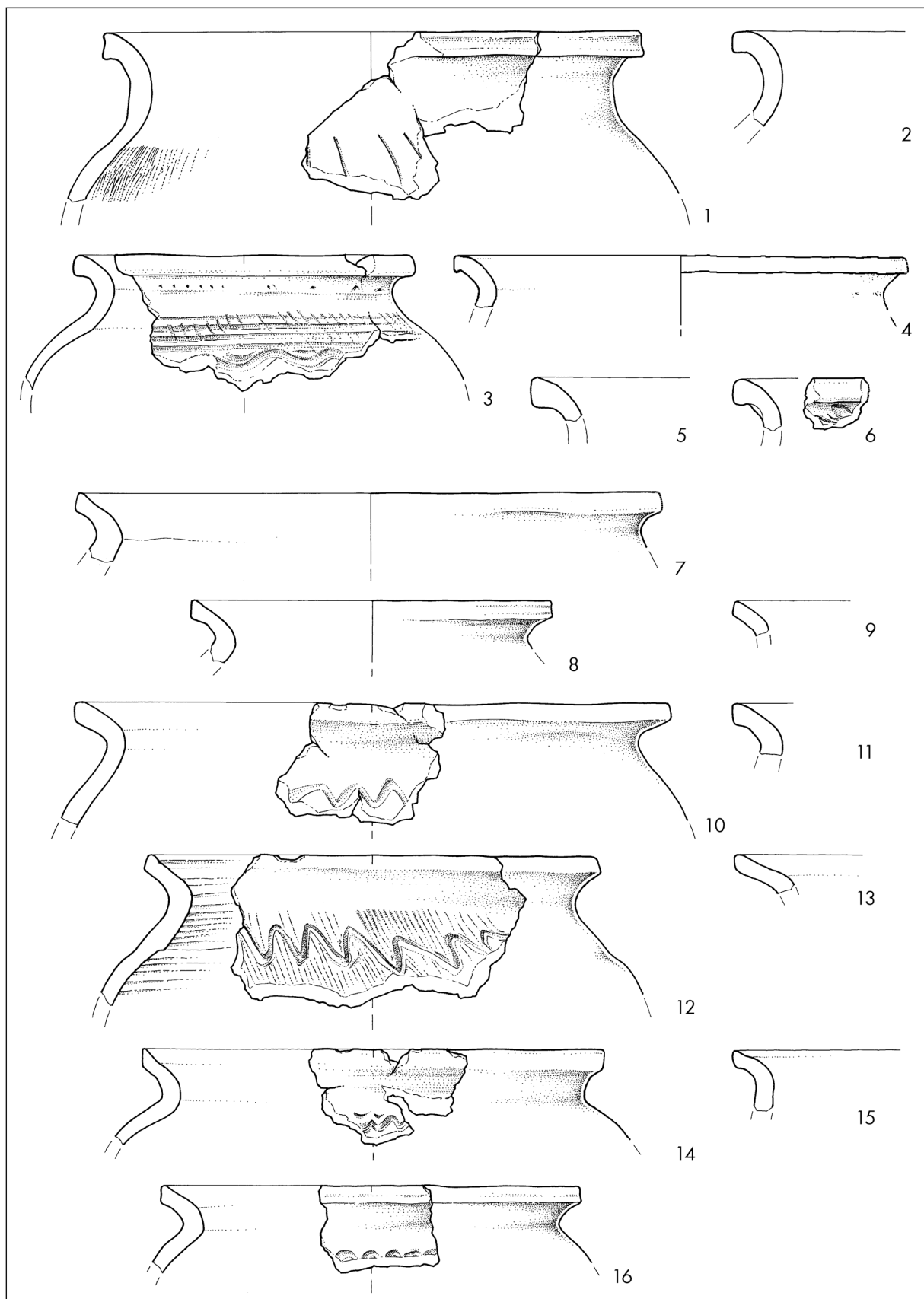
Taf. 10: Bled, Pristava. Alles Keramik. M. = 1:2.

T. 11: Bled, Pristava. Vse lončenina. M. = 1:2.

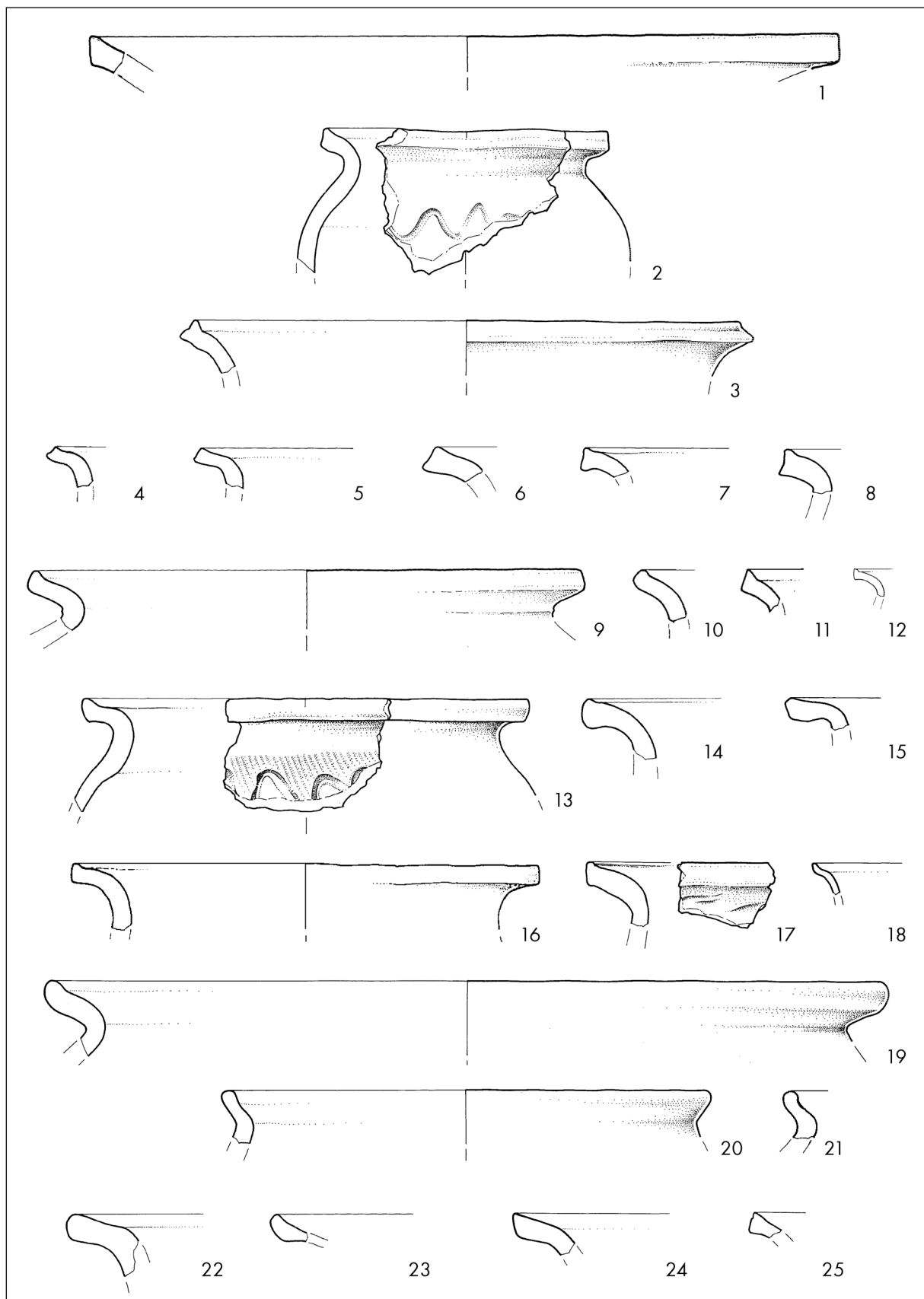
Taf. 11: Bled, Pristava. Alles Keramik. M. = 1:2.

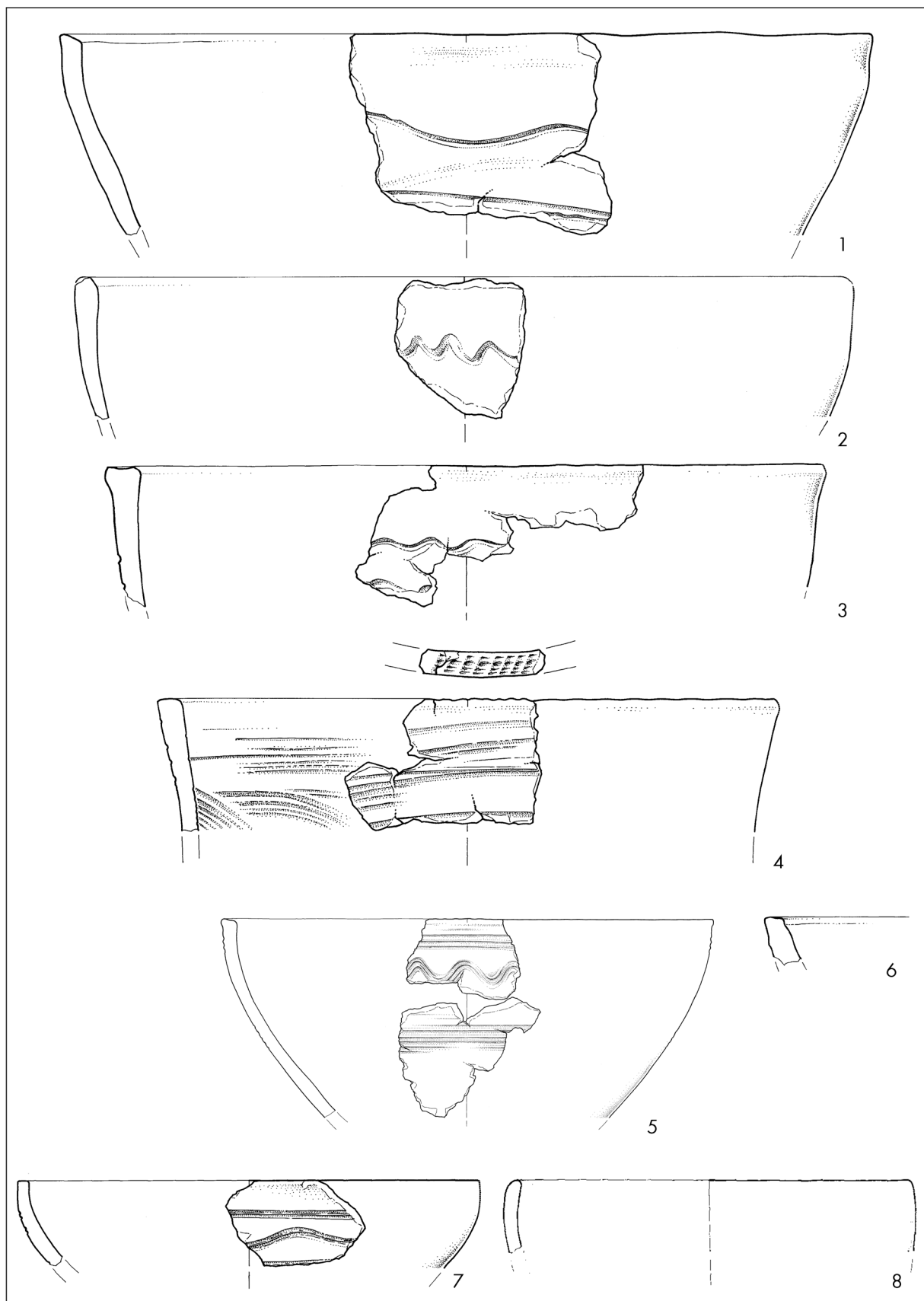

T. 12: Bled, Pristava. Vse lončenina. M. = 1:2.

Taf. 12: Bled, Pristava. Alles Keramik. M. = 1:2.

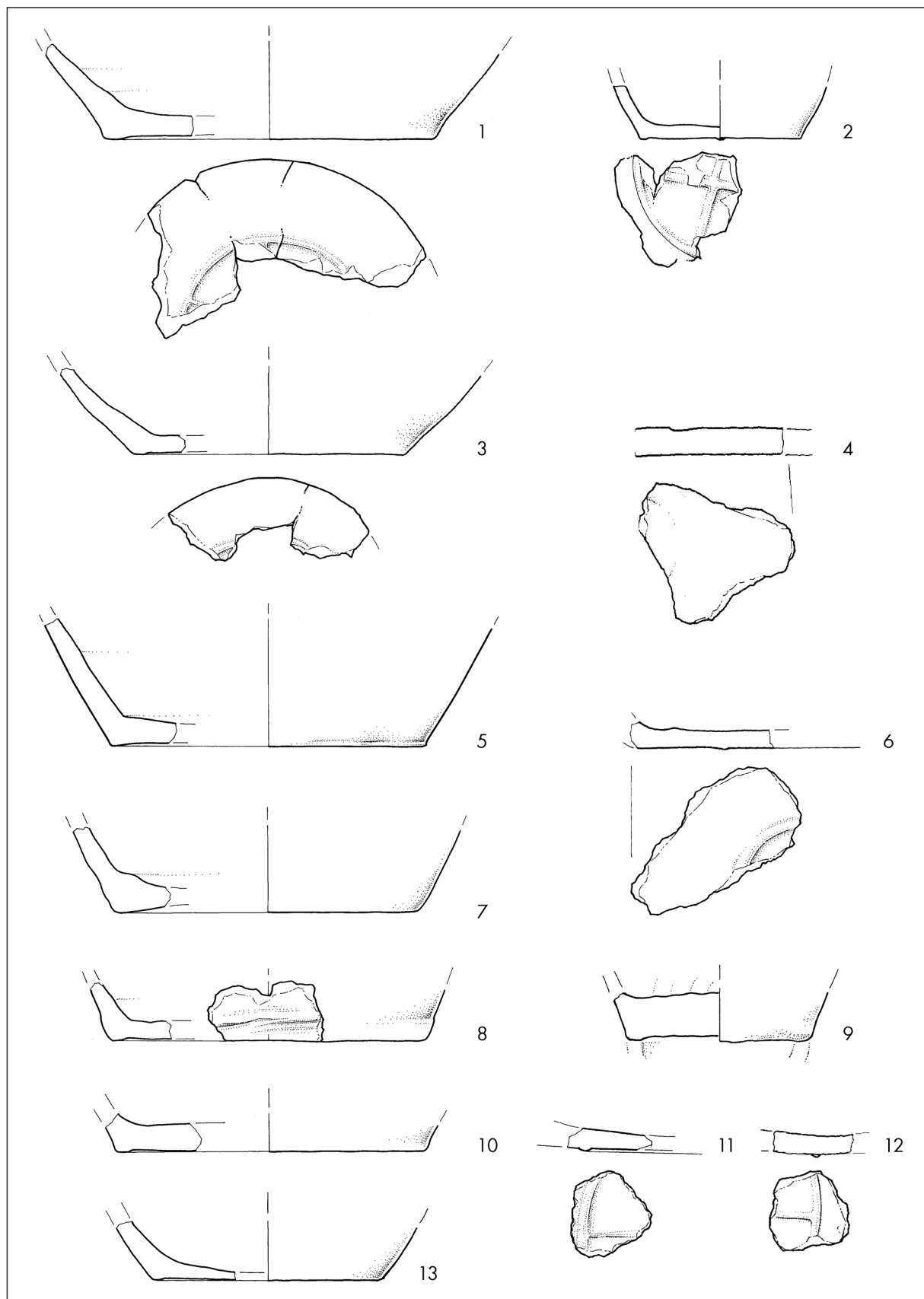

T. 13: Bled, Pristava. Vse lončenina. M. 1-4, 6-8 = 1:2; 5 = 1:4.
 Taf. 13: Bled, Pristava. Alles Keramik. M. 1-4, 6-8 = 1:2; 5 = 1:4.

T. 14: Bled, Pristava. Vse lončenina. M. = 1:2.

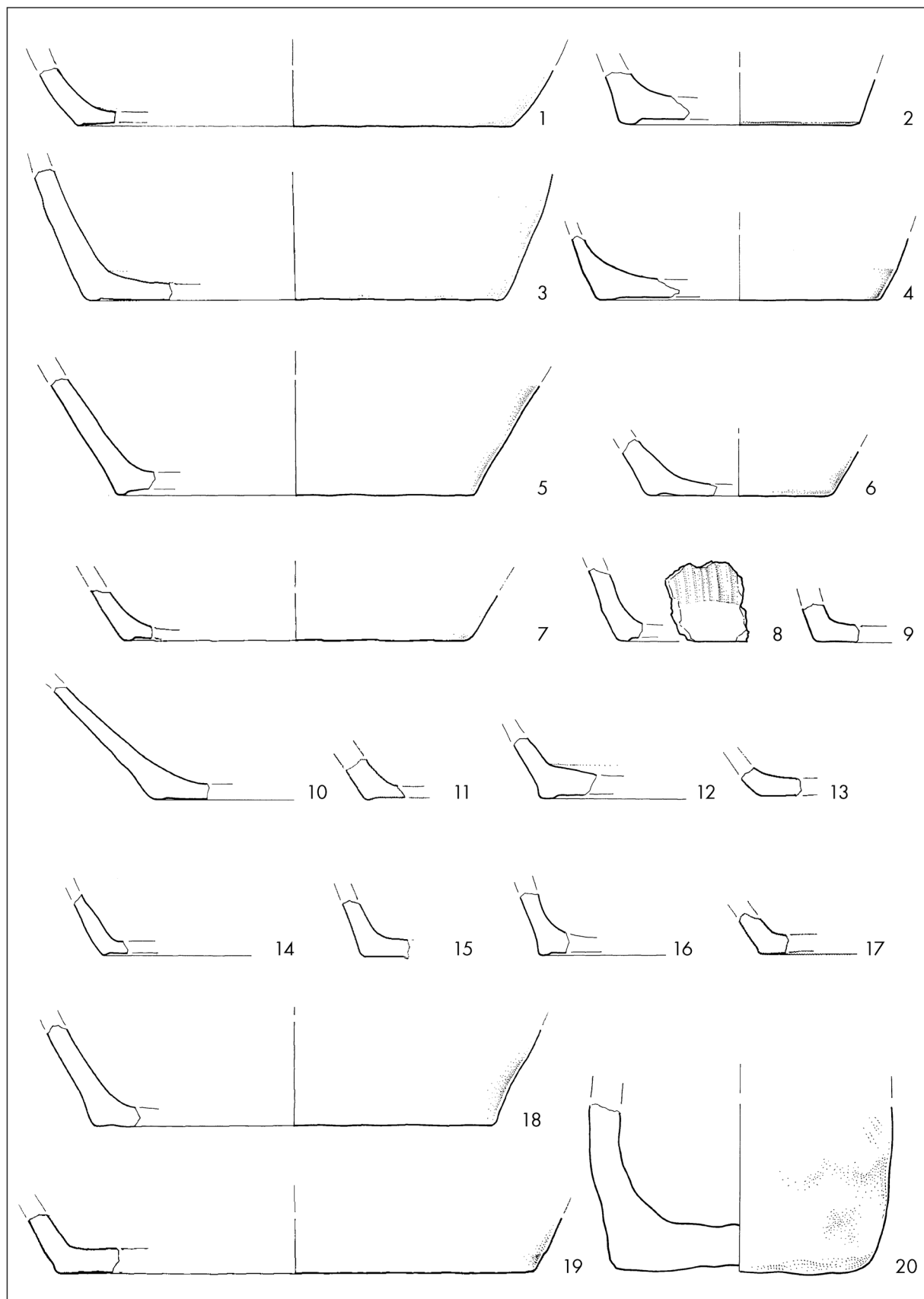
Taf. 14: Bled, Pristava. Alles Keramik. M. = 1:2.

T. 15: Bled, Pristava. Vse lončenina. M. = 1:2.

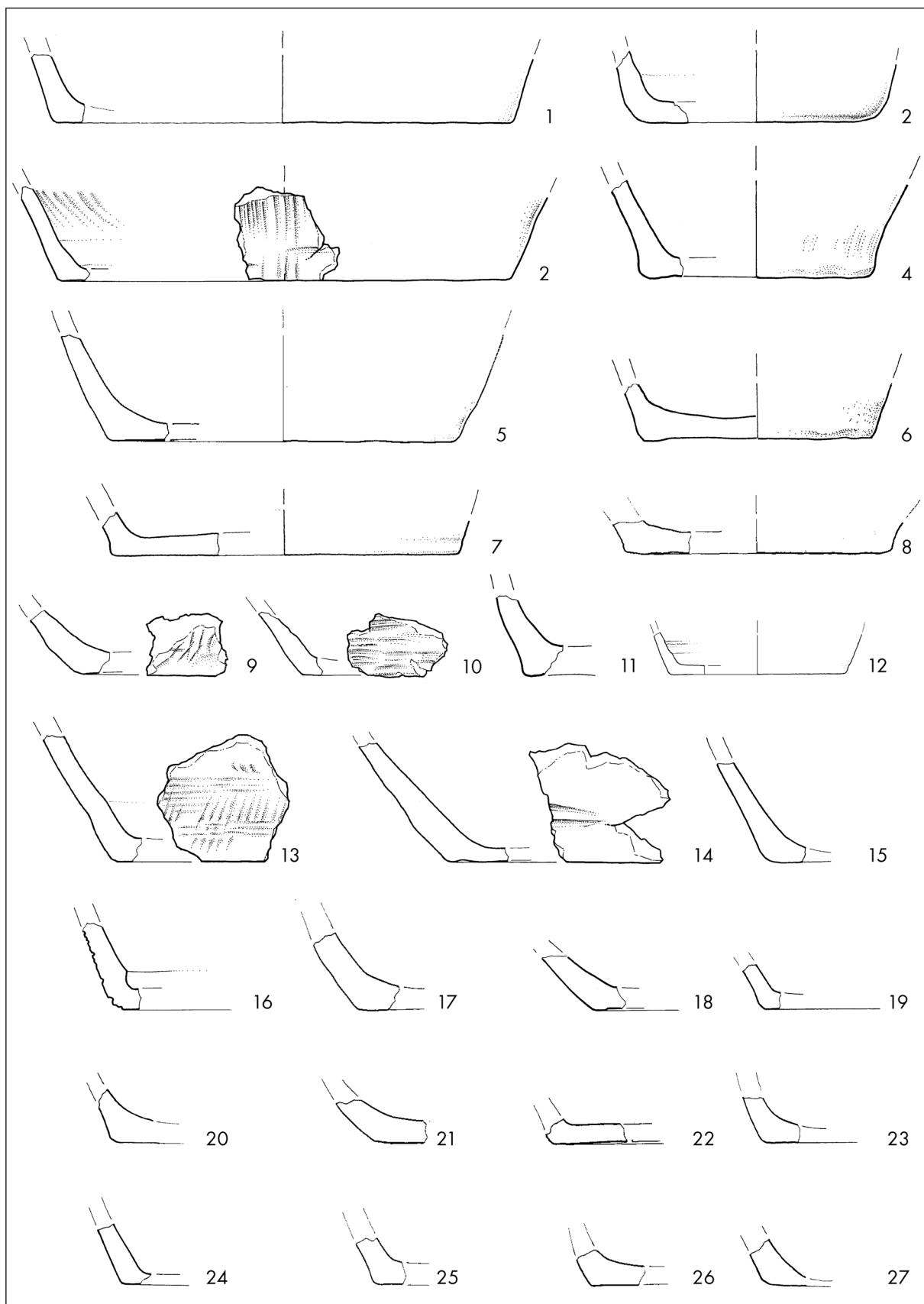
Taf. 15: Bled, Pristava. Alles Keramik. M. = 1:2.

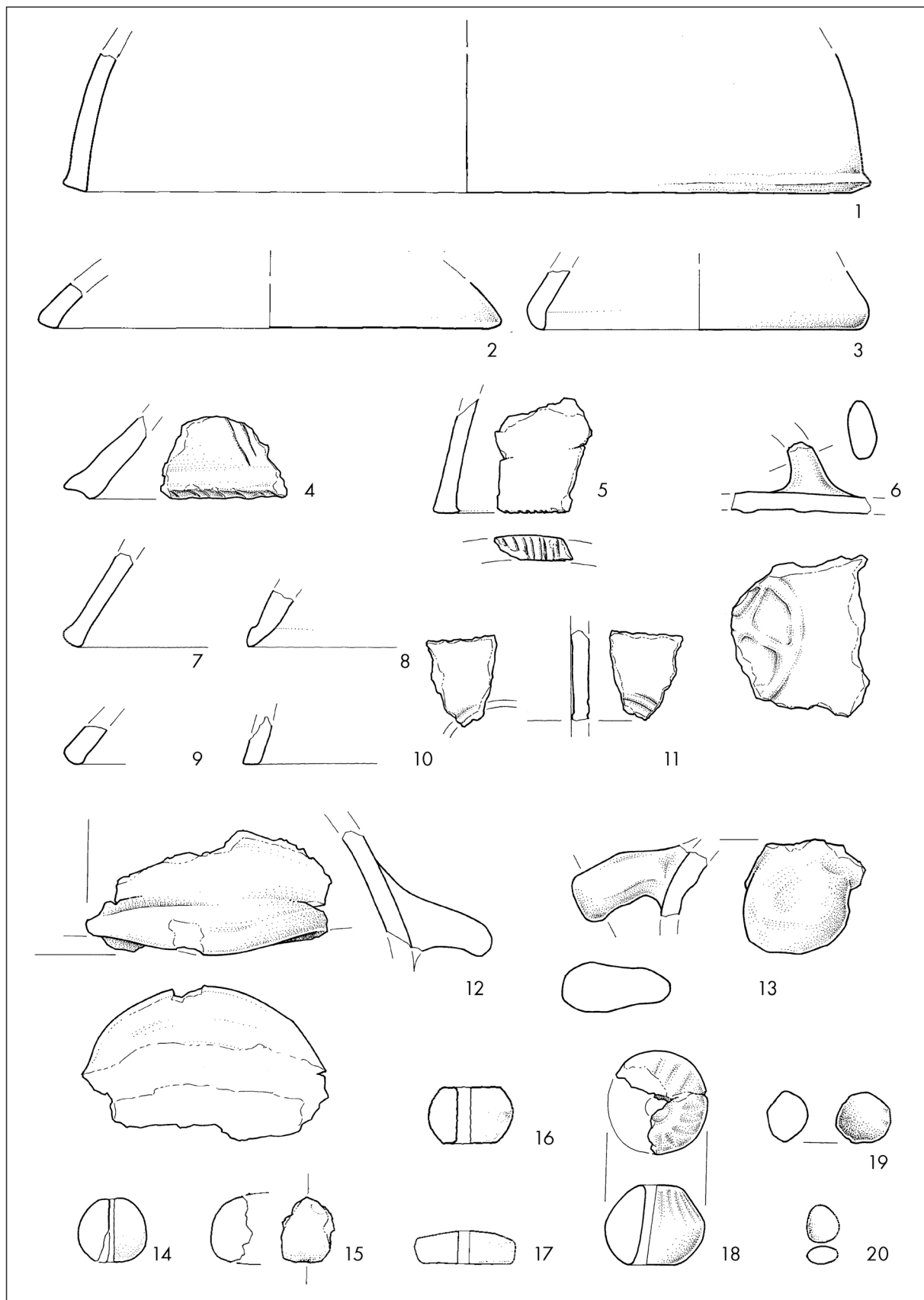
T. 16: Bled, Pristava. Vse lončenina. M. = 1:2.

Taf. 16: Bled, Pristava. Alles Keramik. M. = 1:2.

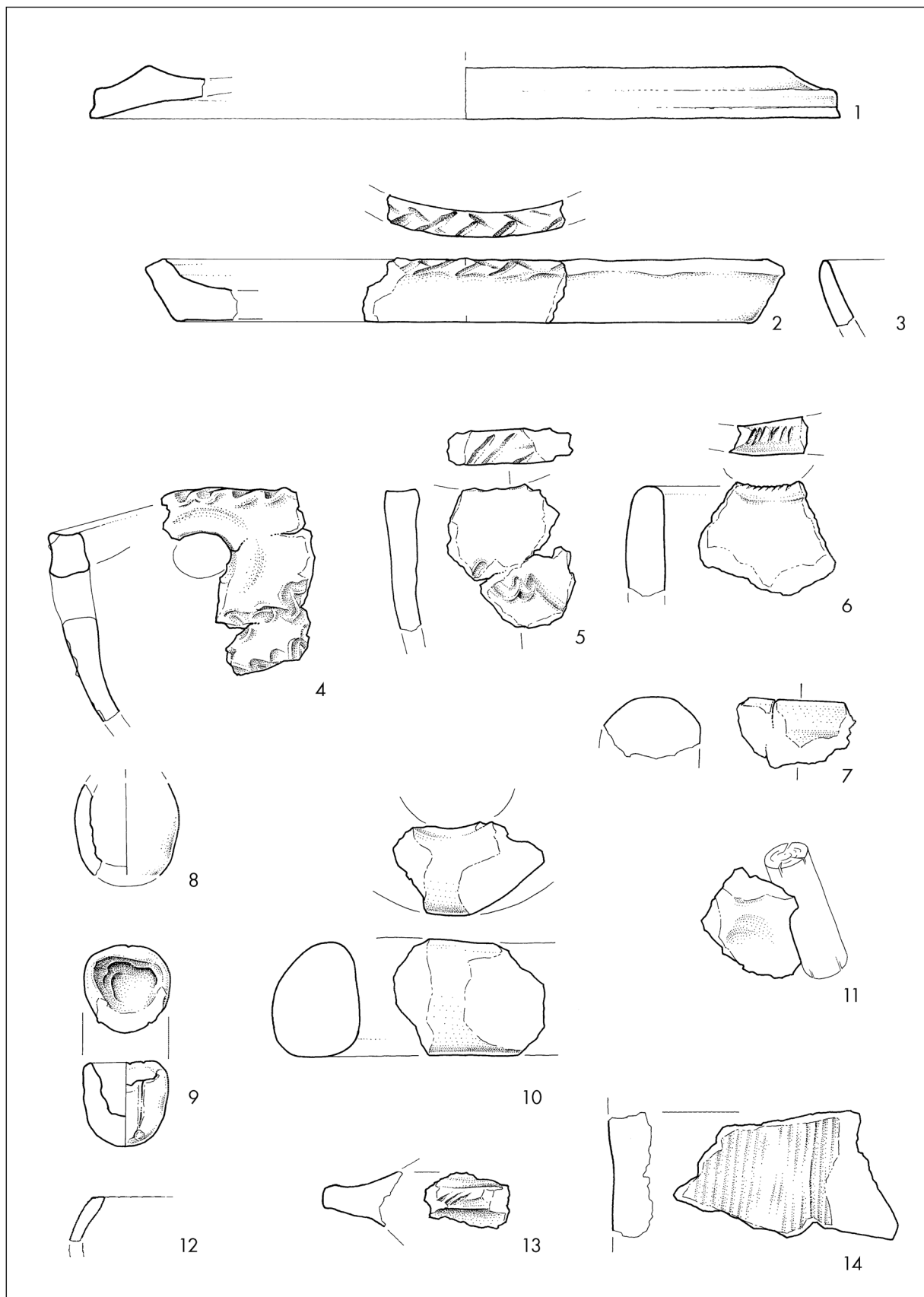

T. 17: Bled, Pristava. Vse lončenina. M. = 1:2.

Taf. 17: Bled, Pristava. Alles Keramik. M. = 1:2.

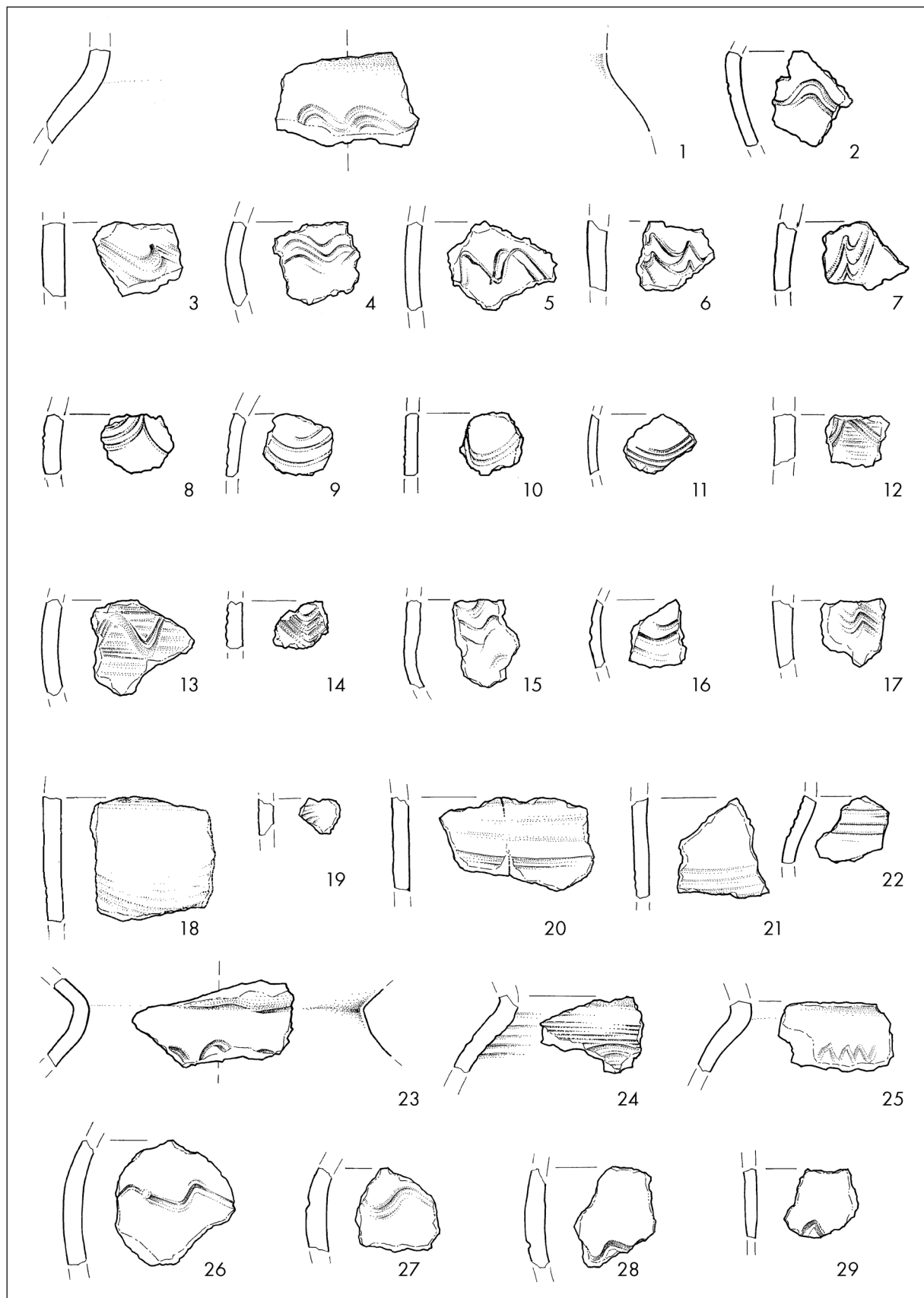

T. 18: Bled, Pristava. Vse lončenina. M. = 1:2.
 Taf. 18: Bled, Pristava. Alles Keramik. M. = 1:2.

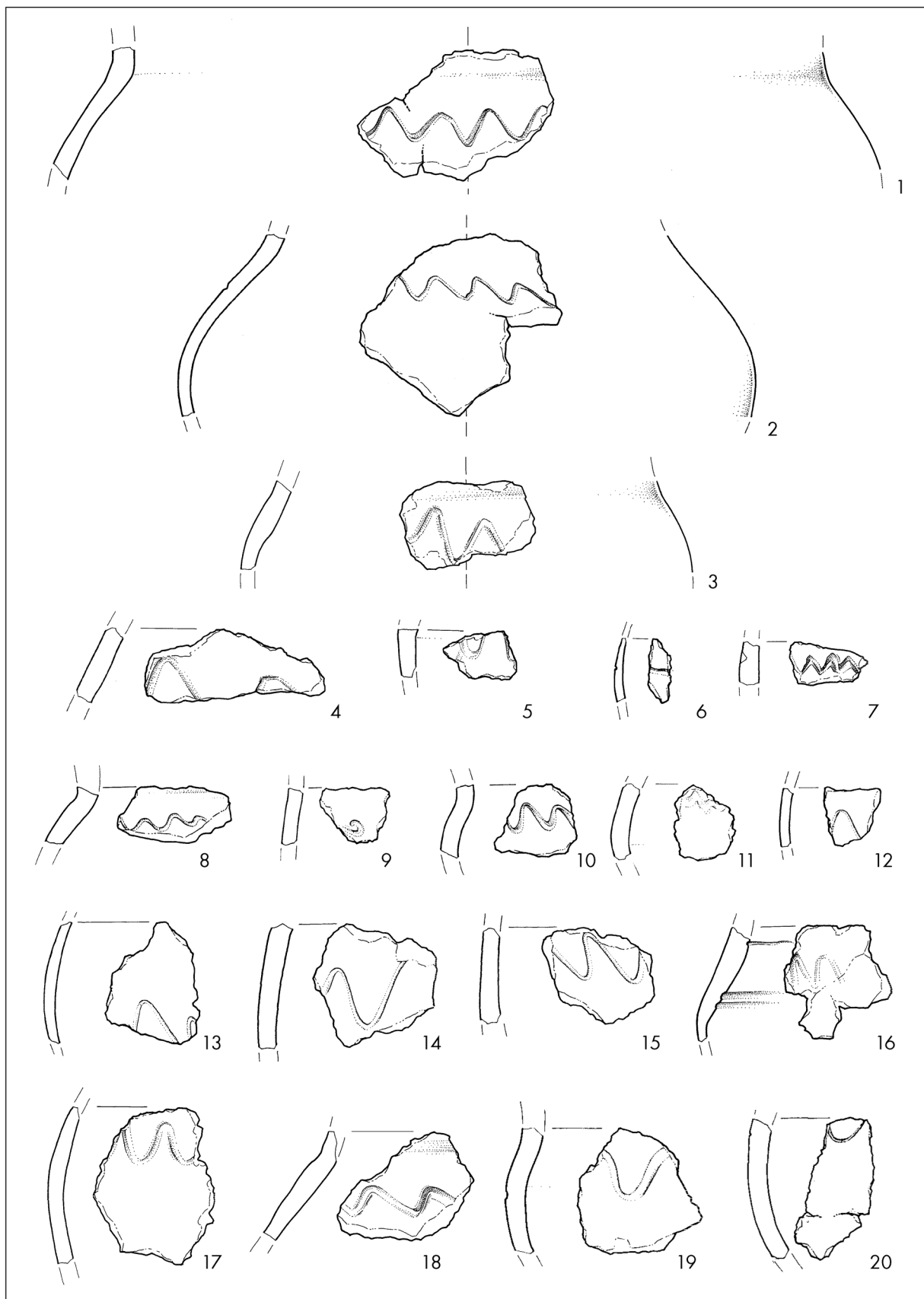

T. 19: Bled, Pristava. Vse lončenina. M. = 1:2.
 Taf. 19: Bled, Pristava. Alles Keramik. M. = 1:2.

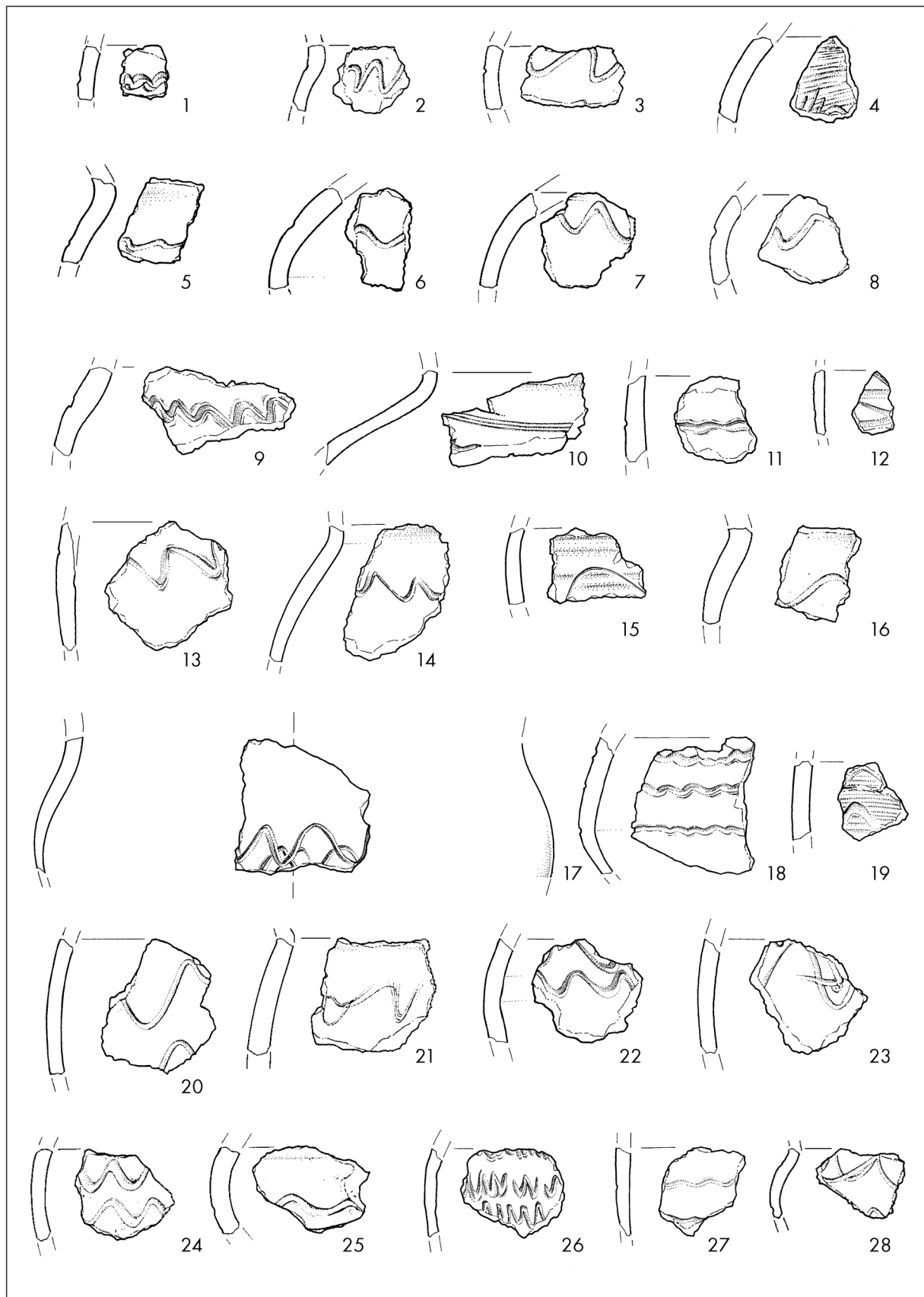

T. 20: Bled, Pristava. Vse lončenina. M. = 1:2.
 Taf. 20: Bled, Pristava. Alles Keramik. M. = 1:2.

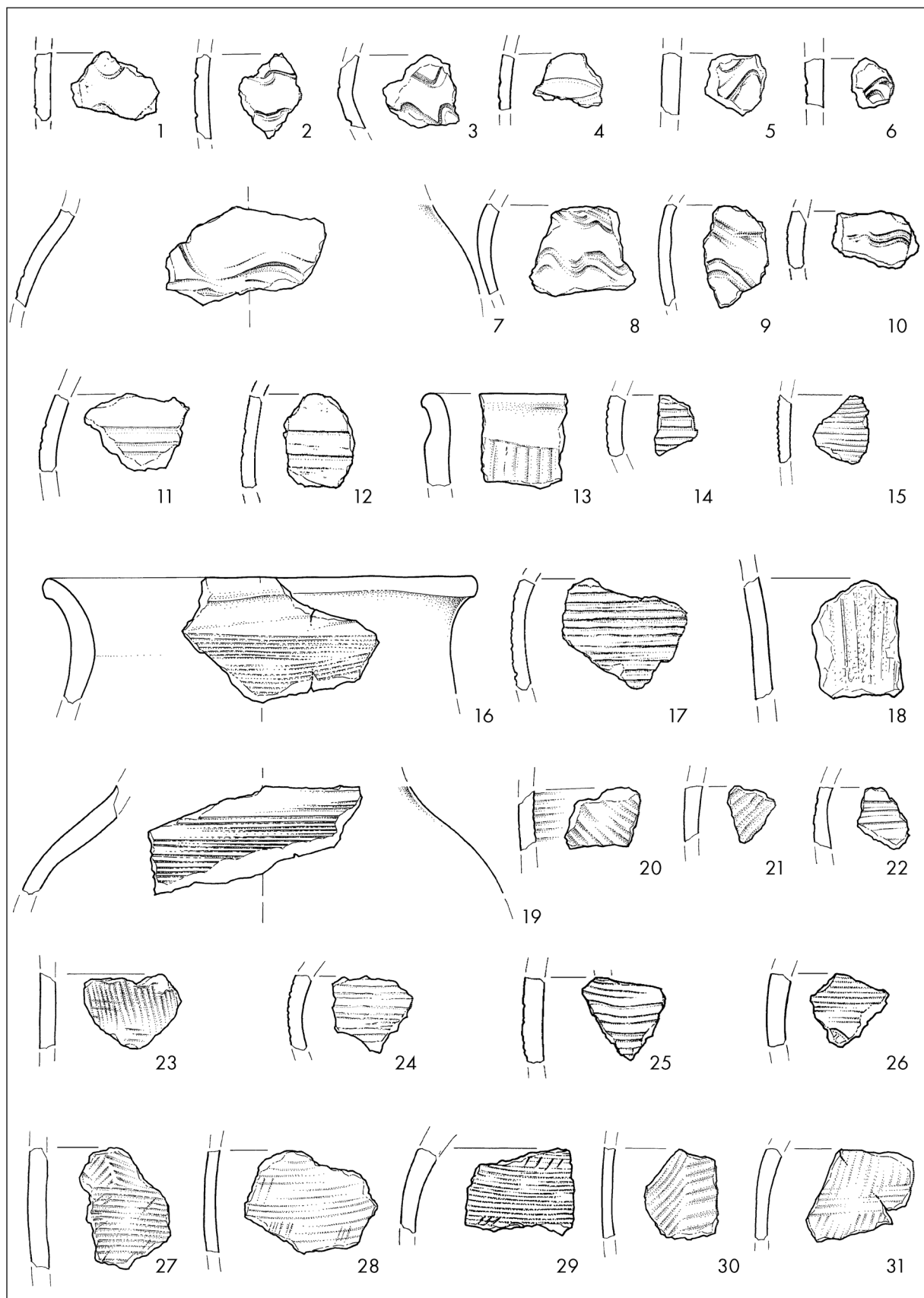

T. 21: Bled, Pristava. Vse lončenina. M. = 1:2.
 Taf. 21: Bled, Pristava. Alles Keramik. M. = 1:2.

T. 22: Bled, Pristava. Vse lončenina. M. = 1:2.

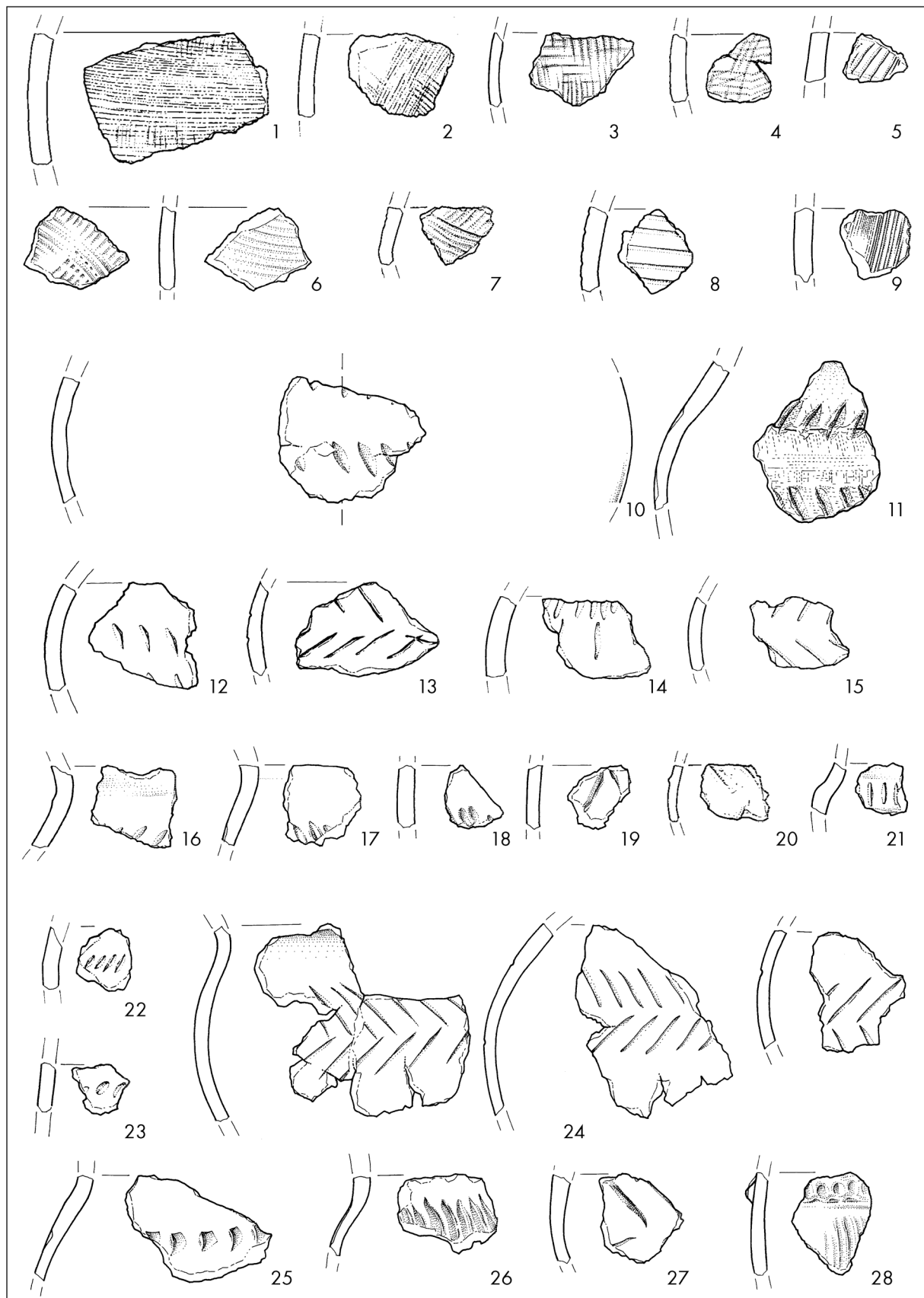
Taf. 22: Bled, Pristava. Alles Keramik. M. = 1:2.

T. 23: Bled, Pristava. Vse lončenina. M. = 1:2.

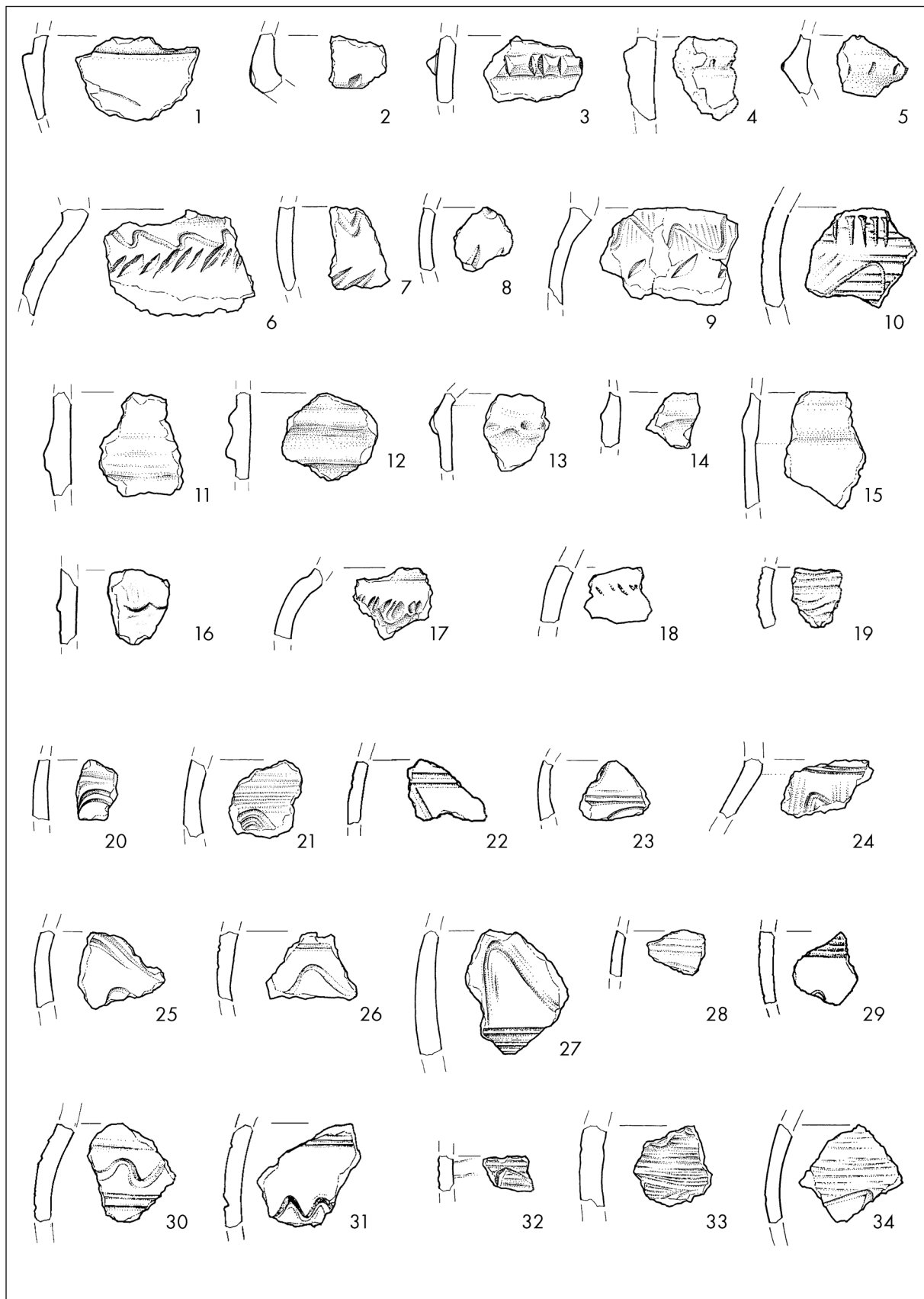
Taf. 23: Bled, Pristava. Alles Keramik. M. = 1:2.

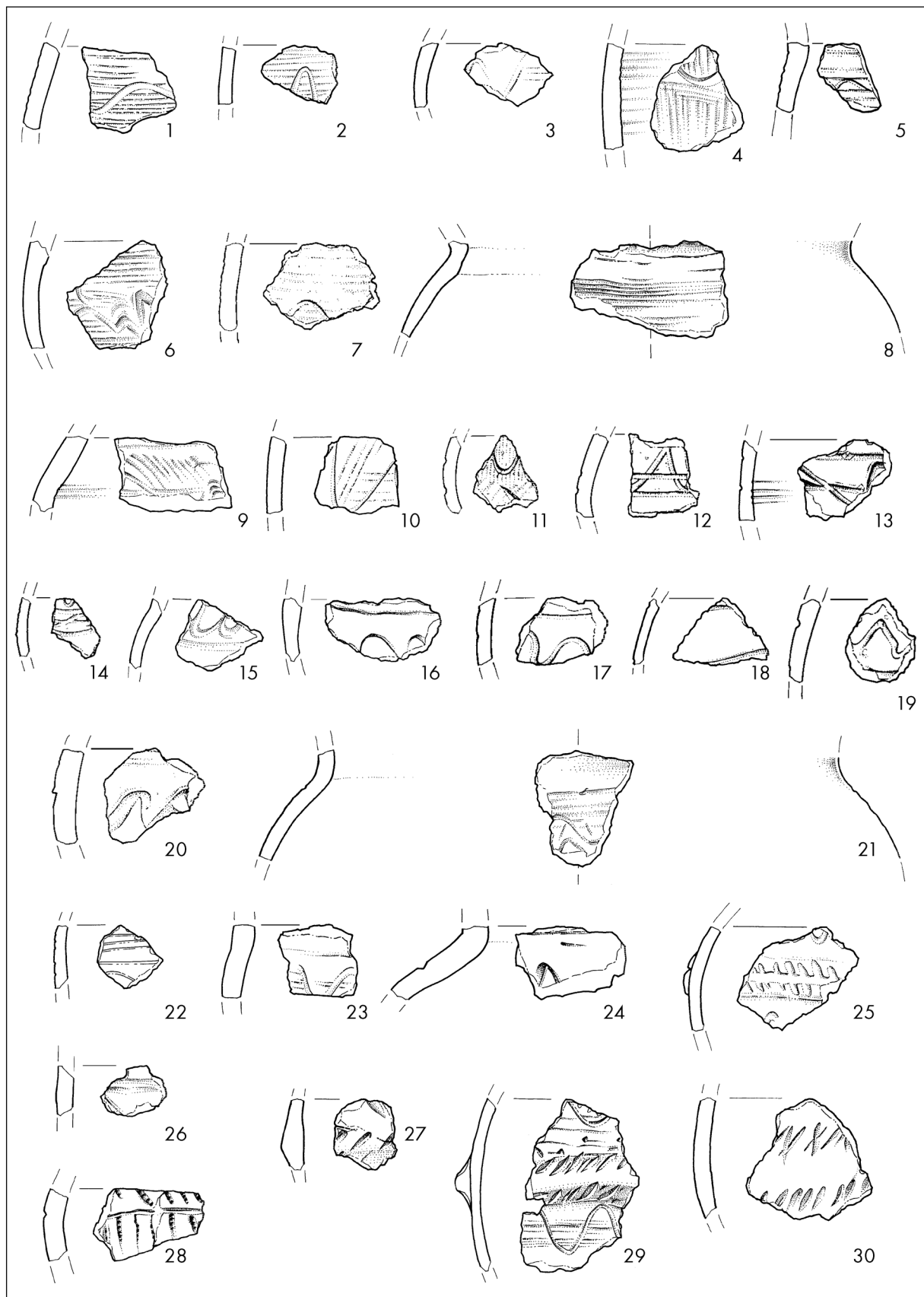

T. 24: Bled, Pristava. Vse lončenina. M. = 1:2.

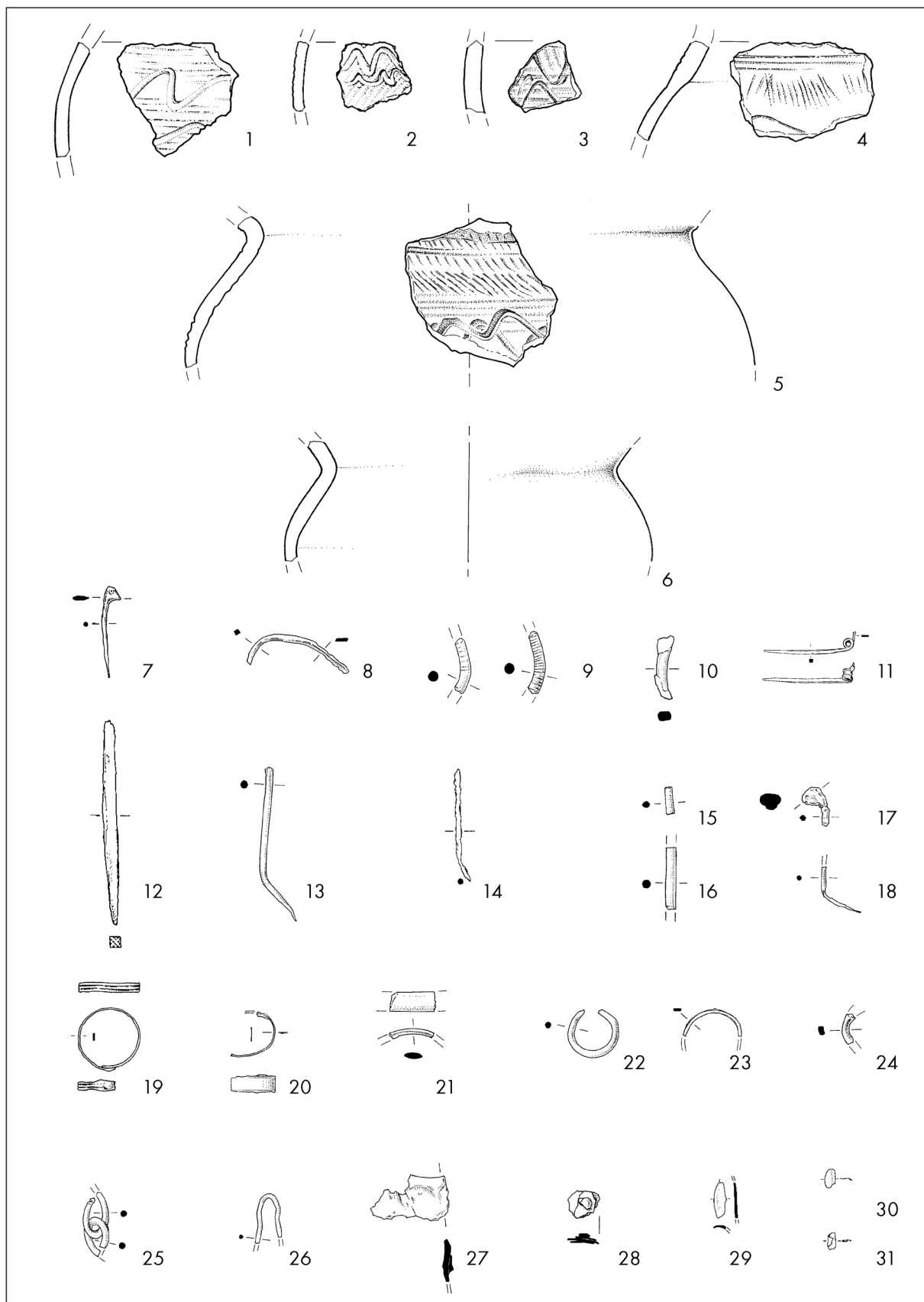
Taf. 24: Bled, Pristava. Alles Keramik. M. = 1:2.

T. 25: Bled, Pristava. Vse lončenina. M. = 1:2.
 Taf. 25: Bled, Pristava. Alles Keramik. M. = 1:2.

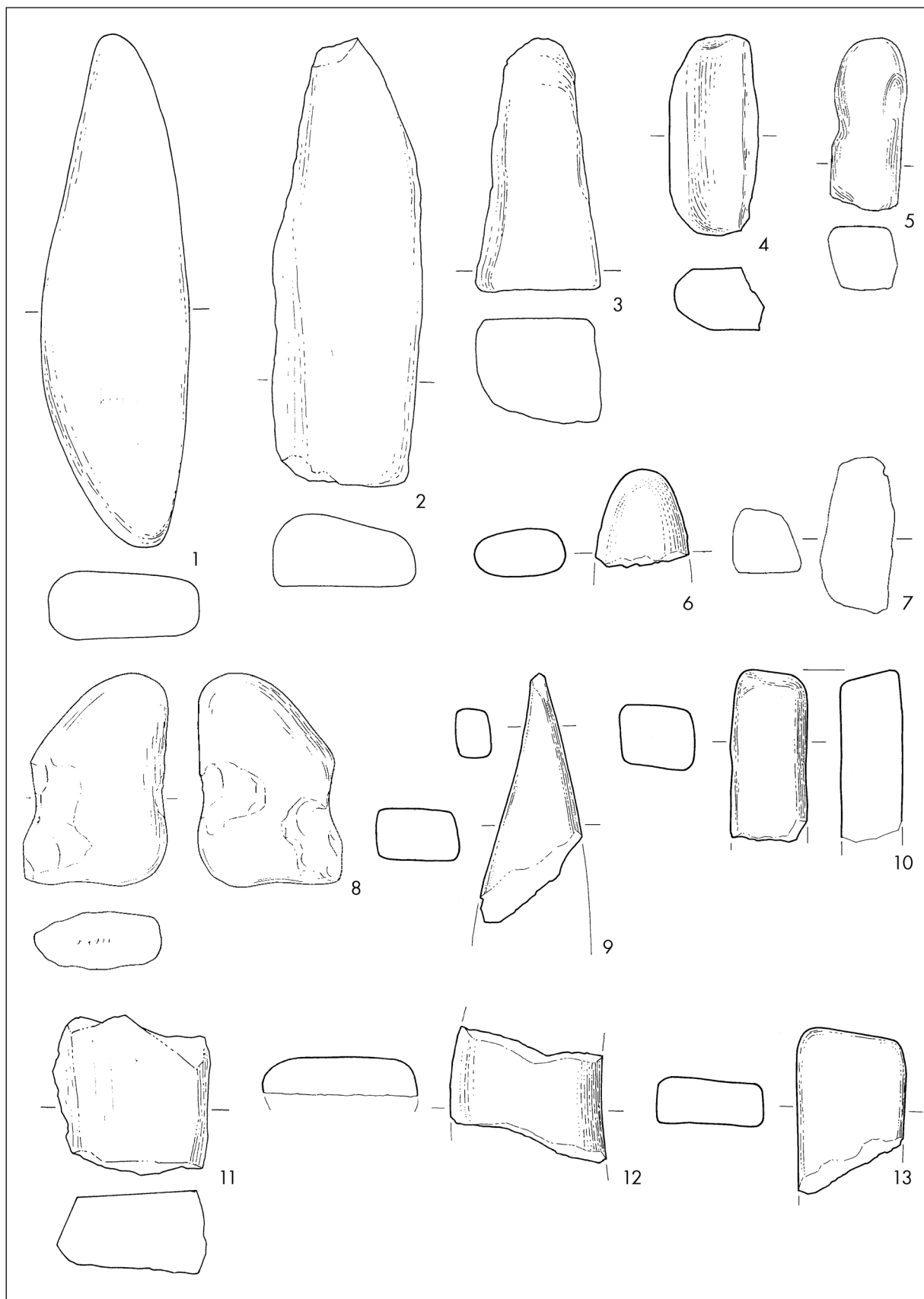

T. 26: Bled, Pristava. Vse lončenina. M. = 1:2.
 Taf. 26: Bled, Pristava. Alles Keramik. M. = 1:2.

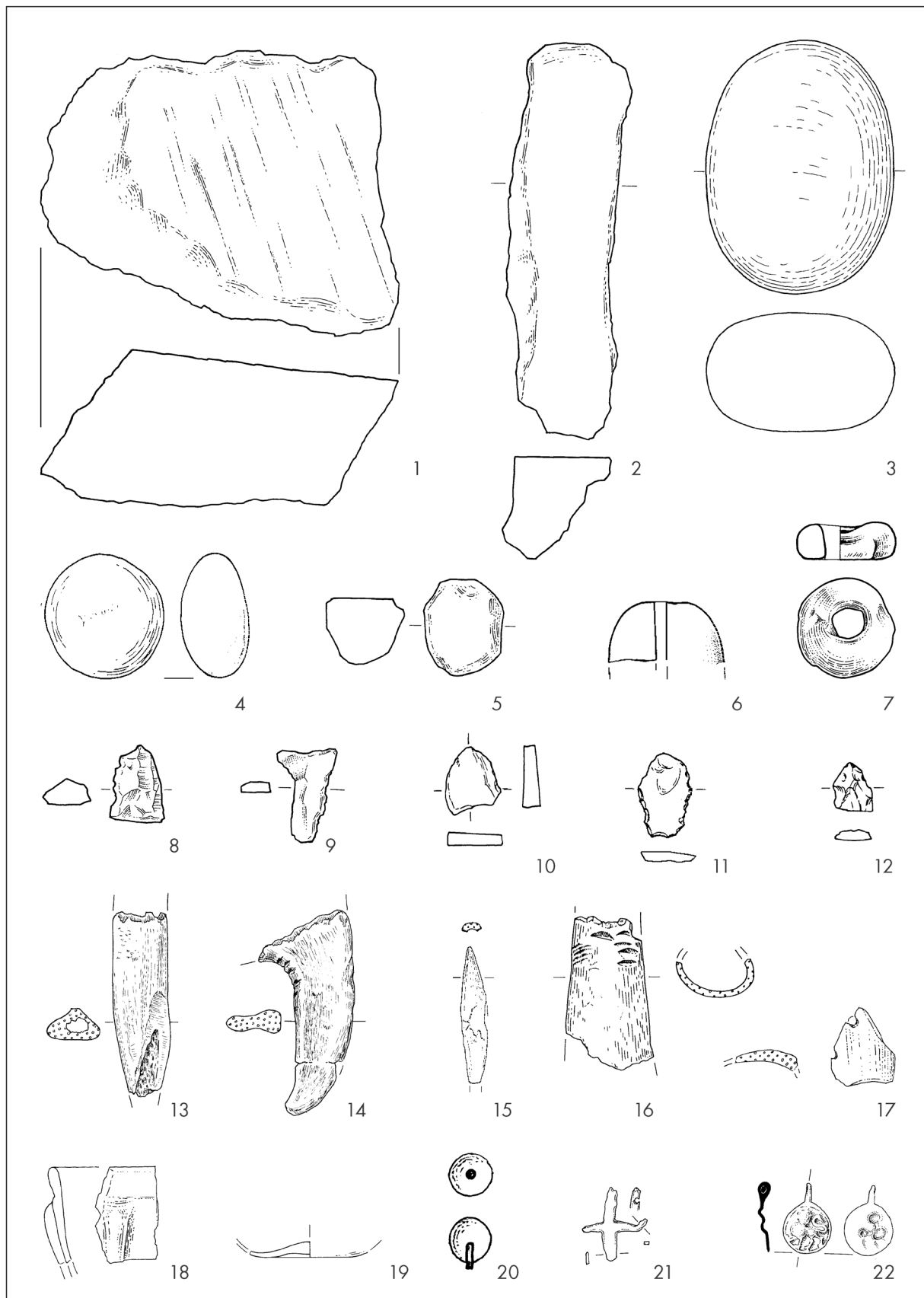
T. 27: Bled, Pristava. 1-6 lončenina, 7-31 bron. M. = 1:2.
 Taf. 27: Bled, Pristava. 1-6 Keramik, 7-31 Bronze. M. = 1:2.

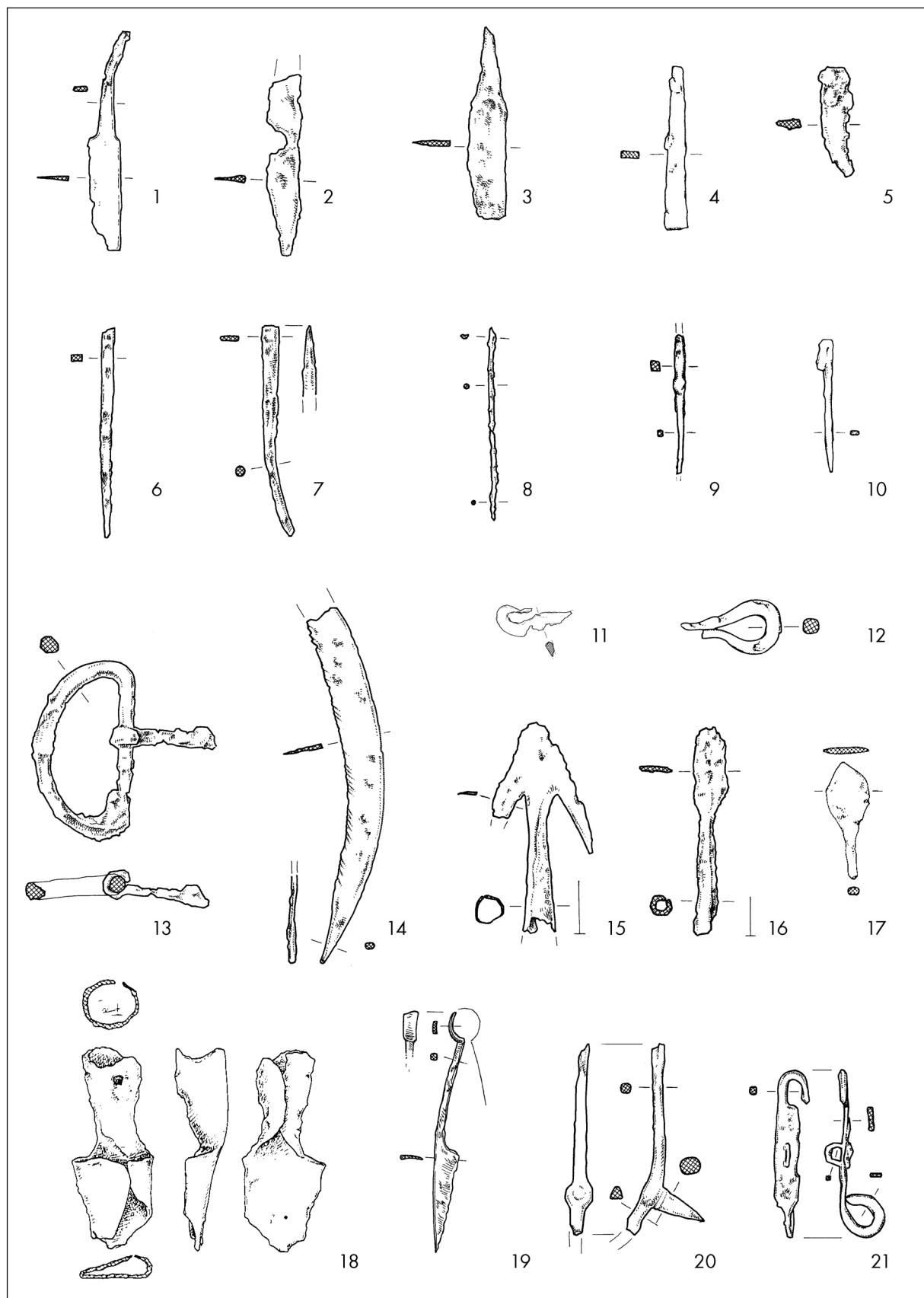

T. 28: Bled, Pristava. Vse kamen. M. = 1:2.

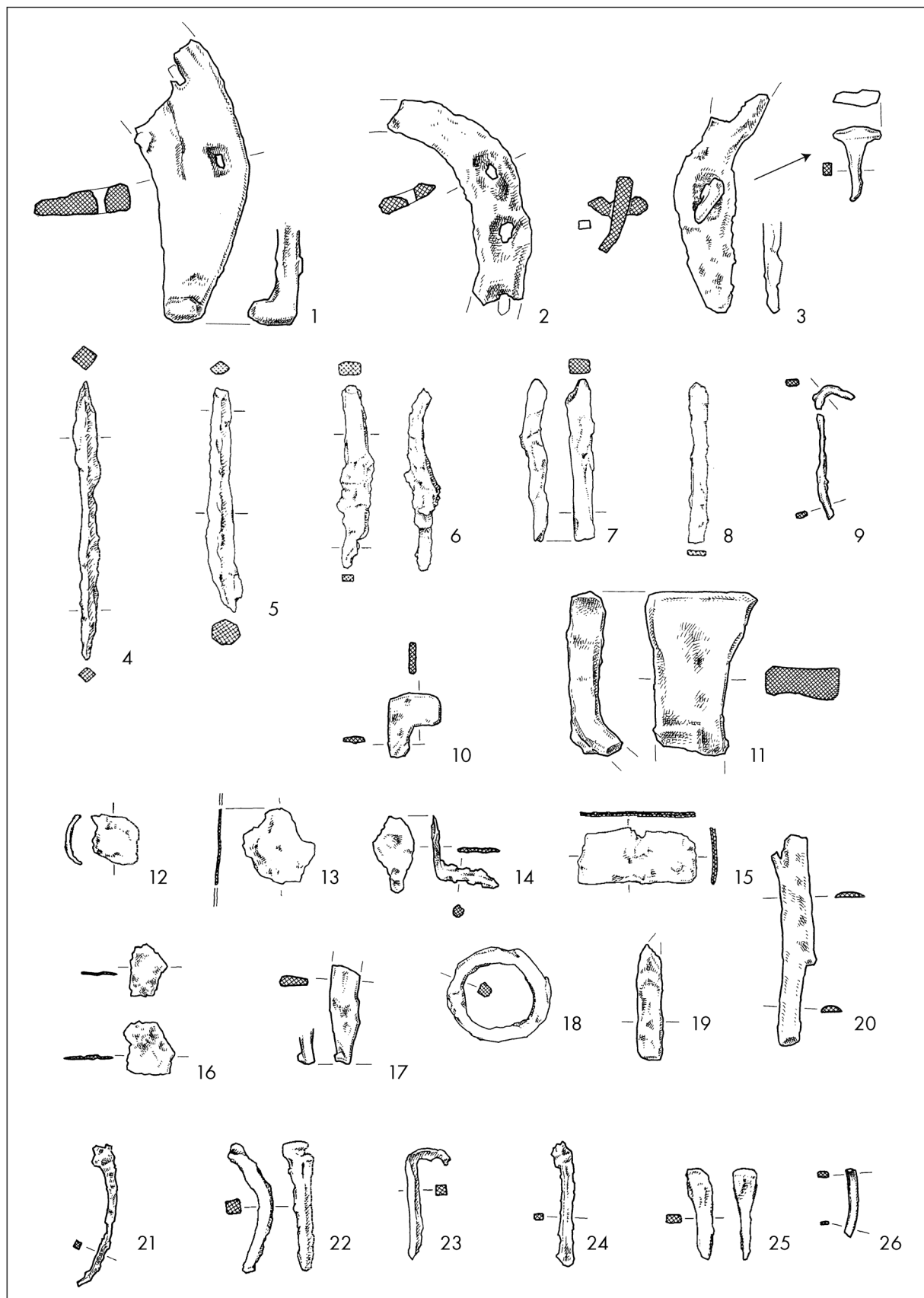
Taf. 28: Bled, Pristava. Alles Keramik. M. = 1:2.

T. 29: Bled, Pristava 1-11 kamen, 12-14 kost, 15-17 steklo, 18 svinec, 19 baker. M. 1-16, 18-19 = 1:2, 17 = 1:1.
 Taf. 29: Bled, Pristava 1-11 Stein, 12-14 Knochen, 15-17 Glas, 18 Blei, 19 Kupfer. M. 1-16, 18-19 = 1:2, 17 = 1:1.

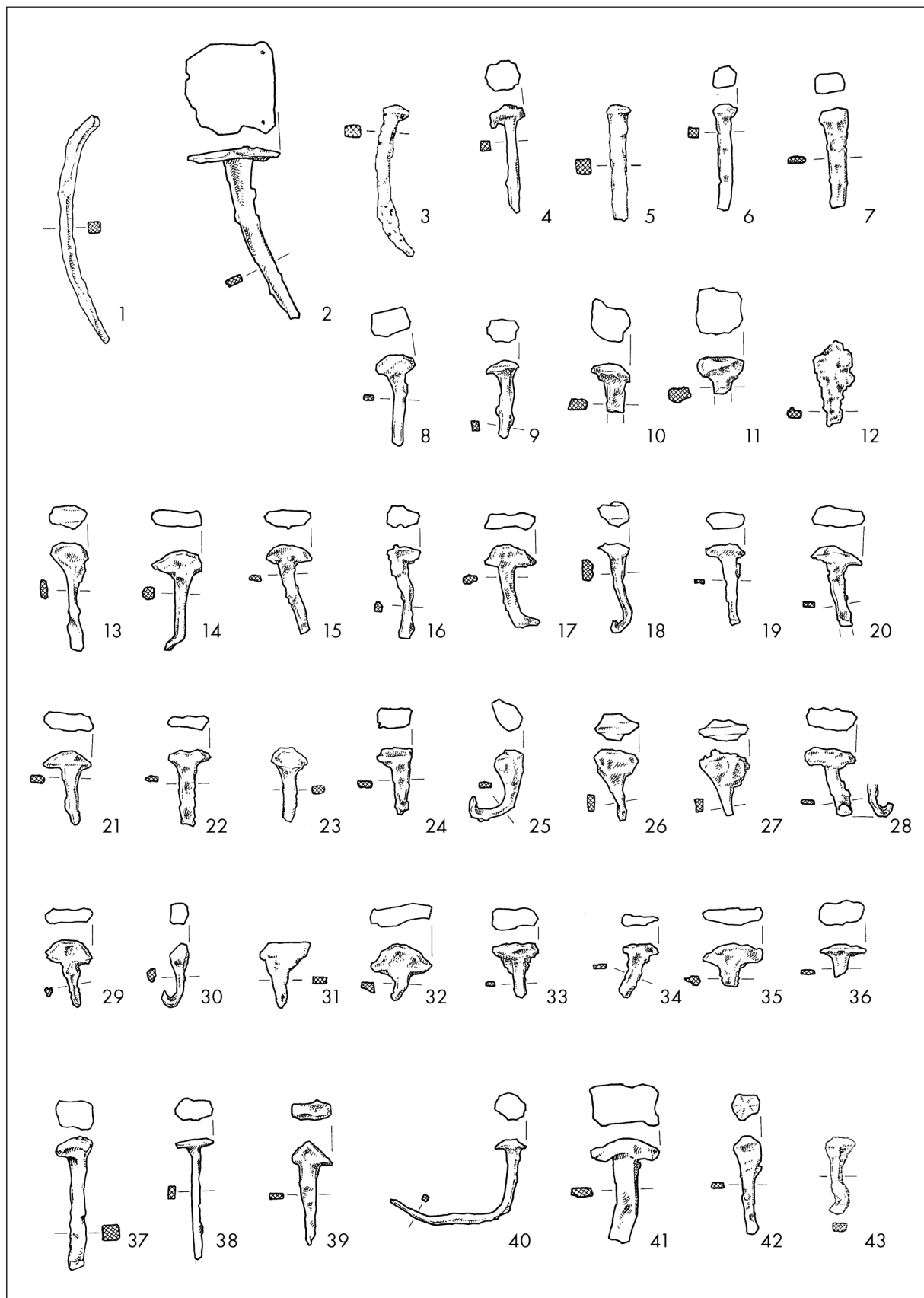

T. 30: Bled, Pristava. Vse železo. M. = 1:2.
 Taf. 30: Bled, Pristava. Alles Eisen. M. = 1:2.

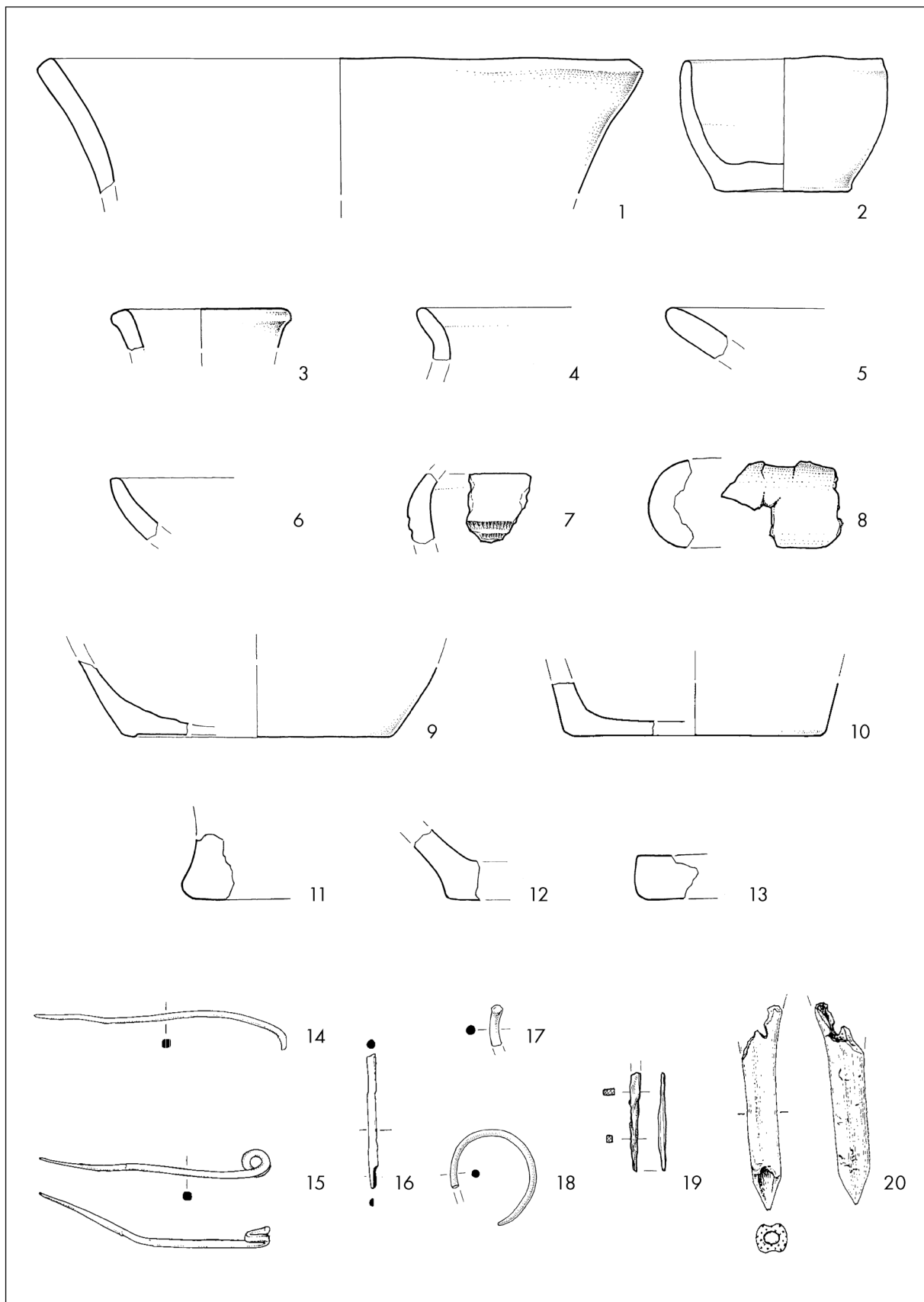

T. 31: Bled, Pristava. Vse železo. M. = 1:2.
 Taf. 31: Bled, Pristava. Alles Eisen. M. = 1:2.

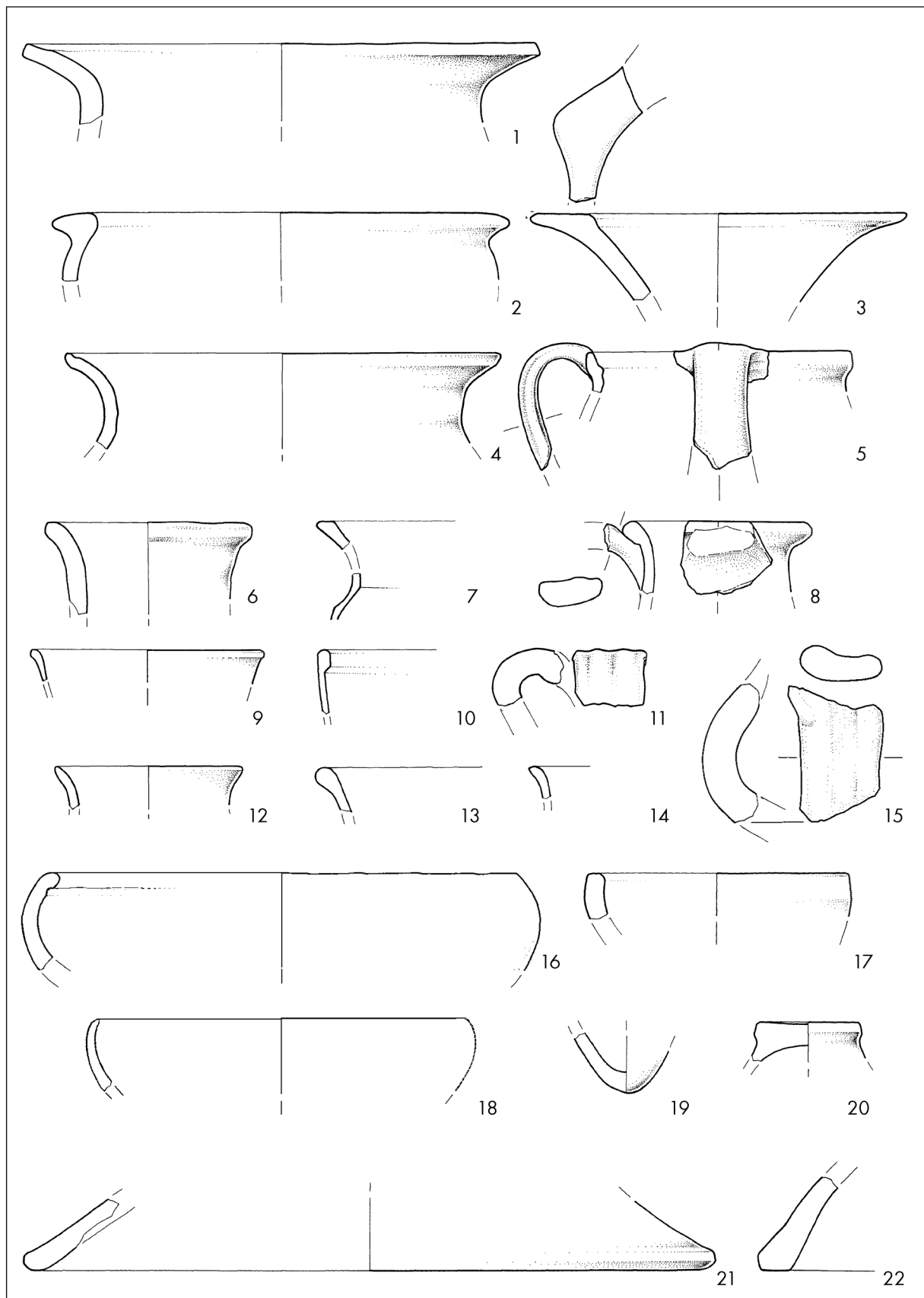

T. 32: Bled, Pristava. Vse železo. M. = 1:2.
 Taf. 32: Bled, Pristava. Alles Eisen. M. = 1:2.

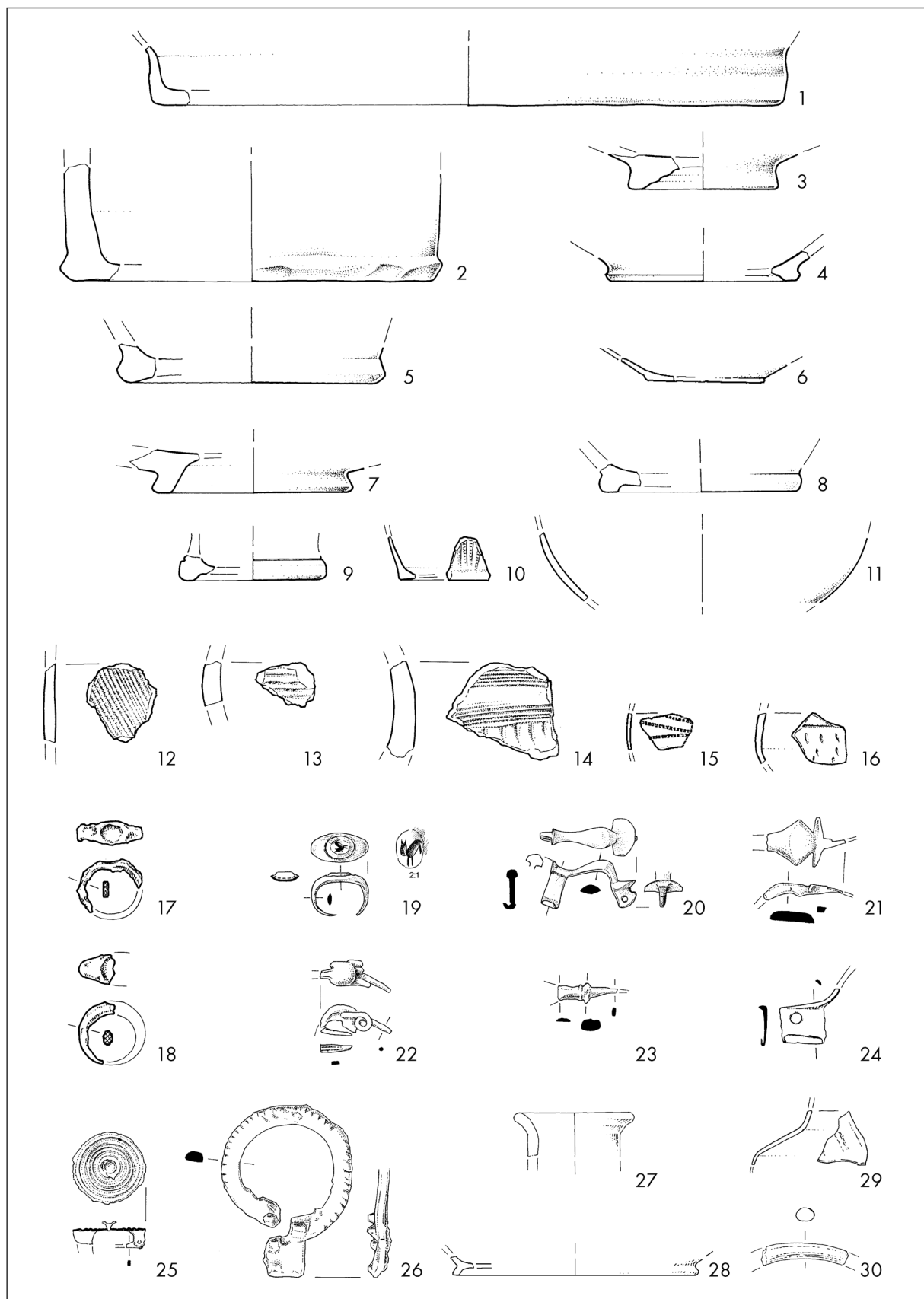

T. 33: Bled, Pristava. 1-12 lončenina, 13-17 bron, 18 železo, 19 kost. M. = 1:2.

Taf. 33: Bled, Pristava. 1-12 Keramik, 13-17 Bronze, 18 Eisen, 19 Knochen. M. = 1:2.

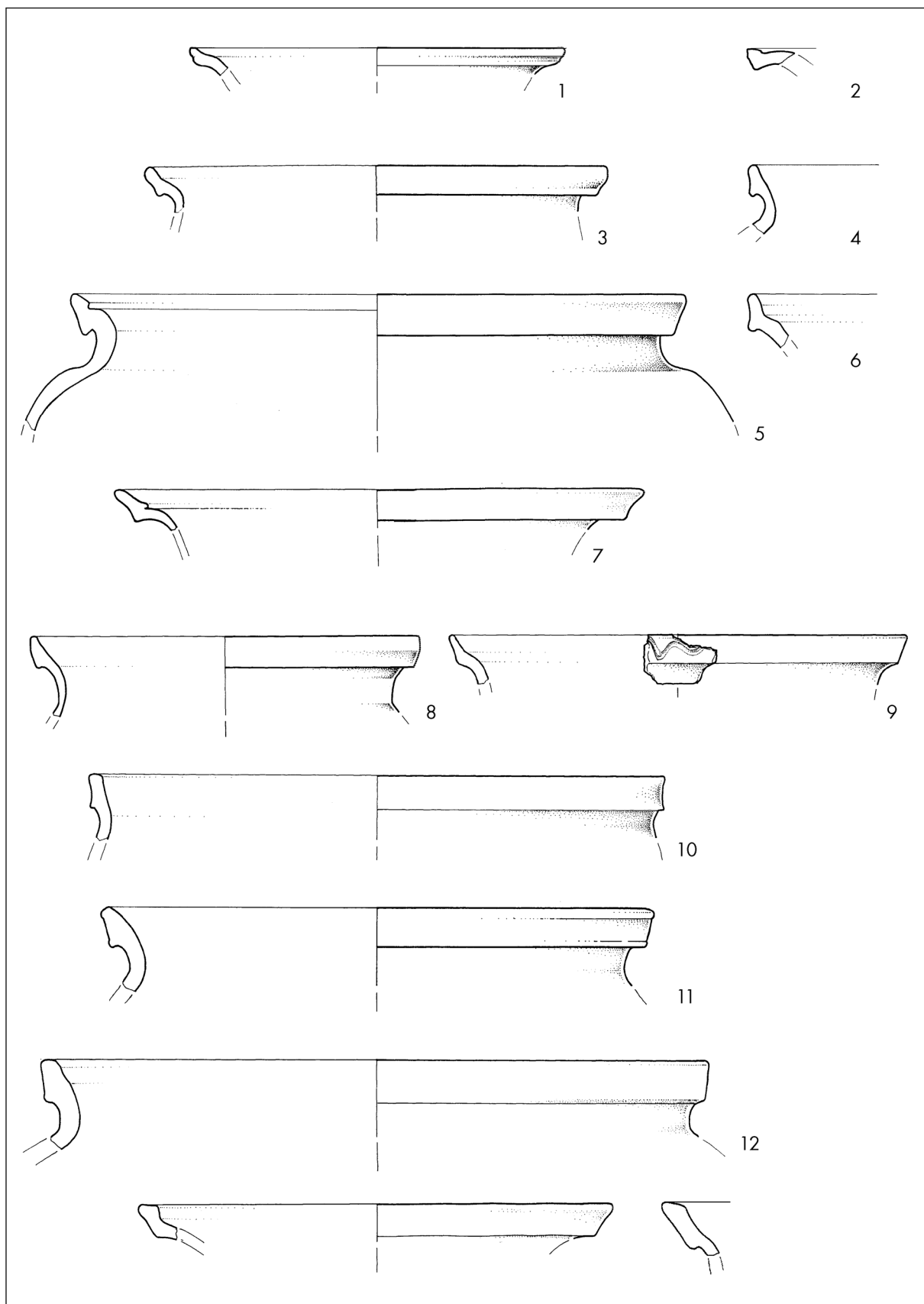

T. 34: Bled, Pristava. Alles Keramik. M. = 1:2.
 Taf. 34: Bled, Pristava. Vse lončenina. M. = 1:2.

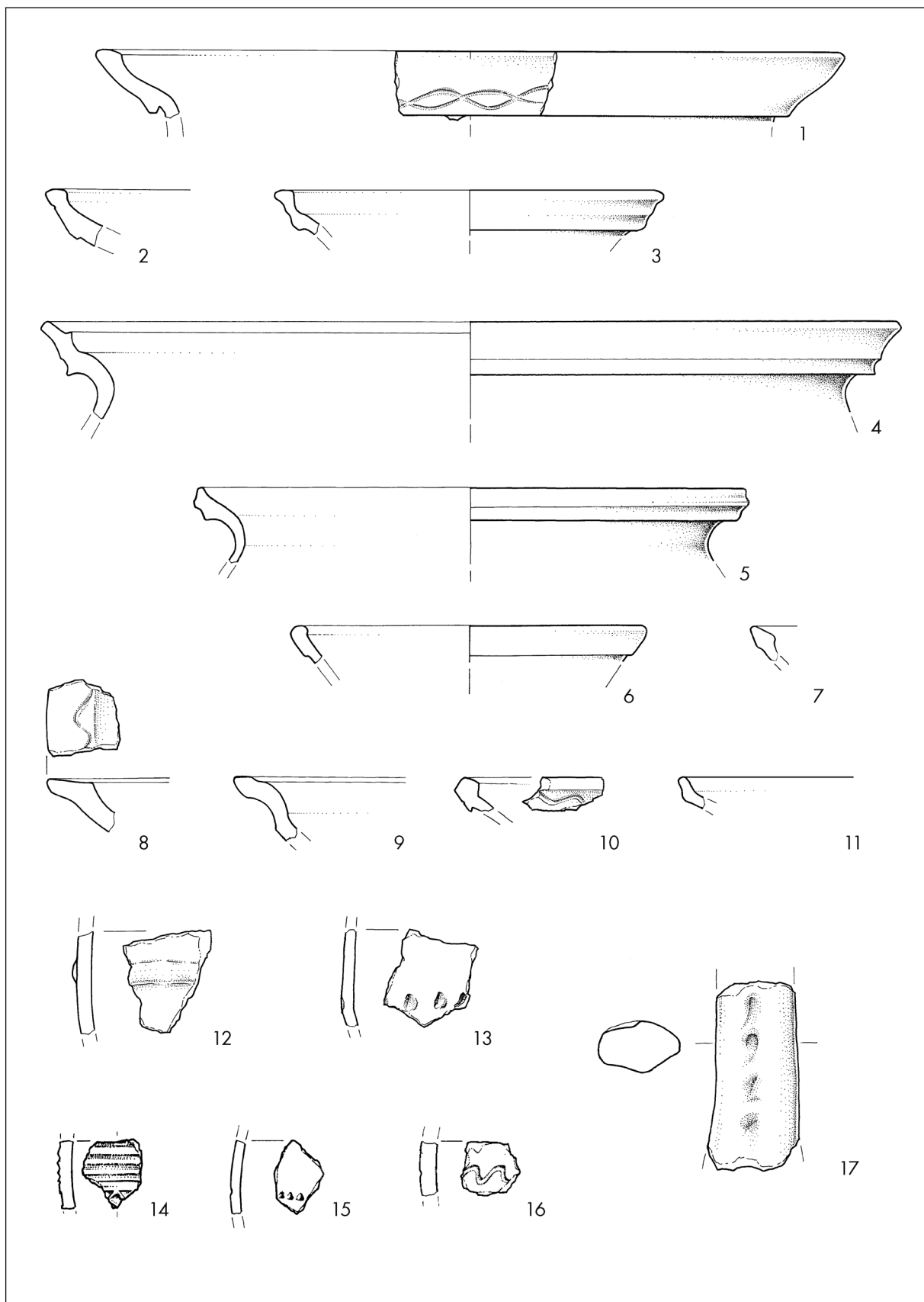
T. 35: Bled, Pristava. 1-16 lončenina, 17-18 železo, 19-24 bron, 25 srebro, 26 baker, 27-30 steklo. M. = 1:2.
 Taf. 35: Bled, Pristava. 1-16 Keramik, 17-18 Eisen, 19-24 Bronze, 25 Silber, 26 Kupfer, 27-30 Glas. M. = 1:2.

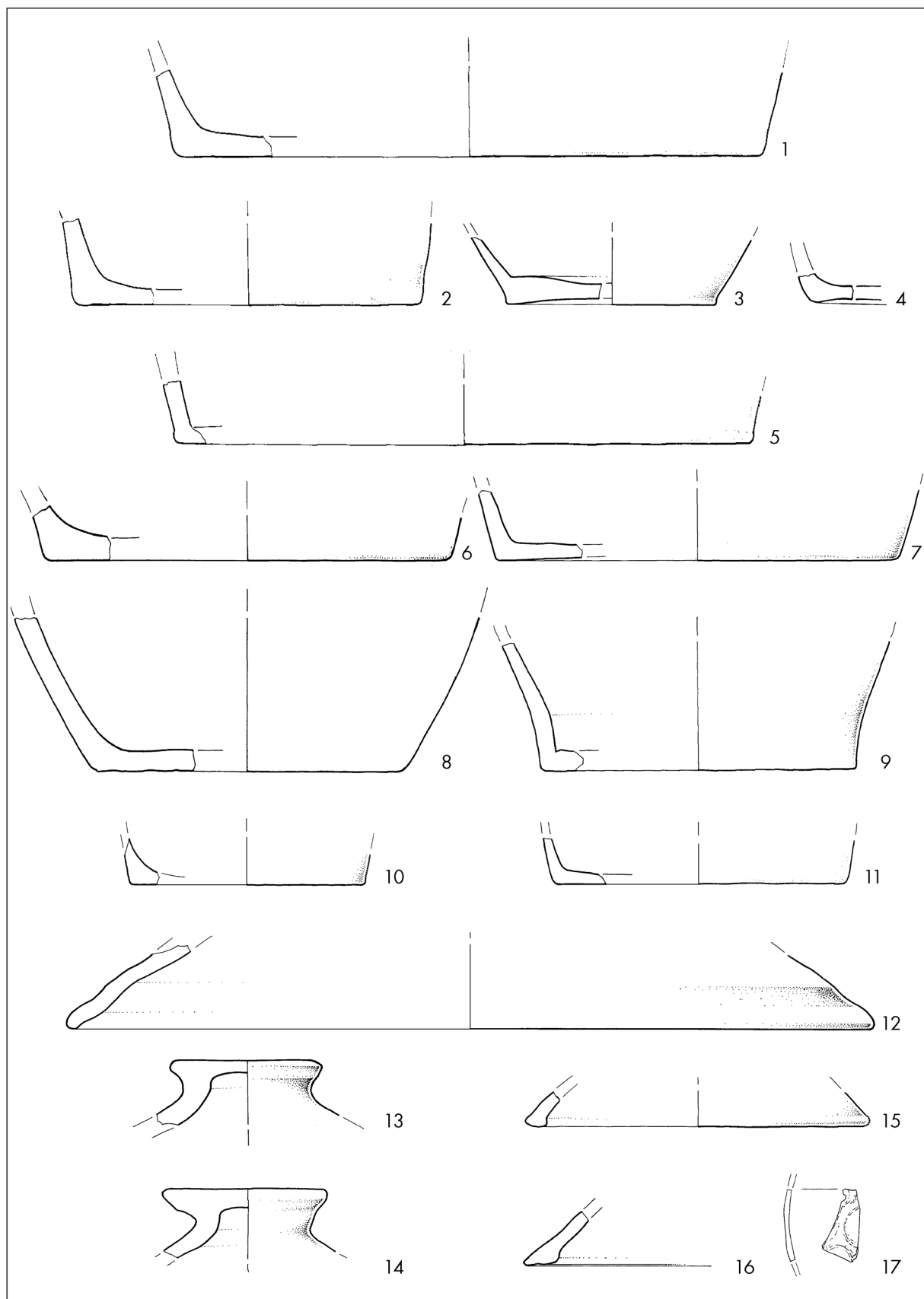

T. 36: Bled, Pristava. Vse lončenina. M. = 1:2.

Taf. 36: Bled, Pristava. Alles Keramik. M. = 1:2.

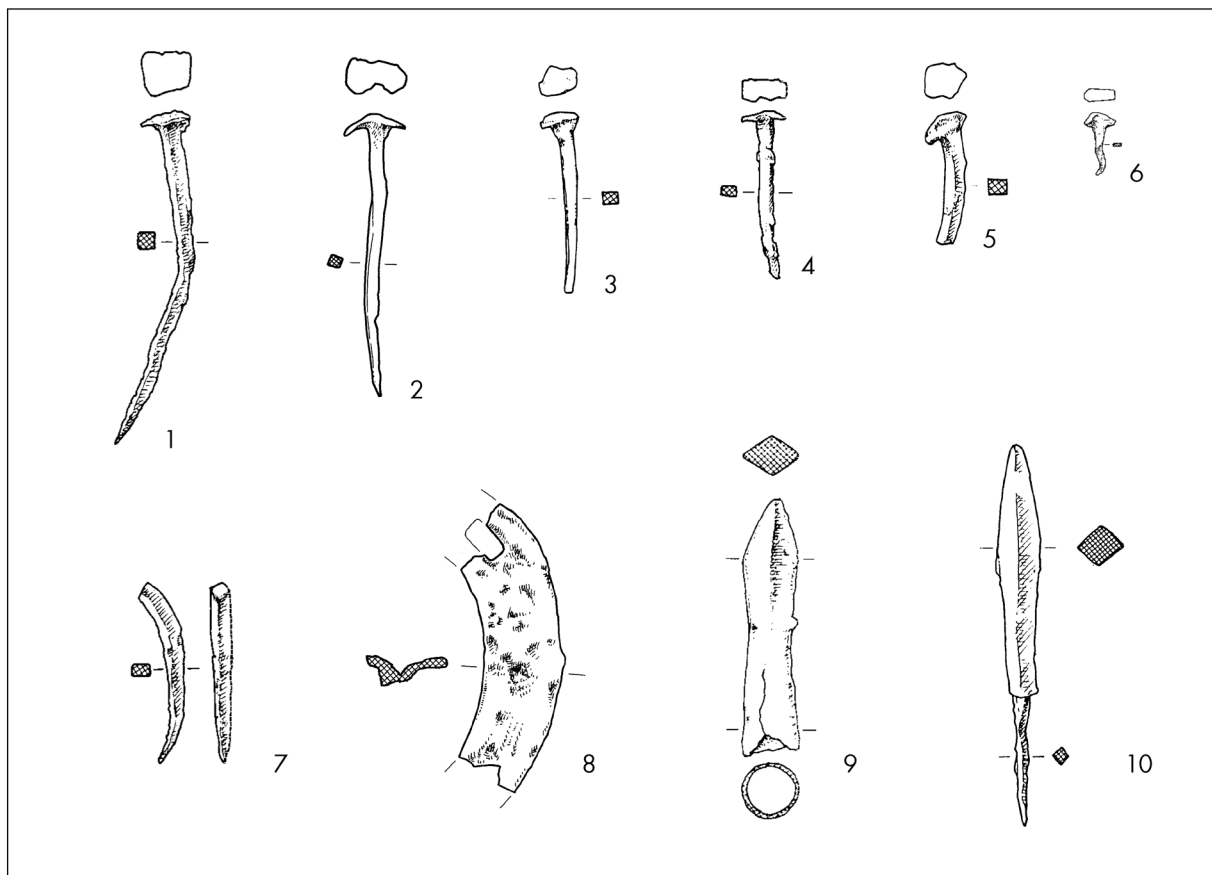

T. 37: Bled, Pristava. Vse lončenina. M. = 1:2.
 Taf. 37: Bled, Pristava. Alles Keramik. M. = 1:2.

T. 38: Bled, Pristava. 1-16 lončenina, 17 steklo. M. = 1:2.

Taf. 38: Bled, Pristava. 1-16 Keramik, 17 Glas. M. = 1:2.

T. 39: Bled, Pristava. Vse železo. M. = 1:2.

Taf. 39: Bled, Pristava. Alles Eisen. M. = 1:2.

Andrej Pleterski

**FRÜHMITTELALTERLICHE SIEDLUNG
PRISTAVA IN BLED**

FUNDE

Mit Beiträgen von
Timotej Knific, Borut Toškan, Janez Dirjec, Benjamin Štular und von Mateja Belak

VORWORT

Pristava unterhalb der Bleder Burg zählt bereits zu den legendären slowenischen Fundplätzen. Zweifellos ist es einer derjenigen, bei dem die archäologischen Grabungen sehr lange andauerten, und zwar von 1943 bis 1985. Hier stellten deutsche und zwei Generationen slowenischer Archäologen von insgesamt vier verschiedenen Institutionen ihr Können auf die Probe. Bislang war der Fundort als vorgeschichtliches Gräberfeld und als spätantikes und frühmittelalterliches Körpergräberfeld bekannt. Schon zu Beginn der Geländearbeiten stießen die Ausgräber auch auf Reste verbrannten Holzes, Scherben frühmittelalterlicher Keramik und einzelne Tierknochen. Sie wurden in Zusammenhang mit den Ritualen auf dem Gräberfeld gebracht. Erst dank der in neuerer Zeit vervollständigten Grabungsmethoden stellte sich heraus, dass sich über den gesamten Fundplatz verteilt, die Reste einer frühmittelalterlichen Siedlung nachweisen lassen. Im Laufe der Zeit sammelte sich viel Material an und eine umfangreiche, aber ganz und gar uneinheitliche und sehr verstreute Dokumentation. All die angeführten Gründe erklären warum man den Fundplatz Pristava nur Schritt für Schritt analysieren und veröffentlichen kann, in mehreren, aufeinander folgenden Monographien. Es handelt sich dabei um die Publikation des spätantiken und frühmittelalterlichen Gräberfeldes, die Publikation der spätmittelalterlichen Müllhalde und in einem Sonderband noch um die Veröffentlichung der vorgeschichtlichen Funde, die seit 1975 an das Tageslicht kamen.

Die Geschichte sowie die Art und Weise der Forschungen, die Komplexität des Fundortes und die neue Zeit der Informationstechnik beeinflussten auch das Aussehen des Buches. Die Verflechtungen erforderten ein umfangreiches System interner Verweise, das den Leser auf die entsprechenden Verbindungen aufmerksam macht. Bei der Arbeit musste man einen Großteil der originalen, auf Papier existierenden Dokumentation in eine digitale Form überführen. Diese steht für weitere Arbeiten auf einer gesonderten Website zur Verfügung (<http://www.zrc-sazu.si/iza/Pristava/katalogD.html>). Dort kann man auch den vollständigen und umfassenden Katalog der Gegenstände mit allen Fundangaben, die den Fundblättern zu entnehmen sind, finden. Er umfasst alle Fundobjekte, die im Depot des Nationalmuseums Sloweniens in Ljubljana aufbewahrt werden. Dieser Katalog bietet schon die grundlegende Klassifikation der einzelnen Eigenschaften der Gegenstände und ist eine hervorragende Ausgangsbasis für verschiedene Materialanalysen. Der interessierte Leser kann den Katalog auf seinem Rechner speichern und ihn seinen Wünschen entsprechend benutzen. In Buchform sind die Zeichnungen der verzierten oder der charakteristisch geformten Gegenstände und ihre notwendigsten Beschreibungen vorgestellt. Der digitale Katalog hat indes eine dreisprachige (slowenische, englische, deutsche) Benutzerschnittstelle.

1. FORSCHUNGSGESCHICHTE IM BLEDER WINKEL

TIMOTEJ KNIFIC

Der mannigfaltig gestaltete Bleder Winkel liegt in der alpinen Welt und ist zugleich der äußerste und höchste Teil des Beckens von Ljubljana. Über die Bleder Tallandschaft erheben sich die Julischen Alpen mit dem Triglav (2864 m) und die Karawanken mit dem Stol (2236 m), sie umschließen zusammen mit den bewaldeten Bergrücken des Berglandes von Škofja Loka das Obere Savatal. Von ihren terrassenförmigen Ebenen und Hainen im Osten ist der Bleder Winkel durch das tiefe Flussbett der Sava Dolinka getrennt, von der anderen Seite umgeben ihn die Hochebenen Mežakla, Pokljuka und Jelovica. Den Mittelpunkt der Bleder Landschaft, in die sich auch die Flüsse Sava Bohinjka und Radovna einschneiden, bildet der See, umgeben von zahlreichen Hügeln, die sich aus dem überwiegend ebenen Boden erheben (*Abb. 1.1*).

Der Bleder Winkel mit seinem freundlichen Klima ist für Zentralslowenien charakteristisch. Diese Gegend mit dem fruchtbaren Boden - zu Humus gewordene Rendzina bedecken fluvioglaciale sandige Ablagerungen - war schon früh besiedelt. Davon zeugen die zahlreichen archäologischen Fundorte, die bislang in zwei Publikationen genauer vorgestellt wurden. Zum Einen in der Monographie *Arheološka najdišča Slovenije* (Šašel, Valič 1975), zum Anderen im Rahmen eines Themenheftes der Zeitschrift *Kronika*, die die Geschichte Bleds behandelte (Knific 1984a). Der dritte, vorliegende Text, der auch Angaben aus den letzten zwei Jahrzehnten enthält, besteht aus einer chronologischen Übersicht über die archäologischen Forschungen und die Darstellung der Entdeckungen nach den archäologischen Epochen; der umfangreichste Teil ist allerdings der frühmittelalterlichen Erforschung und dem zentralen Fundort Pristava gewidmet (vgl. Knific 2004).

1.1. CHRONOLOGISCHER ÜBERBLICK ÜBER DIE ARCHÄOLOGISCHEN FORSCHUNGEN IM BLEDER WINKEL

Die Geschichte der archäologischen Forschungen im Bleder Winkel ist wegen der zahlreichen Funde,

Fundorte und Ausgrabungen in Form eines chronologischen Verzeichnisses verfasst. Die Jahreszahlen, insbesondere die älteren, kennzeichnen nicht immer die Zeit der Entdeckung, sondern häufig ihre erste Veröffentlichung. Wenn in der Beschreibung die Art und Weise des Erwerbes nicht angeführt ist, handelt es sich um einen Zufallsfund ohne nähere Angaben. Von der Literatur werden die erste und die vollständigste Publikation erwähnt, ansonsten noch diejenige, die ergänzende Angaben enthält. Die archäologischen Fundorte sind auf der Karte (*Abb. 1.1*) mit Zahlen markiert, die in chronologischer (und nicht lokaler) Reihenfolge aufeinander folgen, und mit farbigen Kennzeichen, die die Epoche markieren, aus der sie stammen. Falls der Fundort nicht genau bekannt ist oder der gefundene Gegenstand nicht fachmännisch dokumentiert ist, dann ist der Fundort in der Karte nicht eingezeichnet.

1856: Bled, unbekannter Fundort, römische Bronzemünze Gordians III. (Deschmann 1856, 69; FMRSI I-II, 95/3; die erste Erwähnung in der Literatur ist fälschlicherweise in der Nr. 95/4 erwähnt.

1872: Bled, unbekannter Fundort, zwei Bronzebeile mit Kanten, ältere Bronzezeit (Bz A), aufbewahrt im Naturhistorischen Museum Wien, Inv.-Nr. 307 und 308 (Schmid 1909, 129; Gabrovec 1960, 3-4, Taf. 1a: 4, 5; Teržan 1995, 39-40, Taf. 3: 20, 21).

1875: Bled, Ostufer des Sees, Depot von Bronzegegenständen (4 Beile und 7 Sichel) aus der späten Bronzezeit, aufbewahrt im Naturhistorischen Museum Wien, Inv.-Nr. 300-306, und im Narodni muzej Slovenije/Nationalmuseum Sloweniens in Ljubljana (im weiteren NMS), Inv.-Nr. P 3357 und P 3358 (Deschmann 1888, 82; Gabrovec 1960, 4, 5, Taf. 1 und 1a: 1-3, 6, 7; 33: 4, 5; Teržan 1995, 132-134, Taf. 38 und 39).

1888: Žale, mehrere frühmittelalterliche Körpergräber ausgegraben, ein Eisenschwert mit einer Schneide entdeckt (*Abb. 1.2*: 1; 1.2; siehe S. 235).

1888: Pecovca, Fundort ungewiss, obere Hälfte eines latènezeitlichen Eisenschwertes, aufbewahrt im NMS, Inv.-Nr. P 3943 (*Abb. 1.4*: 1; Müllner 1894, 120, Taf. 10: 29, 30; Gabrovec 1960, 13, Taf. 5: 6).

1894: Brdo, größeres frühmittelalterliches Körpergräberfeld ausgegraben, zahlreiche Gegenstände gefunden (*Abb. I.1:* 2; *I.2:* siehe S. 235–236).

1894: Siedlung, Besitz von Anton Vovk; Grabhügel mit eisenzeitlichem Brandgrab in einer Steinkammer, nach zufälliger Entdeckung ausgegraben von Alfons Müllner, die Funde sind verschollen (*Abb. I.1:* 3; *I.2:* Müllner 1894, 118, Taf. 10: 21–27; Gabrovec 1960, 12–13, Taf. 5: 2–5, 7).

1900: Rečica, neolithisches oder äneolithisches Steinbeil, aufbewahrt im NMS, Inv.-Nr. P 4960 (*Abb. I.3:* 1, Gabrovec 1960, 3; in Anmerkung 3 steht fälschlicherweise, dass es verschollen ist).

1900: Brdo, sieben frühmittelalterliche Körpergräber freigelegt (*Abb. I.1:* 2; siehe S. 235–236).

1901: Brdo, sechs frühmittelalterliche Körpergräber freigelegt (*Abb. I.1:* 2; siehe S. 235–236).

1906: Bled, St. Martin, Bronzelanze, Urnenfelderkultur, aufbewahrt im NMS, Inv.-Nr. P 6392 (*Abb. I.1:* 4; Schmid 1909, 129, Taf. 3: 7.; Gabrovec 1960, 5, Taf. 2: 2; 33: 2; Teržan 1995, 88, Taf. 25: 164; fälschlicherweise als verschollen bezeichnet).

1920: Spodnji Ak, schon ein Jahr zuvor fand man bei den Grabungen für das Fundament der ehemaligen Schriftstellervereinvilla ein bronzenes Tüllenbeil; zunächst von einer Privatperson aufbewahrt, 1974 kam es ins NMS, Inv.-Nr. P 14378, aber es wurde 1985 gestohlen (*Abb. I.1:* 5; Gabrovec 1960, 5; Teržan 1995, 47–48, Taf. 7: 44).

1929: Mlino, Suvobor, drei frühmittelalterliche Gräber entdeckt (*Abb. I.1:* 6; *I.5:* siehe S. 236).

1930: Bled, Burgschwimmbad, nach Berichten grub man beim Bau der Betonkabinen mehrere vorgeschichtliche Brandgräber und einige „altslowenische Skelette mit mondformigen Ohringen“ aus; dokumentiert wurde eine latènezeitliche Fibel, die der damalige Bahnhofsvorsteher Mayer aufbewahrte (*Abb. I.1:* 7; Gabrovec 1960, 6, Taf. 2: 1; 32: 3).

1932: Pristava, einige frühmittelalterliche Gräber ausgegraben (*Abb. I.1:* 8; siehe S. 239–240).

1937: Želeče, auf der Flur unterhalb von Straža entdeckte man unter der Leitung von Rajko Ložar die Mauern eines Gebäudes aus der Römerzeit; zwischen den Wänden waren fünf Körpergräber eingegraben; die Funde werden im NMS aufbewahrt, Inv.-Nr. S 3419, S 6791–S 6802 (*Abb. I.1:* 9; *I.6:* Ložar 1937a).

1940: Spodnje Gorje, Flur Turn; beim Bau eines Wohnhauses stieß man auf eine Mauer aus Steinquadern, die mit Mörtel gebunden waren; wahrscheinlich handelt es sich um die Reste eines mittelalterlichen Wehrturms (*Abb. I.1:* 10; Knific 1984, 101).

1943: Pristava, zwanzig frühmittelalterliche Gräber ausgegraben (*Abb. I.1:* 8; siehe S. 239–240).

1943: Mlino, Suvobor, Körpergrab freigelegt (*Abb. I.1:* 6; siehe S. 236).

1947: Bled, Dorf Grad, Bogenfibel, vom Finder Dr. Kavčič aufbewahrt, Bled, Grad 62 (*Abb. I.1:* 11; *I.5–10:* Gabrovec 1960, 11, Taf. 5: 1).

1948, 1949, 1951: Pristava, archäologische Ausgrabung des vorgeschichtlichen, des spätantiken und des frühmittelalterlichen Gräberfeldes (*Abb. I.1:* 8; *I.7–10:* siehe S. 239–240).

1951: Bleder Burg, Burggarten, ein Team des NMS aus Ljubljana legte mehrere Schnitte an, Keramikfragmente vom Ende der Bronzezeit bzw. vom Übergang zur Eisenzeit entdeckt, aufbewahrt im NMS, Inv.-Nr. P 8879–P 8886, P 8888 (*Abb. I.1:* 12; Gabrovec 1960, 10–11, Taf. 3 und 4).

1953: Žale, Grabungen unter der Leitung von Stane Gabrovec, NMS in Ljubljana, drei Brandgräber, Urnenfelderkultur, die Funde werden aufbewahrt im NMS, Inv.-Nr. P 8889, P 8890, P 9828–9831 (*Abb. I.1:* 13; Gabrovec 1960, 7–8, Taf. 2: 3, 4; 2a; 31: 1, 2; 40).

1955: Zasip, auf der Flur Breg stieß man beim Ausheben einer Baugrube für ein Wohnhaus auf ein Körpergrab, das an der Steinmauer eines zerfallenen mittelalterlichen Wehrturms lag; in der Nähe wurde auch eine Eisenlanzenspitze entdeckt, die seit 1962 im Gornjesavski muzej in Jesenice aufbewahrt wird, Inv.-Nr. 467 (*Abb. I.1:* 14; *I.4:* 3; Valič 1962).

1957: Brdo, beim Bau eines Wohnhauses stieß man auf drei frühmittelalterliche Körpergräber, in einem befand sich ein Eisenmesser; den Fund dokumentierte Peter Petru, Amt für Denkmalschutz in Ljubljana (*Abb. I.1:* 2; Petru 1968, 306; Bajde 2007, 19–20).

1960: Bled, Burgberg, Na sedlu, archäologische Grabungen, vorgeschichtliche Funde, frühmittelalterliches Körpergräberfeld (*Abb. I.1:* 15, siehe S. 00).

1960: Zasip, Steinbeil, Ort und Zeit des Fundes und die Fundumstände sind nicht bekannt (Gabrovec 1960, 3).

1960–1962: Burgschwimmbad – Villa Zlatorog, größere Keramikgefäße. Erhalten ist ein kleiner Topf, der jetzt in Privatbesitz ist; Dat.: Beginn der Eisenzeit (Bitenc 1997).

1961: Bled, In „Na Hočevarjevem“ (später Gebäude von VINO-Bled) wurde mehrere Jahre vor dem hier angeführten Jahr ein Steinbeil entdeckt; den Fund dokumentierte Peter Petru, Amt für Denkmalschutz in Ljubljana (*Abb. I.1:* 16; Petru 1962, Taf. 8: 3).

1962–1965: Insel, archäologische Grabungen, vorgeschichtliche Funde, mittelalterliches Gräberfeld, Kirchenarchitektur und Hortfund mittelalterlicher Münzen (*Abb. I.1:* 17; siehe S. 236–237).

1965–1971: Felsüberhang Poljšiška cerkev, archäologische Grabungen, Leitung Mitja Brodar, Institut für Archäologie der Slowenischen Akademie der Wissenschaften und Künste, Ljubljana, unter Mitarbeit von Andrej Valič, Museum von Gorenjsko Kranj, jüngeres Paläolithikum, Steingeräte, Tierknochenreste und Holzkohlebrocken; aufbewahrt im NMS, Inv.-Nr. P.c. 1–643 (*Abb. I.1:* 18;

Brodar 1995). Gefunden wurde auch eine römische Münze Valentinianus' I. (FMRSI I-II, 99/1) und ein Bronzering aus dem Frühmittelalter (Valič 1967a).

1966: Rečica, beim Aushub einer Grube für ein Wohnhaus grub man sechs frühmittelalterliche Körpergräber aus; das einzige unberührte Grab, in dem man ein Eisenmesser entdeckte, wurde zum Teil von Andrej Valič freigelegt, Museum von Gorenjsko Kranj (*Abb. 1.1:* 19; Valič 1967b).

1968: Bled, Burgberg, Na sedlu, archäologische Grabungen, vorgeschichtliche Funde, frühmittelalterliches Körpergräberfeld (*Abb. 1.1:* 15, siehe S. 236).

1971: Dobe: Zufallsfund eines bronzenen Tüllenbeils, aufbewahrt vom Finder Janez Konc, Bz D/Ha A (*Abb. 1.1:* 20; Meterc 1992, 195; Teržan 1995, 52–53, Taf. 5: 52; D. Svoljšak (u. a.) 1997, 262, Nr. 65).

1974: Höhle Šibernica, am Fuße des Burgberges im Nordosten, archäologische Grabungen unter der Leitung von Fran Leben, Institut für Archäologie, Slowenische Akademie der Wissenschaften Künste; man entdeckte eine ältere hallstattzeitliche Schicht und darunter das Skelett eines Mannes in Hockerstellung um den bronzezeitliche Gefäßfragmente lagen; das Material wird von der oben erwähnten Institution aufbewahrt (*Abb. 1.1:* 21; Leben 1975, 92–94).

1975, 1976, 1978: Pristava, archäologische Grabungen, vorgeschichtliches Brandgräberfeld, römische Kleinfunde, spätantikes Körpergräberfeld und Reste einer frühmittelalterlichen Siedlung (*Abb. 1.1:* 8; siehe S. 239–240).

1979: Gradišče bei Bodešče, archäologische Versuchsgrabungen, Steinabschläge, Äneolithikum, aufbewahrt im NMS, Inv.-Nr. S 3415–S 3418 (*Abb. 1.1:* 22; Knific, Pleterski 1981a; Knific, Pleterski 1981b).

1979: See bei Mlino, beim Ausfluss der Jezernica, bronzenes zungengriffartiges Schwert, Zufallsfund, Bz D/Ha A, heute aufbewahrt im NMS, Inv.-Nr. P 23934 (*Abb. 1.1:* 23; Teržan 1995, 108–109, Taf. 31: 214; Gaspari 2007, 239, Abb. 3: 2).

1979, 1980: Bodešče, frühmittelalterliches Körpergräberfeld auf der Flur Dlesc (*Abb. 1.1:* 24; siehe S. 237).

1980, 1983: Spodnje Gorje, Aufdeckung frühmittelalterlicher Gräber (*Abb. 1.1:* 25; siehe S. 237).

1981: Dobe: Zufallsfund einer bronzenen Lanzen Spitze im Aushubmaterial einer Baugrube, Bauzeit 1973, aufbewahrt vom Finder Janez Konc, Urnenfelderkultur (*Abb. 1.1:* 20; Teržan 1995, 88–89, Taf. 25: 165; Svoljšak (u. a.) 1997, 262, Nr. 65).

1981–1984: Pristava, Reste einer frühmittelalterlichen Siedlung (*Abb. 1.1:* 8; siehe S. 239–240).

1984: Zasip, auf der Flur Breg, gemauerte Reste eines Gebäudes aus der Römerzeit, Versuchsgrabungen unter der Leitung von Milan Sagadin, Amt für Denkmalschutz Kranj, die Funde werden im Museum von Gorenjsko Kranj aufbewahrt (*Abb. 1.1:* 14; Sagadin 1995, 15–16).

1984: Zasip, auf der Flur Breg wurden unter der Leitung von Milan Sagadin, Amt für Denkmalschutz Kranj, die Fundamentmauern eines mittelalterlichen Wehrturmes freigelegt (nicht inventarisiert) (*Abb. 1.1:* 14; Valič 1962, 257–258; Sagadin 1985).

1984: Bled, Burgberg, Nordhang, archäologische Versuchsgrabungen, Team der Abteilung für Archäologie der Philosophischen Fakultät und des Instituts für Archäologie des Wissenschaftlichen Forschungszentrums der Slowenischen Akademie der Wissenschaften und Künste Ljubljana, vorgeschichtliche, römischzeitliche und frühmittelalterliche Kleinfunde; aufbewahrt im NMS, Inv.-Nr. S 6879–S 6917 (*Abb. 1.1:* 26; siehe S. 239).

1984, 1985: Spodnje Gorje, archäologische Grabungen, frühmittelalterliches Gräberfeld (*Abb. 1.1:* 25; siehe S. 237).

1985: Bled, St. Martin, frühmittelalterliche Funde (*Abb. 1.1:* 4; siehe S. 237–238).

1985–1987: Bled, Burgberg, Nordhang, archäologische Grabungen, Team der Abteilung für Archäologie der Philosophischen Fakultät und des Instituts für Archäologie des Wissenschaftlichen Forschungszentrums der Slowenischen Akademie der Wissenschaften und Künste Ljubljana unter der Leitung von Drago Svoljšak; Gebäudereste aus der älteren Eisenzeit, die Funde werden im NMS aufbewahrt (nicht inventarisiert) (*Abb. 1.1:* 26; Knific 1986, 279–280; Svoljšak 1987, 239–240; Svoljšak (u. a.) 1997, 234).

1985–1987: Zasip, Na žalah, archäologische Grabungen, frühmittelalterliches Körpergräberfeld (*Abb. 1.1:* 27; siehe S. 238).

1985: Sebenje, Hortfund von Eisengegenständen aus der ersten Hälfte des 9. Jh. (*Abb. 1.1:* 28; siehe S. 238–239).

1989: Bled, Burgberg, Nordhang, archäologische Grabungen, Team des NMS unter der Leitung von Drago Svoljšak; Gebäudereste aus der älteren Eisenzeit, die Funde werden im NMS aufbewahrt (nicht inventarisiert) (*Abb. 1.1:* 26; Svoljšak 1997 (u. a.), 234).

1990: Zasip, Breg, gemauerte Gebäudereste aus der Römerzeit, archäologische Grabungen unter der Leitung von Milan Sagadin, die Funde werden im Museum von Gorenjsko Kranj aufbewahrt (*Abb. 1.1:* 14; Sagadin 1995, 15–16).

1992: Felsüberhang Poglejska oder Poljšiška cerkev, Zufallsfunde zweier römischer Münzen Konstantins I. und Valentinianus' II. (*Abb. 1.1:* 17; FMRSI IV, 57/1, 2).

2003: Am Fuße der Anhöhe Obroč wurde zufällig eine römische Bronzefibel entdeckt, sie wird aufbewahrt im NMS, Inv.-Nr. R 18420.

2004: vermutlich am Fuße des Bleder Burgberges wurde schon vor dem angeführten Jahr ein Hort aus bronzenen und goldenen Gegenständen (belegt sind 28 bronzene und 1 goldener Gegenstand) entdeckt, Bz D, in Privatbesitz.

2004: Zasip, am Weg zur Kirche der hl. Katharina auf dem Hom wurde bei der Renovierung eines Hauses (Čeferin, Rebr 17) ein Eisenschwert aus der Römerzeit entdeckt; aufbewahrt vom Besitzer des Hauses (*Abb. 1.1: 29; 1.4: 2*).

2006: See bei Mlino, beim Ausfluss der Jezernica, bronzenes Vollgriffschwert, Bz D/Ha A, aufbewahrt im Museum von Gorenjsko Kranj, Inv.-Nr. Y 0315 (*Abb. 1.1: 23; Gaspari 2007*).

2007: Bled, Burgberg, Westgipfel, Keramikfunde; aufbewahrt im NMS, Inv.-Nr. S 6803 (*Abb. 1.1: 30; 1.3: 2; siehe S. 239*).

1.2. ÜBERSICHT ÜBER DIE ARCHÄOLOGISCHEN GRABUNGEN IM BLEDER WINKEL NACH DEN EPOCHEN

Die ältesten Spuren menschlicher Präsenz im Bleder Winkel stammen aus dem Paläolithikum: unter dem Felsüberhang Poglejska cerkev bei Poljšica wurden steinerne Kulturreste entdeckt, die an das Ende der Eiszeit datieren (Brodar 1995). Die Funde, ausgegraben in den Jahren von 1965–1971, wurden mehrmals behandelt, besonders angesichts der neuen Oberflächenfunde von Steinartefakten bei Zasip (Jamnik 1987; Brodar 1997) und der Knochenharpune in der Höhle Jamnikov spodmol auf der Kočna oberhalb von Jesenice (Jamnik 1988).

Aus dem Neolithikum oder dem Äneolithikum stammen die Steinbeile, die man in den Dörfern Grad (Petru 1962), Rečica und Zasip (Gabrovec 1960, 3) aufgelesen hatte. Äneolithische Steinerzeugnisse wurden auch bei der Kirche auf der Insel, auf der Pristava und in Gradišče bei Bodešče entdeckt (Knific 1984a, 102).

In die ältere Bronzezeit sind die beiden Bronzebeile von Bled einzuordnen; ihr genauerer Fundort ist nicht bekannt, entdeckt wurden sie schon 1872. Gegenüber der Anhöhe Bledec wurden in der Höhle Šibernica unter dem Nordhang des Burgberges in der älteren vorgeschichtlichen Schicht ein Männerskelett und Fragmente von Gefäßen entdeckt, die für die mittlere Bronzezeit charakteristisch sind (Leben 1975, 92–94).

Aus der Urnenfelderzeit liegt ein Hort aus Bronzegegenständen vor, der am Ostufer des Sees gefunden wurde. Derselben Zeit gehören das Bronzebeil aus Zaka und die bronzene Lanzenspitze aus dem mutmaßlichen Grab bei der Pfarrkirche St. Martin in Bled. Diese Funde wurden in einer Monographie über das prähistorische Bled behandelt (Gabrovec 1960), zusammen mit neuen Funden von Dobe auch im Rahmen der Studie zu den Depot- und Einzelfunden der Kupfer- und der Bronzezeit (Teržan 1995). Auf dem Seeboden am Jezernica-Ausfluss wurden zwei bronzezeitliche Schwerter entdeckt (Gaspari 2007). Die ältesten Gräber aus dieser Zeit wurden 1953 auf der Moränenkuppe in Žale bei Bled freigelegt (Gabrovec 1960, 7–8).

Auch aus der älteren Eisenzeit gibt es im Bleder Boden zahlreiche Funde. Auf dem Burgberg, Na pečeh und Na sedlu, wie auch vom Westgipfel, sind Keramikfragmente belegt, aus dem Bereich des frühmittelalterlichen Gräberfeldes Na sedlu rühren Kleinfunde, Brandreste und Tierknochen her. Dies spricht dafür, dass an diesem Ort bei der Anlegung des frühmittelalterlichen Gräberfeldes eine vorgeschichtliche Nekropole angeschnitten wurde. Gebäudereste wurden auf der Insel entdeckt, in Selišče bei Bled ein Brandgrab aus der jüngeren Zeit, im Dorf Grad wurde eine Bronzefibel aufgelesen und auf der Pecovca Keramikfragmente. In Pristava wurde ein Gräberfeld mit 80 Brandgräbern erforscht, die Keramik- und Metallfunde enthielten. Im Bereich der frühmittelalterlichen Nekropole in Pristava wurden auch Siedlungsreste aus der älteren Eisenzeit ausgegraben (Knific 1984a, 102).

Aus der jüngeren Eisenzeit stammen folgende Funde: eine Fibel aus den beim Schwimmbad in Bled entdeckten Gräbern, ein Schwert aus Žale bei Bled und eine Fibel, die zufällig im Bereich zwischen dem Bahnhof und dem kleinen Dorf Rečica gefunden wurde (Gabrovec 1960, 6, 13–14).

Einzelne Funde römischer Münzen stammen vom Felsüberhang Poljšiška cerkev sowie von den Fundorten Zaka, Mužije, Želeče und vom Burgberg. Die Übersicht über die Münzfunde und die Münzfundorte aus dem Bleder Winkel (Prešern 1991) wird in der Sammlung römischer Münzen aus Slowenien laufend erweitert (FRMSI I–V). Auf der Flur Pod Stražo bei Želeče wurden die Fundamente eines römischen Gebäudes teilweise freigelegt, in das fünf Körpergräber eingegraben waren (Ložar 1937a). Fundamente eines römischen Gebäudes wurden auch in Zasip entdeckt (Sagadin 1995, 15–16).

1.3. SPÄTANTIKE UND FRÜHMITTELALTERLICHE FUNDPLÄTZE¹ IM BLEDER WINKEL

In Bled sind mehrere spätantike und frühmittelalterliche Fundplätze bekannt. Unterhalb der Burg, die in einer Schenkungsurkunde schon 1011 (*castellum Veldes*) Erwähnung findet, sind durch archäologische Funde folgende Fundplätze dokumentiert: Na sedlu, Burgberg, Pristava, Brdo, St. Martinskirche und in Žale, aus der näheren Umgebung sind noch die Orte Bodešče, Mlino, Rečica, Sebenje, Spodnje Gorje, Zasip und die Insel im Bleder See zu nennen (*Abb. 1.1; Knific 2004*).

Der erste Fundplatz wurde im Jahr 1888 in Žale dokumentiert, es folgten zufällige Entdeckungen von Gräberfeldern in Brdo (1894), in Mlino bei Bled (1929), in Pristava (1932) und in Spodnje Gorje (1940). Größere

¹ Ein Fundort kann mehrere Fundplätze haben (z. B. Bled oder Villach-Warmbad, Villach-Altstadt, Villach-Judendorf etc.).

archäologische Grabungen wurden nach dem Zweiten Weltkrieg begonnen. Das Nationalmuseum von Ljubljana erforschte unter der Leitung von Jože Kastelic die Nekropole in Pristava (1948–1949, 1951) sowie unter der Leitung von Vinko Šribar die Nekropole und die Kirchenreste auf der Insel (1962–1965). Das Museum von Gorenjsko Kranj führte unter der Leitung von Andrej Valič Rettungsgrabungen auf dem Burgberg und auf der Flur Na sedlu durch (1960 und 1968).

Mitte der 70iger Jahre schloss sich den archäologischen Erforschungen in Bled auch die Abteilung für Archäologie der Philosophischen Fakultät Ljubljana an. Unter der Leitung von Timotej Knific wurde das spätantike Gräberfeld in Pristava freigelegt (1975 und 1976 sowie 1978). Unter der Mitarbeit des Instituts für Archäologie des Wissenschaftlichen Forschungszentrums der Slowenischen Akademie der Wissenschaften und Künste von Ljubljana, dessen Team Andrej Pleterski leitete, wuchsen die Arbeiten zu einer archäologischen Erforschung der Bleder Mikroregion aus (Knific 1991).

Im Bleder Winkel waren in den 80iger Jahren, als die ganzheitliche mikroregionale Bearbeitung begann, 16 Fundorte aus dem Frühmittelalter bekannt. Über die Hälfte lagen nur mangelhafte Daten vor. Unter allen Fundorten war Pristava mit dem großen Gräberfeld, den Wegresten und einer Siedlung am aufschlussreichsten; vor allem das Doppelgrab wurde zum zentralen Thema einer Dissertation über die archäologischen Untersuchungen der Ansiedlung in der Bleder Mikroregion (Knific 1983). Die Erforschung in diese Richtung ergänzte bald eine neue Abhandlung über die wirtschaftlichen Fundamente der Entwicklung der mittelalterlichen Agrargesellschaft im Bleder Winkel (Pleterski 1986). Archäologische Grabungen wurden in Bodešče (1979 und 1980), auf der Pristava (1981–1985), in Spodnje Gorje (1984 und 1985), bei der Pfarrkirche St. Martin in Bled (1985) und in Zasip (1985 und 1986) durchgeführt. Im Jahr 1985 wurde zufällig der Hort mit Eisengegenständen in Sebenje bei Zasip entdeckt.

ŽALE BEI BLEDED

Auf der Flur Žale östlich des Dorfes Grad (jetzt ein Teil von Bled) wurde 1888 bei der Vorbereitung des Grundstückes für einen neuen Friedhof ein drei bis vier Meter hoher Grabhügel entfernt. Dabei wurden mehrere Skelette und ein einschneidiges Schwert, ein *Sax*, entdeckt. Der *Sax* war 69 cm lang und hatte an beiden Seiten der Schneide eine flache und breite Rinne (Müllner 1894, 118–119, Taf. 10: 28). Er gehört zu den langen einschneidigen Schwertern, die nach 680 in Europa auftraten und sich dort ausbreiteten (Knific 2004, 105–106, Abb. 17). Aufbewahrt wird es im Nationalmuseum Sloweniens (Inv.-Nr. S 2367).

BRDO

Auf der Flur Brdo unterhalb des Felsen Bledec östlich des Dorfes Grad (jetzt Bled) wurde in den Jahren 1894, 1900, 1901 und 1957 ein frühmittelalterliches Gräberfeld mit 100 bis 150 Körpergräbern ergraben. In der Literatur wird der Fundort häufig Brda genannt (zuerst bei Müllner 1894), jedoch steht im Josephinischen Kataster von 1789 der Name Brdo (Bajde 2007, 7–9). Das Gräberfeld breitete sich oben beginnend am Osthang der Gletscheraufschüttung aus, am Fuße des Berges waren zahlreiche Gräber ohne Beigaben dicht nebeneinander eingetieft, auf dem Scheitel der Aufschüttung gab es zwischen den Gräbern mehr Platz und die Beigaben waren häufiger. Die Skelette von Erwachsenen und Kindern lagen West (Kopf)-Ost (Beine) ausgerichtet in Reihen. Im Bereich des Gräberfeldes lagen verstreut Knochen aus älteren umgegrabenen Gräbern. Ein Skelett lag in einem ausgehöhlten Baum.

Die Funde sind nur zum Teil und ohne genauere Fundangaben erhalten. Ins Landesmuseum in Ljubljana kamen sie in zwei Gruppen. Die ersten wurden 1894 A. Müllner vom Grundbesitzer A. Hudavernik und dem Fotografen B. Lergertporer ausgehändigt (Müllner 1894; Müllner 1990, Taf. 57). Diejenigen, die A. Hudavernik zurückbehielt, händigte er 1907 dem Landesmuseum aus (Šmid 1908, 4). Im NMS sind sie unter der Inv.-Nr. S 2118–2151 und S 3001 aufbewahrt.

Bei der Entdeckung im Jahr 1894 bestimmte Alfons Müllner die Gräber als altslawisch, Walter Šmid stellte ihren historischen Hintergrund vor (Müllner 1894; Šmid 1908, 26–33; vgl. Pleterski 2001b, 74–76), Paola Korošec datierte sie in die ältere Zeit der Alpenlawen (Korošec 1979, 34, 58–61 [1. Teil], 11, Taf. 1–5; 93; 94: 1). Unter dem Material springen die Fibeln ins Auge, vor allem das Exemplar mit der Darstellung eines Centaurus als Bogenschützen (Kastelic 1962–1963; Knific 2004, 100–102). Auf der Aufschüttung oben wurden auch zwei Töpfe mit gewelltem Ritzmuster ausgegraben (Knific 2002, 117–118).

Weniger bekannt sind die Funde, die mit den Arbeiten von Jernej Pečnik in Bled zusammenhängen. In der Zeit vom 15. bis 21. Juni 1900 entdeckte man auf der Wiese von A. Ropret in Brdo sieben Körpergräber und fand in einem mehrere Eisengegenstände (ein einschneidiges Schwert, zwei Eisenmesser und einen Feuerstein); die Funde schickte J. Pečnik nach Wien, sie werden im Naturhistorischen Museum Wien aufbewahrt, Inv.-Nr. 65446–65448 in 65451 (Bajde 2007, 13–14, 17–18, 52–53, 55, Taf. 5: 2–5). Das zweite Mal grub Pečnik vom 5. bis zum 7. September in Brdo; dabei wurden sechs Körpergräber entdeckt, in einem davon befanden sich zwei Ohrringe. J. Pečnik schickte die Ohrringe nach Wien. Sie werden im Naturhistorischen Museum Wien in einer kleinen Sammlung von Ohrringen aus Bled aufbewahrt, ohne dass man die

beiden Ringe genau zuordnen könnte [eingetragen unter den Inv.-Nr. 87560– 87562 (Bajde 2007, 15, 37–39, Taf. 2: 4–7)].

MLINO

Beim königlichen Palais Suvobor (Heute Hotel Vila Bled) stieß man 1929 auf ein Körpergrab. Die Arbeiter, die das Grundstück für einen Tennisplatz planierten, gruben das Skelett aus und zerschlugen den Topf aus dem Grab. Bei einer fachmännischen Besichtigung des Fundortes dokumentierte Rajko Ložar vom Nationalmuseum in Ljubljana noch zwei weitere Gräber, die Nordost-Südwest ausgerichtet waren. In einem lag ein Keramiktopf, den man bei der Bestattung zu den Füßen des Toten gelegt hatte. Von den Einheimischen erfuhr Ložar, „dass man schon bei der Grundsteinlegung für das heutige Palais vor ungefähr 50 Jahren eine größere Zahl an Gräbern entdeckt hatte“ (Ložar 1929). Der Topf wird im NMS aufbewahrt, Inv.-Nr. S 2152.

Noch ein Grab und durcheinander geworfene Menschenknochen fand man im Jahr 1943 bei archäologischen Versuchsgrabungen. Das Skelett einer ca. 40 Jahre alten Frau war mit einer großen Menge von grünen Steinen bedeckt, wie man sie anderswo nicht gefunden hatte. An der linken Schädelseite wurde ein Bronzeohrring entdeckt, dessen Reif mit einem dünnen Draht umwickelt ist (der Fund und das Original der Geländedokumentation werden im Landesmuseum in Klagenfurt aufbewahrt, die Abschrift befindet sich indes im Nationalmuseum Sloweniens in Ljubljana, Nr. 332). Parallelen zu den Funden gibt es auf altslawischen Gräberfeldern in Gorenjsko: der Ohrring hat ein Vergleichsstück im Schmuckfundus der karantanischen Gruppe in Pristava bei Bled, das Gefäß dagegen unter den wenigen Töpfen, die auf einer mit der Hand angetriebenen Töpferscheibe angefertigt wurden (Knific 2002; Knific 2004; 106–107, Abb. 18).

BURGBERG, NA SEDLU

Zwischen der Bleder Burg und dem niedrigeren Gipfel Na pečeh grub man 1960 und 1968 auf der Flur Na sedlu ein Körpergräberfeld mit 173 Gräbern aus (Valič 1964; Valič 1969). Die Arbeit leitete Andrej Valič vom Museum von Gorenjsko in Kranj; dort werden auch die Dokumentation und die Funde aufbewahrt, Inv.-Nr. A 3202–3461.

Die Toten waren West-Ost ausgerichtet. Wegen des felsigen Bodens tiefte man die Gräber dort, wo es mehr Erde gab, sehr dicht nebeneinander und in kleineren Gruppen ein. Störungen? und Etagengräber waren zahlreich, einmal lagen sogar vier Skelette übereinander. Aus den Beigaben und dem Geschlecht der Verstorbenen kann man schließen, dass es sich um Familiengräber

handelt. Beigaben waren in 84 Gräbern vorhanden. Anhand der vertikalen Stratigraphie des Gräberfeldes kann man vermuten, dass die Bestattungen auf dem Sattel im 9. Jh. einsetzen und bald nach 950 aufgegeben wurden. In einer Zeit also, als Gegenstände der Bijelo Brdo-Kultur in Erscheinung traten und als man merklich begann, die Beigaben in den Gräbern aufzugeben (vgl. Pleterski 1983). Die Funde stammen teilweise aus der älteren, im Wesentlichen aber aus der jüngeren Zeit der Alpenslawen. Vorherrschend sind Schmuckstücke, unter denen die hervorragend gearbeiteten und stilistisch sehr verschiedenen Fibeln Aufmerksamkeit erregen. Wie die jüngsten Fibeln und Ohrringe zeigen, die für die Bijelo Brdo-Kultur charakteristisch sind, wurden noch zu Beginn des 11. Jh. auf der Flur Na sedlu Bestattungen durchgeführt (Bitenc, Knific 2001, 106–107; Kat. 355, 356; Knific 2004, 102–105, Abb. 13: 5–9).

INSEL

Die archäologischen Forschungen auf der Bleder Insel in der Marienkirche und in deren Umgebung wurden in den Jahren von 1962 bis 1965 von einem Team des Nationalmuseums in Ljubljana durchgeführt. Es waren die ersten größeren Geländearbeiten des „Zentrums für altslawische und frühmittelalterliche Forschungen“, das damals als Sonderabteilung des Museums gegründet wurde (vgl.: Kastelic 1963; Kastelic 1964–1965, 119). Die Grabungen leitete Vinko Šribar, die Aufsicht hatte der Museumsdirektor Jože Kastelic; die ersten zwei Jahre wirkte auch Andrej Valič bei den Geländearbeiten vom Museum von Gorenjsko in Kranj mit. Man entdeckte Reste mittelalterlicher Kirchenarchitektur und ein mittelalterliches Gräberfeld mit 124 Skelettgräbern (Šribar 1966; Šribar 1967; Šribar 1971). Die Funde werden im NMS, Inv.-Nr. 1796–2010, aufbewahrt. Unter den Pflastersteinen der Kirche wurden vorgeschichtliche Siedlungsreste freigelegt und zum Teil erhaltene Fundamente von mehreren Kirchengebäuden entdeckt, die dort vor der jetzigen Barockkirche standen. Die freigelegten Fundamente wurden während der Grabungszeit auf der Insel verschieden gedeutet. Die ältesten unter ihnen – die Reste einer hufeisenförmigen Apsis und die Fundamente einer halbkreisförmigen Apsis – schrieb man romanischen (Kastelic 1963) bzw. vorromanischen Kirchengebäuden (Šribar 1966, 158) zu, wobei sich die letztere Bestimmung durchsetzte (Šribar 1972, 384–396; Zadnikar 1982, 53; Stopar 1987, 41).

Auf dem Gräberfeld bestattete man die Toten schon in der Zeit der beiden einschiffigen Kirchen (Gräber unmittelbar an der Apsis und an den Mauern), aber auch noch später. In den Gräbern befanden sich hauptsächlich Beigaben der sog. Köttlach-Kultur; unter anderem wurden auch eiserne Schreibgeräte geborgen, ein seltener Beweis für die Schreibkundigkeit (Knific

2004, 107–108, Abb. 20). Bei der Kirche tätigte man auch einen Hortfund mit 37 mittelalterlichen Silbermünzen (Pegan 1965–1967).

BODEŠČE

Im Frühjahr 1938 fanden Einheimische auf der Flur Dlesc bei Bodešče ein Körpergrab. Beim Abtransport von Sand des eiszeitlichen Grabhügels grub man ein Skelett aus, den Topf, den man zwischen den Beinen gefunden hatte, zerschlug man. Aufgrund des Verdachts von noch mehreren Gräbern, stellte man die Grabungen ein. Der Schulvorsteher benachrichtigte das Nationalmuseum in Ljubljana von dem Fund (Archiv des Nationalmuseums, Nr. 252/38 und 253/38).

In den Jahren 1979 und 1980 führte ein Team des Instituts für Archäologie des Wissenschaftlichen Forschungszentrums der Slowenischen Akademie der Wissenschaften und Künste und der Abteilung für Archäologie der Philosophischen Fakultät in Ljubljana auf der Flur Dlesc Ausgrabungen durch. Erforscht wurden das Gräberfeld mit 47 Gräbern und ein Teil des Weges, der am Friedhof vorbei führte. Die ältesten Grabbeigaben sind an das Ende des 8. Jh. datiert, der größte Teil gehört allerdings zur jüngeren Kultur der Alpenlawen des 9. und 10. Jh. (Knific, Pleterski 1981a). Die Funde werden im Museum von Gorenjsko in Kranj, Inv.-Nr. A 3143–3197, aufbewahrt. Von 48 Skeletten (drei Gräber waren Doppelgräber, eines leer) stammen 23 von Kindern und 25 von Erwachsenen, davon 14 von Frauen und 11 von Männern (Štefančič, Leben-Seljak 1992). Wie Pleterski auf Basis der Aufteilung der Gräber und der darin befindlichen Beigaben vermutet, wurden auf dem Gräberfeld vier Generationen von Einwohnern begraben (Pleterski 1986, 31–35) und der Bestattungsort wurde für einen der drei Kultteile des Gräberfeldes bestimmt (Pleterski 1996, 178–182; Pleterski 2004, 122–123).

Eine Besonderheit auf dem Gräberfeld stellt zweifellos das leere Grab dar, in dem weder Knochen noch Beigaben lagen. Vielleicht war dies ein Kenotaph, ein symbolisches Grab (Knific 2004, 108–109). Zu den ältesten Funden von Dlesc gehören Gegenstände aus Grab 43, die man nach den Analogien spätestens ins 9. Jh. datieren kann (Knific 2004, 109–110, Abb. 21: 1–8). Der in einem Grab beigegebene Topf ist auf dem Gräberfeld von Bodešče ein Einzelfall, in ähnlicher Weise wie auch die Töpfe auf anderen gleichzeitigen Gräberfeldern im Bleder Winkel selten sind (Knific 2002, 118). In Grab 42 wurde ein Volutenmesser ausgegraben: A. Pleterski verbindet dieses mit ähnlichen kleinen Messern, die in von Slawen und Awaren besiedelt Gebieten entdeckt wurden. Sie sollen als Zaubergegenstände und Heilgeräte in Gebrauch gestanden sein (Pleterski 1984). T. Knific vermutet dagegen, dass man sie (unter dem Einfluss der karolingischen Kultur) zum

Anschneiden von Schreibfedern und zur Entfernung von Schreibfehlern auf Pergament benutzte (Knific 1984b; Knific 2004, 110).

SPODNJE GORJE

Im letzten Jahrhundert hatte man oberhalb des Bauerngutes Pri Turku in Spodnje Gorje nach und nach ein größeres frühmittelalterliches Gräberfeld ausgegraben. Die Körpergräber waren im sonnseitigen Hang oberhalb der Straße von Spodnje Gorje nach Zgoranje Gorje eingegraben. Die erste Nachricht von einem ausgegrabenen „Menschenskelett“ und einem brüchigen „Tonkrug“ wurde schon im Jahr 1900 aufgezeichnet (*Gorenjec I/1900* [28. 4.], Nr. 16, Kranj). In den 30iger und 40iger Jahren wurden beim Abtransport von Sand ungefähr 50 Gräber freigelegt. Die Skelette lagen flach und waren West-Ost ausgerichtet. Das Nationalmuseum Ljubljana erwarb aus diesem Gräberfeld zwei Schläfenringe. Beim Bau eines Wohnhauses wurde 1980 noch ein Grab entdeckt, bei Gartenarbeiten stieß man 1983 noch auf vier weitere. Darin fand man das Fragment einer Fibel, drei Schläfenringe und ein Messer. In den Jahren von 1984–1985 führte ein Team des Instituts für Archäologie des Wissenschaftlichen Forschungszentrums der Slowenischen Akademie der Wissenschaften und Künste in dem völlig zerstörten Fundort Versuchsgrabungen durch. Es entdeckte ein Grab, das zum Teil schon bei den Gartenarbeiten umgegraben worden war sowie noch ein unberührtes Grab, in dem sich zwei Schläfenringe befanden. Ein Teil der Funde wird im NMS aufbewahrt, Inv.-Nr. S 409, S 410, S 2370–2373 und S 2473.

Die Funde vom Gräberfeld in Spodnje Gorje sind charakteristisch für die jüngere Epoche der Alpenlawen (9. und 10. Jh.), in der Gegenstände der Köttlach-Gruppe vorherrschend sind, Gegenstände der älteren karantischen Gruppe findet man immer weniger (Knific, Pleterski 1993, 235–240).

BLLED, ST. MARTIN

Im Jahr 1903 stellte man beim Abriss der alten und dem Bau der neuen St. Martinskirche fest, dass an diesem Ort einst eine Kapelle gestanden hatte, die wahrscheinlich bald nach 1004 errichtet worden war (Mantuan 1906, 136). In den 30iger Jahren stieß man beim Pfarrhaus auf ein Körpergrab, noch mehr Gräber (sie wurden als slawische Gräber bestimmt) grub man beim Planieren des Grundstückes aus, das die Kirche umgab (Korošec 1979, 13 [2. Teil]). Diese Angaben überprüfte das Archäologenteam des Amtes zum Schutz des Natur- und Kulturerbes Kranj. Bei den Versuchsgrabungen an der Südwand der Pfarrkirche fand man den Teil eines halbmondförmigen Ohrringes und das Fragment eines

Schläfenrings. Sie lagen in einer Schicht mit Resten zahlreicher umgrabener Gräber in einer Tiefe von 2,30 und 2,80 m. Die Funde gehören zur Köttlach-Kultur. Damit wurde die Vermutung bestätigt, dass sich bei der St. Martinskirche ein slawisches Gräberfeld befindet (Sagadin 1986).

ZASIP, NA ŽALAH

Das Gräberfeld bei Zasip wurde auf originelle Weise entdeckt. Im Josephinischen Kataster aus dem Jahre 1786 entdeckte Andrej Pleterski den Flurnamen „Na žalah“ (dt. ‚auf dem Friedhof‘), das vor zweihundert Jahren ein großes Grundstück südlich von Zasip und westlich von Mužije bezeichnete. Die Stelle für die Versuchsgrabungen, mit deren Hilfe man das über den Flurnamen zu erschließende Gräberfeld finden wollte, wurde 1985 auf der Grundlage von Vergleichen mit den Lagen anderer slawischer Nekropolen im Bleder Winkel bestimmt. Diese haben drei vorherrschende Merkmale: 1. die Lage an einem sonnseitigen Hang, 2. die Nähe zu einem alten Hauptweg und 3. das Bestehen eines Grabhügels, der den Bereich des Gräberfeldes kennzeichnet.

Schon bei der ersten Versuchsgrabung, die ein Team der Abteilung für Archäologie der Philosophischen Fakultät und des Instituts für Archäologie des Wissenschaftlichen Forschungszentrums der Slowenischen Akademie der Wissenschaften und Künste legte, wurden mehrere Körpergräber entdeckt. Im Ganzen wurden in den Jahren von 1985–1987 55 Körpergräber freigelegt (Knific, Pleterski 1993). Sie waren am Südhang einer Gletschermoräne in Ostrichtung eingetieft. Beigaben befanden sich in 20 Gräbern. Die Funde werden im NMS, Inv.-Nr. S 2374–2472 aufbewahrt.

Am häufigsten kommen Schläfenringe mit Verdickungen am Ende vor, die in neun Gräbern entdeckt wurden. Halbmondförmige Ohringe fanden sich in zwei, eine runde Fibel in einem Grab. Diese Beigaben gehören in die jüngere Zeit der Alpenslawen, zur sog. Köttlach-Kulturgruppe. Von drei halbmondförmigen Ohringen (einer wurde zwischen den Gräbern gefunden) sind zwei aus Eisen, was etwas Außergewöhnliches ist. Hinsichtlich des Metalls kann man sie mit den wenigen Eisenschläfenringen vergleichen, die in der Bjelo Brdo-Kultur vorkommen, z. B. auf den Gräberfeldern in Radvanj bei Maribor und in Središče ob Dravi (Knific, 2004, 113, Abb. 23).

Die zweite Gruppe bilden Gräber, in denen ältere Elemente vorherrschen, wie die Schläfenringe, die mit Schlingen verbunden sind, sowie ein Ohring mit mehrfachen Schlaufen und eine Doppelschulterfibel. Diese Funde stehen der karantanischen Gruppe näher, Gräber mit solchen Beigaben fanden sich im Westteil des Gräberfeldes. Die dritte Gruppe der Gegenstände bilden Messer, ein Feuerstein, eine Ahle und ein Keramikgefäß.

Auch diese lagen im unteren und im mittleren Streifen, jedoch im Ostteil des Gräberfeldes. Den Beigaben nach ist das Gräberfeld in die Zeit von der zweiten Hälfte des 8. Jh. bis in die zweite Hälfte des 10. Jh. zu datieren. Das Gräberfeld entstand vermutlich nach einem zuvor festgelegten modularen Muster (Pleterski 1996, 175–177). Die Knochenreste der damaligen Einwohner wurden genau analysiert (Leben-Seljak 1996, 113–129). Es sind 50 Skelette erhalten, 21 Kinderskelette sowie 29 Skelette von Erwachsenen, davon 11 von Männern und 16 von Frauen (zwei Skelette waren unbestimmbar). Die Kinder starben in den ersten Lebensjahren, 18 bis zum sechsten Lebensjahr, drei bis zum achten. Die Mehrzahl der Männer, nämlich sieben, starb zwischen dem 40. und dem 60. Lebensjahr (davon fünf zwischen dem 50. und dem 60. Lebensjahr, nur einer war älter), drei starben zwischen dem 20. und dem 40. Lebensjahr. Die Frauen starben früher als die Männer, zwischen dem 20. und dem 40. Lebensjahr starben sieben (davon vier zwischen dem 30. und dem 40. Lebensjahr), zwischen dem 41. und dem 60. Lebensjahr vier, eine war älter und zwei starben im Jugendalter.

Das durchschnittliche Alter zum Zeitpunkt des Todes betrug bei den Frauen 40 und bei den Männern 50 Jahre. Die durchschnittliche Körpergröße bei Frauen betrug 156,1 cm, bei Männern 167 cm. Auf der Grundlage der osteologischen Überreste und der Datierung des Gräberfeldes kann man die gewöhnliche Zahl der Einwohner in der zeitgleichen Siedlung erschließen. „Der Weiler Zasip zählte 25 Einwohner. Im Hinblick auf die Altersstruktur lebten in einer Gemeinschaft 11 Kinder, 11 Erwachsene im reproduktiven Alter und drei Personen, die älter waren als 45. Höchstwahrscheinlich lebten sie in fünf Familien mit beiden Elternteilen, zwei noch lebenden Kindern und einem Großelternanteil.“ (Leben-Seljak 1996, 118)

SEBENJE

Im Jahr 1985 entdeckte man beim Graben in einer Moräne auf der Flur U hribeh in Sebenje bei Zasip einen Hort, der 24 Eisengegenstände, Geräte- und Waffenteile enthielt. Eine Studie zum Fund verfasste Andrej Pleterski (Pleterski 1987). Wegen der militärischen Ausstattung datierte er den Hort ins erste Drittel des 9. Jh. Wahrscheinlich hatte ihn einst ein Einheimischer im Jahr 820 vergraben, der in Friedenszeiten ein Bauer und im Krieg ein Reitersoldat war.

Die gefundenen Gegenstände lassen sich unterteilen in Geräte zur Bodenbearbeitung (Pflugschar, Rodehacke) und zum Mähen (zwei Sicheln, Hepe) sowie in Geräte zur Bearbeitung von Holz, Metall und Leder (zwei Bohrer, Messer, Meißel, Ahle). Ebenfalls Teil des Hortes sind Fundstücke, die zur Militär- und Pferdeausstattung gehören (Lanzenspitzen, Trense, Steigbügel). Weiters

waren im Hort auch die Griffe zweier Eimer und ein Eisenhaken vorhanden. Die Funde werden im NMS, Inv.-Nr. S 2341–2366 aufbewahrt.

Einige charakteristische Stücke verbinden den Hort von Sebenje mit anderen slowenischen Fundorten, wo in letzter Zeit Gegenstände des sog. karolingischen Horizontes entdeckt wurden: die Lanzenspitze verbindet mit der Ljubljana, die Sporen verbinden mit Ljubična oberhalb der Zbelovska Gora, die Sporen und der Steigbügel verbinden mit Gradišče oberhalb von Bašelj (vgl. Bitenc, Knific 2001, Kat. 323, 332, 338, 339).

BURGBERG

Auf dem Westgipfel des Burgberges sind einige Mauern einer spätantiken Siedlung erhalten. Von dort stammt das Viertel einer falsifizierten Goldmünze des byzantinischen Kaisers Herakleus (610–641; FMRSI V, 46), bei der topografischen Besichtigung wurde zwischen den Wurzeln eines umgestürzten Baumes ein Teil einer Keramikschüssel entdeckt (*Abb. 1.2: 4*; NMS, Inv.-Nr. S 6803). Verstreute spätantike Funde wurden bei den archäologischen Versuchsgrabungen im Jahr 1984 auch am Nordhang des Burgberges gemacht (Knific 1986), am Fundort Na sedlu unterhalb der Burg wurde die Silbermünze des Kaisers Justinianus I. entdeckt, die in der Zeit von 552–565 geprägt wurde (FMRSI IV, 51/9).

1.4. ARCHÄOLOGISCHER FUNDORT PRISTAVA IN BLED (*Abb. 8.1*)

Oberhalb des nördlichen Seeufers erhebt sich der langgezogene Burgberg (602 m). Dazu gehört auch der breite und wellige Bergrücken Pristava (539 m). Er liegt nördlich unterhalb des Burgberges und südlich oberhalb der teilweise versumpften Ebene, Jezerca („Kleine Seen“) und Blata („Schlamm“) genannt. Auf dem Pristava-Bergrücken befinden sich zwei Sattel (*Abb. 1.1; Abb. 8.1*). Auf dem niedrigeren (530 m) wurde ein vorgeschichtliches, ein spätantikes und ein frühmittelalterliches Gräberfeld entdeckt (Kastelic, Škerlj 1950; Kastelic 1960; Knific 1983; Knific 1987; Leben-Seljak 1996; Pleterski 1999), sowie Reste von Altwegen und frühmittelalterlichen Gebäuden (Knific 1980). Der zweite, etwas höher gelegene Sattel (534 m) befindet sich 100 m weiter nordöstlich; auch auf diesem wurden Wegreste und verstreute vorgeschichtliche Siedlungsfunde sowie relativ dicht nebeneinander liegende Reste einer frühmittelalterlichen Siedlung entdeckt (*Beilage 1*; Knific 1983, 35–42; Pleterski 1999).

Die ersten Funde von der Bleder Pristava stammen aus dem Jahr 1932, als man beim Abgraben von Sand am Südhang des niedrigeren Sattels mehrere Körpergräber ausgrub (Ložar 1937b). Im Jahr 1943 grub das Institut

für Kärntner Landesforschung aus Klagenfurt unter der Leitung von Karl Dinklage und R. Unger (cf. *Kärnten Zeitung*, 20. Dez. 1943) am Rand der Sandgrube 17 Gräber aus und stellte lediglich 6 fest (ausgegraben wurden sie 1948). Eine systematische Ausgrabung des Gräberfeldareals führte ein Team des Nationalmuseums Ljubljana unter der Leitung von Jože Kastelic und Stane Gabrovec durch. Das Material – mit Ausnahme desjenigen aus dem Jahr 1943 (das verschollen ist) – wird zusammen mit der Dokumentation im NMS aufbewahrt, Inv.-Nr. S 1–358, S 433, S 434, S 441–589, S 2226–2230, S 2337–2340, S 3941–4000 und S 4201–4327.

Im Jahr 1948 wurden 203 Körpergräber freigelegt. Es wurden ein archäologischer und anthropologischer Forschungsbericht veröffentlicht (Kastelic, Škerlj 1950). Im Jahr 1949 wurden 96 Körpergräber ausgegraben und 1951 noch 19, so dass in der ersten Forschungsphase insgesamt 318 Gräber entdeckt wurden. Den größeren Teil der in den letzten zwei Jahrzehnten freigelegten Gräber (103) bezeichnete J. Kastelic als Gruppe „Bled I“, die übrigen ordnete er der Gruppe „Bled II“ zu (Kastelic 1960). Die erste, ältere Gruppe wurde später als altansässige bezeichnet, die zweite, jüngere indes als altslawische (Werner 1962, 127–129). Neben einer archäologischen wurden auch eine anthropologische Abhandlung publiziert (Škerlj 1953) und eine Studie zum Gebiss der Bestatteten (Krušič 1954). Die eisenzeitlichen Brandgräber von der Pristava (52) wurden in einer Monographie über das vorgeschichtliche Bled veröffentlicht (Gabrovec 1960).

Während der archäologischen Grabungen erschienen viele kürzere Aufsätze auch in Fachzeitschriften und in Tageszeitungen (Baš 1948; Kastelic 1948a; Kastelic 1948b; Mikuš 1948; Baš 1949; Gabrovec 1949; Justin 1949; Kastelic 1949a; Kastelic 1949b, Kastelic 1949c; Kastelic 1949d; Kastelic 1950a; Kastelic 1950b).

In den Jahren 1975, 1976 und 1978 setzte die systematische Erforschung des Gräberfeldes auf der Pristava das Archäologenteam der Abteilung für Archäologie der Philosophischen Fakultät Ljubljana unter der Leitung von Timotej Knific fort. Es wurden 34 vorgeschichtliche und 46 spätantike Gräber sowie die Reste frühmittelalterlicher Häuser entdeckt (Knific 1977; Knific 1979). Die Funde werden im NMS, Inv.-Nr. S 3501–3940, aufbewahrt.

Insgesamt wurden auf dem Körpergräberfeld der Pristava 380 Gräber freigelegt: 147 Gräber gehören, den Grabbeigaben nach zu urteilen, der romanischen altansässigen Bevölkerung aus der Zeit der Völkerwanderung (6. Jahrhundert und erstes Drittel des 7. Jahrhunderts) an, 233 dagegen den slawischen Ansiedlern (aus der Zeit des letzten Drittels des 7. Jahrhunderts bis zum Beginn des 11. Jahrhunderts). Die Nekropolen lagen dicht nebeneinander auf zwei völlig getrennten Grundstücken. Zwischen den Gräbern entdeckte man Wegreste. Durch das romanische Gräberfeld führte ein Weg zum Burgberg,

auf dessen Gipfel eine gemauerte Siedlung lag, von der noch die Reste des westlichsten Teils zu sehen sind, der zentrale Teil auf dem Gipfel ist dagegen von der Burg bedeckt. Der Weg durch das slawische Gräberfeld führte über den Pristava-Berggrücken bis zum dazu gehörenden Weiler in der Nähe, wo am sonnseitigen Hang Reste von sechs Gebäuden entdeckt wurden (*Kapitel 4.2.*, 255–256; Knific 1983, 35–42; Pleterski 1999, 393–394).

Die Nekropole der altansässigen Bevölkerung wurde nach der Entdeckung unterschiedlich gedeutet. J. Kastelic schrieb sie den Slawen zu und datierte sie ins 7. Jahrhundert (Kastelic 1950a, 312–314; Kastelic 1960, 33–42), Josip Korošec verband sie mit den Langobarden (Korošec 1951, 138–139; Korošec 1952, 16), der Anthropologe Božo Škerlj war indes der Ansicht, dass auf der Pristava Angehörige der alten Population begraben waren, in denen er Nachkommen der Illyrer erblickte (Škerlj 1953, 329–330). Auf der Grundlage neuer und umfassenderer archäologischer Vergleiche schrieb Joachim Werner die Nekropole den romanisierten Altansässigen des 6. und des 7. Jahrhunderts zu (Werner 1962, 127–129), und diese Bestimmung wurde in den folgenden Jahren durch die Entdeckung ähnlicher Nekropolen und gleichzeitiger Höhengründungen vielfach bestätigt (vgl. Vinski 1964, 106; Slabe 1978, Bierbrauer 1984, 52–60; Ciglencečki 1987; dieser Einordnung stimmte allmählich auch der Autor der „slawischen“ These zu, vgl. Kastelic 1964–1965, 112–113; Kastelic 1989, 7–8). Im Bereich der Pristava wurden die Arbeiten – die auf die Erforschung der Siedlungsreste fokussiert waren – in den 80iger Jahren des vorigen Jahrhunderts fortgesetzt. Die Arbeiten, bei denen auch ein Team des Instituts für Archäologie des Wissenschaftlichen Forschungszentrums der Slowenischen Akademie der Wissenschaften und Künste unter der Leitung von Andrej Pleterski mitwirkte, wuchsen sich allmählich, mit der Erforschung auch anderer Fundorte, zu einer archäologischen Erforschung der Bleder Mikroregion aus (Knific 1991). In dieser Zeit (1981–1984) wurden auf der Pristava die Siedlungsreste und das Wegesystem erforscht, welches davor außerhalb des Gräberfeldes nur der Vermutung nach umrissen wurde (*Kapitel 5.2.*; 259–261 und *5.3.*, 261–262; Knific, Pleterski 1982; 1983; 1984; Knific

1986). Auf dem höheren Sattel wurde neben der frühmittelalterlichen Siedlung das eine Ende des Weges entdeckt. Dessen Rand war mit größeren Steinen begrenzt. Auf der anderen, südwestlichen Seite, wo das Pristava-Gelände zum See hin abfällt, traf man hingegen das andere Ende an. Neben dem Gräberfeld wurden bescheidene Spuren von sechs Gebäuden entdeckt. Einige Funde, die aus der Siedlungsschicht herrühren (bronzenes Kettenglied – *Taf. 27: 25*; Bleikreuz – *Taf. 29: 21*), kann man mit den Gräbern in Zusammenhang bringen, andere waren in den Gräbern nicht vorhanden (Sporn – *Taf. 30: 20*, Backteller – *Taf. 19: 2*, Gusstopf – *Taf. 19: 9* und Keramik). Die Funde werden im NMS aufbewahrt, Inv. Nr. S 4328–5073,

Der Bleder Winkel wurde nicht zufällig als Bereich für eine archäologisch mikroregionale Erforschung ausgewählt, sondern wegen seiner hervorragenden natürlichen und kulturellen Gegebenheiten (Knific 1991). Die natürlichen Gegebenheiten sind als Gene in den geographischen Elementen jeder Landschaft vorhanden und führten die ehemalige Bevölkerung auch bei der Besiedlung der Pristava und der Kolonisierung des Bleder Winkels.

Die anderen kulturellen Dispositionen enthalten indes archäologische Quellen; wenn sie erkennbar sind, kann man sie zu verschiedenen Mustern verbinden. Mit ihnen kann man mit einiger Wahrscheinlichkeit auch die Siedlungsprozesse in der Kulturlandschaft erklären. Diese sind auf der Pristava und in Bled vor allem aus den Verbindungen zwischen den Artefakten und den Ökofakten zu ersehen, die aber nur die einfachsten Beziehungen zwischen Mensch und Natur zum Ausdruck bringen (Knific 1984a). Angesichts dieser Schritte bei der Entdeckung der Genese der Kulturlandschaft muss betont werden, dass die archäologischen Ausführungen bei der Bleder Besiedlungsmikroregion die Ebene der meisten ähnlichen Verfahren übersteigen. Bei der Erforschung des Bleder Frühmittelalters helfen neben dem reichen archäologischen Material (Knific 2004) auch zahlreiche schriftliche Quellen aus dem 11. Jahrhundert und andere Angaben aus der gewissermaßen fossilen bäuerlichen Landschaft (Pleterski 1986, 11–14).

2. RÄUMLICHE DOKUMENTATION

Die Funde und die Dokumentation werden im Nationalmuseum Sloweniens in Ljubljana aufbewahrt. Ein Exemplar der Grabungsdokumentation von 1981 bis 1985 und die Kopie einiger Teile der Dokumentation der älteren Grabungen werden auch am Institut für Archäologie des Forschungszentrums der Slowenischen Akademie der Wissenschaften und Künste in Ljubljana aufbewahrt. Für die Bedürfnisse der Veröffentlichung wurde ein Teil der Geländebeschreibungen der Grabungen von 1943 bis 1978 digitalisiert und als Datenbank im MS Access-Programm gespeichert. Auf ihr beruhen die folgenden Beschreibungen, welche im Internet unter der Adresse <http://www.zrc-sazu.si/iza/Pristava/dokumentacijaD.html> frei zur Verfügung stehen. Diese Sammlung enthält für alle Grabungsjahre auch detaillierte Archivbeschreibungen aller benutzten Dokumente zusammen mit ihren Signaturen und dem Aufbewahrungsort. Deswegen wird ihre Inventaraufnahme an dieser Stelle nicht wiederholt.

2.2.2. REKONSTRUKTION DES EHEMALIGEN RELIEFS

In den letzten 100 Jahren erfolgten zahlreiche Eingriffe auf den Grundstücken in Pristava, deswegen ist die heutige Oberfläche mancherorts ganz anders, als sie es früher war. Um die ehemalige Nutzung des Raumes zu verstehen, mussten diese letzten Veränderungen „gelöscht“ werden. Als Ausgangsbasis dient die genaue geodätische Messung im Maßstab von 1 : 1000 und die Katasterkarte 1 : 2880 aus dem Jahre 1971. Wir haben darin die Reliefangaben Rudolf Berces aus den Jahren 1948 und 1951 eingetragen. Das Aussehen des Sattels zwischen dem Burgberg und dem Berg von Pristava rekonstruierten wir mit Hilfe von Rudolf Berces Geländebeobachtungen vom 20. III. 1948 (*Abb. 2.3*). Ferner berücksichtigten wir, dass sich der alte Weg zum See stark in den Boden eingeschnitten hat, dass alle Gebäude von Pristava auf einem künstlich planierten Gelände an Hängen stehen und dass deshalb der Südhang der Anhöhe von Pristava einst nicht so steil war. Das Letztere bestätigt der Verlauf des Weges aus der Zeit des

Franzisceischen Katasters von 1826, der die Anhöhe von Pristava von der Bleder Burg in Richtung Rečica in einer nahezu geraden Linie durchquert, sowie der im selben Kataster angeführte Acker östlich des größten Gebäudes von Pristava, der den Hang weit hinaufreicht (*Abb. 2.4*). Ebenso „entfernten“ wir die Aufschüttung des Weges, der heute durch das Tal von Pristava führt. Die Aufschüttung des Weges durch das Gräberfeld und dessen Einschnitt beim Übergang über den südöstlichen Rand der Anhöhe haben wir indes beibehalten. Beides wird nämlich von den Gräbern berücksichtigt. Damit entfernten wir den Großteil der Veränderungen, die die letzten Jahrhunderte mit sich brachten. Obwohl wir nur eine gewisse Annäherung an den älteren Stand schufen, ist es eine ausreichende Ausgangsbasis für weitere Raumanalysen.

2.3. ERDSCHICHTEN

Mit *Erdschichten* sind alle Schichten über der geologischen Felsgrundlage gemeint. Die Grabungsdokumentation von 1943 enthält keine Beschreibungen der Erdschichten, dokumentiert wurden sie aber bei allen späteren Grabungen. Bei ihrer Beschreibung versuchten wir die Geländebezeichnungen so gut wie möglich beizubehalten. Da sich diese für dieselbe Schicht häufig veränderten und sich während der Grabungen keine einheitlichen Beschreibungen herauskristallisiert haben, musste dies bei den Vorbereitungen zur Veröffentlichung erfolgen. Das Resultat ist ein Kompromiss zwischen den Vereinheitlichungen und den laufenden Geländebeobachtungen, wobei wir in der Dokumentation häufig benutzten Geländebezeichnungen gegenüber sich mehrfach ändernden Bezeichnungen den Vorzug geben. Letzteres würde die Verbindung zur originalen Geländedokumentation verwischen.

Das Graben in Schnitten, das planmäßige Abtragen von Oberflächen, das Dokumentieren der Oberfläche eines jeglichen Schnittes und die größere Zahl der Profile führte in den Jahren von 1975 bis 1978 dazu, dass man die einzelnen Erdschichten besser erkennen und genauer unterteilen konnte. Da die Schichten über der

Felsgrundlage am dicksten waren, waren sie auch am zahlreichsten. Am besten zeigt den Verlauf der Schichten das Südprofil der Quadranten 4 und 5 aus dem Jahre 1975, das auch am tiefsten ist (*Abb. 2.6*). Da es nur ca. 4 m vom Nordprofil der Quadranten 225, 235 und 245 (*Abb. 2.5*) entfernt war und mit ihm in ähnlicher Richtung verlief, können wir die Schichten des einen und des anderen miteinander vergleichen. Im Profil aus dem Jahre 1951 sind die nachmaligen drei oberen Schichten des Profils aus dem Jahre 1975 noch in einer Schicht zusammengeführt dokumentiert. – dem *Humus*, und auch die folgenden drei Schichten des Profils aus dem Jahre 1975 ebenso in einer einzigen Schicht – dem *Subhumus*. Das Profil von 1951 unterscheidet nicht zwischen dem sandig-felsigen Verwitterungsgestein und dem festen Felsen, es vollzieht aber genauso wie das Profil von 1975 zwischen dem helleren und dem dunkleren Lehm eine Trennung. Letzterer wird an der dunkelsten Stelle als Grab bestimmt. Die Schicht, die im Profil von 1975 den Lehm bedeckt, scheint im Profil von 1951 zur *dunklen Lehm*-Schicht zu gehören, wobei oberhalb von ihr eine Schuttschicht zu erkennen ist.

Aus den einzelnen Situationen heraus war es möglich, ein idealisiertes Profil (*Abb. 2.7*) zu erstellen. Da es aus einzelnen Schnitten, Profilen und Tagebuchanmerkungen entstand, war es sinnvoll, im Laufe der Arbeit auch einige allgemeine Angaben für eine zumindest grobe Datierung der Funde, zu den beobachteten Eingriffen in die Schicht, zu den Schnitten der einzelnen Quadranten, die die beschriebene Schicht enthalten, zu erfassen und am Ende auch die erste gröbste Bestimmung der Schichten zu geben. Die Angaben zu den Schnitten und den Quadranten ermöglichen auch eine grobe Einschätzung des Bereiches, wo eine Schicht auftauchte sowie hinsichtlich ihrer Mächtigkeit.

Die Grabungen in den Jahren von 1981 bis 1983 verliefen am Hang der Anhöhe von Pristava, wo die Schichten über der Felsgrundlage relativ flach waren, sie waren weniger zahlreich und schlechter ausgeprägt als die Schichten über dem Gräberfeld. Auch hier gab es keine Stelle, wo wir alle Schichten zugleich gefunden hätten. Deswegen mussten wir ein idealisiertes Profil (*Abb. 2.8*) erstellen, auf dieselbe Weise wie für das Grabungsareal in den vorangegangenen Jahren.

Dass es sich bei der *Subhumus*-Schicht aus den Jahren von 1948 bis 1951 wenigstens dem Schein nach um mindestens drei Schichten handelt, ist auch im gut dokumentierten Profil durch die Mitte des Schnittprofils von 1949 zu erkennen. Es handelt sich um die Westwand der Quadranten 68-71. Die Zeichnung des Profils stimmt ziemlich gut mit der Fotografie überein (*Abb. 3.74*). Alles, was auf der Zeichnung dargestellt ist, ist auch auf der Fotografie erkennbar. Eine Ausnahme bildet die Vertiefung, die erst erfolgte, als die Fotografie schon aufgenommen worden war. Der umgekehrte Fall tritt aber nicht ein; es ist nicht alles gezeichnet, was auf der Fotografie zu sehen

ist. Die Schicht des „*angeschwemmten Sandes*“, die auf der Zeichnung 1,25 m lang ist, ist auf der Fotografie ungefähr 5 m lang. Noch wichtiger ist, dass man die „*Subhumus*“-Schicht in noch wenigstens drei Schichten, die auf der Fotografie gut erkennbar sind, unterteilen kann. Damit stimmt das idealisierte Profil der Grabungen von 1948 bis 1951 mit dem idealisierten Profil der jüngeren Grabungen überein (*Abb. 2.10*).

Eine Übereinstimmung mit den Schichten des Aushubs in den Jahren von 1981 bis 1983 ermöglichen auch die Angaben zu den Funden und Eingriffen in den Schichten. Diese zuletzt erforschten Schichten zeigen im Vergleich zu denjenigen, die schon zuvor im Bereich der Gräberfelder entdeckt wurden, dass an einigen Stellen auf der Anhöhe von Pristava wenigstens eine dünne Schicht der ehemaligen antiken Humusoberfläche erhalten war.

2.3.5. SPUREN EINES WETTEREREIGNISSES

Dass es infolge eines Wettergeschehens zu Veränderungen der Erdoberfläche und der Zusammensetzung der Erdschichten gekommen war, beobachtete man schon bei den ersten Grabungen nach dem Zweiten Weltkrieg (2.3.1., 33–34). Schon bei den Grabungen im Jahre 1975 wurde offensichtlich, dass das ältere Körpergräberfeld von einer bis zu 0,5 m dicken Anschwemmungsschicht bedeckt ist, auf der später die frühmittelalterlichen Gebäude errichtet wurden. Diese Beobachtung bestätigten auch die Grabungen in den Jahren 1976 und 1978. Es handelt sich um eine gelbe mit Lehm und Humus vermischte Schuttschicht und eine untere (schwarz)braune steinige Humusschicht (*Abb. 2.7*), die desgleichen das ältere Körpergräberfeld (*Abb. 2.11*) bedeckt. Die untere (schwarz)braune steinige Humusschicht konnte nur dort beobachtet werden, wo die Dicke der Erdschichten am größten war. Möglich ist die Entstehung beider Schichten bei derselben Gelegenheit, im selben Prozess (siehe unten). In diesem Fall würde es sich um dieselbe tafonomische Einheit (zum Ausdruck siehe *Kapitel 3.3.*, 247–251) handeln.

Dass es sich um eine natürliche Ablagerung handelt, darauf deuten die stark abgeschliffenen Fragmente antiker Keramik (*Abb. 2.7*). Wie schnell es zu der Ablagerung gekommen war, zeigen am besten die stratigraphischen Verhältnisse zwischen ihr und den Gräbern des älteren Körpergräberfeldes. Obwohl die Ablagerungsschicht fast alle Gräber bedeckt, gibt es dennoch mindestens zwei Gräber (Grab 334 und Grab 364), die darin eingegraben sind (*Abb. 2.11* und *2.12*). Das deutet auf eine plötzliche Bildung der Ablagerung unmittelbar vor dem Ende der Nutzung des älteren Körpergräberfeldes.

Da es sich höchstwahrscheinlich um eine angeschwemmte Schicht handelt, die in sehr kurzer Zeit entstanden war, muss man an die Folgen sehr starker Regenfälle denken. Intensive kurze Niederschläge sind

nämlich der Grund für die Entstehung vieler Erdbeben, vor allem von Verwitterungsgestein. Diese Erscheinung ist die Folge einer plötzlichen starken Schwankung des Porendruckes und im Anschluss daran seiner Erhöhung in den Oberflächenschichten. Ein vergrößerter Porendruck kann eine völlige Desintegration der Erde verursachen, die daraufhin plötzlich wie ein Schlammstrom am Hang hinuntergleitet (Komac 2005, 264; auf den Aufsatz hat Ivan M. Hrovatin hingewiesen). Die Grenzwerte der Niederschläge, die in Slowenien bezeichnend auf die Erscheinung von Erdbeben Einfluss nehmen, bewegen sich zwischen 100 und 150 mm in 24 Stunden. Bled liegt in einem Bereich, wo die größten 24-stündigen Niederschläge mit einer Rücklaufzeit von 100 Jahren zwischen 150 und 200 mm betragen (Komac 2005, Abb. 4, 275). Es handelt sich also zweifellos um eine Gefahrenzone.

Die Anhöhen in der Nachbarschaft der Gräberfelder mussten damals unbewachsen gewesen sein, mit mehr oder weniger zerstörter Pflanzendecke. Das Wasser wusch zunächst die Schicht von Humus, Lehm und den kleinen Steinen herunter, was in der tiefer liegenden Bodensenke die (schwarz)braune mit Steinen vermischte Humusschicht verursachte, dann wusch es noch das untere sandige Verwitterungsgestein herunter, das sich in der Bodenvertiefung als gelber mit Humus

vermischter Schutt abgelagerte. All das könnte sogar an einem Tag entstanden sein.

Eine solche Erklärung bestätigen auch die östlichen Teile des Südprofils des Aushubs aus dem Jahre 1951 (*Abb. 2.5*) und des Nordprofils des Aushubs aus dem Jahre 1975 (*Abb. 2.6*). Dort beginnt schon der Hang, die Schwemmschichten liegen unmittelbar auf der Felsgrundlage, ältere Schichten sind dagegen nicht vorhanden. Höher am Hang bedeckt den Felsen noch eine obere Humusschicht. Das zeigt, dass der Hang zuvor bis zum natürlichen Felsen ausgewaschen war.

2.4. STRATIGRAPHIE DER TAFONOMISCHEN GRUPPEN UND DER ERDSCHICHTEN

Der Zweck dieses Kapitels ist es, mit Hilfe des idealisierten Profils auf einfache und ersichtliche Weise die grundlegenden stratigraphischen Verhältnisse zwischen den Haupterdschichten und den tafonomischen Hauptgruppen (*Abb. 2.13*) aufzuzeigen. Die Bestimmung der einzelnen tafonomischen Gruppen sowie alle detaillierteren stratigraphischen Beziehungen, insofern man sie in der Geländedokumentation erkennen kann, werden nach und nach in den folgenden Kapiteln vorgestellt.

3. SICHTBARKEIT DER SIEDLUNGSRESTE BEI DEN AUSGRABUNGEN VON 1943 UND 1948–1951

Die zeitliche Distanz zu den ersten Erforschungen von Pristava ist so groß, dass Informationen darüber nur noch mit Hilfe der erhaltenen Geländedokumentation zu bekommen sind. Daraus schöpfen auch die ersten Publikationen, die die Ausgräber selbst verfassten. Für den Zweck der vorliegenden Veröffentlichung sind sie vor allem deshalb interessant, weil sie zeigen, wie die Ausgräber selbst den Fundort verstanden. Da die Siedlung in ihren Erklärungen nicht berücksichtigt wurde, stehen wir nun vor der undankbaren Aufgabe, die verborgenen Informationen über die Besiedlungsspuren aufzufinden.

3.1. METHODE DER SUCHE NACH VERBORGENEN INFORMATIONEN

Bei der Erforschung der Reste vergangener Zeiten sind wir auch abhängig von der Wirkung von Informationsfiltern (Pleterski 2001; so schon Grafenauer 1960, 19; später z. B. Klejn 1987, 90; zuletzt Štular 2005, 80-81), die zwischen dem historischen Prozess und der Vorstellung von ihm, die sich im Kopf des neugierigen Lesers bildet, stehen. Das erste Filter ist die Natur des geschichtlichen Prozesses, die die Menge und die Art der Artefakte als seine strukturelle Spuren bestimmt. Der zweite Filter ist der Verfall der Artefakte, der ihren Erhaltungszustand beeinflusst. Den dritten und den vierten Filter stellen die Forscher selbst auf, den ersten beim Erwerb und bei der Dokumentation der Artefakte, den zweiten bei der Weitervermittlung von Informationen. Das Letztere stellt die Fähigkeit des Lesers dar, wie er die vermittelten Informationen erfasst. Bei jedem Durchgang durch jeden einzelnen Informationsfilter geht ein Teil der alten Informationen verloren, es kommen aber einige hinzu, deswegen wird die ursprüngliche Struktur jedes Mal ein wenig verändert. Um diese Folgen abzuschaffen oder zumindest zu verringern, müssen wir uns ihrer zunächst bewusst werden. Die folgende Darstellung ist vor allem auf die Abschaffung der Probleme fokussiert, die der Erwerb und die Dokumentierung von Artefakten mit sich bringt.

*Historischer Prozess → Artefakt → Erhaltungszustand
→ Forscher (=Ausgräber + Autor der Veröffentlichung) →
Leser → Vorstellung vom Prozess*

Die Erkenntnis, dass es eine „objektive“ Dokumentation, die unabhängig von den Absichten, Fähigkeiten und technischen Möglichkeiten der Ausgräber wäre, nicht gibt, hat sich mancherorts im Fach schon durchgesetzt. Die Anerkennung und die Erkenntnis der Subjektivität muss deshalb ein Bestandteil der Interpretation sein. Dann bietet sich die Möglichkeit, Präsenz, Absenz und Anordnung von Geländeinformationen zu verstehen. Der Grabungsprozess ist nach dem Verfallsprozess das nächste Informations“sieb“, durch das die Spuren der Vergangenheit fließen. Wir werden in erster Linie das finden, wonach wir suchen, und das werden wir auch am besten dokumentieren (ähnlich: Hodder 1999, 36), ob es sich beispielsweise um Gräber oder viel unpersönlichere, sog. stratigraphische Einheiten handelt. Diese Angaben sind deswegen in der Geländeinformation am besten zu erkennen. All das, was wir nicht erwarten und gleich bei der Entdeckung nicht verstehen oder zumindest nicht bemerken, bleibt viel schlechter dokumentiert, verborgen in der Gruppe von versteckten Informationen.

Das Problem wird noch gravierender, wenn der Ausgräber und der Autor der Publikation nicht ein und dieselbe Person sind. Notwendig ist eine zusätzliche Vermittlung von Informationen und damit erhalten wir einen neuen Informationsfilter. Wenn wir denjenigen verstehen wollen, der bei der Erfassung von Informationen im Gelände anwesend war, müssen wir das Interesse der Ausgräber kennen und berücksichtigen. Die Geländedokumentation ist ihr Ausdruck. Wenn wir sie durchsehen, besteht unsere Aufgabe darin, auch die verborgenen Informationen sichtbar zu machen. Dabei hilft uns die einfache Tatsache, dass jede Dokumentation unendlich besser ist als keine Dokumentation, darüber hinaus kommen uns noch die Erkenntnisse zugute, die sich seit der Zeit der Ausgrabungen angehäuft haben. Nachdem wir die Geländedokumentation mit Hilfe der Digitalisierung, Klassifizierung und Indexierung entsprechend informativiert und sie in den Raum plaziert haben, können wir sie

durchsehen und unter verschiedenen Aspekten, die wir miteinander vergleichen, anordnen. Verborgene Informationen erhalten wir aus den festgestellten Entsprechungen und Unterschieden.

Wir sind uns dessen bewusst, dass wir bei der Vermittlung von Informationen der Fachöffentlichkeit zum nächsten Informationsfilter wurden. Die Forscher mit größerem Wissen können in Zukunft aus demselben Material noch mehr Informationen erhalten und auch die logische Frage beantworten, was alles wir beim Wunsch, die frühmittelalterliche Siedlung vorzustellen, ohne es zu wollen, ausgelassen oder falsifiziert haben. Wäre ohne diesen Wunsch unsere Analyse besser gewesen? Wir glauben fest daran, dass dies nicht der Fall ist. Ohne Wünsche gibt es keine Ideen, die den Erkenntnisprozess auslösen (siehe: Gardin 1987, 199; Klejn 1988, 364). Wir wären nur noch Maschinen, deren Wollen vorprogrammiert wäre.

3.1.1. BEOBACHTUNGSEINHEITEN

Von den modernen Grabungsmethoden wurde sicherlich die sog. stratigraphische Methode am besten vorgestellt (Harris 1989). Als Dokumentierungseinheiten treten darin die sog. stratigraphischen Einheiten auf. Wenn wir sie in die Informatiksprache übersetzen, würde es sich um Strukturen handeln, die in einem Prozess der Vergangenheit entstanden sind. Dadurch wird auch ersichtlich, dass die „stratigraphischen“ Einheiten nur eines der Existenzniveaus von archäologischen Strukturen darstellen (vgl.: Pleterski 2001, 66). Bei konsequenter Anwendung der stratigraphischen Methode müssten wir als stratigraphische Einheit auch die anderen Niveaus von archäologischen Strukturen berücksichtigen, z. B. die Gegenstände. In der Tat würden wir uns dann beim Ausgraben die Erfassung der Daten so erschweren, dass eine Arbeit nicht mehr möglich wäre. Jedoch zeigt das angeführte Beispiel, dass in seinem Licht die stratigraphische Methode schon aus der grundlegenden Perspektive der Beobachtungsebene subjektiv ist. Auch wenn wir von dieser Schwierigkeit absehen, bleibt das Hauptproblem die Subjektivität des Erkennens von „stratigraphischen Einheiten“. Wie wir eine stratigraphische Einheit bestimmen, ist abhängig von der subjektiven Beobachtung und damit von der Arbitrarität. Der Autor dieser Methode versuchte das Problem kurz mit folgendem Rat zu beseitigen: „Die Archäologen stimmen heute gewöhnlich überein, dass wir den Prozess stratigraphischer Grabungen überall dort anwenden müssen, wo wir in der Stratifikation des Fundortes auf archäologische Schichten und Elemente stoßen. Wenn wir solche Stratifikationseinheiten nicht beobachten [Hervorhebung von A. Pleterski] oder wenn stratigraphische Ausgrabungen in der Tat unmöglich sind, müssen wir den arbiträren Prozess mit gemessenen Schnitten anwenden“ (Harris 1989, 36-37). Diesem Rat

nach sehen wir entweder die stratigraphischen Einheiten und müssen demzufolge stratigraphisch graben oder wir sehen sie nicht und dann müssen wir arbiträr graben. Da die Praxis aber nicht schwarz-weiß ist, sondern aus einer unendlichen Palette von Grautönen besteht, ist in Wirklichkeit die Entscheidung über die Anwendung der ersten, der zweiten oder der kombinierten Methode der subjektiven Beurteilung des Ausgräbers überlassen. Immer sehen wir etwas, aber was? Wie wir gesehen haben, ist jede Grabungsmethode – auch die stratigraphische – arbiträr.

Deswegen sind wir der Ansicht, dass es vom Aspekt der Wahrnehmung besser ist, von *Beobachtungseinheiten* zu sprechen. Der Begriff deutet auf die unausweichliche Subjektivität und besagt zugleich, dass es um eine praktische Dokumentations- und Untersuchungseinheit geht und die Illusion beseitigt, dass es sich um eine wirkliche Einheit der Vergangenheit handelt. Von der Stufe der Übereinstimmung zwischen der Beobachtungseinheit und der realen *tafonomischen Einheit* (siehe unten) – der Struktur, die ursprünglich in einem einheitlichen Prozess entstanden ist, hängt die Qualität der Erfassung der Angaben und die Qualität ihrer Erklärung ab. Eine gute Geländedokumentation kennzeichnet sich dadurch aus, dass sie eine möglichst gute Rekonstruktion der Beobachtungseinheiten ermöglicht, die wir mit Kontrollstrukturen und –prozessen vergleichen, und die so dazu beitragen, die tafonomischen Einheiten wiederzuerkennen. Auf diese Weise nähern wir uns Schritt für Schritt den realen Strukturen und Prozessen der Vergangenheit (zum spiralförmigen Weg des Erkenntnisprozesses: Gardin 1987, 199; Klejn 1988, 364).

3.1.2. TAFONOMIE

Wenn wir eine Erklärung von Informationen aufstellen, die wir aus den Strukturen in den Beobachtungseinheiten erhalten haben, müssen wir zunächst ihre Tafonomie (< griech. *tafos* = Grab, Bestattung, Totenfeier, Leichenschmaus, Gräberfeld + griech. *nomos* = Brauch, Sitte, Gewohnheit; Prinzip, Regel) dechiffrieren, also die Art und Weise ihrer Entstehung. Wenn wir nämlich das ehemalige Leben zu rekonstruieren wünschen, dann müssen wir die Prozesse wiedererkennen, die die *archäologische Gruppe* geschaffen haben; das ist die Gruppe, die von den Archäologen dokumentiert wurde. Im Hinblick auf die verschiedenen Maßstäbe können wir diese Prozesse auf unterschiedliche Weisen analysieren. Vom *Gesichtspunkt menschlicher Präsenz* unterscheiden wir solche, die die Folge bewusster oder unbewusster Aktivitäten von Menschen darstellen, von solchen, die die Naturkräfte in den verschiedenen Perioden des Bestehens der Gruppe verursachten. Dabei dürfen wir nicht vergessen, dass zur menschlichen Präsenz auch die archäologische Untersuchung selbst gehört, weil sie

jene Informationen aufzeichnet, auf der die folgenden Analysen beruhen. Gewöhnlich haben wir es deshalb mit Gruppen zu tun, die aus der Verflechtung verschiedener Prozesse entstanden sind.

Die Kenntnis der Tafonomie ist auch für die Bewertung des zeitlichen Ausmaßes der Entstehung der beobachteten Gruppe und für das im Verhältnis zueinander stehende Alter ihrer Elemente wichtig. In archäologischen Abhandlungen stoßen wir häufig auf die stille, nicht geschriebene Prämisse, dass die Beobachtungseinheit als *Fundgruppe* auf einmal entstanden sei, dass alle Funde darin zeitgleich seien und gleichzeitig Verwendung gefunden hätten. Die Prämisse stimmt aber nur in dem Fall, wenn wir es mit dem sog. „Pompei“-Phänomen zu tun haben, also mit einer Art von Zeitkapsel. Hierzu gehören gewöhnlich Gräber, sehr selten dagegen Siedlungsreste, die sich größtenteils über einen längeren Zeitraum anhäufen.

3.2. STAND DER GELÄNDEDOKUMENTATION

Die anfänglichen Grabungen in Pristava hatten die Absicht, das frühmittelalterliche Gräberfeld zu erforschen. Die Beobachtungseinheiten stellen in der Mehrzahl Gräber dar. Die Dokumentation ist also mit wenigen Ausnahmen auf Gräber beschränkt, die dazwischen liegenden Flächen wurden nicht erfasst. Von den Grabungen aus dem Jahre 1943 sind die Beschreibungen von Gräbern, Skeletten, Funden, Gräberskizzen und Fotografien der Gegenstände erhalten. Von den Grabungen der Jahre 1948–1951 gibt es eigene Grabaufzeichnungen, die im Wesentlichen dasselbe anführen wie die Tagebücher, die bei den Geländearbeiten entstanden sind. Die Letzteren widmen sich den Gräbern, die dazwischen entdeckten Funde sind nur ausnahmsweise erwähnt. Die Grabungstechnik war offensichtlich so, dass man die obere Schicht in einzelnen Blöcken bis zu einer solchen Tiefe entfernte, dass die Gräberumrisse sichtbar wurden, oder auch schon die Knochen, wenn die Gräber in einer Schicht über dem Felsen lagen. In gewissem Ausmaß handelte es sich um die sog. frontale Grabung. Auf diese Weise konnte man sehr bescheidene Siedlungsreste nicht bemerken. Erkennbar waren nur dicke Brandschichten, große Steine, Steinmoränen und Gruben, die mindestens einige Dezimeter groß waren. Dabei muss man allerdings betonen, dass die Dokumentation, im Hinblick auf die Intention, die Grabungstechnik und die damaligen technischen Möglichkeiten hervorragend war. Ohne diese wäre die Suche nach verborgenen Siedlungsinformationen nahezu hoffnungslos. Eine Hilfe boten uns die Zeichnungen, Fotografien, Grabbeschreibungen und die während der Geländearbeiten verfassten Tagebücher. Daraus entnahmen wir die Angaben, die sich auf Siedlungsreste beziehen könnten. Neben einzelnen

Steinen und Steingruppen gehören hierzu die zahlreich vorkommenden Keramikfragmente, Tierknochen und Holzkohle sowie Aschereste. Die Angaben speicherten wir in einer digitalen Datensammlung (<http://www.zrc-sazu.si/iza/Pristava/dokumentacijaD.html>), indexierten sie, räumlich lokalisierten sie mit Hilfe eines Plans und führten verschiedene Klassifikationen durch.

3.3. BEOBACHTUNGSEINHEITEN UND TAFONOMISCHE GRUPPEN

Die Beobachtungseinheiten in Pristava, die uns in der vorliegenden Abhandlung vornehmlich interessieren, sind die Reste einer frühmittelalterlichen Siedlung. Da aber die Beobachtungseinheiten der Ausgräber anders geartet waren, ist der einzig mögliche Ausgangspunkt eine tafonomische Analyse. Wenn wir aus den dokumentierten Fundgruppen vorübergehend neue Beobachtungseinheiten schaffen, sie analysieren und ihre Tafonomie festzustellen versuchen, besteht die Möglichkeit, dass wir auf Spuren von Prozessen stoßen, die in der Siedlung abliefen.

Dabei kam uns das Wissen zugute, das die ab 1975 erfolgten Grabungen erbrachten. Dieses Wissen beeinflusste zweifellos in bedeutender Weise die Erfolgsstufe unserer Arbeit. In den Grabungen der Jahre 1975–1978 wurde der Nordteil desselben Gräberfeldes untersucht, das schon in den Jahren von 1943–1951 erforscht worden war. Damals stellte sich heraus, dass dort eine Schwemmschicht erhalten ist, die Gräber bedeckte. Auf ihr errichtete man später mehrere frühmittelalterliche Gebäude (dazu genauer siehe 2.3.5., 242–243). Da sich die Schicht nach Süden fortsetzte (*Abb. 3.2*), stieß man auf sie mit Sicherheit auch schon bei den älteren Grabungen der Nachkriegszeit. Für diese Siedlungsschicht waren neben Pfostenlöchern Keramikfragmente, Tierknochen und Herdstellenreste charakteristisch. Das sind also Siedlungsreste, die man auch bei den älteren Grabungen hätte beobachten müssen. Deswegen werden wir sie als Beobachtungseinheiten nehmen und ihre Tafonomie untersuchen. Die Fundkomplexe, die im selben oder wenigstens in einem ähnlichen tafonomischen Prozess entstanden sind, werden *tafonomische Gruppe* (im Folgenden TG) genannt. Diese werden die Ausgangsbasis für die stratigraphische Analyse bilden. Dafür ist, hinsichtlich der Grabungs- und Dokumentierungsweise, die Beobachtung der stratigraphischen Verhältnisse zum Körpergräberfeld ein aussagekräftiger Bestandteil. Wichtig dabei ist, dass das Körpergräberfeld räumlich und zeitlich in zwei Teile geteilt werden kann (*Abb. 3.2*): in einen älteren nordwestlichen und einen jüngeren südöstlichen Teil (Knific 2004, 94 und *Abb. 3*). Im Folgenden werden wir dafür die Hilfsbezeichnungen *älteres Körpergräberfeld* und *jüngeres Körpergräberfeld* gebrauchen. Das jüngere Körpergräberfeld kann man

den Beigaben, der Lage und der Gräberausrichtung nach ebenso unterteilen: in einen *älteren Teil* mit in fünf Reihen angelegten Gräbern in südöstlicher Richtung und in einen *jüngeren Teil* mit Gräbern, die den übrigen Raum dieses Bereiches ausfüllen (Knific 1974). Bezüglich der oben angeführten Kriterien können wir das Körpergräberfeld also in drei tafonomische Gruppen unterteilen. Wenn wir die Körperbestattung als einziges Kriterium nehmen, können wir es auch als eine einzige tafonomische Gruppe auffassen.

3.3.1. HOLZKOHLE, ASCHERESTE IM SKELETTGRAB UND AUSSERHALB DAVON

Die Holzkohle könnte in ein Skelettgrab auf drei verschiedene Weisen gelangt sein. 1. Sie könnte an der Grabestelle schon davor gelegen haben. Dabei ist entweder an Siedlungs- oder an Gräberfeldreste zu denken. 2. Die Holzkohle könnte zur gleichen Zeit wie das Grab entstanden sein und sie wäre der Rest von Bestattungsbräuchen oder vielleicht nur ein von den Ausgräbern falsch interpretierter organischer Bestandteil des Grabes (z. B. ein Brett). Es besteht noch eine dritte Zeitrelation: Die Holzkohle kann jünger sein, sie gehört einer jüngeren Schicht an, einer Siedlungs- oder einer Gräberfelderschicht. Im Folgenden werden wir zu erklären versuchen, welche der drei Möglichkeiten am ehesten zutrifft.

Es ist sinnvoll, zu den Holzkohleangaben auch die Erwähnung von anderen Brandspuren hinzuzufügen (*Abb. 3.5: 2*), denn sie resultieren aller Wahrscheinlichkeit nach alle aus demselben Vorgang. Die Brandspuren sind auf drei verschiedene Weisen beschrieben: als Aschereste, als angebrannter Felsen oder als schwarzer Felsen. Die Grenze zwischen Ascheresten und Holzkohle ist ziemlich fließend, da ja auch Asche aus Holzkohlenteilen besteht. Von Holzkohle spricht die Geländedokumentation in den Schichten oberhalb des Felsen, von Brandspuren dagegen größtenteils auf dem Felsen. Von diesem Standpunkt ist es wahrscheinlich, dass die Asche und die kleineren Holzkohleteilchen in den Schichten oberhalb des Felsen vom Wasser ausgewaschen wurden, deshalb blieben nur die größeren Holzkohlebrocken erkennbar. Auf dem Felsen selbst war die Möglichkeit des Auswaschens geringer, sodass auch kleinere Mengen an Ascheresten erhalten blieben. Im ersten Fall könnte es sich um eine Feuerstelle auf der Schicht über der Felsgrundlage handeln, im zweiten hingegen um Feuerstellen auf dem Felsen oder unmittelbar darüber. Bei den Letzteren erhebt sich die Frage, ob solche Feuerstellen auf einer stark erodierten Oberfläche entstanden sind, wo der Felsen mehr oder weniger zum Vorschein kam, oder, ob man das Feuer in einer Grube entfachte, die bis zur Felsgrundlage eingetieft war. Aus der letzten Überlegung resultiert

eine weitere Frage: War diese Grube eine Grabgrube und machte man im Grab ein Feuer oder wurde eine Grube eigens für ein Feuer gegraben und das Grab erst sekundär an derselben Stelle eingetieft? Die Möglichkeit von in Gräbern entzündeten Feuern schien J. Kastelic wahrscheinlich gewesen zu sein (vgl.: Kastelic, Gabrovec 1950, 25). Einige Umstände sprechen jedoch gegen eine solche Erklärung.

Die Grabgruben, in denen Brandreste vorhanden waren, wurden nur einige cm in den Felsen eingegraben. Eine Ausnahme bildete vielleicht das Grab 124, wo die Grube beim Kopf 64 cm in den Felsen eingetieft war und wo der Felsen „schwarz verwittert“ war. Aber es ist sehr zu bezweifeln, dass es sich dort überhaupt um Brandreste handelt. In keinem Fall können wir mit Sicherheit darauf schließen, dass man zuerst die Grabgrube gegraben und erst danach darin Feuer gemacht hätte. In diesem Fall wären ein angebrannter Felsen und eine Brandschicht auf dem Grabboden zu erwarten gewesen, aber in der Geländedokumentation wird dies nirgends erwähnt.

Ein Feuer außerhalb der Grabgruben bezeugen zweifellos auch Feuerstellenreste zwischen den Gräbern (*Abb. 3.9: 3* und *Abb. 3.30: 1*). Wenn es sich um Feuer in den Gruben offener Gräber gehandelt hätte, müsste im Bereich des Gräberfeldes eine ganz andere Verteilung der Feuerreste zu erkennen sein, als wir es in Wirklichkeit feststellen können. Wir würden erwarten, dass es sich um ein altgläubiges Ritual handelt, welches man erst im Laufe der Durchsetzung des Christentums allmählich aufgab. Feuerspuren müssten deshalb häufig in dem ältesten Teil des Gräberfeldes vorkommen, im jüngeren aus dem 9. und dem 10. Jahrhundert, als man in der Nähe schon Kirchen errichtete, müssten solche Spuren erheblich geringer sein oder es dürfte sie überhaupt nicht mehr geben. In der Tat waren aber vereinzelt Feuerspuren sowohl bei den Gräbern des älteren als auch des jüngeren Zeitraums dieses Gräberfeldteiles zu beobachten (zur zeitlichen Einordnung siehe: Knific 1974, Plan V, VI), jedoch waren bei der Mehrzahl der Gräber die beschriebenen Spuren überhaupt nicht vorhanden. Darüber hinaus gab es Feuerspuren in keinem Grab in dem Bereich (*Abb. 3.9: 4*), den Knific innerhalb des älteren Bereiches als ältesten Gräberfeldteil bestimmt hatte (Knific 1983, 30 und *Abb. 28*). Dort würde man einen solch heidnischen Brauch eben zunächst erwarten. Die einzige Feuerstelle auf dieser Fläche befand sich auf „*nacktem Felsen*“ zwischen Gräbern, links der Rippen von Grab 7. All das, was hier angeführt wurde, spricht gegen die Möglichkeit, dass es sich um einen Brauch handeln würde, der unmittelbar mit den einzelnen Gräbern in Beziehung stünde. Viel wahrscheinlicher sind Tätigkeiten, die einst in einem ganz genau bestimmten Bereich des Grundstücks, wo man später Gräber entdeckte, ausgeführt wurden.

Holzkohle wird in der Dokumentation nur in Verbindung mit einzelnen Gräbern erwähnt, Aschereste wurde dagegen auch außerhalb von Grabgruben beobachtet. Das

bedeutet noch nicht, dass es keine Holzkohle zwischen den Gräbern gegeben hätte. Die grobe Grabungsweise, bei der man auf die Entdeckung von Grabgruben fokussiert war, beeinträchtigte nämlich im Areal zwischen den Gräbern sehr stark die „archäologische Sicht“. Erst bei der Freilegung (od. beim Ausheben der Grabgrube) der Grabgrube wurden Kleingeräte verwendet (*Abb. 3.12*). Erst dann wurde die Holzkohle „sichtbar“. Das Erkennen von Holzkohle war von der steigenden Aufmerksamkeit der Ausgräber abhängig. Dies bestätigt uns die Angabe, dass die Holzkohle nahezu in allen Fällen, in denen sie nicht auf der gesamten Skelettoberfläche lag, gerade am Kopf beobachtet wurde. An dieser Stelle konnte man eben mit größter Wahrscheinlichkeit schöne Gegenstände – Schmuck etc. (*Abb. 3.13*) – erwarten, deswegen war man dort beim Ausgraben besonders achtsam.

Die sogenannten Feuerstellen und die Aschereste sind höchstwahrscheinlich der Rest gleicher Aktivitäten. Da die Feuerstellen immer zwischen den Gräbern vorkommen, die Brandreste hingegen bei den Gräbern (*Abb. 3.9: 2, 3*), bietet sich als sinnvolle Erklärung an, dass es sich um eine Auffassungs- und Beschreibungsweise der Ausgräber handelt. Der Nachweis von Feuer zwischen den Gräbern wurde mit Feuerstellen in Verbindung gebracht, jener bei den Gräbern dagegen als Aschereste. Auf jeden Fall gibt es keine Aschereste über einem Grab. Umgekehrt gibt es mehrere Fälle, wo Aschereste unter einem Grab zum Vorschein kamen oder von Grabgruben geschnitten wurden. Aschereste und Feuerstellen sind zum Teil mit Sicherheit älter als der jüngere Körpergräberfeldteil, in einigen Fällen könnten sie aber auch zeitgleich oder sogar jünger sein.

Die wahrscheinlichen Pfostenlöcher, die von den Gräbern 33 und 60 (*Abb. 3.5*) geschnitten werden, sind als mögliche tafonomische Gruppe älter als der jüngere Teil des jüngeren Körpergräberfeldes (dazu genauer siehe *Kapitel 3.4: Einheit 4, Einheit 5, Seite 70*).

3.3.2. TIERKNOCHEN

Tierknochen stellen häufige Siedlungsreste dar. Jedoch deutet nicht schon jeder Tierknochen auf Spuren einer frühmittelalterlichen Siedlung hin (*Abb. 3.14*). Zur weiteren Erörterung bleiben uns so 15 Fälle, die sich im Süden des Gräberfeldes konzentrieren (*Abb. 3.15*). Dass es sich um eine Gruppe handelt, die räumlich zum Teil mit den Feuerresten übereinstimmt, hat schon J. Kastelic bemerkt, der darin eine Art Verbindung zu den Bestattungsbräuchen sah (Kastelic, Gabrovec 1950, 26). Es zeichnen sich wenigstens zwei Oberflächen ab, auf der man Knochen ablagerte: eine größere im Westen und eine kleinere im Osten. Die Grenze zwischen den beiden stimmt mit jener Grenze der Fläche überein, die über die größere Zahl der Keramikfragmente verfügt (*Abb. 3.15: 4* und *Abb. 3.18: 7*). In diesem Zusammenhang erscheint

die Erklärung sinnvoll, dass die Knochen der westlichen Fläche zur Siedlungsschicht gehören, die Knochen der östlichen Schicht hingegen in Verbindung mit den Aktivitäten im Bereich des Gräberfeldes stehen. So würde es sich um mindestens zwei tafonomische Gruppen handeln. Die erste wäre älter als der jüngere Teil des jüngeren Körpergräberfeldes, die andere dagegen älter als der ältere Teil des jüngeren Körpergräberfeldes.

3.3.3. KERAMIK

Auf Keramik stieß man bei der Erforschung der Körpergräber und auf den dazwischen liegenden Flächen (*Abb. 3.16*). Sie stellte auch einen gewöhnlichen Bestandteil der vorgeschichtlichen Gräber dar (Gabrovec 1960, 18-36). Da zahlreiche Gräber des nördlichen, älteren Skelettgrabes in diese vorgeschichtlichen Gräber eingegraben waren, gelangten in die Aufschüttung der Skelettgräber zusammen mit der Holzkohle auch Fragmente vorgeschichtlicher Keramik. Unterschiede sind in Herstellung, Form und Dekor vorhanden. Bei allen inventarisierten Fragmenten, es handelt sich um Rand-, Boden- und verzierte Wandfragmente, war die Unterscheidung ganz zuverlässig, bei den kleinen, untypischen, nicht inventarisierten Fragmenten besteht dagegen die Möglichkeit von nicht ins Gewicht fallenden Verwechslungen. Da dieser Bereich des Fundortes auch in der Antike und der Spätantike benutzt wurde, befanden sich in der Aufschüttung der Skelettgräber und zwischen den Gräbern auch Fragmente antiker und spätantiker Keramik. Einige Fragmentstücke waren allerdings jünger als das Frühmittelalter. Diese antiken, spätantiken und vorgeschichtlichen Fragmente haben wir in unsere Betrachtung nicht mit einbezogen.

Die Lage der Keramik in den Körpergräbern wurde unter Bezugnahme auf das Skelett angegeben (*Abb. 3.16: 1*). Diejenige, die auf den Flächen zwischen den Gräbern lag, wurde entweder im Koordinatensystem notiert (*Abb. 3.16: 2*) oder man machte nur eher allgemein eine Quadrantenangabe (*Abb. 16: 3*). Um das Bild räumlich abzurunden, haben wir als kleinste räumliche Einheit den Quadranten gewählt. Es war möglich, darin die Mengenangabe zur Zahl der Fragmente im Quadranten (*Abb. 3.17*) einzugeben, also sowohl derjenigen aus den Gräbern als auch derjenigen zwischen ihnen. Die Funde, die räumlich in zwei Quadranten eingeordnet sind, teilten wir in zwei mathematische Hälften. Im Folgenden haben wir versucht, das Symbol für die Zahl der Fragmente nicht mehr geometrisch ins Zentrum des Quadranten zu kartieren sondern in den Schwerpunkt des Bereiches der räumlich genauer bestimmbareren einzelnen Fragmente (*Abb. 3.18*). Ähnlich wie bei den Knochen können wir auch bei der Keramik vermuten, dass der Streifen mit zahlreichen Keramikfragmenten eine Siedlungsschicht

bildet. Die einzelnen Fragmente südöstlich davon zeugen von Aktivität im Bereich des Gräberfeldes.

Die Gültigkeit dieses Erscheinungsbildes überprüfen wir so, dass wir darin die datierbaren inventarisierten Keramikfragmente einzeichneten (*Abb. 3.19*). Dieses bestätigte die vorherige Beobachtung und verschärfte noch etwas den zentralen Streifen der Keramikgruppen. Für die Keramik in den Quadranten, in denen keine charakteristischeren Stücke vorhanden sind, bedeutet dies noch nicht, dass sie nicht ins Frühmittelalter gehört. Bei einigen handelt es sich auch um Fragmente, von dessen Existenz wir aus der Geländedokumentation wissen, jedoch können wir sie nicht mit den erhaltenen Fragmenten vom Fundort identifizieren, die heute über keine genaueren Raumangaben verfügen.

Wie die Abbildung der Fragmentverbreitung im Raum (*Abb. 3.19*) und deren Graphik (*Abb. 3.20*) zeigen, handelt es sich bei den Quadranten mit den wenigen Funden um eine relativ große Zahl charakteristischer Fragmente. Erst in den Quadranten mit einer großen Fragmentzahl kommt es zum erwarteten Verhältnis zwischen den charakteristischen und den nicht charakteristischen Fragmenten. Das ist viel weniger wahrscheinlich die Folge einer tatsächlichen Keramikdeponierung als die der Grabungsweise. Die Aufmerksamkeit der Ausgräber zogen die Gräber und die darin liegenden Funde auf sich, von der Keramik dagegen nur jene Fragmente, die besonders auffällig waren (*Abb. 3.21*). Erst dort, wo man noch keine Gräber beobachtet hatte und wo zahlreiche Keramikfragmente aufgetreten waren, klaubte man sie alle auf.

Die Art und Weise, wie die Keramik im Verhältnis zu den Skelettgräbern auftritt, gibt uns einen Anhaltspunkt für die Erschließung einer relativen Chronologie. Die Beschreibungen des räumlichen Verhältnisses der Keramik zu den Gräbern können wir in zwei Gruppen einteilen. In der ersten Gruppe sprechen die Beschreibungen sehr unbestimmt von Keramik. In der zweiten Gruppe der Beschreibungen haben wir diejenigen eingeordnet, die bezeugen, dass die Keramik unmittelbar an den Knochen der Verstorbenen oder zwischen den Knochen gefunden wurde. Die Wahrscheinlichkeit, dass es sich hier bei der Keramik um einen Bestandteil der Aufschüttung handelt, ist sehr groß. Die Anordnung dieser zweiten Gruppe im Raum (*Abb. 3.22*) ist sehr aufschlussreich. Im Hinblick auf die Grenze zwischen dem älteren und dem jüngeren Körpergräberfeld, gehören dazu nur die Gräber des jüngeren Körpergräberfeldes. All die dazwischen liegenden Gräber, die man näher datieren kann, gehören zum jüngeren Teil des jüngeren Gräberfeldes (*Abb. 3.22: 1*).

Die Keramik können wir in mindestens zwei tafonomische Gruppen einteilen. Eine erste, die auf Siedlungsaktivitäten zurückzuführen ist, und eine zweite, die als Folge von Tätigkeiten auf dem Gräberfeld entstand. Die Gräber des älteren Körpergräberfeldes, deren Ver-

füllungen keine frühmittelalterliche Keramik enthielten, sind also älter als die Siedlungsschicht. Sie befindet sich darüber. Das ist das stratigraphische Verhältnis, das auch die Grabungen aus den Jahren von 1975-1978 bestätigten. Wenn die besagte Schicht zugleich auch älter ist als der jüngere Teil des jüngeren Körpergräberfeldes, ist sie auf diese Weise stratigraphisch zwischen dem älteren Körpergräberfeld und dem jüngeren Teil des jüngeren Körpergräberfeldes platziert. Da es zwischen dem älteren und dem jüngeren Körpergräberfeld höchstwahrscheinlich keine Zeitlücke gibt (so schon Kastelic 1960, 39-41; ähnlich auch Knific 2004, 94), fällt die Siedlungsschicht der Keramik mehr oder weniger in die gleiche Zeit wie der ältere Teil des jüngeren Körpergräberfeldes. All das gilt nur für den südlichen Teil der Siedlungsschicht unter der sehr wahrscheinlichen Prämisse, dass die nördliche Grenze ihrer Oberfläche nicht mit der Grenze zwischen dem älteren und dem jüngeren Körpergräberfeld übereinstimmt. Wir müssen nämlich auch die Möglichkeit in Betracht ziehen, dass die Siedlungsschicht nicht im Ganzen gleichzeitig entstanden ist, sondern nach und nach. Deswegen wäre es auch möglich, dass der nördliche Teil der Siedlungsschicht ebenfalls jünger ist als das ältere Körpergräberfeld, aber nicht unbedingt älter als der jüngere Teil des jüngeren Körpergräberfeldes. Damit steht er nämlich in keiner stratigraphischen Beziehung. Er kann auch zeitgleich sein oder sogar jünger als dieser.

Einzelne Keramikfragmente im Südosten, die während der auf dem Gräberfeld ablaufenden Aktivitäten in den Erdboden gelangen hätten können, sind wenigstens teilweise, wenn nicht sogar im Ganzen, älter als der jüngere Teil des jüngeren Körpergräberfeldes. Sie können aus der gleichen Zeit stammen wie die der ältere Teil des jüngeren Körpergräberfeldes, oder sie können wenigstens zum Teil sogar älter als dieser sein. Sie stehen zu dem älteren Körpergräberfeld in keiner stratigraphischen Beziehung (*Abb. 2.13*).

3.3.3.2. FRÜHMITTELALTERLICHE KERAMIK IN VORGESCHICHTLICHER SCHICHT?

Die Keramik, die wir auf Grund der Herstellungstechnik und der Formen als frühmittelalterlich betrachten können, steht in folgenden Dokumentationseinheiten: Ž 15(18), Ž 22, Ž 25, Ž 32, Ž 38 und Ž 41 (*Abb. 3.23*). Bislang wurden nur einige Fragmente veröffentlicht (Gabrovec 1969, Tafel XIII: 1, 7; XXIII: 3). Sie fanden sich nur im zentralen Teil des vorgeschichtlichen Gräberfeldes. Die Anordnung scheint nicht zufällig. Das bestätigt die Richtigkeit unserer vorherigen Bestimmung der frühmittelalterlichen Keramik.

Wenn wir uns auf die Funde fokussieren, die wir mit der Schicht der frühmittelalterlichen Siedlung in Verbindung bringen können, bilden diese die Gruppe südlich der Lücke (*Abb. 3.27*) zwischen den Gräbern des älteren

Körpergräberfeldes. Die angeführten Fragmente treten zusammen mit Brandresten auf, wenigstens im Fall von Ž 15(18), vielleicht auch mit verbrannten Menschenknochen, im Fall von Ž 22 allerdings auch mit Tierknochen. Die zusammensetzbaren Fragmente derselben Gefäße sowie die großen Randfragmente und der Boden deuten darauf hin, dass es sich wenigstens in einigen Fällen, wenn nicht gar in allen, um Gefäße handelt, die am Ort selbst zerbrochen wurden. Die kleinste Schüssel blieb fast ganz. Sie sind freigeformt, deutliche Spuren einer Nacharbeitung auf der Töpferdrehscheibe konnten nicht beobachtet werden; der Form nach sind sie ziemlich einheitlich, mit ein wenig ausladender Randlippe, wie sie der sog. Prager Gefäßtyp aufweist. Damit stimmen sie nicht nur räumlich mit dem Bereich des ältesten Körpergräberfeldes überein, sondern passen auch zeitlich in dessen Rahmen. Deshalb und wegen der einheitlichen Formen und, wie es scheint, der einheitlichen Tafonomie, ist es kaum möglich, dass es sich um Siedlungsfunde handelt. Als wahrscheinlichste Erklärung bieten sich Abläufe von Handlungen auf dem Gräberfeld an. Wenn wir dabei von der Möglichkeit absehen, dass es sich um Reste ritueller Mahlzeiten handelt, bei denen man immer an der Stelle ein Feuer machen hätte müssen, wo man später die Gefäße ablegte - was nicht sehr wahrscheinlich ist - dann ist die Erklärung am sinnvollsten (und würde auch alle beobachteten Spuren erklären), dass hier die Reste frühmittelalterlicher Brandgräber vorliegen.

Die behandelten Brandgräber sind stratigraphisch jünger als die vorgeschichtlichen Brandgräber. Ihre Reste konnte man in keinem Grab des älteren Körpergräberfeldes nachweisen. Ebenso gibt es keine Hinweise, dass sie in die Gräber des älteren Körpergräberfeldes eingegraben worden wären. Deswegen kann man die Möglichkeit in Betracht ziehen, dass sie zeitgleich sind mit den Skelettgräbern des älteren Körpergräberfeldes. Ebenso ist es wahrscheinlich, dass sie, wegen der größeren Tiefe, älter als die frühmittelalterlichen Siedlungsreste oberhalb des älteren Körpergräberfeldes sind (siehe 3.3.3.1., 51).

3.4. ANDERE EVENTUELLE SIEDLUNGSRESTE

Zu den eventuellen anderen Siedlungsresten können wir noch die übrigen nicht genauer behandelten Feuerstellen und Gruben verschiedener Größe zählen. Häufig ist ihre exakte Datierung nicht möglich. Eine annähernde Zeitbestimmung ist allerdings durch eine Einschätzung der stratigraphischen Angaben und durch eine Bewertung ihres räumlichen Verhältnisses zu den Konzentrationen der frühmittelalterlichen Keramik möglich (Abb. 3.28). Die Gruppe II ist räumlich gut von den anderen Gruppen getrennt. Die Gruppe I umfasst die nördliche Keramikkonzentration, die Gruppe III die größte Konzentration im zentralen Teil und die Grup-

pe V die größte Konzentration im südlichen Teil. Die Gruppe IV rechtfertigt die hervorstechende Menge der Keramikfragmente im Quadranten 66 und die Existenz einer großen Wahrscheinlichkeit, dass Keramik auch in den Quadranten 78, 90 und 100, die noch nicht erforscht wurden, vorkam (vgl.: Abb. 3.2). Wenn es sie dort nicht gäbe, dann hätte sie in den benachbarten Quadranten 89 und 101 keine räumliche Verbindung nach Osten. Dass sie sich weiter nach Westen bis zur neuen Keramikgruppe erstrecken würde, ist weniger wahrscheinlich, weil sich dort schon ein Steilhang befindet. Auf diese Art und Weise bestimmte Gruppen können wir natürlich nicht mit einzelnen Gebäuden gleichsetzen und auch nicht mit Gruppen von Gebäuden. Es handelt sich lediglich um eine vorläufige Ausgangsbasis für eine weitere Beurteilung.

3.4.1. VERSUCH EINER REKONSTRUKTION DES GRUNDRISSES EINIGER GEBÄUDE

Im Bereich der Gruppe frühmittelalterlicher Keramik II (Abb. 3.36) befinden sich die Pfostenlöcher 2 und 6 sowie die Feuerstelle 7, die wahrscheinlich zeitgleich sind. Wenn wir wegen der Größe beide Gruben für Eckgruben halten, können wir sie zusammen mit den Herdstellenresten zu einem Grundriss von ca. 9 x 5 m eines großen Hauses zusammensetzen, was für die frühmittelalterliche Siedlung in Pristava schon außerordentlich groß wäre. Deswegen müssen wir auch die Möglichkeit in Erwägung ziehen, dass unter Umständen die Reste mehrerer verschiedener Gebäuden vorliegen.

Auch die Feuerstelle im Quadranten 68 stand höchstwahrscheinlich in der Ecke eines Hauses. Die damaligen Feuerstellen lagen in der Regel entweder in einer Ecke oder in der Mitte des Raumes. Da die Feuerstellenummantelung nach Südosten offen ist, lag die Feuerstelle also in der nordwestlichen Hausecke. Es ist nicht unmöglich, dass die nahe Grube Nr. 1 die nördliche Ecke desselben Hauses darstellt. So könnten wir die nordwestliche Hauswand rekonstruieren, die in etwa 8 m lang wäre. Diese Möglichkeit bestätigt auch die Ausrichtung dieser Wand, die rechteckig zur Feuerstellenachse verläuft und mit der mutmaßlichen Ausrichtung des Gebäudes im Bereich von Gruppe II übereinstimmt. Da es in der Geländedokumentation keine Spuren von wenigstens noch einer östlichen oder einer südlichen Ecke gibt, ist die Breite des Hauses nicht bekannt. Wahrscheinlich ähnelte sie derjenigen des benachbarten Hauses, also betrug sie an die 5 m. Ein solch möglicher Hausgrundriss stimmt mit der Gruppe der frühmittelalterlichen Keramik III gut überein.

Die grosse Fläche der Keramikgruppe V deutet darauf hin, dass dort wahrscheinlich mehrere Gebäude gestanden hatten und dass sich die Bauplätze zumindest

noch ein wenig nach Süden erstreckten. Das bestätigt auch der Bericht eines der Bauarbeiter. Er erwähnt, dass man in einer Grube, die für den Bau einer Garage ausgehoben wurde, auf einen einfachen kleinen Topf stieß. Der Beschreibung nach, könnte er einem frühmittelalterlichen Gefäß entsprochen haben.

Die Reste der frühmittelalterlichen Siedlung im Bereich des älteren Körpergräberfeldes sind jünger als die vorgeschichtlichen Schichten und jünger als das ältere Körpergräberfeld. Sie sind älter als der Weg, der im Franzisceischen Kataster von 1826 eingezeichnet ist, und dieser ist älter als der Dreschboden vom Beginn des 20. Jahrhunderts.

Die Reste der frühmittelalterlichen Siedlung im Bereich des jüngeren Körpergräberfeldes sind älter als der jüngere Teil des jüngeren Körpergräberfeldes. Das stratigraphische Verhältnis zu den Resten der frühmittelalterlichen Siedlung im Bereich des älteren Körpergräberfeldes ist nicht bestimmbar.

3.5. WEGE AUF DEM GRÄBERFELD

Zwischen den Gräbern des älteren Körpergräberfeldes befindet sich eine Lücke, die von einer Aufschüttung aufgefüllt wird. Man stieß auf sie bei den Grabungen von 1949 und erforschte sie vor allem 1951. Während der Grabungen hielt man sie zunächst für Reste einer Straße, dann war man lange Zeit überzeugt, dass es sich um eine vorgeschichtliche Aufschüttung handelt, die das Gräberfeld von der Siedlung trennte. Eine sehr sinnvolle Erklärung schlug mit einer neuen räumlichen Argumentation Timotej Knific vor, der zur ursprünglichen Erklärung, dass es sich um einen Weg handelt, zurückkehrte (Knific 1983, 11-18).

Wenn wir die Reste des Weges aufgrund seiner Zweckbestimmung als eine tafonomische Gruppe betrachten, dann besteht die Möglichkeit, dass es ihn schon in der Zeit des vorgeschichtlichen Brandgräberfeldes gab. Zweifellos ist er aber jünger als dieses und älter als das ältere Körpergräberfeld. Mit dem Letzteren ist er auch zeitgleich und überdauert es dann noch. Wegen eines plötzlichen Ereignisses musste er in der Zeit in stand gesetzt worden sein, als das ältere Körpergräberfeld schon existierte und noch bevor die Schicht der frühmittelalterlichen Siedlung entstanden war. Sein östlicher Teil existierte schon im Hochmittelalter nicht mehr. Genau dort wurde er für kürzere Zeit im 20. Jahrhundert in stand gesetzt.

Durch den Bereich des Gräberfeldes ist auch im Franzisceischen Kataster (*Abb. 3.73*) aus dem Jahre 1826 ein Weg eingezeichnet. Es handelt sich um den Wegverlauf aus den letzten Jahrhunderten, der auch gut mit dem wenigstens teilweise natürlichen Einschnitt im Nordwesten übereinstimmt. Jedoch verlief der Weg spätestens Ende des 19. Jahrhunderts wieder auf der

alten Durchgangsstrecke über das Gräberfeld (*3.5.2., 84-86* und *Abb. 3.53*: Beobachtungseinheit 2, besonderer Fund 1), der vorherige Weg wurde überwuchert und an dessen Stelle entstand ein Dreschboden, der bis zur Mitte des 20. Jahrhunderts ebenfalls von Gras überwuchert wurde.

3.6. GRUBEN, STEINE, KNOCHEN, KERAMIK, BRAND, DIE KEINE SIEDLUNGSRESTE DARSTELLEN

Die Aschereste und die Feuerstellen im Südosten des Gräberfeldes werden in drei Gruppen geteilt (*Abb. 3.75*). Bei jeder von ihnen gibt es einen Punkt, der die Aufmerksamkeit der Ausgräber erregte (*Abb. 3.75*: A, B, C). Im Bereich der geschlossenen nördlichen Feuerstellengruppe wurde ein etwas bearbeiteter dreieckiger Stein gefunden (*Abb. 3.75*: A; *Abb. 3.76*). Er lag auf einer Sand-Schutt-Schicht, die den Durchgang zwischen den Gräbern auffüllte (*Abb. 3.46*). Auf dieser Abbildung (welche?) sehen wir noch einen anderen, unbearbeiteten Stein. Bei genauerer Begutachtung der Aufnahme sehen wir, dass im Längsschnitt die Abdrücke dreier Steine erkennbar sind, eines kleineren und zweier größerer (*Abb. 3.77*). Ins Museum wurde nur der größere, bearbeitete gebracht. Die anderen so sorgfältig gestalterisch angepassten Steine wurden auf dem Gräberfeld nicht entdeckt. In der Nähe des Steines befand sich auch der größte Brandfleck. Die Brandreste und die drei Steine ruhten auf derselben Schicht (*Abb. 3.46*: 3), die man als Wegaufschüttung (*3.5.1., 75-80*) erklären konnte.

Südlich der nördlichen Feuerstellengruppe zeichnen sich noch zwei weitere Gruppen ab (*Abb. 3.75*: B, C). Die östlichere kann man mit der Grube 1 verbinden (*Abb. 3.79*), die an ein leeres Grab erinnert. Dass es sich nicht um eine leere Grabgrube handelt, die nur zufällig leer geblieben ist, bezeugt ihre ganz außergewöhnliche Lage am Übergang zwischen den Gräbern, wo es keine anderen Gräber gibt. Darüber hinaus gehört sie zu den Gruben, die am tiefsten in den Felsen eingebracht wurden. Sie wurde in dieselbe Aufschüttung eingegraben, auf der sich die drei Steine und die daneben liegende Feuerstelle befanden.

An der Stelle der südwestlichen Gruppe erregte eine dichte Steinsetzung bei den Beinen des Kindergrabes D16 (*Abb. 3.80*) Aufmerksamkeit. Sie war 50 x 40 cm groß und stand, nach Auffassung der Ausgräber, in keinerlei Beziehung zum Grab. Sie war leer. Aller Wahrscheinlichkeit nach können wir daraus schließen, dass die Steingruppe nicht unmittelbar auf dem Felsen, sondern in der darüber befindlichen Schicht lag. Da es sich um einen Bereich handelt, wo man Spuren einer Sandaufschüttung (siehe *Kapitel 3.5.1.*, Seiten 75 und 80 und *Abb. 3.49*) erkennen konnte, scheint die Steingruppe darin oder sogar darüber gelegen zu haben. So besteht die

Möglichkeit einer wenigstens partiellen Gleichzeitigkeit der Punkte A, B und C (*Abb. 3.75*).

Die Holzkohle, die Brandreste und die Feuerstellen verteilen sich wenigstens dem Anschein nach in drei Gruppen an den drei räumlichen Punkten (*3.6.1.* und *Abb. 3.75*). Dieses Erscheinungsbild können wir mit der Kartierung noch anderer Funde aus diesem Bereich überprüfen, die wir nicht als Grabbeigaben bestimmen können. Keramikfragmente sind hier selten. In bedeutsamer Weise verdichtet ist nur die Gruppe, die von Osten Grube -1 umgibt (*Abb. 3.81: B*). Es sieht so aus, als habe an der Grube eine Tätigkeit stattgefunden, bei der die Keramikfragmente hier abgelagert wurden. Da die Fragmente aus dem Frühmittelalter stammen, wurde auch in dieser Zeit die besagte Tätigkeit durchgeführt.

Im südöstlichen Teil des Gräberfeldes fand man keine Fragmente vorgeschichtlicher Keramik, sondern die schon erwähnte frühmittelalterliche. Aufmerksamkeit erwecken auch die Funde von Fragmenten antiker und spätantiker Keramik. Wegen des bescheidenen Erhaltungszustandes der Fragmente ist eine genauere Bestimmung nicht möglich. Ihre Verbreitungskarte ergibt ein mehr als interessantes Bild (*Abb. 3.82*). Auch die antike/spätantike Keramik tritt an drei Stellen gehäuft auf. Eine Gruppe befindet sich bei den drei Steinen (*Abb. 3.82: A*). Die zweite umgibt von Westen die Grube 1 und schließt zusammen mit der frühmittelalterlichen Keramik um sie herum den Kreis (*Abb. 3.82: B*). Die dritte Gruppe liegt südlich des Weges, der durch das ältere Körpergräberfeld führt. Die Fragmente der antiken/spätantiken Keramik sind dort wenigstens zum Teil älter als die Skelettgräber.

Die Aufmerksamkeit der Ausgräber erregte dort das Grab eines Wolfes (*Abb. 3.82: 1*), welches in eine

Steinmoräne eingetieft war (*Abb. 3.83*). Der Gedanke von Gabrovec ist gerechtfertigt, dass das „Hunde“-Grab nicht aus der Vorgeschichte stammt und dass man es kannte, als das benachbarte Grab 210 angelegt wurde ohne das „Hunde“-Grab zu beschädigen (Gabrovec 1960, 19-20 und 47; dem stimmt auch Kastelic 1960, 12-13 zu).

Bei den Skeletten in sechs Gräbern bemerkten die Ausgräber Stücke, die sie als Ocker bestimmten. Wegen der nicht einheitlichen Lage handelt es sich höchstwahrscheinlich um den Teil einer Aufschüttung. Alle Fragmente häufen sich in der Nähe der Steingruppe – Punkt C (*Abb. 3.85: 1*). Ähnlich verhielt es sich mit den *grünlichen Steinen*. Ganz dicht sind sie an der Steingruppe – Punkt C – konzentriert (*Abb. 3.85: 2*). Die Wahrscheinlichkeit, dass es sich um Teile einer Aufschüttung handelt, ist ziemlich groß.

Wenn wir als Ausgangspunkt der tafonomischen Einheit die Punkte A, B, C und D (*Abb. 3.86*) nehmen und ihr stratigraphisches Verhältnis zu den anderen tafonomischen Gruppen betrachten, dann kann man erkennen, dass die Punkte A und B auf der Aufschüttung auf dem Übergang durch das jüngere Gräberfeld liegen, dass sie also jünger sind als die Aufschüttung. Eine solche stratigrafische Lage ist auch für Punkt C ziemlich wahrscheinlich. Auch eine Feuerstelle bei Punkt A liegt auf der Aufschüttung auf dem Übergang und ist älter als Grab 83, das zum jüngeren Teil des jüngeren Körpergräberfeldes gehört. Punkt D liegt über der Schicht vorgeschichtlicher Gräber. Wenn er von den Totengräbern beim Ausheben von Grab 210 in der Tat berücksichtigt wurde, dann ist er älter als dieses. Der Ocker und die grünen kleinen Steine, die um Punkt C angehäuft sind, befanden sich dort schon vor der Entstehung des jüngeren Teils des jüngeren Körpergräberfeldes, sie könnten auch später in der Zeit seiner Anlegung in den Erdboden gelangt sein.

4. AUSGRABUNGEN VON 1975 BIS 1978

Das Grabungsareal liegt nördlich der Fläche, die in den Jahren von 1943 bis 1951 untersucht wurde (Abb. 2.2). Auf der Letzteren wurde nach einem Jahrzehnt ein Wohnblock errichtet. Zum Teil kam es schon beim Bau zu Planierungen und Aufschüttungen des Geländes, ein Vorgang, der bis heute noch nicht abgeschlossen ist. Die Oberfläche der Grabungsstätte verändert sich ständig. Deswegen sind die relativen Tiefen vom Höhenpunkt 0, der sich in der nordöstlichen Ecke der Stufe vor dem Eingang in den Wohnblock befand, aussagekräftiger als die Tiefen von der Oberfläche. Die runden Flecken von dunkler Farbe, die man als Spuren aufrechter Pfähle betrachten kann, und größere Gruben konnten in verschiedenen Schichten beobachtet werden und sie gehören gewiss zu verschiedenen Epochen. Aus den Schichten, unter denen und in denen sie vorkommen, kann man auf die Zugehörigkeit zur Antike oder zur Spätantike, zum Frühmittelalter und zu jüngeren Epochen schließen.

4.1 FRÜHMITTELALTERLICHE GEBÄUDE

Spuren frühmittelalterlicher Gebäude (Pfostenlöcher, Herdstellen) traten in der gelben mit Humus vermischten Schuttschicht und der braunen steinigen Humusschicht auf. Sie waren nur mehr relativ leicht nachzuweisen, denn man konnte sie in zwei parallelen Schnitten nur ausnahmsweise erkennen. Die durchschnittliche Mächtigkeit eines Schnittes betrug 10-20 cm. Der scheinbare Unterschied in der absoluten Tiefe, auch bei den Pfostenlöcherflecken, die sich in der Nähe befanden, ist zweifellos die Folge der verschiedenen Sichtbarkeit. Zugleich dürfen wir nicht vergessen, dass die Schichten schräg verlaufen, die Grabungen wurden indes in horizontalen Schnitten durchgeführt. Dieselbe Schicht wurde deshalb mehrmals angeschnitten und unterschiedlich tief ergraben. Zum Teil handelt es sich vielleicht auch um Spuren von Pfosten, die nicht gleichzeitig standen, sondern nacheinander. Wenn sie dicht nebeneinander auftreten, könnten wir an Reparaturen oder Auswechslungen im Laufe der Zeit denken, als sich zugleich die Oberfläche auch etwas veränderte.

4.1.1. GEBÄUDE VII (Abb. 4.1)

Befund. Die größere Verfärbung könnte die Spur eines Pfahls sein, der Bestandteil einer Wand war, die kleineren Verfärbungen sind indes als die Spuren kleiner Pfähle zu deuten, die einen Teil der Gebäudeinnenausstattung darstellten. Es gibt keine Anhaltspunkte, von denen man aus auf die Größe und die Ausrichtung des Gebäudes schließen könnte. Die tiefste Verfärbung könnte schon aus der Vorgeschichte oder der Antike stammen und eher nicht aus dem Frühmittelalter.

4.1.2 GEBÄUDE VIII (Abb. 4.2)

Befund. Wenn die Verfärbungen A-B-C die Stütze des mittleren Gebäudebalkens darstellen, so bilden sie zugleich die Hauptachse des Gebäudes. Die kleineren Verfärbungen könnten Spuren von kleinen Pfosten sein, die Teil der Innenausstattung des Gebäudes in dessen südlicher Ecke waren. Die beiden Pfostenlöcher D und E wären dann in der östlichen Ecke gelegen. (oder: Die zu ehemals zu den beiden Pfostenlöchern D und E gehörenden Pfosten wären dann in der Ecke gestanden). Die Außenwände hätten aus horizontalen Balken bestanden, die nicht erhalten sind. In diesem Fall wäre die mögliche Größe des quadratförmigen Gebäudes ca. 4,2 x 4,2 m. Die Spur von Pfosten F könnte im Zusammenhang mit einem Eingangsbereich interpretiert werden. Die im Westprofil von Quadrant 6 erkennbare Eintiefung gehört wenigstens stratigraphisch zur Zeit des Gebäudes. Sie muss aber relativ schmal und länglich gewesen sein, weil sie beim Ausheben der Schnitte unbeachtet blieb.

4.1.3 GEBÄUDE IX (Abb. 4.3)

Befund. Wenn die Verfärbungen A-F Reste einer Wand darstellen und die kleineren Verfärbungen die Spuren kleinerer Pfähle sind, die Teil der Innenausstattung des Gebäudes in dessen westlicher und südlicher Ecke waren, und wenn die Befunde G und H Teile der

Feuerstelle in der östlichen Ecke repräsentieren, dann könnten wir ein rechteckiges Gebäude mit einer Größe von ungefähr 4,7 x 5,3 m vor Augen haben. Die Vertiefung vor der südlichen Gebäudeumrandung, die mit schwarzem steinigem Humus angefüllt war, könnte eine Spur des Zugangs zum Eingang darstellen. Die runden Verfärbungen im westlichen Teil des Gebäudes wurden erst 0,3-0,4 m tiefer als die größere Grube A-F bemerkt. In dieser Tiefe kam neben der Grube A noch eine ovale Verfärbung zum Vorschein, die auch aus der Antike stammen könnte.

4.1.4 GEBÄUDE X (Abb. 4.4)

Befund. Die Schicht des gestampften feinen Schutts stellt offensichtlich die Gehfläche dar. In der Gebäudemitte befand sich eine Feuerstelle. Wenn Grube A in der östlichen Ecke des Gebäudes oder daneben lag und sich die kleineren Gruben im Innenbereich des Gebäudes befanden und wenn der Umfang der Gehfläche auf die Größe des Gebäudes hindeutet, könnte dieses wenigstens 7 x 4,5 m groß gewesen sein. Die Mehrzahl der frühmittelalterlichen Keramikfragmente lag auf der Oberfläche einer Schicht aus kleinen Steinen und dazwischen. Hier kamen auch Holzkohlesplitter vor.

4.1.5 GEBÄUDE XI (Abb. 4.6)

Befund. Über die Verteilung der Verfärbungen ist ein unregelmäßiger Grundriss zu erschließen, der etwa die Ausmaße von 2,5 x 1,5 m besitzt. Die Gruppe kann nicht sinnvoll mit den Spuren des Nachbargebäudes X verbunden werden, deswegen handelt es sich höchstwahrscheinlich um ein eigenständiges Gebäude. Da die Verfärbungen A und B an eine Reihe von Abdrücken von ehemaligen Pfählen anschließen, die in Südrichtung (Abb. 4.7) standen, ist nicht auszuschließen, dass sie zusammen mit ihnen die Reste eines Zaunes bilden (siehe unten). An diesen könnte das Gebäude XI angelehnt gewesen sein.

4.2. FRÜHMITTELALTERLICHER ZAUN (Abb. 4.7)

Von Nordwesten nach Südosten erstreckt sich eine Reihe von runden dunklen Verfärbungen, wahrscheinlich handelt es sich um Pfostenlöcher von Pfählen. Der Durchmesser der Verfärbungen beträgt 0,1 m bis 0,25 m. Über dem südlichsten im Quadranten 1 befanden sich zwei Steine, die einst höchstwahrscheinlich einen Holzpfehl fixierten. Die Verfärbungen traten in der gelben mit Humus vermischten Schuttschicht und in der braunen steinigem Humusschicht auf. Die nordwestlichste Verfä-

bung war in den Scheitel einer dunklen Steinaufschüttung eingetieft (siehe unten *Kapitel 4.4.* und *Abb. 4.11* und *Abb. 4.12*). Bei den paarweisen Verfärbungen im Quadranten 7 wurde der westliche Fleck erst 0,24 m tiefer beobachtet als der östliche und reichte wenigstens 0,23 m tief. Darin befanden sich Holzkohlesplitter. Möglicherweise handelt es sich bei dem Paar um Spuren einer Reparatur des Zaunes, der abgebrannt war. Vielleicht ist auf eine ähnliche Begebenheit auch das Paar im benachbarten Quadranten 4 zurückzuführen.

4.3. STEINAUFSCHÜTTUNG (Abb. 4.8)

In den Quadranten 12, 15, 28 und 33 wurde eine Aufschüttung aus verschiedenen großen, größtenteils kleinen Steinen entdeckt, die mit braunem Humus vermischt war (Abb. 4.9). Sie wurde auf einer Länge von 10 m freigelegt und setzte sich nach Norden weiter fort. Die Aufschüttung war bis 3 m breit und ca. 0,3 m dick. Sie war flach und schief.

Stratigraphie. Am besten zeigt sie das Südprofil des Quadranten 33 (Abb. 4.8: a-b). Zur Zeit der Ausgrabungen im Jahre 1978 lag im Bereich der Aufschüttung ein Garten. Zu diesem gehört die obere schwarze Humusschicht. Bei der Gartenarbeit zerstörte man an manchen Stellen die untere gelbe mit Humus vermischte Schuttschicht, die die Schicht der Steinaufschüttung bedeckte. An solchen Stellen lag die Steinaufschüttung unmittelbar unter der schwarzen Humusschicht. Unter der Aufschüttung erstreckte sich eine gelbrotbraune Lehmschicht mit Brandresten, die mit den vorgeschichtlichen Gräbern in Verbindung gebracht werden kann. Den geologischen Untergrund bildet Verwitterungsgestein. Im Quadranten 15 bedeckte die Steinaufschüttung das Grab 348, das sich nach Lage, Erhaltungszustand, Ausrichtung und geripptem Bronzering (Knific 1983, Taf. 26: 20) von den anderen Skelettgräbern unterscheidet und höchstwahrscheinlich in die vorgeschichtliche Zeit zu datieren ist. Die Aufschüttung ist also jünger als die vorgeschichtlichen Schichten und älter als die gelbe mit Humus vermischte Schuttschicht, die die Mehrzahl der Gräber des älteren Teils des Körpergräberfeldes bedeckt. Im Scheitel der Aufschüttung waren im Quadranten 33 zwei runde Gruben eingetieft (Abb. 4.11: G, F).

4.4. JÜNGERE GRUBEN (Abb. 4.11 und Abb. 4.12)

Vor den Ausgrabungen war das Grabungsareal ein Garten. Daher war die obere Erschicht umgegraben und auch zeitlich jüngere Gruben konnte man erst in derselben Tiefe wie die frühmittelalterlichen beobachten, also in der braungelben mit Humus vermischten Schuttschicht. Die jüngeren Gruben sind in der Regel

größer als die frühmittelalterlichen und die Geländedokumentation erwähnt darin keine Holzkohlesplinter. Darüber hinaus kann man in ihrer Anordnung ein anderes System erkennen als bei den frühmittelalterlichen. Die Gruben B, D, E, H, J, M, N und O bilden ein Rechteck, das ca. 9 x 8 m groß ist. Seine Ostecke reicht über die Grabungsfläche hinaus und konnte deshalb nicht verifiziert werden. Wenn es sich um Reste eines Gebäudes handelt, dann gehören vielleicht auch die Gruben C und I in dessen Innenbereich dazu, die der Größe und Form nach mit den zuvor aufgeführten übereinstimmen. Die Annahme, dass es sich um ein Gebäude handelt, würde auch die viereckige Form der mutmaßlichen Eckgrube D bestätigen. Die Gruben G, K und L könnten einen Teil eines Hofzaunes darstellen.

Die Grubengruppe P, R und S deutet vielleicht schon das Nachbargebäude an, zu dem auch die Grube gehören könnte, die schon 1951 im Nordprofil des Quadranten 245 zum Vorschein kam (*Kapitel 3.4: Einheit 10, Seite 71, Abb. 3.30: 10, Abb. 2.5*). Natürlich können die Gruben der letzten Gruppe auch eine unterschiedliche Zeitstellung besitzen, sie können jünger sein und einen anderen Zweck gehabt haben.

Grube A ist am größten und von den großen die einzige mit abgerundetem Boden. Sie liegt auch am höchsten am Hang. Sie könnte eine Pflanzgrube für einen Baum aus neuerer Zeit gewesen sein.

Grube F, die wie die benachbarte Grube G in den Scheitel der Steinaufschüttung eingetieft ist, könnte aufgrund ihrer kleineren Größe auch schon aus dem frühen Mittelalter stammen und wäre dann vielleicht Teil eines Hofzaunes gewesen (*Abb. 4.7*).

4.5. EINGRIFFE IN DEN BODEN IM 20. JAHRHUNDERT (*Abb. 4.13*)

Grube B trat so flach in Erscheinung, dass die Zugehörigkeit zum 20. Jh. sehr wahrscheinlich ist. Ganz genau erkennen konnte man die Schnitte 6 und 13 von den Ausgrabungen aus dem Jahre 1948 und den Schnitt 22 aus dem Jahre 1951. In die Aufschüttung des Letzteren war die Kalkgrube A eingegraben, die wir mit dem Bau des benachbarten Wohnblocks in Verbindung bringen können, der in den Jahren von 1962 bis 1963 errichtet wurde.

5. AUSGRABUNGEN VON 1981 BIS 1985

5.1. ANTIKE FEUERSTELLEN

Sie traten unter den Schichten mit frühmittelalterlichen Funden in Erscheinung und waren in der Schicht mit einzelnen vorgeschichtlichen Keramikfragmenten eingegraben (*Abb. 5.1*).

5.1.1. FEUERSTELLE I (*Abb. 5.2*)

Die Grube war im Norden in natürlichen Felsen und Sand eingegraben, an den anderen Stellen in die rotbraune steinige Lehmschicht. Die Aufschüttung bestand aus dunkelbraunem mit kleinen Steinen vermischtem Humus, in dem sich Holzkohlesplitter, Tierknochen sowie vorgeschichtliche und antike Keramikfragmente befanden. Die Grube bedeckte eine dünne braune Humusschicht, in die frühmittelalterliche Pfostenlöcher eingetieft waren.

5.1.2 FEUERSTELLE II (*Abb. 5.3*)

Sie repräsentiert eine viereckige Grube mit abgerundeten Ecken. Ihre genaue Größe ist nicht bekannt, da sie das Betonfundament eines Zaunes beschädigte. Höchstwahrscheinlich war sie so groß wie die von der Feuerstelle III. Die erhaltene Tiefe betrug 0,10 m. Der Boden war eben und mit Steinen bedeckt, die von 0,05 m bis 0,30 m groß waren. Darunter befanden sich einzelne Holzkohlebrocken. Die Grubenwände waren rot angebrannt. Sie war in Lehm- und Sandboden eingetieft.

5.1.3. FEUERSTELLE III (*Abb. 5.3*)

Die Grube war teils in Sand, teils in eine rotbraune steinige Lehmschicht eingetieft. Die Aufschüttung bestand aus schwarzbraunem steinigem Humus, in dem sich Holzkohlesplitter, Tierknochen sowie vorgeschichtliche und antike Keramikfragmente befanden. In die Grubenfüllung war ein kleines frühmittelalterliches Pfostenloch eingetieft.

5.1.4. FEUERSTELLE IV

(*Abb. 2.9* und *Abb. 5.1*)

An der Grenze der Quadranten Ir und Pš befand sich oben auf dem felsigen Verwitterungsgestein ein 0,7 m langer und 0,5 m breiter Brandfleck. Die Holzkohle der Feuerstelle wurde in die darunter liegende Sandschicht ausgewaschen. In der braunen Humusschicht wurde im benachbarten Quadranten Ri, dem Mikroquadranten 87, eine römische Münze gefunden. Das ist dieselbe Schicht, die auch die benachbarte Feuerstelle I bedeckte. Möglicherweise ist die Sandschicht über den Brandresten eine Folge der Planierung des Grundstücks.

5.2 FRÜHMITTELALTERLICHE GEBÄUDERESTE

Im Frühmittelalter schien der Fels viel mehr aus dem Boden herausgeragt zu haben als heute. Diese Möglichkeit deutet auch Schnitt 3 an, wo die braune steinige Erosionshumusschicht unmittelbar natürlichen Felsen bedeckte. Dort wurden zwischen Felsspalten sogar zwei spätantike Münzen entdeckt, was sich hätte schwerlich ereignen können, wenn der Fels einst nicht aus dem Boden herausgeragt hätte.

5.2.1. GEBÄUDE I (*Abb. 5.4*)

Befund. Wahrscheinlich handelte es sich wie bei Gebäude II (siehe dort) um ein Gebäude, bei dem eine Wand an einen Felsen und eine Trockenmauer angelehnt war, die gegenüberliegende stützte sich indes auf den in der Ecke verankerten Tragebalken, dessen Spuren die Gruben A und D darstellen. Die Vertiefung in der Mitte des Gebäudes könnte als einfache Vorratsgrube gedient haben. Der Fund eines Deckels einer Backform im Bereich des Gebäudes deutet, unter der Bedingung, dass sie in diesem Gebäude auch benutzt wurde, darauf hin, dass es im Gebäude eine Herdstelle des offenen Typs gab. Die Länge des Gebäudes betrug mindestens 4,5 m.

Wenn eine Wand tatsächlich am Felsen angelehnt war und Grube D die südliche Hausecke bildete, dann betrug die Breite des Hauses wenigstens an die 4 m.

5.2.2. GEBÄUDE II (Abb. 5.5)

Befund. Das Trockenmauerfundament, das als Grundlage des horizontalen Fundamentbalkens zum Teil den natürlichen Felsen nutzte, und die gegenüberliegende Reihe von Pfostenlöchern deuten mit großer Wahrscheinlichkeit auf ein Gebäude hin, das über dem Erdboden erhoben war. Mit einer Wand lehnte es sich an den Felsen und die Trockenmauer an, die gegenüberliegende stützte sich indes auf senkrechte Pfähle. Der Hausboden war somit höher gelegt, wobei unter dem Gebäude ein bedeckter Raum entstanden war, den man für verschiedene Zwecke nutzen konnte. Im Fall eines solchen Gebäudes ergaben die Grabungen verständlicherweise keine Herdstellenspuren. Die Backform- und Rostblechfunde im Bereich des Gebäudes deuten unter der Bedingung, dass sie in diesem Gebäude auch benutzt worden waren, darauf hin, dass es im Gebäude eine Herdstelle des offenen Typs gab. Die Länge der Wand über den kleinen Gruben A-F würde mindestens 4 m betragen. Wenn wir als Breite des Gebäudes den Teil des Trockenmauerversturzes nehmen, der sich am höchsten auf dem Felsen befindet, dann waren Breite und Länge des Gebäudes ungefähr gleich.

5.2.3. GEBÄUDE III (Abb. 5.6)

Befund. Die Verfärbungen in den Ecken stellen höchstwahrscheinlich den Abdruck eines zerfallenen Steinfundamentes dar. Erhalten ist nur ein sorgfältig über Tierknochen gestapelter Steinhaufen. Auch die westliche Ecke war sorgfältig genug gebaut, da sie wenigstens noch in einem losen Zustand erhalten ist. Die Herdstelle müssen wir uns wegen der kleinen Wandungsbreite als offene, mit niedriger Trockenmauerumrandung vorstellen. Eine solche Rekonstruktion bestätigen auch die beiden kleinen Pfostenlöcher im Feuerstellenbereich, die es bei einem Kuppelofen nicht hätte geben können, und der große Kiesel als Topfuntersetzer (Abb. 5.6: β), der beim Kochen auf offener Herdstelle sinnvoll ist, wo die Wärme nur von unten kommt.

Der Topf am Rand der Feuerstelle (Taf. 5: 9) war höchstwahrscheinlich zur Vorbereitung von Hefe (siehe Pleterski 2008, 75, 95–96) gedacht. Der kleine Pfahl, der in dessen Nähe stand, trug vielleicht eine Art Bügel, den man zum Trocknen von Kleidern benutzen konnte, vielleicht stützte er aber nur das Bankende entlang der Wand. Seine Entfernung von 0,6 bis 0,7 m von beiden Pfosten im Feuerstellenrand lässt auch die Erklärung zu, dass alle drei zum Aufhängen des kleinen Kessels

dienten, dessen Reste bei der nördlichen Ecke des Gebäudes gefunden wurden (Taf. 19: 5). Wie Versuche gezeigt haben, verbrennen die Pfosten bei sorgfältiger Feuerung am Rand der Feuerstelle nicht (Pleterski 2008, 4.2.2.3, Seiten 54–55 und Abb. 4.32). Die Gruppe der kleinen Pfostenlöcher, die sich diagonal gegenüber der Herdstelle befinden, gehört höchstwahrscheinlich zum Untergestell einer breiten Bank, die man mehrmals repariert hatte. Der rote, durchgebrannte Lehmfleck lag auf einem höheren Niveau als die Umriss der kleinen Gruben. Wahrscheinlich ist er von oben hinuntergefallen. Die Länge des Gebäudes betrug ca. 4 m, die Breite dagegen mehr als 2,5 m.

5.2.4. GEBÄUDE IV (Abb. 5.11)

Befund. Wahrscheinlich wurde der Boden bei der Errichtung des Gebäudes ein wenig planiert. Die ungeordnet, aber dicht nebeneinander liegenden Steine könnten sowohl zu einer Steingrundlage von horizontalen Balken von Holzwänden als auch zur Gehfläche gehören. Der Holzpfosten, wahrscheinlich im Gebäude, hätte als Dachstütze dienen können. Der Griff der Backhaube (Taf. 19: 13), der in dem Teil der Versuchsgrabungen von 1948 gefunden wurde, wo sich die Herdstelle befand, deutet darauf hin, dass die Herdstelle offen war. Wie die Beschreibung von 1948 zeigt, besaß sie eine Umrandung in Trockenbauweise. Der Boden befand sich auf natürlichem Felsen. Allem Anschein nach stimmt sie mit der Herdstelle in Gebäude III überein. Die zahlreichen Holzkohlesplitter und die dicke Brandschicht, die man 1948 freilegte, sprächen dafür, dass das Gebäude durch Brand zerstört wurde. Wegen der zahlreichen Eingriffe in den Boden in den letzten Jahrzehnten sind die Spuren des Gebäudes sehr zerstört. Wenn wir bei der Rekonstruktion in den Grundriss die Fläche mit Brandresten und mit verstreuten Steinen mit einschließen – sofern die Herdstelle in einer Ecke stand und die Ausrichtung mit den benachbarten Gebäuden übereinstimmt – dann haben wir wohl ein quadratförmiges Gebäude mit mindestens 4 m Seitenlänge vor Augen.

5.2.5. GEBÄUDE V (Abb. 5.12)

Befund. Das Gebäude war quadratförmig mit mindestens ca. 4 m langen Seiten. Die Pfostengruben für die Pfähle sind höchstwahrscheinlich als letzter Rest einer Innenausstattung zu interpretieren. Der Haufen großer Steine in der Herdstellengrube spricht für eine Umrandung der Herdstelle in Trockenbauweise. Die Gruppe kleinerer Gruben für schmälere Pfosten, die zum Teil schräg standen, ist wohl der Rest einer großen breiten Bank. Die Überreste der Bank bedeckte zum Teil ein

Brandfleck, woraus wir schließen können, dass er jünger ist als die Bank. Diese Brandreste sind auf zweifache Weise zu erklären: Erstens könnte es sich um Reste einer jüngeren Herdstelle handeln. Dann gäbe es Spuren von mindestens zwei Gebäudeperioden des Hauses: eine erste mit nördlicher Herdstelle und Bank und eine zweite mit Herdstelle im mittleren Teil des vorigen Gebäudes. Dass in jüngerer Zeit ein Gebäude an derselben Stelle wie zuvor gestanden hätte, wäre zwar möglich, aber nicht unbedingt notwendig. Die zweite Erklärung des Brandflecks wäre, dass es sich nicht um Reste einer Herdstelle handelt, sondern um eine beim Brand des Gebäudes entstandene Brandschicht, die sich in der Vertiefung auf dem Boden des Gebäudes ansammelte. Das würde sinngemäß mit dem Fund der rhomboiden Pfeilspitze am Rand des Brandflecks übereinstimmen (*Taf. 30: 17*), die von einem Angriff stammen könnte.

5.2.6. GEBÄUDE VI (*Abb. 5.13*)

Befund. Das Gebäude schien eine gerade Südwestwand gehabt zu haben. Der Verlauf der Pfostenlöcher im Osten, die eine Bogenform bilden, weist darauf hin, dass das Gebäude dort einen vieleckigen (?) Abschluss gehabt haben könnte. Wenn wir sie aber als Teil der Inneneinrichtung verstehen, wäre auch ein ungefähr quadratförmiger Grundriss möglich gewesen. Die Seitenlänge hätte dann nahezu 4 m betragen.

5.3. WEGE

5.3.1. WEG IM AUSHUB VON 1981 BIS 1983 (*Abb. 5.15*)

Befund. An allen Stellen befanden sich unter der Wegaufschüttung vorgeschichtliche Keramikfragmente, mancherorts auch darin. In der Erosionsschicht, die am Wall stehen blieb, kamen Fragmente vorgeschichtlicher, antiker und, wie es scheint, auch frühmittelalterlicher Keramik vor. Daraus können wir schließen, dass die Aufschüttung entstand, als es die vorgeschichtliche Schicht schon gegeben hatte und bevor sich die frühmittelalterliche Siedlungsschicht bildete. Die braune steinige Humusschicht, die wir mit dem Wetterereignis (siehe *Kapitel 2.3.5, 242–243*) in Verbindung bringen können, lehnt sich an die Wegaufschüttung an und ist demnach jünger.

5.3.2. WEG PRISTAVA – REČICA

Während der Grabungen wurde er zum Teil noch als Fußgängerweg benutzt. An mehreren Stellen wurden querverlaufende Schnitte angebracht (*Beilage 1*).

SCHNITT 12 AUS DEM JAHRE 1984 (*Abb. 5.16*)

Im unteren Teil der Aufschüttung befanden sich Splitter von Keramik vorgeschichtlicher, antiker und frühmittelalterlicher Anfertigung, im oberen Teil jüngere Keramik und in der gesamten Aufschüttung zahlreiche Hufnägel. Im Hinblick auf die Funde entstand die Straßenaufschüttung vor allem im Mittelalter und in der Neuzeit, die Wegtrasse selbst müsste noch älter sein.

SCHNITT 14 AUS DEM JAHRE 1984 (*Abb. 5.17*)

Unmittelbar unter der Humusoberfläche befand sich oben eine Schicht von Wackersteinen. Hier kamen nur neuzeitliche Funde vor. Er stellt den Weg in der letzten Nutzungszeit dar. In den unteren Schichten befanden sich Tierknochen- und Hufeisenfragmente sowie eine Keramikscherbe, die freihändig angefertigt worden sein konnte. Die Lage der einzelnen Aufschüttungen deutet darauf hin, dass der Weg mehrmals um einige Meter verlegt wurde. Die Aufschüttung unter der braunen Erdschicht lag etwas südlicher. Die Lehmschicht können wir wahrscheinlich mit dem Wetterereignis in Verbindung bringen, das in Pristava sehr starke Spuren hinterließ (siehe *Kapitel 2.3.5, 242–243, Abb. 2.13*) und am erforschten Ort den Weg offensichtlich mit Schlamm überschwemmte. Er wurde einige Meter weiter nördlich instandgesetzt. Aus den höher gelegenen Aufschüttungen können wir schließen, dass der Weg mindestens 3 m breit war.

SCHNITT 19 AUS DEM JAHRE 1984 (*Abb. 5.18*)

In allen Aufschüttungen befanden sich Hufeisen- und Hufnägel, oben neuzeitliche Funde, an der unteren Grenze der niedrigsten Aufschüttung das Fragment eines frühmittelalterlichen Gefäßes (*Taf. 17: 17*), eine Eisenschnalle (*Taf. 30: 13*) und das Fragment eines Hufeisens mit gewelltem Rand (*Taf. 31: 3*). Noch erheblich tiefer steckte das Fragment eines frühmittelalterlichen Gefäßes, das mit einem Wellenbandmuster (*Taf. 20: 19*) verziert ist. Unmittelbar über dem Naturboden befanden sich Holzkohlesplitter und gebrannte Lehmstücke. Das Profil wurde in der sumpfigen Ebene am Rand einer Drainage gegraben. Das Grundstück stand einst häufig unter Wasser, was den zahlreichen Wassersand erklärt.

5.3.3. WEG AN PRISTAVA VORBEI IN RICHTUNG SEE

SCHNITT 1 IM BEREICH DER EHEMALIGEN GÄRTNEREI IN PRISTAVA IM JAHRE 1985 (*Abb. 5.19*)

Entlang der Straßentrasse und zwischen ihren Steinen lagen Eisennägel, Tierknochenfragmente und Scherben einfacher antiker Keramik, wie sie auch in dem antiken Gebäude im nahen Zasip (Sagadin 1990, 381-383) gefunden wurde. Spätestens in dieser Zeit hat es den Weg schon gegeben, wenn wir nicht die kaum wahrscheinliche Möglichkeit in Betracht ziehen, dass man die Scherben Jahrhunderte später von anderswo hierher brachte und auf der Straßentrasse verstreute.

5.4. MITTELALTERLICHE PFOSTENLÖCHER (*Abb. 5.20*)

Für die Pfosten eines gewöhnlichen Zauns sind die Löcher zu groß, für ein gewöhnliches Gebäude fehlen Spuren der Nachbarwände. In Verbindung mit der benachbarten Burgmeierei wäre die Erklärung möglich, dass es sich um Reste einer alten Heuharfe handelt.

5.5 NEUZEITLICHE GRUBEN UND EINGRABUNGEN DES 20. JAHRHUNDERTS (*Abb. 5.21*)

Alle zeitgenössischen Gruben traten schon unmittelbar unter der Grasnarbe zum Vorschein. Der Flurname Gartnek deutet darauf hin, dass spätestens Ende des 18. Jahrhunderts einen Teil der Grabungsstätte der Burggarten umfasste, den wir uns ohne einen angemessenen Zaun nicht vorstellen können. Vielleicht präsentieren ihn die Reihe der Pfostenlöcher, die mit dem Rand der Ackerfläche, wie sie im Franzisceischen Kataster eingezeichnet ist, übereinstimmt. In einigen Gruben steckte in der Grabungszeit noch morsches Holz. Im letzten Jahrhundert diente das Grabungsareal verschiedenen Zwecken. 1981 befanden sich dort beispielsweise die Reste eines alten Hühnerstalls. Dort standen auch andere provisorische Gebäude und es waren Obstbäume angepflanzt. Ins Grundstück reichte eine Reihe archäologischer Versuchsgrabungen. Starke Spuren hinterließ auch die Legung eines elektrischen Kabels und dessen Erdungsleitung. Das Bauunternehmen, das sich im Gebäude der Burgmeierei niedergelassen hatte, veränderte einen Großteil des Hangs zu Terrassen und zerstörte dabei Erdschichten.

6. LARGE MAMMAL REMAINS FROM EARLY MEDIAEVAL PRISTAVA

BORUT TOŠKAN and JANEZ DIRJEC

When Gabrovec *et al.* (1975) published the volume “*Arheološka najdišča Slovenije*”, an extensive overview of all known archaeological sites in Slovenia, 137 of them were ascribed to belong to the Early Mediaeval Period. Regardless of such a relatively high number the knowledge on the food habits of the inhabitants of the nowadays Slovenia from the last third of the first millennium and on the then animal husbandry was close to nothing at the time. To our best knowledge the list of four species of large mammals from the hill fort above Pivka near Naklo (Valič 1968), represents the first and up to that time the only published data on early mediaeval fauna from Slovenia. Even though the list of sites with finds that belong to the period between the 7th and 11th century has grown over the last three decades (e.g. Prešeren 2003), we are still lacking archeozoological publications.¹ This was why we thought that the analysis of animal remains from Pristava near Bled² is important, even though the sample is rather modest (NISP = 372) and - due to the manual collection of samples - the value of the processed material is reduced to a certain extent.

6.1. METHODS

The excavations at Pristava took place in a number of phases between the years 1948 and 1984, however the animal remains elaborated in this article originate from the probe trenches dug out in the years 1975-1978 and 1981-1984. Detailed data on the site and fieldwork methodology was presented by Pleterski (*Chapters 2-5*), thus we will focus on the presentation of the archeozoological analysis. The teeth and bones were collected manually, without wet sieving of the sediments, due to which the share of smaller bones and bone fragments in the sample is most probably underestimated (e.g. Toškan and Dirjec 2004). The quantitative comparisons between taxa are

based on the Number of Identified Specimens (NISP); the sample is not large enough to use more sophisticated indexes. For the biometric analysis we followed the guidelines given by Von den Driesch (1976). The withers height was calculated in accordance to the instructions published by Teichert (1969), Matolcsi (1970) and Von den Driesch and Boessneck (1973). Due to a rather limited number of measurable remains the available measurements were standardised, in order to virtually expand the available sample of metric data (e.g. Albarrella 2002). The standardisation was performed with the following formula:

$$\text{Standardised value} = (x - m) / s$$

at which x represents the dimension of the sample from Pristava, while m and s represent the mean value and standard deviation of the same dimension at a referential sample.³ The age at death of the animals was estimated on the basis of dental criteria (the occlusal surface wear patterns) and epiphyseal fusion. While going through the material we also looked for specimens with traces of manmade activities (e.g. cut-marks, chop-marks) or gnawing marks.

During the statistical processing of data we, as a rule, used non-parametric techniques (e.g. median as a measure of the central tendency, χ^2 test, Spearman's R correlation coefficient), for the datasets did not follow a normal distribution. As regards the share of individual taxa in the sample from Pristava we compared it to numerous other Centroeuropean faunas from the second half of the first millennium. At this we started from the results of the Correspondence analysis (StatSoft Inc. 2001), where we expressed the abundance of individual taxa with the Number of Identified Specimens (MNI). Statistical processing was performed using the programme package StatSoft 2001, Statistica for Windows, version 6.0.

¹ For the two exceptions see Svöljšak (1985) and Turk (2000).

² The site was dated to the period between the second half of the 7th century and the first half of the 10th century A.D. (*Chapters 2-5*).

³ In our case the referential sample was composed of faunistic remains from two Roman period sites: TÁC-GORSIUM (Hungary; BÖKÖNYI 1984) and ROMULA (Slovenia; unpublished).

Cheek-teeth are abbreviated as follows: dP – deciduous premolar, P – permanent premolar, M – molar. The position of an individual molar within the maxilla/mandible is marked with a number (anterior → posterior).

The fauna material from Pristava is held at the National Museum of Slovenia in Ljubljana.

6.2. TAXONOMY

In total 410 large mammal remains from the Early Mediaeval Period were found during the excavations at Pristava. Over 90 percent (NISP = 372) could be determined to their genus or further, which is to be expected from a manual collection process without wet sieving. The available material includes remains of at least seven species of large mammals from five families (*tab. 6.1*). Bones with visible traces of human activities are few (chop-marks: 9 or 4.3 %; cut-marks: 7 or 3.4 %); none of the specimens carry any gnawing marks.

Cattle was the most important source of meat for the inhabitants of Pristava, which is in accordance to the data obtained from most Central and Eastern European sites from the same period (e.g. Bartosiewicz 1993; Riedel 1994; Stanc and Bejenaru 2003; Kysely 2004; Wojtal 2004). Somewhat surprising are the sheer numbers of subadult cattle long bones (*tab. 6.3*) and the finds of a number of deciduous fourth lower premolars, since in the Early Mediaeval Period the keeping of cattle was (supposedly) predominantly oriented into the exploitation of secondary products,⁴ which should supposedly result in the preferential slaughter of adult animals (Riedel 1979; 1994). As regards their size the cattle from mediaeval Pristava were comparable to those from the contemporary sites in Eastern and Central Europe, lagging behind those from the lowland parts⁵ of NE Italy (*tab. 6.4; fig. 6.1*). In accordance with this are the estimates as regards the fat free carcass weight⁶ and the live weight of animals⁷ (*tab. 6.5*). Cattle from Mediaeval Pristava were therefore supposedly relatively small, which in their dimensions did not lag behind merely the advanced Roman Period forms but also behind the Balkan cattle of the Buša breed.

The second best represented taxon of domestic animals in the material from Pristava is the Caprinae. Unfortunately, from more than 110 teeth and bones only 25 could be determined to the level of species. As

a consequence the share of sheep (*Ovis aries* Linnaeus, 1758) and goats (*Capra hircus* Linnaeus, 1758) could not be appropriately evaluated.⁸ According to the non-longitudinal measurements of the long bones the Caprinae from Pristava can be placed within the range for goats and sheep from the contemporaneous sites in the lowlands of NE Italy (*tab. 6.6*). They were thus supposedly closer to the primitive local Iron Age forms than the advanced Roman period breeds. Amongst the excavated material most of the remains come from adult, at least three year old animals, but there is also a large share of two year old sheep/goats (*fig. 6.2*). From this it follows that Caprinae keeping was seemingly focused on meat and wool production, with the role of sheep's and goat's milk having been supposedly not as important in the economy at the time (*cf.* Payne 1973; 1985; Luff 1993). However, the above presented kill-off pattern in Caprinae (and the conclusion arising from this as regards the minor importance of sheep milk at the time) might not be completely reliable, as the manual gathering of finds without wet-sieving of the excavated sediment most probably contributed to a somewhat underestimated share of isolated deciduous (and thus small) teeth. Besides, that the inhabitants of Pristava did obtain also milk and dairy products is proven by the discovery of a three litre vessel in which approximately one pound of cheese could be produced (Pleterski 2008, 83, 97).

Similar as with Caprinae specific determination was also problematic at the genus *Sus*. Most of the remains can most probably be ascribed to pig (*Sus domesticus* Erxleben, 1777), for the share of wild fauna in the sample is close to nil. The bones are strongly fragmented, with a single calcaneus preserved in its entirety. According to the dimensions of the latter the Early Mediaeval pigs from Pristava were relatively large (withers height: 77.0 cm). Such an ascertainment is in accordance with the data from contemporaneous sites in NE Italy (Riedel 1979; 1994) and the Czech Republic (Kovačiková 2003; Kysely 2004). Amongst the material the remains of subadult and young adult individuals dominate (*fig. 6.3*), indicating that pig keeping was oriented into the exploitation of meat and fat.

The faunistic material from Pristava also revealed a few dog and horse remains. The rareness of their teeth/bones in the sample seems to be in contradiction with the otherwise great value of both species (especially the horse). In reality it is an expected consequence of the fact that the horse and dog were as a rule not eaten by the inhabitants of Early Mediaeval Pristava. Within the excavated material there are also very few red deer remains, which is the only representative of the wild fauna in the sample. Its meat certainly represented an additional source of food, but red deer hunting was most

⁴ Because the Early Mediaeval cows gave little milk (Makowiecki 2006), cattle keeping had to be oriented into the exploitation of other secondary products (draught power, manure, skins).

⁵ The average withers height of Early Mediaeval cattle from the subalpine regions of Northern Italy did not surpass 110 cm (Riedel 1989) and thus roughly coincided with the situation in Slovenia.

⁶ The procedure for estimating the fat free carcass weight is given by Bartosiewicz (1984b).

⁷ The procedure for estimating the live weight of cattle is given by Bartosiewicz *et al.* (1993).

⁸ Amongst the Caprinae remains determined to the species level sheep dominate with 16 finds.

probably motivated by the acquisition of antlers, which represented an important and valuable raw material (Wyrost and Chrzanowska 1985; Riedel 1993; Choyke 1995; Kovačiková 2003).

6.3. SPATIAL VARIABILITY OF FINDS

Between the years 1948 and 1984 an area with the surface of approximately 1,000 m² was excavated at Pristava. The excavation field was divided into almost 50 probe-trenches of various size, set on a territory covering over 10 hectares. The remains of large mammals were found in nine probes, but the great majority (approx. 95 %) of bones originate from just two of them: probes 1975-78 and 1981-84.⁹ By taking the aforementioned into account we have investigated the eventual variability on the level of mammalian macrofauna with the sub-sample from probes 1975-78 and 1981-84. No great difference in the species composition between the two sub-samples was found (*tab. 6.7*). A slightly higher share of horse in probe 1975-78 does not have a significant impact; it is to be ascribed to the find of six upper molars in the same sector (i.e. sector 20; micro sectors 14 and 22), that most likely belonged to the same animal.

There are also no great differences between the two sub-samples in the dimensions of the excavated remains (*fig. 6.4*), which was to be expected taking into account the modest number of measurable bones. On the basis of dental criteria (the occlusal surface wear patterns) Caprinae (as well as pigs) from the two sub-samples show rather similar kill-off patterns (*tab. 6.8*). At pigs the age-at-death profiles for the two sub-samples match entirely (the small samples are problematic, though) while at Caprinae we have noticed a somewhat greater share of teeth from juvenile individuals amongst the material from probe 1981-1984. In the case of a larger sample the more common slaughter of goats and/or sheep up to two years of age could point towards a higher use of meat then wool and/or milk in that part of the settlement (Payne 1973; Luff 1993), however, as it stands at the moment, the representativeness of the sub-samples remains questionable.

Much more than in the case of analyses shown above the difference between the faunistic materials from the two probe trenches is evident in the body-part representation. We divided skeletal elements into three groups, taking into account the meat value from individual anatomic regions of the animal body (i.e. meat value categories A, B, and C): category A (highest meat value) includes remains of atlases, epistropheuses, scapulas, humeruses, pelvises and femurs; category B (intermediate meat value) includes remains of skulls,

mandibles, radiuses, tibias and fibulas; category C (low meat value) includes remains of maxillas, teeth, metacarpals, metatarsals, carpals, tarsals and phalanges. As seen in *table 9* the material from probe 1981-84 has a much larger share of remains from the least meaty body parts then the remains from probe 1975-78.¹⁰ This difference is mainly contributed by cattle and pig remains, though the latter is represented in probe 1975-78 with a mere nine finds.

Greater share of remains from the more meaty parts of animals usually point towards a higher status of the settlement, for such a picture is shown by the “kitchen refuse” of monasteries and castles (Bartosiewicz 1983; 1998; Eryvnc 2004). Because probe 1975-78 and probe 1981-84 lie close together (they are a fair 50 metres apart), no obvious differences in the “status” of the two parts of the Early Mediaeval Pristava are to be expected. Even though the faunistic material from probe 1975-78 could represent the remains of food from slightly higher situated people, the data also allows for different interpretations. Maybe a greater concentration of remains with the least meaty animal parts in probe 1981-84 occurred due to the more intense butchering of the cattle and/or pigs in that area (see Bartosiewicz 1988; Riedel 1994). The possibility that the material from the two probes does not originate from the same period should also be considered (*Chapters 4 and 5*). It is less likely that data from *table 9* reflects inconsistent sampling; in 1975-78 the fieldwork methods and techniques were comparable to those used in 1981-84. The differences in the skeletal-part distribution between the two probes should not be linked to the taphonomic processes in the sediment, neither. This can be seen from the fact, that the correlation between the number of remains of various skeletal elements of cattle and their structural density¹¹ is not statistically significant (Spearman's R = 0.09; p = 0.740).

6.4. COMPARISON BETWEEN ALLOCHRONOUS AND ALLOPATRIC SAMPLES OF LARGE MAMMALS

In the communities from the past the composition of the herds was influenced by cultural as well as environmental factors. Even though the influence of multiple factors is seemingly welcome from the archeozoological point of view, for it enables an insight into more dimensions of the studied community, it at the same time makes the interpretation of the excavated bone material more difficult. This was also the case in the example of

⁹ Probe trenches obtained their names from the dates (years) in which they were excavated.

¹⁰ Taking into account the χ^2 test the differences in the skeletal-part distribution between the two probes are highly statistically significant ($\chi^2 = 147.88$; p < 0.001).

¹¹ We used data for the structural density of the bison bones (Kreutzer 1988).

Pristava, where an additional obstacle was represented by the relatively low number of excavated animal remains. Finds from the three best represented taxa contribute 93 percent of all bones and teeth that could be taxonomically categorised (*tab. 6.1*). A similar picture is also shown at most other Early Mediaeval sites in the region (Bökönyi 1974). When we compared the material from Pristava to other faunas from the second half of the first millennium AD we thus took into account only the data on the abundance (NISP) of cattle, Caprinae and pig. The distribution of the 21 samples along the first two dimensions of the correspondence analysis is shown in *figure 5*. It is evident that the position of the sample from Pristava differs significantly from the position of the Early Mediaeval faunas from other Slav sites in Central Europe.¹² As Bartosiewicz (1993) already ascertained for the Eastern Europe, the Central European Slavs from the second half of the first millennium focused on pig keeping. However, this was not the case for the inhabitants of Pristava, where the role of pig keeping seems to have been much smaller. According to the share of cattle, Caprinae and pigs found at Pristava their “kitchen refuse” is closer to the samples from the sites of nomadic tribes like Sarmats, Avars and Hungarians (the nomadic way of life is better suited to keeping Caprinae, for they are much better at constant long distant migrations than pigs).

Apart from the previously described cultural differences the natural habitat should also be taken into account when trying to interpret the *figure 5*. In this sense it pays to compare the share of pigs (linked to deciduous or mixed forests) and sheep (favour dry grassland)¹³. For example, in archaeological sites from the lowlands of NE Italy dated to the second half of the first millennium pig remains prevail over Caprinae, while the contemporaneous fauna from the low hills of the subalpine region shows a mirror image (Riedel 1979; 1989; 1993; 1994). In a similar way the environment might have played an important role also at the slightly unexpected ratio between the number of cattle, Caprinae and pig remains in the Pristava sample. Most of the Early Mediaeval Slav sites shown on *figure 5* lie on the (often flooded) plains that were ideal for keeping pigs, but not Pristava. The latter was placed in a hilly and thus drier environment, which was more suitable for keeping sheep. At this it is important to note that Caprinae remains surpass pig remains also in the Iron Age material from the nearby castle (Bartosiewicz 1996b), the early Roman remains from the approx. 50 km distant Most na Soči (Bartosiewicz 1986) and the nearby Late Antiquity settlement of Tonovcov grad near Kobarid (unpublished), all of the listed sites being located in the highlands.

¹² The only exception in this sense is represented by the faunistic sample from the site Horni Počernice in Prague (cf. *fig. 6.5*).

¹³ In Early Mediaeval Central European fauna sheep remains usually represented the majority share in the finds of Caprinae.

In the frame of comparing allopatric and allochronous faunistic samples we have also compared the body-part representation data for cattle.¹⁴ Similarly as above we have divided the remains into three categories, depending on the meat value of the individual anatomic region of the animal. In this sense the material from Pristava resembles the roughly contemporaneous samples from rural environments, where finds from the least meaty parts prevail (*fig. 6.6*). A different picture is shown by the faunistic material from higher status sites/buildings (e.g. castles, religious centres), where the share of scapulas, humeruses and femurs is significantly greater.

6.5. CONCLUSION

The material from the Early Mediaeval Pristava is defined by a relatively small number of finds, which is why the conclusions as regards the food habits of the inhabitants and the level of animal keeping are merely preliminary. There is no doubt that following the fall of the Roman Empire the advanced approaches in cattle breeding were forgotten, for the body mass of cattle reduced significantly (*fig. 6.7*). At Caprinae the difference between the animal size from Pristava and those from the Roman age sites is less noticeable, while at pigs there is almost no difference whatsoever.

For the inhabitants of Pristava cattle were undoubtedly the most important source of meat, even though keeping them was presumably also (mainly?) oriented into the exploitation of various secondary products. Sheep and goats were supposedly important for obtaining wool and meat, as can be deduced from the kill-off pattern in Caprinae (*fig. 6.2*). Pig keeping was undoubtedly oriented towards producing meat and fat, but seemingly wasn't a very important component of the Pristava's economy. At this stage it is worth mentioning the study of the relation between the size of the herds of the most important domestic ungulates and the slaughter frequency in 27 African and southwest Asian countries with a largely self-supporting cattle, sheep, goat and pig husbandry, respectively (Bartosiewicz 1984c). The results have shown that sheep and pig (independently from the actual natural and cultural circumstances) successfully complement each other in providing the economy with meat, in the same way as this partially holds true for the production of milk between cattle and goats. Because the number of cattle remains in the material from Pristava is relatively large (i.e. 46.7 % NISP) we might hypothesise that goat keeping (as a potential milk source) did not play a key role in the economy of the time. However, the situation is different with sheep. The modest number of pig remains compared to the relatively large numbers of

¹⁴ We have chosen cattle because it was by far the best represented mammal taxon within the material from Pristava.

juvenile¹⁵ Caprinae (most likely sheep) shows that the inhabitants of the Early Mediaeval Pristava supplemented the lack in pig meat by higher slaughter numbers of subadult sheep and maybe even goats.

¹⁵ In the sense of meat production the slaughter of subadult or young adult animals is the most optimal.

7. DOG OR WOLF? ANALYSIS OF A CANID SKELETON FROM THE BURIAL SITE AT PRISTAVA

BORUT TOŠKAN and BENJAMIN ŠTULAR

Even though animals have provided food, raw materials and (latter on) draught power to mankind since time eternal, their importance surpassed this limited utilitarian frame. Ungulates and especially carnivores have always played a special ritual role as well: they were an integral part of the symbolism within individual communities with an emphasised cultic role. Already in the Early Palaeolithic the Neanderthals are supposed to have practiced “the cave bear cult” (Kurtén 1972; Chase 1987; Turk 2003); they also collected remains of numerous other mammals as trophies and amulets (e.g. Chase 2001; Vercoutère 2002; Valde-Nowak and Charles 2003). In the younger periods there are even more proofs for the ritual use of animals (e.g. Toynbee 1973; Pohar 1988; Riedel 1977; 1984; Riedel and Tecchiati 2001; Azzaroli 1980; Bartosiewicz 1996c; 2000; 2003; Lauwerier 2002; O’Day *et al.* 2004; Snyder and Moore 2006), including evidence from the Migration Period and the Early Mediaeval Age (e.g. Müller 1980; Vörös 1990; Bartosiewicz 1995; 1996a; Makiewicz 2003).

As the first tamed animal the dog held a special position already within Stone Age communities. Although at the time the dog was basically seen as a source of food and fur or, possibly, as a hunting companion (Bökönyi 1978, 38; Clason 1980, 150; Bartosiewicz 1994, 59 ff; 2002, 86 ff), it also played an important cultic role (Bartosiewicz 1994, 64 ff; Radanović 1999, 80 ff). By the Bronze Age the consumption of dog meat was by-and-large abandoned in Central Europe (Bökönyi 1974, 320), but dog burials became increasingly numerous (Bökönyi 1984, 66 ff; Vörös 1990; 1991; Bartosiewicz 1995, 242; 1996a, 373 ff). Behrens (1964, 18) even states that almost half of the domestic animal bones recovered from prehistoric burials in the Old World originates from this species. The remains of wolves are significantly less common, even though this species also held an important position in the symbolism of our ancestors (e.g. Toynbee 1973, 101 f; Radanović 1999, 75 ff; Tilley 1999, 49). Thus it comes as no surprise that wolf remains were often found in the context of graves or temples (e.g. Riedel 1977, 163 ff; Bökönyi 1984, 92; Vörös 1990, 117 ff).

7.1. MATERIAL AND METHOD

During the 1949 excavations at Pristava near Bled an entirely preserved skeleton of a canid was found within an older burial site which was “surrounded by stones and very meticulously buried” (Kastelic 1960, 12). Gabrovec (1960, 47) and Kastelic (1960, 12), who were the heads of the 1949 excavations, described this find as a “burial of a dog - a faithful accomplice of his master through life”. The authors placed the burial within the Early Mediaeval Period (Gabrovec 1960, 47; Kastelic 1960, 12), but it most probably belongs in the 5th or 6th century A.D. (see 3.6.2.). Unfortunately the bones have gone missing, but the photographic documentation is preserved and these photographs have raised certain doubts as regards the decision that this canid was a dog. There is the possibility that this might have been a burial of a wolf.

The revision of the canid skeleton from Pristava was based exclusively on the available photographs and the metric data of the four points that could be recognised on them. On the basis of these points we cleaned the photographs and spatially determined the points. At this we used the method described in the documentation of the used equipment. We used the module for geo-referencing found in the programme ArcGIS Desktop 9.2 (see Data Support in ArcGIS, geo-referencing a raster dataset).

With the aid of the known points we cleaned the photograph which slightly delineates from a vertical shot. Because this was a photograph with the lowest possible resolution it was not usable for the determination of the skeleton. However, we could use this cleaned photograph for cleaning other slanting photographs.

The 1st order polynomial, which we have used for our measurements, had a *root mean square error (RMSE)* of 0.0066. Even though we had only four measurements at our disposal they were equally divided along the edges of the skeleton. The mentioned error thus represents a fair estimate of the actual error and is within the limits of good practice (Conolly and Lake 2006, 88-89). The photograph resolution allowed work in the scale between 1:10 and 1:5.

7.2. DETERMINATION

Differentiating between a dog (*Canis familiaris* Linnaeus, 1758)¹ and a wolf (*Canis lupus* Linnaeus, 1758) skeleton is most reliably performed by comparing tooth rows, for with domestication an obvious reduction of the size of the jaw occurred, leading to compacted teeth in the premolar region (Bökönyi 1974, 314). As an aid we can also use the dimensions of the isolated teeth, but the reliability of such data is not as accurate (cf. Bökönyi 1978, 39). Unfortunately the photographs of the canid skeleton from Pristava do not show the teeth, thus we cannot lean upon the above mentioned differences. The neurocranium, which is at wolves defined by a higher, much more strongly expressed *crista mediana*, is also damaged. What we can notice on the picture of the canid cranium from Pristava (fig. 7.1) is that the length of the facial part represents approximately one third of the greatest (= condylobasal) length of the cranium. Similar proportions can be found both with wolves and some larger dog forms/breeds (e.g. greyhounds), but the latter usually have a much strongly arched neurocranium (Bökönyi 1984, 75 ff).

Due to the damages to the skull and the low resolution of the available photographs it is impossible to reach a reliable decision as regards the specific determination of the skeleton merely on the basis of bone morphology. In the continuation we will thus mainly focus on metric data, even though we were quite limited also in this aspect. The front leg long bones were damaged and could thus not be measured. Similar holds true for the femur, however at least the smallest breadth of diaphysis could be measured in this case (fig. 7.1a: dimension 1). While the tibia was also fragmented, nevertheless we could estimate its greatest length (fig. 7.1a: dimension 2): from the available photographs it was possible to form an estimate of the angle (= 25°) at which both halves of the aforementioned long bone lied and this was taken into account at the calculation of its greatest length. The third (and last) dimension that we managed to measure is the length of the arch on the epistropheus including the *processus articulares caudales* (fig. 7.1b: dimension 3).

When the smallest breadth of femoral diaphysis or the greatest length of the tibia of the canid from Pristava are compared to the dimensions of dogs from roughly the same period (i.e. from the Roman fortification of Iatrus or those from the Sarmatian/Avar site Gyoma 133) it can be noticed that the specimen from Pristava is slightly larger (tab. 7.1). At this one should keep in mind that the largest Roman dogs were much larger when com-

pared to the ones from prehistoric times or those from the Migration Period (Bökönyi 1974, 320 ff; Riedel 1986, 138 ff). Namely, even though (proto)breeds can be noticed already in the Iron Age it was the Romans who introduced controlled dog breeding into the Central European space (Bökönyi 1974, 320 ff). In the vast samples of dog bones from the Roman town of Tăc-Gorsium (Bökönyi 1984, 66) remains of at least five different breeds were recognised, from which the largest is similar in dimensions to the canid from Pristava (tab. 7.1). These are dogs similar to today's Afghanistan Greyhounds, the withers height of which measured at approximately 70 cm. Is thus the canid from Pristava² a dog after all? When each measurement is taken into account individually such a thesis could indeed be confirmed, but the contemporaneous treatment of both longitudinal and transverse measurements oppose this conclusion. The long bones of the largest dogs (i.e. those similar to greyhounds) are much more gracile than the ones of the smaller dog breeds and wolves. For the relationship between the greatest length of the tibia and the smallest breadth of diaphysis of the femur at dogs from the site Gyoma 133 (fig. 7.2) a rather low correlation coefficient was established ($r = 0.314$), which points to the relatively high level of variability of both observed dimensions. Nevertheless, the metric data on recent wolves in Slovenia (though only five were available to us) clearly show that the diaphysis of the long bones are typically more robust. This evidently also holds true for the canid from Pristava (fig. 7.2).

The second relatively convincing evidence pointing in favour of determining the studied canid skeleton as a wolf is the length of the epistropheal arch (fig. 7.1b: dimension 3). If in the greatest length of the tibia and in the smallest breadth of femoral diaphysis the canid from Pristava lies within the range of both wolves and Roman dogs, in the length of the epistropheal arch it significantly surpasses even the largest dogs from the Roman Tăc-Gorsium (tab. 7.1). It is true that the length of the arch in the canid from Pristava does not correspond³ with wolves neither, however it is still closer to them. Since dog muscles (especially greyhounds) are much less developed than wolf muscles, the observed similarity in the size of the epistropheal arch between the canid from Pristava and wolves is of even greater significance. The size and robustness of the epistropheal arch is, as this holds true also for the extensions of other vertebra, greatly dependent on the development of the muscles that are attached onto it. The mere length of the vertebra has a lesser taxonomic importance, for the differences between the larger breeds of dogs and wolves are smaller in this respect. However,

¹ The probability of the skeleton being a golden jackal (*Canis aureus* Linnaeus, 1758) is negligible, since jackals are much smaller than wolves (cf. Gromova 1950). Moreover, no reliable evidence exists that this species was present in the area of the nowadays Slovenia in the mid-first millennium (Sapsov 1989, 49 ff).

² By multiplying the greatest length of the tibia with the coefficient developed by Koudelka (1885) the withers height of the canid from Pristava was estimated at 68.5 cm.

³ It is to be expected, however, that the inclusion of additional metric data would widen the range.

it should be mentioned that in the length of the vertebral column from the first cervical to the last lumbar vertebra (Fig. 7.1b: dimension 4) the canid from Pristava still resembles the wolf more than the dog (tab. 7.2).⁴

7.3. CONCLUSION

Ritual burial of dogs were in (pre)history always significantly more common than wolf burials, but our ancestors also considered the latter to have an important cultic role (Toynbee 1973, 101 f; Bökönyi 1984, 92; Tilley 1999, 49). In accordance to this was also the finding of the canid skeleton from the burial site at Pristava, which we have tentatively determined to be a wolf. At this we have started from the relationship between the longitudinal (the greatest length of the tibia) and transversal (the smallest breadth of femoral diaphysis) dimensions, for this points out the robustness of the skeleton as such. Even though the largest Roman period dogs (i.e. similar to today's greyhounds) were as regards their withers height comparable to smaller wolves, the latter were significantly stronger (cf. Bökönyi, 1974, 232 ff). This could be seen in the robustness of the individual long bones (fig. 7.2), as well as in the more developed muscle anchors (e.g. larger epistropheal arch). It is more reliable to differentiate between the remains of a wolf and dog on the basis of the length of the mandible or the lower tooth row (due to the crowded position of premolars in dogs); however these could not be obtained from the available photographs. We could only measure the approximate length of the body of the mandible (*corpus mandibulae*) from the virtual vertical through the highest point of the *coronion* to the incisors (fig. 7.3), which measures 148 mm. At the analysed modern wolves (N = 6) this distance represents approximately 85 percent (range: 82–87 %) of the entire length of the mandible to the *caput mandibulae*. On the basis of our data we have estimated the entire length of the mandible for the canid from Pristava to be roughly 172 mm, with which it can be placed on the lower limits of the variation range for prehistoric⁵ and recent wolves (Me = 182.7 mm; range: 168.0–200.0 mm; N = 9), while it surpasses the appropriate values of the Roman period⁶ dogs (Me = 141.5; range: 97.0–164.0 mm; N = 89).

During the multiannual excavations at Pristava archaeologists have not encountered positively identified remains of wolves; however they have found five isolated teeth and one skull fragment as well as a tibia fragment

belonging to dog (chapter 6). When we compared the findings (as regards their dimensions) to dogs from Tăc-Gorsium we ascertained that the dogs from Pristava can be placed amongst the middle sized Roman period breeds, while they lags quite far behind the larger ones (figs. 4 and 5). With the exception of a single specimen a similar situation can be seen at the Sarmatic and Avar dogs from Gyoma 133, some of which are from the same period as the one from Pristava (fig. 7.4). This ascertainment was expected, for with the disintegration of the Roman Empire the knowledge on dog breeding got lost. During the Migration Period almost only mid size dogs were known in the Central European space, lagging far behind even the smallest wolves (Bökönyi 1974, 326 f). Since the studied canid from Pristava is to be placed at the top end of the range of the largest Roman period dogs or even beyond (tab. 7.1), it obviously surpasses the mid size dogs as known from the sites dated to the mid first millennia (including Pristava). Taking all of this into account the determination of the Pristava skeleton as a wolf seems even more likely.

Even though this article was conceived as a revision of the determination of a canid skeleton from the area of the older skeleton burial site at Pristava, the authors had an ulterior motive from the very start: they wished to draw attention to the new possibilities in the archaeozoological research offered by the new technologies. At this one should be aware that it would be possible to obtain much more information from the photographs, if there were more of them or if their resolution was higher. Of course it goes without saying that even the best photographs can not substitute classic field research. However, with the introduction of fresh approaches the success of solving so far unsolvable archaeozoological mysteries can be greatedened, as we tried to show also with this article.

ACKNOWLEDGEMENTS

We would like to thank Dr. Boris Kryštufek and Mojca Jernejc from the Natural History Museum of Slovenia (Ljubljana) as well as Slavko Polak, M. Sc. from the Biological department of the Notranjska Museum (Postojna), who granted us access to the museums osteological collections. We are also grateful to Ddr. Andrej Pleterski for his encouraging debates during our research.

⁴ The length of the spinal column from C₁ to L₇ in the smallest of the three measured modern wolves from Slovenia equals merely 69.5 cm.

⁵ Data relates to wolves from the cave Jama I na Prevali near Škocjan (Riedel 1977, 163 ff).

⁶ Data relates to dogs from the Roman town of Tăc-Gorsium, Hungary (Bökönyi 1984, 208 ff).

8. ZUSAMMENFASSUNG

Die genaue Datierung der Funde, die Beschreibung ihrer Verwendung und die ganzheitliche Rekonstruktion des frühmittelalterlichen Geschehens auf der Pristava werden im nächsten Buch vorgestellt. Jedoch ist es schon jetzt angebracht, eine Zwischenbilanz aus der Geländedokumentation zu ziehen, behandelt in den *Kap. 2., 3., 4. und 5.*

Die frühmittelalterliche Siedlung (*Abb. 8.2*) besteht aus zwei Gebäudegruppen: einer westlichen und einer östlichen. Neben der Siedlung lag ein Skelettgräberfeld, auf dem man vom 6. bis zum 10. Jh. die Toten bestattete (siehe unten). In dessen Bereich befanden sich schon vorgeschichtliche Brandgräber, die die ältesten archäologischen Spuren am Fundort darstellen.

8.1. SIEDLUNG UND GRÄBERFELD

Das Skelettgräberfeld hat mehrere Gräbergruppen, die als älteres Skelettgräberfeld und als jüngeres Skelettgräberfeld mit älterem und jüngerem Teil bezeichnet wurden. Das *ältere Skelettgräberfeld*, das aus dem 6. und dem 7. Jh. stammt (Kastelic 1960, 40; Werner 1962, 129; Knific 2004, 94), entwickelte sich entlang eines Weges über den Pristava-Sattel ungefähr an demselben Ort, wo man schon in der Vorgeschichte die Toten bestattete. Die dazu gehörende Siedlung war zunächst höchstwahrscheinlich diejenige, die zumindest noch in der ersten Hälfte des 7. Jh. auf dem benachbarten Berg der Bleder Burg bestanden hat (Knific 2004, 102).

Inmitten des älteren Skelettgräberfeldes findet man Reste von *frühmittelalterlichen Brandgräbern*, die unverzierte Gefäße mit kaum ausladenden Rändern enthielten. Diese wurden ohne Töpferscheibe angefertigt und datieren spätestens in die erste Hälfte des 7. Jh. (vgl.: Fusek 1994, 103–106). Höchstwahrscheinlich gehören dazu die Gebäude des östlichen Teiles der Pristava-Siedlung, die zur selben Zeit errichtet wurden. Ein Teil der dortigen frühmittelalterlichen Siedlungskeramik scheint nämlich schon zu einer Erosionsschicht zu gehören, die als Folge eines starken Regens entstand und gemeinsam mit einer dicken Ablagerung das ältere Skelettgräberfeld bedeckte.

Die frühmittelalterliche Siedlung auf der Pristava ist also zeitgleich mit den frühmittelalterlichen Brandgräbern und der letzten Bestattungszeit auf dem älteren Skelettgräberfeld.

Die Überlagerung der Gräber ist sehr wahrscheinlich der Grund dafür, dass man an der alten Stelle keine Bestattungen mehr durchführte und ein neues Gräberfeld in unmittelbarer Nähe anlegte. So entstand das *jüngere Skelettgräberfeld* aus dem 8. Jh. – 10. Jh. (Kastelic 1960, 40–41; Werner 1962, 128; Knific 2004, 99, seinen Beginn stellt er schon in das letzte Drittel des 7. Jh.). Dies datiert das starke Unwetter in die zweite Hälfte des 7. Jh. und stellt einen *terminus ante quem* für die Siedlungsreste in der Ablagerungsschicht des östlichen Teiles der Siedlung dar. Das Unwetter hatte jedoch den östlichen Teil der Siedlung nicht zerstört, den die dortigen Gebäude blieben bestehen. Dieser Teil der Siedlung ist deshalb auch mit dem jüngeren Skelettgräberfeld zeitgleich.

Mit dem Letzteren sind auch die Gebäude des westlichen Teiles der Siedlung zeitgleich, die etwas später auf der Ablagerungsschicht über dem älteren Skelettgräberfeld errichtet wurden. Das gilt auch für die Gebäude, die nördlich des Weges über den Pristava-Sattel standen, und zumindest gewiss auch für einen Teil der Gebäude südlich des Weges. Deshalb sind wenigstens einige Gebäude im Osten der Siedlung ihrer Entstehung nach älter als der Großteil der Gebäude im Westen.

Zwischen dem jüngeren Skelettgräberfeld und der Siedlung besteht noch ein stratigrafisches Verhältnis. Es sieht so aus, als ob die *Gräber des jüngeren Teiles des jüngeren Skelettgräberfeldes* in die Siedlungsschicht des südlichen Randes des Westteils der Siedlung eingetieft worden sind. Also musste zumindest dieser Teil der Siedlung damals schon aufgegeben gewesen sein. Weil aber das Gräberfeld noch in Gebrauch war musste wenigstens ein Teil der Siedlung noch längere Zeit überdauert haben – unter der Berücksichtigung, dass die Verstorbenen Einwohner der Pristava-Siedlung waren

Die genaue Analyse der reichen schriftlichen Quellen für Bled im 11. Jh. und die retrograde Analyse des Grundstückskatasters haben gezeigt, dass die frühmittelalterliche Siedlung auf der Pristava mit ihrem Gräberfeld spätestens

in der zweiten Hälfte des 10. Jh. aufgegeben wurde. (vgl. Pleterski 1986, 67–68 und 136–138). Im Bereich der meisten Gebäude des östlichen und des westlichen Teils der Siedlung sind Brandspuren (Brandreste, Holzkohlenbrocken in Pfostenlöchern) zu finden. Ob es sich dabei um einen oder mehrere Brände gehandelt hat, kann man derzeit noch nicht entscheiden. Auf jeden Fall sprechen alle aufgezählten Beobachtungen dafür, dass weder alle Gebäude der Siedlung zugleich entstanden noch gleichzeitig verfielen. Dennoch ist es möglich, dass sie einige Zeit auch gleichzeitig bestanden.

8.2. GEBÄUDE

Wegen der Grabungsweise, die – so gut es ging – der Auffindung der frühmittelalterlichen Siedlungsreste angepasst war, war es möglich, die Gebäude im Ostteil des Fundortes am besten zu dokumentieren. Hier kann man auf sechs Gebäude rückschließen. Sie waren nebeneinander in einer Reihe entlang des Weges angeordnet, der zum Gräberfeld führte. Die ersten beiden Gebäude (I und II) wurden so errichtet, dass sie sich mit einer Wand an den Felsrand anlehnten, das zweite stützten senkrechte Pfähle. Daher befand sich unter deren Böden noch ein zusätzlicher überdachter Raum. Derart gebaute frühmittelalterliche Häuser wurden vor kurzem auch auf dem Krvavec in den Kamniker Alpen entdeckt (Pleterski 2006, 151–157). Die übrigen Gebäude auf der Pristava besaßen einen gewöhnlichen Boden unmittelbar auf der Erdoberfläche. Die Gebäude III, IV und V waren quadratförmig, darin wurden Herdstellenreste freigelegt. Im Gebäude VI war keine Herdstelle erkennbar, der Grundriss sieht kleiner und unregelmäßiger aus, so

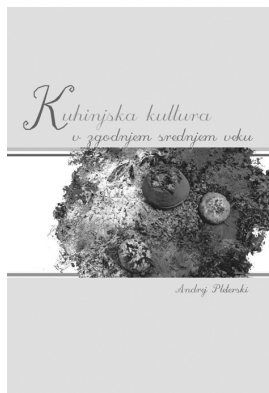
dass es sich wahrscheinlich um den Bau eines Gebäudes für einen anderen Zweck als dem Wohnen gehandelt hat. Das Grundstück in südwestlicher Richtung, wo eventuell noch andere Gebäude stehen hätten können, wurde in neuerer Zeit umgegraben, daher konnte man sie archäologisch nicht erforschen. Im dazwischen liegenden übrigen Teil wurden zwischen der behandelten Reihe der Gebäude und dem Gräberfeld zwei Schnitte angelegt, nämlich Schnitt 3 (1978) und Schnitt 10 (1983). In keinem der beiden waren Gebäudespuren zu finden. Dies spricht für die Möglichkeit, dass die Reihe der sechs Häuser bereits den Großteil des Siedlungssostteils darstellt, wenn nicht gar schon den gesamten östlichen Teil der Pristava-Siedlung.

Den westlichen Teil der Siedlung bilden Gebäude, die weniger regelmäßig angeordnet sind. Im großen und ganzen verlaufen sie von Norden nach Süden. Die erkennbaren Grundrisse deuten auf ein kleineres (Gebäude VIII) und ein größeres (Gebäude IX) quadratförmiges Gebäude. Nur im zweiten sind Herdstellenreste erhalten. Daneben stand ein größeres Gebäude mit rechteckigem Grundriss (Gebäude X) und einer Herdstelle in der Mitte des Hauses. Ganz im Norden stand ein kleines Gebäude (XI) von unregelmäßigem Grundriss, das sich an einen Zaun anlehnte. Spuren des Zauns sind auf der nordöstlichen Seite der Gebäudegruppe erhalten geblieben. Südlich der angeführten Gebäude wurden die Reste noch eines Gebäudes (VII) entdeckt, das aber durch Grabungen aus neuerer Zeit größtenteils zerstört wurde. Südlich des Weges, der einst über den Pristava-Sattel führte, deuten Keramikkonzentrationen, Herdstellen und Pfostenlöcher auf das Bestehen von wenigstens noch vier Gebäuden hin. Das südlichste reicht bis zum zerstörten südlichen Teil der Fundstelle.

Opera Instituti Archaeologici Sloveniae

1. Janez Dular, Slavko Ciglencčki, Anja Dular, Kučar. železnodobno naselje in zgodnjekrščanski stavbni kompleks na Kučarju pri Podzemlju / Kučar. Eisenzeitliche Siedlung und frühchristlicher Gebäudekomplex auf dem Kučar bei Podzemelj, 1995. (EUR 14.60)
2. Ivan Turk (ed.), Moustérienska "koščena piščal" in druge najdbe z Divjih bab I v Sloveniji / Mousterian "bone flute" and other finds from Divje Babe I cave site in Slovenia, 1996. (EUR 14.60)
3. Jana Horvat (with contributions by Vesna Svetličič, Marko Stokin, Draško Josipović, Nina Zupančič, Meta Bole, Metka Culiberg), Sermin. Prazgodovinska in zgodnjersimska naselbina v severozahodni Istri / Sermin. A prehistoric and early Roman settlement in northwestern Istria, 1997. (Razprodano / Out of print.)
4. Slavko Ciglencčki (with contributions by Zvezdana Modrijan, Andreja Dolenc Vičič, Ivan Turk), Tinje nad Loko pri Žusmu. Poznoantična in zgodnjersrednjevska naselbina / Tinje oberhalb von Loka pri Žusmu. Spätantike und frühmittel-alterliche Siedlung, 2000. (Razprodano / Out of print.)
5. Janez Dular, Irena Šavel, Sneža Tecco Hvala, Bronastodobno naselje Oloris pri Dolnjem Lakošu / Bronzezeitliche Siedlung Oloris bei Dolnji Lakoš, 2002. (EUR 14.60)
6. Janez Dular, Halštatske nekropole Dolenjske / Die hallstattzeitlichen Nekropolen in Dolenjsko, 2003. (EUR 20.70)
7. Irena Lazar, Rimsko steklo Slovenije / The Roman glass of Slovenia, 2003. (Razprodano / Out of print.)
8. Anton Velušček (ed.), Hočevarica - eneolitsko kolišče na Ljubljanskem barju / Hočevarica - an eneolithic pile dwelling in the Ljubljansko barje, 2004. (EUR 52.40)
9. Ivan Turk (ed.), Viktorjev spodmol in / and Mala Triglavca. Prispevki k poznavanju mezolitskega obdobja v Sloveniji / Contributions to understanding the Mesolithic period in Slovenia, 2004. (EUR 42.40)
10. Anton Velušček (ur./ed.), Resnikov prekop. Najstarejša koliščarska naselbina na Ljubljanskem barju. / Resnikov prekop. The oldest pile-dwelling settlement in the Ljubljansko barje, 2006. (EUR 40.00)
11. Andrej Gaspari (ur./ed.), Zalog pri Verdu. Tabor kamenodobnih lovcev na zahodnem robu Ljubljanskega barja / Zalog near Verd. Stone Age hunters' camp at the western edge of the Ljubljansko barje, 2006. (EUR 43.00)
12. Janez Dular, Sneža Tecco Hvala, South-eastern Slovenia in the Early Iron Age. Settlement - Economy - Society/ Jugovzhodna Slovenija v starejši železni dobi. Poselitev - gospodarstvo - družba, 2007. (EUR 58.00)
13. Ivan Turk (ed.), Divje babe I. Paleolitsko najdišče mlajšega pleistocena v Sloveniji. I. del: Geologija in paleontologija / Divje babe I. Upper Pleistocene Palaeolithic site in Slovenia. Part I: Geology and Palaeontology, 2007. (EUR 82.00)

Andrej Pleterski

KUHINJSKA KULTURA V ZGODNJEM SREDNJEM VEKU

je tisti pomembni del življenja, ki je zapustil nabolj množične arheološke ostanke: ognjišča in kuhinjsko lončenino. Če poznamo kuhinjske postopke, razumemo rezultat njihovega delovanja. Knjiga gradi model zgodnesrednjeveške kuhinjske kulture z analizo jezikovnih in etnoloških virov, jih sooča z arheološkimi viri in preizkuša z arheologijo poskusov. Ker so izhodišče slovanski jeziki, oblikuje podobo kuhinje prvenstveno pri Starih Slovanih. Rezultat je priročniški nabor postopkovnih povezav in predmetnih sestavov, ki dajejo razlage posameznih arheoloških sestavin kuhinjske kulture. Sestavljati jih je mogoče v pojasnila arheološkim najdbam in predstavljen je en tak vzorčni primer.

Ljubljana 2008, 164 str., 94 barvnih fotografij in 25 črno-belih risb, fotografij in tabel; 20 x 27 cm, trda vezava, ISBN 978-961-254-073-9.

Naročila: Založba ZRC, p. p. 306, 1001 Ljubljana, e-pošta: zalozba@zrc-sazu.si

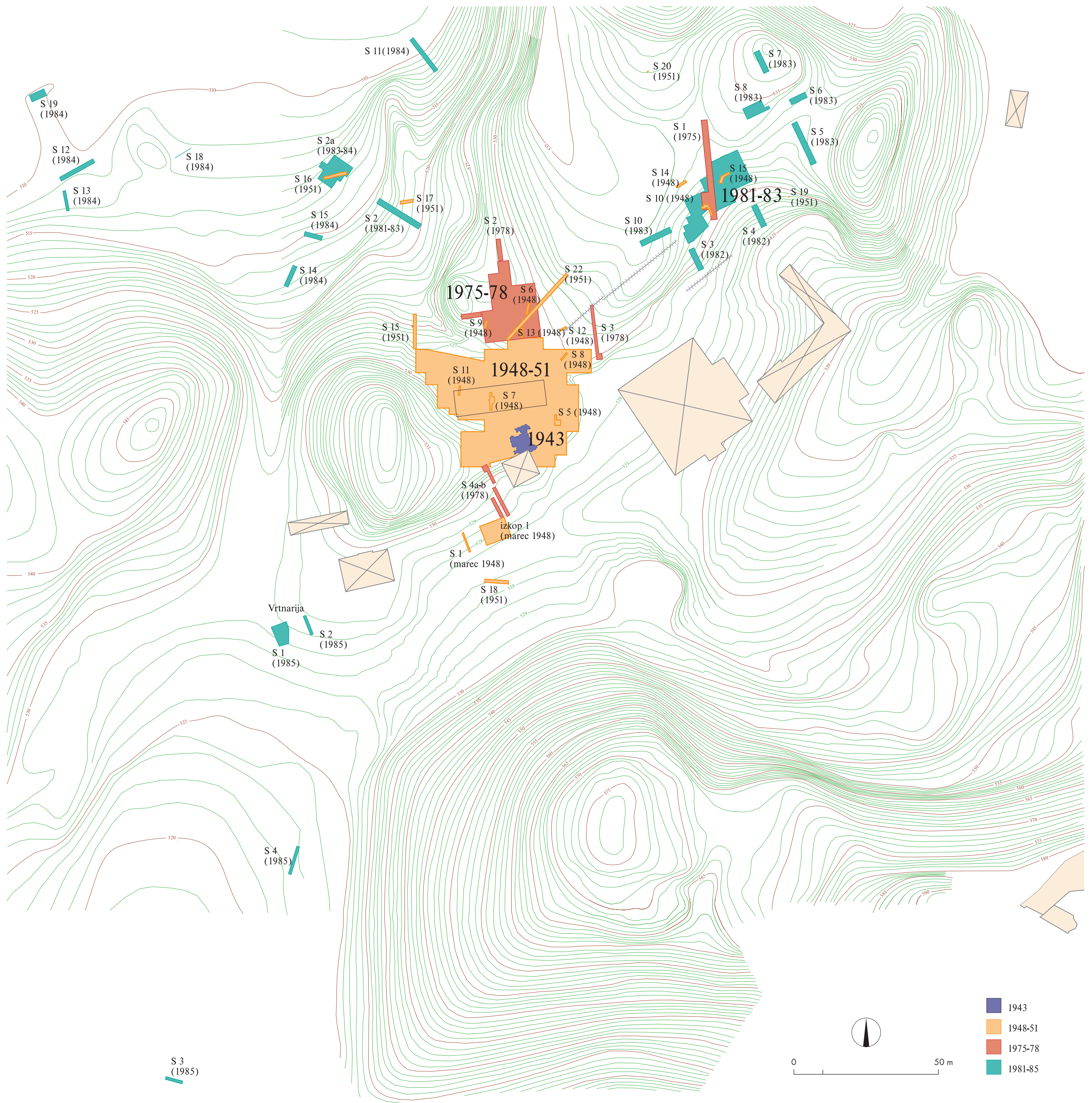
Andrej Pleterski

DIE KÜCHENKULTUR IM FRÜHMITTELALTER

ist dieses bedeutendes Segment des Lebens, das die zahlreichsten archäologischen Resten hinterlassen hat. Dazu zählen Feuerstellen und Küchenkeramik. Falls man die Küchenverfahren kennt, kann man die Resultate dieser Verfahren verstehen. Das Buch führt den Model der frühmittelalterlichen Küche auf. Dabei werden die Sprach- und völkerkundlichen Quellen analysiert, mit archäologischen Quellen konfrontiert und experimentellarchäologisch überprüft. Da den Ausgangspunkt die slawischen Sprachen darstellen, entsteht vor allem das Bild der altslawischen Küche. Das Resultat ist die Handbuchsammlung von Vehrverfahren, Beziehungen und Sachstrukturen, durch denen man die Interpretationen der archäologischen Bestandteile der Küchenkultur gewinnen kann. Man kann sie als Erläuterungen zu den archäologischen Funden zusammenstellen. Ein Musterbeispiel dafür wird vorgeführt.

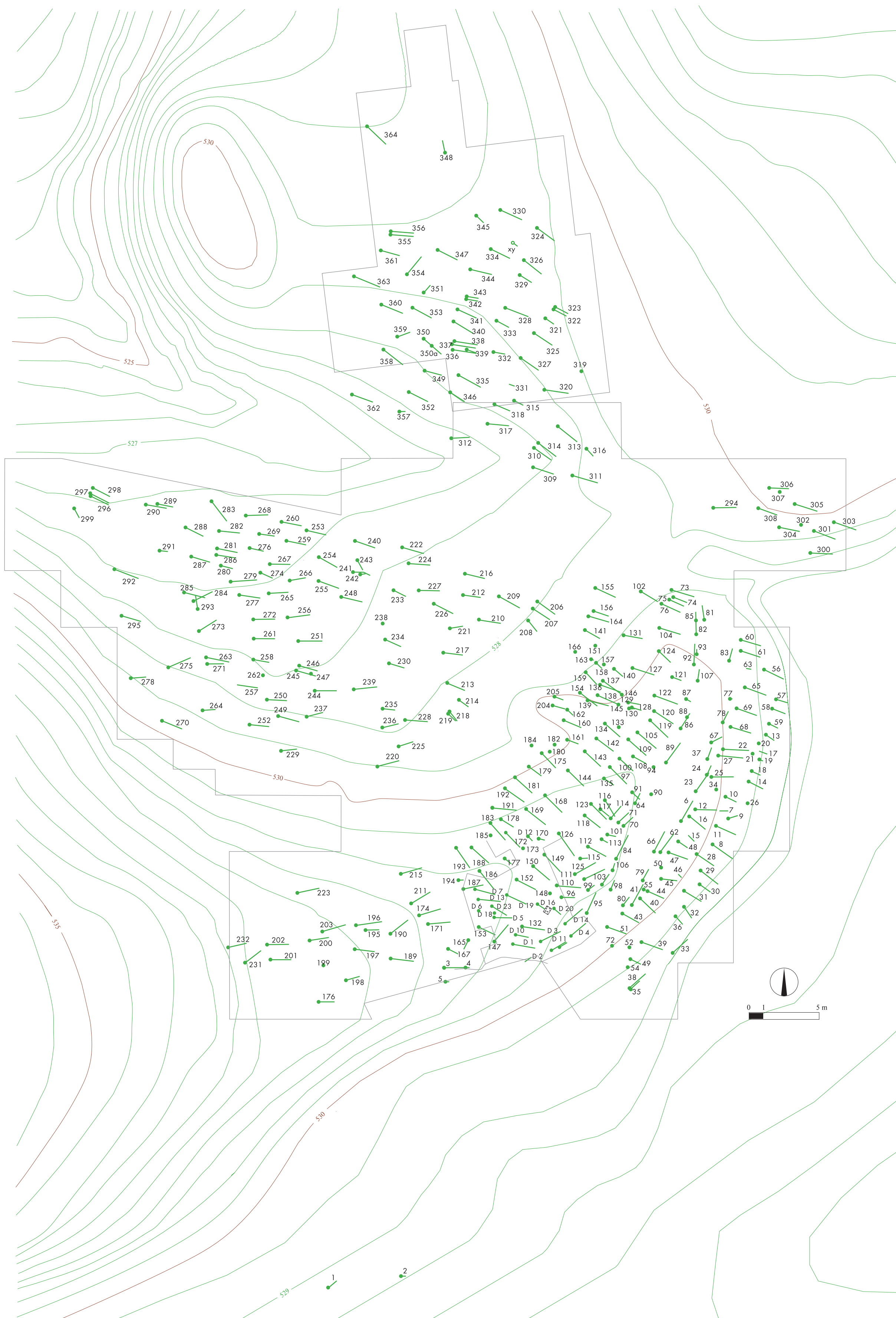
Ljubljana 2008, 164 Seiten, 94 Farbf., 25 s/w Abbildungen und Tabellen; 20 x 27 cm, feste Bindung, ISBN 978-961-254-073-9.

Verlags- und Bestelladresse: Založba ZRC, P.O. Box 306, SI-1001 Ljubljana, Slovenija
e-mail: zalozba@zrc-sazu.si

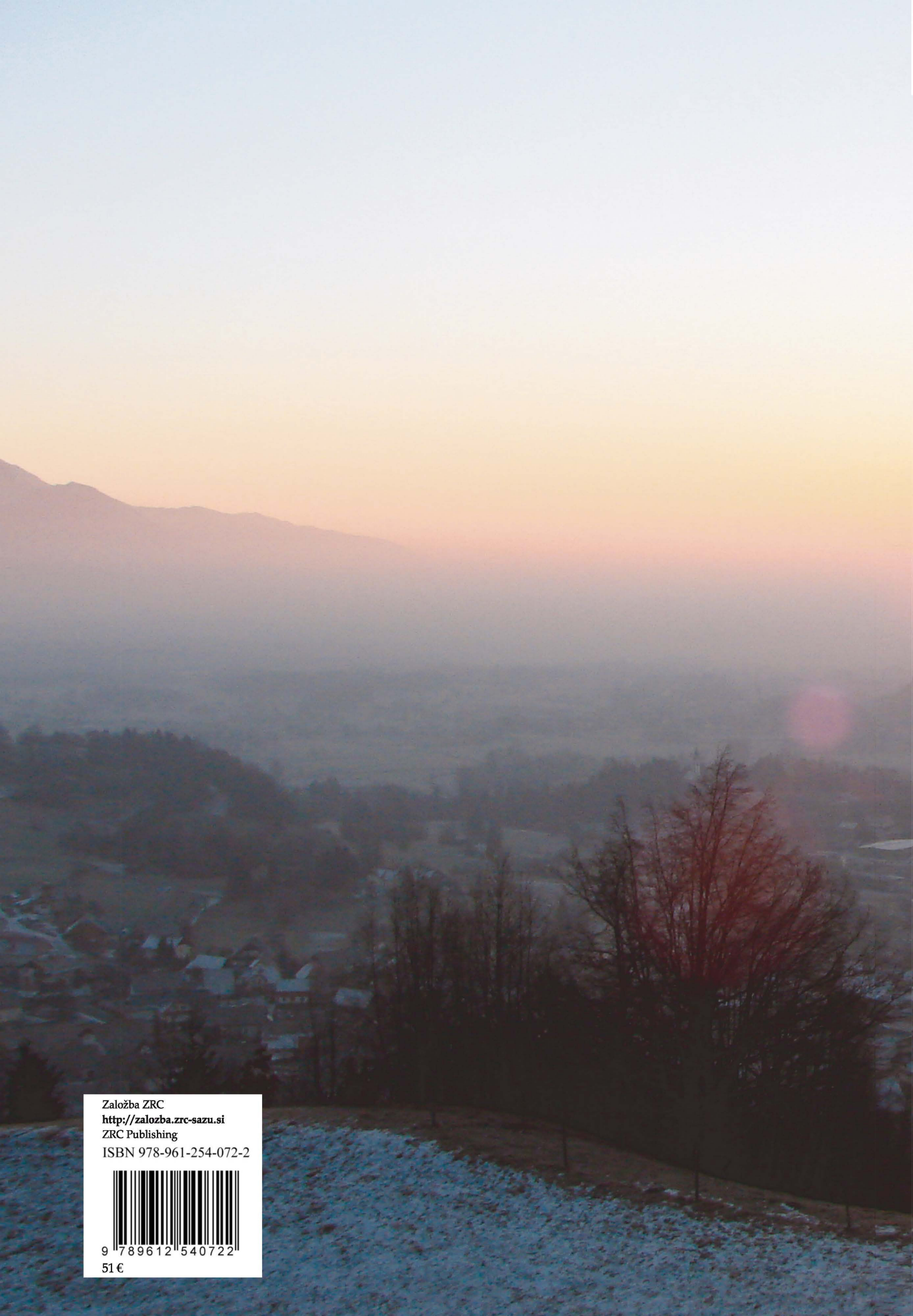

Priloga 1: Načrt izkopov. M = 1:1000
 Beilage 1: Plan der Ausgrabungsflächen. M = 1:1000.

Priloga 2: Načrt grobišča. D – grobovi izkopani leta 1943. M = 1:200.
 Beilage 2: Gräberfeldplan. D – 1943 erforschte Gräber. M = 1:200.

Založba ZRC
<http://zalozba.zrc-sazu.si>
ZRC Publishing
ISBN 978-961-254-072-2

9 789612 540722
51 €